«تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان»

Özgün Adı: Teysiru'l-Kerîmi'r-Rahmân
fı Tefsiri Kelâmi'l-Mennân
Telif: Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî
Çeviri: M. Beşir Eryarsoy
Gözden Geçirme: Dr. Mustafa Öztürk
Yayına Hazırlık: Guraba Yayın Heyeti
Abdullah Yolcu
Mustafa Yiğit
Murat Kahraman
Kapak: Ahmet Mayalı
Baskı-Cilt: Step Ajans Mat. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İstanbul Tel: (0212) 446 88 46
Guraba Yayınları: 60
ISBN: 978-975-8810-25-3
M. 2014 / H. 1435
2. Baskı

Her Hakkı Saklıdır

GURABA YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sk. Defne Han 27 / 5
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (0212) 526 06 05 Cep-tel: (0507) 286 14 14
guraba yayınları مكتبة الغربة YouTube gurabayayinlari
www.guraba.com.tr
e-mail: guraba@hotmail.com / gurabayayinlari@gmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

TEFSÎRU'S-SA'DÎ

Özlü Kur'ân Tefsîri

-4-

Çeviri: *M. Beşir Eryarsoy*

Gözden Geçirme: *Dr. Mustafa Öztürk*

guraba *Yayında Mihenk Taşı*

NEDEN GURABA?

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ:

«بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ؛ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ:

«فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ؛ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي»

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır:

"İslam garib olarak başladı. Başladığı hale geri dönecektir. O halde müjdeler olsun Guraba'ya/gariplere!"

[Müslim, Kitâbu'l-İmân]

Tirmizî rivayetinde:

"Guraba'ya/gariplere müjdeler olsun! Onlar benden sonra sünnetimden insanların bozdukları şeyleri düzeltenlerdir."

[Tirmizî, İmân]

سورة العنكبوت

ANKEBÛT SÛRESİ

-29-

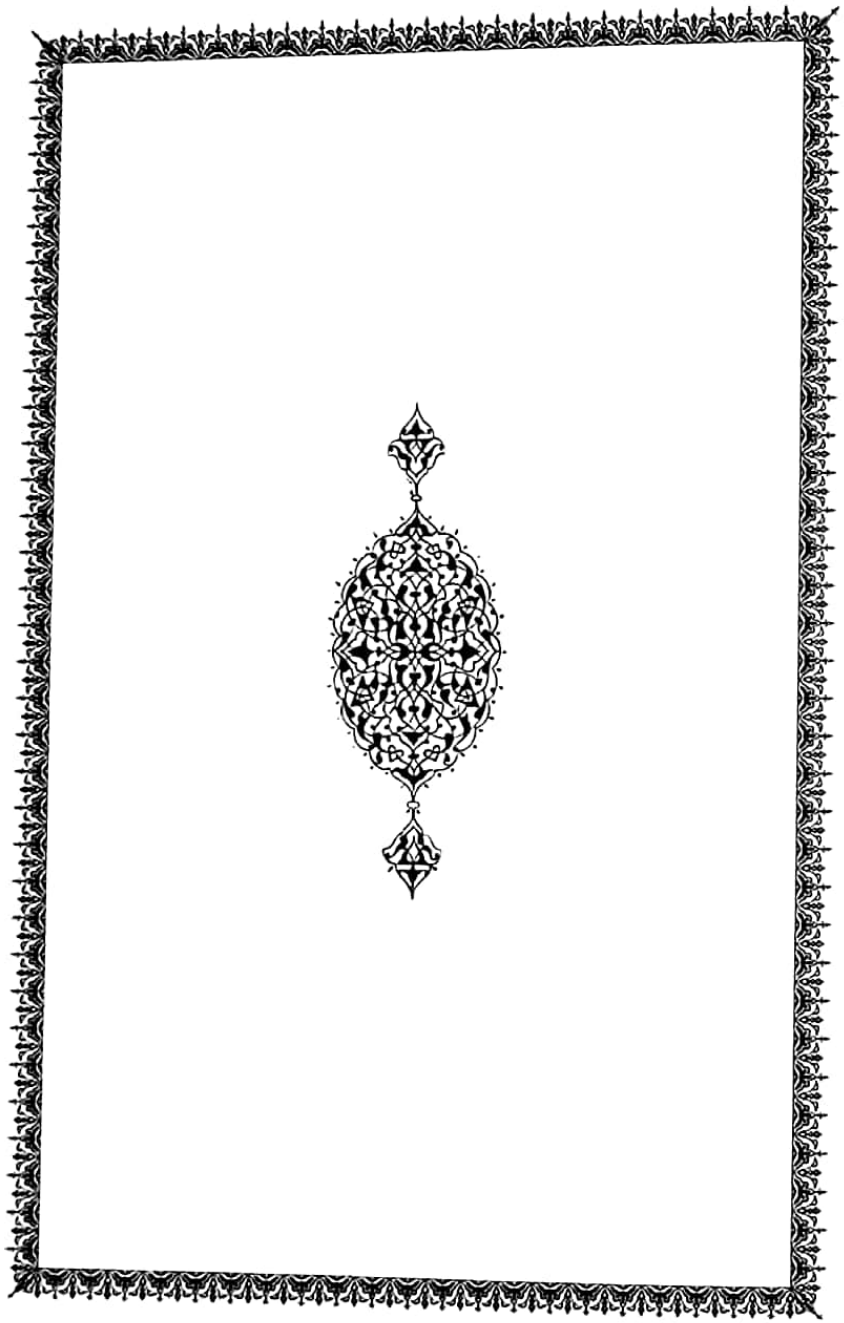

29- ANKEBÛT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 69 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿الٓمٓ ۝١ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۝٢ وَلَقَدْ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْكَٰذِبِينَ ۝٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İnsanlar 'İman ettik.' dediler diye hiç imtihan edilmeden (kendi hallerine) **bırakılacaklarını mı sandılar?**

3- Andolsun Biz, onlardan öncekileri imtihan etmişizdir. O nedenle Allah (imanlarında) **doğru olanları da, yalancı olanları da mutlaka ortaya çıkaracaktır.**

1-3. Yüce Allah, hikmetinin mükemmeliğini beyan etmekte ve "Ben mü'minim" diyerek kendisinin mü'min olduğunu iddia eden herkesin, sıkıntı ve imtihandan yana daimî esenlikte olmalarının, imanlarını ve imanlarına bağlı tali hususları sınamadan geçirecek birtakım sıkıntılara maruz kalmamalarının da hikmetine aykırı olduğunu haber vermektedir.

Çünkü eğer durum böyle olsaydı kimin doğru, kimin yalan söylediği, kimin haklı, kimin batıl bir iddiada bulunduğu ortaya çıkmaz ve bunlar birbirlerinden ayırt edilemezdi. Ancak Yüce Allah'ın gerek öncekilerde, gerekse bu ümmetteki ilâhî âdeti/kanunu, onları bollukla, darlıkla, zorlukla, kolaylıkla, hoşa giden ve gitmeyen şeylerle, zenginlikle, fakirlikle, düşmanların kimi hallerde kendilerine galip gelmesiyle, düşmanlara karşı söz ve fiille cihad etmekle vb. gibi türlü imtihanlarla sınamak şeklinde cereyan etmiştir. Bu imtihanların hepsi de ya akideye arız olan şüpheler ya da iradeye arız olan arzu ve isteklerle ilgilidir.

Şüphelerle karşı karşıya kaldığı takdirde imanı sarsılmayan, sahip olduğu hak ile bu şüpheleri bertaraf eden, masiyet ve günahlara çağırıp bunları işlemeyi gerektiren ya da Allah'ın ve Rasûlünün emrettiklerinden uzaklaştıran arzu ve istek-

leri başgösterdiği takdirde imanın gereğini yapıp bunlara karşı mücahede eden bir kimsenin ruh hali, elbette ki imanının doğruluğuna ve kuvvetine bir delildir. Şüphelerle karşı karşıya kaldığı takdirde kalbi, şüphe ve tereddütten etkilenen, arzularla karşı karşıya kaldığı vakit masiyetlere yönelen ya da yerine getirmesi gereken görevlerinden uzak kalan kimsenin bu hali ise imanının doğru olmadığına ve bu konudaki iddiasının gerçek olmadığına delildir.

Bu konuda ise insanlar, ancak Yüce Allah'ın bilebileceği çok çeşitli derecelerdedirler. Kimisi aşağılarda, kimisi de yukarılardadır. Yüce Allah'tan bizlere dünya ve âhiret hayatında sarsılmaz söz (kelime-i tevhid) ile sebat vermesini, dini üzere kalplerimizi sabit kılmasını dileriz. Nefislerin imtihan edilmeleri, nefislerdeki kötülüğü iyiliklerden ayırt eden demirci körüğü mesabesindedir.

﴿ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن يَسْبِقُونَا ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ ﴾

4- Yoksa kötülükleri işleyenler Bizden kaçıp kurtulabileceklerini mi sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

4. Yoksa bütün istekleri, gayretleri kötülük işlemek, türlü günahlar kazanmak olan kimselerin bu amellerinin ihmal edilip karşılıksız bırakılacağını, Allah'ın kendilerinden gafil olacağını ya da O'nun elinden kurtulacaklarını mı zannediyorlar? Bunun için mi bu kötülüklere yöneliyorlar, bunun için mi bu kötülükleri kolaylıkla işleyebiliyorlar?

"Ne kötü hüküm veriyorlar!" Onların bu doğrultuda verdikleri hüküm ne kötüdür! Bu haksızca bir hükümdür, zalimcedir. Çünkü böyle bir hüküm, Yüce Allah'ın kudret ve hikmetini ihmal etmeyi, kendilerinin Allah'ın cezasından korunabilme gücüne sahip oldukları iddiasını ihtiva etmektedir. Halbuki onlar en zayıf, en aciz varlıklardandır.

﴿ مَن كَانَ يَرْجُوا۟ لِقَآءَ ٱللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ لَـَٔاتٍ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٥﴾ ﴾

5- Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa (bilsin ki) **Allah'ın belirlediği vade muhakkak gelecektir. O, her şeyi işitendir, bilendir.**

5. Yani ey Rabbini seven, O'na yakın olmayı, O'na kavuşmayı özleyen, O'nun razı olacağı şeyleri yapmada elini çabuk tutan kişi! Müjdeler olsun! Sevdiğine kavuşman pek yakındır, o mutlaka gelecektir. Gelecek olan her şey de yakındır.

O halde O'na kavuşmak için azığını hazırla ve O'na kavuşacağın ümidiyle O'na doğru yürü!

Ancak belli bir iddiada bulunan herkese, iddia ettiği şeyler verilmez. Temennilerde bulunan herkese temenni ettiği şeyler bağışlanmaz. Şüphesiz Allah, tüm sesleri işiten ve niyetleri çok iyi bilendir. Bu konuda samimi olanı Yüce Allah umduklarına nail kılar. Yalan söyleyen bir kimseye ise asılsız iddialarının bir faydası olmaz. O, kimin kendi sevgisine mazhar olmaya layık olduğunu, kimin de layık olmadığını elbette bilir.

﴿ وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفْسِهِۦٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦﴾ ﴾

6- Kim cihad ederse ancak kendi yararına cihad eder. Çünkü Allah'ın hiç kimseye ihtiyacı yoktur.

6. "Kim" nefsine, şeytanına ve kâfir düşmanına karşı **"cihad ederse ancak kendi yararına cihad eder."** Çünkü bunun faydası kendisine gelecektir, bunun kazancını elde edecek olan kendisidir.

"Çünkü Allah'ın hiç kimseye ihtiyacı yoktur." Onlara böyle bir öğüt vermesi, bundan bir fayda sağlamak için değildir. Onlara birtakım şeyleri yasak kılması da onlara karşı cimriliğinden değildir. Aksine O, verdiği emirlere ve koyduğu yasaklara riâyet etmek için mükellef tuttuğu kimselerin, cihada gerek duyacağını bilir.

Çünkü kişinin nefsi, tabiatı itibarıyla, hayra karşı işi ağırdan alır; şeytanı da onu bu emir ve yasaklara riâyet etmekten engeller. Kâfir düşmanı da dinini gereği gibi uygulamasına ve yaşamasına mani olur. Bütün bunlar da cihadı, mücadele etmeyi ve çok büyük gayretleri gerekli kılan unsurlardır.

﴿ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ ﴾

7- İman edip salih amel işleyenlere gelince andolsun ki Biz, onların kötülüklerini örteceğiz ve elbette onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız.

7. Yani Yüce Allah, kendilerine iman ve salih amel lütfettiği kimselerin kötülüklerini örtecektir. Çünkü iyilikler kötülükleri yok eder.

"Ve elbette onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız." "En güzeli" ifadesiyle onların işledikleri farz ve müstehap türü işler kastedilmektedir. Kulun yaptığı en güzel işler bunlardır. Çünkü kul, aynı zamanda mubah ve başka tür fiiller de işlemektedir.

﴿ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَٰهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَآ ۚ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Biz, insana ana-babasına iyi davranmasını emrettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Dönüşünüz yalnız Banadır ve Ben, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.

8. Biz, insana anne-babasına iyilikte bulunmasını, yani onlara söz ve davranışlarıyla iyi muamele etmesini, buna gereken dikkat ve gayreti göstermesini, onlara kötü davranmamasını, söz ve davranışlarıyla onlara kötülük yapmamasını emrettik.

"Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa..." Hiçbir kimsenin Allah'a ortak koşmanın doğruluğuna dair bir bilgisi olamaz. Bu nedenle bu ifade, şirkin çok ağır bir suç olduğunu ortaya koymaktadır.

"Onlara itaat etme! Dönüşünüz yalnız Banadır ve Ben, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim," amellerinizin karşılığını da vereceğim. Öyleyse ana-babanıza iyilik yapın ve onlara itaati, Allah'a ve Rasûlüne itaatin dışındaki tüm itaatlerin önünde tutun. Çünkü Allah'a ve Rasûlüne itaat, her şeyin önündedir.

﴿ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٩﴾ ﴾

9- İman edip salih amel işleyenleri elbette Biz, salihler arasına katacağız.

9. Yani Yüce Allah, kendisine iman edip salih amel işleyenleri Allah'ın salih kulları olan peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihler arasında cennete koyacağını va'detmiştir. Herkes, Allah'ın nezdindeki derece ve mertebesine göre cennette yerini alacaktır. Sahih imanla salih amel, kişinin mutluluğunun belgesidir.

Böyle bir kimse, Rahman olan Allah'ın iyi kulları arasında yer alır. Salihlerden ve Allah'ın hayırlı kullarından olur.

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ فَإِذَآ أُوذِىَ فِى ٱللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ ٱلنَّاسِ كَعَذَابِ ٱللَّهِ ۖ وَلَئِن جَآءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۚ أَوَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِى صُدُورِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ ﴿١١﴾ ﴾

10- İnsanlardan bir kısmı, 'Allah'a iman ettik.' derler. Ama Allah yolunda bir eziyete uğradıklarında insanların eziyetini Allah'ın azabı gibi görür (de sabırsızlık gösterirler). **Eğer Rabbinden bir zafer gelirse andolsun onlar, 'Şüphesiz biz sizinle beraberdik.' diyeceklerdir. Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?**

11- Andolsun Allah, mü'minleri de ortaya çıkaracaktır, münafıkları da.

10. Yüce Allah, iman iddiasında bulunan kimselerin içindeki doğrularla yalancıların ayrılması için imtihanın kaçınılmaz olduğunu belirttikten sonra, insanlardan bir kesimin imtihan ve sıkıntılara sabır gösteremediğini, sarsıcı bazı olaylar karşısında sebat gösteremediğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"İnsanlardan bir kısmı 'Allah'a iman ettik.' derler. Ama Allah yolunda,"** dininden dönmeleri ve tekrar batılla kucaklaşmaları için dayak, malın alınması ve ayıplanmak gibi **"bir eziyete uğradıklarında insanların eziyetini Allah'ın azabı gibi görür** (de sabırsızlık gösterirler)." İnsanların yaptıkları bu eziyeti, kendisini imandan alıkoyabilecek ve iman üzere sebat etmesini engelleyecek bir sebep sayar. Zira azap, azaba sebep olan şeylerden alıkoyar.

"Eğer Rabbinden bir zafer gelirse andolsun onlar, 'Şüphesiz biz sizinle beraberdik.' diyeceklerdir." Çünkü zafer, insanın arzusuna uygundur. Bu kesim insanlar, Yüce Allah'ın şu buyruğunda sözünü ettiği kimselerin arasında yer alırlar: **"İnsanlardan bazısı vardır ki Allah'a bir yönden kulluk eder. Eğer bir hayır elde ederse onunla tatmin olur. Şâyet başına bir musibet gelirse yüz üstü geri** (küfre) **döner. Böylece dünyayı da, âhireti de kaybeder. İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir."** (el-Hac, 22/11)

"Allah herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?" Nitekim O, bu halde olan bu kesimi, size nitelediği şekilde haber vermektedir. Bununla siz, Allah'ın ilmini, kemalini ve hikmetinin genişliğini anlayabilmelisiniz.

11. "Andolsun Allah, mü'minleri de ortaya çıkaracaktır, münafıkları da." Yani Yüce Allah'ın birtakım sıkıntı ve sınamaları takdir etmesi, onlar hakkındaki bilgisinin ortaya çıkması içindir. Buna bağlı olarak O, onları sadece kendi bilgisine göre değil ortaya çıkan kendi davranışlarıyla cezalandıracaktır. Zira insanlar, eğer sınanmış olsalardı mutlaka sebat göstereceklerine dair Yüce Allah'a karşı bahane ileri sürebilirlerdi.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّبِعُوا۟ سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَٰيَٰكُمْ وَمَا هُم بِحَٰمِلِينَ مِنْ خَطَٰيَٰهُم مِّن شَىْءٍ ۖ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12. Kafir olanlar, iman edenlere dediler ki: 'Siz bizim yolumuza uyun, biz sizin günahlarınızı taşırız.' Halbuki onlar, onların günahlarından hiçbir şey taşıyamazlar. Şüphesiz onlar yalancıdırlar.

12. Yüce Allah, kâfirlerin yalanlarını ve mü'minleri kendi dinlerine davet ettiklerini haber vermektedir. Böylece zımnen mü'minleri kâfirlere aldanmamaları ve tuzaklarına düşmemeleri için uyarmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Kafir olanlar, iman edenlere dediler ki: 'Siz bizim yolumuza uyun, biz sizin günahlarınızı taşırız.'" Dininizi kısmen ya da tamamen terk edip bizim dinimize tâbi olun. Biz, bu konuda size garanti veriyoruz; hiç şüphesiz günahlarınızı biz yükleneceğiz. Ancak bu, onların elinde olan bir şey değildir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Halbuki onlar, onların günahlarından"** az olsun, çok olsun **"hiçbir şey taşıyamazlar."** Diğerleri buna razı olsalar bile bunun hiçbir faydası olmaz. Çünkü bu hak, Allah'ındır. Allah'ın emir ve hükmü olmaksızın kulun O'nun hakkında tasarrufta bulunma hakkı yoktur. Bu konuda Allah'ın hükmü ise şudur: **"Hiçbir** (günahkar) **kimse bir başkasının** (günah) **yükünü yüklenmez."** (el-İsra, 17/15) şeklindedir.

Yüce Allah'ın, **"Halbuki onlar, onların günahlarından hiçbir şey taşıyamazlar."** buyruğundan, küfürlerine davet eden kâfirlerle onlar gibi kendi batıllarına davet eden kimselerin, ancak kendi günahlarını yüklenecekleri, kendilerinin dışında saptırdıklarının günahlarına -kendileri sebep olsalar dahi- ortak olmayacakları gibi bir mana anlaşılabileceğinden dolayı böyle bir ihtimali bertaraf etmek için devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ ۖ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عَمَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴾

13- Andolsun ki onlar, hem kendi (günah) **yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleri ile birlikte** (sebep oldukları) **başka yükleri de yüklenecekler ve Kıyamet günü uydurdukları** (yalanlardan) **mutlaka sorguya çekileceklerdir.**

13. "Andolsun ki onlar, hem kendi (günah) **yüklerini,"** bizzat işledikleri günahları **"hem de kendi yükleri ile birlikte** (sebep oldukları) **başka yükleri de,"** vesile oldukları ve kendileri yüzünden meydana gelmiş günahları da **"yüklenecekler."** Başkasına uyan bir kimsenin işlediği günahtan, uyana da, kendisine uyulana da bir pay vardır. Birisi, o günahı bizzat işlediği için pay alır; kendisine uyulan ise bu günahın işlenmesine sebep olduğu ve o günahı işlemeye davet ettiği için pay alır.

Nitekim başkasına uyan bir kişi, bir iyilik işlerse onu fiilen işlediğinden dolayı kendisi ecir alır, onu o iyiliğe davet eden kimse de onun işlenmesine sebep olduğu için ecir alır.

"Ve Kıyamet günü, uydurdukları (yalanlardan) **mutlaka sorguya çekileceklerdir."** Uydurdukları kötülüklerden ve kötülükleri süslü göstermekten ve "Biz sizin günahlarınızı taşırız." sözlerinden sorguya çekileceklerdir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ ٱلطُّوفَانُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٤﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَصْحَٰبَ ٱلسَّفِينَةِ وَجَعَلْنَٰهَآ ءَايَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٥﴾ ﴾

14- Andolsun Biz, Nûh'u kavmine gönderdik de o, onların arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tûfân onları yakaladı.

15- Biz de onu ve gemide olanları kurtardık ve onu âlemler için bir ibret kıldık.

14. Yüce Allah, peygamberleri yalanlayan ümmetleri cezalandırmasına dair hüküm ve hikmetini bildirmekte, kulu ve rasûlü Nûh *aleyhisselam*'ı kavmine, kendi-

lerini tevhide, yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmeye, O'na ortak koşulan eşlerden ve putlardan uzak kalmaya davet etmek üzere gönderdiğini haber vermektedir.

"O, onların arasında" davetçi bir peygamber olarak **"elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı."** Bu zaman zarfında onları davete ara vermedi. Onlara öğüt vermeyi bırakmadı. Gece gündüz, gizli açık onları davet edip durdu. Fakat onlar doğru yola gelmediler, hidâyet bulmadılar. Aksine küfür ve tuğyanlarını sürdürdüler. Sonunda peygamberleri Nûh *-salât ve selâm olsun ona-* ileri derecedeki sabır ve tahammülüne rağmen onlara, **"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan tek bir kimse bırakma!"** (Nûh, 71/26) diyerek beddua etti.

"Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken," artık azabı hak edince **"tûfân,"**ın gökten bol bol inen ve yerden şiddetlice kaynayan sel suları **"onları yakaladı."**

15. "Biz de onu ve gemide olanları," onunla birlikte gemiye binen aile halkını ve ona iman edenleri **"kurtardık ve onu,"** gemiyi ya da Nûh *aleyhisselam*'ın bu kıssasını **"âlemler için bir ibret kıldık."** Bunu da insanlar için, peygamberleri yalanlayanların sonunda helâk olacaklarına, iman edenlere ise Yüce Allah'ın her sıkıntıdan bir kurtuluş, her darlıktan bir çıkış yolu ihsan edeceğine dair bir ibret sebebi kılmıştır.

Ayrıca Yüce Allah, bu gemiyi -yani gemi türünü- de bütün âlemlere ibret kılmıştır. Bununla Rablerinin rahmetini ibretle düşünürler. Çünkü bu gemilere sahip olma imkanını yaratmış ve bu işi kendilerine kolaylaştırmıştır. Böylece bu gemiler kendilerini de, eşyalarını da bir yerden başka bir yere, bir bölgeden başka bir bölgeye taşımaktadır.

﴿ وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَٰنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا
يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَٱبْتَغُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥٓ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

16- İbrahim'i de (gönderdik). **Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Allah'a ibadet edin ve O'ndan korkup sakının. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.'**

17- 'Siz, ancak Allah'ın dışında birtakım putlara ibadet ediyor ve (bu suretle büyük bir) **yalan uyduruyorsunuz. Çünkü Allah'ın dışında ibadet ettikleriniz, size rızık verme imkanına sahip değillerdir. O halde rızkı yalnız Allah katında arayın, O'na ibadet edin ve O'na şükredin. Yalnız O'na döndürüleceksiniz.'**

16. Yüce Allah, gerçek dostu İbrahim *aleyhisselam*'ı, kavmine, Yüce Allah'ın yoluna davet etmek üzere peygamber olarak gönderdiğini bildirmektedir. İbrahim *aleyhisselam* onlara, **"Allah'a ibadet edin,"** yani O'nu tevhid edin, ibadetinizi yalnız O'na ihlâsla yapın ve size verdiği emirlere riâyet edin, **"ve O'ndan korkup sakının."** demişti. Size gazap etmesinden ve bunun sonucunda sizi azaba uğratmasından çekinin. Bu ise O'nu gazaplandıran masiyetleri terk etmeyi gerektirir.

"Eğer bilirseniz bu," sizin Allah'a ibadet edip O'ndan korkmanız **"sizin için,"** böyle bir şeyi yapmamaktan **"daha hayırlıdır."** Buradaki **"daha hayırlı"** ifadesi, karşısında kıyaslanacak bir şeyin söz konusu olmadığı ("en hayırlı" anlamında) kullanılmıştır. Çünkü Allah'a ibadeti ve O'ndan korkup sakınmayı terk etmenin hiçbir hayrı yoktur. Aksine Allah'a ibadet etmek ve O'ndan korkmak, insanlar için mutlak bir hayırdır. Zira dünya ve âhirette bunun dışında bir yolla Allah'ın lütuflarına nail olmanın bir yolu yoktur. Dünya ve âhirette var olan her hayır, hiç şüphesiz Allah'a ibadet edip O'ndan korkmanın, takvâlı olmanın bir neticesidir. **"Eğer bilirseniz,"** yani bunu gereği gibi bilip öğrenin, tercih edilmeye değer olanın hangisi olduğunu iyice düşünün.

17. Onlara Allah'a ibadet edip O'ndan korkmayı emrettikten sonra putlara ibadet etmelerini de yasakladı ve putların eksikliklerini, ibadete layık olmadıklarını açıklayarak şöyle dedi: **"Siz, ancak Allah'ın dışında birtakım putlara ibadet ediyor ve** (bu suretle büyük bir) **yalan uyduruyorsunuz."** Sizler, kendi ellerinizle bu putları yontup meydana getiriyor ve onlara ilâh diyorsunuz. Üstelik onlara ibadet etmeyi emretmek ve bu yola sıkı sıkı sarılmayı istemekle de yalan uyduruyorsunuz.

"Çünkü Allah'ın dışında ibadet ettikleriniz" aciz varlıklardır ve bunlara ibadet etmeyi gerektirecek hiçbir özellikleri yoktur; **"size rızık verme imkanına sahip değillerdir."** Sanki muhatapları ona şöyle demişlerdir: "Bu putların bizim tarafımızdan yontulmuş, eksik, hiçbir fayda sağlayamayan, zarar da veremeyen, öldüremeyen, hayat bahşedemeyen, öldükten sonra diriltemeyen varlıklar olduğu bizim için açıkça ortaya çıkmıştır. Bu nitelikte olan bir varlığın, zerre miktarı, hatta daha az bir oranda ibadete ve ilâh edinilmeye layık olması mümkün değildir. Ancak kalplerin, bağlanacağı bir ma'bud ve ihtiyaçlarını kendisinden isteyeceği bir varlığa kaçınılmaz olarak ihtiyacı vardır." Bu nedenle de İbrahim *aleyhisselam* onları ibadete layık olana yönelmeye teşvik etmiştir:

"O halde rızkı yalnız Allah katında arayın." Rızkı kolaylaştıran, takdir eden, dini ve dünyasıyla ilgili maslahatları gerçekleştirmesi için kendisine dua edenin duasını kabul eden yalnız O'dur. **"O'na,"** yalnızca O'na, hiç kimseyi ortak koşmaksızın **"ibadet edin."** Çünkü kâmil, fayda sağlayan, zarar veren, bütün kâinatın işlerini tek başına çekip çeviren O'dur. **"Ve O'na,"** yalnızca O'na **"şükredin."** Çünkü mahlukatın sahip olduğu bütün nimetler sadece O'ndandır. Onlardan her türlü musibeti uzaklaştıran da yalnız O'dur.

"Yalnız O'na döndürüleceksiniz" ve O da yaptıklarınızın karşılığını size verecek, gizlediklerinizi de, açıkladıklarınızı size bildirecektir. O halde O'nun huzuruna müşrik olarak varmaktan kaçının. O'nun huzuruna çıkınca size mükâfat vermesine vesile olacak ve sizi kendisine yakınlaştıracak şeylere yönelin.

﴿ وَإِن تُكَذِّبُوا۟ فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٨﴾ ﴾

18. Eğer yalanlarsanız (bilin ki) **sizden önceki ümmetler de yalanlamıştı. Peygamber'e düşen, ancak apaçık tebliğdir.**

[**18.** Ey insanlar, eğer rasulümüz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i sizi davet ettiği yalnızca Allah'a ibadet etmeniz gerektiği hususunda yalanlarsanız şunu bilin ki sizden önceki birçok toplum da rasullerini, onları davet ettikleri hak hususunda yalanlamışlardı da Allah'ın gazabı başlarına inmişti. Rasulümüz Muhammed'e düşen, ancak Allah'ın risaletini açıkça tebliğ etmektir ki o da bunu yapmıştır.][1]

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ كَيْفَ يُبْدِئُ ٱللَّهُ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥٓ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ ﴾

19. Görmediler mi Allah varlıkları ilkin nasıl yaratıyor, sonra da onları (ölümden sonra aynı şekilde) **diriltecek? Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır.**

19. "...sonra da onları" kıyamet gününde **"diriltecek? Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır."** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır. **"Varlıkları ilkin** (yoktan) **var eden, sonra da onları diriltecek O'dur. Ve bu, O'na göre daha kolaydır."** (er-Rûm, 30/27)

1 Müfessir *rahimehullah* bu âyet-i kerimeyi tefsir etmediği için bu âyete dair açıklamalar *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den verilmiştir.

﴿ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ بَدَأَ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ ٱللَّهُ يُنشِئُ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْءَاخِرَةَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ ﴾

20. De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilkin nasıl yaratmış olduğuna bir bakın. Sonra Allah (aynı şekilde kıyamet günü) **son bir kez daha yaratacaktır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter.'**

20. Eğer ilkin yaratmada herhangi bir şüphe ve tereddütleri varsa onlara **"de ki: Yeryüzünde"** bedenlerinizle ve kalplerinizle **"gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilkin nasıl yaratmış olduğuna bir bakın."** Ademoğullarından da, diğer canlılardan da hâlâ peyderpey var edilen pek çok ümmet göreceğiniz gibi bitkilerin, ağaçların bir döngü içinde meydana geldiklerini de göreceksiniz. Bulutların, rüzgarların ve benzeri mahlukların da daima yenilenip durduğunu göreceksiniz. Hatta bütün yaratılanlar, sürekli olarak yeniden yaratılmaktadır.

Küçük ölüm olan uyku esnasında onlara bir bak! Gecenin karanlığı bastırmış, hareketleri durmuş, sesleri kesilmiş, yataklarına ve barınaklarına ölüler gibi çekilmişlerdir. Bu halleri gece boyunca devam ettikten sonra nihâyet sabah aydınlığı ile uykularından uyanırlar, ölümlerinden sonra diriltilircesine ayağa kalkarlar ve *"Ölümümüzden sonra bizi dirilten Allah'a hamdolsun. Dönüş de yalnız O'nadır."*[2] derler. Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Sonra Allah** (aynı şekilde kıyamet günü) **son bir kez daha yaratacaktır."** Bu, arkasından ölümün ve uykunun söz konusu olmadığı bir yaratmadır. Artık ondan sonra iki yurttan (cennet veya cehennemden) birinde ebediyen kalmak söz konusu olacaktır.

"Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter." Yüce Allah'ın kudretini hiçbir şey aciz bırakamaz. O, kudretiyle varlığı yoktan yaratmaya nasıl güç yetirdiyse onları diriltmeye de haydi haydi güç yetirir.

﴿ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَآءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21. O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz.

2 Buhârî, Tevhid 13, Deavat 7, 8, 16; Müslim, Zikr 59.

21. "O, dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder," yani amellerin karşılıklarına dair hüküm veren yalnız O'dur. İtaatkârları mükâfatlandırıp rahmetini ihsan edecek olan, isyankârlara azap edip ibretle cezalandıracak olan yalnız O'dur.

"Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz." Yani sizler, hakkınızda azabının veya rahmetinin hükümlerinin cereyan edeceği ebedî yurda döndürüleceksiniz. O halde bu dünya yurdunda O'nun rahmetine nail olmanın sebebi olan itaatleri işleyin. Azabına sebep olan masiyetlerden de uzak durun.

﴿ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

22. Siz yerde de gökte de (Allah'ı) **âciz bırakacak değilsiniz. Sizin için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da yoktur.**

22. "Siz yerde de gökte de (Allah'ı) **âciz bırakacak değilsiniz."** Yani ey yalancılar, ey masiyetleri işleme cesaretini gösterenler! Sizden gafil olunduğunu, yeryüzünde veya gökte Allah'ı âciz bırakacağınızı sanmayın. Elinizdeki güçler, nefsinizin size süslü gösterdiği ve Allah'ın azabından kurtulacağınıza dair size yaptığı boş vaat sakın sizi kandırmasın. Sizler kainatın neresinde olursanız olun Allah'ı asla aciz bırakabilecek değilsiniz.

"Sizin için" işlerinizi üstlenecek, böylelikle din ve dünya menfaatlerinizi elde etmenizi sağlayacak **"Allah'tan başka bir dost ve"** yardım edecek, hoşlanmadığınız şeyleri sizden uzaklaştıracak **"yardımcı da yoktur."**

﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ وَلِقَآئِهِۦٓ أُو۟لَـٰٓئِكَ يَئِسُوا۟ مِن رَّحْمَتِى وَأُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

23. Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya, işte onlar Benim rahmetimden ümit kesmişlerdir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

23. Yüce Allah, kimlerin her türlü hayırdan uzak olup kötülüklerle karşı karşıya kaldıklarını haber vermektedir. Bunlar; Allah'ı, peygamberlerini ve peygamberlerinin getirdiklerini inkâr eden, Allah'ın huzuruna çıkmayı ve O'na kavuşmayı yalanlayan kimselerdir. Bunlar için varsa yoksa dünya! Zaten şirk ve masiyetleri işlemelerinin temel sebebi de budur. Çünkü kalplerinde bunun akıbetinden korkmalarına sebep olacak bir inanç yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"İşte onlar Benim rahmetimden ümit kesmişlerdir."** buyurmaktadır. Yani onlar, rahmete nail olmayı sağlayacak tek bir amel dahi yapmadılar. Eğer Allah'ın rahmetini umsalardı bunun için birtakım ameller işlerlerdi.

Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, sakınılması gereken en büyük yasaklardandır. Bu da iki türlü olur: Birincisi; kâfirlerin, Allah'ın rahmetinden ümit keserek kendilerini Allah'ın rahmetine yakınlaştıracak her türlü sebebi terk etmeleridir. Diğeri ise günahkârların/isyankârların, işledikleri suçların çokluğu sebebiyle ümit kesmeleridir ki bu günahlar onları dehşete düşürmüş, kalplerini kaplayıp -sonuç olarak- böyle bir ümitsizliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

"Onlar için can yakıcı bir azap," acı ve ıstırap dolu bir azap **"vardır."**

Buraya kadarki âyet-i kerimeler İbrahim *aleyhisselam*'ın, kavmine söylediği sözlerle onların kendisine verdiği cevaplar arasına konmuş ara buyruklar gibi görünmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَىٰهُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلنَّارِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24. Ama kavminin cevabı, 'Onu öldürün yahut yakın.' demelerinden başka bir şey olmadı. Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için ibretler vardır.

24. Yani İbrahim *aleyhisselam*, kavmini Rabbinin yoluna davet edip çağrısını kabul etmeye, nasihatleri doğrultusunda hidâyet bulmaya ve Allah'ın onu kendilerine peygamber gönderdiği için bu nimetine şükretmeye çağırdığında kavminin ona verdikleri karşılık çok kötü olmuştur. Zira bu karşılık **"'Onu öldürün yahut yakın.' demelerinden başka bir şey olmadı."** En dehşetli şekilde onu öldürmeye karar verdiler. Onlar güçlü ve idareyi ellerinde bulunduran kimseler oldukları için onu ateşe attılar ama **"Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda iman eden bir toplu için ibretler vardır."** Bu yolla peygamberlerin getirdiklerinin doğruluğunu, onların iyiliklerini, onların samimi olarak öğüt verdiklerini, diğer taraftan onlara muhalefet edenlerin ve karşı çıkanların sözlerinin tutarsız olduğunu, peygamberlere karşı çıkanların hep sanki birbirlerine aynı şeyleri tavsiye etmiş ve birbirlerini onları yalanlamaya teşvik etmiş gibi davrandıklarını anlarlar.

﴿ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25. Dedi ki: 'Siz ancak dünya hayatında kendi aranızdaki dostluk sebebiyle Allah'ın dışında birtakım putlar edindiniz. Ama kıyamet günü birbirinizi inkâr edip tanımayacak ve birbirinize lanet edeceksiniz. Varacağınız yer cehennem olacak ve sizin hiçbir yardımcınız da bulunmayacaktır.'

25. İbrahim *aleyhisselam*'ın onlara öğüt verirken söylediği sözler arasında şunlar da vardı: **"Siz ancak dünya hayatında kendi aranızdaki dostluk sebebiyle Allah'ın dışında birtakım putlar edindiniz."** Yani sizin bu putları edinmeniz, en nihayetinde, dünyevî bir sevgidir. Bu da pek yakında yok olup gidecektir.

"Ama kıyamet günü birbirinizi inkâr edip tanımayacak ve birbirinize lanet edeceksiniz." İbadet edenler de, edilenler de birbirlerinden uzak olduklarını bildirecektir: **"İnsanlar"** mahşerde **"bir araya toplandıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr ederler."** (el-Ahkaf, 46/6) Nasıl olur da pek yakında kendisine ibadet edenlerden uzak olduğunu söyleyeceği ve onlara lânet okuyacağı bilinen kimselere bağlanıp taparsınız? Halbuki sizin -ibadet edenlerin de, ibadet edilenlerin de- hep birlikte **"varacağınız yer cehennem olacak ve sizin hiçbir yardımcınız da bulunmayacaktır."** Allah'ın azabına karşı kimse onlara yardımcı olamayacak, O'nun cezasını kimse onlardan uzaklaştıramayacaktır.

﴿ ۞ فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ ﴾

26. Lût ona iman etti. İbrahim, 'Ben Rabbime (emrettiği yere) **hicret edeceğim. Şüphesiz O, Aziz'dir, Hakim'dir.' dedi.**

26. Yani İbrahim *aleyhisselam* kavmini davetini sürdürdü, ama onlar inat etmeye devam ettiler. Ancak onun davetinin bir sonucu olarak kendisine Lût *aleyhisselam* iman etti. Yüce Allah da ona peygamberlik verdi ve -ileride geleceği üzere- onu kavmine elçi olarak gönderdi.

İbrahim, kavmine yaptığı davetin hiçbir faydası olmadığını görünce **"Ben Rabbime** (emrettiği yere) **hicret edeceğim."** dedi. Yani ben, bu kötülük yurdunu terk edeceğim ve mübarek bir beldeye hicret edeceğim. Orası da Şam topraklarıdır.

"Şüphesiz O, Aziz'dir," mutlak güç ve kudret sahibidir, sizi hidâyete iletmeye de kadirdir; ama O, aynı zamanda **"Hakîm'dir."** O'nun hikmeti bunu (zorla yapmayı) kabul etmez.

Kavmi bu haldeyken İbrahim *aleyhisselam* onları terk edip onlardan ayrılmasına rağmen Yüce Allah, onun kavmini, gönderdiği herhangi bir azapla helâk ettiğini zikretmemektedir. Sadece onlardan ayrıldığını ve aralarından hicret edip uzaklaştığını bildirmektedir. İsrailiyatta belirtildiği üzere Yüce Allah'ın, onun kavmine sivrisinekleri musallat ettiği, onların da kavminin kanlarını içip etlerini yediği ve onlardan tek bir kişi kalmamak üzere hepsini telef ettiğini bildiren rivâyetler konusunda kesin hüküm vermek, şer'î bir delile bağlıdır ki böyle bir delil de yoktur. Şâyet Yüce Allah'ın onları azapla toptan helâk ettiği söz konusu olsaydı Allah, diğer yalanlayan ümmetleri helâk ettiğini zikrettiği gibi bunu da zikrederdi.

Bunun sırlarından biri İbrahim el-Halil *aleyhisselam*'ın insanların en merhametlisi, en faziletlisi, en yumuşak huylusu, en yücesi olduğundan dolayı bazı peygamberlerin beddua ettiği gibi kavmine beddua etmeyişi olabilir. Bundan dolayı Yüce Allah onları umumi bir azapla helâk etmemiş olabilir. Nitekim buna delil olabilecek hususlardan biri, İbrahim'in, Lût kavmini helâk etmek için gelen meleklerle (azabın kaldırılması konusunda) tartışmasıdır. Halbuki onlar, onun kendi kavmi de değillerdi. En iyisini Allah bilir.

﴿ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27. Biz ona İshak'ı ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı da onun soyundan gelenlere verdik. Ona mükâfatını dünyada verdik. Şüphesiz o, ahirette de salihler arasındadır.

27. "Biz ona," Şam'a hicret ettikten sonra **"İshak'ı ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı da onun soyundan gelenlere verdik."** Ondan sonra gelen bütün peygamberler, onun zürriyetinden olduğu gibi, ne kadar kitap indiyse de hep onun soyundan gelenlere inmiştir. Peygamberlerin sonuncusu ve onun

evlâdı Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile peygamberlik müessesesi son buluncaya kadar da bu böyle devam etmiştir. Hepsine salât ve selâm olsun.

Hidâyet, rahmet, mutluluk ve kurtuluş kaynaklarının onun soyundan gelenler arasında bulunması, hidâyet bulacakların hidâyete, mü'minlerin imana ve salihlerin de doğru yola hep onların eliyle ulaşması, İbrahim'in en büyük menkıbesi ve övünç kaynağıdır.

"Ona mükâfatını," üstün güzelliğe sahip eş, geniş rızık, gözlerinin aydınlığı olan evlatlar, Allah'ı sevmek ve O'na yönelmek gibi mükafatları **"dünyada verdik."**

"Şüphesiz o, ahirette de salihler arasındadır." Hatta o ve son peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, kayıtsız şartsız salihlerin en üstünleri, mevki itibarıyla en yüce olanlarıdır. Böylelikle Allah, ona hem dünya hem de âhiret mutluluğunu birlikte vermiştir.

﴿ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِى نَادِيكُمُ
ٱلْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ
ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾

28. Lût'u da (göndermiştik). **Hani o, kavmine şöyle demişti: 'Sizler, gerçekten sizden önce hiç kimsenin yapmadığı bir hâyâsızlığı yapıyorsunuz.'**

29. 'Sizler erkeklere yaklaşıyor, yol kesiyor ve meclislerinizde çirkin işler yapıyorsunuz, öyle mi?' Kavminin cevabı, 'Eğer doğru söylüyorsan haydi Allah'ın azabını getir (de görelim)**!' demekten başka bir şey olmadı.**

30. O da dedi ki: 'Rabbim! Bu fesatçı topluma karşı bana yardım et!'

28-30. Lût *aleyhisselam*'ın İbrahim *aleyhisselam*'a iman ettiği ve onun vasıtasıyla hidâyet bulanlardan olduğu daha önce geçmişti. Lût *aleyhisselam*'ın İbrahim *aleyhisselam*'ın zürriyetinden olmayıp onun kardeşinin oğlu olduğu belirtilmiştir. Yüce Allah'ın, **"Peygamberliği ve kitabı da onun soyundan gelenlere ver-**

dik." buyruğu, her ne kadar umumi ise de Lût *aleyhisselam*'ın -onun soyundan olmamakla birlikte- peygamber olmasına aykırı değildir. Çünkü âyet-i kerime İbrahim el-Halil'den övgüyle söz etme sadedindedir. Ayrıca Lût'un da onun vasıtasıyla hidâyet bulduğu haber verilmektedir. Onun vasıtasıyla bir kimsenin hidâyet bulması, zürriyeti olduğundan dolayı hidâyet bulanlara göre hidâyete iletenin üstünlüğüne daha mükemmel bir delildir. En iyisini Allah bilir.

Yüce Allah, Lût *aleyhisselam*'ı kavmine peygamber olarak göndermişti. Kavmi müşrikti ve erkeklerle hâyâsızca işler yapıyor, yol kesiyor ve meclislerinde -yaygın bir şekilde- çirkin işler yapıyorlardı.

Lût *aleyhisselam* onlara bütün bu hususlara dair öğütler verdi. Onlara bu işlerin bizzat çirkin şeyler olduğunu ve bunların çetin cezalara sebep olacaklarını açıkladı. Ancak akıllarını başlarına almadılar, öğüt tutmadılar.

"Kavminin cevabı, 'Eğer doğru söylüyorsan haydi Allah'ın azabını getir (de görelim)**!' demekten başka bir şey olmadı."** Peygamberleri de iman edeceklerinden yana ümidini kesti. Azabı hak ettiklerini anladı. Aşırı derecedeki yalanlamalarına karşı tahammülü tükendi. O zaman beddua ederek, **"'Rabbim! Bu fesatçı topluma karşı bana yardım et.' dedi."** Allah onun yaptığı bu duayı kabul etti ve onları helâk etmek üzere melekleri gönderdi.

﴿ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا۟ إِنَّا مُهْلِكُوٓا۟ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا
كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ ﴾

31. Elçilerimiz İbrahim'e müjde getirdiklerinde dediler ki: 'Biz şu şehrin halkını helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı, zalim kimselerdir.'

31. Lût kavmini helâk etmek üzere gönderilen melekler, önce İbrahim *aleyhisselam*'a uğradılar ve ona İshak'ın doğacağı müjdesini verdiler. İshak'tan sonra da (onun oğlu olan) Yakub'un doğacağını müjdelediler. Daha sonra İbrahim *aleyhisselam* onlara nereye gitmek istediklerini sorunca Lût kavmini helâk etmek üzere gönderildiklerini bildirdiler. İbrahim *aleyhisselam* da onlarla tartışmaya koyuldu:

﴿ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا۟ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُۥ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ ۖ كَانَتْ
مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32. 'Ama orada Lût da var.' dedi. Onlar da 'Biz orada olanları pek iyi biliyoruz. Biz onu ve aile halkını elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç; o, geride kalacaklardandır.' dediler.

32. İbrahim *aleyhisselam* onlara, **"Ama orada Lût da var."** deyince onlar da ona, **"'Biz orada olanları pek iyi biliyoruz. Biz onu ve aile halkını elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç; o, geride kalacaklardandır.' dediler."** Sonra da Lût *aleyhisselam*'ın yanına gittiler:

﴿ وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33. Elçilerimiz Lût'a gelince o, onlar sebebiyle üzüldü ve içi daraldı. Dediler ki: 'Korkma ve üzülme! Çünkü biz, seni ve aile halkını kurtaracağız. Ancak karın hariç; o, geride kalacaklardandır.'

34. 'Biz, bu şehir halkı üzerine fâsıklıkları sebebiyle gökten feci bir azap indireceğiz.'

33-34. Lût *aleyhisselam* meleklerin gelişinden tedirgin olmuş ve üzülmüştü. Onları tanımadığı için tasalanmış ve içi daralmıştı. Zira onları yoldan geçen misâfirlerden zannetmiş, kavminin onlara kötülük yapacağından korkmuştu. Melekler de ona, **"Korkma ve üzülme"** diyerek kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını bildirdiler. **"Çünkü biz, seni ve aile halkını kurtaracağız. Ancak karın hariç; o, geride kalacaklardandır. Biz, bu şehir halkı üzerine fâsıklıkları sebebiyle gökten feci bir azap indireceğiz."** diyerek geceleyin aile halkıyla birlikte yola çıkıp gitmesini emrettiler.

Sabah olunca Allah, diyarlarını ters çevirip başlarının üzerine yıktı ve ülkelerinin altını üstüne getirdi. Onlara pişmiş çamurdan ardı arkasına taş yağdırdı ve nihâyet bu taş yağmuru onların hepsini helak etti. Böylelikle onlar, sohbet konularından bir konu ve ibretlerden bir ibret oluverdiler.

﴿ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35. Andolsun Biz, aklını kullanan bir toplum için o şehirden apaçık bir alamet bıraktık.

35. Yani Lût kavminin diyarından, kalpleriyle ibretleri düşünecek ve onlardan gereği gibi faydalanacak bir topluluk için apaçık deliller/aşikar kalıntılar bırakmış bulunuyoruz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Siz onların** (yurtlarından) **sabahleyin de geçip gidiyorsunuz, geceleyin de. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"** (es-Saffat, 37/137-138)

﴿ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴾

36- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin ve (amellerinizle) **âhiret gününe ümit besleyin. Fesatçı olup da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.'**

37- Onu yalanladılar. Bunun üzerine onları o sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.

36. Yani biz bilinen ve meşhur bir kabile olan **"Medyen"** ahalisine **"de kardeşleri Şuayb'ı"** peygamber olarak **"gönderdik."** O da kendilerine yalnızca Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmelerini, öldükten sonra dirilişe iman edip bunun gerçekleşeceğine o gün için amel ederek ümit beslemeyi emretti. Yeryüzünde ölçü ve tartıları eksilterek ve yol keserek fesad çıkarmaktan da vazgeçmelerini istedi.

37. "Onu yalanladılar. Bunun üzerine onları o sarsıntı," yani Allah'ın azabı **"yakaladı da yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar."**

﴿ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Âd ve Semûd kavmini de (helâk ettik). **Nitekim onların meskenlerinden de** (bu durum) **size bellidir. Şeytan onlara amellerini süsledi de onları** (doğru) **yoldan alıkoydu. Halbuki onlar, gerçeği görecek durumda idiler.**

38. Yani Biz, Âd ve Semud'a da bunun benzerini yaptık. Onların kıssaları hepinizce malumdur. Gözlerinizle onların meskenlerini ve geride bıraktıklarını kısmen de olsa görmektesiniz. Peygamberleri kendilerine basireti açacak, gerçeği gösterecek apaçık belgelerle geldiği halde onları yalanladılar, peygamberleriyle mücadeleye giriştiler.

"Şeytan onlara amellerini süsledi" de yaptıklarının, peygamberlerin kendilerine getirdiklerinden daha üstün olduğunu zannettiler.

﴿وَقَٰرُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانُوا۟ سَٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾﴾

39- Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik). **Andolsun ki Mûsâ onlara apaçık deliller getirmişti de onlar da o ülkede büyüklenmişlerdi. Ama** (azabımızdan) **kaçıp kurtulamadılar.**

39. Kârûn, Firavun ve Hâmân'a da Yüce Allah, İmran oğlu Mûsâ'yı peygamber olarak apaçık âyetlerle, göz kamaştırıcı mucizelerle göndermişti de onlar bunlara boyun eğmediler. Yeryüzünde Allah'ın kullarına karşı büyüklük tasladılar, onları zelil ettiler, hakka karşı büyüklenip onu reddettiler.

Ancak ilâhî azap onların tepelerine indiğinde kaçıp kurtulmaya güçleri yetmedi. Allah'ın elinden kurtulamadılar. Aksine O'nun hükmüne teslim oldular.

﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾﴾

40- Biz hepsini de günahı sebebiyle (ansızın) **yakaladık. Kimisinin üzerine taş yağdıran kasırga gönderdik, kimisini de o çığlık yakaladı. Onlardan kimisini yerin dibine geçirdik, kimisini de suda boğduk. Allah asla onlara zulmetmedi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı.**

40. "**Biz,**" bu yalanlayıcı ümmetlerin **"hepsini de günahı sebebiyle,"** günahına göre, ona uygun bir cezayla **"yakaladık. Kimisinin üzerine taş yağdıran**

kasırga gönderdik." Yüce Allah, Ad kavmini, üzerlerine rüzgar estiren bir fırtınayı göndererek helâk etti. Nitekim Yüce Allah onların üzerlerine gönderdiği bu rüzgarla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **"O rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat kıldık. O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleriymiş gibi yere yıkılmış görürdün. Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?"** (el-Hakka, 7-8)

"Kimisini de o çığlık yakaladı." Salih kavmi gibi.

"Onlardan kimisini yere dibine geçirdik." Kârûn gibi.

"Kimisini de suda boğduk." Firavun, Hâmân ve askerleri gibi.

"Allah asla onlara zulmetmedi." Zaten O'na zulüm yakışmaz. Çünkü O'nun adaleti kemâl derecesindedir ve O, bütün mahlukata hiçbir şekilde muhtaç olmayan mutlak Gani'dir.

"Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı." Nefislerinin hakkını vermiyor, onu haktan alıkoyuyorlardı. Zira her nefis, bir ve tek olan Allah'a ibadet etmek için yaratılmıştır. Bunlar ise nefislerini gereken yerde kullanmadılar. Onu şehvet ve masiyetlerle meşgul ettiler, fayda sağlayacaklarını zannederlerken nefislerini alabildiğine zarara soktular.

﴿مَثَلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ ٱلْعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ ٱلْبُيُوتِ لَبَيْتُ ٱلْعَنكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾﴾

41- Allah'ın dışında dostlar/ilahlar edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Şüphesiz yuvaların en zayıf olanı örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi.

41. Bu, Yüce Allah'ın, kendisiyle birlikte başkalarına güç elde etmek, kuvvet kazanmak, fayda elde etmek maksadıyla ibadet edenlere dair verdiği bir misaldir. Halbuki bu, o kimsenin amacının tam tersine yol açar. Zira böyle birinin misali, kendini sıcaktan, soğuktan ve çeşitli afetlerden koruyacak bir yuva edinen örümceğin durumuna benzer.

"Şüphesiz yuvaların en zayıf," en güçsüz ve dirençsiz **"olanı, örümcek yuvasıdır."** Çünkü örümcek, zayıf hayvanlardandır. Örümcek yuvası da yuvaların en zayıfıdır. Örümcek, böyle bir yuva edinmekle güçsüzlüğünü daha da artırır.

İşte Allah hariç zayıf ve muhtaç dostlar edinenler de bütün yönleriyle aciz kimselerdir. Onlar, Allah'tan başka kendileriyle güç ve kuvvet kazanacakları, onlardan yardım göreceklerini zannettikleri dostlar edinmekle mevcut güçsüzlüklerine daha da güçsüzlük, gevşekliklerine daha da gevşeklik katmış oluyorlar.

Maslahatlarına olan birçok işte bu dostlarına güvenip dayanacak olur ve bu işleri kendileri yapmayarak onlara -onlar yaparlar diye- havale edecek olurlarsa, edindikleri bu dostlar onları yardımsız bırakırlar. Bu yüzden onlardan hiçbir fayda elde edemez ve zerre miktarı dahi onların yardımlarını göremezler.

Şâyet gerek kendilerinin gerekse de dost edindikleri varlıkların gerçek durumunu bilmiş olsalardı, onları dost edinmezler, onlardan uzaklaşırlar, gücü her şeye yeten, kendisini dost edinen ve kendisine tevekkül eden kuluna dininde ve dünyasında yeterli gelen, kalbinde, bedeninde, halinde ve amelinde gücüne güç katan, rahmeti sonsuz, gücü her şeye yeten o mutlak Rabbi dost edinirlerdi.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ مِن شَىْءٍ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Şüphesiz Allah, kendisinin dışında yalvardıklarının bir hiç olduğunu bilir. O, Aziz'dir, Hakim'dir.

42. Yüce Allah, müşriklerin edindikleri ilâhların ileri derecede güçsüz olduğunu belirttikten sonra daha da açık bir ifadeyle aslında onların hiçbir şey olmadığını, aksine uydurulmuş birtakım isimlerden ve kabul ettikleri birtakım kuruntulardan öteye gitmediğini anlatmakta, iyiden iyiye incelenmesi halinde akıl sahibi bir kimsenin bu uydurma varlıkların bir hiç olduğunu/gerçekte var olmadığını açıkça göreceğini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah, kendisinin dışında yalvardıklarının bir hiç olduğunu bilir."** Yani Yüce Allah, -ki O, gizliyi de, açığı da bilendir- onların gerçekte var olmayan ve hakiki bir ilâh da olmayan varlıklara dua edip tapındıklarını bilir. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: **"Onlar, ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın, kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerden ibarettir."** (en-Necm, 53/23); **"Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar, onlar ancak zanna uyuyorlar ve ancak yalan söylüyorlar."** (Yunus, 10/66)

"O Azîz'dir," bütün güce sahip ve gücüyle bütün yaratılanları emri altında tutan, onlar üstünde galip olandır. **"Hakîm'dir,"** her şeyi yerli yerine koyan, her şeyi en güzel şekilde yaratan ve onu en uygun ve düzgün haliyle var edendir.

﴿ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَآ إِلَّا ٱلْعَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- İşte bu misalleri Biz, insanlar için veriyoruz. Ama onları (gereğince düşünmeyi) **bilenlerden başkası anlamaz.**

43. "İşte bu misalleri Biz, insanlar için veriyoruz." Onlar için, onların yararlanmaları ve öğrenmeleri için bu misalleri veriyoruz. Çünkü misaller, bilgileri açıklama yollarıdır ve onlar, akıl ile kavranan (soyut) hususları maddî örneklendirmelerle daha da anlaşılır kılarlar. Böylelikle bu misallerin verilişine olan anlam daha da açıklık kazanır. Bu yüzden bu misaller bütün insanların faydasınadır.

"Ama onları (gereğince düşünmeyi) **bilenlerden başkası anlamaz onlara âlimlerden başkası akıl erdiremez."** Bunları gereği gibi kavrayıp üzerlerinde gereği gibi düşünerek, ne için örnek verildiklerini bilip uygulayarak ve kalbiyle aklederek anlayanlar ancak ilmin, kalplerine kadar ulaşıp yer ettiği gerçek ilim sahibi kimselerdir.

Bu buyrukla Yüce Allah, verdiği misalleri övmekte, bu misaller üzerinde iyiden iyiye düşünmeye ve bunları anlayıp kavramaya teşvik etmekte, ayrıca bunları anlayıp kavrayanları da övmektedir. Zira bunları kavramak, kişinin ilim ehlinden olduğunu gösterir. O halde bunları kavrayamayan kimselerin de ilim ehlinden olmadığı anlaşılmaktadır.

Bunun sebebi de şudur: Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de verdiği misaller, önemli hususlar, üstün maksatlar ve oldukça değerli meseleler hakkındadır. İlim ehli olan kimseler de bunların diğer meselelerden daha önemli olduğunu bilirler. Çünkü Allah, bunlara önem vermiş ve kullarını bu misalleri iyice akledip üzerlerinde düşünmeye teşvik etmiştir. O bakımdan gerçek ilim sahipleri, bunları gereği gibi anlamak için olanca gayretlerini harcarlar.

Bu hususların önemine rağmen onları gereği gibi düşünmeyen kimseye gelince şüphesiz ki bu, o kimsenin ilim ehlinden olmadığına delildir. Çünkü böyle bir kimse, önemli meseleleri bilmeyecek olursa diğer meseleleri bilmeyişi öncelikle söz konusudur. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah'ın örnek verdiği misallerle ilgili meselelerin büyük çoğunluğunun, dinin esasları (akide) ve benzeri hususlara dairdir.

﴿ خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Allah, göklerle yeri hak (bir amaç) **ile yarattı. Şüphesiz bunda mü'minler için bir delil vardır.**

44. Yani yükseklikleri, büyüklükleri, genişlikleri, güzellikleri, içlerinde bulunan güneş, ay, yıldızlar ve meleklerle birlikte bütün gökleri tek başına yaratan yalnızca Yüce Allah'tır. Yine yeri, dağları, denizleri, ovaları, çölleri, ağaçları ve diğerlerini yaratan da O'dur. O, bütün bunları **"hak ile"** yaratmıştır. Yani bunları boşuna, maksatsız ve faydasız olarak yaratmamıştır. Bütün bunları emri ve şeriatı uygulansın, kulların üzerindeki nimeti tamamlansın, O'nun hikmetini, hakimiyetini, idaresini, sevmeleri ve ilâh tanımaları gereken yegane varlığın O olduğuna delil teşkil eden hususları görsünler diye yaratmıştır. **"Şüphesiz bunda mü'minler için bir delil vardır."** Mü'min bir kimse bunlar üzerinde gereği gibi düşünürse onlarda iman edilmesi gereken pek çok hususa dair deliller olduğunu açıkça görür.

﴿ اُتْلُ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَۖ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِۗ وَلَذِكْرُ ٱللَّهِ أَكْبَرُۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Sana vahyedilen Kitabı oku ve namazı dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı zikretmek elbette en büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir.

45. Yüce Allah, vahyini ve peygamberine indirdiği bu Kitab-ı Azim'i okumayı emretmektedir. Bu Kitabı okumanın (tilâvet etmenin) anlamı ise emrettiklerine uymak, yasakladıklarından uzak durmak, hidâyeti ve doğru yolu bulmak, verdiği haberleri tasdik etmek, anlamları üzerinde dikkatle düşünmek ve lafızlarını okumak suretiyle ona uymaktır. Buna göre bu Kitabın lafızlarını okumak, tilavetin manasının sadece bir bölümünü teşkil eder.

Kitabın tilâvet edilmesinin anlamı bu olunca dinin bütünüyle uygulamaya geçirilmesinin, Kitabın tilâvetinin kapsamı içine girdiğini de anlamış oluyoruz. Buna göre Yüce Allah'ın **"Namazı da dosdoğru kıl."** buyruğu özel bir şeyin, kapsamına girdiği genel bir şeye atfedilmesi kabilinden olur. Bu atfın sebebi ise namazın fazileti, şerefi ve insan hayatındaki güzel etkileridir ki bu da şudur: **"Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar."**

Hâyâsızlık (الفحشاء); nefislerin arzuladığı, bununla birlikte çok çirkin ve büyük bütün günahlar demektir. **Kötülük** (المنكر); akıl ve fıtratların reddedip kabul etmediği her türlü günahtır.

Namazın hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyması ise şöyle olur: Namazı devamlı kılan, onu şartları, rükünleri ve huşûu ile eksiksiz edâ eden kimsenin kalbi nurlanır, arınır ve imanı artar. Hayırlara arzusu güçlenir, kötülük arsuzu azalır ya da büsbütün yok olur. Buna göre namazı sürekli kılmak ve bu şekilde namazı devam ettirmek kaçınılmaz olarak kişiyi hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. İşte bu, namazın en önemli maksatlarından, en önemli meyvelerinden biridir.

Diğer taraftan namazın bundan daha büyük ve daha yüce bir maksadı daha vardır: Namaz; kalp, dil ve bedenle Allah'ın zikrini ihtiva eder. Şüphesiz ki Yüce Allah, kulları, Zatına ibadet etmesi için yaratmıştır. Onların en faziletli ibadetleri ise hiç şüphesiz namazdır.

Namaz ibadetinde bütün organların kullukları, başka ibadetlerde görülmeyecek şekilde ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah'ı zikretmek elbette en büyüktür."** buyurmaktadır. Bununla birlikte bu ifadenin, -müfessirlerin çoğunun da kabul ettiği gibi- şanı Yüce Allah namazı emredip övdükten sonra namaz dışında da Allah'ı zikredip anmanın namazdan daha önmeli/büyük olduğu anlamına gelme ihtimali de vardır. Ancak birinci açıklama daha uygundur. Çünkü namaz, namazın dışındaki zikirden daha faziletlidir. Az önce de geçtiği gibi namazın kendisi de bizzat zikrin en büyüğüdür.

"Allah" hayır ya da şer türünden tüm **"yaptıklarınızı bilir."** Dolayısıyla yaptıklarınızın karşılığını eksiksiz olarak verecek olan da O'dur.

﴿ ۞ وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنْهُمْۖ وَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- İçlerinden zulmedenler hariç olmak üzere kitap ehliyle ancak en güzel yolla tartışın ve deyin ki: 'Biz, bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir. Biz, yalnız O'na teslim olan kimseleriz.'

46. Yüce Allah, kitap ehliyle tartışacak kimsenin, basiretsizce ya da uygun görülecek bir kurala bağlı olmaksızın onlarla tartışmasını yasaklamakta ve en güzel yolla olması hali dışında onlarla tartışmamayı emretmektedir. Bu yol ise

güzel ahlâk, nazik ve yumuşak sözlerle hakka davet, hakkı güzelce açıklamak, batılı reddedip çirkinliğini ortaya koymak ve bu maksada ulaştıran en kısa yolu kullanmaktır. Ayrıca yapılan bu tartışmanın maksadı, sırf bir tartışma veya üstünlük sağlayıp galip gelme arzusu olmamalıdır. Bunun yerine esas maksat, hakkı açıklamak ve insanları hidâyete iletmek olmalıdır.

Ancak **"içlerinden zulmedenler hariç,"** yani kitap ehlinden tartışıp da maksadından ve halinden hakkı bulmak istemediği, aksine sırf kötü maksatlı olduğu ve sadece üstünlük sağlamak kastıyla tartıştığı ortaya çıkan kitap ehline mensup kimseler hariçtir. Böyle bir kimseyle tartışmanın bir faydası yoktur. Çünkü bu halde tartışmadan gözetilen maksat hasıl olmaz.

"Ve deyin ki: Biz, bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir." Yani sizin kitap ehliyle tartışmanız, size ve kendilerine indirilenlere, sizin ve onların rasûlüne, mutlak ilâhın bir ve tek olduğuna iman etme esasına dayalı olsun. Sizin onlarla tartışmanız ilâhî kitaplardan herhangi birine veya herhangi bir peygambere dil uzatma noktasına sakın varmasın.

Nitekim cahiller hasımlarıyla tartışlıkları vakit onların sahiplendikleri hak olsun batıl olsun her şeyi tenkit eder, dil uzatırlar. Bu ise zulümdür. Tespit edilen görevin ve tartışma adabının dışına çıkmaktır. Yapılması gereken, hasmın savunduğu batılları reddetmek, buna karşılık onun sahip olduğu ve savunduğu hakları da kabul etmektir. O söylüyor diye hakkı -söyleyen kâfir olsa dahi- reddetmemektir.

Aynı şekilde kitap ehliyle girişilecek bu tartışma yolu, onların Kur'ân'ı ve bu Kur'ân'ı getiren Rasûlü kabul etmesini gerekli kılan bir yoldur. Çünkü tartışanlar, dinin esasları, bütün peygamberlerin ve kitapların ittifakla kabul ettikleri hususlar hakkında konuşup da her iki taraf bunların gerçekliklerini kabul ettiğinde şöyle bir durum ortaya çıkar: Önceki kitaplar da, peygamberler de -Kur'ân-ı Kerîm ve Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte- bu hususları açıklamış, haber vermiş ve onlara delâlet etmiş olduğuna göre bütün kitapları tasdik etmek ve bütün peygamberlere iman etmek gerekir ki İslâm'ın özelliklerinden biri de budur. Bu durumda "Biz filan kitabın delâlet ettiğine iman ederiz. Ama -kendisinden önce gelen hakkı tasdik etmekle birlikte- filan kitabı tasdik etmeyiz." demek bir zulümdür ve hevânın peşine takılıp gitmektir. Böyle bir iddia, bu iddiada bulunanları yalanlar. Çünkü kendisinden önceki kitaplara delâlet eden ve onları tasdik eden Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlayan bir kimse, hiç şüphesiz iman ettiğini iddia ettiği şeyleri de yalanlıyor demektir.

Diğer taraftan herhangi bir peygamberin nübüvvetini ispatlayan bütün deliller, aynı şekilde hatta ondan da daha ileri derecede Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğini de ispatlamaktadır. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in peygamberliğini eleştirmeye sebep olacak şüphelerin benzerleri, hatta daha ilerisi diğer peygamberlerin peygamberliği hakkında da ileri sürülebilir. Böyle bir şüphenin, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dışındaki peygamberler hakkında batıl olduğu sabit olduğuna göre aynısının onun hakkında da batıl olduğu çok daha açık bir husustur.

Yüce Allah'ın **"Biz, yalnız O'na teslim olan kimseleriz."** buyruğu şu demektir: Biz, O'nun emrine teslim olan ve itaatle bağlanan kimseleriz. Her kim O'na iman eder, O'nu ilâh edinir, bütün kitaplarına ve peygamberlerine inanıp Allah'a itaatle boyun eğer, peygamberlerine uyarsa işte o, bahtiyar bir kimsedir. Bu yoldan ayrılıp sapan kimse ise bedbahttır.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- İşte böylece sana (bu) **Kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz, ona iman ederler. Bunlar arasından da ona iman eden kimseler vardır. Âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler.**

47. "İşte böylece sana" ey Muhammed, her önemli ve büyük haberi apaçık bildiren bu **"Kitabı indirdik."** Bu kitap, üstün ahlâkî erdemlere ve mükemmel her işe davet eder. Kendisinden önceki kitapları tasdik eder. Kendisinden önceki peygamberler de bu Kitabın indirileceğini haber vermiştir.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz," onu gereği gibi bilip tanıyan, bundan dolayı hevâlarına kapılmayan ve onu kıskanmayanlar **"ona iman ederler."** Çünkü onlar, ellerindeki belgeler, sahip oldukları müjdeler ve kendilerinin güzeli, çirkini, doğruyu, yalanı bilmek gibi ayırıcı özellikleri sayesinde bu Kitabın doğruluğuna kesinlikle inanırlar. **"Bunlar,"** ehl-i kitap **"arasından da"** herhangi bir ümitle ya da bir şeyden korktuğu için değil de basiretle **"ona iman eden kimseler vardır."**

"Âyetlerimizi ancak" hakkı bile bile inkâr etmeyi ve ona karşı inatlaşmayı âdet edinmiş **"kâfirler inkâr ederler."** Bu ifadede bu Kitabı sadece böyle kimselerin inkâr edeceği ve hakka tabi olma maksadını güden kimsenin ise böyle yap-

mayacağı belirtilmektedir. Yoksa doğru bir maksadı bulunan herkesin bu Kitaba iman etmesi kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü bu Kitap, aklını kullanan yahut da uyanık bir kalple ona kulak kabartan herkes için apaçık deliller ihtiva etmektedir.

Bu Kitabın doğruluğunun delillerinden biri de onu, kavmi arasında doğru sözlülüğü, emaneti ve tâm halleriyle bilinen Peygamber'in getirmiş olmasıdır. Bu Peygamber, yazı yazan biri değildir, hatta o yazılmış bir yazıyı dahi okuyamıyordu. Bu durumdayken böyle bir Kitabı getirmesi, bu Kitabın Aziz ve her türlü hamde layık olan Allah tarafından gönderilmiş olduğuna dair en ufak bir tereddüde mahal vermeyecek kesin ve apaçık delillerden biridir. Bundan dolayı Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu görüyoruz:

﴿ وَمَا كُنتَ تَتْلُوا۟ مِن قَبْلِهِۦ مِن كِتَٰبٍ وَلَا تَخُطُّهُۥ بِيَمِينِكَ ۖ إِذًا لَّٱرْتَابَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Sen, bu (Kitabın indirilişinden) **önce ne bir kitap okur ne de sağ elinle yazı yazardın. Eğer öyle olsaydı batıla dalanlar, elbette şüpheye düşerlerdi.**

48. "Sen, bu (Kitabın indirilişinden) **önce ne bir kitap okur ne de sağ elinle yazı yazardın. Eğer öyle olsaydı,"** sen böyle biri olmasaydın **"batıla dalanlar, elbette şüpheye düşerlerdi."** ve onlar "Bunu önceki kitaplardan öğrendi" ya da "onlardan kopya etti" derlerdi.

Ne var ki bu kitap senin kalbine üstün ve değerli bir kitap olarak inmiştir. Sen de son derece fesahat ve belağat sahibi, aynı zamanda azılı düşmanın olan kimselere onun bir benzerini, hatta onun sadece bir sûresinin benzerini getirmek üzere meydan okuduğun halde onlar bundan tamamen aciz kalmışlardır. Hatta bu Kitaba benzer bir kitap ortaya koymayı akıllarından dahi geçirmemişlerdir. Çünkü onlar, bu Kitabın ne kadar beliğ, ne kadar fesahatli olduğunu, hiçbir insan sözünün ona denk yahut benzer olamayacağını ve onunla yarışabilecek seviyeye ulaşamayacağını kesinlikle biliyorlardı. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴾

49- Aksine o (Kur'ân), **kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde** (hıfzedilmiş) **apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi ancak zalimler inkâr eder.**

49. "Aksine o," yani bu Kur'ân-ı Kerîm **"kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde** (hıfzedilmiş)" ve hiçbir kapalılığı bulunmayan **"apaçık âyetlerdir."** Buradaki ilim sahipleri, insanların efendileri, en akıllıları, iyice düşünen özlü akıl sahipleri ve aralarından kemâle ermiş olan kimselerdir.

İşte bu kitap, böylelerin kalplerinde apaçık âyetler halinde hıfzedilmiş olması dolayısıyla başkalarına karşı bir delildir. Başkalarının inkâr etmesinin bir zararı olmaz ve zaten bu inkâr da zulümden başka bir şey değildir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Âyetlerimizi ancak zalimler inkâr eder."** buyurmaktadır. Bu âyetleri, ancak herhangi bir bilgiye dayalı olmaksızın, bu konuda ilim ehline ve onu gerçek mahiyetiyle bilme imkânına sahip olan kimselere uymaksızın söz söyleyen bir cahilden ya da onun hak olduğunu bilmekle birlikte inat eden, doğru olduğunu bilmekle birlikte ona muhalefet eden, işi bilmezliğe vuran kimseden başkası bile bile inkâr etmez.

﴿ وَقَالُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ قُلْ إِنَّمَا ٱلْـَٔايَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴾

50- Dediler ki: 'Ona Rabbinden mucizeler indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise ancak apaçık bir uyarıcıyım.'

50. Yani peygamberi ve onun getirdiklerini yalanlayıp ona kendilerinin istedikleri belirli birtakım mucizelerin indirilmesini teklif eden bu zalimler, bu isteklerini ileri sürerek itiraz ettiler.

Nitekim Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar akıtmadıkça asla sana inanmayacağız..."** (el-İsrâ, 17/90)

Halbuki mucizelerin indirilmesini tayin ve tespit etmek, ne onların elindedir ne de Allah Rasûlünün. Çünkü bu, Allah'ın işine karışmak sayılır. "Keşke şöyle olsaydı," "Bu böyle olmalı" demek onların işi değildir. Zira hiçbir kimsenin bu konularda bir yetkiye sahip olması mümkün olamaz.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır."** O da bunları dilerse indirir, dilemezse indirmez.

"Ben ise ancak apaçık bir uyarıcıyım." Benim bunun üzerinde herhangi bir mertebem yoktur.

Şâyet maksat hakkın batıldan ayrılması ise ve bu da başka yollarla hasıl oluyorsa o takdirde bu konuda ille de tayin edilen birtakım mucizelerin indirilmesini

istemek bir haksızlıktır, Yüce Allah'a karşı da, hakka karşı da kibirlenmektir. İstenen mucizelerin indirildiğini farz etsek bile eğer onların kalplerinde bu mucizeler indirilmedikçe hakka iman etmeyeceklerine dair bir kararlılık varsa, bu durumda iman etseler dahi onların bu imanı iman sayılmaz. Çünkü bu, sadece onların hevâlarına uygun düştüğü için iman ettiklerini ortaya koyar. Yani hak için değil, istedikleri mucizeler için iman etmiş olacaklardır. O halde -bu mucizelerin indirildiğini farz etsek dahi- bu durumda bunların sağlayacağı fayda nedir? Bu yüzden maksat hakkın beyanı olduğundan dolayı Yüce Allah, bunun yolunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Sana, kendilerine okunmakta olan bu Kitabı indirmemiz onlara yetmez mi? Şüphe yok ki onda iman eden bir toplum için rahmet ve öğüt vardır.

51. "Sana, kendilerine okunmakta olan bu Kitabı indirmemiz" senin de, getirdiklerinin de doğruluğunu bilmeleri için **"onlara yetmez mi?"** Bu, pek çok apaçık belgeyi ve göz kamaştırıcı delili bir arada ihtiva eden, son derece özlü bir ifadedir. Önceden de açıklandığı üzere Peygamber'in ümmî olmakla birlikte böyle bir Kitabı getirmesi dahi onun doğruluğunun en büyük belgeleri arasındadır. Diğer taraftan onlara bu Kitabın benzerini ortaya koyma konusunda meydan okuması, onların da bu hususta acze düşmeleri de bir başka delildir. Bu Kitabın üstün gelmesi, açıktan açığa onlara galip gelerek karşılarında okunması, "Bu, Allah tarafından gelmiştir." denmesi, Rasûlün de bu Kitabı yardımcılarının az, buna karşılık muhalif ve düşmanlarının çok olduğu bir zamanda dahi açıkça ortaya koyup gizlememiş olması, bu konuda azmini sürekli diri tutması, hatta herkesin önünde bunu ilan etmesi, şehirde ikamet edenin de, çölde yaşayanın da huzurunda "Bu, Rabbimin kelamıdır. Bu Kitabın benzerini ortaya koymaya kim güç yetirebilir? Yahut kim bununla yarışacak söz söyleyebilir veya onunla boy ölçüşecek söz ortaya koymaya kalkışabilir?" diye ilan etmesi... işte bunların her birisi başlı başına birer delildir.

Yine bu kitabın, geçmişlerin kıssalarını ve haberlerini anlatması, geçmişe ve geleceğe ait gaybe dair haberler vermesi ve bütün bunların doğru ve vakıaya uygun

olması da bir başka delildir. Başka bir açıdan bu Kitap, kendisinden önceki kitaplar üzerinde hakim konumundadır. O kitaptaki doğru şeylerin doğruluğunu bildirmekte, bu kitaplarda yapılan değişiklikleri/tahrifatı da reddetmektedir. Bu Kitap emir ve yasaklarında doğruya iletmektedir. Onun emrettiği bir şey hakkında akıl hiçbir zaman "Keşke böyle bir emir vermeseydi" demez. Neyi yasaklamışsa da akıl "Keşke bunu yasaklamamış olsaydı" demez. Aksine bu Kitap adalete ve hakkaniyete uygundur. Basiret ve akıl sahibi kimselerin aklına uygun düşen hikmetler içermektedir. Bu Kitabın irşadları, doğruya iletmesi ve hükümleri, her duruma ve her zamana uygundur; öyle ki her zaman ve mekanda işleri ıslah edip düzene koyabilecek sadece odur. İşte hakkı tasdik etmek isteyen, hakkı bulmak için çalışan kimselere bütün bunlar delil olarak yeter. Kur'ân'ı yeterli görmeyene Allah hiçbir şeyi yeterli kılmasın! Kur'ân ile şifa bulmayana da Allah şifa vermesin!

Kim Kur'ân-ı Kerîm ile hidâyet bulur, onunla yetinirse hiç şüphesiz bu, onun için bir rahmet ve hayırdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki onda, iman eden bir toplum için rahmet ve öğüt vardır."** Çünkü bu Kitap sayesinde onlar pek çok ilim ve bol hayır elde ederler, kalpleri ve ruhları arınır, inançları tertemiz olur, ahlâkları kemâle erer, ilâhî bağış ve ihsanlara, Rabbanî sırlara nail olurlar.

﴿ قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱلْبَٰطِلِ وَكَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- De ki: 'Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanı bilir. Batıla iman edip Allah'ı inkâr edenler var ya, işte onlar zarar edenlerin tâ kendileridir.'

52. "De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter." Ben O'nu şahit tutuyorum. Eğer yalan söylüyorsam O, benim başıma -size de ibret olacak- musibetler getirir. Eğer O, her halükârda beni destekliyor, bana yardım ediyor, işleri bana kolaylaştırıyorsa -ki öyledir- işte Allah tarafından benim lehime olan bu üstün şahitlik, sizin için yeterli olmalıdır.

Eğer siz O'nun sözlerini işitmiyor ve O'nu görmüyorsunuz diye içinizden O'nun şahitliğinin delil olarak yeterli olmadığı kanaatini geçiriyorsanız şunu bilin ki **"O, göklerde ve yerde olanı bilir."** Benim durumumla sizin durumunuz ve size söylediğim bu sözler de O'nun bildikleri arasındadır.

O, bunları bilmekle ve böyle bir cezalandırmaya kadir olmakla birlikte ben, O'nun adına hak olmayan şeyleri uyduruyorsam hiç şüphesiz bu durumda ben, O'nun ilim, kudret ve kuvvetine dil uzatmış olurum ki bu da cezalandırılmamı gerektirir. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Eğer bazı sözleri uydurup Bize isnat etseydi, Biz onu elbette yakalayıverirdik. Sonra da şah damarını elbette koparırdık."** (el-Hakka, 69/44-46)

"Batıla iman edip Allah'ı inkâr edenler, işte onlar zarar edenlerin ta kendileridir." Çünkü onlar Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe iman etmeyerek zarara uğramışlardır. Yine onlar, ebedî nimetleri elden kaçırmışlar, dosdoğru hak karşılığında her türlü çirkin batılı, ebedî nimetler karşılığında da her türlü can yakıcı azabı elde etmişlerdir. Bu yüzden hem kendilerini hem de aile fertlerini Kıyamet gününde zarara sokmuş olacaklardır.

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِٱلْعَذَابِ وَلَوْلَآ أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾

53- Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Eğer belli bir vade olmasaydı elbette azap onlara gelirdi. Bununla beraber onlar hiç farkında değilken o azap, kendilerine ansızın gelecektir.

53. Yüce Allah, Peygamberi ve onun getirdiklerini yalanlayanların, cehaletlerini ve onların azabın çabuk gelmesini isteyip yalanlamalarını daha da ileriye götürerek **"Eğer doğru söyleyenlerden iseniz bu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecek?"** (el-Mülk, 67/25) dediklerini haber vermektedir. Buna karşılık Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer"** bu azabın inmesi için tespit edilmiş ve henüz gelmemiş olan **"belli bir vade olmasaydı"** onların bu konuda Bizi âciz bırakmak isteyişleri ve hakkı yalanlayışları sebebiyle **"elbette azap onlara gelirdi."**

Eğer Biz cahillikleri sebebiyle onları hemen azapla yakalayacak olsaydık hiç şüphesiz onların sözleri, başlarına gelecek olan belâları ve cezaları daha da çabuklaştırırdı. Bununla birlikte azabın inişini geç bulmasınlar. Çünkü **"onlar hiç farkında değilken o azap kendilerine ansızın gelecektir."**

Nitekim Yüce Allah'ın haber verdiği şekilde de olmuştur. Onlar Bedir'e şımarıkça ve böbürlene böbürlene gelip maksatlarını elde edeceklerini sandıkları bir sırada Allah onları zelil etti, ileri gelenlerini öldürdü. Bütün şerlileri de bu savaşta ölüp gitti. Bu musibetten payını almadık tek bir ev kalmadı. Azap onlara ummadıkları bir yerden geldi ve onların farkında olmadıkları bir sırada tepelerine indi.

﴿ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِٱلْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴾

54- Senden azabın çabucak gelmesini istiyorlar. Halbuki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

54. Eğer onlara dünyada azap gelmezse hiç şüphesiz önlerinde onları bekleyen uhrevî bir azap vardır. Onlardan hiç kimse de bu azaptan kurtulamayacaktır. İster ona bu dünya azabı hemen verilmiş olsun, ister mühlet verilmiş olsun fark etmez, **"cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır."** Onlar, oradan ayrılıp başka bir yere gidemeyeceklerdir. Dört bir yandan cehennem onları kuşatmış olacaktır. Tıpkı büyük-küçük günahlarının, küfürlerinin kendilerini çepeçevre kuşatmış olduğu gibi. İşte en çetin azap da bu azaptır.

﴿ يَوْمَ يَغْشَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾

55- O gün azap, onları hem üstlerinden hem de ayaklarının altından kaplayacak ve Allah onlara şöyle diyecektir: 'Tadın yapmakta olduklarınızı!'

55. İşlemiş olduğunuz ameller şimdi azaba dönüşmüştür; küfür ve günahlar sizlerin her yanınızı kuşatmış olduğu gibi azap da her yandan sizi kuşatmıştır.

﴿ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ أَرْضِى وَٰسِعَةٌ فَإِيَّٰىَ فَٱعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُم مِّنَ ٱلْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿٥٨﴾ ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

56- Ey iman eden kullarım! Şüphesiz Benim (yarattığım) **yeryüzü geniştir. O halde yalnız Bana ibadet edin.**

57- Her can ölümü tadacaktır. Sonra da yalnız Bize döndürüleceksiniz.

58- İman edip salih amel işleyenleri Biz, cennette altlarından ırmaklar akan köşklere yerleştireceğiz. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Amel edenlerin mükafatı ne güzeldir!

59- Onlar, sabreden ve yalnızca Rablerine tevekkül eden kimselerdir.

56-58. "Ey" beni ve Rasûlümü tasdik ederek **"iman eden kullarım! Şüphesiz Benim** (yarattığım) **yeryüzü geniştir. O halde yalnız Bana ibadet edin."** Yeryüzünün herhangi bir yerinde Rabbinize ibadet etmek sizin için imkânsız olursa oradan ibadetin yalnızca Allah'a yapıldığı bir başka yere göç/hicret edin. Zira ibadet edilecek yerler pek geniştir. Mabud da bir ve tektir. Ölümün gelip sizi bulması ise kaçınılmazdır. Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz. O da Rabbine güzelce ibadet ederek iman ve salih ameli bir arada işleyen kimseyi cennetteki üstün köşklerde ve canların çektiği, gözlerin zevk aldığı, her türlü mükemmel nimeti barındıran yerlerde mükâfatlandıracaktır ve bu kimseler orada ebedî kalacaktır. İşte Naîm cennetlerindeki bu yüce köşkler, Allah için **"amel edenlerin mükafatı"** olarak **"ne güzeldir!"**

59. "Onlar" Allah'a ibadet üzere **"sabreden"** ve bu hususlarda **"yalnızca Rablerine tevekkül eden kimselerdir."** Allah'a ibadet üzere sabretmeleri, bu hususta bütün güç ve gayretlerini harcamalarını, bunları herhangi bir şekilde ihlâl etmeye çalışan şeytana karşı da büyük bir savaşa girmelerini gerektirir.

Tevekkülleri ise Yüce Allah'a güvenip dayanmalarını, yapmaya kararlaştırdıkları amelleri gerçekleştirmesi ve bunları kemâle erdirmesi konusunda O'nun hakkında hüsn-i zan beslemelerini gerektirir.

Her ne kadar sabrın çerçevesi içinde olsa da tevekkülün özellikle belirtilmesi, emirleri yerine getirmede ve yasakları terk etmede ona ihtiyaç duyulmasındandır. Ayrıca sabır da tevekkülsüz tamamlanmaz.

﴿ وَكَأَيِّن مِّن دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ٱللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Nice canlı vardır ki rızkını yanında taşımaz. Onlara da, size de rızkı veren Allah'tır. O, her şeyi işitendir, bilendir.

60. Yani şanı yüce ve mübarek olan yaratıcı, güçlüleriyle âcizleriyle bütün varlıkların rızkını üstlenmiştir. Yeryüzünde gücü az, aklı yetersiz **"Nice canlı vardır ki rızkını yanında taşımaz."** Bunlar kendi rızıklarını depolayamaz, hiçbir zaman yanlarında rızıklarından bir şey bulunmaz. Ama Yüce Allah her vakit onların rızıklarını onlara amade kılar. **"Onlara da, size de rızkı veren Allah'tır."** Hepiniz Allah'ın, rızıklarını üstlendiği varlıklarsınız. O, sizi yoktan var edip işlerinizi çekip çevirdiği gibi rızkınızı da verir.

"O, her şeyi işitendir, bilendir." Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Hiçbir canlı varlık da O'na gizli olduğu için rızıksız kalıp telef olmaz. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. Onların durdukları yerleri de, emanet edildikleri yerleri de O bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır."** (Hûd, 11/6)

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ ٱللَّهُ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۚ قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾ ﴾

61- Eğer sen onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı? Güneşi ve ayı kim istifadenize sundu?' diye sorsan onlar elbette 'Allah' diyeceklerdir. O halde nasıl (tevhidden) **döndürülüyorlar?!**

62- Allah, rızkı kullarından dilediği kimselere genişletir, dilediklerine de daraltır. Şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir.

63- Eğer sen onlara 'Gökten suyu indirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra dirilten kimdir?' diye sorsan onlar elbette 'Allah' diyeceklerdir. Sen, 'Allah'a hamdolsun.' de. Ama onların çoğu akıllarını kullanmazlar.

61-63. Bu, Yüce Allah'ın ulûhiyette bir olduğunu yalanlayan ve yalnızca O'na ibadeti reddeden müşriklere karşı getirilen susturucu bir delildir. Şöyle ki onlar, Allah'ın rubûbiyette tek olduğunu kabul ettikleri gibi uluhiyette de tek olduğunu kabul etmek zorundadırlar. Çünkü onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı? Gökten bir su indirerek ölümünden sonra o suyla yeryüzünü kim diriltti? Bütün işlerin idaresi kimin elindedir?" diye soracak olursak **"onlar elbette, 'Allah' diyeceklerdir."** "Bunların yapan yalnızca Allah'tır." diyecek ve putlarla Allah'tan başka taptıkları varlıkların, bunların herhangi birini yapabilecek güce sahip olmadıklarını itiraf edeceklerdir.

Acizliklerini ve hiçbir şeyi idare edebilecek güce sahip olmadıklarını kabul ettikleri bu varlıklara yönelmeleri ve bundan dolayı da ortaya attıkları yalan ve iftiraları gerçekten hayret edilecek bir iştir. Böylece onların akılsız ve kafaları çalışmaz kimseler oldukları tescillenmiştir. Zira fayda sağlayamayacağını, zarar

veremeyeceğini, hiçbir şey yaratamayacağını, rızık veremeyeceğini bilmekle birlikte bir taşa, bir kabre ya da benzer bir şeye yönelen, sonra da tam bir samimiyetle ona bağlanıp ibadet eden; yaratıcı, rızık verici, fayda ve zarar verici Rabbe onu ortak kılan kimseden daha kıt akıllı biri olabilir mi?

Hidâyeti sapıklıktan ayıran, müşriklerin izledikleri yolun batıl olduğunu -ilâhî tevfike mazhar olanlar ondan sakınsınlar diye- açık seçik ortaya koyan Allah'a hamdolsun, de. Yine ulvî ve süflî alemleri yaratan, bunların işlerini çekip çeviren, bunların rızkını veren, dilediğine rızkı geniş geniş tutmakla birlikte dilediğininkini kısan ve bunu hikmeti gereğince ve kullarına neyin yararlı olduğunu bildiği için yapan Allah'a hamdolsun, de.

﴿ وَمَا هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ لَهِىَ ٱلْحَيَوَانُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا۟ بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا۟ ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا ءَامِنًا وَيُتَخَطَّفُ ٱلنَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِٱلْبَٰطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ ٱللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

64- Bu dünya hayatı, (geçici) bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu ise işte asıl (ebedi yaşanacak) **hayat odur. Keşke bilselerdi!**

65- Gemiye bindiklerinde (başları sıkışınca) **dini yalnızca Allah'a halis kılarak O'na yalvarırlar. Onları kurtarıp karaya çıkarınca da bakarsın ki ortak koşmaya devam ediyorlar.**

66- Böylece kendilerine verdiklerimize nankörlük ederler ve (geçici dünya nimetlerinden) **faydalanırlar. Ama yakında bilecekler.**

67- Çevrelerinde insanlar yakalanıp götürüldüğü halde bizim (Mekke'yi) **kendileri için güvenli ve saygın/dokunulmaz bir yer kıldığımızı görmezler mi? Hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü edecekler?**

64. Yüce Allah, dünya ve âhiretin durumunu haber vermektedir ki bu, zımnen dünyaya karşı zahid olmaya ve âhirete karşı da istekli olmaya bir teşviktir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Gerçekte **"bu dünya hayatı, (geçici) bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir."** Kalpler onunla eğlenir, bedenler de onunla oynayıp durur. Buna sebep ise Yüce Allah'ın onda yaratmış olduğu süsler, zevkler, haktan yüz çeviren kalpleri kendine çeken, gafil gözleri kamaştıran, batıla ve batılcılara meyleden nefisleri kendine çeken nefsî arzulardır. Daha sonra bunlar, çabucak yok olur gider ve hepsi son bulur. Bunları sevenin elindeyse pişmanlık ve hüsrandan başka bir şey kalmaz.

"Âhiret yurdu ise işte asıl (ebedî yaşanacak) **hayat odur."** Yani kâmil hayat orasıdır. Bu ifade şunları da içermektedir: Âhirettekilerin bedenleri son derece kuvvetli, sahip oldukları güçler de en ileri derecede olacaktır. Çünkü bunlar, o hayat için yaratılmış bedenler ve güçlerdir. Ayrıca orada, yaşamın kendisi vasıtasıyla kemâle ereceği ve lezzetin kendisiyle tamamlanacağı her şey de olacaktır: kalpleri sevindirici şeyler, bedenlerin arzuladığı yiyecekler, içecekler, eşler gibi hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği nice nimetler...

"Keşke bilselerdi!" O takdirde dünya hayatını âhirete tercih etmezlerdi. Eğer akıllarını kullanan kimseler olsalardı, ebedî hayat yurdundan yüz çevirerek, oyun ve eğlence yurduna yönelmezlerdi. Bu da bunu bilen kimselerin mutlaka âhireti dünyaya tercih etmelerinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü onlar, her iki yurdun da durumunu açıkça görürler.

65-66. Daha sonra Yüce Allah, denizde yolculuk yaptıkları ve dalgaların ardı ardına geldiği sırada ölmekten korkan müşriklerin, dinlerini Allah'a halis kılıp bütün koştukları ortakları terk ettiklerini, buna karşılık Allah'a hiçbir ortak koşmaksızın ihlâsla dua ettiklerini bildirerek bunu, onlara karşı bağlayıcı bir delil olmak üzere ortaya koymaktadır. Zira ihlasla dua edip yalvardıkları Zat onları bu sıkıntılı halden kurtarıp karaya çıkarınca, onlar bu durumdan kendilerini kurtaramayan ve hiçbir sıkıntılarını gideremeyen varlıkları O'na ortak koşarlar. Peki, bunların hem rahat hem sıkıntılı, hem kolay hem zor zamanlarında Allah'a ihlâsla dua etmeleri ve böylelikle cezasından uzak kalmış, mükâfatını hak etmiş gerçek mü'minlerden olmaları gerekmez miydi?

Denizdeki tehlikeden kurtarılmak suretiyle onlara ihsan edilen bu nimetten sonra tekrar şirk koşmaları, neticede onlara verilen nimetlere bir nankörlüktür. İyiliğe kötülükle karşılık vermektir. Bunun sebebi ise dünya hayatından yararlanmalarıdır. Onların dünya hayatından faydalanmaları, hayvanlarınkine benzer; midelerini doldurmaktan ve nefsî arzularını tatmin etmekten başka bir düşünceleri yoktur.

"Ama yakında bilecekler." Dünyadan ayrılıp âhirete yöneldikleri vakit çok üzülecekler ve görecekleri cezanın ne kadar can yakıcı olduğunu anlayacaklar.

67. Daha sonra Yüce Allah, onlara güvenilir bir Harem bölgesi lütfetmiş olduğunu, onların da burada yaşayanlar olarak emniyet/güven ve bol rızık içinde bulunduklarını hatırlatmaktadır. Halbuki çevrelerinde bulunan insanlar korku içindedirler ve yırtıcı bir kuşun avını kapması gibi düşmanları tarafından kapılıp götürülmektedir. O halde neden açlığa karşı kendilerini doyurana, korkuya karşı kendilerine emniyet verene ibadet etmiyorlar?

"Hâlâ" izlemekte oldukları şirk, batıl söz ve fiilleri ihtiva eden **"bâtıla inanıp Allah'ın"** üzerlerindeki **"nimetine nankörlük mü edecekler?"** Akılları nerede bunların? Zira sapıklığı hidâyete, batılı hakka, bedbahtlığı bahtiyarlığa tercih etmişler ve böylelikle insanların en zalimi olmuşlardır!

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُۥٓ ۚ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine gelmiş olan hakkı yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?! Kâfirler için cehennemde yer mi yok?

68. "Allah'a karşı yalan uyduran" ve izlemekte olduğu sapıklık ve batılı Allah'a nispet eden **"yahut kendisine"** Allah'ın Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* vasıtasıyla **"gelmiş olan hakkı yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir?!"**

İşte bu inatçı ve zalimin önünde cehennem vardır. **"Kâfirler için cehennemde yer mi yok?"** Orada onlardan üzerlerindeki haklar alınır ve rezil perişan edilirler. Orası onların asla çıkamayacakları, ayrılamayacakları, aksine sürekli kalacakları yerleri olur.

﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- Uğrumuzda cihad edenler var ya, elbette Biz onları yollarımıza iletiriz. Şüphesiz Allah, ihsan sahipleriyle beraberdir.

69. "Uğrumuzda cihad edenler," Allah yolunda hicret eden, düşmanları ile cihad eden ve Allah'ın rızasına uyma yolunda bütün gayretlerini ortaya koyanlar,

"elbette Biz onları yollarımıza," Bize ulaştıran yollara **"iletiriz."** Çünkü onlar ihsan sahibi kimselerdir.

"Şüphesiz Allah" yardımı, zafer ve hidâyetiyle **"ihsan sahipleriyle beraberdir."** Bu buyruk şuna delildir:

İnsanlar arasında hakkı isabet ettirmeye en layık kimseler cihad ehli kimselerdir. Emrolunduğu hususlarda ihsan ile hareket eden kimselere Yüce Allah yardım eder ve onlara hidâyete ulaştıran yolları kolaylaştırır. Şer'î ilimleri tahsil etme uğrunda olanca gayretini ortaya koyan kimse, maksadını elde etme hususunda kendi gayretiyle elde edemeyeceği ilâhî birtakım lütuflara, hidâyet ve yardıma mazhar olur, ilim elde etme işi de ona kolaylaştırılır. Çünkü şer'î ilimleri öğrenmek, Allah yolunda cihadın bir bölümüdür. Hatta o, ancak seçkin insanların yerine getirdiği cihadın iki bölümünden biridir. Bunlar ise kâfirlere ve münafıklara karşı sözle ve dille yapılan cihadla din işlerini öğretmek ve müslüman olsalar dahi hakka muhalif olanların tartışmalarını reddetmek üzere cihaddır.

Ankebût sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımıyla- burada sona ermiştir.

سورة الروم

RÛM SÛRESİ

-30-

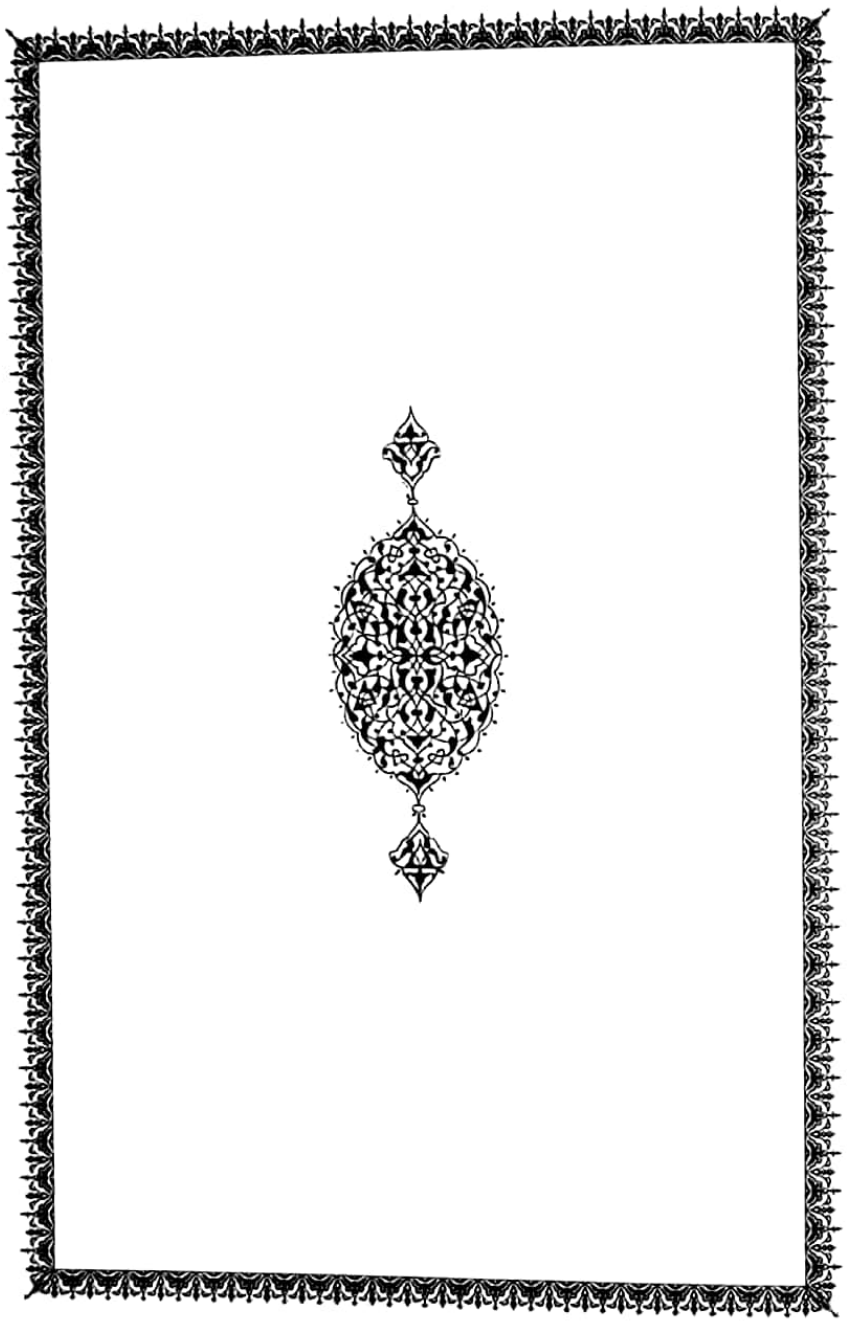

30- RÛM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 60 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ الٓمٓ ۝١ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ۝٢ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ۝٣ فِي بِضۡعِ سِنِينَۗ لِلَّهِ ٱلۡأَمۡرُ مِن قَبۡلُ وَمِنۢ بَعۡدُۚ وَيَوۡمَئِذٖ يَفۡرَحُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝٤ بِنَصۡرِ ٱللَّهِۚ يَنصُرُ مَن يَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝٥ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- Rumlar yenildiler;

3- (Araplara) **çok yakın bir yerde. Ama onlar bu yenilgilerinden sonra galip geleceklerdir,**

4- Üç ila dokuz yıl içinde... Önünde de, sonunda da emir Allah'ındır. O gün mü'minler de sevineceklerdir;

5- Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder. O, Azîz'dir, Rahîm'dir.

1-5. O dönemde Pers/İran ve Rum/Bizans imparatorlukları, yeryüzünün en güçlü devletleri idiler. Bu iki devlet arasında, birbirine denk güçlere sahip devletler arasında görülegelen türden savaşlar/çarpışmalar cereyan ediyordu. Persliler ateşe ibadet eden müşriklerdi. Bizanslılar ise kitap ehli olup kendilerini Tevrat'a veya İncil'e bağlı kabul ediyorlardı. Yani Perslere göre müslümanlara daha yakın idiler. O bakımdan Müslümanlar, onların Perslere galip gelip üstünlük sağlamalarını istiyorlardı. Müşrikler ise Perslerle şirkte ortak oluşları sebebiyle Perslerin Bizanslılara galip gelmelerini istiyorlardı.

Persliler, Bizanslılara üstünlük sağlayıp onların ülkelerini tamamen kuşatmayan ancak sınırlarını küçülten türden bir galibiyet elde ettiler. Bundan dolayı Mekke müşrikleri sevindi, müslümanlar üzüldü. Yüce Allah onlara Rumların, Perslere yakın bir zaman zarfında galip geleceklerini haber verip bir vaatte bulundu. Bu

ise **"üç ila dokuz yıl içerisinde"** gerçekleşecekti. Yani on yılı aşmayan, üç yıldan da az olmayan dokuz, sekiz ya da bu civarda bir süre sonra olacaktı.

Bununla birlikte İranlıların Bizanslılara galip gelmeleri de, daha sonra Bizanslıların onlara galip gelmeleri de ve diğer her şey de Allah'ın dilemesi ve kudretiyle olur. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Önünde de, sonunda da emir Allah'ındır."** buyurmaktadır. Yani galip gelmek/zafer kazanmak, sırf sebeplerin varlığına bağlı değildir. Bu konuda Allah'ın kaza ve kaderinin etkisi de kaçınılmazdır.

"O gün," yani Bizanslıların İranlılara galip gelerek onları bastıracakları gün **"mü'minler de sevineceklerdir, Allah'ın yardımıyla. O, dilediğine yardım eder."** Yani her iki taraf da kâfir olmakla birlikte Bizanslıların İranlılara galip gelmeleri mü'minleri sevindirecektir. Çünkü kimi kötülük, kimisinden daha ehvendir. Aynı gün müşrikler de üzülecek ve kederleneceklerdir.

"O," bütün mahlukatı emri altına alan, mutlak güce sahip **"Aziz'dir." "Mülkü dilediğine verir, dilediğinden de mülkü alır. Dilediğini aziz eder, dilediğini de zelil eder."** (Âl-i İmran, 3/26)

O, mü'min kullarına karşı da çok merhametli olan **"Rahîm'dir."** Zira onlara, onları zafere ulaştıracak ve bahtiyar kılacak türden hesaba katılmayacak nice sebep hazırlamıştır.

﴿وَعْدَ ٱللَّهِ لَا يُخْلِفُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝٦﴾

6- (Bu) Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

6. Ama siz buna kesin olarak inanın, bunun muhakkak gerçekleşeceğinden emin olun. Bu vaadin yer aldığı âyet-i kerimeler nazil olunca müslümanlar onları tasdik etti, müşrikler de inkâr etti. Öyle ki bazı müslümanlar bazı müşriklerle belirledikleri birkaç yıllık süre için bahse dahi girdiler.

Allah'ın belirlediği vade geldiğinde Bizanslılar, İranlılara karşı zafer kazanıp onları daha önce kendilerinden almış oldukları topraklardan çıkardılar. Böylelikle de Allah'ın vaadi gerçekleşmiş oldu.

Bu, Yüce Allah'ın gerçekleşmesinden önce haber verdiği gaybî haberlerdendir. Allah'ın haber verdiği dönemde ve bu vaadin gerçekleştiği sırada yaşayan müslümanlar da, müşrikler de bunun gerçekleştiğini görmüşlerdi.

"Fakat insanların çoğu" Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu **"bilmezler."** Bundan dolayı aralarında O'nun vaadini yalanlayan ve âyetlerini yalan sayan bir kesim bulunabilir.

﴿يَعْلَمُونَ ظَٰهِرًا مِّنَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ ٱلْءَاخِرَةِ هُمْ غَٰفِلُونَ ۝٧﴾

7- Onlar, dünya hayatının dış yüzünü bilirler. Ahiretten yana ise onlar tamamen gaflet içerisindedirler.

7. Bu bilmeyen kimseler, eşyanın iç yüzlerini ve nihaî âkıbetlerini bilmezler. Onlar ancak **"dünya hayatının dış yüzünü bilirler."** Sebeplere bakar ve kendi görüşlerine göre var oluş sebepleri tahakkuk etmiş işlerin kesin olarak meydana geleceğini iddia ederler. Buna karşılık var olmalarını gerektirecek sebepleri görmedikleri işlerin, hiçbir şekilde meydana gelmeyeceğine inanırlar. Böylece sebeplerin ötesine geçemezler. Bu sebepleri yaratanın ve onlarda tasarruf edenin kudretine dikkate almazlar.

"Ahiretten yana ise onlar tamamen gaflet içerisindedirler." Bunların kalpleri, arzuları ve iradeleri yalnızca dünyaya, dünyevî arzu ve isteklere, dünyanın değersiz malına yönelmiştir. Bunun için çalışır, bunun için gayret eder, buna yönelir, yapacaklarını bu uğurda yapar ve âhiretten gafil kalırlar. Bunların kalpleri cenneti arzulamadığı gibi cehennem ateşinden de korkmaz. Allah'ın huzurunda durmaktan ve O'na kavuşmaktan yana da çekinmez. Bu ise bedbahtlığın açık bir alâmetidir, sebebi de âhiretten yana gafil olmaktır.

Bu konudaki hayret edilecek bir husus da şudur: Bu tür insanların büyük bir çoğunluğunun, dünyanın görünen yüzü hakkındaki zeka ve kavrayışları, akılları şaşırtacak, insanı dehşete düşürecek noktadadır. Bunlar atomla ve elektrikle ilgili öyle keşifler yapmış; kara, deniz ve hava taşıtları açısından öyle ilerlemeler kaydetmişler ki bu hususta gerçekten üstünlük sağlamış ve öne geçmişlerdir. Hatta kendi akıllarını kendileri beğeniyor ve başkalarını Allah'ın kendilerini muktedir kıldığı şeylerden âciz sayıyorlar. Bu yüzden başkalarına küçümseyici gözlerle bakıyorlar. Halbuki dinleri hususunda insanların en kavrayışsızları, en kıt akıllıları onlardır. Âhiret hususunda onlardan daha gafil kimse yoktur. İşlerin akıbetlerini onlardan daha az bilen yoktur. Derin basiret sahipleri ise onların cahillikleri içinde şaşkınca dolaştıklarını, sapıklıkları içinde bocaladıklarını, batılları içinde gidip geldiklerini görmektedir. Onların Allah'ı unuttuklarını, Allah'ın da

onlara bizzat kendilerini unutturduğunu, böylece onların fasıkların ta kendileri olduklarını anlarlar. Yine onların Allah'ın kendilerine verdiği şeylere, kendilerini muktedir kıldığı dünya ve dünyanın zahiriyle ilgili ince fikirlere, diğer taraftan mahrum bulundukları ulvî akla bakarlar, bunu düşünürler ve emrin bütünüyle Allah'a ait olduğunu, kulları hakkında yalnız O'nun hüküm verdiğini, her şeyin O'nun muvaffak kılmasına veya yardımını esirgemesine bağlı olduğunu anlarlar. Rablerinden korkar ve kendilerine bağışlamış olduğu akıl ve iman nurunu tamamlamasını isterler ki O'na kavuşabilsinler ve O'nun himayesine girebilsinler. Bütün bu teknoloji ve ilerlemelerle birlikte iman da bulunsa ve bunlar iman temeli üzere kurulsa sonuç olarak çok üstün bir gelişme ve pek güzel bir hayat ortaya çıkar. Ancak bunların pek çoğu, Allah'ı inkâr temeli üzerine kurulduğu için onlar, ahlâkî düşüklükten, yok oluş ve tahribatın sebeplerinden başka bir sonuç vermemektedir.

﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Onlar, kendileri hakkında da mı düşünmezler? Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak (bir amaç) **ve belli bir süre için yaratmıştır. Ama insanların çoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyor.**

8. Yani Allah'ın peygamberlerini ve O'na kavuşmayı yalanlayanlar **"kendileri hakkında da mı düşünmezler?"** Çünkü kendi varlıklarında öyle deliller vardır ki bunlar vasıtasıyla kendilerini yoktan var edenin, daha sonra kendilerini dirilteceğini anlarlar. Yine kendilerini önce bir nutfe iken bir kan pıhtısına, sonra bir çiğnem ete, arkasından kendisine ruh üflenmiş bir insana, derken küçük bir bebeğe, genç bir delikanlıya, olgun bir kişiye, oradan da kocamış bir ihtiyara kadar aşamadan aşamaya geçiren Zatın, kendilerini başıboş ve amaçsız bir halde bırakmasının, kendilerine hiçbir emir ve yasak koymamasının, yaptıklarının mükâfat ya da cezasını onlara vermemesinin imkânsız olduğunu da kesinlikle anlarlardı.

"Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak (bir amaç)," hanginizin amelinin daha güzel olduğunu ortaya çıkarmak üzere sizi denemek **"ve belli bir süre için yaratmıştır."** Bunların varlıkları, belli bir süreye kadardır.

Bu süre bitince dünyanın sonu gelecek, kıyamet kopacaktır. Yer de, gökler de değiştirilip başka bir hale çevrileceklerdir.

"Ama insanların çoğu, Rablerine kavuşmayı gerçekten inkâr ediyor." Bundan dolayı O'na kavuşmak için hiçbir şekilde hazırlanmıyorlar. O günü haber veren peygamberlerini tasdik etmiyorlar. Bu ise hiçbir delile dayanmayan bir tutumdur. Bundan dolayı Yüce Allah, onları yeryüzünde dolaşmaya ve daha önce peygamberlerini yalanlayıp emirlerine muhalefet edenlerin âkıbetine ibretle bakmaya davet etmekte, bu maksatla dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا۟ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Zira onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Toprağı ekip biçmişler ve yeryüzünü de bunlardan çok daha fazla imar etmişlerdi. Peygamberleri de onlara apaçık deliller getirmişti. Allah onlara asla zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

9. Yüce Allah, onların dikkatlerini yeryüzünde gezip dolaşmaya, peygamberleri yalanlayıp emirlerine muhalefet edenlerin âkıbetini ibretle görmeye çağırmaktadır. Zira onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Yeryüzündeki eserleri, yaptıkları binalar, saraylar, köşkler, yüksek yapılar, diktikleri ağaçlar, ekinler, akıttıkları ırmaklar pek çoktu. Ancak onlar, hakkı getiren ve getirdiklerinin doğruluğuna dair apaçık delil ve mucizeleri ortaya koyan Allah'ın peygamberlerini yalanladıkları için sahip oldukları güçlerinin onlara bir faydası olmadığı gibi eserlerinin de bir faydası olmadı.

İşte bu muhataplar, onların bıraktıkları eserlere bakarlarsa helâk olmuş ümmetlerden ve yok olup gitmiş insanlardan başkalarını göremeyeceklerdir. Onlardan geriye ıpıssız yerlerden başka bir şey kalmamıştır. Diğer taraftan insanlar sürekli olarak onları kötülükle anmaktadırlar. Bu akıbet, böylelerine dünyada verilen peşin bir cezadır ve uhrevî cezalarının bir numunesi ve başlangıcıdır.

Helâk edilmiş olan ümmetlere Allah, -onları helâk ettiği için- zulmetmedi. Aksine onlar kendilerine zulmettiler ve helâk edilişlerinin sebeplerini kendileri hazırladılar.

﴿ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴾

10- Sonra kötülük yapanların âkıbeti, akıbetlerin en kötüsü oldu. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini yalanlıyorlar, üstelik onlarla alay da ediyorlardı.

10. "Sonra kötülük yapanların âkıbeti, akıbetlerin en kötüsü oldu." Çok kötü ve ağır bir sonuçla karşı karşıya kaldılar. Bu da onların **"Allah'ın âyetlerini"** yalanlamalarının bir sonucuydu. **"Üstelik onlarla alay da ediyorlardı."** İşte kötülük yapmalarının ve günahlarının cezası bu oldu. Ayrıca bu alay ve yalanlayış, ahirette de en ağır cezalara ve en ibretlik cezalandırmalara sebep teşkil edecektir.

﴿ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Allah, ilkin mahlûkunu yaratır, (ölümden) **sonra da bunu** (yaratmayı) **tekrarlar. Sonra da O'na döndürüleceksiniz.**

11. Yüce Allah, tek başına bütün mahlukatı ilkin kendisinin yarattığını, sonra da onları tekrar yaratıp dirilteceğini haber vermektedir. Onları dirilttikten sonra amellerinin karşılığını kendilerine vermek üzere de hepsi O'na döndürüleceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah, önce kötü kimselerin amellerinin cezasını, sonra da hayır işleyenlerin amellerinin karşılığını beyan etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يُبْلِسُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Kıyametin kopacağı gün günahkârlar, ümitlerini yitirip suskunluğa gömüleceklerdir.

12. "Kıyametin kopacağı gün," insanların, âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkıp Kıyameti ayan beyan görecekleri vakit **"günahkârlar ümitlerini yitirip suskunluğa gömüleceklerdir."** Her türlü hayırdan ümit keseceklerdir. Çünkü onlar, o güne suç ve günahtan başka bir şey hazırlamış değillerdir. Bunlar ise küfür, şirk ve türlü masiyetlerden oluşan günahlar olacaktır. Ceza görmeyi gerektiren

sebepleri getirmiş olacaklarından ve bunlarla beraber mükâfat kazanmalarını gerektiren hiçbir sebepleri olmadığından dolayı ümitlerini yitirecekler, suskunluğa bürünüp iflâs edecekler. Koştukları ortaklarının kendilerine fayda sağlayacağı ve şefaatçi olacağı şeklindeki zanları da asılsız çıkmış olacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا۟ وَكَانُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Onlar için (Allah'a) **koştukları ortaklar içerisinden hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Hatta onlar,** (Allah'a) **koştukları o ortaklarını inkâr edeceklerdir.**

14- Kıyametin kopacağı gün var ya, işte o gün hepsi birbirinden ayrılacaktır.

13. "Onlar için" Allah ile birlikte tapındıkları **"ortaklar içerisinden hiçbir şefaatçi çıkmayacaktır. Hatta onlar,** (Allah'a) **koştukları o ortaklarını inkâr edeceklerdir."** Yani müşrikler Allah'a koştukları ortaklardan uzak olduklarını belirtecekleri gibi kendilerine tapınılanlar da onlardan ve ibadetlerinden uzak olduklarını belirtecekler ve şöyle diyeceklerdir: **"Biz, Sana** (bunlardan) **uzak olduğumuzu arz ederiz. Onlar, gerçekte Bize ibadet etmiyorlardı."** (el-Kasas, 28/63) Böylelikle birbirlerine lanet edecek ve birbirlerinden uzaklaşacaklardır.

14. Hayır ve şer ehli, dünya hayatında amelleri ayrı ve farklı olduğu gibi o gün de birbirlerinden ayrılacaklardır. Şöyle ki:

﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَهُمْ فِى رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- İman edip salih ameller işleyenlere gelince onlar, (cennet) **bahçelerinde sevinç ve nimetlere kavuşacaklardır.**

15. "İman edip salih amel işleyenler," kalpleriyle iman eden, bu imanı da işledikleri salih amellerle doğrulayanlar "(cennet) **bahçelerinde sevinç ve nimetlere kavuşacaklardır."** Bu bahçede çeşitli bitkiler ve arzu edilen her türlü şey bulunacaktır. Orada lezzet verici yiyecekler, içecekler, güzel huriler, hizmetkarlar (vildân, gılman), neşelendirici ve zevk verici sesler, hayret verici güzel

manzaralar, hoş kokular, neşe, sevinç, mutluluk vb. gibi hiç kimsenin niteliklerini anlatmaya güç yetiremeyeceği şeylerle sevince gark olacaklardır.

﴿ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلْـَٔاخِرَةِ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ فِى ٱلْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Kâfir olup âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar da azabın ortasına konacaklardır.

16. "Kâfir olup" nimeti inkâr ederek ona küfürle ve nankörlükle karşılık veren, peygamberlerin kendilerine getirmiş oldukları **"âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar da azabın ortasına konacaklardır."** Cehennem bütün yönleriyle onları çepeçevre kuşatmış, can yakıcı azap onların ta kalplerine kadar işlemiş, kaynar sular yüzlerini yakmış ve bağırsaklarını paramparça etmiş olacaktır. İki kesim arasındaki fark ne kadar da büyük! Nimete gark edilenlerle azaba uğratılanlar arasında eşitlik nerede?

﴿ فَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

17- O halde akşama ulaştığınızda da, sabaha çıktığınızda da Allah'ı tesbih edin.

18- Göklerde ve yerde hamd yalnız O'nundur. Bir de gündüzün sonunda ve öğle vaktine ulaştığınızda (tesbih edin).

17-18. Bu buyruklarla Yüce Allah, her türlü kötülükten ve eksiklikten münezzeh olduğunu, yaratılanlardan herhangi birinin O'na denk olmadığını, böyle bir şeyden yüce ve münezzeh olduğunu haber vermekte, ayrıca kullarına; akşama vardıklarında, sabaha çıktıklarında, gündüzün sonunda ve öğle vakitlerinde Zatını tesbih etmelerini emretmektedir. Bu vakitler ise beş vakit namazın vaktidir. Allah, bu vakitlerde kullarına Zatını tesbih edip hamd etmelerini emretmektedir.

Bunun kapsamına beş vakit namazın içindekiler gibi farz olan tesbih ve hamdler girdiği gibi sabah-akşam zikirleri ve namazların akabinde yapılan zikirler gibi müstehap olanlar da girmektedir. Çünkü Yüce Allah'ın farz namazlar için vakit olarak tayin ettiği bu zaman dilimleri, en faziletli vakitlerdir. Bu vakitlerde Allah'a hamd, tesbih ve ibadet etmek, başka vakitlerdekinden daha faziletlidir. Hatta ibadet, "Subhanallah" tesbihini ihtiva etmeyecek olsa bile ihlâs ile yapılması halinde fiilen tesbih (Allah'ın tenzih etmek) demektir. Zira fiilî ibadette Allah'ın, ortağı olmaktan, yaratılmışlardan herhangi bir kimsenin O'nun hak ettiği ihlâs ve yönelişi hak etmesinden yana tenzih edilmesi söz konusudur.

﴿ يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَيُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴾

19- O, ölüden diriyi çıkartır, diriden de ölüyü çıkartır. Yeryüzünü de ölümünden sonra diriltir. İşte siz de (kabirlerinizden) **böyle çıkarılacaksınız.**

19. "O, ölüden diriyi çıkartır." Ölü yerden bitki, taneden başak, çekirdekten ağaç, yumurtadan civciv, kâfirden mü'min vs. çıkardığı gibi... **"Diriden de ölüyü çıkartır."** Sözü edilenlerin tersinde olduğu gibi.

"Yeryüzünü de ölümünden sonra diriltir." Oraya hareketsiz ve ölü bir haldeyken yağmur yağar. Üzerine yağmur inince hareketlenir, kabarır ve göz kamaştırıcı her çiftten bitkiler bitirir.

"İşte siz de" kabirlerinizden **"böyle çıkarılacaksınız."** Bu, ölümünden sonra yeryüzünü diriltenin ölüleri de dirilteceğine dair kesin bir belge ve göz kamaştırıcı bir delildir. Akıl açısından ikisi arasında bir fark yoktur. Bunlardan birini kabul edip diğerini uzak bir ihtimal görmeyi gerektirecek bir husus yoktur.

﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَآ أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Sizi topraktan yaratmış olması da O'nun delillerindendir. Sonra siz, (çoğalıp yeryüzüne) **dağılan insanlar haline geldiniz.**

20. Bu buyruktan itibaren Yüce Allah, tek ilâh olduğuna, azametinin kemaline, meşietinin geçerliliğine, kudretinin gücüne, sanatının güzelliğine, rahmet ve ihsanının genişliğine işaret eden delillerini saymaya başlamaktadır: **"Sizi topraktan yaratmış olması,"** ki bu, insan soyunun aslını teşkil eden Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılmasıyla olmuştur **"O'nun delillerindendir. Sonra siz,** (çoğalıp yeryüzüne) **dağılan insanlar haline geldiniz."** Yani O, sizi tek bir asıldan ve maddeden yaratmış, sonra da sizi yeryüzünün dört bir yanına yaymıştır.

Bunda sizi bu asıldan yaratanın ve yeryüzünün dört bir yanına yayanın; hak mabud, Rab, hamde layık, mutlak egemen, her türlü sevgiye layık ve çok rahmet-

li olduğuna, ölümden sonra sizi tekrar dirilterek kendi huzuruna döndüreceğine dair pek çok delil vardır.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Sizin için kendi cinsinizden, kendileri ile sükûn bulacağınız eşler yaratmış olması ve aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

21. "Sizin için kendi cinsinizden," size münasip, sizin de kendilerine münasip düştüğünüz ve sizin onlara onların da size benzediği **"kendileri ile sükûn bulacağınız eşler yaratmış olması ve aranızda,"** eşler arasında evliliğe bağlı muhabbet ve merhameti gerektiren sebepler dolayısıyla **"sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun"** rahmetine, kullarına inâyetine, pek büyük hikmetine, her şeyi çepeçevre kuşatan ilmine işaret eden **"delillerindendir."**

Eşler ile faydalanılır, zevk alınır, çocukların doğumu ve terbiyesi yönünde yararlar sağlanır, eşlerle huzur ve sükûna kavuşulur. Çoğu zaman eşler arasında gördüğümüz sevgi ve merhameti başka iki kimse arasında göremeyiz.

"Şüphesiz bunlarda düşünen," yani beynini kullanan, Allah'ın âyetleri üzerinde tefekkür eden ve bir hususta başka bir hususa ders çıkaran **"bir toplum için ibretler vardır."**

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَٰنِكُمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّلْعَٰلِمِينَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunlarda bilenler için ibretler vardır.

22. "Bilenler," ibretli hususları anlayan, deliller üzerinde gereği gibi düşünen, gerçek ilim ehli kimselerdir. **"Göklerin ve yerin"** ve onların içinde bulunanların **"yaratılması"**nda Allah'ın pek çok delili vardır ki bazıları şunlardır: Öncelikle bu, Yüce Allah'ın egemenliğinin azametine, mutlak kudretinin kemaline

bir delildir. O, bu pek büyük varlıkları yaratmıştır. Bunlar, hikmetinin de kemal derecesinde olduğunu göstermektedir. Çünkü yarattığı bu varlıklar son derece sağlamdır. İlminin ne kadar geniş olduğunu da gösterir. Çünkü yaratanın, yarattığını bilmesi kaçınılmazdır: **"Hiç yaratan bilmez mi?"** (el-Mülk, 67/14) Rahmet ve lütfunun genişliğini de göstermektedir. Çünkü bu yaratmada pek üstün menfaatler vardır. Dilediğini seçen mutlak irade sahibi olduğuna da delil vardır. Çünkü bu yarattıklarında dileme ve tercihe bağlı pek çok hususiyet ve meziyet vardır. İbadeti hak eden ve tevhid edilmesi gerekenin yalnızca O olduğuna da delil vardır. Çünkü yaratan sadece O'dur. Bu yüzden yalnızca O'na ibadet etmek gerekir.

İşte bütün bunlar, aklî birtakım deliller olup Yüce Allah, akılların bunlara dikkat etmelerini istemiş, bunlar üzerinde tefekkür etmeyi ve bunlardan gerekli ibretleri çıkartmayı emretmiştir.

Aynı şekilde **"dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun delillerindendir."** Aslınız bir olmakla, renkleriniz ve harflerin mahreçleri (çıkış yerleri) aynı olmakla birlikte dilleriniz farklı farklıdır. Her bakımdan birbirine uyan iki ses bulmak mümkün olmadığı gibi her bakımdan birbirine benzeyen iki renk bulmak da mümkün değildir. Mutlaka bunlar arasında birini diğerinden ayıran farklılıklar vardır. İşte bunlar, Allah'ın kudretinin kemaline ve meşîetinin etkin olduğuna delildir. Kullarının birbirlerine benzememeleri için böyle bir farklılığı takdir etmiş olması, inâyet ve rahmetinin bir tecellisidir. Çünkü bu farklılık olmasaydı, türlü karışıklıklar ortaya çıkar ve pek çok maksat ve ihtiyacın karşılanmasına imkân bulunmazdı.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ مَنَامُكُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱبْتِغَآؤُكُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve O'nun lütfundan (rızkınızı) aramanız da O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunlarda kulak veren bir toplum için ibretler vardır.

23. Yani bu hususlardaki delilleri ve manaları iyice düşünmek üzere kulak kesilen ve aklını yoran kimseler için ibretler/dersler vardır. Çünkü bunlar, Yüce Allah'ın rahmetine bir delildir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Geceyi ve gündüzü sizin için** (birinde) **sükûn bulasınız ve** (diğerinde) **lütfundan arayasınız diye yaratmış olması, O'nun rahmetindendir. Belki şükredersiniz."** (el-Kasas, 28/73)

Bunlar, aynı zamanda Yüce Allah'ın hikmetinin eksiksizliğine de delildir. Çünkü O'nun hikmeti, mahlukatın bir vakitte dinlenmeleri ve toparlanmalarını, bir vakitte de dinî ve dünyevî maslahatları için etrafa yayılmalarını gerektirmiştir. Bu ise ancak gece ve gündüzün ardı ardına gelmesiyle mümkün olabilir. Tek başına bunları yapan kim ise ibadete layık olan da ancak O'dur.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ يُرِيكُمُ ٱلْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَيُحْىِۦ بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَآ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Bir korku ve ümit sebebi olarak size şimşeği göstermesi ve gökten su indirerek yeryüzünü ölümünden sonra o suyla canlandırması da O'nun delillerindendir. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

24. Yani kendisi vasıtasıyla toprağın ve kulların hayat bulduğu yağmuru üzerinize indirmesi, bu yağmurun inişinden önce de gök gürültüsü ve kendisine ümitle bakılan ve aynı zamanda korkulan şimşeği göstermesi de O'nun âyetlerindendir.

"Şüphesiz bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır." Yani işittikleri ve gördükleri üzerinde akıl yorup düşünen, onları belleyen ve bütün bunları delil olmaları gereken şeylere delil görüp kabul eden kimseler için Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanının genelliğine, ilminin genişliğine, her şeyi mükemmel ve sapasağlam yaptığına, hikmetinin azametine ve ölümünden sonra yeryüzünü dirilttiği gibi ölüleri de dirilteceğine dair pek çok delil vardır.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن تَقُومَ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ بِأَمْرِهِۦ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ إِذَآ أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Göklerin ve yerin O'nun emriyle ayakta durması da O'nun delillerindendir. Sonra O, sizi (yattığınız) **yerden tek bir kez çağırdı mı hemen** (kabirlerinizden) **çıkıverirsiniz.**

25. Yani O'nun büyük delillerinden biri de göklerin ve yerin var olmaları, varlıklarını sürdürmeleri ve bunların O'nun emriyle sabit ve istikrarlı olmalarıdır. O nedenle bunların düzenleri bozulup sarsılmamakta ve gök, yerin üzerine çökmemektedir. Gökleri ve yeri yok olmaktan koruyan büyük kudreti dolayısıyladır ki

O, bütün yaratılmışlara yeryüzünden tek bir çağrıda bulunacak ve onlar da derhal bulundukları yerlerden (bu çağrıya uymak üzere) çıkıvereceklerdir: **"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."** (el-Mümin, 40/57)

﴿ وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Göklerde ve yerde olanlar yalnız O'nundur. Hepsi de O'na boyun eğerler.

26. Hepsi O'nun yarattığı ve O'nun mülkü olan varlıklardır. Bütün bunlarda -karşı koyacak hiçbir güç olmaksızın, herhangi bir yardımcı ya da itiraz eden söz konusu olmaksızın- tek başına dilediği gibi tasarrufta bulunan O'dur. Hepsi O'nun celâline itaat eder ve O'nun kemalinin önünde zilletle boyun eğer.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Varlıkları ilkin (yoktan) **var eden, sonra da onları** (ölümden sonra) **diriltecek olan O'dur ve bu** (diriltme), **O'na göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfat yalnız O'nundur. O, Aziz'dir, Hakîm'dir.**

27. "Varlıkları ilkin (yoktan) **var eden, sonra da onları** (ölümden sonra) **diriltecek olan O'dur ve bu,"** yani ölümden sonra varlıkları diriltmek **"O'na göre"** bunları ilkin yaratmaktan **"daha kolaydır."** Bu, insanların zihin ve akıllarına göre böyledir (yoksa hepsi O'na kolaydır). Yani sizlerin de itiraf ve kabul ettiğiniz üzere O, varlıkları ilkin yoktan var etmeye kadirdir ki varlıkları yeniden yaratmaya (diriltmeye) kadir olması öncelikle söz konusudur.

Yüce Allah, ibret alanların ders alabilecekleri, mü'minlerin öğüt alacakları, hidâyet bulanların basiretlerini açacak türden çok büyük delilleri beyan ettikten sonra en büyük hususu ve en muazzam maksadı dile getirerek şöyle buyuruyor:

"Göklerde ve yerde en yüce sıfat yalnız O'nundur." Bütün kemal sıfatları ve bu sıfatların da kemal dereceleri yalnız O'na aittir. Sevgi, ihlâs sahibi kullarının kalplerinde yer alan mükemmel ve eksiksiz şekliyle O'na yöneliş, üstün zikir

ve onların ibadetleri yalnız O'nadır. **"En yüce sıfat,"** O'nun en üstün şekilde vasfedilmesi ve bunun gereği olan hususların O'na ait olması demektir. Bundan dolayı ilim ehli, her şeyi yoktan var eden Yüce Allah hakkında "evleviyet kıyası"nı kullanarak şöyle derler. Mahlukatta var olan bütün kemal sıfatlarına sahip olmak, bu sıfatları yaratan yüce Zat hakkında -bu hususta O'na hiç kimsenin ortaklığı söz konusu olmaksızın- öncelikle söz konusudur. Yaratılmış varlıkların münezzeh bulundukları her eksiklikten de yaratanın münezzeh olması öncelikle/evleviyetle söz konusudur.

"O, Aziz'dir," yani mükemmel/eksiksiz güç ve kudret sahibidir **"Hakîm'dir."** Geniş hikmete sahiptir. O, izzetiyle bütün varlıkları yaratmış ve emirlerini açıklamıştır. Hikmetiyle de yarattığını sapasağlam yaratmış ve kullarına en güzel şer'i hükümleri bildirmiştir.

﴿ ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُم مِّن شُرَكَآءَ فِى مَا رَزَقْنَٰكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Allah, size kendi nefislerinizden şöyle bir misal veriyor: Sahip olduğunuz köleler içinde size verdiğimiz rızıklarda size ortak olan ve (hürler olarak) **birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle o rızıkta eşit** (hakka sahip) **olan kimse var mı? İşte akıllarını kullanan bir toplum için âyetleri böylece açıklarız.**

28. Bu, Yüce Allah'ın, şirkin çirkinliğine ve ne kadar fena olduğuna dair verdiği bir misaldir. Bu misal bizzat insanların kendi nefislerinden hareketle verilmiştir. Bunu anlayabilmek için uzağa gitmeye, sıkıntı ve meşakkat çekmeye gerek yoktur: **"Sahip olduğunuz köleler içinde size verdiğimiz rızıklarda size ortak olan,"** yani elinız altındaki köle ve cariyelerinizden herhangi bir kimse rızkınızda size ortak mıdır? "ve (hürler olarak) **birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede,"** yani pay almasından ve her şeyi kendine mal etmesinden korkulan gerçek manadaki hür ortaklar gibi mıdırlar? **"sizinle o rızıkta eşit** (hakka sahip) **olan kimse var mı?"** Bu hususta siz onlarla kendinizi eşit görüyor musunuz? Elbette ki hayır! Kölelerinizden Yüce Allah'ın vermiş olduğu rızıklarda size ortak olan hiç kimse yoktur. Üstelik onları yaratan ve rızıklandıran

da sizler değilsiniz; zira onlar da aslında -sizin gibi- Allah'ın kullarıdırlar. Peki bu durumda Allah tarafından yaratılmış olan varlıkları, nasıl Allah'a ortak tutarsınız? Bu varlıkları nasıl Allah'ın konumuna yükseltir ve ibadette O'na denk kabul edersiniz? Oysa sizler kölelerinizin size eşit olmasına razı olmuyorsunuz!

Şüphesiz ki bu, son derece şaşılacak bir husustur. Allah ile birlikte ortak koşanların kıt akıllı olduklarını ve onların edindikleri ortakların da batıl ve aslı olmayan uydurmalar olduklarını, hiçbir şekilde ibadete layık olmadıklarını, Allah'a kesinlikle eşit ve ibadette O'na ortak olamayacaklarını gösteren en açık delildir.

"İşte akıllarını kullanan" ve hakikatleri kavrayıp bilen **"bir toplum için âyetleri"** misalleriyle **"böylece açıklarız."** Akıllarını kullanmayan kimselere gelince, bu gibi kimselere bütün âyetler geniş geniş açıklansa ve belgeler beyan edilse dahi bunların yapılan bu açıklamaları basiretle izleyebilecek akılları ve onları kavrayabilecek zihinleri olmadığını için bu hiçbir fayda sağlamaz. O nedenle bu sözlere ve bu hitaplara muhatap olanlar, olgun akıl sahibi olan kimselerdir.

Bu misalden "Allah'tan başkasını ortak edinerek O'na ibadet eden, işlerinde O'na güvenip dayanan kimsenin hak namına hiçbir şeye sahip olmadığı açıkça ortaya çıktığına göre müşriklerin, batıl olduğu apaçık ortada bulunan ve batıllığına dair belgeler açıkça meydanda olan böyle bir işe kalkışmalarını gerektiren nedir?" sorusu akıllara gelmektedir. İşte böyle akılsızca bir işi yapmalarına sebep olan şey, onların hevâlarına tâbi olmalarıdır. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyuruyor:

﴿ بَلِ ٱتَّبَعَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ أَهْوَآءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَن يَهْدِى مَنْ أَضَلَّ ٱللَّهُ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Hayır! Zulmedenler bilgisizce hevâlarına uymaktadırlar. Allah'ın saptırdığını kim hidâyete ulaştırabilir ki? Onlar için hiçbir yardımcı da yoktur.

29. "Hayır! Zulmedenler bilgisizce hevalarına uymaktadırlar." Yani onlar, türlü eksikliklere sahip olan nefislerinin arzusuna uydular. Bu, nefislerinin eksik oluşundandır ki onlar, aklın kesinlikle tutarsız olduğuna ve fıtratın da kesinlikle reddedilmesi gerektiğine hüküm verdiği bir hususa bağlanmışlardır. Onlar, bu konuda kendilerine yol gösteren herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları gibi hiçbir delilleri de yoktur.

"Allah'ın saptırdığını kim hidâyete ulaştırabilir ki?" Yani onların hidâyeti bulamayışlarına hayret etmeyin. Çünkü zulümleri sebebiyle onları saptıran Yüce Allah'tır. Allah'ın saptırdığının da hidâyet bulmasına imkân yoktur. Çünkü Allah'a karşı çıkabilecek, mülkünde O'na karşı koyabilecek hiç kimse yoktur. **"Onlar için hiçbir yardımcı da yoktur."** Haklarında azap sözünün gerçekleşeceği ve artık her türlü bağın ve ilişkinin kesileceği zaman gelince onlara yardım edecek hiç kimse de bulunmayacaktır.

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Sen hanîf olarak yüzünü (hak) **dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru yönelt. Allah'ın yarattığında değiştirme olmaz. Dosdoğru din de işte budur, fakat insanların çoğu bilmezler.**

30. Yüce Allah, bütün hallerde Zatına karşı ihlâslı olunmasını ve dininin dosdoğru uygulanmasını emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Sen hanîf olarak yüzünü,"** İslâm, iman ve ihsandan ibaret olan "(hak) **dine yönelt."** Gerek kalbinle, maksat ve niyetinle, gerekse de bedeninle, bu dinin namaz, zekât, oruç, hac vb. zahirî şer'î hükümlerine de; Allah'ı sevmek, O'ndan korkmak, O'na ümid bağlamak ve yönelmek gibi batınî şer'î hükümlerine de sımsıkı sarıl. Yine zahirî ve batınî şer'i hükümlerde Allah'ı görüyormuşçasına ibadet ederek, her ne kadar O'nu görmüyorsan da O'nun seni gördüğü şuuruyla bunları yaparak ihsan makamını gerçekleştir.

Yüce Allah'ın özellikle yüzün yöneltilmesini zikretmesi, yüzün yönelişinin kalbin yönelişine tâbi oluşundan dolayıdır. Bu ikisinin yönelişi ise bedenin de o doğrultuda çalışıp çabalamasını gerektirir. Bundan dolayı Yüce Allah burada **"hanîf olarak,"** yani bu hususlarda "yalnızca Allah'a yönelerek, O'nun dışındaki her şeyden yüz çevirip yalnızca O'na dönerek" buyurmuştur.

İşte bizim sana vermiş olduğumuz bu öğüt **"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrat"**tır. O, bu dinin güzelliğini, onun dışındaki yolların da çirkinliğini onların akıllarına yerleştirmiştir. Yüce Allah bütün insanların kalbinde şeriatının zahirî ve bâtınî bütün hükümlerine karşı bir meyil yaratmış, onların kalplerine hakkı sevme ve üstün tutma duygusunu yerleştirmiştir. İşte fıtratın gerçek mahiyeti budur. Bu aslî durumun dışına çıkan kimseler ise ancak fıtratını bozan herhangi bir arızî sebebin etkisiyle çıkmışlardır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne-babası o kimseyi yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar."*[3]

"Allah'ın yarattığında değiştirme olmaz." Yani Allah'ın yaratışını değiştirerek yaratılmış olan bir varlığı Allah'ın yarattığı şekilden başka türlüsüne değiştirebilmek hiç kimsenin imkânı çerçevesinde değildir.

Bizim sana emrettiğimiz **"Dosdoğru din de işte budur."** Yani Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran dosdoğru yol bu yoldur. Her kim hanif olarak bu dine yüzünü döndürürse, o, bütün şer'î hükümlerde ve izlediği yollarda dosdoğru yolu izleyen biri demektir. **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Bu dosdoğru dini bilip tanımazlar. Bilseler dahi izlemezler.

﴿ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ ﴾

31- O'na (ihlas ve tevbe) **ile yönelin. O'ndan korkup sakının. Namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın.**

31. "O'na (ihlas ve tevbe) **ile yönelin. O'ndan korkup sakının."** Bu, yüzün dine dosdoğru yönelmesinin açıklamasıdır. Allah'a yönelmek, kalbin O'na yönelmesi ve O'nu razı edecek şeylere bağlanması demektir. Bu da bedenin, kalpte bulunanlar doğrultusunda amel etmesini gerektirir. Bu ise zahirî ve batınî ibadetleri yerine getirmeyi kapsar. Gizli-açık bütün masiyetler terk edilmedikçe de bu tamama ermez. Bundan dolayı Yüce Allah, **"O'ndan korkup sakının."** buyurmaktadır. Bu da bütün emirleri yerine getirip yasakları terk etmeyi kapsar.

Devamla, bu emirler içinden özellikle namaz söz konusu edilerek **"Namazı da dosdoğru kılın."** buyurulmaktadır. Çünkü namaz, Yüce Allah'a yönelmeye ve O'ndan korkup sakınmaya (takvâya) davet eder. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Namazı da dosdoğru kılın. Çünkü namaz, insanı hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar." Bu, namazın takvaya yardımcı olduğunu dile getirmektedir. **"Allah'ı zikretmek elbette en büyüktür."** (el-Ankebut, 29/45) Bu da namazın Allah'a yönelmeye teşvik ettiğini göstermektedir.

Daha sonra da yasaklar arasından, bütün yasakların temelini teşkil eden ve onunla birlikte hiçbir amelin kabul edilmesinin söz konusu olmadığı şirk özellik-

3 Müslim, Kader 22-25.

le zikredilerek **"ve müşriklerden olmayın."** buyrulmaktadır. Çünkü şirk, ruhu ihlas olan Allah'a yönelişe taban tabana zıttır.

Daha sonra Yüce Allah, müşriklerin halinin çirkinliğini bildirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Dinlerini parça parça eden ve çeşitli fırkalara ayrılanlardan (olmayın). **Ki onlardan her bir fırka, kendi sahip olduğuyla böbürlenmektedir.**

32. Din, tektir. O da Yüce Allah'a ihlâsla ibadet etmektir. Bununla beraber müşrikler, **"dinlerini parça parça eden"** kimselerdir. Çünkü onlardan kimisi putlara ve heykellere ibadet etmekte, kimisi aya ve güneşe tapınmakta, kimileri de velilere ve salihlere ibadet etmektedir. Kimileri de yahudi veya hıristiyandır. Bundan dolayıdır Allah, **"ve çeşitli fırkalara ayrılanlardan** (olmayın)." buyurmaktadır. Yani şirk fırkalarının her biri yoldan çıkmıştır ve sahip olduğu bâtıla destek olmaya taassupla gayret eder, bu uğurda kendilerinden başka kimselerle çekişir ve savaşır. **"onlardan her bir fırka, kendi sahip olduğuyla böbürlenmektedir."** Peygamberlerin getirdikleri bilgilere aykırı olan bilgileriyle sevinip şımarmakta, kendi bilgilerinin hak olduğuna, kendilerinin dışında kalanlarınkinin ise batıl olduğuna hükmetmektedirler.

Bu buyrukta, müslümanların fırkalara ayrılıp bölük bölük olmalarına, her bir kesimin sahip olduğu hak ve batıla taassupla bağlanarak fırkalaşma konusunda müşriklere benzeyen kimseler olmalarına karşı bir uyarı vardır. Çünkü din de, peygamber de, ilâh da tektir. Dinî emirlerin pek çoğunda ise alimler arasında icma vardır. Üstelik Allah, iman kardeşliğini kesin hükme bağlamış ve bunu en mükemmel şekliyle tesis etmiştir. O halde bütün bunların görmezden gelinip net olmayan ya da fikir ayrılığının mümkün olduğu fer'î meseleler esas alınarak bunlar üzerinde müslümanlar arasında tefrika/ayrılık çıkartmanın, her bir kesimin diğerini sapıklıkla itham etmesinin, birbirlerinden ayrılmasının manası nedir? Bu, şeytanın en büyük aldatmalarından ve müslümanlara kurmuş olduğu tuzakların en büyüklerinden değil de nedir? Müslümanları bir araya getirmek ve bu türden batıl esaslara dayalı olan ayrılıkları gidermek için çalışmak, Allah yolundaki cihadın en faziletlilerinden ve Yüce Allah'a yakınlaştırıcı amellerin en değerlilerinden değil midir?

Yüce Allah, kendisine yönelmeyi -ki emrolunan yöneliş zorlukta da, kolaylıkta da, varlıkta da, darlıkta da söz konusu olan, kişinin irade ve tercihiyle ortaya çıkan bir yöneliştir- emrettikten sonra, bir de ancak insanın dara ve bunalıma düşmesi halinde söz konusu olan mecburi yönelişi zikretmektedir. Bu tür yönelişte insan, darlık ve sıkıntıdan kurtulunca artık O'nu bir daha hatırlamaz, yönelişi aklından geçirmez. İşte böyle bir yönelişin hiçbir faydası yoktur. O bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا مَسَّ ٱلنَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا۟ رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَآ أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا۟ بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا۟ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- İnsanların başına bir sıkıntı gelince Rablerine yönelerek O'na dua ederler. Sonra onlara katından bir rahmet tattırınca bakarsın ki onlardan bir grup, Rablerine ortak koşar.

34- Böylece kendilerine verdiklerimize nankörlük ederler. (Geçici dünyadan) **faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz.**

33. **"İnsanların başına"** hastalık yahut helâk olma korkusu gibi **"bir sıkıntı gelince Rablerine yönelerek O'na dua ederler."** Bu sıkıntılarını Allah'tan başka giderecek kimse olmadığını kesinlikle bildiklerinden dolayı bu halde Allah'a koştukları ortakları unuturlar.

"Sonra onlara katından bir rahmet tattırınca," hastalıklarından sonra şifa verir, korkularından sonra güven verirse **"bakarsın ki onlardan bir grup"** kendilerinden sadır olan Allah'a yönelişi terk eder, boşa çıkartır ve **"Rablerine ortak koşarlar."** Kendilerini sıkıntıdan kurtaramayan, onlara fayda sağlayamayan, onları fakir de, zengin de kılamayan varlıkları O'na ortak koşarlar.

33. Bütün bunlar ise Allah'ın kendilerine verdiklerine, O'nun lütuf ve ihsanlarına karşı bir nankörlüktür. Çünkü onları darlık ve sıkıntıdan kurtarmış, içinde bulundukları meşakkatleri gidermiştir. O halde onların bu üstün ve değerli nimete karşı şükretmeleri ve bütün hallerde yalnızca O'na ihlâsla ibadet etmeleri gerekmez mi?

﴿ أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا۟ بِهِۦ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Yoksa Biz onlara kesin bir delil indirdik de o, onlara ortak koşmalarını mı söylüyor?

35. "Yoksa Biz onlara kesin bir delil," apaçık bir belge **"indirdik de o"** indirdiğimiz delil **"onlara ortak koşmalarını mı söylüyor?"** Şirkiniz üzere sebat edin, şirkinizi sürdürün mü diyor? Sizin izlemekte olduğunuz bu yol gerçektir, peygamberlerin davet ettikleri yol ise batıldır mı diyor?

Acaba onların elinde böyle bir delil var da bu delil onların şirke sıkı sıkıya sarılmalarını mı gerektiriyor? Yoksa aklî ve naklî deliller, semavî kitaplar, şerefli peygamberler, insanların önderleri bunu en ileri derecede yasaklamış, buna götüren yolları izlemekten sakındırmış, böyle bir suçu işleyenlerin akıllarının ve dinlerinin bozuk olduğuna hüküm mü vermişler?

Bunların delilsiz/belgesiz olarak ortak koşmaları, ancak nefislerinin, hevâlarının ve şeytanların saptırmalarının bir neticesidir.

﴿ وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا۟ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ondan dolayı şımarırlar. Kendi işledikleri yüzünden başlarına bir kötülük gelince de hemen ümitsizliğe kapılırlar.

36. Yüce Allah, insanların çoğunun bolluk ve darlık karşısındaki tutumunu bize haber vermektedir. Şöyle ki Allah onlara kendi nezdinden sağlık, zenginlik, zafer vb. bir rahmet tattıracak olursa, onlar bundan dolayı şükür ve Allah'ın nimeti dolayısıyla sevinmek anlamıyla değil de azgınlık ve şımarıklık manasında sevinirler. **"Kendi işledikleri"** günahlar **"yüzünden başlarına bir kötülük,"** hoşlarına gitmeyen bir hal **"gelince de hemen ümitsizliğe kapılırlar."** O fakirliklerinin, hastalıklarının ve benzeri darlık hallerinin son bulmasından yana ümit keserler, o halin sürekli kalacağını düşünürler. Bu ise onların cahilliklerinin/bilgisizliklerinin bir neticesidir.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Görmezler mi ki Allah rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) **kısar. Şüphesiz bunda iman eden bir toplum için ibretler vardır.**

37. "Görmezler mi ki Allah rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine de) **kısar."** Hayır ve şerrin Allah'tan olduğu, rızkın darlık ve genişliğinin O'nun takdiri neticesinde olduğu bilindikten sonra ümit kesmek gereksizdir, yersizdir. Öyleyse ey aklı başında kişi! Yalnızca sebeplere bakma; aksine bu sebeplerin yaratıcısına, müsebbibine bak! Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için ibretler vardır."** Zira Allah'ın, dilediği kimseye rızkı genişletmesinden ya da kısmasından dolayı ibret alacaklar onlardır. Onlar bu yolla Allah'ın hikmet ve rahmetini, cömertliğini, kendisinden her türlü rızıkların istenmesi yönünde talepte bulunulması için kalpleri kendisine yönelten ilâhî hikmeti anlayıp kavrarlar.

﴿ فَـَٔاتِ ذَا ٱلْقُرْبَىٰ حَقَّهُۥ وَٱلْمِسْكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ ٱللَّهِ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa haklarını ver. Bu, Allah'ın rızasını isteyenler için daha hayırlıdır. İşte felaha erenler de onlardır.

38. Yani sana yakın olan kimseye yakınlığına ve ihtiyacına göre Şâri'in farz kıldığı ya da teşvik ettiği nafaka, sadaka, hediye, iyilik, selâm, ikram, hatasını affetmek, kusurlarını müsamaha ile karşılamak gibi haklarını ver! Aynı şekilde fakirlik ve ihtiyacı dolayısıyla adeta kımıldayamaz hale gelmiş yoksula (miskine) ihtiyacını ortadan kaldıracak, yemek, su, giysi vb. gibi zaruri ihtiyaçlarını giderecek kadarını ver.

Kendi vatanında bulunmayan, beraberinde herhangi bir mal ve yolculuğunda ihtiyacını karşılayabileceği bir kazancı bulunmayan yolda kalmış yolcuya da hakkını ver! Zira genelde bu kimse çok muhtaç düşmüş olur. Kendi memleketinde bulunan kimse ise böyle değildir. Zira bir kişi, kendi beldesindeyse malı bulunmasa dahi çoğu hallerde ihtiyacını karşılayabilecek bir imkâna sahip olur ve bir yol bulur. Bundan dolayı Yüce Allah, hem yoksula (miskine) hem de yolda kalmışa zekâttan pay ayırmıştır.

"Bu," yani akrabaya, yoksula ve yolcuya bir şeyler vermek, **"Allah'ın rızasını"** bu gibi amellerle kazanmak **"isteyenler için daha hayırlıdır."** Bu hayır, pek büyük, sevabı da pek çoktur. Çünkü salih amellerin en faziletlilerindendir. Ayrıca faydası kişiyi aşıp onunla sınırlı kalmayan ve yerini bulan ihlâsla yapılmış salih

amellerdir. Ancak bunlarla Allah'ın rızası gözetilmezse -her ne kadar bu, kendisine bir şeyler verilenler için yararlı olsa da- verenler açısından hiçbir hayır ve fayda içermez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bir sadaka vermeyi veya bir iyilik yapmayı yahut insanlar arasını düzeltmeyi emredeninkinden başka, onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur."** (en-Nisâ, 4/114)

Bundan anlaşılan şu ki bu tür işler, faydaları yapan kişiyi aşıp başkalarına ulaştığından ötürü hayırdır. Ancak bunları yalnızca Allah'ın rızası için yapanlar, bu verdiklerinin karşılığında büyük ecir alırlar. **"İşte"** bu amelleri ve başkalarını yalnızca Allah için yapanlar **"felaha erenler de"** Allah'ın mükâfatını elde edip cezasından kurtulanlar da **"onlardır."**

Yüce Allah yalnızca kendi rızası gözetilerek yapılan infak türü amelleri beyan ettikten sonra dünyevî bir maksatla yapılan amelleri de beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىٓ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ فَلَا يَرْبُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ۖ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ ٱللَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- İnsanların malları içinde artış göstersin diye verdiğiniz hiçbir faiz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekât var ya, işte böyle yapanlar (mükâfatlarını kat kat) **artırırlar.**

39. "İnsanların malları içinde artış göstersin diye verdiğiniz hiçbir faiz, Allah katında artmaz." Yani sizler ihtiyaçlarınızdan arta kalan mallarınızı daha fazla karşılık vereceğini umduğunuz kimselere mallarınızın artması için verirseniz, bu ameliniz Allah nezdinde hiçbir şekilde artıp çoğalmaz, mükâfat görmez. Çünkü bu amelinizde olması gereken ihlâs şartı yoktur. İnsanlar nezdinde riyakârlık, makam ve mevki noktasında bir ilerleme için yapılan ameller de böyledir. Bunların hiçbiri Allah nezdinde bereketlenmez, artmaz.

"Ama Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekât var ya," yani sizleri aşağılık huylardan, mallarınızı da cimrilik ve onlara tutkunluktan arındırıp temizleyecek, kendisine malın verildiği kimsenin ihtiyacını giderecek herhangi bir malı vermek suretiyle Allah'ın rızasını arayacak olursanız **"işte böyle yapanlar,"** kendileri için mükâfatları "(kat kat) **artırırlar."** İşte bunların infakları Allah nezdinde artar ve bunları Allah o kimseler için pek çok oluncaya kadar çoğaltır.

Yüce Allah'ın, **"verdiğiniz zekât"** buyruğu, infâk edeceği şeye zaruri ihtiyacı olan ya da ödeyemediği borcu bulunan ama bunları bırakıp sadakaya öncelik veren kulun bu sadakasının, ecir kazanabileceği bir zekât olmadığına ve bu tasarrufunun şer'an geçerli de olmadığına delildir. Nitekim Yüce Allah'ın, övdüğü kimseler hakkındaki **"Malını temizlenmek için veren..."** (el-Leyl, 92/18) buyruğu da buna delildir. Dolayısıyla bu niteliği taşımadıkca malın verilmesi tek başına bir hayır değildir. Bu nitelik ise malı gerçekten onunla arınabilecek bir haldeyken vermektir.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۖ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفْعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَىْءٍ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Allah, sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldürecek daha sonra da diriltecek olandır. Sizin (Allah'a koştuğunuz) **ortaklarınız içinde bu işlerden birini olsun yapabilen var mıdır? O, onların ortak koştuklarından/koşmalarından yüce ve münezzehtir.**

40. Yüce Allah insanları yaratanın, rızıklandıranın, onları öldürüp sonra da diriltecek olanın yalnız kendisi olduğunu, müşriklerin ortak koşarak tapındıkları ve dua ettikleri içinde bu hususlardan birinde bile Allah'a ortak olacak biri olmadığını haber vermektedir. O halde bütün bu hususları tek başına yapan zata, nasıl olur da hiçbir yönüyle bunlarda herhangi bir tasarruf imkânı olmayan varlıkları ortak koşabiliyorlar? O, onların ortak koşmalarından yücedir, münezzehtir, pek üstündür. Bu ortak koşmanın O'na bir zararı yoktur, bunun vebali kendilerine aittir.

﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

41- İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi. Böylece Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırır. Belki dönerler.

41. Yani karada ve denizde fesat açıkça görülür oldu. Bu fesat ise onların yaşayışlarındaki ve geçimlerindeki bozulma, eksilme, bunlarda âfetlerle karşı karşıya kalma, kendi nefislerinde de hastalıklar, salgın hastalıklar vb. afet ve musibetlerdir. Bunlara sebep ise kendi elleriyle işledikleri, özleri itibarıyla fasit/bozuk, tabiatları itibarıyla da müfsit/bozguncu olan amelleridir.

Bu sonuç ise Allah'ın **"yaptıklarının bir kısmını onlara"** tattırması içindir. Yani amellerin cezalarını verenin o yüce Zat olduğunu bilmeleri için Allah, onlara daha dünyadayken amellerinin cezalarına bir örnek olmak üzere bu cezayı vermiştir. **"Belki"** bunca bozucu etkileri olan bu amellerinden vazgeçip **"dönerler"** de halleri ıslah olur, işleri düzene girer.

Belası nimet, cezası lütuf olanın şanı ne yücedir! Yoksa O, tüm işlediklerinin karşılığı olan cezayı onlara tattıracak olsaydı, yeryüzünde canlı hiçbir varlık bırakmazdı.

﴿ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلُ ۚ كَانَ أَكْثَرُهُم مُّشْرِكِينَ ﴾

42- De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da sizden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bir bakın! Onların çoğu müşrik idi.'

42. Yeryüzünde gezme emri, geçmişlerin âkıbetlerini görüp üzerinde düşünmek maksadıyla hem bedenen gezmeyi, hem de kalben gezmeyi içine alır.

"Onların çoğu müşrik idi." Bu yüzden âkıbetlerinin çok feci, sonlarının oldukça fena olduğunu göreceksiniz. Karşı karşıya kaldıkları azap, onları toptan imha etmiştir. İnsanlar onların peşinden lanet yağdırmış, onları yermiştir. Ve onlar, kesintisi olmayan bir rüsvaylığa mahkûm olmuşlardır. O bakımdan sizler de aynı âkıbetle karşılaşmamak için onların yaptıklarını yapmaktan sakının. Şüphesiz Allah'ın adaleti ve hikmeti, bütün zaman ve mekânları kuşatmıştır.

﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ ٱلْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۖ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Geri çevrilmesi söz konusu olmayan o gün, Allah tarafından gelmeden önce sen, yüzünü o dosdoğru dine yönelt. O gün insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.

43. Yani Allah'ın dosdoğru dinini uygulama hedefine kalbinle ve yüzünle yönel, bedeninle de bunun için çalış! Bu maksatla O'nun emir ve yasaklarını tam bir gayretle uygulamaya koy, gizli ve açık vermiş olduğu görevleri ifa et! **"Geri çevrilmesi söz konusu olmayan o gün, Allah tarafından gelmeden önce"** zamanını, hayatını ve gençliğini değerlendir, bu uğurda harcamakta elini çabuk tut.

Burada sözü edilen gün, kıyamet günüdür. O gün geldiği takdirde onu geri çevirmeye imkân olmayacaktır. Amelde bulunmak isteyenlere yeni baştan amelde bulunmaları için mühlet verilmeyecektir. Aksine ameller bitirilmiş ve geride kalmış olacak, önlerinde de amellerin karşılığının verilmesinden başka bir şey kalmamış olacaktır. **"O gün insanlar bölük bölük ayrılacaklardır."** Yani o gün insanlar, grup grup ayrılacak, amellerinin karşılıklarını görmek üzere farklı gruplar halinde geleceklerdir.

﴿ مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُۥ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٥﴾ ﴾

44- Kim kafir olursa küfrü kendi aleyhinedir. Kim de salih amel işlerse onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) **hazırlamış olurlar.**

45- Çünkü Allah, iman edip salih ameller işleyenleri kendi lütfundan mükafatlandıracaktır. Şüphesiz O, kâfirleri sevmez.

44. Onlardan **"Kim kafir olursa küfrü kendi aleyhinedir."** Bizzat o cezalandırılır, hiç kimse bir başkasının günah yükünü yüklenmez.

"Kim de" Allah'a ve O'nun kullarına karşı yerine getirilmesi gereken farz ve müstehab hakları ifa etmek suretiyle **"salih amel işlerse, onlar da"** başkaları için değil sırf **"kendileri için** (cennetteki yerlerini) **hazırlamış olurlar."** Kendi âhiretlerini mamur eder, âhiretin üstün mevki ve köşklerinde yerlerini hazırlarlar.

45. Bununla birlikte onlara verilecek mükâfat, amellerinin karşılığı olmaktan ibaret değildir. Bilakis Yüce Allah onları uçsuz bucaksız lütfuyla, amellerinin asla ulaşması mümkün olmayan sınırsız keremiyle mükâfatlandıracaktır. Çünkü Yüce Allah onları sevmiştir. Allah, bir kulu sevdi mi onun üzerine lütuf ve ihsanını sağnak sağnak yağdırır, ona çok değerli bağışlarını bol bol ihsan eder, gizli ve açık nimetleri lütfeder.

Kâfirler ise böyle değildir. Allah onlara buğzetmiş ve gazap etmiş olduğu için onları cezalandıracak, azaba uğratacaktır. Onlardan önce sözü edilen mü'minlere fazlasıyla mükâfat verdiği gibi onlara ihsanda bulunmayacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır. **"Şüphesiz O, kâfirleri sevmez."**

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن يُرْسِلَ ٱلرِّيَاحَ مُبَشِّرَٰتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَلِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Rahmetinden size tattırması, gemilerin O'nun emriyle akıp gitmesi, O'nun lütfundan aramanız ve böylece şükretmeniz için rüzgarları müjdeleyici olarak göndermesi, O'nun delillerindendir.

46. "Rahmetinden size tattırması," kaderi, **"emriyle gemilerin"** denizde **"akıp gitmesi"** geçiminiz ve menfaatlerinizle ilgili tasarruflarda bulunmak suretiyle **"O'nun lütfundan aramanız ve böylece"** sizin için bu sebepleri amade kılıp lehinize bu işleri çekip çevirene **"şükretmeniz için"** yağmurdan önce **"rüzgarları,"** önce bulutları yükseltip daha sonra onları bir araya getirmeleri suretiyle **"müjdeleyici olarak"** (çünkü insanlar yağmurun yağmasından önce sevinirler) **"göndermesi O'nun,"** yani Allah'ın rahmetine, öldükten sonra ölüleri diriltmesine, kendisinden başka ibadet olunacak hiçbir ilâhın ve her türlü övgüye layık hiçbir mutlak egemenin bulunmadığına dair **"delillerindendir."**

O, rahmetinden tattırmak için size yağmur indirir. O yağmurla topraklar ve kullar hayat bulur. Böylelikle sizler O'nun rahmetinin tadını alırsınız, rahmetinin kulları kurtardığını, rızıklanmalarına sebep olduğunu anlarsınız. Böylelikle ilâhî rahmetin hazinelerini açan salih amelleri daha çok işleme arzusu duyarsınız.

Bütün bu nimetlerden maksat ise bunlara Yüce Allah'a şükrederek karşılık vermektir. Böylece O da üzerinizdeki nimetlerini daha da artıracak ve daha da kalıcı olmalarını sağlayacaktır. İlâhî nimetlere nankörlük ve masiyetlerle karşılık vermeye gelince bu, Allah'ın nimetlerine şükür yerine nankörlük ederek karşılık verenlerin ona yapılan bağışlara yüz çevirenlerin halidir. Böyle yapanların nimetleri ise yok olmaya mahkumdur, bu nimetler onlardan alınıp başkalarına verilir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱنتَقَمْنَا مِنَ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ ۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Andolsun ki Biz senden önce de rasûlleri kavimlerine gönderdik. Onlar da kavimlerine apaçık deliller getirdiler. Biz de (onları yalanlayan) **günahkârlardan intikam aldık. Müminlere yardım etmek ise üzerimize bir haktır.**

47. "Andolsun ki Biz senden önce de," geçmiş ümmetler arasında Allah'ı tevhidi inkâr edip hakkı yalanladıklarında **"rasûlleri kavimlerine gönderdik."** Peygamberleri gelip onları tevhide ve ihlâsa, hakkı tasdik etmeye, izlemekte oldukları küfür ve sapıklığı terk etmeye davet ettiler. Bu davetlerinin doğruluğuna dair de apaçık belge ve deliller getirdiler. Ancak kavimleri iman etmeyerek sapıklıklarında direttiler.

"Biz de (onları yalanlayan) **günahkârlardan intikam aldık"** ve peygamberlere uyan mü'minlere yardım ettik. **"Müminlere yardım etmek ise üzerimize bir haktır."** Yani Biz, bunu kendimize bir görev olarak tespit ettik, yerine getirilmesi gereken haklar arasında kıldık ve mü'minlere bunu va'dettik. Bu yüzden böyle bir yardımın gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

O halde siz, ey Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar! Şunu bilin ki yalanlamanızı sürdürecek olursanız cezamız gelip sizi bulacak ve Biz, size karşı mü'minlere yardım edeceğiz.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى يُرْسِلُ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُۥ فِى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهُۥ كِسَفًا فَتَرَى ٱلْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَٰلِهِۦ ۖ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِم مِّن قَبْلِهِۦ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- Rüzgarları gönderen, bu rüzgarların kaldırdığı bulutu gökte dilediği şekilde yayan ve onu parça parça dağıtan Allah'tır. Nitekim sen yağmurun onların arasından çıktığını görürsün. O, bu yağmuru dilediği kullarına ulaştırınca onlar hemen sevinirler.

49- Halbuki onlar, üzerlerine yağmur yağmadan önce gerçekten ümit kesmiş bir halde olurlar.

48. Yüce Allah, kudretinin ve nimetinin mükemmelliğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Rüzgarları gönderen, bu rüzgarların"** yer üzerinden **"kaldırdığı bulutu gökte dilediği şekilde yayan,"** hangi şekilde olmasını dilemişse onu öylece yayıp genişleten, sonra o yayılmış bulutu birbiri üstüne binmiş kalın tabakalar haline gelmiş bir halde **"parça parça dağıtan Allah'tır. Nitekim sen yağmurun onların"** bulutların **"arasından"** toptan inerek isabet ettiği yeri bozacak şekilde değil de birbirinden ayrı küçük noktalar halinde **"çıktığını görürsün.**

O, bu yağmuru dilediği kullarına ulaştırınca onlar hemen seviniverirler." Birbirlerine yağmurun yağdığı müjdesini verirler. Çünkü onların yağmura ihtiyaçları pek çoktur. O, onlar için zorunlu bir şeydir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

49. "Halbuki onlar, üzerlerine yağmur yağmadan önce gerçekten ümit kesmiş bir halde olurlar." Yani yağmurun yağma vakti geciktiğinden dolayı büsbütün ümitsizliğe kapılmışlardır. İşte onlar, bu durumdayken yağmur yağınca bunun pek büyük bir değeri olduğunu anlarlar ve bundan dolayı sevinip birbirlerini müjdelerler.

﴿ فَٱنظُرْ إِلَىٰٓ ءَاثَٰرِ رَحْمَتِ ٱللَّهِ كَيْفَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: O, ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor? İşte bunu yapan, hiç şüphesiz ölüleri de diriltecektir. O, her şeye gücü yetendir.

50. "Allah'ın rahmet eserlerine bir bak: O, ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor?" Öyle ki o hareketlenip kabarır ve oldukça güzel her bitkiden çifter çifter bitirir.

"İşte bunu yapan," yani ölümünden sonra yeryüzünü canlandıran **"hiç şüphesiz ölüleri de diriltecektir. O, her şeye gücü yetendir."** Yüce Allah'ın gücünün yetmeyeceği hiçbir şey yoktur. O'nun kullarının gücü yetmese de, onlar bu kudreti anlayıp idrâk edemese de, akılları bundan dolayı hayrete düşse de bu böyledir.

﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا۟ مِنۢ بَعْدِهِۦ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Eğer Biz bir rüzgar göndersek de onlar ekinlerini sararmış bir halde görseler, onun ardından muhakkak küfre/nankörlüğe saparlar.

51. Yüce Allah, insanların halini, onların ölümünden sonra yeryüzünün diriltilmesi ve Allah'ın rahmetini genişçe yaymış olması nimetine rağmen nasıl bir tavır takındıklarını haber vermektedir. Şöyle ki bu yağmurdan dolayı yeşermiş ekinlerine ve bitkilere Allah telef edici, zarar verici ya da mahsulü azaltıcı bir rüzgar gönderdiğinde ve **"onlar ekinlerini sararmış,"** artık yok olmaya yüz tutmuş

"bir halde görseler onun ardından muhakkak küfre/nankörlüğe saparlar." Önceden sahip oldukları nimetleri unuturlar ve hemen küfre/nankörlüğe saparlar. İşte böylelerine ne öğüdün ne de azarlamanın bir faydası olur.

﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ ٱلْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا۟ مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Şüphesiz sen ölülere işittiremezsin. Arkalarını dönüp gittiklerinde sağırlara da daveti işittiremezsin.

52. Özellikle de **"Arkalarını dönüp gittiklerinde..."** Çünkü onların itaat etmelerini ve faydalı bir şekilde işitmelerini engelleyecek manilerin hepsi onlarda mevcuttur. Öyke ki onlar tıpkı sesi duyma engeli taşıyan sağırların durumuna dönmüşlerdir.

﴿ وَمَآ أَنتَ بِهَٰدِ ٱلْعُمْىِ عَن ضَلَٰلَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- Sen körleri de sapıklıklarından kurtarıp doğru yola erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip de teslim/müslüman olanlara (davetini) **duyurabilirsin.**

53. "Sen körleri de sapıklıklarından kurtarıp doğru yola erdiremezsin." Çünkü onlar, körlüklerinden dolayı hakkı görmeyi kabul etmezler. Onların hakkı görme kabiliyetleri yoktur. **"Sen ancak âyetlerimize iman edip de teslim/müslüman olanlara** (davetini) **duyurabilirsin."** İşte hidâyeti işittirmenin kendilerine fayda sağlayacağı kimseler bunlardır. Kalpleriyle âyetlerimize iman eden, emirlerimize itaat eden ve Bize teslim olan kimselerdir bunlar. Çünkü güzel öğütleri ve nasihatleri kabule elverişli güçlü sebeplere sahiptirler. Bunlar, Allah'ın bütün âyetlerine iman etmeye ve Allah'ın emirlerini güçleri çerçevesinde uygulamaya istidatlı kimselerdir.

﴿ ۞ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنۢ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Allah sizi bir zayıf (sudan) **yaratan, sonra zayıflığın ardından kuvvet, sonra kuvvetin ardından da zayıflık ve ihtiyarlık verendir. O, dilediğini yaratır. O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.**

54. Yüce Allah, ilminin genişliğini, kudretinin büyüklüğünü ve hikmetinin kemalini haber vermektedir. O, Âdemoğullarının ilk yaratılışlarında zayıf olduklarından söz etmektedir. Bu ise Ademoğlunun yaratılışının ilk aşamalarındaki halini ifade eder. O, önce bir nutfe iken daha sonra alaka'ya, ondan sonra bir çiğnem ete dönüşür ve nihâyet anne rahminde canlı bir varlık olur. Bu hali doğuncaya kadar devam eder. Bebeklik çağında da o oldukça zayıftır ve hiçbir şeye güç yetiremez.

Daha sonra Yüce Allah, yavaş yavaş onun gücünü artırır, nihâyet gençlik çağına erişir, gücü kuvveti yerine gelir. Gizli ve açık güçleri kemal derecesine ulaşır. Daha sonra bu aşamadan başka bir aşamaya geçer ve yine zayıflığa geri dönerek yaşlılığa ve kocamışlığa ulaşır.

"O, dilediğini" hikmetine uygun olarak **"yaratır."** Hikmetinin bir gereği olarak da O, kuluna zayıflığını, gücünün iki yanının da zayıflıkla kuşatılmış olduğunu, onun nefsinin eksiklikten başka hiçbir özelliğe sahip olmadığını gösterir. Eğer Yüce Allah, ona güç vermeseydi, hiçbir şekilde güç ve kudret sahibi olacak bir noktaya erişemezdi, eğer onun gücü artmaya devam etseydi azgınlaşır, isyan eder ve haddi aşardı. O halde kullar, Yüce Allah'ın kudretinin sürekli olarak kemal derecede olduğunu bilmelidir. O, bu kudretiyle her şeyi yaratır, bütün işleri idare eder. Yorulmaz, zayıf düşmez ve hiçbir şekilde kudreti de eksilmez.

﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يُقْسِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا۟ غَيْرَ سَاعَةٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَانُوا۟ يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Kıyametin kopacağı gün günahkârlar (dünyada) **ancak çok kısa bir süre kaldıklarına dair yemin edeceklerdir. Onlar** (dünyadayken de haktan) **işte böyle döndürülüyorlardı.**

55. Yüce Allah, Kıyamet gününü, bu günün çabucak gelişini haber vermekte ve kıyametin kopacağı vakit **"günahkârlar"**ın Allah adına yemin ederek dünyada **"ancak çok kısa bir süre kaldıklarına dair yemin edecekler"**ini bildirmektedir. Böylelikle onlar, kendilerine fayda verir ümidiyle özür beyan etmeye ve dünya ömrünün kısalığını dile getirmeye çalışacaklardır. Onların sözleri hiçbir gerçek ihtiva etmeyen katıksız bir yalan olduğu için de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar** (dünyadayken de haktan) **işte böyle döndürülüyorlardı."** Yani onlar, dünyadayken de bu şekilde gerçeklerden sapıp yalana yöneliyorlardı. Onlar dünyada peygamberlerin getirdikleri hakkı yalanlamışlardı, âhirette de gözle görülen/somut bir gerçeği inkâr edeceklerdir ki bu da dünyada uzun bir

süre kaldıkları gerçeğidir. İşte bu, onların çirkin bir huyudur ve kul, hangi halde ölürse o şekilde diriltilecektir.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَٱلْإِيمَٰنَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْبَعْثِ ۖ فَهَٰذَا يَوْمُ ٱلْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar diyeceklerdir ki: 'Andolsun ki siz, Allah'ın Kitabında (yazılı olana göre) **diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bu, diriliş günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.'**

56. "Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar," yani Yüce Allah'ın kendilerine hem ilim hem de imanı lütfettiği ve böylelikle hakkı bilme vasfına sahip kıldığı, hakkı tercih etmeyi gerektiren iman sahibi olmalarını sağladığı kimseler, hakkı bilip tercih ettiklerinden ve sözleri de vakıaya uygun ve halleriyle uyumlu olacağından dolayı hakkı dile getirecekler ve **"diyeceklerdir ki: 'Andolsun ki Allah'ın, Kitabında"** hakkımızda yazmış olduğu, hükmünde belirlemiş olduğu, kaza ve kaderinde tespit ettiği üzere **"diriliş gününe kadar kaldınız."** Yani siz-ler, öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği, düşünecek kimsenin düşünebileceği, ibret alacak kimsenin ibret alabileceği kadar ömür sürdünüz. Ve nihâyet öldükten sonra diriliş gerçekleşti ve siz bu hale geldiniz. **"İşte bu, diriliş günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.'"** Bundan dolayı dünyadayken bu günü inkâr ettiniz. Dünyada Yüce Allah'a dönme ve günahlarınızdan tevbe etme imkânını bulabileceğiniz kadar bir süre kaldığınızı kabul etmiyorsunuz. Bilgisizlik hâlâ sizin belirgin bir özelliğinizdir. Bunun neticesi olan yalanlamak da ayrılmaz vasfınızdır. Hüsrana uğramak ise büründüğünüz elbisenizdir.

﴿ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- O gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermeyecek ve onlardan (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir.**

57. "O gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermeyecek." Yalan söyleyerek, kendilerine karşı delilin ortaya konmadığını ya da iman etme imkânını bulamadıklarını iddia edecek olurlarsa, ilim ve iman ehlinin şahitliğiyle derilerinin, ellerinin ve ayaklarının şahitliğiyle yalan söyledikleri ortaya çıkacaktır. Şâyet ma-

zeretlerinin kabul edilmesini ve geri döndürüldükleri takdirde kendilerine yasak kılınan şeyleri tekrar yapmayacaklarını söyleyerek dünyaya geri döndürülmeyi isterlerse onlara bu imkân verilmeyecektir. Çünkü artık mazeret bildirme zamanı geçmiş olacak ve mazeretleri kabul edilmeyecektir. **"ve onlardan** (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir."** Bu fırsat verilmeyecek, aksine devamlı azarlanıp kınanacak ve cezalandırılacaklardır.

﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

58- Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlar için her tür misali verdik. Sen onlara bir mucize getirsen dahi o kâfirler elbette şöyle diyeceklerdir: 'Siz, ancak batıl işler peşinde koşuyorsunuz.'

59- İşte Allah, bilmeyenlerin kalplerine böyle mühür vurur.

58. "Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlar için," inâyetimiz, rahmetimiz, lütfumuz ve güzel bir şekilde öğretmemiz dolayısıyla **"her tür misali verdik."** Bunlar sayesinde hakikatler açıklık kazanır, işlerin gerçek mahiyeti öğrenilir ve mazeret kapısı kapanır. Bu, Yüce Allah'ın aklî/soyut birtakım hususları maddî/somut hususlara benzeterek anlaşılmasını kolaylaştırmak için vermiş olduğu tüm misallerin genel bir özelliğidir. İleride meydana gelecek olaylara dair verdiği haberler ve bunların hakikatlerinin -tıpkı fiilen meydana gelmiş gibi- açıkça anlaşılması için verdiği haberlerde de durum böyledir. Nitekim bunlardan biri de Yüce Allah'ın burada verdiği misaldir. Şanı Yüce Allah, kıyamet gününde meydana gelecek olayları ve günahkârların o gündeki halini, aşırı derecedeki üzüntü ve kederlerini, onlardan hiçbir mazeretin ve hiçbir razı etme isteğinin kabul olunmayacağını zikretmektedir. Ancak zalimler ve kâfirler, apaçık hakka karşı inatlaşmaktan başka bir şeye yanaşmazlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Sen onlara bir mucize getirsen dahi," yani getirdiklerinin doğruluğuna delil olacak hangi mucizeyi getirirsen getir **"o kâfirler elbette şöyle diyeceklerdir: 'Siz, ancak batıl işler peşinde koşuyorsunuz.'"** Hakkın apaçık bir batıl olduğunu söyleyeceklerdir. Bu ise onların kâfirliklerinden, küstahlıklarından, Allah'ın kalplerini mühürlemiş olmasından ve aşırı derecedeki cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

59. "İşte Allah, bilmeyenlerin kalplerine böyle mühür vurur." Bu kalplere bundan dolayı hiçbir hayır girmez, varlıkları gerçek mahiyetleriyle idrâk edemez, aksine hakkı batıl, batılı hak olarak görürler.

﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- O halde sabret. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Sakın inanmayanlar seni zaafa düşürmesin.

60. "O halde" sana verilen emirleri uygulamaya ve onları Allah'a davet etmeye **"sabret!"** Onların yüz çevirdiklerini görsen dahi bu seni emrolunduğun işi yapmaktan alıkoymasın. **"Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır."** Onda şüphe yoktur. Bu, sabrı kolaylaştıran hususlardandır. Kul, yaptığı işin boşa gitmediğini, aksine bunun karşılığının kendisine eksiksiz verileceğini bildiği takdirde bu uğurda karşılaşacağı hoşuna gitmeyecek şeyleri önemsemez, zorluklar onun için kolaylaşır ve yaptığı pek çok işi dahi az görür.

"Sakın inanmayanlar," imanları zayıflamış, kesin inançları azalmış, bundan dolayı da akılları kısırlaşmış, sabırları azalmış kimseler **"seni zaafa düşürmesin."** Böylelerinin seni zaafa sürüklemesinden sakın. Eğer onlara dikkat edip onlardan sakınmazsan onlar seni zaafa ve hafifliğe sürüklerler, emir ve yasaklar üzerinde sebat etmemeye zorlarlar. İnsan nefsi de bu konuda onlara içten içe destek verir. Onlara benzemek ve onların isteklerine uygun hareket etmek ister.

İşte bu, kesin inanç (yakîn) her bir mü'minin, olgun akıl sahibi ve kolaylıkla sabredebilecek biri olduğuna delildir. Buna karşılık yakîni zayıf her bir kimsenin de aklı kıt ve hafif olduğunu gösterir. Birincisinin aklı öz konumunda, diğerininkininki ise kabuk konumundadır. Yardımı istenecek olan ancak Allah'tır.

[Rum sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.]

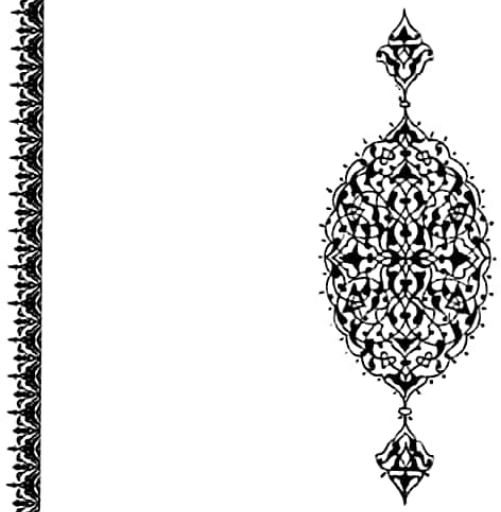

سورة لقمان

LOKMÂN SÛRESİ

- 31 -

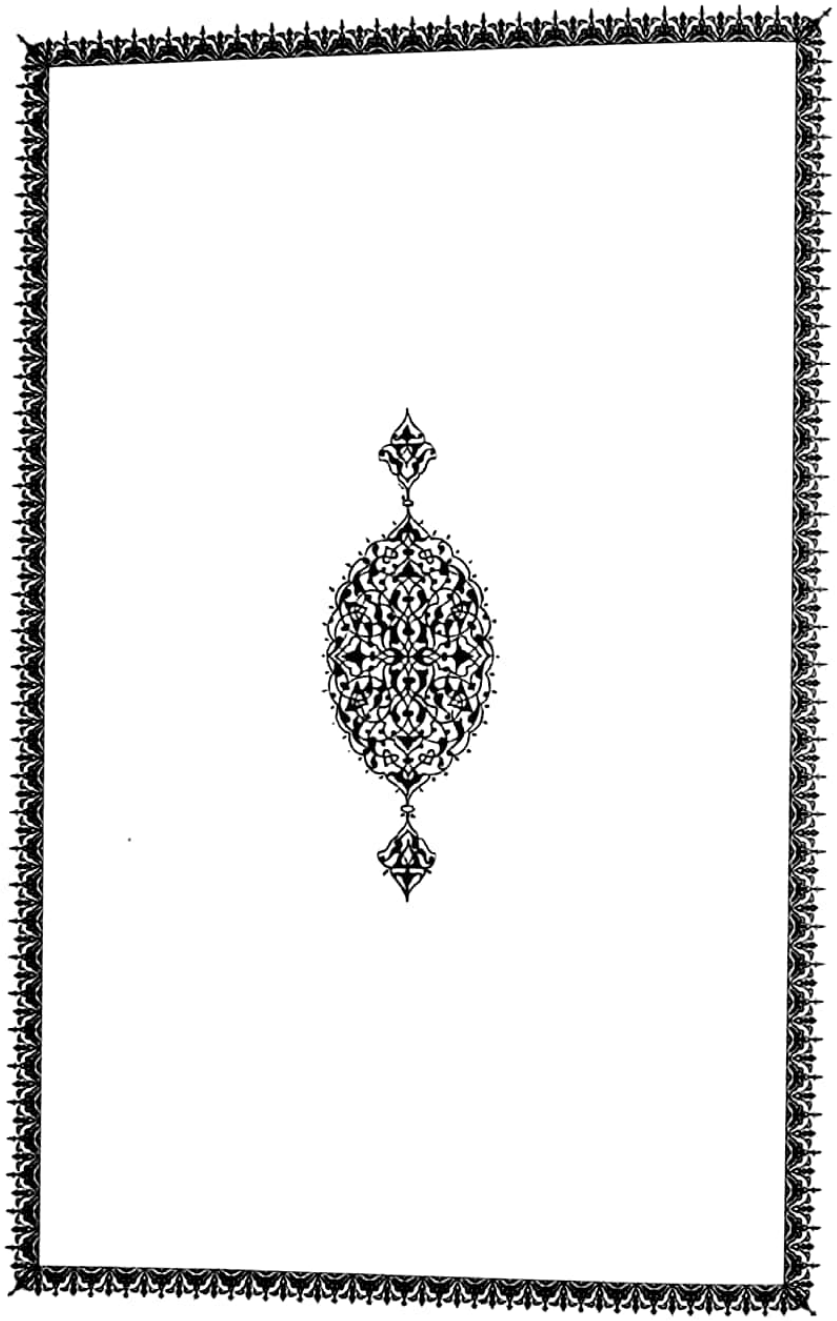

31- LOKMÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 34 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿الٓمٓ ۝١ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْحَكِيمِ ۝٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İşte bunlar, hikmetli Kitabın âyetleridir.

2. Yüce Allah, tazime delâlet eden işaret ismiyle **"İşte bunlar, hikmetli Kitabın âyetleridir."** buyurarak âyetlerinin muhkem olduğuna, hikmeti sonsuz ve her şeyden haberdar olan Allah'tan geldiğine işaret etmektedir. En güzel ve en yüce manalara delâlet eden, en üstün lafızlar, en açık ve fasîh ifadelerle bu âyetlerin gelmiş olması, onların muhkem oluşlarındandır.

Bu âyetlerin değiştirilmeye, bir şey katılmasına, bir şey eksiltilmesine ve tahrife karşı korunmuş olması da bu âyetlerin muhkem kılınışının bir sonucudur.

Bu âyetlerin muhkem oluşunun bir ifadesi de şudur: Bu âyetlerdeki geçmişe ve geleceğe dair bütün haberler, bütün gaybî hususlar vâkıaya uygun olduğu gibi vâkıa da bunlara uygundur. İlâhî kitapların hiçbiri bunlara muhalif değildir. Herhangi bir peygamber de onlara muhalif hiçbir haber vermemiştir. Somut bir ilim ya da akla uygun doğru bir bilgi, bu âyetlerin delâlet ettiği şeylerin aksini ortaya koymamıştır, koyamayacaktır.

Yine bu âyetler neyi emretmişse o, ya katıksız bir maslahattır ya da maslahat özelliğini ağırlıklı olarak taşımaktadır. Neyi yasaklamışsa da o, ya katıksız bir kötülüktür yahut ağırlıklı bir şekilde kötülük vasfını taşımaktadır. Çoğu yerde de bu ayetler, bir şeyi emretmekle birlikte onun hikmetini ve faydasını zikreder, bir şeyi yasaklarken de zararlarını beyan eder. İşte bu da bu âyetlerin muhkem kılınışının bir tecellisidir.

Bu âyetlerin, teşvik ve korkutmayı, iyi nefislerin itidal bulup kendisini dizginleyeceği ve buna bağlı olarak kararlılıkla amel edeceği şekilde etkileyici öğütler ihtiva etmesi de bu âyetlerin muhkem oluşunun bir sonucudur.

Bu âyetlerin muhkem kılınışının bir göstergesi de şudur: Kıssalar, hükümler vb. hususları tekrar tekrar ifade eden âyet-i kerimelerin hepsi, birbirleriyle uyum arzetmekte ve ahenkli bir şekilde açıklamalar yapmaktadır. Bunlarda herhangi bir çelişki veya tezat yoktur. Basiret sahibi kimse bunlar üzerinde ne kadar çok düşünür, ne kadar çok tefekkür ederse aklı o kadar aydınlanır ve bunlar arasındaki uyum ve tutarlılıktan dolayı o kadar hayrete düşer. En ufak bir tereddüte kapılmaksızın bunların, hikmeti sonsuz, her türlü hamde layık Allah tarafından indirildiğine kesin kanaat getirir.

﴿ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ۝٣ ﴾

3- İhsan sahipleri için bir hidâyet ve rahmettir.

3. Bu kitap, üstün her ahlâkî davranışa davet eden, bayağı her türlü huydan da vazgeçmeye çağıran hikmet dolu bir kitap olmakla birlikte insanların çoğu onunla hidâyet bulmaktan mahrumdurlar. Ona iman etmekten, gereğince amel etmekten yüz çevirmektedirler. Ancak Yüce Allah'ın kendilerine muvaffakiyet verdiği, koruyup muhafaza ettiği kimseler müstesnâdır. Bunlar ise Rablerine ibadetlerini ihsanla yapan ve diğer insanlara karşı iyiliklerde bulunanlardır. İşte bu Kitap, bu ihsan sahipleri için **"bir hidâyet"**tir. Onları dosdoğru yola iletir, cehenneme götüren yoldan sakındırır. Yine onlar için **"rahmettir."** Onun vasıtasıyla dünya ve âhiret mutluluğunu, pek çok hayrı, pek büyük mükâfatları ve sevinci elde ederler. Onun sayesinde sapıklıktan ve bedbahtlıktan kurtulurlar.

﴿ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝٤ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ۝٥ ﴾

4- Onlar, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve âhirete de kesin olarak iman eden kimselerdir.

5- İşte onlar, Rablerinden bir hidâyet üzeredirler ve onlar, felâha erenlerin ta kendileridir.

4. Yüce Allah, ihsan sahibi kimseleri tam bilgi sahibi olmakla nitelemektedir ki bu, ameli gerektiren, Allah'ın cezalandırmasından korkmaya ve O'na isyanı terk etmeye götüren yakîndir/kesin inançtır. Yüce Allah onları amel işlemekle nitelemekte, ameller arasından da özellikle iki faziletli ameli söz konusu etmektedir: **"Onlar"** İhlâs, Yüce Allah'a yakarış, kalbin, dilin ve azaların toplu olarak ibadetini ihtiva eden ve diğer amellerin işlenmesine yardımcı olan **"namazı dosdoğru kılan,"** kişiyi bayağı vasıflardan kurtarıp arındıran, müslüman kardeşine faydalı olmasını ve ihtiyacını karşılamasını sağlayan **"zekâtı veren"**lerdir. Bununla Allah sevgisini, mala olan sevgiden üstün tuttuğunu açıkça ortaya koyarlar. Sevdiği mallarını daha çok sevdiği uğrunda feda ederler ki bu da Allah'ın rızasını elde etme arzusudur.

5. "İşte onlar," tam bir ilimle birlikte amel eden ihsan sahibi kimseler, **"Rablerinden bir hidâyet üzeredirler."** Âyetin ifadesinden bu hidâyetin çok büyük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hidâyet kendilerine Rablerinden ulaşan bir hidâyettir. O Rab ki kesintisiz nimetleriyle onları besleyip gözetmekte, onlar için sıkıntı verecek şeyleri de onlardan uzaklaştırmaktadır. Kendilerine ulaştırdığı bu hidâyet ise gerçek dostlarına has olarak ihsan etmiş olduğu gözetiminin bir neticesidir. Bu da ilâhî gözetimin en üstünüdür.

"Ve onlar felâha erenlerin ta kendileridir." Rablerinin rızasını elde etmiş, dünyevî ve uhrevî mükâfatına razı olmuş, azabından ve gazabından kurtulmuş kimselerdir. Çünkü onlar, başka bir yolla gerçekleşmesi mümkün olmayan gerçek kurtuluş yolunu izlemişlerdir.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm ile hidâyet bulan ve ona yönelen kimselerden söz ettikten sonra Kitaptan yüz çeviren ve ona aldırış etmeyen kimseleri de bildirmektedir. Böylelerinin, bu davranışları sebebiyle Kur'ân yolunu bırakıp batıl olan her söze yönelmekle ve en üstün, en güzel sözü terk edip yerine en bayağı ve en çirkin sözleri almakla cezalandırıldıklarını ifade etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْتَرِى لَهْوَ ٱلْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝٦ ﴾

6- İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

6. Yani **"insanlardan kimisi"** mahrumdur, ilâhî yardıma mazhar olmaz. **"Bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar."** Bir şeye karşılık bedel ödeyen kimsenin yaptığı gibi bunlara arzuyla yönelir ve onları tercih ederler.

"Boş sözler/lehvu'l-hadis," kalpleri oyalayan ve onları en üstün maksatlara yönelmekten alıkoyan sözlerdir. Bunun kapsamına haram olan sözlerle boş, bâtıl ve hezeyan türünden olan bütün sözler girmektedir. Küfrü, fasıklığı ve isyanı teşvik eden sözler, hakkı reddeden, hakkı batılla çürütmek maksadıyla batılı ileri sürerek mücadele edenlerin sözleri, gıybet, nemime, yalan, sövme, küfür, şarkı, şeytanî çalgılar, din ve dünya açısından herhangi bir faydası bulunmayan boşa vakit geçirici ve oyalayıcı maceralar/hikayeler de bu kabildendir.

İşte bu tipten olan insanlar, boş sözleri hidâyete ileten sözlere tercih eder, satın alırlar. Bundaki maksatları ise **"bilgisizce"** insanları **"Allah'ın yolundan saptırmak"**tır. Yani bu kimseler yaptıkları işlerle kendileri saptıktan sonra başkalarını da saptırırlar. Çünkü başkalarını saptırmak, fiilen sapmanın bir sonucudur. Bu sözlerle başkalarını saptırmak ise onları faydalı sözlerden, faydalı işlerden, apaçık haktan ve dosdoğru yoldan alıkoymaktır. Böyle bir şeyi gerçekleştirmek ise ancak Allah'ın âyetlerinin getirmiş olduğu hakkı ve hidâyeti tenkit etmek, ona dil uzatmak **"ve o âyetleri eğlence edinmek"**le mümkündür. Böylece o âyetlerle ve o âyetleri getirenlerle alay ederler. Böyle bir kimse batılı övüp ona teşvik edince ve hakka dil uzatıp hem onla hem de hak ehliyle alay edince bilgi sahibi olmayan kimseleri saptırmış olurlar. Bu sapan kimselerin ayırt edemedikleri ve hakikatini de bilmedikleri o sözleri onlara telkin etmek suretiyle onları aldatırlar.

"İşte onlar için" saptıkları, saptırdıkları, Allah'ın âyetleriyle alay ettikleri ve apaçık hakkı inkâr ettikleri için **"alçaltıcı bir azap vardır."** Bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِىٓ أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾ ﴾

7- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman sanki onları işitmemiş gibi, dahası iki kulağı da sağırmış gibi (davranıp) **kibirlenerek yüz çevirir. Sen ona can yakıcı bir azabı müjdele!**

7. **"Ona âyetlerimiz,"** onlara iman edip itaat etsin diye **"okunduğu zaman sanki onları işitmemiş gibi, dahası iki kulağı da sağırmış"** da sesler kulağına varmıyormuş **"gibi** (davranıp) **kibirlenerek yüz çevirir."** Yani böyle bir kimse, bu âyetleri reddeden bir edâ ile ve büyüklenerek onlardan yüz çevirir. Bu âyetler

kalbine girmez, ona hiçbir şekilde etki etmez, aksine o, bu âyetlerden yüz çevirir ve sağır kesilir. İşte böyle birini hidâyete iletmenin imkanı yoktur.

"Sen ona can yakıcı bir azabı müjdele!" Kalbini yasa ve üzüntüye boğacak, yüzünü kedere ve karanlığa gömecek, toz duman içinde kalmasına neden olacak bir müjdeyi ver ona! Bu, kalbine ve bedenine acı ve ızdırap verecek olan, miktarı bilinmeyen, büyüklüğü idrâk edilmeyen bir azaptır. İşte kötülük işleyenlerin müjdesi budur. Bu ne kötü bir müjdedir! Hayır ehli kimselerin müjdesi ise şöyledir:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٩﴾ ﴾

8- İman edip salih ameller işleyenler içinse Naîm cennetleri vardır.

9- Onlar orada ebedî kalacaklardır. Bu, Allah'ın hak bir vaadidir. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

8. **"İman edip salih ameller işleyenler,"** iman ederek batınî ibadeti, İslâm'ın gereklerini yerine getirerek ve salih amel işleyerek de zahirî ibadeti bir araya getiren kimseler için **"Naîm cennetleri vardır."** Dünyadayken işlediklerine karşılık, onların müjdesi ve onlara sunulacak olan ikram bu olacaktır.

9. **"Onlar orada,"** yani ruh ve bedenin nimetlere gark olacağı Naim cennetlerinde **"ebedî kalacaklardır."**

"Bu, Allah'ın hak bir vaadidir." Bunun yerine getirilmemesi, değiştirilmesi veya değişikliğe uğratılması imkânsızdır.

"O, Azîz'dir, Hakîm'dir." İzzeti de, hikmeti de kâmildir. İzzet ve hikmetinin bir tecellisi de insanlar hakkındaki bilgisi, ilmi ve hikmeti gereğince kimisini imana muvaffak kılması, kimisini böyle bir muvaffakiyetten mahrum bırakması ve bu hususta ona yardım etmemesidir.

﴿ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۖ وَأَلْقَىٰ فِى ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِىَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ ۚ وَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ ﴾

10- O, gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yaratmıştır. Sizi sarsmasın diye yere sabit dağlar koymuş ve orada her tür canlıdan yaymıştır. Gökten de yağmur indirdik ve yeryüzünde her tür güzel bitkiden bitirdik.

10. Yüce Allah, kullarına; kudretinin eserlerinden, harikulade hikmetlerinden ve rahmetinin tecellilerinden olan pek çok nimeti bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"O, gökleri"** büyüklüklerine, genişliklerine, yoğunluklarına ve dehşet verici yüksekliklerine rağmen yedi kat göğü **"gördüğünüz şekilde direksiz yaratmıştır."** Yani göklerin direkleri yoktur. Direkleri olsaydı görülürdü. Yüce Allah'ın kudretiyle bu gökler karar bulmuş ve birbirine sağlam bir şekilde kenetlenmiştir.

"Sizi sarsmasın diye yere sabit dağlar koymuş," yerin dört bir yanına pek büyük dağlar yerleştirdi. Zira bu dağlar olmasaydı yeryüzü çalkalanır ve orada yaşayanlar için sabit durabilecekleri istikrarlı bir yer olmazdı. **"ve orada her tür canlıdan yaymıştır."** Oldukça geniş olan yeryüzü üzerinde Âdemoğullarına, fayda ve maslahatlarına amade kılınmış çeşitli türden canlıları türetmiştir.

Bunları yeryüzünde yayan Yüce Allah olduğuna göre onların, kendisi vasıtasıyla yaşayabilecekleri rızıklarının da bulunması kaçınılmazdır. Bu yüzden Yüce Allah gökten pek bereketli bir su indirmiştir: **"Gökten de yağmur indirdik ve yeryüzünde her tür güzel bitkiden bitirdik."** Görünüşü güzel, faydalı ve bereketli bitkiler ki, dört bir tarafa yayılmış olan canlılar, bu bitkilerle beslenir ve her canlı onlarla faydalanır.

﴿ هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴾

11- İşte bunlar, Allah'ın yarattığı şeylerdir. Şimdi gösterin bakalım bana, O'nun dışında (ilah edindikleriniz) **ne yaratmış? Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedirler.**

11. "Bunlar," yani ulvî ve süflî âlemde bulunan canlı cansız tüm varlıkların yaratılması ve bütün mahlukata rızıklarının verilmesi **"Allah'ın yarattığı şeylerdir."** Bunların hepsini tek başına O yaratmıştır ve O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ey müşrikler topluluğu! Sizler dahi bunu itiraf etmektesiniz.

"Şimdi gösterin bakalım bana, O'nun dışında (ilah edindikleriniz) **ne yaratmış?"** O'na ortak koşup kendilerine dua ve ibadet ettiğinize göre bu varlıkların Allah'ın yarattığı gibi yaratmaları, O'nun rızık verdiği gibi rızık vermeleri gerekir. Eğer ortak koştuğunuz bu uydurma rab ve ilâhlar, kısmen dahi olsa böyle bir şey yapabiliyorsalar haydi -onların ibadeti hak ettiklerine dair iddianızın doğruluğunu ispat etmek üzere- bunu bana gösterin.

Herkesçe malumdur ki bu uydurma mabudların yarattıkları herhangi bir şeyi göstermelerine imkan yoktur. Çünkü bütün varlıkların yalnızca Allah tarafından yaratılmış olduğunu ve ortada buna aykırı, bilinen bir gerçek olmadığını kendileri de itiraf etmişlerdir. O halde onların uydurma mabudlarının kendisi sebebiyle ibadeti hak edecekleri herhangi bir şeye sahip olduğunu ispat etmekten yana âciz oldukları açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. Onların bu uydurma mabudlara olan ibadetleri bilgisizce ve basiretsizcedir. Hatta cahillik ve sapıklıktan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hayır, zalimler apaçık bir sapıklık içindedir." Çünkü onlar, hiçbir fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, öldüremeyen ve diriltemeyen varlıklara ibadet ediyorlar. Buna karşılık her şeyi yaratan, rızık veren, her işin dizginlerini elinde bulunduran mutlak Malik'e ihlâsla ibadeti terk ediyorlar.

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ أَنِ ٱشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Andolsun Biz, Lokmân'a hikmet verdik ve 'Allah'a şükret.' (dedik). **Kim şükrederse ancak kendi yararına şükreder. Kim de nankörlük ederse** (bilsin ki) **Allah, hiçbir şeye/kimseye muhtaç değildir, her türlü hamde lâyık olandır.**

12. Yüce Allah faziletli kulu Lokmân'a hikmeti lütfettiğini haber vermektedir. **"Hikmet,"** hakkı, olduğu şekliyle ve gerekçesiyle bilmektir. Hükümleri, bu hükümlerdeki sırları ve gerekçeleri bilmektir. İnsan alim olmakla birlikte hikmet sahibi olmayabilir. Ama hikmet, mutlaka ilmi gerektirir. Hatta ameli de gerektirir. Bundan dolayı hikmet, faydalı ilim ve salih amel diye de açıklanmıştır.

Yüce Allah, ona böyle büyük bir lütufta bulunduğu için kendisine ihsan ettiği bu nimete karşılık şükretmesini de emretmiştir ki ona ihsan etmiş olduğu bu nimeti daha da bereketlendirsin, lütfunu daha da artırsın. Ayrıca Yüce Allah, şükredenlerin şükründen kendilerinin yararlanacaklarını, küfre/nankörlüğe sapara Allah'a şükretmeyenlerin bu şükürsüzlüklerinin veballerinin de kendilerine döneceğini haber vermektedir. Zira Allah, ona/onlara muhtaç değildir. Emrine muhalefet eden kimseler hakkındaki takdiri, kaza ve hükmü dolayısıyla da hamde lâyık olandır.

Allah'ın muhtaç olmayışı, Zatının ayrılmaz bir sıfatıdır. Kemal sıfatlarında da, yaptıklarını güzel yapmasında da, hamde/övgüye layık oluşu da Zatının ayrılmaz bir sıfatıdır. Bu iki sıfatın her biri de birer kemâl sıfatıdır. Birinin diğeriyle birlikte bulunması ise kemâl üstüne kemâldir.

Müfessirler, Lokman'ın peygamber mi, salih bir kul mu olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Ancak Yüce Allah, sadece ona hikmet verdiğinden söz etmekte ve oğluna verdiği öğütlerinden de hikmet sahibi bir kimse olduğuna delil teşkil edecek bazı hususları zikretmektedir. Hikmetin esaslarını ve temel kaidelerini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Hani Lokmân, oğluna öğüt verirken şöyle demişti: 'Oğulcuğum, Allah'a şirk koşma! Çünkü şirk, büyük bir zulümdür.'

13. "Hani Lokmân, oğluna öğüt verirken" ona öğüt mahiyetinde sözler söylerken **"şöyle demişti..." "Öğüt/vaaz,"** teşvik ve korkutmayla birlikte emretmek ve yasak koymaktır. O da oğluna ihlâsı emredip şirk koşmayı yasaklamış ve bunun sebebini açıklayarak şöyle demiştir: **"Çünkü şirk, büyük bir zulümdür."**

Şirkin büyük bir zulüm olması şundandır: Topraktan yaratılmış olan bir varlığı, her şeye mutlak egemen olana eşit kabul edenin yaptığından daha korkunç ve daha çirkin bir iş olamaz. İdarede hiçbir yetkisi olmayan bir varlığı bütün işlerin mutlak hükümranına eşit kabul eden; bütün yönleriyle eksik ve muhtaç olan bir varlığı, bütün yönleriyle muhtaç olmayan, kemal sahibi yüce Rabbe denk tutan; zerre miktarı nimet verecek gücü olmayan bir varlığı din, dünya ve âhiret nimetlerini, kalbî ve bedenî sahip oldukları bütün nimetleri insanlara veren ve kötülükleri kendisinden başka hiçbir kimsenin gideremediği o yüce Zata eşit kabul eden kimsenin yaptığından daha korkunç, daha çirkin bir fiil olamaz. İşte bu zulümden daha büyük bir zulüm olabilir mi? Allah, onu Zatına ibadet etmek ve Zatını tevhid etmek için yaratmışken, şerefli nefsini en aşağı mertebelere indiren kişiden, hiçbir değeri olmayan bir varlığa ibadet eden, böylelikle kendine de pek büyük bir haksızlık eden kimseden daha büyük zulüm işleyen biri olabilir mi?

﴿ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Biz insana, ana-babasına (iyi davranmasını) **emrettik. Annesi onu sıkıntı üstüne sıkıntı çekerek taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur. 'Bana ve ana-babana şükret. Dönüş yalnız Banadır.'** (dedik).

14. Yüce Allah, şirki terk ederek -ki tevhidin gerçekleştirilmesi de bunun bir gereğidir- kendi hakkının yerine getirilmesini emrettikten sonra anne-baba hakkını yerine getirmeyi emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Biz insana, ana-babasına** (iyi davranmasını) **emrettik."** Yani Biz ona, gereğini yerine getirip getirmemekten, ona riâyet edip etmemekten kendisini sorumlu tutacağımız bir emir verdik. Ona anne-babasını vasiyet ettik ve dedik ki: Kulluğu gereği gibi yerine getirmek, haklarımı edâ etmek ve nimetlerimi kullanarak Bana isyana kalkışmamak suretiyle **"'Bana ve"** yumuşak söz söylemek, güzel konuşmak, iyi davranışlarda bulunmak, onlara karşı alçakgönüllü olmak, ikramda bulunmak, tazim etmek, ihtiyaçlarını yerine getirmek, söz ve davranışla her yönden onlara kötülük etmekten uzak durmak suretiyle **"ana-babana şükret!"** İşte Biz ona bunu emrettik ve **"Dönüş yalnız Banadır.'"** diye haber verdik. Yani ey insan! Sen, sana bunları emredene, bu hakları yerine getirmekle seni yükümlü tutana döneceksin. O da bunları yerine getirip getirmediğini sana soracak ve getirmişsen sana pek büyük mükâfatlar verecek, getirmediysen de çok ağır bir ceza ile cezalandıracak!

Yüce Allah, anneye iyilik yapmayı gerektiren sebebi de annenin durumunu belirterek şöyle zikretmektedir: **"Annesi onu sıkıntı üstüne sıkıntı çekerek taşımıştır."** Çocuk anne rahminde bir nutfe olarak yaratıldığı andan itibaren annesi sıkıntılarla karşılaşır. Hastalanır, zayıf düşer, ağırlaşır, durumu değişir. Daha sonra doğum sancılarını, o ağrıları ve büyük acıları çeker. **"Onun sütten kesilmesi de iki yılda olur."** Bebek, annesinin kendisini bağrına basmasına, koruyup himaye etmesine ve kendisine süt emzirmesine muhtaçtır. O halde çocuğu dolayısıyla bunca sıkıntılara katlanan ve ona aşırı sevgi duyan kimse hakkında çocuğuna, ona çok iyi davranmasının ve iyilik yapmasının tavsiye edilmesinden daha uygun ne olabilir ki?

﴿ وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِى ٱلدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ۚ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾

15- Ama eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme! Bununla bera-

ber dünya (işlerinde) **onlarla iyi geçin ve Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonra Benim huzuruma döneceksiniz ve Ben de size, yapmakta olduklarınızı haber vereceğim.**

15. "Ama eğer onlar," annen ve baban, **"hakkında bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme!"** Bu hususta onlara itaatin de onlara iyi davranmanın kapsamına girdiğini zannetme! Çünkü Allah'ın hakkı herkesin hakkından önce gelir ve "Yaratıcıya isyanı gerektiren hususlarda hiçbir yaratılmışa itaat yoktur."

Yüce Allah, "Eğer onlar bilmediğin bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara kötü davran" buyurmamış, aksine **"onlara itaat etme!"** buyurmuştur. Yani şirk hususunda onların isteklerine boyun eğme! Ama onlara iyi davranmayı da devam ettir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bununla beraber dünya (işlerinde) **onlarla iyi geçin."** Onlara aklen ve dinen güzel ölçüler içinde iyilik yapacak şekilde beraberliğini sürdür. Onların küfür ve masiyetlerinde onlara tâbi olmaya gelince bu hususta onlara asla uyma!

"Bana yönelenlerin yoluna uy!" Bunlar; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman eden, Rablerine teslim olan ve O'na dönen kimselerdir. Bunların yoluna uymak, kalbin irade ve istekleriyle Allah'a yönelmesi demek olan Allah'a dönüş yollarını izlemekle olur. Bunun arkasından ise Allah'ı razı edecek ve O'na yakınlaştıracak hususlarda bedenen amel etmek gelir.

"Sonra" itaatkârınızla, isyankârınızla, Bana yöneleninizle, yönelmeyeninizle **"Benim huzuruma döneceksiniz ve Ben de size, yapmakta olduklarınızı haber vereceğim."** Onların amellerinden hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

﴿ يَٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٖ فَتَكُن فِي صَخۡرَةٍ أَوۡ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَأۡتِ بِهَا ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٞ ١٦ ﴾

16- "Oğulcuğum! Şayet yaptığın (iyilik veya kötülük)**, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve o, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin içinde** (saklı) **bulunsa Allah onu** (çıkarıp senin karşına) **getirir. Çünkü Allah Latîf'tir, her şeyden haberdardır.**

16. "Oğulcuğum! Şayet yaptığın (iyilik veya kötülük)**"** en küçük ve en değersiz şey olan **"hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve o, bir kayanın içinde**

veya göklerde yahut yerin içinde (saklı) **bulunsa,"** yani yeryüzünün herhangi bir yerinde olsa **"Allah"** ilminin genişliği, her şeyden eksiksiz olarak haberdar oluşu ve kudretinin kemâli dolayısıyla **"onu** (çıkarıp senin karşına) **getirir."** Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü Allah Latif'tir, her şeyden haberdardır."** Yani O'nun ilmi ve her şeyden haberdar oluşu, o kadar ince noktalara nüfuz eder ki gizli şeylere ve sırlara, karaların ve denizlerin gizliliklerine ve görünmeyen yerlerine kadar uzanır.

Bununla Allah'ın gözetimi altında olduğu şuurunu canlı tutmak ve mümkün olduğunca O'na itaat etmek teşvik edilmekte, -az olsun, çok olsun- çirkin amellerden de sakındırılmaktadır.

﴿ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱنۡهَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ١٧ ﴾

17- "Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten alıkoy ve başına gelene de sabret! Çünkü bunlar, azmedilmesi gereken kesin emirlerdendir."

17. "Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl!" Bu sözleriyle o, oğlunu namaza teşvik etmiştir. Çünkü bedenî ibadetlerin en büyüğü odur.

"İyiliği emret, kötülükten alıkoy!" İyiliği emredebilmek için onu bilmek gerekir, yine kötülükten alıkoymak için de onu tanımak gerekir. Ayrıca insanlara yumuşak davranmanın ve sabır gibi iyiliği emredip kötülükten alıkoymanın ancak kendileriyle tamam olduğu diğer hususlar da bu emre dahildir. Nitekim **"başına gelene de sabret!"** buyruğuyla Yüce Allah bunu açıkça ifade etmektedir. Diğer taraftan emrettiği hususları önce kendisinin yapması, alıkoyduğu hususlardan önce kendisinin uzak durması da bu emrin kapsamı içindedir. Buna göre bu buyruk, hem iyiliği işlemek ve kötülüğü terk etmek suretiyle önce kişinin kendi kendini kemale erdirmesini, hem de iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak suretiyle başkalarını kemâle götürmesini ihtiva etmiş olmaktadır.

Kişi, iyiliği emredip kötülükten alıkoyduğu takdirde birtakım zorluklara müptela olması kaçınılmaz olduğu için, bu emir ve alıkoymada nefislere zorluk bulunduğu için Allah, bu hususlaki sıkıntılara sabredilmesini emretmektedir: **"ve başına gelene de sabret! Çünkü bunlar,"** Lokman'ın oğluna vermiş olduğu bu öğütler **"azmedilmesi gereken kesin emirlerdendir."** Yani kararlılıkla yerine

getirilmesi, önem verilmesi gereken hususlardandır. Bunları yerine getirme muvaffakiyeti de ancak azim sahibi kararlı kimselere nasip olur.

﴿ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ ﴾

18- 'Kibirle insanlardan yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, böbürlenen kimseleri sevmez.'

18. "Kibirle insanlardan yüzünü çevirme." İnsanlara karşı kibirlenerek, büyüklük taslayarak yüzünü onlardan başka tarafa çevirme, onlara surat yapma!

"Yeryüzünde böbürlenerek," nimetleri ihsan edeni unutup nimetlerle şımararak ve kendini beğenerek **"yürüme!"**

"Çünkü Allah kendini beğenmiş," kendi nefsini büyük gören, tavırlarıyla büyüklük taslayan ve sözleriyle **"böbürlenen kimseleri sevmez."**

﴿ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾ ﴾

19- 'Yürüyüşünde mutedil ol ve sesini alçalt! Çünkü seslerin en çirkini, eşeklerin sesidir.'

19. "Yürüyüşünde mutedil ol," mütevazı ve ağırbaşlı bir şekilde yürü, azgınca ve kibirle yürüme. Ölü gibi de yürüme!

"Sesini" insanlara karşı da, Allah'a karşı da gereken edebi takınmak suretiyle **"alçalt; çünkü seslerin en çirkini,"** en bet ve en kötü olanı **"eşeklerin sesidir."** Şâyet sesi aşırı derece yükseltmenin bir fayda ve getirisi olsaydı o, değersizliği ve kalın kafalılığı meşhur olan eşeğe has olmazdı.

Lokman'ın oğluna yapmış olduğu bu nasihatler hikmetin temellerini bir araya toplamakta ve bunların sözü edilmeyenlerini de zımnen içermektedir. Her bir tavsiyeyle birlikte -eğer bir emir ise- onun yapılmasını gerektiren sebep ve -eğer bir yasak ise- terk edilmesini gerektiren sebep belirtilmiştir. Bu da bizim, hikmetin açıklamasıyla ilgili olarak sözünü ettiğimiz "hükümleri, hükümlerin hikmetlerini ve münasebetlerini bilmek" şeklindeki izahımızın doğruluğuna delildir.

Oğluna, önce dinin temelini oluşturan tevhidi emretmiş ve şirki yasaklamıştır. Ayrıca şirki terk etmeyi gerektiren nedeni de açıklamıştır.

Ona anne-babaya iyilik yapmayı emrettiği gibi onlara iyilik yapmanın sebebini de açıklamıştır. Yine anne-babaya ve Yüce Allah'a şükretmesini emrettiğini de görüyoruz. Daha sonra da anne-babaya itaat için bir sınır getirmekte ve onlara iyilik yapıp onların emirlerini yerine getirmenin Allah'a isyanla emrolunmama şartına bağlı olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte bir günahı emredecek olsalar da onlara kötü davranmamayı, aksine iyilik yapmayı emretmektedir. Şirk hususunda onlarla mücadele edecek, onlara itaat etmeyecek olsalar da bu böyledir.

Yine oğluna, her daim Allah'ın gözetimi altında olduğunu bilmesini emretmekte ve onu hesap için Allah'ın huzuruna çıkmakla uyarmaktadır. Yüce Allah'ın hayır olsun, şer olsun, büyük olsun, küçük olsun her bir şeyi mutlaka onun önüne koyacağını da bildirmektedir. Ona kibri yasaklayıp alçakgönüllü olmasını, şımarıklıktan ve azgınlıktan uzak durmasını, hareketinde ve sesinde sakin olmasını emretmekte ve bunların aksini de yasaklamaktadır.

İyiliği emredip kötülükten alıkoymasını emrettiği gibi onlar sayesinde her hususun kolaylaştığı namaz ve sabrı da emretmektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sabır ve namaz ile yardım isteyin."** (el-Bakara, 2/153) O halde bu tavsiyelerde bulunan bir kimseye özellikle hikmetin verilmiş olması ve onun hikmet sahibi olmakla meşhur olması hakkıdır. Yüce Allah'ın, hem ona hem de kullarına lütfunun bir tecellisi olarak ve onu örnek almalarını sağlayacak şekilde ona ait hikmetin bir bölümünü onlara anlatmış olması da O'nun bir lütfudur.

﴿ أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Göklerde olanları da, yerde olanları da Allah'ın emrinize verdiğini, açık ve gizli nimetlerini size bol bol verdiğini görmez misiniz? Buna rağmen insanlar içinde hiçbir bilgi, rehber ve aydınlatıcı bir kitaba sahip olmaksızın tartışan kimseler vardır.

20. Yüce Allah, kullarına ihsan etmiş olduğu nimetlerini hatırlatmakta, onları bu nimetlere şükretmeye, onları görmeye ve onlardan gafil olmamaya davet ederek şöyle buyurmaktadır: **"Göklerde"** güneş, ay ve yıldız gibi var **"olanları da, yerde olanları da,"** hayvanları, ağaçları, ekinleri, nehirleri, madenleri vb. **"Allah'ın emrinize verdiğini,"** bunların tümünün, kulların faydasına amade kılınmış olduklarını gözlerinizle ve kalplerinizle **"görmez misiniz?"** Bu buyruk

Yüce Allah'ın **"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan... O'dur."** (el-Bakara, 2/29) buyruğuna benzemektedir.

"Açık ve gizli nimetlerini size bol bol verdiğini..." Yüce Allah, sizleri açık ve gizli nimetlerine gark etmiş, bu nimetler her tarafınızı kuşatmıştır. Biz bunların bir kısmını biliyoruz, bir kısmı da bize gizlidir. Dünya nimetleri, din nimetleri, pek çok menfaatin elde edilmesi ve zararın uzak kılınması vb. gibi pek çok nimet buna dahildir. O halde sizin göreviniz, bu nimetlere karşı şükretmektir. Bu ise o nimetleri ihsan edeni sevmekle, O'na boyun eğmekle, bu nimetleri O'na itaat uğrunda kullanmakla, bunların hiçbirini O'na isyanda kullanmamakla olur.

Ama bu ardı arkası kesilmeyen nimetlere rağmen **"insanlar içinde"** bu nimetlere şükretmeyip nankörlük eden, dahası bunları ihsan edeni de inkâr edip kitaplarında indirmiş olduğu ve peygamberleriyle göndermiş olduğu hakkı reddeden, **"hiçbir bilgi"** ve basireti olmadan, herhangi bir ilme dayanmadan, **"rehber"**lere, bu konuda hidâyet bulanlara uymadan **"ve aydınlatıcı bir kitaba sahip olmaksızın"** hakkı beyan eden apaydınlık bir kitabı, böylelikle ilmi de olmaksızın **"Allah hakkında tartışan kimseler vardır."**

İşte böyleleri kendi hallerine bırakılır ve akıllarına esen şekilde konuşmalarına müsaade edilir. Zira onlar, bu tartışmaları ile hakkı çürütmeye, Peygamber'in getirmiş olduğu yalnızca Allah'a ibadet etme emrini ortadan kaldırmaya çalışırlar. Ancak bu tartışmaları ile ne aklî bir dayanağa ne de naklî bir dayanağa sahiptirler, ne de hidâyet bulan rehberlere uymaları söz konusudur. Böylelerinin Allah hakkındaki tartışmaları rehbersizdir, aksine sapkın ve saptırıcı olan atalarını taklide dayalıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۚ أَوَلَوْ كَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun.' denildiğinde onlar, 'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.' derler. Peki, şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse de mi (onlara uyacaklar)?

21. "Onlara, 'Allah'ın," rasûlleri vasıtasıyla **"indirdiğine uyun.'"** Çünkü o haktır; **"denildiğinde"** ve onlara bu hakkın apaçık delilleri açıklandığında, buna karşı çıkarak **"'Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.'"** O

nedenle -kim olursa olsun- biri, bir söz söyledi diye atalarımızı üzerinde bulduğumuz yolu terk edecek değiliz **"derler."**

Yüce Allah hem onların bu iddialarını, hem de babalarının tuttukları yolu reddederek şöyle buyurmaktadır: **"Peki, şeytan onları alevli ateşin azabına çağırıyor idiyse de mi** (onlara uyacaklar)?" Onların ataları şeytanın çağrısını kabul ettiler ve ardından yürüdüler. Böylelikle şeytanın öğrencilerinden oldular. Dalalet onları her yandan kuşatıverdi. Peki, bu durum onlara tâbi olmayı, onların yolundan yürümeyi mi gerektirir, yoksa atalarının yolunu izlemekten sakınmalarını mı? Yine bu, hem atalarının hem de atalarına uyanların sapmış olduklarını mı ilan etmektedir?

Diğer taraftan şeytanın, atalarını da, kendilerini de çağırması onları sevdiğinden, onlara muhabbetinden kaynaklanmaz. Bu, ancak onlara beslediği bir düşmanlığın, onları tuzağa düşürmek isteyişinin bir sonucudur. Gerçek şu ki ona uyanlar, aslında şeytanın kendilerine üstün gelip yenik düşürdüğü düşmanlarındandır. Bunların çağrısını kabul etmeleri dolayısıyla cehennem azabını hak etmiş olmaları, şeytanı mutlu eden, onun için son derece sevindirici bir olaydır.

﴿ ۞ وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Kim ihsan sahibi olduğu halde yüzünü Allah'a teslim ederse şüphesiz o, en sağlam kulpa tutunmuş olur. İşlerin âkıbeti Allah'a döner.

22. "Kim ihsan sahibi olduğu halde," sahip olduğu bilgi, meşru bir bilgi olup bu hususta da Allah Rasûlüne uymuş olduğu halde **"yüzünü Allah'a teslim ederse,"** şer'î hükümleri yerine getirerek, dinini yalnızca O'na halis kılarak, O'na itaat eder ve boyun eğerse...

Yahut kim Yüce Allah'a, O'nu görüyormuşcasına ibadet eder, Allah'ı görmese bile Allah'ın kendisini gördüğü şuuru içinde olarak ihsana sahip olur, bütün ibadetleri yerine getirmek suretiyle kendini Allah'a teslim ederse;

Yahut da kim Allah'ın kullarına -onların haklarını yerine getirmek suretiyle- ihsan sahibi olup iyilik eder ve kendisini Yüce Allah'a teslim ederse...

Bu anlamların biri diğerinden ayrılmaz. Sadece lafızların geliş noktaları bakımından aralarında bir fark vardır. Yoksa bunların hepsi de makbul ve kemâl derecede dinin bütün şer'î hükümlerini yerine getirme konusunda ittifak halindedir.

İşte kim bunları yaparsa **"şüphesiz o, en sağlam kulpa tutunmuş olur."** Yani tutunan kişiyi sağlam bir yere tutunduran, kurtuluşa götüren, helâkten koruyan ve her bir hayrı elde etmesi sonucunu doğuran kulpa yapışmış olur.

Kim de kendini Allah'a teslim etmez yahut bu sapasağlam kulpa sımsıkı sarılmazsa artık o, helâk ve yok oluştan başka bir sonuçla karşılaşmaz.

"İşlerin âkıbeti Allah'a döner." Dönüşü, varacağı yer ve sona ereceği nokta O'dur. O, kulları hakkında hükmünü verecek ve amellerinin vardığı sonuca, ulaştığı âkıbete göre karşılıklarını verecektir. O halde bu sonuca hazır olsunlar.

﴿ وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُۥٓ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴾

23- Kim de küfre saparsa onun küfrü seni üzmesin. Onlar Bize döneceklerdir ve Biz de yaptıklarını onlara bildireceğiz. Şüphesiz Allah, kalplerde olanı çok iyi bilir.

23. "Kim de küfre saparsa onun küfrü seni üzmesin." Çünkü sen, davet ve tebliğ görevini eksiksiz yerine getirdin. Eğer davetine muhatap olanlar hidâyet bulmasa bile sen Allah'tan ecrini almaya hak kazanırsın.

Bu kimselerin hidâyet bulmadıkları için üzülmen gerekmez. Çünkü bu gibilerde hayır olsaydı, şüphesiz Allah onları hidâyete iletirdi.

Aynı şekilde sana karşı düşmanlık etme cür'etini göstermiş, seninle savaşmış, sapıklık ve küfürlerini sürdürmüş olmaları dolayısıyla da üzülme!

Diğer taraftan Allah'ın, onların azaplarını dünyada çabucak göndermemiş olmasından ötürü de yanıp yakılma. Çünkü **"onlar Bize döneceklerdir ve Biz de yaptıklarını onlara bildireceğiz."** Onların inkârlarını, düşmanlıklarını, Allah'ın nurunu söndürmek için çalışmalarını ve peygamberlerine olan eziyetlerini haber vereceğiz.

"Şüphesiz Allah," dile dahi getirmedikleri ve içlerinde sakladıkları da dahil **"kalplerde olanı çok iyi bilir."** iken ya açığa çıkıp herkesin gözü önünde olanların durumu ne olur dersin?

﴿ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Biz onları (dünyada) **azıcık faydalandırırız, sonra da oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz.**

24. "Biz onları," günahları daha çok artsın, azapları daha çok biriksin diye dünyada **"azıcık faydalandırırız. Sonra da oldukça ağır bir azaba,"** son derece büyük, korkunç, acı ve ızdırap verici, şiddetli bir azaba **"mahkûm ederiz."**

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۚ قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Andolsun onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, onlar kesinlikle 'Allah' diyeceklerdir. Sen, 'Allah'a hamdolsun:' de. Hayır, onların çoğu bilmezler.

25. "Andolsun onlara," yani hakkı yalanlayan müşriklere, **"'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan,"** hiç şüphesiz putlarının hiçbir şeyi yaratmamış olduklarını anlayacaklar ve **"kesinlikle"** onları tek başına **"Allah"** yarattı **"diyeceklerdir."**

Onlara itiraf ettikleri hususu, inkâr ettikleri gerçeğe dair delil getirerek onları susturmak üzere **"'Allah'a hamdolsun.' de."** Yani bunu açık seçik ortaya çıkartan ve bizzat sizin sözlerinizi, sizin aleyhinize delil olarak ortaya koyan Allah'a hamdolsun. Eğer onlar, gerçekten bilen kimseler olsalardı, tek başına varlıkları yaratıp idare edenin, tek başına ibadet ve tevhid edilmeye lâyık olduğunu da kesinlikle bilirlerdi.

Ama **"hayır, onların çoğu bilmezler."** Bundan dolayı da başkalarını O'na ortak koşarlar, hayret ve şaşkınlık içinde -hiçbir basiret söz konusu olmaksızın- içinde oldukları çelişkiye razı olurlar.

﴿ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِى ٱلْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَٰمٌ وَٱلْبَحْرُ يَمُدُّهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَٰتُ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

26- Göklerde ve yerde olanlar yalnız Allah'ındır. Şüphesiz Allah Ğanî'dir, Hamîd'dir.

27- Eğer yeryüzünde bulunan tüm ağaçlar kalem ve denizler de ardından yedi deniz daha katılarak (mürekkep) **olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Şüphesiz Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.**

26. Yüce Allah, bu iki âyet-i kerimede sıfatlarının genişliğine bir örnek zikretmekte, böylece kullarını Zatına bilmeye, sevmeye ve dinlerini yalnızca O'na halis kılmaya davet etmektedir. Yine egemenliğinin her şeyi kuşatacak şekilde kapsamlı olduğunu, göklerde ve yerde bulunan her şeyin -ki bu da ulvî ve süflî âlemin her birini kapsar- O'nun mülkü olduğunu, bunlar hakkında kaderî, şer'î ve cezaî hükümleriyle tasarrufta bulunduğunu belirtmektedir. Hepsi O'nun mülkü ve kullarıdır; O'nun tarafından idare edilmekte ve O'nun emrine boyun eğmektedir. Onların hiçbirinin mülkten en ufak bir payı yoktur. O, **"Ğani"**dir (hiçbir şeye muhtaç olmayandır, çok zengindir); yaratılmışların muhtaç olduğu hiçbir şeye O'nun ihtiyacı yoktur: **"Ben onlardan rızık istemiyorum, Beni doyurmalarını da istemiyorum."** (ez-Zâriyât, 51/57) Peygamberlerin, sıddıkların, şehidlerin ve salihlerin amellerinin Allah'a hiçbir faydası yoktur. Bu amellerin faydası, onları işleyenleredir. Allah'ın onlara da, onların amellerine de ihtiyacı yoktur. Dünya ve âhiretlerinde onları zengin kılmış ve varlıklı kılmış olması da O'nun Ğani oluşunun bir tecellisidir.

Daha sonra Yüce Allah, **"Hamîd"** olduğunu haber vermekte, övgüye layık oluşunun Zatının ayrılmaz bir vasfı olduğunu bildirmektedir. O, bütün yönleriyle hamde layık olandır. O, Zatı itibarıyla da, sıfatları ile de hamde layıktır. O'nun her sıfatı, bütün yönleriyle en mükemmel ve en eksiksiz şekilde hamdedilmeye layık olduğunu ortaya koyar. Çünkü her sıfatı, bir azamet ve kemâl sıfatıdır. Bütün yaptıkları ve yarattıkları dolayısıyla hamde layıktır. Verdiği bütün emirler, koyduğu bütün yasaklar dolayısıyla da hamde layıktır. Kulları hakkında ve kullar arasında gerek bu dünya hayatında, gerek âhiret hayatında verdiği ve vereceği bütün hükümleri dolayısıyla da hamde layıktır.

27. Daha sonra Yüce Allah, kalpleri alabildiğine etkileyecek, akıllara durgunluk verecek, düşünceleri hayrete düşürecek, akıl ve basiret sahiplerinin onu öğrenmek için enine boyuna seyahat edecekleri bir açıklamayla kelâmının genişliğini ve sözlerinin azametini haber vermektedir: **"Eğer yeryüzünde bulunan tüm ağaçlar,"** kendileriyle yazı yazılacak **"kalem ve denizler de ardından yedi deniz daha katılarak** (mürekkep) **olsaydı,"** şüphesiz bütün bu kalemler tükenir ve mürekkep biterdi, ama **"yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi."**

Bu, gerçekle ilgisi bulunmayan mübalağalı bir ifade değildir. Aksine şanı yüce Rabbimiz, akılların kendi sıfatlarını kısmen dahi idrâk edemeyeceklerini, bununla birlikte kullarına kendisini tanıtmasının onlara ihsan ettiği nimetlerin en değerlisi, ulaşabildikleri en üstün şeref olduğunu, ama aynı zamanda O'nu layık-ı vechiyle tanımalarına da imkân olmadığını bilmektedir. Fakat tamamı elde edilemeyen bir şey, tamamen de terk edilmez. İşte bu bakımdan Yüce Allah, onların kalplerini aydınlatacak, göğüslerine genişlik verip rahatlatacak ve elde ettikleri bilgiyi elde edemediklerine delil göstermelerini sağlayacak şekilde sıfatlarının bir bölümüne bu şekilde dikkat çekmektedir. Ki böylelikle onlar da en faziletlilerinin ve Rabbini en iyi bilenlerinin söylediği gibi söylesinler: *"Biz seni hakkıyla övemeyiz. Sen kendi zatını nasıl övmüşsen öylesindir."*[4] Yoksa durum onlar tarafından gereği gibi idrak edilebilmekten çok daha ileri ve çok daha büyüktür.

Bu misal, kavrayışların ve zihinlerin ulaşmaya güç yetiremediği bir manayı nispeten anlaşılabilir bir ifadeyle anlatma kabilindendir. Yoksa ağaçlar, belirtilen miktarın kat kat fazlası dahi olsa ve denizlere de kat kat fazlası ilave edilse yine bunların hepsinin -mahlûk olduklarından dolayı- sonlarının gelmesi ve bitip tükenmeleri tasavvur edilebilecek şeylerdir. Ama Yüce Allah'ın kelâmının bitip tükenmesi tasavvur dahi olunamaz. Hatta şer'î ve aklî delil, O'nun sözlerinin bitip tükenmesinin, sonunun gelmesinin söz konusu olmayacağını bize göstermiştir. Her şeyi yoktan var eden Yaratıcı ve O'nun sıfatları dışında her şey nihâyete erer: **"Şüphesiz ki varış, Rabbine olacaktır."** (en-Necm, 53/42)

Akıl, Yüce Allah'ın ilk oluşunun ve son oluşunun hakiki mahiyetini tasavvur etse şöyle bir durum ortaya çıkar: Zihnin geçmiş zaman olarak varsaydığı şeylere dair bütün varsayım ve tahminler ne kadar geriye doğru giderse gitsin hiç şüphesiz Yüce Allah, sonu tasavvur olunamayacak şekilde bütün bu varsayımlardan çok daha öncedir. Yine zihin ve akıl, gelecek zamanlara dair neyi varsaysa ve bu varsayım ve değerlendirmeler ne kadar uzarsa uzasın, dili ve kalbiyle buna yardımcı olabilecek bütün yardımcılar da bu varsayıma katkıda bulunsa, hiç şüphesiz Yüce Allah, sonu gelmemek üzere yine varsayılan o gelecek zamanlardan sonra da ebediyen var olacaktır. İşte Yüce Allah, bütün bu zamanlarda hüküm verir, söz söyler, emreder, dilediğini dilediği zaman dilediği şekilde yapar. O'nun iradesini, söz ve fiillerini engelleyecek hiçbir güç yoktur. İşte akıl, bunları tasavvur edebildiği takdirde Yüce Allah'ın, kelâmına dair vermiş olduğu bu örneğin

4 Müslim, 486.

Diğerleri Allah'ın Bir Ortağı Olduğunu İddia Ediyor

De Niet-vervolmaners verdedigen meer dan tachtig verzen die allen
tot één gelijk: Diğerleri Allah'ın bir ortağı olduğunu iddia ediyor.

De Niet-vervolmaners verdedigen meer dan tachtig verzen die allen
tot één gelijk: Diğerleri Allah'ın bir ortağı olduğunu iddia ediyor.

De Niet-vervolmaners verdedigen meer dan tachtig verzen die allen
tot één gelijk: Diğerleri Allah'ın bir ortağı olduğunu iddia ediyor.

De Niet-vervolmaners verdedigen meer dan tachtig verzen die allen
tot één gelijk: Diğerleri Allah'ın bir ortağı olduğunu iddia ediyor.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱلْفُلْكَ تَجْرِي فِي ٱلْبَحْرِ بِنِعْمَتِ ٱللَّهِ لِيُرِيَكُم مِّنْ ءَايَٰتِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Görmez misin ki gemiler, Allah'ın nimeti sayesinde denizde akıp gitmektedir? Bu, size delillerinden bir kısmını göstermesi içindir. Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

31. Yani Yüce Allah'ın kudretinin, rahmetinin ve kullarına inâyetinin etkilerini görmez misin? O, denizi; takdiri, emri, lütfu ve ihsanıyla gemilerin onda akıp gitmelerine elverişli olacak şekilde amade kılmıştır. Bundan maksat ise **"size delillerinden bir kısmını göstermesi"**dir. Çünkü bunlardan yararlanılır ve bunlardan ibret alınır. **"Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır."** Delillerden yararlanacak kimseler, sıkıntılara karşı çokça sabreden, rahat ve bolluk halinde çokça şükreden; Allah'a itaate de, O'na isyan etmemeye de, O'nun acı takdirlerine karşı da çokça sabreden, Allah'ın dinî ve dünyevî nimetlerine karşı O'na çokça şükreden kimselerdir.

﴿ وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Onları gölgelik gibi bir dalga kuşattığında dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na dua ederler. Onları kurtarıp karaya çıkarınca da onlardan kimisi (imanla küfür arasında) **orta bir yol tutar. Âyetlerimizi pek vefasız, çok nankör kimselerden başkası inkâr etmez.**

32. Yüce Allah, insanların, denizde yolculuk yaparken dalgaların üzerlerini gölge gibi kapladığı zaman, Allah'a ihlâsla dua ettiklerini beyan etmektedir. **"Onları kurtarıp karaya çıkarınca da"** iki kısım olurlar: **"Onlardan kimileri orta yolu tutar."** Yani gereği gibi, tam bir şekilde Allah'a şükretmez. Aksine günahkâr ve kendi nefislerine zulmeden kimseler olurlar. Bir kesim ise Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük eder, onları inkâr edip küfre sapar. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Âyetlerimizi pek vefasız, çok nankör kimselerden başkası inkâr etmez."**

Böylelerinin vefasızlıklarından biri de onların, Rablerine, "Eğer Sen bizi bu denizden ve sıkıntıdan kurtarırsan şükredenlerden olacağız." diyerek verdikleri sözlerinde durmamalarıdır. Onlar verdikleri bu sözü bozarlar, gereğini yerine getirmezler. Bunlar Allah'ın nimetlerini de inkâr eden **"çok nankör"** kimselerdir.

Peki, Allah'ın böyle bir sıkıntıdan kurtarmış olduğu kimselere, Allah'ın nimetlerine tam anlamıyla şükretmekten başka bir davranış yakışır mı?

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ وَٱخْشَوْا۟ يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِۦ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِۦ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Ey insanlar! Rabbinize karşı takvalı olun ve babanın oğluna, oğlun da babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı bir günden korkun. Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatıcı (şeytan) **da sakın sizi Allah ile aldatmasın.**

33. Yüce Allah, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarını terk etmek demek olan takvâyı insanlara emretmekte; herkesin kendinden başka hiçbir şeyi önemsemeyip hiçbir şeye aldırmayacağı o zorlu günden/kıyamet gününden korkmaları gerektiğine dikkatlerini çekmektedir: **"Babanın oğluna, oğlun da babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı bir günden korkun."** Bular birbirlerinin ne iyiliklerine bir şey katabilecek, ne de kötülüklerinden bir şey eksiltebilecektir. Çünkü her kulun ameli tamamlanmış ve alacağı karşılık kesinleşmiştir.

Yüce Allah'ın bu dehşetli güne dikkatleri çekmesi, kula takva konusunda güç verecek ve bunu ona kolaylaştıracak bir husustur. Bu da Yüce Allah'ın, kullarına rahmetinin bir tecellisidir. Onlara kendilerini mutluluğa ulaştıracak takvâyı emretmekte ve bundan dolayı da onlara mükâfat va'detmektedir. Yine onları cezaya karşı; öğütlerle, korkutucu şeyleri haber vererek uyarmaktadır. Ey âlemlerin Rabbi! Bundan dolayı Sana hamd u senalar olsun.

"Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır." Bundan şüpheye düşmeyin. Bu vaadi doğru kabul etmeyen kimseler gibi işler yapmayın. O nedenle Yüce Allah, **"O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın."** buyurmaktadır. Ynai dünya hayatı süsü, allı pullu hali, içindeki fitne ve imtihan araçlarıyla sizleri aldatmasın.

"O çok aldatıcı" olan şeytan **"da sakın sizi Allah ile aldatmasın."** Şeytan, her zaman için insanı aldatmakta ve hiçbir zaman yakasını bırakmamaktadır. Yüce Allah'ın, kulları üzerinde bir hakkı vardır ki buna göre O, amellerinin karşılığını kendilerine vermek ve kulların Zatının hakkını eksiksiz olarak yerine mi getirdiğini yoksa bu konuda kusurlu mu hareket ettiğini ortaya çıkarmak için bir süre belirlemiş ve onlara bunu va'detmiştir. O halde bu, önemsenmesi gereken bir hususdur. Kulun bunu daima gözönünde bulundurması ve uğrunda didinip duracağı ana sermayesi yapması gerekir. Böyle bir maksadın önündeki en büyük engel ise şüphesiz fitneye düşüren dünya ve kötülükleri güzel göstererek vesvese veren şeytandır. Bu nedenle Yüce Allah kullarına hem dünyaya aldanmalarını hem de o çok aldatıcının kendilerini Allah ile aldatmasına kanmalarını yasaklamaktadır: **"Şeytan onlara vaadlerde bulunur, olmayacak kuruntulara sürükler. Oysa şeytan kendilerine aldatmadan başka bir şey va'detmez."** (en-Nisâ, 4/120)

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌۢ بِأَىِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Şüphesiz kıyametin bilgisi, Allah katındadır. Yağmuru O indirir ve rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

34. Yüce Allah'ın ilminin; görüneni ve görünmeyeni, gizlilikleri ve açıkları kuşattığı bilinen bir hususdur. Allah, bazen kullarını gaybî pek çok hususdan haberdar edebilir. Burada sözü edilen beş husus ise bütün mahlukattan gizleyip kendine sakladığı hususlardandır. Başkaları şöyle dursun bunları ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilebilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz kıyametin bilgisi Allah katındadır." Onun ne zaman kopacağını O bilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sana Kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklerde ve yerde ağır basmıştır o. O size ancak ansızın gelir."** (el-A'râf, 7/187)

"Yağmuru O indirir." Onu indiren ve ne zaman ineceğini bilen, yalnızca O'dur.

"Rahimlerde olanı O bilir." Rahimlerde olanı var eden, ne olduğunu bilen, erkek mi, dişi mi olduğunu da bilen O'dur. Bundan dolayı rahimlerde olanlarla görevli olan melek, Rabbine, "O erkek mi olacak, kız mı?" diye sorar. Yüce Allah da dilediği hükmü verir.[5]

"Hiç kimse yarın" gerek dinî, gerek dünyevî hususlarla ilgili olarak **"ne kazanacağını bilemez."**

"Yine hiç kimse nerede öleceğini de bilemez."

Bütün bunları bilen sadece ve sadece Yüce Allah'tır.

Yüce Allah, bütün bu hususların bilgisinin, özellikle Zatı için mümkün olduğunu belirttikten sonra genel olarak ilminin her şeyi kuşattığını da belirterek **"Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."** buyurmaktadır. O'nun bilgisi gizli olanları da, açıkta olanları da, sırları da kuşatmıştır. Kullardan bu beş hususun bilgisini saklamış olması da O'nun eksiksiz hikmetinin bir tecellisidir. Çünkü bunların gizli olmasında, bu husus üzerinde düşünenlere kapalı kalmayan pek çok maslahat vardır.

Lokmân sûresinin tefsiri, Yüce Allah'ın lütfu ve yardımıyla burada sona ermektedir. Yüce Allah'a hamdolsun.

5 Bkz. Buhârî, 6595; Müslim, 2646.

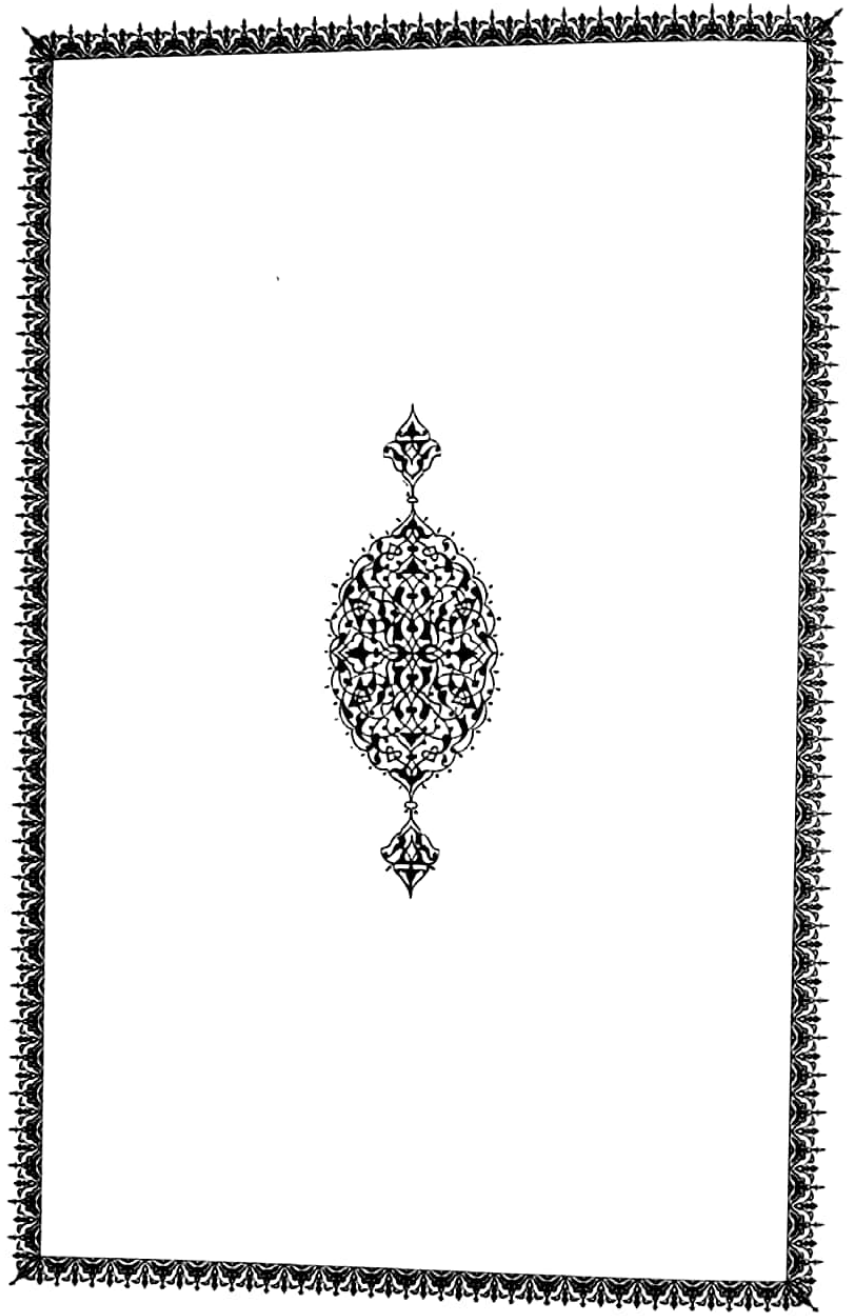

سورة السجدة

SECDE SÛRESİ

-32-

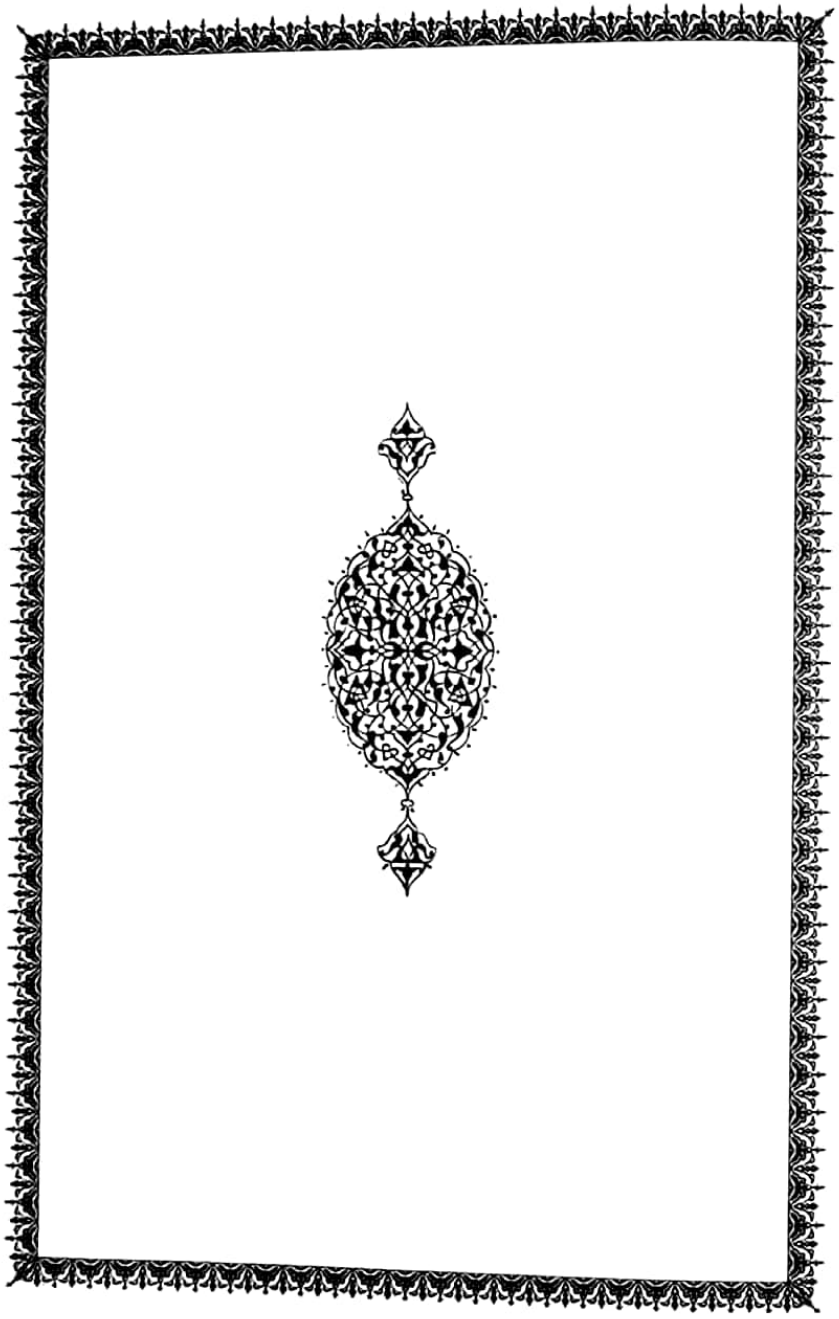

32- SECDE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 30 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿الٓمٓ ۝١ تَنزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝٢ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İçinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

3- Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? Hayır; o, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) **gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye Rabbinden gelmiş olan haktır. Olur ki hidâyet bulurlar.**

2. Yüce Allah, bu Kitab-ı Kerim'in, âlemleri nimetleriyle besleyip gözeten Rableri tarafından indirilmiş olduğunu haber vermektedir. O'nun, âlemleri kendisi vasıtasıyla gözettiği en büyük hususlardan biri de bu Kitaptır. Bu Kitapta onların hallerini düzelten ve ahlâklarını kemale erdiren her husus vardır. Bu Kitapta hiçbir şüphe ve tereddüt yoktur. Tartışmayı gerektirecek bir taraf yoktur.

3. Bununla birlikte peygamberi yalanlayan zalimler bu hususta "Onu Muhammed uydurdu, onu kendiliğinden uydurup ortaya koydu." derler. Bu Kitabı Muhammed'in uydurduğunu söylemek, Allah'ın kelâmını inkâr etmeye, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i büyük bir yalancılıkla itham etmek gibi en ileri derecede küstahlıktır. Zira bu, insanların tıpkı Allah'ın kelâmı gibi bir söz söyleyebileceklerini iddia etmek demektir ki bunların hepsi de çok ağır günahlardır.

Yüce Allah, "Onu Muhammed uydurdu" diyenlerin sözlerini reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, o... haktır."** Önünden de, arkasından da batıl ona asla erişemez. O, her tür işi hikmetli olan, hikmeti sonsuz Hakîm'in, bütün hamdlere layık Hamîd Allah'ın indirdiği bir kitaptır.

"Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı (peygamber) **gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye Rabbinden gelmiş olan"** kullara bir rahmet olarak indirdiği **"haktır."** Yani Rabbin, bu Kitabı sana, kavminin, uyarıcıları olmadığı için bir peygamberin gönderilmesine ve bir Kitabın indirilmesine son derece muhtaç oldukları bir halde indirmiştir. Onlar, cahillikleri içinde şaşkın oldukları, sapıklıkların karanlığı içinde bocaladıkları bir haldeyken Allah, sana bu kitabı indirmiştir. Bizim sana bu Kitabı indirmemizin sebebi ise sapıklıklarından **"Olur ki hidâyet bulurlar"** ve böylelikle hakkı bilip onu tercih ederler diyedir.

Yüce Allah'ın sözünü ettiği bütün bu hususlar, onların bu Kitabı yalanlamaları ile tam bir çelişki arzetmektedir. Çünkü bunlar onların iman etmelerini ve Kitabı tam anlamıyla tasdik etmelerini gerektirmektedir. Çünkü bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından gelmiştir ve hakkın ta kendisidir. Hakkın ise her halükârda kabul edilmesi gerekir. Yine bu Kitapta hiçbir şekilde **"şüphe yoktur."** Hatta şüphe etmeyi gerektirecek hiçbir husus yoktur. Onda vakıaya uymayan bir haber olmadığı gibi, manalarında gizlilik, kapalılık ve karışıklık gibi şüpheye düşmeyi gerektirecek bir taraf da yoktur. Üstelik bu Kitap, risalete zorunlu bir ihtiyaç bulunduğu bir zamanda gelmiştir ve her türlü hayra ve iyiliğe ileten bir rehberdir.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ مَا لَكُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِىٍّ وَلَا شَفِيعٍ ۚ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٦﴾ ٱلَّذِىٓ أَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُۥ ۖ وَبَدَأَ خَلْقَ ٱلْإِنسَٰنِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦ ۖ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ ﴾

4- Allah gökleri, yeri ve onların aralarında bulunanları altı günde yaratan, sonra da Arş'a istivâ edendir. Sizin için O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi var. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?

5- O, her işi gökten yere doğru idare eder. Sonra da o işler, sizin saydığınız (dünya yıllarından) **bin yıl kadar olan bir günde O'na yükselir.**

6- İşte bu (işleri yürüten)**, gizliyi de, açığı da bilendir, Aziz'dir, Rahîm'dir.**

7- O, yarattığı her şeyi güzel ve sağlam yapmıştır. İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır.

8- Sonra onun soyunu hakir bir sudan meydana gelen bir özden var etmiştir.

9- Sonra ona tam bir şekil vermiş ve içine ruhundan üfürmüştür. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

4. Yüce Allah, kudretinin kemalini haber vermekte ve **"gökleri, yeri ve onların aralarında bulunanları altı günde"** yarattığını bildirmektedir. Bu altı günün ilki pazar, sonuncusu ise cumadır. Bunları bir anda yaratmaya kadir olmasına rağmen böyle yaratması, yüce Allah'ın Refîk (yumuşaklıkla muamele eden) ve Hakîm (hikmeti sonsuz) oluşundan dolayıdır.

"Sonra" bütün mahlukatın tavanı durumunda olan **"Arş'a,"** celaline yakışan bir şekilde **"istivâ edendir."**

"Sizin için O'ndan başka" işlerinizi çekip çevirecek ve böylelikle size fayda sağlayacak **"ne bir dost ne de"** sizi cezalandırmak istediği takdirde şefaati kabul edilecek **"bir şefaatçi vardır."**

"Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?" ki böylelikle gökleri ve yeri yaratan, yüce Arşa istivâ eden, tek başına işlerinizi çekip çeviren ve görüp gözetenin O olduğuna, bütün şefaat izninin elinde bulunduğuna, bütün ibadet çeşitlerine yalnızca O'nun layık olduğuna dair kesin bilgi sahibi olasınız!

5. "O, her işi," kaderî ve şer'î emri **"gökten yere doğru idare eder."** Her şeyi tek başına idare eden O'dur. Bütün işler, o mutlak malik ve kudreti sonsuz tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu konudaki emirleri gökten yere doğru iner ve bu emirlerle kullarını mutlu eder, bedbaht eder, zengin kılar, fakir kılar, aziz eder, zelil eder, şerefli kılar, hakir kılar, kimi kavimleri yükseltir, kimilerini alçaltır, rızıkları indirir vb...

"Sonra da o işler, sizin saydığınız (dünya yıllarından) **bin yıl kadar olan bir günde O'na yükselir."** Yani her bir iş ve emir O'nun katından iner ve yine O'na yükselir. Bu yükseliş, bir anda olur ve O'na ulaşır.

6. "İşte bu (işleri yürüten)," bütün bu mahlukatı yaratan, yüce Arşa istivâ eden, kainatı tek başına idare eden Zat, **"gizliyi de, açığı da bilendir, Aziz'dir,**

Rahîm'dir." İlminin genişliği, emrinin üstünlüğü, izzetinin kemali, rahmetinin umumiliğiyle O, kâinatı var etmiş ve orada pek çok menfaat yaratmıştır. Bunların hepsini çekip çevirmek/idare etmek O'na zor gelmez.

7. "O, yarattığı her şeyi güzel ve sağlam yapmıştır." Yani yüce Allah yarattığı bütün mahlukatı, kendisine uygun olan en güzel surette yaratmıştır. Bu her varlığı kapsayan umumi bir ifadedir. Daha sonra yüce Allah, şeref ve üstünlüğü dolayısıyla Ademoğlunu özellikle zikrederek **"İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır."** buyurmaktadır. Bu ise insanlığın ilk atası Âdem *aleyhisselam*'ın yaratılışını ifade etmektedir.

8. "Sonra onun soyunu," Âdem'in soyundan gelenleri **"hakir bir sudan meydana gelen bir özden,"** oldukça güçsüz ve kendisinden tiksinilen nutfeden **"var etmiştir."** yaratmıştır.

9. "Sonra ona tam bir şekil vermiş," etiyle, organlarıyla, damarlarıyla, sinirleriyle en güzel suretiyle onu yaratıp şekillendirmiş, onun her bir organını en uygun ve en yakışan yerine en münasip şekilde yerleştirmiştir. **"Ve içine ruhundan üfürmüştür."** Bu da (ana rahmindeyken) ona meleği göndermesiyle olur. Melek ona ruh üfler ve artık önceden cansız bir varlıkken Allah'ın izniyle canlı bir varlık oluverir.

"Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır." O, sizin faydanıza olacak şeyleri aşama aşama vermiş ve en nihâyetinde size gözler, kulaklar ve kalpler vermiştir. Sizleri yaratana ve size suret verene **"Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"**

﴿ وَقَالُوٓاْ أَءِذَا ضَلَلۡنَا فِي ٱلۡأَرۡضِ أَءِنَّا لَفِي خَلۡقٖ جَدِيدٖۚ بَلۡ هُم بِلِقَآئِ رَبِّهِمۡ كَٰفِرُونَ ١٠ ۞ قُلۡ يَتَوَفَّىٰكُم مَّلَكُ ٱلۡمَوۡتِ ٱلَّذِي وُكِّلَ بِكُمۡ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ تُرۡجَعُونَ ١١ ﴾

10- Dediler ki: 'Biz toprağa karışıp kaybolduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı yeniden yaratılacağız?' Esasen onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ediyorlar.**

11- De ki: 'Sizin (ruhunuzu almakla) **görevli kılınan ölüm meleği canınızı alacak sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz.'**

10. Yani öldükten sonra dirilişi yalanlayan kimseler, bunu çok uzak bir ihtimal görerek **"dediler ki: 'Biz toprağa karışıp kaybolduğumuz vakit,"** çürüyüp darmadağın olduğumuzda, parçalarımız bilinmeyen yerlere saçıldığında **"evet,**

biz (bu hale geldikten sonra) **mı yeniden yaratılacağız?"** Yani diriltilip yeniden var mı edileceğiz? Onlar, kendi kanaatlerince böyle bir şeyi uzak bir ihtimal/imkansız görüyorlardı. Bu ise yaratıcının kudretini kendi kudretlerine kıyas etmelerinden dolayıydı. Onların bu sözleri hakikati aramak maksadıyla söylenmiş değildi. Aksine zulüm, inat, Rablerine kavuşmayı inkâr maksadıyla söylenmiş sözlerdi. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

"Esasen onlar Rablerine kavuşmayı inkâr ediyorlar." Böylelikle onların bu sözlerinin kaynağı ve nihaî amacı da anlaşılmış olmaktadır. Onların maksatları hakkın açıklanması olsaydı, şüphesiz buna dair kat'i deliller onlara açıklanırdı. Bu delillerle onlar, gözle güneş görülürcesine bu hususu açıkça görüp anlayabilecek şekilde aydınlatılırlardı. Bunu anlamaları için onların, kendilerinin yoktan var edilmiş olmalarını bilmeleri yeterlidir. Çünkü varolan bir şeyi yeniden var etmek, yoktan var etmeye nispetle daha kolaydır. Ölü toprağın durumu da buna bir örnektir. Nitekim Allah oraya yağmur indirir de ölümünden sonra yeryüzü dirilir, oraya atılan çeşitli tohumlar yeşerip büyür.

11. "De ki: 'Sizin (ruhunuzu almakla) **görevli kılınan ölüm meleği canınızı alacak."** Yani yüce Allah bu meleği ruhları kabzetmekle görevlendirmiştir ve onun bu hususta yardımcıları da vardır.

"Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz.'" O da amellerinizin karşılığını verecektir. Siz ise öldükten sonra dirilişi inkâr ediyorsunuz. O halde Allah'ın size neler yapacağını bir düşünün!

Yüce Allah, onların kıyamet gününde kendisine döndürüleceklerini beyan ettikten sonra huzurunda durma hallerini de bildirerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلۡمُجۡرِمُونَ نَاكِسُواْ رُءُوسِهِمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ رَبَّنَآ أَبۡصَرۡنَا وَسَمِعۡنَا فَٱرۡجِعۡنَا نَعۡمَلۡ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ١٢ وَلَوۡ شِئۡنَا لَأٓتَيۡنَا كُلَّ نَفۡسٍ هُدَىٰهَا وَلَٰكِنۡ حَقَّ ٱلۡقَوۡلُ مِنِّي لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ١٣ فَذُوقُواْ بِمَا نَسِيتُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هَٰذَآ إِنَّا نَسِينَٰكُمۡۖ وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡخُلۡدِ بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٤ ﴾

12- Günahkârları, Rablerinin huzurunda başlarını eğip 'Rabbimiz! Gördük ve işittik. Artık bizi (dünyaya) **döndür de salih amel işleyelim. Çünkü biz kesin olarak inandık.' diyecekleri vakit onları bir görsen!**

13- Eğer Biz dileseydik herkese hidâyet verirdik. Fakat Benden sadır olan, 'Cehennemi bütünüyle cinlerden ve insanlardan dolduracağım.' sözü elbette hak olmuştur.

14- O halde siz, bu gününüze kavuşmayı unuttuğunuz için tadın (azabı)**! Artık Biz de sizi unuttuk. Yapmakta olduklarınıza karşılık olarak tadın ebedî azabı!**

12. Büyük günahlar üzerinde ısrar eden **"günahkârları, Rablerinin huzurunda"** günahlarını ikrâr eder, zilletle boyun eğer bir halde, geri döndürülmeleri talebiyle **"'Rabbimiz, gördük ve işittik,"** durum bizim için açıkça ortaya çıktı. Her şeyi gözlerimizle gördük ve bu bizim için gözle görülen (ayne'l-yakîn) bir husus oldu; **"Artık bizi** (dünyaya) **döndür de salih amel işleyelim. Çünkü biz kesin olarak inandık.'"** Şu anda biz daha önce yalanlamış olduğumuz şeylere artık kesinlikle inanıyoruz **"diyecekleri vakit onları bir görsen!"** Çok dehşetli bir hali, çok korkunç bir durumu, hüsrana uğramış kavimleri, kabul edilmeyen istekleri... görmüş olursun. Çünkü artık mühlet verilecek zaman geride kalmıştır.

13. Bütün bunlar, yüce Allah'ın kaza ve kaderi iledir. Çünkü yüce Allah, onları küfür ve masiyet işlemekle baş başa bırakmıştır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Biz dileseydik herkese hidâyet verirdik."** Yani bütün insanları hidâyete eriştirir, onları hidâyet etrafında toplardık. Biz irademizle bunu yapabilirdik. Fakat onların hepsinin (zorla) hidâyet üzere olmaları ilâhî hikmete uygun değildir. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Fakat Benden sadır olan" hiçbir şekilde değişmesi mümkün olmaksızın, yerine gelmesi kesin ve sabit olan **"'Cehennemi bütünüyle cinlerden ve insanlardan dolduracağım.' sözü hak olmuştur."** Bu vaadin gerçekleşmesi kaçınılmazdır, bundan kurtuluş yoktur. O bakımdan bunun sebepleri olan küfür ve masiyetlerin işlenmesi de kaçınılmaz bir hal almıştır.

14. "O halde siz bu gününüze kavuşmayı unuttuğunuz için tadın azabı!" Yani zilletin her taraflarını kuşattığı ve yapamadıklarını telafi etmek için dünyaya geri döndürülmeyi isteyen o günahkârlara şöyle denilecektir: Artık geri dönüş zamanı geçmiştir. Geriye azaptan başka bir şey kalmamıştır. O nedenle bu gününüze kavuşmayı unutmuş olmanız sebebiyle bu can yakıcı azabı tadın!

Buradaki "unutma," terk etme anlamında unutmadır. Yani siz, bugünden yüz çevirdiğiniz, kendisi için amelde bulunmayı terk ettiğiniz, adeta böyle bir güne doğru gelmiyormuş, onunla karşılaşmayacakmış gibi davrandığınız için... demektir.

"Artık Biz de sizi unuttuk." Amelinizin benzeri bir ceza olarak Biz de sizi azap içinde terk ettik. Siz dünyada unuttuğunuz gibi şimdi de siz unutuldunuz. Küfür, Allah'ın emirlerinin dışına çıkmak (fâsıklık) ve masiyetler türünden **"yapmakta olduklarınıza karşılık olarak tadın ebedî azabı!"** Yani kesintisi olmayacak azabı tadın. Çünkü azabın belli bir vadesi, son bulacağı bir vakti varsa bir dereceye kadar rahatlama ve azabın hafiflemesi söz konusu olur. Cehennem azabı ise *-Allah bizi korusun-* rahat ve dinlenmenin söz konusu olmayacağı bir azaptır. Oradaki azapların kesintiye uğraması mümkün değildir.

﴿ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِـَٔايَـٰتِنَا ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا۟ بِهَا خَرُّوا۟ سُجَّدًا وَسَبَّحُوا۟ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَـٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

15- Bizim âyetlerimize, ancak kendilerine onlarla öğüt verildiğinde secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve (bu konuda) **büyüklük taslamayan kimseler** (gerçek manada) **iman eder.**

16- Onların yanları (teheccüd kılmak için) **yataklardan uzak kalır. Korku ve ümit içinde Rablerine dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler.**

17- Onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir mükâfat olarak gözleri aydınlatacak ne nimetler saklandığını hiç kimse bilmez.

15. Yüce Allah, âyetlerini inkâr eden kâfirleri, onlar için hazırlamış olduğu azabı beyan ettikten sonra o ayetlere iman edenleri haber vermekte, onların niteliklerini belirtmekte, onlar için hazırladığı mükâfatları dile getirmekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Bizim âyetlerimize ancak"** iman ettiğine dair delilleri ortaya koyan kimseler hakiki bir imanla iman eder. Bu deliller ise şunlardır: **"Kendilerine onlarla öğüt verildiğinde,"** onlara Kur'ân âyetleri okunduğunda, Allah'ın rasûlleri vasıtasıyla kendilerine öğüt verilip ibret almaya davet olunduklarında bu âyetleri itaatle dinleyip kabul eder, onlara boyun eğer, yüce Allah'ın huzurunda öğüt aldıklarını gösterecek şekilde boyun bükerler. O'nu bilip tanımaktan dolayı sevinç içinde **"secdeye kapanan, Rablerini hamd ile tesbih eden ve** (bu konuda)" kalpleriyle de, bedenleriyle de **"büyüklük taslamayan,"** böylelikle bu âyetlere itaatle boyun eğmekten uzak durmayan kimselerdir onlar.

Aksine onlar bu âyetleri tevazu, itaat ve kabulle karşılarlar. Ferah bir kalple ve teslimiyetle onları benimserler. Bu âyetler vasıtasıyla onlar Rahim olan Rableri-nin rızasına kavuşur, onlar aracılığıyla dosdoğru yola hidâyet bulurlar.

16. "Onların yanları (teheccüd kılmak için) **yataklardan uzak kalır."** Yani daha zevkli ve daha çok sevdikleri bir şey olan gece namazı kılmak ve yüce Allah'a yönelerek yakarmak için rahat ve zevkle uyudukları yataklarından kal-karlar ve yanları yataklarından uzaklaşır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle bu-yurmaktadır: **"Korku ve ümit içinde Rablerine dua ederler."** Dinî ve dünyevî maslahatlarına nail olmak, zararlardan da uzak kalmak için bu iki sıfatı birlikte kendilerinde bulundururlar. Amellerinin geri çevrilmesinden korktukları gibi on-ların kabul edilmesini de umarlar. Bir yandan Allah'ın azabından korkarken bir yandan da mükâfatını ümit ederler.

"Onlara verdiğimiz rızıktan da" az veya çok **"infak ederler."** Yüce Allah, burada infakın sınırını da, kendisine infak edilecek kimseleri de -umuma delâlet etmesi için- zikretmemiştir. O nedenle bunun kapsamına zekât, kefâretler, eşlerin ve akrabaların nafakaları gibi farz infaklar da girer, çeşitli hayır yollarına yapılan müstehap infaklar da girer. Malî infak ve ihsan, ister bir fakire ister bir zengine, ister bir yakına ister uzak bir kimseye ulaşsın, fark etmez; kesin olarak bir hayır-dır. Ancak bu infakın sağladığı menfaatin farklılığı oranında ecir ve mükâfat da farklılık gösterir.

17. Onların amelleri işte böyledir. Mükâfatları konusunda da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir mükâfat ola-rak gözleri aydınlatacak"** pek büyük hayırlar, son derece bol nimetler, sevinç, neşe, lezzet ve zevk kabilinden **"ne nimetler saklandığını hiç kimse bilmez!"** İfadeden anlaşıldığı üzere bunu mahlukattan hiç kimse bilmez. Nitekim yüce Al-lah, Rasûlü aracılığıyla (kudsî bir hadiste) şöyle buyurmuştur: *"Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından dahi geçirmediği şeyler hazırladım."*[6]

Onlar, geceleri namaz kılıp dua ettikleri ve bu amellerini (riyâdan uzak ol-mak için) gizleyip sakladıkları gibi yüce Allah da onları amellerinin benzeriyle mükâfatlandırarak onlara vereceği mükâfatı gizlemiştir. Bundan dolayı yüce Al-lah, **"yapmakta olduklarına karşılık"** buyurmuştur.

6 Buhârî, 4779; Müslim, 2824.

﴿ أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

18- Hiç mümin kimse fâsık kimse gibi olur mu? Elbette ki eşit olmaz-lar.

19- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için yapmak-ta olduklarına karşılık bir ikram olarak (ebediyen) **kalacakları cennetler vardır.**

20- Fâsık olanlara gelince olanların kalacakları yer ateştir. Oradan çıkmak istedikleri her seferinde tekrar oraya döndürülürler ve onlara, 'Yalanlamakta olduğunuz o ateşin azabını tadın!' denir.

18. Yüce Allah, insanların dikkatlerini şu aklî gerçeğe çekmektedir: Birbirle-rinden farklı, birbirine benzemeyen şeyler birbirine eşit olamazlar. Ayrıca O'nun hikmeti de bunların birbirlerine eşit olmamalarını gerektirir. O şöyle buyurmak-tadır: **"Hiç mümin kimse,"** kalbi imanla mamur olmuş, azaları Allah'ın şer'î hü-kümlerine boyun eğmiş, imanın gereği ve sonucu olarak da Allah'ı gazaplandırıcı ve varlıkları imanı zedeleyen şeyleri terk eden bir kimse, **"fâsık kimse gibi olur mu?"** Kalbi harap olmuş, içinde imandan eser bulunmayan, bundan dolayı da kalbinde imanî en ufak bir kırıntı bulunmayan, azaları da bilgisizliğin ve zulmün sonuçları olan her türlü günah ve isyanı işleyen, fâsıklığı sebebiyle de Rabbine itaatin dışına çıkan kimse gibi olur mu? Hiç bu iki kişi eşit olurlar mı?

"Elbette ki eşit olmazlar." Gece ile gündüz, aydınlık ile karanlık eşit olmadı-ğı gibi bu ikisi de hem aklen hem dinen eşit olmazlar. Bunların âhirette karşılaşa-cakları sonuçlar da birbirine eşit olmayacaktır.

19. "İman edip" farz ve nafile türünden **"salih ameller işleyenlere gelince, onlar için yapmakta olduklarına karşılık bir ikram olarak** (ebediyen) **kalaca-kları cennetler vardır."** Yani lezzetlerin barınak yeri, her türlü hayrın kay-nağı, mutluluk yurdu, kalplerin, ruhların ve canların nimetlere gark olacağı yer, ebedilik diyarı, mutlak egemen ve yegane mabud Allah'a yakın olunacak, ya-kınlığı ile lezzet alınacak, cemaline bakılacak, hitabı duyulacak olan cennetlere yerleşeceklerdir. Bu, onlara **"bir ikram olarak"** verilecek, yani bir misâfir gibi ağırlanacaklardır.

Buna vesile olan şeyse işlemiş oldukları amelleridir. Amelleri sebebiyle Allah onlara bu lütuflarını ihsan edecektir. Bu değerli ve yüce mertebelere onları ulaştıran, amelleridir. Buralara mal harcamakla, askerlerle, hizmetkârlarla, çoluk çocuklarla ulaşmak, hatta canı vermekle dahi ulaşmak mümkün değildir. Buraya sadece iman ve salih amellerle ulaşılabilir.

20. "Fâsık olanlara gelince, olanların kalacakları yer ateştir." Onların yerleşip ebediyen kalacakları yer, her türlü azabı ve bedbahtlığı ihtiva eden ateş olacaktır. Bu cezaları bir an dahi hafifletilmeyecektir.

"Oradan çıkmak istedikleri her seferinde tekrar oraya döndürülürler." Azap onları çok fazla etkilediği için oradan çıkmak istedikleri her seferinde tekrar oraya döndürülürler. Böylelikle kurtuluş ümitleri de kalmaz ve ızdırapları daha da ağırlaşır. **"Ve onlara, 'Yalanladığınız o ateşin azabını tadın!' denir."** İşte içinde barınacakları ve ebedî kalacakları ateş azabı budur. Bundan önceki ve buna hazırlık durumundaki azab ise berzah/kabir azabıdır. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَدْنَىٰ دُونَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Andolsun ki Biz, (kıyametteki) **en büyük azaptan önce onlara daha yakın bir azaptan tattıracağız ki belki dönerler.**

21. Yani o yalanlayıcı fâsıklara en yakın azaptan bir numune tattıracağız. Bu ise berzah/kabir azabıdır. Ölümlerinden önce de Biz, onun bir bölümünü onlara tattıracağız. Bu da ya müşriklerden Bedir'e katılanların başına geldiği gibi öldürülmek ve benzeri bir azapla olacaktır ya da yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği şekilde ölüm esnasındaki azapla olacaktır: **"Sen zalimleri ölümün sıkıntıları içinde meleklerin ellerini uzatarak... bugün zillet azabı ile cezalandırılacaksınız, derken bir görsen."** (el-En'âm, 6/93) Daha sonra da berzah hayatlarındaki **"daha yakın"** azapları tamamlanmış olacaktır.

Bu âyet-i kerime, kabir azabını ispatlayan delillerdendir. Bunun kabir azabına delâleti de açıktır. Çünkü yüce Allah burada, **"Andolsun ki Biz,** (kıyametteki) **en büyük azaptan önce onlara daha yakın bir azaptan tattıracağız."** buyurmaktadır. Yani onun bir kısmını tattıracağız, demektir. İşte bu buyruk, en büyük azap olan cehennem azabından önce daha yakın bir azabın bulunduğunun bir delilidir.

"En yakın" azaptan tattırmak, dünya hayatında olduğundan dolayı bu, bazen ölümle birlikte olmayabilir. O bakımdan Yüce Allah kendilerine bu azabı, belki kendisine dönerler ve günahlarından tevbe ederler diye tattıracağını haber vermektedir. Nitekim bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"İnsanların kendi elleriyle kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat baş gösterdi. Böylece Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırır. Belki dönerler."** (er-Rûm, 30/41)

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِۦ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَآ ۚ إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Rabbinin âyetleriyle kendisine öğüt verildikten sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kim olabilir? Biz, günahkârlardan muhakkak intikam alırız.

22. Yani kendisini terbiye etmeyi ve rasulleri vasıtasıyla üzerindeki nimetleri tamamlamayı murad eden Rabbinin, ona ulaştırdığı âyetleriyle kendisine öğüt verilen; yine kendisine dinî ve dünyevî maslahatlarını hatırlatan, dinî ve dünyevî zararlı şeylerden uzak kalınmasını emreden, iman ve teslimiyetle karşılanması, itaat ve şükürle karşılık verilmesi gereken âyetler kendisine hatırlatılan; ama buna rağmen gerekenin zıddı ile karşılık vererek onlara iman etmeyen, onlara tâbi olmayan, tam aksine onlardan yüz çeviren, onları elinin tersiyle iten kimseden daha zalim, daha hadsiz hiç kimse yoktur.

Böyle birisi en ağır intikamı hak eden en büyük günahkârlardandır. Bundan dolayı da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, günahkârlardan muhakkak intikam alırız."**

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَـٰبَ فَلَا تَكُن فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآئِهِۦ ۖ وَجَعَلْنَـٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

23- Andolsun ki Biz, Musa'ya da kitap verdik -o nedenle sen ona kavuşmaktan şüphe etme- ve onu İsrailoğulları için rehber kıldık.

24- Onlardan sabrettikleri zaman emrimiz uyarınca hidâyete ileten önderler çıkardık. Onlar âyetlerimize kesin olarak inanıyorlardı.

25- Şüphesiz Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında Kıyamet günü aralarında bizzat hüküm verecektir.

23. Yüce Allah, kullarına kendisiyle öğüt vermiş olduğu âyetleri, yani Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e indirdiği Kur'ân-ı Kerîm'i söz konusu ettikten sonra bu Kur'ân-ı Kerîm'in daha önceleri benzeri olmayan bir kitap, onu getirenin de kendisinden önce benzeri gelmedik bir peygamber olmadığını hatırlatmaktadır: **"Andolsun ki Biz, Musa'ya da kitap verdik."** Bu da Kur'ân-ı Kerîm'i tasdik eden Tevrat'tır. Kur'ân da onu tasdik etmiştir. O bakımdan ikisinin ihtiva ettiği hak hususlar birbirine mutabıktır, ikisinin delilleri de kesindir.

"O nedenle sen ona kavuşmaktan şüphe etme." Çünkü hakkın delilleri ile apaçık belgeleri peşpeşe gelmiştir. Dolayısıyla şüphe ve tereddüde yer kalmamıştır. **"Ve onu,"** yani Musa'ya vermiş olduğumuz kitabı **"İsrailoğulları için,"** dinlerinin gerek itikat gerek fürua ait hususlarında hidâyet bulacakları bir **"rehber kıldık."** Onun şer'î hükümleri, İsrailoğulları arasında o zamana uygundu. Bu Kur'ân-ı Kerîm'i ise Allah, bütün insanlar için bir rehber kılmıştır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, Kıyamet gününe kadar gelecek bütün insanların din ve dünyalarında hidâyet yolunun göstericisidir. Bu ise Kur'ân-ı Kerîm'in mükemmelliği ve yüceliği dolayısıyladır: **"Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta çok yücedir, çok hakimdir** (pek büyük hikmetlerle doludur)." (ez-Zuhruf, 43/4)

24. "Onlardan," İsrailoğullarından **"sabrettikleri zaman emrimiz uyarınca hidâyete ileten önderler çıkardık."** Yani şeriatın hidâyet yollarını bilen, hem kendileri hidâyet üzere bulunan, hem de bu hidâyetle başkalarını hidâyete ileten kimseler çıkardık.

Üzerlerine indirilen kitap, hidâyetin kendisidir. Aralarından bu kitaba iman edenler de iki kısım idiler: Bir kısmı, Allah'ın emriyle hidâyete ileten önderlerdi, bir kısmı da onlar vasıtasıyla hidâyet bulan ve onlara uyan kimselerdi. Birinci kısım nübüvvet ve risalet derecesinden sonra en üstün derecededir. Bu da sıddîklar derecesidir. Onlar bu üstün dereceye ancak **"sabrettikleri zaman"** ulaşabilmişlerdir. Yani öğrenmeye, öğretmeye, Allah yoluna davete, O'nun yolunda eziyetlere katlanmaya devam edip nefislerini masiyetlere ve şehvetlere dalmaktan dizginledikleri için layık olabilmişlerdir.

Bir de **"onlar âyetlerimize kesin olarak inanıyorlardı."** Allah'ın âyetlerine imanları yakîn derecesine ulaşmıştı. Yakîn ise ameli gerektiren hal ve eksiksiz ilim demektir. Onlar, yakîn derecesine, ancak sağlıklı bir bilgi sahibi oldukları için ve öğrendikleri meselelerin yakîn ifade eden delillerine dayanarak öğrendikleri için ulaşabilmişlerdir. Bu nedenle meseleleri öğrenmeye ve pek çok delille

onları delillendirmeye devam ettiler de bu dereceye ulaştılar. O halde dinde önderlik makamına sabır ve yakîn ile nail olunur.

25. Diğer taraftan İsrailoğullarının, hakkında anlaşmazlığa düştükleri birtakım meseleler de vardır. Onlardan kimisi bu hususlarda hakkı bulmuş, kimisi de yanılarak ya da kasten haktan sapmış ve hataya düşmüştür. Yüce Allah bu hususta da şöyle buyurmaktadır: **"Anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında bizzat hüküm verecek"** olan Allah'tır.

Bu Kur'ân, İsrailoğullarının hakkında anlaşmazlığa düştükleri bazı hususları anlatmaktadır. Aralarındaki ihtilaflardaki iki görüşten doğru olanı, Kur'ân-ı Kerîm'de doğru olduğu belirtilendir. Bunun dışında kalan, muhalif olan ise batıldır.

﴿ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَٰكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا نَسُوقُ ٱلْمَآءَ إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِۦ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَٰمُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

26- Kendilerinden önce, meskenlerinde dolaştıkları nice nesilleri helâk etmiş olmamız onları doğru yola getirmez mi? Şüphesiz bunda ibretler vardır. Hâlâ dinlemeyecekler mi?

27- Görmezler mi ki Biz suyu kupkuru yere sevkederiz de onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yediği ekinleri bitiririz. Hâlâ görmeyecekler mi?

26. "Kendilerinden önce, meskenlerinde dolaştıkları," Hûd kavmi, Salih kavmi, Lut kavmi vb. gibi gözleriyle gördükleri ve onların izledikleri yolları izleyen **"nice nesilleri helâk etmiş olmamız onları,"** şu peygamberi yalanlayan kimseleri **"doğru yola getirmez mi?"** Doğru yolu, onlara açıkça belirginleştirmez ve doğruyu bulmalarına sebep teşkil etmez mi?

"Şüphesiz bunda," kendilerine gelen peygamberlerin doğruluklarına, izlemekte oldukları şirkin ve kötülüğün batıl olduğuna, onların yaptıklarının benzerini yapanlara da aynısının yapılacağına delil olacak **"ibretler vardır."** Aynı şekilde yüce Allah'ın, kulların amellerinin karşılığını vereceğine, mahşere ve o "çağrışma günü"ne (Kıyâmete) gelmek üzere onları tekrar dirilteceğine de delil vardır.

"Hâlâ" Allah'ın âyetlerini **"dinlemeyecekler mi?"** Onları iyice belleyip onlardan yararlanmayacaklar mı? Eğer onların sağlıklı işiten kulakları, doğruyu tercih eden akılları varsa, kendilerini kesinlikle helâke ulaştıracak bir hal üzere kalmaya devam etmezler.

27. Gözleriyle nimetlerimizi ve hikmetimizin kemalini **"görmezler mi ki Biz suyu,"** bitkisi bulunmayan **"kupkuru yere sevkederiz de,"** Yüce Allah daha önce oralarda bulunmayan yağmuru oralara sevkeder ve buluttan yahut nehirlerden oraya o suyu ulaştırır da, **"onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yediği ekinleri bitiririz."** Hayvanların da, insanların da yiyecekleri olan türlü bitkileri yeşertiriz.

"Hâlâ" yüce Allah'ın kendisi vasıtasıyla toprağı ve insanları canlandırıp hayat verdiği bu ilâhî lütfu **"görmeyecekler mi?"** Bunları görüp de hidâyet bulmayacaklar mı? Böylelikle basiretleri açılıp da Sırat-ı Müstakimi izlemeyecekler mi?

Ancak körlük onlara baskın gelip gaflet kendilerini istila ettiğinden gerçek bir basiretle bunları göremezler. Onlar bunlara gafletle ve sadece alışkanlık üzere bakarlar. Bundan ötürü de bir türlü hayra iletilmeye muvaffak olamazlar.

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ ٱلْفَتْحِ لَا يَنفَعُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِيمَٰنُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَٱنتَظِرْ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

28- Derler ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız (aramızdaki) **bu hüküm ne zaman verilecek?'**

29- De ki: 'Hüküm günü kâfirlere imanları fayda sağlamaz ve onlara mühlet de verilmez.'

30- Artık onlardan yüz çevir ve bekle! Çünkü onlar da beklemektedirler.

28. Kafirler, cehaletleri ve inatları yüzünden yalanlamalarına karşılık tehdit olundukları azabın acele gelmesini isteyerek **"derler ki: 'Eğer"** iddianızda **"doğru söylüyorsanız"** bize şunu söyleyin: Bizimle sizin aranızda -iddianıza göre- bize azap edilmek suretiyle hüküm verileceğini söylediğiniz **"bu hüküm ne zaman olacak?'"**

29. "De ki:" Azaba uğrayacağınız ve hiçbir fayda sağlayamayacağınız **"'Hüküm günü kâfirlere imanları fayda sağlamaz."** Sizin bundan hiçbir faydanız

olmayacaktır. Şâyet durumun sizin için kesin ve kaçınılmaz olduğu anlaşıldıktan sonra elden kaçırdıklarınızı telafi etmeniz için size süre verilse bunun belki açıklanabilir bir tarafı olur. Fakat bu hüküm günü geldi mi iş bitecektir ve artık sınanma/imtihan diye bir şey kalmayacaktır. O nedenle de **"hüküm günü kâfirlere imanları fayda sağlamaz."** Çünkü o vakit gerçekleşecek iman, çaresizliğin getirdiği zorunlu bir imanıdır.

"Onlara mühlet de verilmez.'" Azapları ertelenmez. O nedenle de elden kaçırdıkları fırsatları telafi etme imkânı bulamazlar.

30. Onların sana olan hitapları ve zulümleri böyle bir cahillik derecesine ve azabı çabuk isteme noktasına ulaştığına göre **"artık onlardan yüz çevir ve"** onların başına gelecek olanı **"bekle!"** Çünkü artık bu kaçınılmazdır. Ama bunun belli bir süresi vardır. Bu süre geldi mi ne öne alınır, ne de geri bırakılır.

"Çünkü onlar da" senin ölüp gitmeni **"beklemektedirler."** Senin başına gelecek musibetleri gözetleyip dururlar. Fakat güzel âkıbet, takvâ sahiplerinin olacaktır.

Secde sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımı ve lütfuyla- burada sona ermektedir.

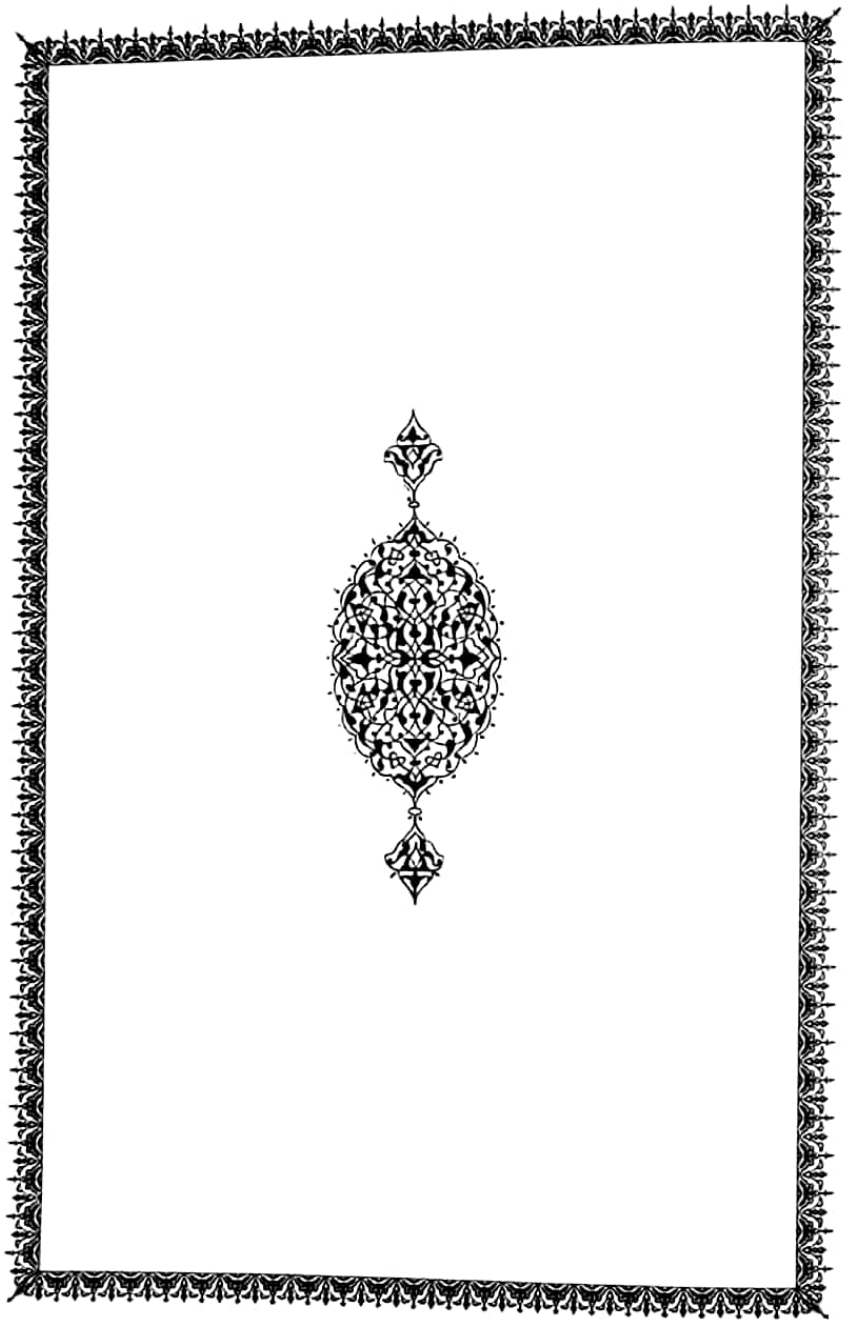

سورة الأحزاب

AHZÂB SÛRESİ

-33-

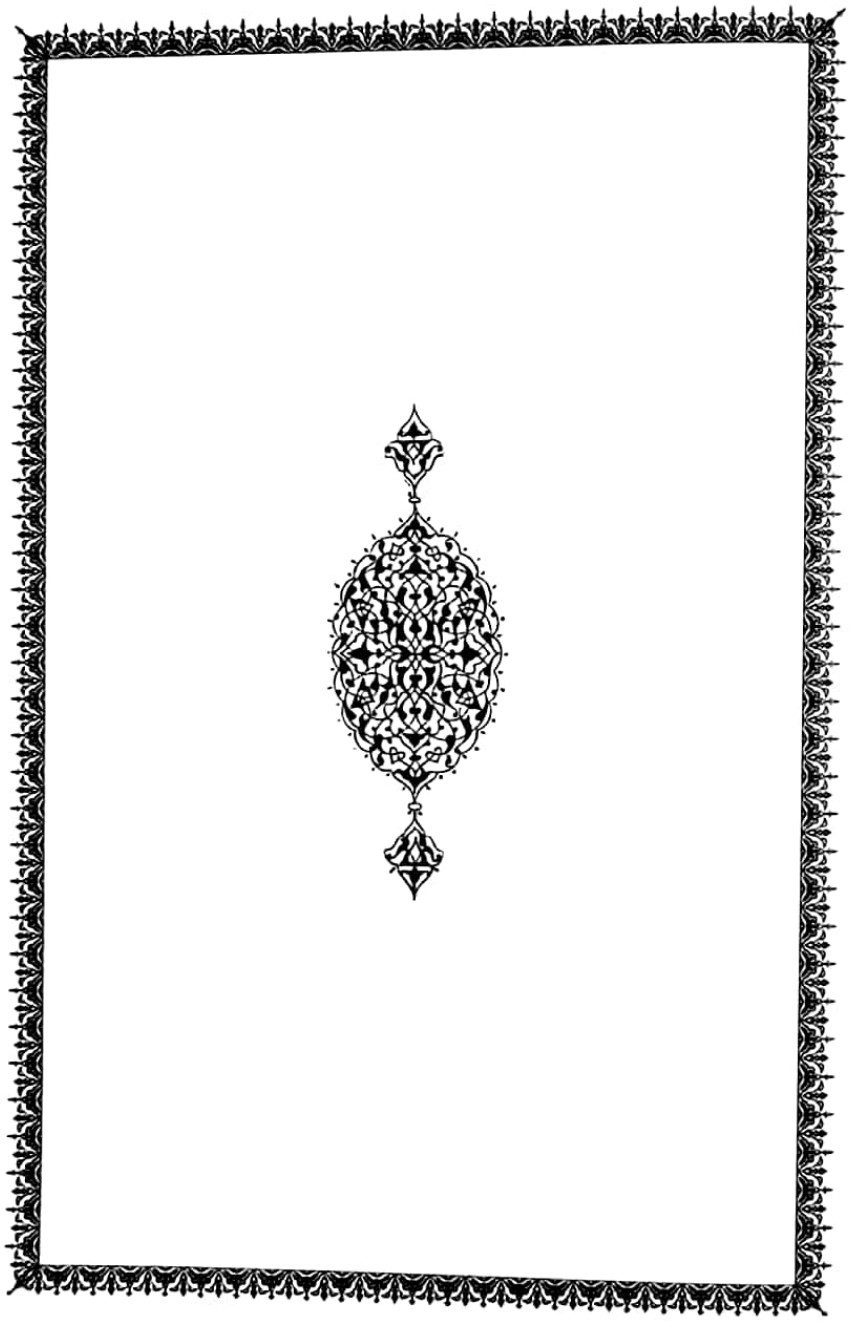

33- AHZÂB SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 73 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝١ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝٢ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝٣ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey Peygamber! Allah'a karşı takvalı ol! Kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

2- Rabbinden sana vahyedilene uy! Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

3- Allah'a tevekkül et! Vekil olarak Allah yeter.

1. Yani ey Allah'ın kendisine lütufta bulunarak peygamberlik verdiği, vahyine mazhar kılarak ayrıcalıklı bir konuma yükselttiği, diğer insanlardan üstün kıldığı kişi! Rabbinin, üzerindeki nimetleri dolayısıyla -herkesten çok senin için gerekli olan ve başkalarına göre sana daha fazlasını yerine getirmek düşen- takvânın gereğini yerine getir: O'nun emir ve yasaklarına uy, O'nun risaletini tebliğ et, sana gönderdiği vahyi kullarına eksiksiz ilet ve bütün insanlara samimi olarak öğüt ver. Hiçbir kimse bunları yapmaktan seni alıkoymasın, hiçbir kimse seni yolundan geri çevirmesin. Allah'a ve Rasûlüne düşmanlığını açıkça ortaya koymuş hiçbir kâfire de, içten içe yalanlayıp küfrünü saklayan ve bunun aksini açığa vuran hiçbir münafığa da asla itaat etme!

İşte bunlar gerçek düşmanlardır. Takvâyı eksilten ve takvâ ile çelişen bazı hususlarda bile olsa onlara itaat etme! Onların arzularına uyma! Çünkü onlar, seni doğrudan uzaklaştırırlar.

2. Aksine sen **"Rabbinden sana vahyedilene uy!"** Çünkü asıl hidâyet ve rahmet odur. Bu şekilde hareket etmekle Rabbinin mükâfatını umabilirsin. **"Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."** Sizin yaptığınızı bildiği hayır ve şerre uygun olarak da amellerinize karşılık verecektir.

3. Şâyet içinde, saptırıcı hevâları hususunda onlara itaat etmezsen, sana zarar verecekleri yahut insanların hidâyete ukaştırılmasında bir eksiklik olabileceği gibi bir düşünce yer edecek olursa, böyle bir düşünceyi kendinden uzaklaştır ve onun yerine buna zıt duyguları yerleştir. Bu ise Yüce Allah'a tevekkül etmektir. Onun için kendisine gelebilecek herhangi bir zarar önleyemeyen, fayda sağlayamayan, hayatı ve ölümü elinde bulunduramayan, öldükten sonra diriltemeyen bir kimse, Rabbine nasıl güvenip dayanması gerekiyorsa sen de öylece Allah'a tevekkül et! Onların şerlerinden esenliğe kavuşmak ve emrolunduğun dini gereği gibi uygulamak için bu yolu izle! Her ne olursa olsun bu işin gerçekleşmesi hususunda da yalnızca Allah'a güven.

"Vekil olarak Allah yeter." Bütün işler O'na havale olunur. O da o işleri ve kulları için daha uygun olanları yerine getirir. Çünkü kulun maslahatları, onun bilemeyeceği bir şekilde olabilir. Kulun maslahatına olan ve hiçbir şekilde güç yetiremeyeceği bir şeyi yerine getirmeye ancak O kadirdir. O, kula bizzat kendisinden, hatta anne-babasından bile daha merhametlidir. Kullarına herkesten daha şefkatlidir. Özellikle ihsanıyla gözetip büyüttüğü, gizli ve açık bereketlerini onlara bol bol ihsan ettiği has kulları için bu böyledir. Hele de işlerini kendisine havale etmesini emretmiş ve onları gerçekleştirme vaadinde bulunmuşsa! İşte böyle bir durumda kolaylaştırılan her hususun, zorluğu giderilen her konumun, kolaylaşan zorlukların, ortadan kalkan sıkıntıların, gerekleri yerine getirilen hallerin, karşılanan ihtiyaçların, arka arkaya inen bereketlerin, geri püskürtülen musibetlerin ve kaldırılan kötülüklerin haddini hesabını sorma gitsin.

İşte bu durumda işlerini Efendisine havale eden zayıf kulun, kalabalık insan gruplarının altından kalkamadığı işleri tek başına yaptığını, Allah'ın o kimseye güçlü yiğitlere zor gelen işleri kolaylaştırdığını görmek mümkündür. Yardım, elbette ki Allah'tandır.

﴿ مَّا جَعَلَ ٱللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِى جَوْفِهِۦ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَٰجَكُمُ ٱلَّٰٓـِٔى تُظَٰهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَٰهِكُمْ ۖ وَٱللَّهُ يَقُولُ ٱلْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى ٱلسَّبِيلَ ﴾

4- Allah, hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Zıhar yaptığınız hanımlarınızı analarınız saymamıştır. Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar, ağızlarınızla gevelediğiniz (boş) **sözlerden ibarettir. Allah, hakkı söyler ve doğru yola O iletir.**

4. Yüce Allah, kullarını gerçekle ilgisi olmayan sözleri dolayısıyla azarlamakta ve gerçeğin söyledikleri gibi olmadığını açıklamaktadır. Çünkü onların bu kabilden sözleri asılsız bir yalandır ve dinen çirkin birtakım şeyler bu gibi sözlerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Yüce Allah'ın takdir etmediği şeylerin var olduğunu ya da meydana geldiğini haber veren her tür konuşma hakkında geçerlidir. Ancak Yüce Allah, bunlar arasından şu hususları -bizzat meydana gelmiş olmaları ve açıklanmaya çok fazla ihtiyaç duyulduğu için- özellikle beyan etmiştir:

"Allah hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır." Böyle bir şey olmaz. O bakımdan sakın siz herhangi bir kimse için, "Onun göğsünde iki kalp vardır." demeyesiniz. O takdirde sizler ilâhî hilkat hakkında yalan söylemiş olursunuz.

Sizlerin, hanımlarınıza, "Sen benim için annemin sırtı gibisin" yahut "sen bana annem gibisin (haramsın)" demek suretiyle **"zıhâr yaptığınız hanımlarınızı analarınız saymamıştır."** Allah, onları sizin anneleriniz kılmamıştır; çünkü kişinin annesi, ancak onu doğuran kadındır. Anne, kişi için hem haramlık, hem hürmet itibarıyla kadınlar arasında en üstün değere sahip olandır. Hanım ise kişiye en helâl olan kadındır. Birbiriyle farklı konumlarda olan iki kadının biri ötekine nasıl benzetilebilir? Böyle bir şey caiz değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Aranızdan hanımlarına zıhâr yapanların hanımları onların anaları değildir. Onların anaları, ancak onları doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar." (el-Mücadele, 58/2)

"Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmamıştır." Bu buyruktaki "evlâtlıklar" anlamına gelen "الأدعياء" kelimesi, kişinin kendisinden olmadığı halde çocuğu olduğunu iddia ettiği yahut onu evlatlık edinmiş olması sebebiyle kendisine nispet edilen çocuk demektir. Cahiliye döneminde ve İslâm'ın ilk yıllarında bu vardır. Yüce Allah, bu uygulamayı iptal edip ortadan kaldırmayı murad ettiğinden, öncelikle bunun çirkinliğini ve böyle bir iddianın batıl ve yalan olduğunu açıklamıştır. Batıl ve yalan olan bir şeyin ise Allah'ın şeriatında yeri yoktur. O nedenle Allah'ın kullarının da böyle bir vasfı kazanmamaları gerekir.

Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Allah, sizden olmadığı halde sizin öz oğullarınız kılmamıştır. Sizin gerçek evlâtlarınız, sizden doğanlar, sizden olanlardır. Kendinize nispet ettiğiniz ama başkalarından olma olan çocuklar, sizin kendi öz çocuklarınız gibi olamazlar.

"Bunlar" sizin evlâtlıklar hakkında söylediğiniz, "Bu filanın oğludur" yahut "Onun babası falandır" şeklindeki sözleriniz **"ağızlarınızla gevelediğiniz** (boş) **sözlerden ibarettir."** Yani bunun aslı da, hiçbir anlamı da yoktur.

"Allah, hakkı söyler." Kesin doğru ve gerçek olanı bildirir. Bundan dolayı O, size buyrukları ve şeriatiyle buna uymanızı emretmiştir. O'nun sözü de haktır, şeriati de haktır. Batıl olan söz ve fiiller ise hiçbir şekilde O'na nispet edilemez. Bunların, O'nun hidâyetiyle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü O, ancak dosdoğru ve hak olan yollara iletir. Her ne kadar iyi-kötü hepsi O'nun meşîetiyle meydana gelmiş olsa da bu böyledir. Çünkü O'nun meşîeti hayır ve şer namına var olan her şeyi kuşatacak şekilde umumidir.

Daha sonra Yüce Allah, onlara batıl iddiaları ihtiva eden önceki hallerini açıkça terk etmelerini emretmektedir:

﴿ ٱدْعُوهُمْ لِآبَآئِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥﴾ ﴾

5- Onları, babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha âdildir. Eğer babalarını bilmiyorsanız onlar din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yaptığınız hatalardan dolayı size bir günah yoktur; ama bile bile yaptıklarınız (böyle değildir). **Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

5. "Onları," yani evlat edindiklerini onların gerçek **"babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha âdildir."** Daha doğru ve daha uygundur.

"Eğer" gerçek **"babalarını bilmiyorsanız onlar din kardeşleriniz ve dostlarınızdır."** Yani bunlar, Allah'ın dininde sizin kardeşleriniz ve bu yolla sizin dostlarınız olan kimselerdir. O bakımdan onları gerçek iman kardeşliğiyle ve bu esas üzere dostlukla çağırın.

Onları evlat edinenlere nispet ederek çağırmayı terk etmek kesin bir emirdir ve böyle bir şey yapmak caiz değildir. Öz babalarına nispet ederek çağırmaya gelince, eğer babalarının kim oldukları biliniyorsa onlara nispet edilerek çağrılmalıdırlar. Şâyet babalarının kim olduğu bilinmiyorsa onlar hakkında bilinenle yetinilmelidir. Bu ise din kardeşliği ve din üzere dostluktur. Sakın babalarını bilmeyişiniz, onları

kendilerini evlat edinenlere nispet ederek çağırmanıza mazeret olur zannetmeyin. Çünkü bu konudaki sakınca, bu bilmeyişle ortadan kalkmaz.

Sizden herhangi bir kimsenin dili sürçüp yanlışlıkla **"yaptığınız hatalardan dolayı"** onu evlat edinen kimseye nispet edip çağırması sebebiyle **"size bir günah yoktur."** Bundan dolayı sorumluluk söz konusu değildir. Yahut gerçekte babası olmamakla birlikte zahiren babası olduğu bilinen kimseye nispet ederek o şahsı çağıracak olursanız, hata ile olması halinde, bunda bir vebal yoktur. **"Ama bile bile yaptıklarınız** (böyle değildir)**."** Kasten caiz olmayan sözleri söylemenizden ötürü siz sorumlu tutulacaksınız.

"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Günahlarınızı bağışlamış ve size merhamet etmiştir. Çünkü geçmişte yaptıklarınızdan dolayı sizi cezalandırmamıştır. Yaptığınız hataları da müsamaha ile karşılamıştır. Din ve dünyanızı ıslah eden hükümleri sizlere açıklaması da size olan merhametindendir. Bu sebeple Yüce Rabbimize hamd u senâlar olsun.

﴿ ٱلنَّبِىُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ۗ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفْعَلُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُم مَّعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾ ﴾

6- Peygamber, mü'minler için kendi canlarından önce gelir. Onun hanımları da onların analarıdır. Akrabalar da Allah'ın Kitabı gereğince birbirlerine (varis olmaya,) **diğer mü'minlerden ve muhacirlerden daha layıktırlar. Ancak dostlarınıza** (vasiyette bulunarak) **iyilikte bulunmanız müstesnâ. Bunlar Kitapta yazılmıştır.**

6. Yüce Allah, mü'minlere, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in durumunu ve mertebesini kendisi vasıtasıyla anlayacakları ve ona, bu durumuna ve mertebesine uygun olarak muamele edecekleri bir haber vermektedir:

"Peygamber, mü'minler için kendi canlarından önce gelir." İnsana en yakın ve sahip olduğu en ileri şey, canıdır. Allah Rasûlü, mü'min için işte bu canından önce gelir. Çünkü o, kendilerine samimiyetle öğüt vermiş, iyiliklerini istemiş, onlara şefkat ve merhamet göstermiştir. Bütün mahlukat arasında onlara en merhametli ve en şefkatli olan odur. Allah Rasûlünün onlar üzerindeki lütuf ve ihsanı herkesten daha çoktur. Onlara zerre ağırlığınca bir hayır ulaşmışsa, zerre

ağırlığınca bir kötülük de onlardan uzaklaşmışsa bu, ancak onun vasıtasıyla olmuştur.

Bu nedenle onlara düşen görev, nefislerinin isteği yahut herhangi bir insanın isteği, Allah Rasûlünün isteğiyle çatışacak olursa Allah Rasûlünün isteğine öncelik tanımaktır. Kim olursa olsun başkasının sözüyle Allah Rasûlünün sözüne karşı çıkmamalı, onun uğrunda canlarını, mallarını ve evlatlarını feda edebilmeli, bütün varlıklardan daha çok onu sevmeli, o buyurmadıkça kendileri bir söz söylememeli ve onun önüne geçmemelidirler.

O *sallallahu aleyhi ve sellem* -bazı ashabın kıraatinde de olduğu gibi- mü'minlerin babasıdır. Tıpkı bir babanın evladını yetiştirmesi gibi ashabını yetiştirmiştir. Böyle bir babalığın sonucu da onun hanımlarının, mü'minlerin anneleri olmasıdır. Yani hürmet, onlarla evlenmenin haram oluşu ve onlara saygı gösterme noktasında anneleri gibidirler. Ancak halvet ve mahremiyet bundan müstesnadır.

Bu ifadeler, sanki ileride gelecek olan ve daha önceleri "Muhammed oğlu Zeyd" diye anılan Zeyd b. Harise'nin kıssasına dair bir mukaddime gibidir. Nitekim Yüce Allah, **"Muhammed, sizin adamlarınızdan hiç kimsenin babası değildir."** (el-Ahzab, 33/40) buyruğuyla Zeyd'in Peygamber ile nesep bağını ve ona nispet edilmesini kesip atmıştır.

Yüce Allah, bu âyette de bütün mü'minlerin Allah Rasûlünün evlâtları durumunda olduğunu haber vermektedir. Bu konuda kimsenin kimseye bir üstünlüğü yoktur. Onlardan herhangi bir kimse ona neseben nispet edilmese bile hiç şüphesiz aralarındaki iman bağı kopmaz. O bakımdan hiç kimse üzülmesin.

Allah Rasûlünün hanımlarının mü'minlerin anneleri olmalarının bir sonucu olarak onların, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra herhangi bir kimse tarafından nikahlanmaları helâl değildir. Nitekim Yüce Allah, şu buyruğunda da bu gerçeği açıkça ifade etmektedir: **"...onun ardından zevcelerini nikâhlamanız da sizin için ebediyen olacak bir şey değildir."** (el-Ahzâb, 33/53)

"Akrabalar" uzak ya da yakın olsunlar **"Allah'ın Kitabı,"** yani hükmü **"gereğince birbirlerine** (varis olmaya) **diğer mü'minlerden ve muhacirlerden daha layıktırlar."** Sözü geçen bu mü'min akrabalar ister muhacir olsunlar, ister muhacir olmasınlar "zevi'l-erhâm" diye bilinen yakın akrabalardır ve mirasta daha önce gelirler. Akrabalar birbirine mirasçı olur ve birbirine iyilikte bulunurlar. Onların bu yakınlıkları da anlaşma ile yapılan akrabalık ve yardımlaşma bağlarından ve evlâtlıklardan önce gelir. Nitekim bunlar, daha önceleri bu sebepler

dolayısıyla "zevi'l-erham" diye bilinen yakın akrabalardan ayrı olarak mirasçı oluyorlardı. İşte bu mirasçılık bağını Yüce Allah bu buyrukla koparmakta ve mirası -bir lütuf ve hikmeti olarak- akrabalara tahsis etmektedir. Çünkü durum, eski âdet üzere devam etseydi akrabaları mirastan mahrum etmek için pek çok fesat ve kötülük baş gösterir ve hilelere başvurulurdu.

Bu âyet, veli gereken bütün konularda -nikah veliliği, mal ve benzeri hususlardaki velilik gibi- "zevi'l-erham"ın veliliğinin söz konusu olacağına da delildir.

"Ancak dostlarınıza (vasiyette bulunarak) **iyilikte bulunmanız müstesnâ."** Onlara Yüce Allah tarafından tespit edilmiş farz bir hisse ve bir hak yoktur. Bu iyilik, sizin kendi isteğinizle olacak bir şeydir. Dilerseniz siz, bunu bir bağış olarak yapabilirsiniz ve bir iyilik olarak onlara malınızdan verebilirsiniz.

"Bunlar," sözü edilen hükümler **"Kitapta yazılmıştır."** Allah, bunu yazılı olarak tespit ve takdir etmiştir. Bunun yerine gelmesi kaçınılmazdır.

﴿ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِيثَٰقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ۝٧ ﴾

7- Hani Biz peygamberlerden söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet, Biz onlardan sağlam bir söz almıştık.

7. Yüce Allah, genel olarak bütün peygamberlerden, özellikle de burada sözü edilen beş peygamberden oluşan "ulu'l-azm" (azim sahibi) peygamberlerden, oldukça sağlam ve pekiştirilmiş bir söz almış olduğunu haber vermektedir. Bu ise Allah'ın dinini gereği gibi uygulamak ve yolunda cihad etmek üzere alınmış bir sözdür. Önceki peygamberler bu yolda ilerlemişlerdir. Bu, onların efendileri ve en faziletlileri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ile peygamberlik sona erinceye kadar böylece devam etmiştir. Allah, bu buyrukta da bütün insanlara bu peygamberlere uymalarını emretmektedir.

﴿ لِّيَسْـَٔلَ ٱلصَّٰدِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝٨ ﴾

8- Bu, Allah'ın doğru sözlü kimselerin doğruluklarını sorgulaması içindir. O, kâfirler için de can yakıcı bir azap hazırlamıştır.

8. Yüce Allah, peygamberleri de, onlara tâbi olanları da bu sağlam sözün gereğini eksiksiz bir şekilde yerine getirip getirmediklerine, bu sözlerine sadık kalıp kalmadıklarına dair sorgulayacaktır. Samimi olarak bağlı kalmışlarsa onları Naim cennetleriyle mükâfatlandıracaktır. Eğer kâfir olmuşlarsa onları can yakıcı bir azapla cezalandıracaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Müminler arasında Allah'a vermiş oldukları sözde, içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır."** (el-Ahzâb, 33/22)

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ جَآءَتۡكُمۡ جُنُودٞ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِيحٗا وَجُنُودٗا لَّمۡ تَرَوۡهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرًا ٩ إِذۡ جَآءُوكُم مِّن فَوۡقِكُمۡ وَمِنۡ أَسۡفَلَ مِنكُمۡ وَإِذۡ زَاغَتِ ٱلۡأَبۡصَٰرُ وَبَلَغَتِ ٱلۡقُلُوبُ ٱلۡحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا ١٠ ﴾

9- Ey iman edenler! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani üzerinize ordular gelmişti. Biz de onların üzerine bir rüzgar ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

10- Hani onlar, size hem üst hem de alt tarafınızdan gelmişlerdi. O vakit (korkudan) **gözler yerinden kaymış, yürekler de ağızlara gelmişti. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz.**

9-10. Yüce Allah, mü'min kullarına, üzerlerindeki nimetini hatırlatmakta ve bu nimete şükretmeye onları teşvik etmektedir. Şöyle ki Mekkeliler ve Hicazlıların orduları üst taraflarından, Necidlilerinki de alt taraflarından gelmişler; Allah Rasûlünün ve ashab-ı kiramın kökten yok edilmesi konusunda aralarında sözleşmişlerdi. Bu, Hendek gazvesinde olmuştu. Medine çevresinde bulunan yahudi kabileler de onlarla bu konuda ittifak etmiş, pek büyük ordularla, çok kalabalık askerlerle üzerlerine gelmişlerdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de Medine çevresinde hendek kazmıştı. Kalabalık ordu Medine'yi kuşatmış ve sıkıntılar alabildiğine büyümüştü. Kalpler korkudan ta gırtlaklara gelip dayanmıştı.

Pek çok kimse, güçlü bir kuşatma altında ve oldukça sıkıntılı bir durumda olduğunu görünce olmadık zan ve kanaatlere kapılmıştı. Medine kuşatması uzun bir süre devam etmiş ve durum, Yüce Allah'ın şu buyruğunda belirttiği noktaya varmıştı: **"O vakit** (korkudan) **gözler yerinden kaymış, yürekler de ağızlara gelmişti. Allah hakkında da türlü zanlarda bulunuyordunuz."** Yani Yüce

Allah'ın dinine yardım etmeyeceği ve tamama erdirmeyeceği şeklinde kötü zanlara kapılmıştınız.

﴿ هُنَالِكَ ٱبۡتُلِيَ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَزُلۡزِلُواْ زِلۡزَالٗا شَدِيدٗا ١١ وَإِذۡ يَقُولُ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورٗا ١٢ ﴾

11- İşte orada mü'minler imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı.

12- O vakit münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar, 'Allah ve Rasûlü bize aldatmacadan başka bir şey va'detmemiştir.' diyorlardı.

11. "İşte orada mü'minler" bu pek büyük fitneyle **"imtihandan geçirilmiş ve"** korku, huzursuzluk ve açlıkla **"şiddetli bir şekilde"** -imanları açıkça ortaya çıksın, yakînleri daha bir artsın diye- **"sarsılmışlardı."**

Yüce Allah'a hamdolsun ki onların imanları ve ileri derecedeki yakînleri, öncekileri de, sonrakileri de geride bırakacak şekilde ortaya çıkmıştı. Sıkıntılar alabildiğine artıp zorluklar üst üste bindiğinde imanları "ayne'l-yakin" derecesine ulaşmıştı: **"Müminler ise birleşen orduları gördüklerinde, 'Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiği işte budur. Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir.' dediler ve** (bu,) **onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı."** (el-Ahzab, 33/22)

12. İşte orada münafıkların münafıklığı ve içlerinde gizleyip sakladıkları açıkça ortaya çıkmış oldu. Zorluk ve şiddet zamanlarında münafıkların âdeti budur. Münafığın bu durumda imanı sebat göstermez. Olaylara ve o andaki duruma kısır aklıyla bakar ve bunun neticesinde sahip olduğu zanların doğru olacağını zanneder.

﴿ وَإِذۡ قَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ يَٰٓأَهۡلَ يَثۡرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمۡ فَٱرۡجِعُواْۚ وَيَسۡتَـٔۡذِنُ فَرِيقٞ مِّنۡهُمُ ٱلنَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوۡرَةٞ وَمَا هِيَ بِعَوۡرَةٍۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارٗا ١٣ ﴾

13- Hani onlardan bir kesim de şöyle demişti: 'Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir. Geri dönün!' İçlerinden bir grup da Peygamber'den izin isteyerek şöyle diyordu: 'Gerçekten evlerimiz korumasızdır.' Halbuki evleri korumasız değildi. Onlar sadece (savaştan) **kaçmak istiyorlardı.**

13. "Hani onlardan" korku ve dehşete kapılıp sabırları tükenen, ayrıca kendileri sabretmedikleri gibi insanlara da zarar vermekten uzak kalmayan müafiklardan **"bir kesim de şöyle demişti: 'Ey Yesribliler!"** Bununla "Ey Medine halkı!" demek istemiştiler. Bu sözleriyle onlar Medinelilere vatanlarının adıyla seslenip bu adlandırma ile de din ve iman kardeşliğinin kalplerinde hiçbir değeri ve etkisi bulunmadığına, onları böyle bir tutuma sadece korku ve dehşete kapılmanın ittiğine işaret etmişler ve **"burası sizin için durulacak yer değildir.'"** demişlerdir. Yani sizler, Medine'nin dışında, çıktığınız bu yerde durmamalısınız. Karargahlarını Medine dışında hendeklerin berisine kurmuşlardı. Bu yüzden Medine'ye **"geri dönün"** diyorlardı. Bu kesim, başkalarının cihada gitme azmini kırmakta, düşmanlarıyla savaşacak güçlerinin olmadığını söyleyerek savaşı terk etmelerini istemektedir. O nedenle bu kesim, olabilecek en kötü ve en zararlı kesimdir.

Başka bir kesim de korku ve dehşete kapılmışlardı. Safların dışına çıkıp savaş alanından uzaklaşmak istemişler, bu yüzden aslı astarı olmayan özürler beyan etmeye koyulmuşlardı. Bunlar hakkında da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İçlerinden bir kısmı da Peygamber'den izin isteyerek şöyle diyordu: 'Gerçekten evlerimiz korumasızdır.'"** tehlikeyle karşı karşıyadır. Düşmanlarımızın biz orada yokken evlerimize hücum etmesinden korkuyoruz. Oraya dönmemize izin ver ki evlerimizi koruyabilelim. Ancak onlar bu mazeretlerinde yalan söylüyorlardı: **"Halbuki evleri korumasız değildi. Onlar sadece** (savaştan) **kaçmak istiyorlardı."** Başka bir maksat gütmüyorlardı. Bunu bir mazeret olarak ileri sürmüşlerdi. Böylelerinin imanları azdır ve zorluklar esnasında sebatları olmaz.

﴿ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ ﴾

14- Eğer (Medine'nin dört bir) **tarafından üzerlerine girilmiş olsaydı, sonra da şirke dönmeleri istenseydi elbette onu yerine getirirler ve bu hususta pek fazla düşünmezlerdi.**

14. "Eğer" Medine'nin "(dört bir) **tarafından üzerlerine girilmiş olsaydı,"** yani eğer kâfirler, Medine'ye girip istila etmiş olsalardı **"sonra da şirke dönmeleri,"** onların İslam'dan dönmeleri ve Medine'yi istilâ edenlerin dinlerine girmeleri istenseydi **"elbette onu yerine getirirler ve bu hususta pek fazla düşünmezlerdi."** Yani onların dine sağlam bir bağlılıkları, sıkı sıkıya tutunmaları söz konusu değildir. Aksine sırf galip gelmeleri sebebiyle düşmanların istekleri-

ni yerine getirirler ve küfürlerinde onlara uyarlardı. İşte onların durumu bundan ibarettir.

﴿ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ ﴾

15- Halbuki onlar, daha önce arkalarını dönüp (savaştan kaçmayacaklarına) **dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise** (elbette) **sorulur.**

15. Allah, onların verdikleri sözlerinden dolayı onları sorgulayacaktır. Bu sözlerini bozdukları ortaya çıkacağı vakit Rablerinin kendilerine nasıl muamele edeceğini zannediyorlar?!

﴿ قُل لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَن ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ ﴾

16- De ki: 'Siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bu kaçışın size asla faydası olmaz. (Kaçtığınız) **takdirde de** (dünyada, ahirete oranla) **ancak çok az faydalandırılırsınız.'**

17- De ki: 'Allah, hakkınızda bir kötülük dilerse sizi O'na karşı kim koruyabilir? Yahut sizin için bir rahmet murad ederse (bunu kim engelleyebilir)?' **Onlar kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.**

16. Onlara, kaçmalarını kınayarak, bu kaçışlarıyla hiçbir fayda elde edemeyeceklerini de bildirerek **"de ki: 'Siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bu kaçışın size asla faydası olmaz."** Evlerinde bulunsalar dahi haklarında ölüm takdir edilmiş olanlar, ölecekleri yere çıkıp giderler. Sebepler, ilâhî kaza ve kadere zıt değilse fayda verebilir. İlahî kaza ve kader geldi mi bütün sebepler tükenir, insanın kendini kurtaracağı bütün yollar tıkanır.

"(Kaçtığınız) **takdirde de"** ölümden yahut öldürülmekten kurtulmak, dünya nimetlerinden faydalanmak için kaçsanız dahi hiç şüphesiz **"ancak çok az faydalandırılırsınız.'"** Bu ise sizin savaş meydanından kaçmanıza, Allah'ın emrini terk etmenize ve ebedî nimetlerden istifade etme fırsatını kaçırmanıza değmez.

17. Daha sonra Yüce Allah, eğer bir kimse hakkında kötülük murad edecek olursa, hiçbir sebebin insana en ufak bir fayda sağlayamayacağını belirtmektedir: **"De ki: Allah, hakkınızda bir kötülük dilerse sizi O'na karşı kim koruyabilir? Yahut sizin için bir rahmet murat ederse** (bunu kim engelleyebilir)?" Çünkü veren de O, engelleyen de O; fayda veren de O, zarar veren de O; hayrı O'ndan başka kimse veremez, kötülüğü de O'ndan başka kimse önleyemez.

"Onlar kendileri için," kendilerine bir menfaat sağlamak üzere **"Allah'tan başka ne bir dost ne de"** kendilerine yardım edecek ve gelecek zararları önleyecek **"bir yardımcı bulabilirler."** O halde bütün işler yalnız kendisinin elinde olan, yalnız kendi iradesi geçerli olan, kaderi yerini bulan, O'nun dost ve yardımcı olmaması halinde hiçbir dost ve yardımcının fayda vermesi mümkün olmayan O yüce zata itaat etmeye bakmalıdırlar.

﴿ ۞ قَدْ يَعْلَمُ ٱللَّهُ ٱلْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَٱلْقَآئِلِينَ لِإِخْوَٰنِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ ٱلْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ ﴾

18- Allah, içinizden (savaştan) **alıkoyanları ve kardeşlerine, 'Gelin, bize katılın.' diyenleri pek iyi bilir. Zaten onlar savaşa pek az katılırlar.**

18. Daha sonra Yüce Allah, savaşa gitmek isteyenleri engellemeye, onları savaştan alıkoymaya kalkışanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah, içinizden"** savaşa çıkmak isteyen kimseleri **"alıkoyanları ve"** savaşa çıkan **"kardeşlerine: Gelin, bize katılın"** yani daha önceden de söyledikleri aktarılan: "Ey Yesribliler, burası sizin için durulacak yer değildir. Geri dönün" türü sözleri **"diyenleri pek iyi bilir."** Bu engellemelerinin yanı sıra **"onlar savaşa pek az katılırlar."** Canları ile savaşa, cihada çok az katılırlar. Onlar savaşmaya sebep teşkil eden iman ve sabır sahibi olmadıklarından, ayrıca korkaklığa sebep teşkil eden münafıklık ve imansızlık da onların bir özelliği olduğundan dolayı savaştan geri kalmayı herkesten çok isterler.

﴿ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖ فَإِذَا جَآءَ ٱلْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَٱلَّذِى يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ ٱلْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى ٱلْخَيْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا۟ فَأَحْبَطَ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ ﴾

19- Onlar size karşı (maddî ve manevî yönden) cimrilik ederler. Korku hali geldiğinde onların, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri döner bir halde sana baktıklarını görürsün. Korku hali gidince de (ganimet) **malına karşı oldukça düşkün bir halde keskin dillerle sizi incitirler. İşte bunlar iman etmemişlerdir. Bu nedenle Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için pek kolaydır.**

19. "Onlar size karşı" bedenen savaşa katılmamak, savaş esnasında da gerekli malî harcamalarda bulunmamak suretiyle hem mallarıyla hem bedenleriyle **"cimrilik ederler."** Ne mallarıyla ne canlarıyla cihad ederler. **"Korku hali geldiğinde onların, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri döner bir halde sana baktıklarını görürsün."** Kalplerini yerinden oynatan aşırı korkaklık, onları dehşete düşüren huzursuzluk, hiç hoşlanmadıkları bir şey olan savaşa mecbur edilecekleri korkusu içinde, sanki ölüm baygınlığı halinde bulunan kimseye benzerler.

"Korku hali gidince" kendilerini güven ve huzur içinde gördüklerinde "(ganimet) **malına karşı oldukça düşkün bir halde keskin dillerle sizi incitirler."** Sizinle sivri dillerle, kırıcı sözlerle ve doğru olmayan iddialarla konuşurlar. Onların sözlerini dinlediğiniz vakit onların kahraman ve cesur, kendilerinden yapmaları istenen hayra karşı da oldukça düşkün kimseler olduklarını zannedersiniz. İşte insanda bulunan en kötü hal budur: kendisine verilen emri yerine getirmekte cimri olmak, malını uygun yerde harcamakta cimri olmak, Allah'ın düşmanlarıyla cihad etmek yahut Allah yoluna davet etmek noktasında bedeniyle cimrilik yapmak, makamı, mevkisi, ilmi, nasihati ve belirteceği görüşleriyle cimrilik yapmak. İşte insanın en kötü özelliği!

"İşte bunlar," bu halde olanlar **"iman etmemişlerdir. Bu nedenle Allah da"** iman etmedikleri için **"onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için pek kolaydır."**

Müminlere gelince Allah onları nefislerinin cimriliğine karşı korumuş ve onları emrolundukları şekilde Allah yolunda, O'nun dinini yüceltmek için canlarını, hayır yollarında da mallarını, makam ve mevkilerini, ilimlerini feda etmek suretiyle emrolundukları cömertliği göstermeye muvaffak kılmıştır.

﴿ يَحْسَبُونَ ٱلْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا۟ ۖ وَإِن يَأْتِ ٱلْأَحْزَابُ يَوَدُّوا۟ لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِى ٱلْأَعْرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَنْ أَنۢبَآئِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا۟ فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓا۟ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Onlar (korkularından, müşrik) **birliklerin, henüz gitmemiş olduğunu sanıyorlardı. Eğer o birlikler tekrar gelse onlar, çölde bedeviler arasında bulunup haberlerinizi** (uzaktan uzağa) **sormak isterlerdi. Eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı.**

20. "Onlar (korkularından, müşrik) **birliklerin, henüz gitmemiş olduğunu sanıyorlardı."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabına karşı savaşmak üzere bölük bölük gelen bu büyük müşrik grupların kendilerini toptan imha etmedikçe gitmeyeceklerini zannetmişlerdi. Ancak onların bu zanları boşa çıkmıştı, bu beklentileri hiç gerçekleşmemişti.

"Eğer o birlikler tekrar" bir defa daha **"gelse, onlar çölde bedeviler arasında bulunup haberlerinizi** (uzaktan uzağa) **sormak isterlerdi."** Yani bu seferki gibi o müşrik gruplar bir defa daha gelecek olsa bu münafıklar, Medine'de olmamayı, hatta oraya yakın bir yerde dahi bulunmamayı, bunun yerine çölde bedevi Araplarla birlikte bulunup sizin haberlerinizi, başınıza neler geldiğini o uzak yerlerde sorup öğrenmek isterlerdi. Kahrolasıcalar! Bunların hazır bulunmalarının da hiçbir önemi ve değeri yoktur. Çünkü **"eğer aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı."** O halde onlara aldırmayın. Onlar için üzülmeyin de.

﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾

21- Andolsun ki sizin için, yani Allah'a ve âhiret gününe (kavuşmayı) **ümit eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için Allah Rasulünde güzel bir örnek vardır.**

21. "Andolsun ki sizin için... Allah Rasulünde güzel bir örnek vardır." Çünkü o, bu dehşetli savaşa bizzat teşrif buyurmuş, savaş meydanında hazır bulunmuştur. O, gerçekten mükemmel ve eşsiz bir kahramandır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendini feda etmeye hazır olduğu bir alanda siz nasıl olur da kendinizi feda etmekten kaçınır ve cimrilik edersiniz? Bu hususta da, başka hususlarda da ona uyun!

Usûl âlimleri bu âyet-i kerimeyi, Allah Rasûlünün fiillerinin de delil olduğuna kanıt/delil göstermişlerdir. Çünkü aslolan, ümmetinin, şer'î hükümlerde -fiilin kendisine has olduğuna dair şer'î bir delilin bulunması hali müstesna- ona uymasıdır.

Örneklik; güzel örneklik ve kötü örneklik olmak üzere iki türlüdür. Güzel örneklik, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in örnekliğidir. Ona uyan, Yüce Allah'ın nimet ve ihsanına götüren yolu, yani dosdoğru yolu (sırat-i müstakimi) izlemiş olur. Başkasına uymak ise -eğer onun yoluna muhalifse- kötü örnekliktir. Nitekim peygamberler, müşrikleri kendilerine uymaya davet ettikleri vakit müşriklerin şu sözleriyle işaret ettikleri örneklik böyledir: **"Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk ve biz onların izleri üzerinde giden kimseleriz."** (ez-Zuhruf, 43/22)

Peygamber hakkındaki bu güzel örneklik durumu Allah'a ve âhiret gününe kavuşacağını ümit eden kimseler içindir. Yani böyleleri bu yolu izleme muvaffakiyetine mazhar olur. Böylelerinin sahip oldukları iman, Allah korkusu, O'nun mükâfatına nail olma ümidi ve cezasından korkma vasıfları, onları Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymaya teşvik eder.

﴿ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Müminler ise o birlikleri gördüklerinde: "İşte Allah'ın ve Rasûlünün bize vaat ettiği budur. Allah da Rasûlü de doğru söylemiştir" dediler ve (bu durum), ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı.

22. Yüce Allah, korku halinde münafıkların durumunu zikrettikten sonra mü'minlerin durumunu da beyan etmektedir: **"Müminler ise o birlikleri,"** bölük bölük gelen ve yerlerini alan orduları **"gördüklerinde"** ve korku son haddine vardığında "**'İşte Allah'ın ve Rasûlünün bize va'dettiği budur...'"** dediler. Bu vaatle Yüce Allah'ın şu buyruğuna işaret edilmektedir: **"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki nihayet Peygamber, kendisine iman edenlerle birlikte 'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' dediler. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı pek yakındır."** (el-Bakara, 2/214)

"Allah da, Rasûlü de doğru söylemiştir." Biz onların bize bildirdikleri haberlerinin gerçekleştiğini gördük. **"Ve"** bu durum **"ancak onların"** kalplerindeki **"imanlarını ve"** azalarındaki Allah'ın emrine itaat ve **"teslimiyetlerini artırdı."**

﴿ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا۟ مَا عَٰهَدُوا۟ ٱللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُۥ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا۟ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Müminler arasında Allah'a verdikleri söze sadık kalan nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi, kimisi de beklemektedir. Onlar, (sözlerini) **hiç değiştirmediler.**

23. Yüce Allah, münafıkların (Allah'a), arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair söz verdiklerini, ama buna rağmen sözlerini bozduklarını zikrettikten sonra mü'minlerin verdikleri sözlerine bağlı kaldıklarını dile getirerek şöyle buyurmaktadır: **"Müminler arasında Allah'a verdikleri söze sadık kalan nice yiğitler vardır."** Sözlerini tam ve eksiksiz olarak yerine getirmiş, kemâle erdirmişlerdir. Allah'ın rızası uğrunda/O'na itaat yolunda canlarını feda etmişlerdir.

"Onlardan kimisi adağını yerine getirdi." İstediğini/arzusunu gerçekleştirdi. Üzerindeki vazifeyi ifa etti. Allah yolunda öldürüldü yahut Allah'ın hakkını eksiksiz olarak öderken öldü.

"Kimisi de" üzerindeki vazifeyi tamamlamak üzere **"beklemektedir."** Bu da üzerindeki yükümlülüğü yerine getirmeye çalışmakta, adağını tastamam gerçekleştirmek istemekte; ama henüz tamamlamamış olmakla birlikte tamamlamayı ümid etmekte, bu uğurda da tam bir gayretle çalışmaktadır.

"Onlar" başkalarının yaptığı gibi "(sözlerini) **hiç değiştirmediler."** Aksine hâlâ verdikleri sözde sebat göstermektedirler. Sağa sola kaymamışlar ve değişiklik yapmamışlardır. İşte gerçek yiğitler bunlardır. Onların dışında kalanlar ise şeklen erkek suretinde olsalar bile vasıfları yiğit erkeklerin sıfatlarından çok geridedir.

﴿ لِّيَجْزِيَ ٱللَّهُ ٱلصَّٰدِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ إِن شَآءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Çünkü Allah, sadık olanları sadakatleri sebebiyle mükâfatlandıracak ve münafıklara da dilerse azap edecek yahut da tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

24. "Çünkü Allah, sadık olanları" sözlerinde, hallerinde, Allah'a karşı davranışlarında, içlerinin ve dışlarının aynı oluşunda **"sadakatleri sebebiyle**

mükâfatlandıracak..." Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **"Bugün doğruların doğruluklarının kendilerine fayda vereceği gündür. Onlar için orada ebedî kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetler vardır."** (el-Maide, 5/119)

Yani bizim takdir etmiş olduğumuz bu fitne, sınav ve sarsıntılar, kimin doğru ve sadık olduğunun, kimin de yalancı olduğunun ortaya çıkartılması içindir.

Yüce Allah doğru ve sadık olanları doğrulukları sebebiyle mükâfatlandıracak, buna karşılık **"münafıklara da"** fitneler baş gösterdiği sırada kalpleri ve amelleri değişip Allah'a verdikleri sözlerine bağlı kalmayanlara da **"dilerse,"** onların hidâyete ermelerini dilemeyerek; aksine onların hayırsız kimseler olduğunu bildiğinden böyle bir muvaffakiyetten onları mahrum bırakarak **"azap edecek yahut da"** tevbe ve Allah'a dönmeye onları muvaffak kılmak suretiyle **"tevbelerini kabul edecektir."** Ki Kerim olanın kereminden çokça görülen durum da budur. Bundan dolayı Yüce Allah, mağfirete, lütuf ve ihsana delâlet eden iki mübarek ismiyle âyet-i kerimeyi sona erdirmiştir: **"Şüphesiz Allah Gafur'dur** (çok bağışlayıcıdır), **Rahîm'dir** (pek merhametlidir)."

O, kendi aleyhlerine aşırıya giden günahkârların günahlarını gerçek anlamda tevbe etmeleri halinde -isyanları pek çok olsa dahi- bağışlayan Ğafûr'dur. Bu gibilerini tevbeye muvaffak kılıp daha sonra da tevbelerini kabul ederek, işledikleri günahları da örterek onlara merhamet eden Rahîm'dir.

﴿ وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا۟ خَيْرًا ۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلْقِتَالَ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Allah, kâfirleri hiçbir hayır(lı sonuç) **elde etmeksizin öfkeleri içinde** (eli boş) **geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah çok güçlüdür, Aziz'dir.**

25. "Allah, kâfirleri hiçbir hayır(lı sonuç) **elde etmeksizin öfkeleri içinde** (eli boş) **geri çevirdi."** Hüsran içinde onları geri çevirdi. Şiddetle arzuladıkları sonucu elde edemediler. Savaşı kazanacakları kanaatiyle öfkeli, kararlı ve güçlü gelişlerinin hiçbir faydası olmadı. Kalabalıkları kendilerini aldattı. Büyük gruplar halinde gelişlerine aldandılar. Sayıları, araç ve gereçleri dolayısıyla şımardılar. Ama Allah, üzerlerine pek büyük ve güçlü bir rüzgar olan Saba rüzgarını gönderdi. Onların karargahlarını sarstı, çadırlarını yıktı, kazanlarını devirdi ve onları

dehşete düşürdü. Böylece Allah kalplerine yerleştirdiği korkuyla onları yendi. Öfkeleriyle geri dönüp gittiler. İşte bu, Allah'ın mü'min kullarına olan yardımının bir parçasıdır. **"Allah savaşta"** mü'minler lehine gerçekleştirdiği normal ve ilâhî takdirinin gereği olan sebepler vasıtasıyla **"mü'minlere yetti."**

"Allah çok güçlüdür, Aziz'dir." O'nu yenmeye kalkışan herkes, mutlaka yenilir. O'ndan yardım dileyen herkes de mutlaka galip gelir. Allah, dilediğini gerçekleştirmede hiçbir şekilde acze düşürülemez. Güç ve kuvvet sahibi kimselere eğer Allah kendi güç, kuvvet ve izzetiyle yardım etmezse güç ve kuvvetlerinin kendilerine hiçbir faydası olmaz.

﴿ وَأَنزَلَ ٱلَّذِينَ ظَٰهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Allah, kitap ehlinden onlara destek verenleri de kalelerinden indirdi ve kalplerine korku saldı. Nitekim onlardan bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.

26. "Allah, kitap ehlinden," yani yahudilerden **"onlara destek verenleri de kalelerinden"** yenilgiye uğramış, İslâm'ın hükmü altına girmiş bir halde **"indirdi ve kalplerine korku saldı."** Artık savaşacak güçleri kalmadı. Aksine teslim oldular, zilletle boyun eğdiler.

"Nitekim onlardan bir kısmını," savaşan erkeklerini **"öldürüyor,"** onların dışında olup kadın ve çocuklardan oluşan **"bir kısmını da esir alıyordunuz."**

﴿ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَٰرَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَـُٔوهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا ﴾

27- Onların yurtlarını, evlerini, mallarını ve ayak basmadığınız yerleri size miras/ganimet olarak verdi. Allah her şeye gücü yetendir.

27. "Onların yurtlarını, evlerini, mallarını ve ayak basmadığınız," daha önce sahipleri nezdinde değerli ve güçlü olduğundan dolayı ayak basma imkânı bulamadığınız **"yerleri size miras verdi."** Allah bu konuda size ve oranın ahalisine karşı güç ve imkan verdi, onları yardımsız bıraktı, siz de onların mallarını ganimet aldınız, onları öldürüp esir ettiniz.

"Allah her şeye gücü yetendir." Hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz. Sizin için takdir etmiş olduğu şeyler de O'nun kudretinin bir tecellisidir.

Kitap ehlinden sözü edilen bu kesim, yahudilerden olan Kurayza oğulları idi. Bunlar, Medine dışında pek uzak sayılmayan bir kasabada bulunuyorlardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Medine'ye hicret ettiği sırada, onlarla bir antlaşma yapmıştı. Buna göre o, onlarla savaşmayacak, onlar da onunla savaşmayacak ve dinleri üzere kalacaklardı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onların durumunda aleyhlerine olacak herhangi bir değişiklik yapmadı. Fakat onlar, Hendek Gazvesinde Allah Rasûlüne karşı kafir birliklerin bölükler halinde geldiklerini, çokluklarını, diğer taraftan müslümanların da azlıklarını gördüklerinde onların, Allah Rasûlünün ve mü'minlerin kökünü kazıyacaklarını zannettiler. Elebaşlarının bazılarının bu hususta ki propagandaları sonucu da kendileriyle Allah Rasûlü arasındaki antlaşmayı bozdular. Allah Rasûlüne karşı savaşmak üzere müşriklere gizliden gizliye destek verdiler.

Allah, müşrikleri bozguna uğratınca artık Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Kurayza oğullarına karşı savaşa yöneldi ve kaleleri içinde onları muhasara etti. Sa'd b. Muaz *radıyallahu anh*'ın vereceği hükmü kabul ederek antlaşmaya razı oldular. O da haklarında, savaşçılarının öldürülmesi, çocuklarının ve kadınlarının esir edilip mallarının da ganimet alınması şeklinde hüküm verdi. Böylelikle Yüce Allah, Rasûlüne ve mü'minlere olan lütfunu tamamladı, onların üzerlerine nimetlerini yağdırdı, düşmanlarını hezimete uğratarak kimilerinin öldürülmesini, kimilerinin de esir alınmasını sağlayarak onları bahtiyar kıldı. Allah'ın mü'min kullarına olan lütfu her zaman kesintisizdir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ ﴾

28- Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size (dünya malından) **vereyim ve sizi güzel bir şekilde bırakayım/boşayayım.'**

29- 'Yok, eğer Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız (şunu bilin ki) **Allah, içinizden ihsan/iyilik sahiplerine büyük bir mükâfat hazırlamıştır.'**

28. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları kıskançlık hususunda bir araya gelip ondan her zaman için güç yetiremeyeceği nafakalar istediler. Bu isteklerini ısrarla sürdürmeleri, Allah Rasûlüne ağır gelmeye başladı. Nihâyet onlara yaklaşmamak üzere bir ay süreyle yemin (îlâ) etti. Yüce Allah, işi Rasûlünün lehine kolaylaştırmak, hanımlarının derecelerini yükseltmek, ecirlerini eksilten her bir hususu onlardan uzaklaştırmak istediğinden, Rasûlüne hanımlarına şu haberi vermesini emretti: **"Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: 'Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız,"** bundan başka bir şey istemiyorsanız, artık dünyalığın varlığı sizi hoşnut ediyor ve dünyalığa sahip olmamak da sizi kızdırıyorsa -bu durumda kalmaya devam ettiğiniz sürece- benim sizlere ihtiyacım yoktur. O nedenle **"gelin size,"** yanımdaki dünyalıktan bir şeyler **"vereyim ve sizi"** kızmaksızın, incitmeksizin **"güzellikle serbest bırakayım.'"** huzurlu bir kalple ve gönül hoşluğuyla durum istenmeyen noktaya varmadan önce sizi boşayayım.

29. "Yok, eğer Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız," şâyet sizin maksadınız ve nihaî amacınız bunlar ise Allah'ın rızası, Rasûlünün hoşnutluğu ve cenneti elde etmeniz halinde dünyaların genişliğine veya darlığına, zorluğuna ve kolaylığına aldırmayacaksınız; Allah Rasûlünün kolaylıkla size verebileceği şeylere kanaat edip onu sıkıntıya sokacak isteklerde bulunmayacaksanız "(şunu bilin ki) **Allah, içinizden ihsan/iyilik sahiplerine büyük bir mükâfat hazırlamıştır.'"** Onlara ihsan vasfına sahip olmaları dolayısıyla ecir verecektir. Çünkü ecri gerektiren sebep budur. Yoksa sırf Allah Rasûlünün hanımları oldukları için ecir sahibi olamazlar. Tek başına bu, ecir almak için yeterli değildir. Hatta ihsan olmayınca bunun hiçbir faydası olmaz.

Allah Rasûlü, bu hususta istediklerini seçmede onları serbest bıraktı. Biri bile hariç kalmadan hepsi de Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu seçtiler. Hiç kimse bu konuda farklı bir tavır almadı. *Allah hepsinden razı olsun.* Onların bu şekilde tercihte bulunmak üzere serbest bırakılmalarının birçok faydası vardır:

1. Hanımlarının dünyevî isteklerinin fazlalaşarak ona ağır gelmesinin istenmemesi suretiyle Allah Rasûlüne gösterilen önemin ve hassasiyetin ortaya konması.

2. Böyle bir tercihte bulunma serbestliği verilmek suretiyle hanımlarının haklarının yükünden ve sorumluluğundan kurtulması ve bu konuda tam bir hürriyete sahip olması, isterse verip isterse vermeme serbestisine sahip olması: **"Allah'ın kendisine farz kıldığı şeylerde Peygamber için hiçbir vebal yoktur."** (el-Ahzâb, 33/22)

3. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları arasında eğer dünyayı Allah'a, Rasûlüne ve âhiret yurduna tercih edenler bulunsaydı, onun böylelerinden ve onlarla birlikte olmaktan kurtarılacağının anlaşılması.

4. Hanımlarının günahtan, Allah ve Rasûlünü gazaplandıran hususlardan yana selamette olmalarının sağlanması. Çünkü Yüce Allah, böyle bir tercihte bulunma imkânını vermekle onların Allah Rasûlüne karşı tavır almalarının -ki bu da onun Rabbinin gazaplanmasına ve cezalandırmasına sebep olan bir hususturu- sonunu getirmiştir.

5. Hanımlarının üstünlüklerinin ve derecelerinin yüceliğinin ortaya konması; Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu dünyaya ve dünyalıklara tercih ederek, bunları arzulayıp esas maksat olarak görmeleri dolayısıyla ne kadar yüce hedeflere doğru ilerlemeye gayret gösterdiklerinin açığa çıkarılması.

6. Böyle bir seçimle cennetteki en üstün derecelere ulaşmak için seçilmesi gereken sebebi tercih edebilecek durumda olduklarının, hem dünyada hem de âhirette Peygamber'in hanımı olmaya layık olduklarının ortaya çıkması.

7. Peygamber ile hanımları arasındaki yakınlığın ortaya çıkması. Şüphesiz Peygamber en mükemmel insandır. Yüce Allah, onun hanımlarının da kâmil/mükemmel, tertemiz/ak-pak olmalarını murad etmiştir: **"İyi ve temiz kadınlar iyi ve temiz erkeklere, iyi ve temiz erkekler de iyi ve temiz kadınlara yakışır."** (en-Nur, 24/26)

8. Böyle bir tercih hakkı tanınmasının, kalbi huzura kavuşturan, gönlü rahatlatan, onların hırs ve tamahlarını gideren, kalbin huzursuzlanıp kederlere ve üzüntülere boğulmasını gerektiren razı olmayışı ortadan kaldırarak kanaat sahibi olmayı sağlaması.

9. Onların böyle bir tercihte bulunmaları, ecirlerinin artıp kat kat çoğalmasına ve onların hiçbir kadının ulaşamayacağı bir mertebeye ulaşmalarına vesiledir. Bundan dolayıdır ki Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَٰعَفْ لَهَا ٱلْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتَعْمَلْ صَٰلِحًا نُّؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾﴾

30- Ey peygamber hanımları! Sizden kim apaçık bir hâyâsızlıkta bulunursa ona azabı iki kat verilir. Bu, Allah'a göre pek kolaydır.

31- Sizden her kim de Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve salih amel işlerse, Biz de ona mükafatını iki kat veririz. Üstelik Biz ona bitmez tükenmez bir rızık hazırlamışızdır.

30-31. Müminlerin anneleri Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu tercih ettikten sonra Yüce Allah onların mükâfatlarının da günah ve -şâyet bunu gerektirecek bir iş yapacak olurlarsa- veballerinin de kat kat artırılacağını söz konusu etmektedir ki vebalden sakınmaları ve Yüce Allah'a olan şükürleri daha bir artsın. O bakımdan Yüce Allah, onlardan apaçık bir hâyâsızlıkta bulunanların iki kat azaba uğratılacaklarını belirtmektedir.

"Sizden her kim de Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve" az ya da çok **"salih amel işlerse, biz de ona mükafatını iki kat veririz."** Başkasına verdiğimizin iki mislini veririz. **"Üstelik biz ona bitmez tükenmez bir rızık"** olan cenneti **"hazırlamışızdır."** Onlar da Allah'a ve Rasûlüne itaat ettiler, salih amel işlediler. Böylelikle onların iki kat mükâfat alacakları da bilinmiş oldu.

﴿ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِنِ ٱتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِٱلْقَوْلِ فَيَطْمَعَ ٱلَّذِى فِى قَلْبِهِۦ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Ey Peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvâlı kimselerseniz, sözü yumuşak bir edayla/tonla söylemeyin, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse (kötü bir) **ümide kapılır. Siz hep meşru ve münasip söz söyleyin.**

32. "Ey Peygamber hanımları!" Bu onların tümüne bir hitaptır. **"Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvâlı,"** Allah'tan korkup sakınan **"kimselerseniz"** ki sizler bu yolla diğer kadınlardan üstünsünüz ve takvanız sayesinde hiçbir kadın size erişemez. O bakımdan bütün yol ve maksatları ile takvânızı kemale erdirin. Bundan dolayı Yüce Allah, onları harama ulaştıran yolları kapamaya irşad ederek şöyle buyurmaktadır:

"sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin." Yani namahrem erkeklerle konuşurken yahut onların işitecekleri şekilde söz söylerken, sözlerinizi yumuşatmayın, ince ve yumuşak konuşmayın. **"sonra kalbinde hastalık bulunan kimse** (kötü bir) **ümide kapılır."** Yani kalbinde harama arzu duyma hastalığı bulunan kimse,

böyle bir umuda kapılmaya hazırdır. O, kendisini harekete geçirecek asgari bir etkeni gözetler. Çünkü böylesinin kalbi sağlıklı değildir. Çünkü sağlıklı olan kalpte Allah'ın haram kıldığı şeye arzu bulunmaz. Sebepler, sağlamlığı dolayısıyla ve bu tür hastalıktan uzak bulunduğu için o kalbi hemen hemen hiç eğri yollara düşüremez, o yönde harekete geçiremez.

Sağlıklı kalbin katlanabildiği şeylere katlanamayan ve onların sabrettikleri şeylere sabredemeyen hastalıklı kalpler ise böyle değildir. Hastalıklı bir kalp, kendisini harama çağıran ve bu türden var olan asgari bir sebebin dahi çağrısını kabul eder ve ona karşı en ufak bir direnç göstermez. İşte bu da araçların, amaçların hükmünü aldıklarına delildir. Aslı itibarıyla yumuşak bir edâ ile konuşmak mubahtır. Fakat o, harama götüren bir yol olunca yasaklanır. Bundan dolayı da kadının erkeklerle konuşması halinde onlara karşı sözlerini yumuşatmaması gerekir.

Yumuşak söz söylemeleri yasaklandığından dolayı onların, kaba ve sert söz söylemekle emrolunduklarını zannedecek kimseler olabileceğinden dolayı böyle bir yanlış kanaati ortadan kaldırmak üzere de Yüce Allah, **"Siz hep meşru ve münasip söz söyleyin."** buyurmaktadır. Yani sözleriniz yumuşak ve edâlı olmadığı gibi kaba ve sert de olmasın, demektedir.

Burada Yüce Allah'ın **"sözü yumuşak bir edayla/tonla söylemeyin"** buyurarak "yumuşak söz söylemeyin" buyurmadığına dikkat edelim. Çünkü burada yasaklanan şey, kadının erkeğe karşı yumuşaklık, itaat ve eziklik hissettirecek türden yumuşak konuşmasıdır. Bu şekilde bir kadına karşı ümit duyulur. Oysa yumuşaklık, itaat ve ezikliğin söz konusu olmadığı yumuşak söz söyleyen kadının durumu böyle değildir. Hatta bu şekilde konuşan, bir bakıma hasmına karşı üstün ve ona baskın durumda dahi olabilir. Bu şekilde konuşan kimseye karşı hasmının herhangi bir ümit beslemesi de söz konusu olmaz. Bundan dolayı Yüce Allah, Rasûlünü böyle bir yumuşaklık gösterdiği için överek şöyle buyurmuştur: **"Allah'tan bir rahmet sayesinde sen onlara yumuşak davrandın."** (Âl-i İmran, 3/159) Yine Mûsâ ile Hârûn'a *-ikisine de selâm olsun-* da şöyle buyurmuştur: **"İkiniz Firavun'a gidin. Çünkü o haddini aşmıştır. Ona yumuşak söyleyin, belki öğüt alır yahut korkar."** (Tâ-Hâ, 20/43-44)

"Sonra kalbinde hastalık bulunan kimse (kötü bir) **ümide kapılır."** buyruğu, Allah'ın mahrem yerin korunmasına dair emri, mahrem yerini koruyanları övmesi ve zinaya yaklaşmayı da yasaklaması ile birlikte değerlendirildiğinde şu anlaşılır: Kişi kendisinde böyle bir hâl görür, hoşuna gidecek kimsenin sözlerini

işittiği yahut bu tür bir hal gördüğü vakit haram fiili işlemeye karşı içinde bir meyil sezerse, ümit ve arzularının harama yönelik olduklarını anlarsa bunun bir hastalık olduğunu bilmelidir. O nedenle de böyle bir hastalığı yenmeye, aşağılık duyguların kökünü kazımaya olanca gayretini göstermeli, bu tehlikeli hastalıktan kurtulmak için nefsine karşı cihad etmeli, Yüce Allah'tan kendisini korumasını ve bu konuda kendisine tevfikini ihsan etmesini dilemelidir. Bunun da "mahrem yerini haramdan koruma" emrinin bir parçası olduğunu bilmelidir.

﴿ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Evlerinize bağlı olun. Geçmiş cahiliye dönemindeki (kadınların yaptığı) **gibi açılıp saçılarak dışarı çıkmayın. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne de itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister.**

33. "Evlerinize bağlı olun." Çünkü böylesi sizin için daha selametlidir ve bu yolla daha iyi korunursunuz. **"Geçmiş cahiliye dönemindeki** (kadınların yaptığı) **gibi açılıp saçılarak dışarı çıkmayın."** Yani süslenerek yahut koku sürünerek, bilgi sahibi olmayan ve dine bağlılıkları da bulunmayan cahiliye mensuplarının âdeti üzere çokça dışarı çıkmayın. Bütün bunlar ise kötülüğü ve onun sebeplerini bertaraf etmek içindir.

Yüce Allah, onlara genel olarak takvâyı ve takvânın -özellikle hanımların ihtiyaç duyduğu- bazı bölümlerini emrettikten sonra itaati, özellikle de herkesin kendilerine zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu namaz ve zekâtı emretti ki bunlar ibadetlerin en büyüğü ve itaatlerin en üstünüdür. Namaz kılmak, mabuda ihlasla yönelmektir. Zekâtta ise kullara iyilik yapmak söz konusudur.

Daha sonra Yüce Allah, onlara genel olarak itaati emrederek **"Allah'a ve Rasûlüne de itaat edin."** buyurmaktadır. Allah ve Rasûlünün ister farz olarak ister müstehap olarak emrettiği bütün buyruklar, Allah'a ve Rasûlüne itaatin kapsamına girer.

"Ey Ehl-i Beyt! Allah" size vermiş olduğu bu emirler ve koymuş olduğu yasaklarla **"sizden ancak kiri,"** eziyet verici şeyleri, kötülükleri ve pislikleri

"gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister." Tâ ki ak-pak ve arındırılmış kimseler olasınız. Yani Yüce Allah'ın sizlere faydalı olduğunu bildirmiş olduğu bu emir ve yasaklar dolayısıyla Rabbinize hamd ve şükredin. Zira bunlar katıksız olarak sizin menfaatinize olan şeylerdir. Bunlarla Allah sizlere zorluk çıkarmayı murad etmemiş, sizi sıkıntıya düşürmek de istememiştir. Aksine nefislerinizin arınmasını, ahlâkınızın tertemiz olmasını, amellerinizin güzelleşmesini, bu sayede de ecirlerinizin büyük olmasını murad etmiştir.

﴿ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anın. Şüphesiz Allah Latif'tir, Habîr'dir (her şeyden haberdardır).

34. Yüce Allah, onlara birtakım işleri yapmayı, birtakım şeyleri de terk etmeyi içeren ameli emrettikten sonra ilim sahibi olmalarını da emretmekte ve bunu elde etmenin yollarını açıklamaktadır: **"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anın."** Allah'ın âyetlerinden kasıt, Kur'ân-ı Kerîm'dir, hikmet ise Kur'ân'ın sırları yahut Rasûlünün sünnetidir. Onlara Kur'ân'ın anılmasının emredilmesi, onu okumak suretiyle lafzını anmayı kapsadığı gibi onun üzerinde tefekkür etmek/düşünmek suretiyle manalarını anlamayı, hüküm ve hikmetler çıkarmayı, gereğince amel etmeyi ve onu uygun şekilde açıklamayı da kapsamaktadır.

"Şüphesiz Allah Latif'tir, Habîr'dir (her şeyden haberdardır)." O, işlerin sırlarını, kalplerin gizliliklerini, göklerde ve yerde saklı olanları, açığa vurulan ve vurulmayan amelleri bilir. O'nun Latîf ve Habîr oluşu, mü'minlerin annelerini ihlâsa ve amellerini gizli yapmaya teşvik etmesini ve bu amellerin karşılığını vermesini gerektirir.

Latîf'in anlamlarından birisi de kulunu hayra yönelten, onu fark edemeyeceği gizli suretlerde kötülüklerden koruyan, ona bilmediği yerlerden rızık veren, nefislerin hoşlanmadığı ama kendisinin en yüksek derecelere ve en üstün mevkilere çıkmasını sağlayacak sebepleri ona göstermesini de kapsar.

﴿ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ

وَٱلصَّٰٓئِمِينَ وَٱلصَّٰٓئِمَٰتِ وَٱلْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَٱلْحَٰفِظَٰتِ وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

35- Müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, iman eden erkeklerle iman eden kadınlar, itaatkar erkeklerle itaatkar kadınlar, dürüst erkeklerle dürüst kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, huşu sahibi mütevazı erkeklerle huşu sahibi mütevazı kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, mahrem yerlerini koruyan erkeklerle kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya Allah, onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

35. Yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarının mükâfatını ve eğer emirlere uymayacak olurlarsa görecekleri cezaları, sair kadınlardan hiçbirinin onlar gibi olmadığını belirttikten sonra onların dışında kalan hanımları söz konusu etmektedir. Hanımların hükmüyle erkeklerin hükmü bir olduğu için de her ikisi hakkında hükmü müşterek kılarak şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar,"** bu, onların şeriatın zahir/aşikar emirlerini yerine getirmelerini ifade eder.

"İman eden erkeklerle iman eden kadınlar," bu da kalpteki itikad ve kalbî ameller gibi gizli hususlar hakkındadır.

"İtaatkar" Allah ve Rasûlüne itaat eden **"erkeklerle itaatkar kadınlar"** söz ve fiillerinde **"dürüst erkeklerle dürüst kadınlar,"** zorluklara ve musibetlere karşı **"sabreden erkeklerle sabreden kadınlar,"** bütün hallerinde, özellikle ibadetlerinde ve namazlarında **"huşu sahibi mütevazı erkeklerle huşu sahibi mütevazı kadınlar,"** farz olsun nafile olsun **"sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar,"** farzı ve nafileyi kapsayacak şekilde **"oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar,"** zinaya ve zinayı hazırlayıcı sebeplere karşı **"mahrem yerlerini koruyan erkeklerle kadınlar,"** vakitlerinin birçoğunda, özellikle de sabah ve akşam vakitleri gibi sünnet-i seniyyeyle belirlenmiş zikir zamanlarında ve farz namazların peşinden **"Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya Allah, onlar için,"** yani bu güzel sıfatlara sahip olan, itikad, kalp ameli, azaların ameli ve dille söylenen sözleri kapsayan, kimisinin faydası kişiyi aşan, kimisinin kendisiyle sınırlı olan, hayır fiilleri işlemeyi ve şerleri terk etmeyi içeren, yerine getirilmesi zahiriyle batınıyla İslâm'ı, imanı ve ihsanı gerçekleştirerek dini tamamen uygulamak demek olan bu pek üstün hallere sahip olanlar için amellerinin mükâfatı olmak üzere günahları için **"mağfiret"** vardır; çünkü yapılan iyilikler kötülükleri giderir. **"Ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır,"** ki onun miktarını ve yüceliğini ancak onu veren bilir. Zira bu mükâfatı, hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve hiçbir insan hatırından geçirmemiştir. Yüce Allah'tan bizleri de onlardan kılmasını dileriz.

﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Allah ve Rasûlü herhangi bir işi hükme bağladığında artık hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadının o işte (başka bir) **tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse şüphesiz o, apaçık bir şekilde sapmış olur.**

36. "Allah ve Rasûlü" herhangi **"bir işi hükme bağladığında,"** ona dair kesin emir verip gereğinin yerine getirilmesini istediğinde **"artık hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadının o işte,"** isterlerse yapma, istemezlerse yapmama şeklinde "(başka bir) **tercihte bulunma hakları yoktur."**

Yani iman sıfatına sahip olan bir kimseye yakışan tek şey, Allah ve Rasûlünün razı olacağı şeyleri çabucak yerine getirmek, Allah ve Rasûlünü gazaplandıracak şeylerden kaçıp emirlerine uymak ve yasaklarından uzak durmaktır. Mümin erkek ve kadına bundan başkası yakışmaz. Çünkü onlar Allah Rasûlünün, kendi nefislerinden daha önce geldiğini bilirler. O bakımdan kendi arzu ve heveslerini hiçbir zaman Allah'ın ve Rasûlünün emirlerini yerine getirmenin önüne geçirmezler.

"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse şüphesiz o, apaçık bir şekilde sapmış olur." Çünkü o, Allah'ın lütuf ve ihsanına götüren dosdoğru yolu bırakıp can yakıcı azaba ulaştıran bir yol izlemiş olur.

Yüce Allah, bu ayette, önce Allah ve Rasûlüne karşı çıkmamayı gerektiren sebebi beyan etti ki bu da imandır; arkasından da Allah ve Rasûlüne karşı çıkmayı engelleyecek hususu dile getirdi ki bu da ibretlik bir şekilde cezalandırılmayı gerektiren sapmaya karşı korkutma ve uyarmadır.

﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا ٱللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَىٰهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَٰكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِيٓ أَزْوَٰجِ أَدْعِيَآئِهِمْ إِذَا قَضَوْا۟ مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de iyilikte bulunduğun kimseye (Zeyd'e), **'Hanımını nikâhında tut ve Allah'tan kork!' diyordun. Allah'ın açığa çıkaracağı bir hususu içinde gizliyordun ve Allah'tan çekinmen daha uygun olduğu halde insanlardan çekiniyordun. Nihayet Zeyd, o kadınla bağını koparınca Biz onu sana nikahladık ki böylelikle mü'minlere, evlâtlıklarının eşleriyle -onlarla bağlarını kopardıkları takdirde- evlenme hususunda bir vebal olma**(dığı anlaşıl)**sın. Allah'ın emri elbette yerini bulur.**

37. Bu âyetlerin nüzul sebebi şuydu:[7] Yüce Allah, bütün mü'minler için geçerli umumi şu hükmü teşrî buyurmayı murad etmişti: Evlat edinilenler, hiçbir açıdan gerçek evlâtlar hükmünde değildir. O nedenle onların boşadığı hanımları onları evlât edinmiş kimselerin nikâhlamalarında bir sakınca yoktur. Ancak bu konu da yalnızca büyük bir olayla değiştirilebilecek türden köklü bir âdetti. O bakımdan Allah, bu şer'î hükmün, hem Rasûlünün bir sözü, hem de bir fiilî uygulamasıyla ortaya çıkmasını istemişti. Allah da bir işin gerçekleşmesini murad etti mi, ona dair bir sebep takdir eder.

Zeyd b. Harise, "Zeyd b. Muhammed/Muhammed oğlu Zeyd" diye anılıyordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onu evlât edinmişti ve o, Yüce Allah'ın, **"Evlatlıkları babalarına nispet ederek çağırın."** (el-Ahzab, 33/5) buyruğu ininceye kadar bu şekilde çağrılıyordu. Bu buyruktan sonra ona Zeyd b. Harise denilir oldu. Nikahı altında da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in halasının kızı Zeynep bint Cahş vardı. Allah Rasûlünün kalbinden de Zeyd onu boşayacak olursa onunla evlenme niyeti geçivermişti. Yüce Allah'ın takdiriyle Zeynep ve Zeyd arasında, Zeyd'in Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek ondan boşanmak üzere izin istemesini gerektirecek birtakım olaylar meydana gelmişti. İşte bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

7 Bkz. Buhârî, 4787, 7420.

"Hani sen Allah'ın kendisine" İslâm ile **"nimet verdiği, senin de kendisine"** kölelikten azat etmek, doğruya iletmek, boşanma hususunda sana danışmak üzere geldiği vakit ona nasihat etmek, onun maslahatını haber vermek, onun maslahatını kalbinde yer eden kendi arzundan önde tutmak suretiyle **"senin de iyilikte bulunduğun kimseye** (Zeyd'e), **'Hanımını nikahında tut,"** ondan ayrılma, ondan karşılaştığın şeylere karşı sabret, genel olarak bütün işlerinde özel olarak da hanımın konusunda **"Allah'tan kork.' diyordun."** Çünkü takvâ, sabrı teşvik eder ve sabırlı olmayı sağlar.

"Allah'ın açığa çıkaracağı bir hususu içinde gizliyordun." Peygamber'in gizlediği şey, Zeyd onu boşasa kendisinin onunla evleneceğiydi. **"ve Allah'tan çekinmen daha uygun olduğu halde,"** çünkü O'ndan korkup çekinmek, her türlü hayrı beraberinde getirir, her türlü kötülükten de alıkoyar, **"insanlardan çekiniyordun."** İçindeki bu duyguyu açığa çıkarmak hususunda insanların tepkisinden çekiniyordu.

. **"Nihayet Zeyd, o kadınla bağını koparınca,"** yani kendi isteği ve gönül hoşluğuyla ondan yüz çevirip onu boşayınca **"Biz onu sana nikahladık."** Bunu da pek büyük bir fayda ve amaç için yaptık ki o da şudur: **"Mü'minlere evlâtlıklarının eşleriyle -onlarla bağlarını kopardıkları takdirde- evlenme hususunda bir vebal olma**(dığı anlaşıl)**sın."** Çünkü onlar, senin daha önceden sana evlât olarak nispet edilen Zeyd b. Harise'nin önceki hanımı ile evlenmiş olduğunu bizzat gördüler.

Yüce Allah'ın, **"böylelikle mü'minlere evlâtlıklarının eşleriyle evlenme hususunda bir vebal olma**(dığı anlaşıl)**sın."** buyruğu bütün hallerde geçerli umumi bir buyruktur. Bu hallere ise caiz olmayan bir husus da dahildir ki o da onlarla ilişkilerinin bitmesinden önce durumdur. O bakımdan Yüce Allah **"onlarla bağlarını kopardıkları takdirde"** kaydını zikretmiştir.

"Allah'ın emri elbette yerini bulur." Mutlaka gerçekleşir. Hiç kimse ona engel olamaz, onun önünde duramaz.

Bu kıssayı ihtiva eden bu âyet-i kerimelerde faydalı birtakım hususlar vardır. Bunların bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Zeyd b. Harise'den övgüyle söz edilmektedir. Bu da iki şekilde gerçekleşmektedir:

a. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de onu ismen zikretmiştir ki Kur'ân-ı Kerîm'de ondan başka ismiyle zikredilen bir sahabî yoktur.

b. Yüce Allah, iman ve İslam nimetini ihsan ederek kendisinin ona nimet buyurmuş olduğunu haber vermiştir. Bu da onun, zahiri ve batınıyla müslüman ve mü'min olduğuna dair Yüce Allah'tan bir tanıklıktır. Aksi takdirde böyle bir nimetin -hususi bir nimetin kastedilmiş olması müstesna- özellikle ona tahsis edilmesinin bir anlamı olmaz.

2. Azat edilen kimse, azat edenin iyiliği içindedir.

3. Açıkça ifade edildiği gibi evlâtlığın evlenip de boşamış olduğu hanımı ile evlenmek caizdir.

4. Fiilen öğretmek, sözlü olarak öğretmekten daha etkilidir. Hele de fiile söz de eklenecek olursa bu, çok daha etkili olur.

5. Kulun kalbinde hanımından, cariyesinden ve mahremlerinden başkasına karşı sakladığı sevgi, eğer beraberinde bir sakıncayı getirmiyorsa kul, bundan dolayı günah kazanmaz. İsterse eğer olur da kocası o hanımı boşayacak olursa onunla evlenme temennisinde bulunsun. Ancak onların birbirlerinden ayrılmalarına çalışmaması yahut herhangi bir şekilde buna sebep olmaması gerekir. Çünkü Yüce Allah, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in içinde böyle bir duyguyu gizlemiş olduğunu haber vermekte [bununla birlikte Zeyd'e hanımını yanında tutmasını da emrettiğini belirtmektedir.]

6. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* en açık şekilde tebliğde bulunmuştur. Allah, kendisine neyi vahyetmişse mutlaka onu tam tebliğ etmiştir. Hatta kendisinin bir anlamda azarlandığı bu hususu dahi. Bu da onun, Allah'ın Rasulü olduğuna, ancak kendisine vahyedilenleri bildirdiğine ve herhangi bir şekilde kendisini yüceltmek istemediğine delildir.

7. Kendisine danışılan kimse, güvenilen biri demektir. O bakımdan böyle bir kimsenin, herhangi bir hususta kendisiyle istişare edilecek olursa danışan kimse için en uygun olduğunu bildiği hususu ona görüş olarak belirtmesi gerekir. Kendisiyle danışılan kişi, kendisiyle danışanın menfaatini kendi arzu ve maksadından önde tutmalı ve kendi nefsine herhangi bir pay ayırmamalıdır.

8. Hanımından ayrılmak hususunda birine danışan kimseye karşı verilecek en uygun görüş, durumun el verdiğince ve mümkün olduğunca onu nikahı altında tutmasıdır. Çünkü bu, ayrılıktan daha iyidir.

9. Kul, insanlardan korkmaktansa Allah'tan korkmaya öncelik vermeli, daha da özen göstermelidir. Allah'tan korkmak daha uygundur ve daha önce gelir.

10. Bu kıssadan müminlerin annesi Zeyneb *radıyallahu anha*'nın fazileti de anlaşılmaktadır. Çünkü Yüce Allah, talip olmaya ve şahitlere gerek olmaksızın onu Rasûlü ile bizzat evlendirmiştir. Bu bakımdan o da Allah Rasûlünün diğer hanımlarına karşı, "Sizleri aileleriniz evlendirdi, beni ise yedi göğün üzerinden Allah evlendirdi."[8] diyerek övünürdü.

11. Kadının kocası varsa başkası ile nikâhlanması caiz değildir, bu durumda onu nikahlamak için veya bunu bir şekilde sağlamak için çalışmak da caiz değildir. Tâ ki kocasının onunla hiçbir ilişkisi kalmayıncaya kadar. İddeti bitmedikçe de önceki kocasının onunla ilişkisi kesilmez. Çünkü iddeti bitmedikçe kadın, kocasının himayesi ve kısmen de olsa nikâh hakkı altındadır. Yani ondan ilişkisini tamamen kesmemiştir.

﴿ مَّا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥ ۖ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Allah'ın kendisine farz (ve helal) **kıldığı konularda Peygamber'e hiçbir vebal yoktur. Allah'ın daha önce geçen** (peygamberler) **hakkındaki sünneti/kanunu da budur. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir.**

38. Bu buyruk Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hanımlarının çokluğu hususunda ileri sürülen bir itirazı reddetmekte ve bunun, itiraz ve tenkidi gerektirmeyen bir husus olduğunu ifade etmektedir: **"Allah'ın kendisine farz** (ve helal) **kıldığı konularda,"** yani onun için takdir etmiş olduğu hanımlarda **"Peygamber'e hiçbir vebal"**/günah **"yoktur."** Çünkü böyle bir şeyi Allah, önceki peygamberlere mubah kıldığı gibi ona da mubah kılmıştır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın daha önce geçen (peygamberler) **hakkındaki sünneti/kanunu da budur. Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir."** Mutlaka tahakkuk eder, gerçekleşir.

Daha sonra Yüce Allah daha önce geçenlerin ve bu sünnete/kanuna tâbi olanların kimler olduklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

8 Buhârî, 7420.

﴿ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُۥ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Onlar, Allah'ın vahyini tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. Allah'tan başka hiç kimseden de korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.

39. "Onlar Allah'ın vahyini tebliğ ederler." Allah'ın kullarına gönderdiği âyetlerini, O'nun belge ve delillerini okur ve onları Allah'a davet ederler. O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca **"O'ndan korkarlar. Allah'tan başka hiç kimseden de korkmazlar."** İşte Yüce Allah'ın ismet sahibi peygamberler hakkındaki sünneti/kanunu budur. Onlar, kendi görevlerini eksiksiz yerine getirmiş, tastamam ifa etmişlerdir. Hiçbir eksik bırakmamışlardır. Görevleri ise insanları Allah'a davet etmek ve yalnızca O'ndan korkmaktır. Bu ise emrolunan her işi yapmayı ve yasak olan her işi de terk etmeyi gerektirir. O halde bu da onlar için hususlarda (ve çok evlilikte) hiçbir eksiklik olmadığını gösterir.

"Hesap görücü olarak," kullarının amellerini tesbit edip onları hesaba çekmek üzere **"Allah yeter."** Bu buyruktan da nikâhın, peygamberlerin sünnetlerinden olduğu anlaşılmaktadır.

﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.

40. Allah Rasûlü **"Muhammed"** *-salât ve selâm olsun ona-* **"sizin"** ey onun ümmeti, **"adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir."** Böylelikle Zeyd b. Harise'nin ona nispet edilmesinin önü kapatılmış, böyle bir bağ koparılmış olmaktadır. Bu nefy/olumsuz ifade -lafzın zahiri esas alındığında- tüm halleri kapsayacak şekilde umumi olduğundan dolayı anlamı şudur: Muhammed nesep veya nesep dışı bir yolla hiç kimsenin babası değildir. Daha önceden ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bütün mü'minlerin babası olduğu, onun hanımlarının da mü'minlerin anneleri olduğu belirtilmişti. O bakımdan sözü geçen umumi nefye bu son kısmın dahil edilmesinin önüne geçmek maksadıyla şöyle buyrulmuştur: **"Fakat o, Allah'ın Rasûlü ve nebilerin sonuncusudur."** Yani onun bu mertebesi budur:

Kendisine itaat olunan, uyulan, iman edilen ve kendisiyle hidâyete ulaşılan bir kimsedir o. Ona olan sevgi herkesin sevgisinin önünde tutulmalıdır. Çünkü o Peygamber, bütün mü'minlere en samimi şekilde öğüt vermiştir. İşte bu iyilik ve nasihatı dolayısıyla onlar için bir baba gibidir.

"Allah her şeyi çok iyi bilendir." O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır. O, peygamberlik görevini kime vereceğini, kimin kendi lütfuna mazhar olmaya layık olduğunu, kimin de olmadığını çok iyi bilir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Ey iman edenler! Allah'ı çokça anın!

42- Ve sabah akşam O'nu tesbih edin!

41. Yüce Allah, mü'minlere, tehlîl (Lâ ilâhe illallah), tahmîd (elhamdulillah), tesbîh (subhanallah), tekbir (Allahu ekber) vb. gibi Yüce Allah'a yakınlaştırıcı sözler söyleyerek kendisini çokça zikretmelerini/anmalarını emretmektedir. Bunun asgari miktarı, kişinin sabah akşam zikirlerini, beş vakit namazın ardında ve belli hallerle karşı karşıya kalındığında yapılması sünnet olduğu rivâyet olunan zikirlere devam etmektir. Bütün hallerde ve bütün vakitlerde bunları sürdürmek gerekir. Çünkü bunlar, kişinin rahat içindeyken amelde bulunarak ileriye geçmesini sağlayan, Allah'ı sevmeye ve O'nu tanımaya vesile olan, hayra yardım ve destek teşkil eden, ayrıca dili çirkin sözlerden alıkoyan bir ibadettir.

42. "Ve sabah akşam O'nu tesbih edin!" Çünkü bu vakitlerin fazileti ve şerefi vardır. Ayrıca onlarda amelde bulunmak da daha kolaydır.

﴿ هُوَ ٱلَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَكَانَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَٰمٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Sizi karanlıklardan nura çıkarmak için O da, melekleri de size salat eder. O, mü'minlere karşı çok merhametlidir.

44- O'na kavuşacakları gün O, onları 'Selâm' sözüyle selamlayacaktır. Ayrıca O, onlar için çok üstün bir mükafat hazırlamıştır.

43. Yani O'nun mü'minlere merhamet ve lütfunun bir göstergesi de onlara salat etmesi, yani onları övmesidir. Meleklerin de onlara salatta bulunması, yani onlar

için dua etmesidir. Bu ise onları günah ve bilgisizliğin karanlıklarından imanın, ilâhî tevfikin, ilim ve amelin aydınlığına çıkartmak içindir. Şüphesiz bu, Yüce Allah'ın itaatkâr kullarına ihsan etmiş olduğu en büyük nimettir. Bu da onların bu nimete şükretmelerini ve kendilerine lütufta bulunup merhametini ihsan eden Allah'ı çokça anmalarını gerektirir.

Meleklerin en faziletlileri olan, Allah'ın Arşını taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerin, Rablerini hamd ile tesbih edip iman edenlerin bağışlanmalarını istemeleri, Allah'ın mü'min kullarına lütuf ve merhametinin bir tecellisidir. Nitekim bu melekler şöyle derler: **"Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve Senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru! Rabbimiz, onları da, babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Çünkü Sen emrinde galip, hikmeti sonsuz olansın. Bir de onları kötülüklerden koru. Sen kimi kötülüklerden korursan o günde o kimseye rahmet etmiş olursun. Bu ise büyük kurtuluşun ta kendisidir."** (el-Mümin, 40/7-8)

44. Bu, Yüce Allah'ın dünya hayatında onlara olan rahmet ve nimetidir. Âhiretteki rahmetine gelince şüphesiz ki bu, en büyük rahmet ve en üstün mükâfat olacaktır. Bu da Rablerinin rızasını elde etmek, O'nun selamını almak, O'nun, o üstün kelamını işitmek, güzel cemalini görmek, sahibi dışında hiç kimsenin bilemeyeceği ve idrak edemeyeceği bir mükâfatı elde etmek suretiyle gerçekleşecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'na kavuşacakları gün O, onları 'Selâm' sözüyle selamlayacaktır. Ayrıca O, onlar için çok üstün bir mükafat hazırlamıştır."**

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ۝٤٥ وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذۡنِهِۦ وَسِرَاجٗا مُّنِيرٗا ﴾

45- Ey Peygamber! Şüphe yok ki Biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik...

46- İzni ile Allah'a çağıran ve ışık saçan bir kandil olarak...

45. Yüce Allah'ın, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i vasfetmiş olduğu bu sıfatlar, onun risaletinin amacı, özü ve hususi özellikleri olup beş tanedir:

Birincisi onun bir **"şahit"** olmasıdır. O, ümmetinin işlediği hayır ve şer türünden amellerine şahittir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bütün insanlara karşı şahitler olasınız, Peygamber de size karşı şahit olsun diye..."** (el-Bakara, 2/143); **"Her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur!"** (en-Nisa, 4/41) O nedenle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* adil ve makbul bir şahittir.

İkinci ve üçüncü özellik onun **"müjdeleyici ve uyarıcı olarak"** gönderilmiş olmasıdır. Bu ise müjdeleneni ve uyarılanı, müjdenin ve uyarının konusunu ve bu konularda yapılması gerekenleri kapsar. Şöyle ki müjdelenen kimseler iman ile salih ameli bir arada gerçekleştiren ve masiyetleri de terk eden takvâ sahibi mü'minlerdir. Müjdenin konusu dünyada, iman ve takvâ dolayısıyla söz konusu olan dinî ve dünyevî her türlü mükâfatın onların olacağı müjdesine, ahirette ise ebedî ve kalıcı nimetlerin kendisine mazhar olmalarıdır. Bütün bunlar da sözü edilen amellerin, takvâyı gerçekleştiren hususların ve mükâfat çeşitlerinin etraflı bir şekilde anılmasını da kapsar. Uyarılanlar ise günahkâr zalimler, zulüm ve cehalet sahibi olanlardır. Uyarının konusu ise dünya hayatında cehalet ve zulme bağlı olarak söz konusu olan dinî ve dünyevî cezalarla tehdit edilip uyarılmak, ahirette ise korkunç ceza ve uzun azapla karşı karşıya kalmalarıdır. Bu genel ifadelerin tafsilatı ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirmiş olduğu Kitap ve sünnette yer almaktadır.

46. Dördüncü özellik, Peygamber'in **"izniyle Allah'a çağıran"** bir davetçi olmasıdır. Yani Yüce Allah onu bütün insanları Rabbine çağırmak, O'nun lütuf ve ihsanlarına teşvik etmek, onlara yaratılış sebepleri olan Allah'a ibadeti emretmek üzere göndermiştir. Bu ise Peygamber'in, davet ettiği yolda bizzat dosdoğru yürümesini de gerektirir. Ayrıca kendisine davet ettiği şeylerin etraflı açıklamalarını yapmasını da kapsar. Bu da onlara Rablerini mukaddes sıfatları ile tanıtmasını, celâl ve azametine yakışmayan hususlardan tenzih etmesini, ibadet şekillerini anlatmasını, Yüce Allah'a ulaştıracak en yakın yolu göstermek suretiyle O'na davet etmesini, her hak sahibine hakkını vermesini, böyle bir konumda bulunan pek çok nefsin karşı karşıya kalabildiği şekilde kendi nefsine ve nefsinin tazim edilmesine değil de yalnızca ve ihlasla Yüce Allah'a davet etmesini de gerektirmektedir. Bütün bunları da o, Yüce Allah'ın davet hususunda ona verdiği **"izniyle,"** emri, iradesi ve takdiriyle yapar.

Beşinci özelliği de onun **"ışık saçan bir kandil"** olmasıdır. Bu ise insanların onsuz büyük bir karanlık içinde olduklarını, karanlıklarını aydınlatacak herhangi bir ışıklarının ve cahilliklerinde kendilerine yol gösterecek herhangi bir bilgilerinin olmadığını gösterir. Bu karanlık ve bilgisizlikleri, Yüce Allah bu şerefli Peygambe-

ri gönderinceye kadar da devam etti. Onun gelişiyle Yüce Allah karanlıkları aydınlattı ve onun vasıtasıyla insanları cahillikten kurtarıp bilgiye kavuşturdu. Onunla sapkınları dosdoğru yola iletti. Böylelikle istikamet bulanların yolu aydınlanmış, açıklık kazanmış oldu. Onlar da bu büyük önderin arkasından yürüdüler, onun vasıtasıyla hayrı ve şerri bildiler. Bahtiyar kimselerle bedbaht kimseleri birbirinden ayırdılar. Onun getirdiği aydınlıkla hak mabudlarını tanıdılar. Onu övülmeye değer sıfatları, dosdoğru fiilleri ve hakkın kendisi olan hükümleriyle tanıyabildiler.

﴿ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Müminlere Allah tarafından onlar için pek büyük bir lütuf olduğunu müjdele!

47. Yüce Allah, bu buyruğuyla müjdelenen kimseleri zikretmektedir ki bunlar mü'minlerdir. İman, tek başına anıldığı takdirde salih ameller de kapsamına girer. Bu buyrukta neyin müjde edildiği de belirtilmektedir. Bu da pek büyük bir lütuftur. Yani dünyada ilâhî yardım, kalplerin hidâyet bulması, günahların bağışlanması, sıkıntıların giderilmesi, oldukça bol rızıklar, sevindirici nimetlerin elde edilmesi, Rablerinin rıza ve mükâfatına nail olmak, O'nun gazap ve cezasından kurtulmak vb. gibi değeri ölçülemeyecek kadar üstün ve büyük lütuflar...

Bu da amel işleyecekleri gayrete getiren bir husustur. Onlara Allah'ın, amellerine vereceği mükâfatların hatırlatılması, dosdoğru yolu izlemelerine yardımcı olan önemli bir unsurdur. Bu da şeriat koyucu Hakîm'in hikmetlerindendir. Nitekim korkutma makamında, kendisinden korkutulan şeylerin sebep olacağı cezaları zikretmesi de O'nun hikmetinin tecellilerindendir. Tâ ki bu, Allah'ın haram kıldığı şeylerden uzak kalmaya yardımcı bir unsur olsun.

﴿ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَدَعْ أَذَىٰهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴾

48- Kâfirlere ve münafıklara itaat etme! Onların eziyetlerine de aldırma ve Allah'a tevekkül et! Vekil olarak Allah yeter.

48. İnsanlardan bir kesim, Allah'a çağıran peygamberleri ve onlara uyanları engellemeye hazırdır. Bunlar, zahiren iman sahibi olduklarını ortaya koyan, ama içten içe kâfir olan münafıklarla, hem zahirleri hem de batınlarıyla küfre sapan kâfirlerdir. İşte Yüce Allah, Rasûlüne, bunlara itaat etmeyi yasaklamakta ve bu

hususta onu sakındırarak şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirlere ve münafıklara,"** Allah yolundan alıkoyan hiçbir hususta **"itaat etme."** Ancak bu, onları cezalandırmayı gerektirmez. Aksine onlara itaat etme ve **"onların eziyetlerine de aldırma."** Çünkü bu, onları İslâm'ı kabul etmeye çekebilir ve onların Peygamber'e ve müslümanlara yapacakları birçok eziyetten vazgeçmelerine vesile olabilir.

Dinini kemale erdirmesi ve düşmanını yenik düşürmesi hususunda da **"Allah'a tevekkül et!"** Önemli işlerin kendisine havale edildiği **"vekil olarak Allah yeter."** O, bunları yerine getirir ve bu işleri kuluna kolaylaştırır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نَكَحْتُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da sonra kendilerine dokunmadan onları boşarsanız, sizin onlar üzerinde beklemelerini isteyeceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. O nedenle onlara (imkan ölçüsünde bir şeyler) **verin ve onları güzel bir şekilde bırakın.**

49. Yüce Allah, mü'minlere şunu bildirmektedir: Müminler, hanımları nikâhladıktan sonra onlara dokunmadan önce onları boşayacak olurlarsa, bu durumda hanımların bekleyecekleri bir iddet söz konusu değildir. Bu gibi hallerde Allah, kocalara -ayrılma dolayısıyla- hanımlarına, gönüllerini hoş edecek türden maddî bir şeyler vermeyi emretmekte ve arada herhangi bir düşmanlık, kötü söz söyleme, onlardan bir şey isteme veya buna benzer hususlar söz konusu olmaksızın güzel bir şekilde ayrılmalarını istemektedir.

Bu âyet-i kerime boşamanın ancak nikâhtan sonra söz konusu olabileceğine delildir. O nedenle hanımı nikahlamadan önce boşama olmayacağı gibi onu boşamayı nikahına bağlamada (yani "Seni nikahladığım takdirde boşsun" dendiği takdirde) da bu, boşama olmaz. Çünkü Yüce Allah, **"Mümin kadınları nikahlayıp da sonra... onları boşarsanız."** diye buyurarak boşamanın nikahtan sonra söz konusu olacağını bildirmiştir. Bu ise bundan önce böyle bir boşamanın yersiz olacağının delilidir. Tam bir ayrılık ve tam bir haram kılış demek olan boşama/talâk; nikahtan önce söz konusu olmayacağına göre zıhâr, ilâ veya buna benzer eksik haram kılışlar haydi haydi söz konusu olmaz. Nitekim alimlerin iki görüşünden daha doğru olanı budur.

Bu buyruk, boşamanın caiz oluşuna da delil gösterilmiştir. Çünkü Yüce Allah, mü'minlerin bu durumu onları kınamaksızın ve azarlamaksızın haber vermektir. Üstelik âyet-i kerimenin başı mü'minlere hitap ile başlamaktadır.

Yine âyet-i kerime, hanımlara dokunmadan önce onları boşamanın caiz oluşuna da delildir. Nitekim Yüce Allah bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: **"Kendileri ile temas etmediğiniz... hanımları boşarsanız üzerinize vebal yoktur."** (el-Bakara, 2/236)

Bu ayet, kendisiyle gerdeğe girilmeden önce boşanılan kadının iddet beklemesinin söz konusu olmadığına, aksine böyle bir hanımın sadece boşanmasıyla -ortada bir engel bulunmadığından dolayı- başka biriyle evlenmesinin caiz olduğuna delildir. Yine kadının iddet beklemesinin ancak onunla gerdeğe girilmesinden sonra olacağına da delildir. Gerdeğe girmek ve dokunmaktan kasıt, -icma ile kabul olunduğu üzere- cinsel ilişkide bulunmaktır. Ayrıca ilişki bulunmaksızın sadece halvet (yalnız bir ortamda baş başa kalmak) da aynı hükümdedir. Nitekim Raşid halifelerin fetvaları bu yöndedir ve doğru olan da budur. Koca, hanımının yanına girer de onunla başbaşa kalırsa -ister ilişkide bulunsun, ister bulunmasın- kadının iddet beklemesi icab eder.

Kendisine dokunulmadan boşanan kadına gelince; gücü yeten ve eli geniş olana gücü oranında, eli dar olana da kendi gücü oranında muta (malî bir şeyler) vermesi gerekir. Ancak bu, kadın için bir mehir tayin edilmemiş olması halinde böyledir. Eğer tayin edilmiş bir mehri varsa erkeğin, hanımıyla gerdeğe girmeden önce boşadığı takdirde mehrin yarısını ödemesi gerekir ve bu, mutanın yerine geçer, ayrıca muta vermesi gerekmez.

Diğer taraftan gerdeğe girildikten sonra veya girmeden önce ayrılan eşlerin her ikisinin de birbirinden hayırla söz edecek şekilde, güzelce ayrılması gerekir. Bu ayrılma çirkin bir tarzda olmamalıdır. Çünkü böyle bir ayrılık, çok kötü sonuçlar doğurur ve her biri diğeri hakkında pek çok tenkit edici söz söyler.

Yine bu âyet-i kerime, hanımın iddet beklemesinin, kocanın lehine bir hak olduğuna da delildir. Çünkü Yüce Allah'ın, "**sizin onlar üzerinde beklemelerini isteyeceğiniz bir iddet hakkınız yoktur.**" buyruğu şuna delâlet etmektedir: Eğer cinsel temastan sonra hanımını boşayacak olursa erkeğin kadın üzerinde iddet bekletme hakkı vardır.

Ayrıca vefat ile ayrılık halinde kadının mutlaka iddet beklemesi gerektiğine de delil vardır. Çünkü Yüce Allah'ın, **"Sonra onları boşarsanız."** buyruğu bunu gerektirmektedir.

Diğer taraftan âyet-i kerime, kendisiyle gerdeğe girilmemiş hanım dışında kalan ve kocalarından bir şekilde ayrılan hanımların iddet beklemekle yükümlü olduğuna da delil teşkil etmektedir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحۡلَلۡنَا لَكَ أَزۡوَٰجَكَ ٱلَّٰتِيٓ ءَاتَيۡتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ وَبَنَٰتِ عَمِّكَ وَبَنَٰتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَٰتِ خَالِكَ وَبَنَٰتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِي هَاجَرۡنَ مَعَكَ وَٱمۡرَأَةً مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۗ قَدۡ عَلِمۡنَا مَا فَرَضۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ لِكَيۡلَا يَكُونَ عَلَيۡكَ حَرَجٞۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ٥٠ ﴾

50- Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdikleri içinden sahip olduğun cariyeleri, seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını ve teyze kızlarını sana (ve ümmetine) **helâl kıldık. Bir de kendini** (mehirsiz) **Peygamber'e bağışlayan ve Peygamber'in de nikahlamak istediği mü'min kadınları, diğer mü'minlere değil de yana yalnız sana has olmak üzere** (helal kıldık). **Biz mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeler hususunda neleri farz kıldığımızı pek iyi biliriz.** (Bu hükümleri koymamız) **sana bir sıkıntı olmasın diyedir. Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

50. Yüce Allah, Rasûlüne, hem kendisine hem de mü'minlere ortak olarak helâl kıldıkları ile sadece kendisine has olmak üzere helâl kıldığı şeyleri, lütfunun bir tecellisi olarak ihsan ettiğini belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana mehirlerini verdiğin hanımlarını... helâl kıldık."** Yani mehirlerini kendilerine vermiş olduğun hanımların sana helâldir. Bu husus, kendisiyle diğer mü'minler arasında ortak bir hususdur. Müminlere de -aynı şekilde- mehirlerini verdikleri hanımlar helâldir.

Aynı şekilde Biz **"Allah'ın sana ganimet verdikleri içinden sahip olduğun cariyeleri"** de helâl kıldık. Yani ister cariye olsunlar, ister kocaları bulunan ya da

bulunmayan hür kadınlar olsun, kâfirlerden ganimet olarak aldığın kadınları da helâl kılmışızdır. Bu da onunla diğer mü'minler arasında ortak bir hususlur.

Yine onunla mü'minler arasında helâl kılınması bakımından ortak olan bir husus da şu buyrukta dile getirilmektedir: **"seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını ve teyze kızlarını"** da helâl kıldık. Amca, hala, dayı ve teyze tabirleri bunların yakın olanlarını da uzak olanlarını da kapsamaktadır. Bu buyruk helâl kılınan hanımların sınırlarını tespit etmektedir. Bunun mefhumundan da şu anlaşılmaktadır: Bunların dışında kalan (daha) yakın akrabalarla (Nisa suresinde de geçtiği gibi) evlenilmesi helâl değildir. Yani akrabalar arasından anılan bu dört akraba kadın dışındakilerle evlenmek, mubah değildir. Bunların dışında kalan gerek füru gerek usul akrabalar, anne-babanın -ne kadar aşağı gidilirse gidilsin- füruu ile bunların sulbünden gelen bunların yukarıdakilerinin furuu ile evlenmek mubah değildir.

"Seninle beraber hicret eden" kaydı, bu kimselerin Allah Rasûlüne helâl olmaları için anılmış bir kayıttır. Bu hususta âyet-i kerimenin tefsiriyle ilgili olarak ileri sürülen görüşlerin doğru olanı budur. Peygamber'in dışındakilere gelince böyle bir kaydın, nikahın sıhhati için bir şart olmadığı malumdur.

Aynı şekilde Biz sana **"kendini** (mehirsiz) **Peygamber'e bağışlayan ve Peygamber'in de nikahlamak istediği mü'min kadınları"** sırf kendini bağışlamasıyla helâl kıldık. Elbette ki bu, Peygamber'in isteğine bağlıdır. **"diğer mü'minlere değil de yalnız sana has olmak üzere,"** yani kendini bağışlayan mü'min kadınla evlenmenin mubahlığı sana hastır. Müminlere gelince onların bir hanımın, sırf kendisini bağışlaması yoluyla onu nikahlarına almaları helâl olmaz.

"Biz mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeler hususunda neleri farz kıldığımızı pek iyi biliriz." Biz, mü'minlerin görevlerinin ne olduğunu, onlara eşlerden ve cariyelerden nelerin helâl olup nelerin helâl olmadığını biliyoruz. Onlara bu hususları da bildirmiş, bunlarla ilgili farz hükümleri de açıklamış bulunuyoruz. Bu âyet-i kerimede bulunup da onlara muhalif olan haller ise sadece ona has kılınmış bir özellik demektir. Zira Yüce Allah'ın **"Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana... helâl kıldık."** buyruğu, Peygamber'e hitaptır. Diğer taraftan **"diğer mü'minlere değil de yalnız sana has olmak üzere"** buyruğu da bunu gerektirmektedir. Yani ey Peygamber, diğer mü'minlere mubah kılmadığımızı sana mubah kıldık. Senden başkası için geniş tutmadığımız çerçeveyi senin için geniş tuttuk.

Bu hükümleri **"sana sıkıntı olmasın diye"** böyle vardik. Bu ise Allah'ın, Rasûlüne verdiği ileri derecedeki önemi göstermektedir.

"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Her zaman mağfiret ve rahmet sıfatlarıyla muttasıftır. Hikmetinin gereği olarak ve indirilmelerine sebep teşkil eden hususların mevcut olması halinde mağfiret ve rahmetini, cömertlik ve ihsanını onlara indirir.

﴿ تُرْجِي مَن تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيٓ إِلَيْكَ مَن تَشَآءُ ۖ وَمَنِ ٱبْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ ءَاتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ ﴾

51- Hanımlarından kimi dilersen (sırasını) **geri bırakabilir, kimi dilersen de yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur. Bu, onların mutlu olmaları, üzülmemeleri ve kendilerine verdiklerine hepsinin razı olmaları için daha uygundur. Allah kalplerinizde olanı bilir. Allah her şeyi bilendir, Halîm'dir.**

51. Bu da aynı şekilde Yüce Allah'ın, Rasûlüne sağladığı bir genişlik ve ona rahmetinin bir tecellisidir. Ona, (başka erkekler hakkında) farz olan hanımlar arasında günleri paylaştırmayı terk etmeyi mubah kılmıştır. Eğer o günlerini aralarında paylaştıracak olursa bu, onun bir bağışıdır. Bununla birlikte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her hususta aralarında adaleti sağlamaya gayret eder ve şöyle derdi: *"Allah'ım! Bu, benim imkânlarım ölçüsündeki paylaştırmamdır. Benim sahip olamayıp da Senin sahip olduğun* (kalbî) *hususlar hakkında da beni kınama."*[9]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hanımlarından kimi dilersen geri bırakabilir,"** yani onları geri bırakarak yanına almaz ve onun yanında geceyi geçirmezsin; **"kimi dilersen yanına alabilirsin"** ve onun yanında geceyi geçirebilirsin.

Bununla birlikte bunu yapman senin hakkında kesin ve değişmez bir husus değildir. **"Geri bıraktıklarından kimi yanına almak istersen sana vebal yoktur."** Yani bütün bu hususlarda sen dilediğini tercih edebilirsin.

Çoğu müfessir şöyle demiştir: Bu, kendilerini ona bağışlayan hanımlara hastır. O, bunlardan dilediği kimseyi geri bırakabilir, dilediğini de yanına alabilirdi.

9 Ebu Dâvûd, Nikâh 38; Nesâî, İşretu'n-Nisâ 3; Tirmizî, Nikâh 42; İbn Mâce, Nikâh 47; Dârimî, Nikâh 25.

Yani arzu ettiği takdirde kendisini ona bağışlayanı kabul eder, dilemezse kabul etmezdi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha sonra Yüce Allah, bu hususdaki hikmeti açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Bu,"** sana gösterdiğimiz genişlik kararının sana ait olması, senin elinde bulunması ve senin onlara bağışta bulunman **"mutlu olmaları, üzülmemeleri ve kendilerine verdiklerine hepsinin razı olmaları için daha uygundur."** Çünkü onlar, senin farz olan bir hususu terk etmeyeceğini ve yerine getirilmesi gereken bir hakkı yerine getirmede kusurlu hareket etmeyeceğini bilirler.

"Allah kalplerinizde olanı bilir." Yani farz ve müstehap hakları eda ederken ve hakların çakıştığı ve tercih yapmak gerektiği hallerde kalplere arız olan düşünce ve niyetleri bilir. İşte bundan dolayı ey Allah'ın Rasûlü, hanımlarının kalpleri huzur bulsun diye Yüce Allah, senin için böyle bir genişliği teşrî' buyurmuştur.

"Allah her şeyi bilendir, Halim'dir." Yani hem ilmi geniştir, hem hilmi boldur. İlminin bir tecellisi olarak O, sizler için işlerinizi daha da düzene koyacak, ecirlerinizi daha çok artıracak hükümler teşrî' buyurmuştur. Hilminin bir tecellisi de O'nun, yaptığınız kötü işler ve kalplerinizin ısrar ettiği kötülükler dolayısıyla sizi hemen cezalandırmamasıdır.

﴿ لَا يَحِلُّ لَكَ ٱلنِّسَآءُ مِنۢ بَعۡدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكَ حُسۡنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ رَّقِيبٗا ٥٢ ﴾

52- Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen de, mevcut hanımlarını bırakıp yerlerine başka hanımlar alman da -onların güzellikleri hoşuna gitse bile- sana helâl değildir. Ancak sahip olduğun cariyeler hariç. Allah her şeyi görüp gözetlemektedir.

52. Bu, iyi davranışları mükâfatla karşılayan (Şekûr) Allah'ın, Rasûlünün hanımlarına *-Allah hepsinden razı olsun-* Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu tercih etmelerine karşılık bir mükâfatıdır. Onlara merhamet etmiş ve Rasûlünün artık onlardan başkasıyla evlenemeyeceğini beyan ederek şöyle buyurmuştur: **"Bundan,"** mevcut hanımlarından **"sonra artık başka kadınlarla evlenmen de mevcut hanımlarını bırakıp yerlerine başka hanımlar alman da... sana helâl değildir."**

Bu yolla hanımları, artık onların arasına yeni bir kuma katılmasından veya herhangi birini boşamasından yana emin olmuş oldular. Çünkü Yüce Allah, artık onların dünya ve âhirette onun hanımları olduklarını, onların Peygamber tarafından boşanmak suretiyle ondan ayrı kalmayacaklarını hükme bağlamış olmaktadır.

"Onların güzellikleri hoşuna gitse bile," yani mevcut hanımlarının dışında kalanların, güzellikleri hoşuna gitse dahi onları nikâhlaman sana helâl değildir.

"Ancak sahip olduğun cariyeler hariç." Yani bunlar senin için helâldir. Çünkü cariyelerin, nikahlı hanımlar tarafından kıskanılmaları ve hanımlara kumalık etmeleri açısından hür hanımlar konumunda olmadıkları bilinen bir hususdur.

"Allah her şeyi görüp gözetlemektedir." O, işleri görüp gözetendir, nereye varacaklarını bilendir. En mükemmel düzenle ve en güzel hükümlerle bunları idare edendir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعٗا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٖۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ وَمَا كَانَ لَكُمۡ أَن تُؤۡذُواْ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓاْ أَزۡوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعۡدِهِۦٓ أَبَدًاۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ٥٣ ﴾

53- Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine yemek için girmeyin. Yemek vaktini de beklemeyin. Fakat davet edilirseniz girin. Yemek yediniz mi de dağılın, lafa dalmayın. Çünkü bu, Peygamberi rahatsız etmekte fakat o, size (bunu söylemekten) **utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten utanmaz. Hanımlarından ihtiyaç olan bir şey isteyeceğiniz zaman da perde arkasından isteyin. Bu, sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir. Sizin Allah'ın Rasûlünü rahatsız etmeniz de, ondan sonra onun hanımlarını nikâhlamanız da asla olacak şey değildir. Çünkü bu, Allah katında çok büyük bir günahtır.**

53. Yüce Allah, mü'min kullarına Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanelerine girip çıkarken uymaları gereken edebi takınmalarını emretmektedir:

"Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine yemek için girmeyin." Yani orada yemek yemek maksadıyla girmenize izin verilmek-

sizin o odalara girmeyin. Aynı şekilde **"yemek vaktini de beklemeyin."** Yani ağırdan alarak yemeğin pişmesini, piştiği zamanları gözetlemeyi ya da yemek yedikten sonra rahatça oturmayı da beklemeyin.

Yani sizler, Peygamber'in odalarına ancak iki şartla girebilirsiniz: Girmenize izin verilmesi ve sizin orada oturmanızın ihtiyaç kadarıyla olması. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Fakat davet edilirseniz girin. Yemek yediniz mi de dağılın," ister yemekten önce ister sonra olsun **"lafa dalmayın."**

Daha sonra bu yasağın hikmet ve faydasını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü bu,"** sizin ihtiyaçtan fazla bekleyişiniz **"Peygamberi rahatsız etmekte,"** sizin onu evinin işlerinden alıkoymanız ve onu meşgul etmeniz, ona zor ve ağır gelmekte **"fakat o, size** (bunu söylemekten) **utanmaktadır."** Yani o size "Çıkın, artık gidin." demekten utanır. Nitekim özellikle kerem ehli olan insanlar evlerinde bulunan kimseleri evlerinden çıkarmaktan hâyâ ederler.

"Ama Allah haktan utanmaz." Şer'î bir emir, -terk edilmesi bir edep ve hâyâ gereği olduğu zannedilse bile- mutlaka yerine getirilmelidir. Şer'î emre uyulmalı ve ona muhalif olan hususun edeb ile en ufak bir ilişkisinin bulunmadığı kesinlikle kabul edilmelidir.

İşte Yüce Allah da sizin için hayırlı, Rasûlü için de uygun olan bir emri -ne olursa olsun- vermekten utanmaz.

İşte bu, insanların Peygamber efendimizin hanelerine girip çıkarken takınmaları gereken edebe dairdir. Hanımlarına hitapta ona karşı takınmaları gereken edebe gelince; ya onlarla konuşmaya gerek duyulur ya da gerek duyulmaz. Eğer konuşmaya gerek duyulmuyorsa böyle bir hitaba ihtiyaç yok demektir, edebli olan, bu gibi gereksiz konuşmayı terk etmektir.

Eğer onlarla konuşmaya ihtiyaç duyulursa -onlardan herhangi bir eşya yahut bir evde kullanılan kap kacak veya buna benzer bir şey istenecekse- o vakit onlardan **"perde arkasından"** istenmelidir.

Yani sizinle onlar arasında -görünmelerine ihtiyaç bulunmadığından dolayı- onların görünmesini engelleyecek bir perde bulunmalıdır. Buna göre durum ne olursa olsun, onlara bakmak yasaklanmış olmaktadır. Onlarla konuşmaya gelince bu hususta da Allah'ın sözünü ettiği tafsilatlı durum söz konusudur.

Daha sonra Yüce Allah, **"Bu, sizin kalbiniz için de, onların kalpleri için de daha temizdir."** buyurarak bunun hikmetini de zikretmektedir. Çünkü böylesi, şüphelerden daha uzaklaştırıcıdır. İnsan da kötülüğe davet eden sebeplerden ne kadar uzak kalırsa onun için daha selametli, kalbi için de daha iyi/temiz olur.

İşte bundan dolayı Yüce Allah'ın, tafsilatının birçoğunu açıklamış olduğu şer'î hükümlerden biri de kötülüğe götüren bütün yolların, kötülüğün sebeplerinin ve ona hazırlık olan şeylerin yasak olmasıdır. Her yolla bu kötülüklerden uzak durmak, şer'î bir gerekliliktir.

Daha sonra Yüce Allah kapsamlı bir ifadeyle ve genel bir kaide olmak üzere şöyle buyurmaktadır: Ey mü'minler, **"sizin Allah'ın Rasûlünü,"** ister sözlü olsun, ister fiilî olsun eziyet olabilecek bütün hallerle **"rahatsız etmeniz de, ondan sonra onun hanımlarını nikâhlamanız da asla olacak şey değildir."** Böyle bir şey size yakışmaz, böyle bir işe kalkışmanız uygun değildir. Aksine bu, çirkin bir iştir. Ondan sonra hanımlarını nikahlamaya kalkışmak da onu rahatsız edecek işlerdendir. Çünkü o, tazim olunacak bir makamdadır. Üstün bilinmeli, ona ikram gösterilmelidir. Ondan sonra hanımları ile evlenmeye kalkışmak, bu makamı ihlâl eder. Aynı şekilde onlar, hem dünyada hem âhirette onun zevceleridirler. Onun zevceleri olmaları, vefatından sonra da bakidir. İşte bundan dolayı onun hanımlarını nikâhlamak, ümmetinden hiç kimseye helâl değildir.

"Çünkü bu, Allah katında çok büyük bir günahtır." Ümmet bu emre aynen uymuştur. Allah'ın bu hususta koyduğu yasaktan uzak durmuştur. Yüce Allah'a hamd ve şükürler olsun.

﴿ إِن تُبْدُوا۟ شَيْـًٔا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Siz bir şeyi açıklasanız da gizleseniz de (şunu bilin ki) **Allah her şeyi çok iyi bilendir.**

54. "Siz bir şeyi açıklasanız" onu açıktan yapsanız **"da, gizleseniz de** (şunu bilin ki) **Allah her şeyi çok iyi bilendir."** Kalplerinizde olanı da, açığa vurduğunuzu da bilir ve sizlere bunun karşılığını da verecektir.

﴿ لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِىٓ ءَابَآئِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ إِخْوَٰنِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآءِ إِخْوَٰنِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآءِ أَخَوَٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُنَّ ۚ وَٱتَّقِينَ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴾

55- Hanımları için babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kızkardeşlerinin oğulları, kendi kadınları ve sahip oldukları köleleri (ile perdesiz konuşmalarında) **bir günah yoktur. Allah'a karşı takvalı olun. Şüphe yok ki Allah her şeye tanıktır.**

55. Yüce Allah, mü'minlerin annelerinden ancak perde arkasından bir şeyler istenip sorulabileceğini beyan ettiğinde kullanılan ifade, herkesi kapsayan umumi bir ifade olduğundan dolayı aşağıda sözü edilen mahrem akrabaların istisna edilmesi gerekmiştir. Bu nedenle de mü'minlerin annelerinin, onlarla konuşurken perde arkasında saklanmalarına gerek olmadığı, bunda bir sakınca olmadığı zikredilmektedir. Burada amcalarla dayılar söz konusu edilmemektedir. Çünkü kendilerinin halaları ve teyzeleri oldukları erkek ve kız kardeşlerinin erkek çocuklarından (yeğenlerinden) perde arkasında saklanmaları gerekmediğine göre bizzat kendi amcalarından ve dayılarından saklanmalarına gerek olmadığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. Diğer taraftan amcayı ve dayıyı açıkça söz konusu eden diğer âyet-i kerimenin mantuku (lafzî ifadesi) de bu âyet-i kerimenin mefhumundan anlaşılandan daha önceliklidir.

"Kendi kadınları" ifadesi, kendi dindaşları olan kadınlar demek olup kâfir kadınları dışarıda bırakmaktadır. Tür olarak bütün kadınların kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Çünkü kadının kadından saklanması gerekmemektedir.

"Ve sahip oldukları köleleri," köle, tamamı ile kadının mülkiyetinde olduğu sürece bu böyledir.

Bu kişiler hakkında vebal olmadığı belirtildikten sonra, bu konuda ve başkalarında takvâya bağlılık ile bu hususta şer'î herhangi bir sakıncanın bulunmaması şart koşularak şöyle buyrulmaktadır: Bütün hallerinizle **"Allah'a karşı takvalı olun,"** takvâya bağlı kalın.

"Şüphe yok ki Allah her şeye tanıktır." Gizlisiyle açığıyla kulların bütün amellerine şahittir, onların sözlerini işitir ve yaptıklarını görür. Sonra da bu yaptıklarının karşılığını eksiksiz bir şekilde kendilerine verir.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيْهِ وَسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا ﴾

56- Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin.

56. Bu buyrukta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kemaline, derecesinin yüksekliğine, Allah nezdinde olsun, O'nun yarattıkları nezdinde olsun mevkiinin üstünlüğüne, şanının yüceliğine dikkat çekilmektedir.

"Şüphesiz Allah" teâlâ **"ve melekleri Peygamber'e salât ederler."** Allah, onu sevdiğinden dolayı melekler arasında ve Mele-i Âlâ'da ondan övgüyle söz eder. Allah'ın mukarreb melekleri de ondan övgüyle söz eder, onun için dua ve niyaz ederler.

"Ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm edin." Allah'a ve meleklere uyun. Üzerinizdeki haklarının bir bölümüne karşılık olmak üzere imanınızı daha bir tamamlamak, onu tazim etmek, ona sevginizi ve ikramınızı göstermek, hasenatınızı daha da artırmak ve günahlarınızın kefareti için bunları yapın.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salat ve selam getirmenin en faziletli şekli, onun ashabına öğrettiği şu şekildir:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».

"Allah'ım! İbrâhim'in ailesine salat ettiğin gibi Muhammed'e ve ailesine de salat et. Allah'ım! İbrâhim'in ailesine hayır ve bereket ihsan ettiğin gibi Muhammed'e ve ailesine de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz ki Sen övgüye lâyıksın, çok yücesin."[10]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salât ve selâm getirme emri bütün vakitlerde meşrudur. Pek çok alim de namazda bu şekilde salat ve selam getirmeyi farz kabul etmiştir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فِي ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾ ﴾

57- Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler var ya, şüphesiz Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

57. Yüce Allah, Rasûlünün tazim edilmesini, ona salât ve selâm getirilmesini emrettikten sonra ona eziyet etmeyi yasaklamış ve böyle bir davranışa karşılık da tehditte bulunmuştur: **"Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler,"** buyruğu, ister sözlü,

10 Buhârî, Tefsir, 33. sûre, 10

ister fiilî olsun eziyet, sövme, hakaret, ona veya dinine dil uzatma vb. gibi ona eziyet teşkil edecek her türlü hususu kapsamına alır.

"şüphesiz Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş," onları rahmetinden kovup uzaklaştırmıştır. Dünyada lanete uğramalarının bir parçası da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söven ve ona eziyet eden kimsenin öldürülmesi hakkındaki hükmüdür.

"Ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır." Ona eziyet etmenin cezası, bu eziyette bulunanın hor ve hakir kılıcı azapta eziyete uğratılmasıdır. Allah Rasûlüne eziyet etmek, başkasına eziyet etmek gibi değildir. Çünkü kul, Allah'ın Rasûlüne iman etmedikçe Allah'a da iman etmiş olmaz.

Ayrıca Allah Rasûlüne tazim edilmesi imanın gereklerindendir. Mü'minlere eziyet etmek büyük bir günah, vebali de çok büyük olduğuna göre böyle bir şeyin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yapılması çok daha büyük bir günahtır.

Nitekim Yüce Allah, müminlere eziyet hakkında da şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ بِغَيْرِ مَا ٱكْتَسَبُوا۟ فَقَدِ ٱحْتَمَلُوا۟ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Mümin erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeylerden dolayı eziyet edenler, kesinlikle bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar.

58. "Mümin erkeklere ve mü'min kadınlara işlemedikleri şeylerden dolayı" eziyet edilmesini gerektiren herhangi bir suçları bulunmaksızın **"eziyet edenler,"** sebepsiz yere mü'minlere eziyet ettikleri için **"kesinlikle bir iftira ve apaçık bir günah"** yükünü sırtlarına alıp **"yüklenmiş olurlar."**

Çünkü bu yolla mü'minlere haksızlık yapmış ve zulmetmiş, Allah'ın saygı gösterilmesini emrettiği bir yasağı da çiğnemiş olurlar. Bundan dolayı mü'minlerden bir ferde sövmek, kişinin haline ve mertebesinin yüksekliğine göre taziri (hakimin uygun göreceği bir cezaya çarptırılmayı) gerektirir.

Bu nedenle sahabeye sövenlerin taziri daha ileri derecede olur. Alimlere ve dine bağlı sövmenin taziri de diğerlerine göre daha büyük çapta olur.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٩﴾ ﴾

59- Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle de cilbâblarını (başlarından aşağı) **üzerlerine salsınlar. Bu, onların** (hür ve iffetli olarak) **tanınıp rahatsız edilmemeleri için daha uygundur. Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.**

59. Bu âyet, "hicab âyeti" diye bilinen âyettir. Yüce Allah peygamberine, genel olarak mü'minlerin hanımlarına bu hükmü emretmesini, (bu hususta emirler onlar için daha kesin olduğundan ve başkasına emir veren kimsenin, bizzat kendi ailesinden başlaması gerektiği için) öncelikle kendi hanımlarından ve kızlarından başlamasını emretmektedir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten kendinizi ve ailelerinizi koruyun."** (et-Tahrîm, 66/6)

"Cilbâblarını (başlarından aşağı) **üzerlerine salsınlar."** "Cilbab," elbise üstünden giyilen örtü, büyük baş örtüsü, tepeden tırnağa kadar örten elbise demektir. Yani sen onlara, yüzlerini ve göğüslerini cilbablarının bir kısmıyla örtmelerini emret.

Daha sonra Yüce Allah, bunun hikmetini şöyle beyan etmektedir: **"Bu, onların** (hür ve iffetli olarak) **tanınıp rahatsız edilmemeleri için daha uygundur."** Bu, örtüye bürünmemeleri halinde rahatsız edileceklerini göstermektedir. Çünkü örtünmeyecek olurlarsa bunların iffetli kadınlar olmadıkları zannedilebilir, bu nedenle kalbinde hastalık bulunan kimseler bunlara sataşıp eziyet edebilirler. Hatta onlar hakir görülebilir ve cariye oldukları bile zannedilebilir. Böylece kötülük yapmak isteyenler de onları hafife alabilir.

Örtüye bürünmek, bu hususta onlara tamah besleyenlerin işte bu gibi umutlarını ortadan kaldırır.

"Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Çünkü O, bundan önce aykırı davranışlarınızı bağışlamış, hükümleri açıklamakla, helâl ve haramı belirtmekle size merhamet buyurmuştur.

Bu buyrukla kadınlar yönünden açılabilecek bir fitne kapısı kapatılmış olmaktadır. Kötülük ehli yönünden açılabilecek kapı da şu buyrukla, onlara tehditte bulunularak kapatılmıştır.

﴿ ۞ لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْمُرْجِفُونَ فِى ٱلْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar (bu yaptıklarına) **son vermezlerse andolsun seni** (savaşmak üzere) **onların üzerine göndeririz. Sonra orada seninle birlikte ancak çok az bir süre kalabilirler.**

60. "Eğer münafıklar, kalplerinde" şüphe yahut şehvet gibi bir **"hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar,"** yani müminleri düşmanlarla korkutup dehşete düşürmeye çalışan, onların çokluklarını, güçlülüklerini müslümanların ise zayıf olduklarını dile getirenler "(bu yaptıklarına) **son vermezlerse,"** Burada neye son vereceklerinin açıkça belirtilmemesi, bu işi yapmaya kalkışanların hatırlarından geçirdikleri, akıllarına gelen her türlü vesvese, İslâm'a ve müslümanlara sövmeye kalkışma, müslümanlar arasında yalan haber yayıp güçlerini zayıflatma, mü'min hanımlara kötü maksatlarla dil uzatma, haklarında hâyâsızca konuşma vb. gibi bu tür kimselerden sadır olan türlü masiyetlerin tamamını kapsaması içindir. İşte böyleleri bu işlerinden vazgeçmeyecek olurlarsa; **"andolsun seni** (savaşmak üzere) **onların üzerine göndeririz."** Onları cezalandırmanı, onlarla savaşmanı emreder, seni onlara başına musallat ederiz. Bunu yaptık mı da onların sana karşı koyacak güçleri olmaz, kendilerini hiçbir şekilde koruyamazlar. Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **"Sonra orada seninle birlikte ancak çok az bir süre kalabilirler."** Yani sen, onları öldüreceğin yahut süreceğin için Medine'de sana ancak pek kısa bir süre komşuluk edebileceklerdir.

Bu buyruk, müslümanlar arasında kalmaları halinde müslümanlara zarar verecek kötü kimselerin sürgüne gönderileceğine delildir. Çünkü böylesi, kötülüğün kökünü daha iyi ortadan kaldırır ve kötü olanı daha iyi uzaklaştırır.

﴿ مَّلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوٓا۟ أُخِذُوا۟ وَقُتِّلُوا۟ تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ ﴾

61- Lanete uğramışlar olarak (oradan sürülürler). **Nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve öldürülürler.**

61. Bulundukları yerden sürülürler, onlar hiçbir şekilde kendilerini güvende hissetmezler. Rahat ve huzur bulamazlar. Öldürülmekten, hapsedilmekten yahut cezalandırılmaktan korkarlar.

﴿ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti/kanunu da budur. Sen Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.

62. "Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti/kanunu da budur." Yani isyanı devam ettirenler, eziyet etme cür'eti göstererek bundan vazgeçmeyenler, ağır bir şekilde cezaya uğratılırlar. **"Sen Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın."** Aksine O'nun sünneti/kanunu, belli sonuçları gerektiren sebeplerle birlikte cereyan eder.

﴿ يَسْـَٔلُكَ ٱلنَّاسُ عَنِ ٱلسَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴾

63- İnsanlar, sana kıyameti soruyorlar. De ki: 'Onun ilmi ancak Allah'ın katındadır.' Ne biliyorsun, belki de kıyametin kopması yakındır!

63. Yani insanlar, sana çabuk gerçekleşmesini isteyerek Kıyametin ne zaman kopacağını, bazıları da onu yalanlamak maksadıyla ve onun gerçekleşeceğini haber vereni acze düşürmek gayesiyle bu soruyu sorarlar.

Sen de onlara **"de ki: 'O'nun ilmi ancak Allah'ın katındadır.'"** Ne zaman kopacağını Allah'tan başkası bilmez. Benim de, benden başkasının da bu hususta bir bilgisi yoktur. Bununla birlikte Kıyametin gerçekleşmesinin gecikeceğini zannetmesinler!

"Ne biliyorsun, belki de kıyametin kopması yakındır." Kıyametin kopmasının/vaktinin uzak ya da yakın olmasının herhangi bir önemi/faydası yoktur. Önemli olan, sonuçta kulun; hüsrana mı uğradığı, kazandığı mı; bedbaht mı olduğu, bahtiyar mı; azabı mı yoksa mükâfatı mı hak ettiğidir. İşte ben, size bunu haber vereceğim ve bunları hak edenlerin niteliklerini belirteceğim.

Bu nedenle -devamla- azabı hak edenlerin ve azabın kendisinin nitelendirildiğini görüyoruz. Çünkü sözü geçen nitelendirme, Kıyameti yalanlayan bu gibi kimselere tıpatıp uymaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴾

64- Şüphesiz Allah, kâfirlere lanet etmiş ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır.

65- Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Hiçbir dost ve yardımcı da bulamayacaklardır.

64. "Şüphesiz Allah, kâfirlere," alışageldikleri âdetleri küfür olmuş kimselere ve Allah'ı, peygamberlerini, onların Allah'tan getirdiklerini inkâr yolunu seçenlere **"lanet etmiş,"** dünyada da, âhirette de onları rahmetinden uzaklaştırmıştır ki bu da ceza olarak yeter.

"Ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır." Cesetlerin de alev alev yanacağı bir ateş hazırlanmıştır. Azap onların tâ kalplerine kadar işleyecektir.

65. Bu, oldukça ağır azapta ebedî kalacaklar, ondan çıkıp uzaklaşamayacaklar ve bu azap üzerlerinden bir an dahi hafifletilmeyecektir. Orada istediklerini kendilerine verecek **"hiçbir dost"** ve azabı üzerlerinden uzaklaştıracak hiçbir **"yardımcı da bulamayacaklardır."** Aksine onlar, dostsuz ve yardımcısız kalacaklardır. Alevli ateş azabı, onları çepeçevre kuşatacak ve çok ileri derecede onlara sıkıntı verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ ءَاتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ ٱلْعَذَابِ وَٱلْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ ﴾

66- Yüzlerinin ateşte evirilip çevrileceği gün diyecekler ki: 'Ah! Keşke, Allah'a da, Rasûlüne de itaat etseydik.'

67- Yine diyecekler ki: 'Rabbimiz, gerçekten biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik, onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar.'

68- 'Rabbimiz, onlara iki kat azap ver ve onlara büyük bir lanetle lanet et!'

66. "Yüzlerinin ateşte evirilip çevrileceği gün" ateşin hararetini tadacaklar ve bunun ağır sıkıntısını duyacaklar, geçmişte yaptıklarını pişmanlık içinde anacaklar ve **"diyecekler ki: 'Ah! Keşke, Allah'a da, Rasûlüne de itaat etseydik!'"** de bu

azaptan kurtulsaydık. Biz de itaat edenler gibi pek büyük mükâfatı hak etmiş olsaydık. Ancak böyle bir temenninin zamanı geçmiş olacaktır. Bu temenninin onlara pişmanlık, üzüntü, keder ve acıdan başka bir faydası olmayacaktır.

67. "Yine diyecekler ki: 'Rabbimiz, gerçekten biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik.'" Sapıklıklarında onları taklit ettik.

"Onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar." Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"O günde** (her) **zalim ellerini ısırıp 'Keşke Peygamberle birlikte hak yolu tutmuş olsaydım.' der. 'Eyvah bana, keşke filanı dost edinmeseydim. Andolsun ki bana geldikten sonra beni zikirden** (Kur'ân'dan) **o saptırdı.'"** (el-Furkan, 25/27-29)

68. Hem kendilerinin hem de büyük kabul ettikleri kimselerin cezayı hak ettiklerini öğrenecekleri vakit, kendilerini saptıranların daha çok azaba uğratıldıklarını bilerek rahatlamak istediklerinden şöyle diyeceklerdir: **"Rabbimiz, onlara iki kat azap ver ve onlara büyük bir lanetle lanet et."** Yüce Allah da şöyle buyuracaktır: Her biriniz için azaptan belli bir pay vardır. Hepiniz küfür ve masiyette ortaktınız. O bakımdan ceza görmede de ortak olacaksınız. İşlediği günahların farklılığı oranında kiminizin cezası diğerinden farklı olsa da bu böyledir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴾

69- Ey iman edenler! Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın. Nitekim Allah onu onların dediklerinden temize çıkarmıştır. O, Allah indinde çok itibarlı biriydi.

69. Yüce Allah, mü'min kullarını şerefli, kendilerine karşı çok şefkatli ve merhametli olan rasûlleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e eziyet edip incitmekten sakındırmaktadır. Böylelikle onu karşılamaları gereken ikram ve ihtiramın zıddıyla ona karşı tutum takınmasınlar, durumları Allah'ın kelîmi İmran oğlu Mûsâ'ya eziyet veren kimselerin hallerine benzemesin.

Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'ın, söyledikleri incitici sözlerden uzak olduğunu, bu dedikleriyle ilgisinin olmadığını ortaya çıkarmıştır. Halbuki o, hiç de itham edilecek ve incitilecek bir kişi değildi. Çünkü o, Allah nezdinde oldukça itibarlı, O'na alabildiğine yakınlaştırılmış, peygamberlerin haslarından ve Allah'ın ihlasa erdirilmiş kullarından idi. Mûsâ *aleyhisselam*'ın sahip olduğu bu üstün faziletler, onları, onu

incitmekten, hoşuna gitmeyecek şekilde ona sataşmaktan alıkoymamıştı. O halde ey mü'minler, sizler bu hususta onlara benzemekten sakınmalısınız.

Burada işaret edilen eziyet şuydu: İsrailoğulları, Mûsâ *aleyhisselam*'ın ileri derecede hâyâlı olduğunu, onlara karşı alabildiğine tesettüre riâyet ettiğini gördüklerinde "Bu şekilde onu davranmaya iten tek sebep, onun hâyâlırının büyük olmasıdır." dediler. Bu yalan haber de aralarında alabildiğine yayıldı. Yüce Allah, onların bu iddialarından Mûsâ'yı temize çıkarmak istedi. Şöyle ki bir seferinde yıkanmak üzere elbisesini bir taşın üzerine koymuştu. Taş, elbisesiyle birlikte uzaklaşıp gitti. Mûsâ *aleyhisselam* da onu arkasından yakalamak üzere koştu. Bu halde İsrailoğullarının oturdukları yere kadar varmak zorunda kaldı. Böylece onlar da onun, Allah'ın yarattığı en güzel surette bir kişi olduğunu gördüler[11] ve onun hakkında ortaya attıkları iftira da ortadan kalkmış oldu.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Ey iman edenler! Allah'a karşı takvalı olun ve doğru söz söyleyin.

70. Yüce Allah, mü'minlere bütün hallerinde, gizli ve açıkta kendisinden korkup takvâya bağlı kalmalarını emretmekte, takvâdan da özellikle kavl-i sedîd'i (doğru sözü) teşvik etmektedir. "Kavl-i sedîd," doğruya birebir uygun -veya kesin bir kanaat sahibi olmak mümkün olmadığı hallerde- ona en yakın olan söz demektir. Bu da kıraat, zikir, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, ilim öğrenmek ve öğretmek, ilmî meselelerde doğruyu isabet ettirmeye olanca gayret harcamak, buna ulaştıran bütün yolları izleyip bu hususta yardımcı olan bütün araçları kullanmayı içine alır. İnsanlarla konuşma esnasında yumuşak ve nazik söz söylemek de kavl-i sedîde dahildir. En uygun olana yol göstermek ve nasihat ihtiva eden sözler de bu kabildendir.

Daha sonra Yüce Allah, takvanın ve kavl-i sedîd söylemenin sağlayacağı faydaları beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾

71- (Böyle yaparsanız) **Allah, amellerinizi sizin için salih/düzgün kılar ve günahlarınızı da bağışlar. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse gerçekten o, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.**

11 Buhârî, Ğusl 20; Müslim, Hayz 75, Fedâil 155, 156.

71. "(Böyle yaparsanız) **Allah, amellerinizi sizin için salih/düzgün kılar.**" Yani bu, amellerinizin salih-düzgün olmasına sebep ve kabul edilmesine bir vesile olur. Çünkü takvâ sebebiyle ameller, Allah tarafından kabul edilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Allah, ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.**" (el-Maide, 5/27)

Bununla insan, salih amel işleme tevfikine mazhar olur ve aynı şekilde Allah, amelleri, onları bozan hususlara karşı korumak suretiyle ıslah ettiği gibi o amellerin mükâfatını ve kat kat artırılmasını da sağlar.

Diğer taraftan takvâyı ve kavl-i sedidi ihlal etmek de amellerin bozulmasına, kabul edilmemesine yol açar; amellerin kabul edilmesi ve kat kat artırılması gibi sonuçların doğmamasına sebep olur.

Yine bu şekilde davranmanız sayesinde helâk oluşa sebep teşkil eden "**günahlarınızı da bağışlar.**"

O halde işler takvâ ile doğru yolu bulur ve takvâ sayesinde sakınılan hususlar bertaraf edilir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse gerçekten o, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.**"

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ ﴾

72- Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de onlar, onu yüklenmekten çekindiler ve (gereğini yerine getirememekten) **korktular. Ama onu insan yüklendi. Şüphesiz o, çok zalim ve çok cahildir.**

72. Yüce Allah, "**emanet**"in şanını yüceltmektedir ki bu emanet, mükelleflere verdiği açıktan olduğu gibi gizli hallerde de emirleri yerine getirmek ve haramlardan sakınmak vazifesidir. Bu emaneti pek büyük varlıklar olan göklere, yere ve dağlara arz ve takdim ettiğini bildirmektedir. Ki bu teklif, kesin bir emir suretinde değil, muhayyerlik şeklindeydi. Yani onlara, "Eğer sizler, bu emanetin gereğini yerine getirir, hakkını ifa ederseniz sizler için mükâfat vardır; gereğini yerine getirmez, hakkını da eda etmezseniz cezalandırılacaksınız." denildi.

Ama "**onu yüklenmekten çekindiler ve** (gereğini yerine getirememekten) **korktular.**" Yüklenilecek bu yükü taşıyamamaktan korktular. Yoksa Rablerine isyan maksadıyla veya O'nun vereceği mükâfata muhtaç olmadıkları için değil!

Yüce Allah ise bu emaneti, -sözü geçen şarta bağlı olarak- insana teklif etti. O da bunu kabul etti. Zalimliğine ve bilgisizliğine rağmen bunu alıp yüklendi, bu ağır yükün altına girdi.

Bu emanetin gereklerini yerine getirip getirmemek açısından insanlar üç kısma ayrılır: Münafıklar bu gerekleri zahiren yerine getirirler, batınen getirmezler. Müşrikler hem zahiren hem batınen yerine getirmeyi terk ederler. Müminler ise hem zahiren hem batınen yerine getirirler.

İşte Yüce Allah, bu üç kısmın amellerini ve onların karşı karşıya kalacakları mükâfat ve cezayı beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِّيُعَذِّبَ ٱللَّهُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْمُشْرِكِينَ وَٱلْمُشْرِكَٰتِ وَيَتُوبَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾ ﴾

73- (Bu emanetin sonucunda) **Allah, münafık erkeklerle münafık kadınlara, müşrik erkeklerle müşrik kadınlara azap edecek, mü'min erkeklerle mü'min kadınların da tevbelerini kabul edecektir. Allah Ğafur'dur** (çok bağışlayıcıdır), **Rahîm'dir** (pek merhametlidir).

73. Haklarında hüküm verilenlerin pek çoğu -münafık ve müşrik oluşu dolayısıyla- ilâhî mağfiret ve rahmeti hak etmemekle birlikte Allah'ın, bu âyet-i kerimeyi mağfiretinin eksiksizliğine, rahmetinin genişliğine ve cömertliğinin kapsamlılığına delâlet eden bu iki kerim ismiyle (Ğafur ve Rahim isimleriyle) nihâyetlendirdiğinden dolayı Yüce Allah'a hamd u senâ olsun.

Ahzâb sûresinin tefsiri -Allah'ın yardımıyla- burada sona ermektedir. O'na hamdolsun.

سورة السبإ

SEBE SÛRESİ

-34-

34- SEBE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 54 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ۝١ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ۝٢ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hamd, göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız kendisinin olan o Allah'adır. Âhirette de hamd yalnız O'nadır. O, Hakîm'dir, Habîr'dir.

2- O, yere gireni de, oradan çıkanı da, gökten ineni de, oraya yükseleni de bilir. O, Rahîm'dir, Ğafûr'dur.

1. Hamd, övgüye değer sıfatlar ve güzel fiiller sebebiyle övgüde bulunmak demektir. Yalnız Yüce Allah'a hamdedilir. O, bütün sıfatları dolayısıyla övülür. Zira bu sıfatlar, eksikliğin söz konusu olmadığı kemal sıfatlarıdır. Fiilleri dolayısıyla da övülür. Çünkü bu fiiller, lütuf ve adalet dairesinde döner durur. Lütfu sebebiyle O'na övgüler düzülür ve şükredilir, adaleti sebebiyle de övülür ve hikmeti itiraf edilir. O, burada kendi zatını övmektedir. Çünkü **"göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnız"** O'nundur. Yani bütün bu varlıklar üzerinde hükümranlık O'na aittir. Hepsi, O'nun kullarıdır. O onlar üzerinde, övülmeyi gerektirecek şekilde tasarrufta bulunmaktadır.

"Âhirette de hamd yalnız O'nadır." Övgüsü ve yüceltilmesi, dünyada olduğundan çok daha ileri derecede ahirette açığa çıkacaktır. Yüce Allah, yaratılmışlar arasındaki hükmünü verince insanlar ve diğer bütün yaratılmışlar, O'nun verdiği hükmü, adaletinin mükemmelliğini, hükmündeki hikmetinin eşsizliğini görecekler ve bundan dolayı O'na övgüde bulunacaklardır. Hatta cehennemle cezalandırılacak kimseler dahi kalpleriyle O'na övgüde bulunup boyun eğeceklerdir. Azaplarının, amellerinin bir neticesi olduğunu, O'nun cezalandırma şeklindeki hükmünün adaletli olduğunu kabul edeceklerdir.

Nimet ve mükâfat yurdunda (cennette) O'nun hamdinin ortaya çıkışına gelince; bu hususta ki haberler sayılamayacak kadar çoktur ve bu konuda naklî ve aklî deliller birbiriyle uyum göstermektedir. Cennetlikler, cennette Yüce Allah'ın ardı arkası kesilmeyen nimetlerini, kesintisiz hayırlarını, bereketlerinin çokluğunu, bağışlarının uçsuz bucaksız olduğunu göreceklerdir. Öyle ki cennet ehlinin kalbinde ne kadar temenni, ne kadar istek varsa her birine, temenni edip istediklerinden çok daha fazlası verilecektir. Hatta temennilerinin ulaşamayacağı, kalplerinden geçmeyen pek çok hayra ereceklerdir.

Böyle bir durumda Rablerine nasıl hamd edecekleri/övecekleri tasavvur edilebilir mi? Cennette Allah'ı hakkıyla tanımaya engel teşkil eden arızî sebepler, O'nu sevmenin, O'ndan övgüyle söz etmenin önündeki engeller tamamen ortadan kalkmış olacaktır. Bu da cennet ehli tarafından her türlü nimetten daha çok sevilecek bir şey ve her zevkten daha lezzetlidir.

Bundan dolayı cennet ehli, Yüce Allah'ı görüp de kendilerine hitap edeceği vakit, O'nun sözünü işittiklerinde, içinde bulundukları bütün nimetleri unutacaklar. Cennette Allah'ı zikretmeleri, bütün vakitlerde tıpkı nefes alıp vermeleri gibi kesintisiz olur. Buna bir de O'na hamd u senalarda bulunmalarını gerektirecek şekilde cennette her vakit Rablerinin azameti, celali, cemali ve kemalinin genişliğinin ortaya çıkacağını eklersek durumu varın siz düşünün!

"O Hakîmdir." Yani yönetiminde ve idaresinde, verdiği emir ve yasaklarında hikmeti sonsuz olandır. **"Habîrdir."** Bütün işlerin gizliliklerini, saklı olan hallerini bilir, hepsinden haberdardır. Yüce Allah daha sonra ilminin genişliğini etraflı bir şekilde dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

2. "O, yere" yağmur, tohum ve canlı kabilinden **"gireni de, oradan"** çeşitli bitkilerden ve canlı türlerinden **"çıkanı da, gökten"** hükümler, rızıklar ve kaderler kabilinden **"ineni de, oraya"** melekler, ruhlar ve bunun dışındaki şeylerden **"yükseleni de bilir."**

Yüce Allah, yarattıklarını, onlardaki hikmetini ve bütün hallerini bildiğini beyan ettikten sonra da onlara olan mağfiret ve rahmetini belirterek şöyle buyurmaktadır:

"O, Rahîm'dir, Ğafûr'dur." Yani rahmet ve mağfiret O'nun sıfatıdır. Bunların tecellileri de kesintisiz olarak her zaman kulların üzerine, bunları gerektiren amellerde bulunmalarına göre iner.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَأْتِينَا ٱلسَّاعَةُ ۖ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّى لَتَأْتِيَنَّكُمْ ۖ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ ۖ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ
مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَآ أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرُ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ
مُّبِينٍ ۝٣ لِّيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
۝٤ وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ۝٥ ﴾

3- Kafirler, 'Bize kıyamet gelmeyecek!' dediler. De ki: 'Hayır! Gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki o, elbette size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz. Bundan daha küçük ya da büyük ne varsa hepsi muhakkak apaçık bir kitaptadır.'

4- Bu, iman edip salih ameller işleyenleri mükâfatlandırması içindir. Onlar için mağfiret ve tükenmez bir rızık vardır.

5- Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlar var ya, işte onlar için can yakıcı, feci bir azap vardır.

3. Yüce Allah, Zatını vasfettiği hususlarla azametini beyan ettikten -ki bu O'nun tazim ve takdis edilmesini ve O'na iman etmeyi gerektirir- sonra insan sınıflarını söz konusu etmektedir. Bir kesim, Rabbini hakkıyla tanımamakta, O'nu hak ettiği şekilde tazim etmemektedir. Aksine O'nu, O'nun öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu ve kıyametin kopacağını inkâr etmiş, bu hususta peygamberlerine karşı çıkmışlardır. O ise şöyle buyurmaktadır:

"Kafirler," yani Allah'a, peygamberlerine ve onların getirdiklerine küfredenler, küfürleri sebebiyle **"Bize kıyamet gelmeyecek!"** yani her şey dünya hayatından ibarettir, kimimiz ölürüz, kimimiz de yaşarız, **"dediler."** Yüce Allah, Rasûlüne onların sözlerini ret ve iptal etmesini, öldükten sonra dirilişin gerçekleşeceğine ve kıyametin mutlaka gelip onları bulacağına dair yemin etmesini emretmektedir: **"De ki: Gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki o, elbette size gelecektir."**

Buna dair de bir delil getirmiştir ki, onu kabul eden kimse, zorunlu olarak öldükten sonra dirilişi de tasdik etmek durumundadır. Bu delil ise Yüce Allah'ın geniş ve her şeyi kuşatan ilmidir. Bu sebeple Rabbini, **"Gaybı bilen"** diye vasfetmiştir. Gayb, gözlerimizden ve ilmimizden gizli olan şeylerdir. O, gaybı biliyor; ya görülenlere ne demeli!?

Daha sonra ilminin kapsamlılığına dair ifadeyi pekiştirmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz."**

Her şeyi hem zatları ile hem cüzleri ile bilir. Hatta parçanın en küçük bölümü olan ve miktarı miskal/ağırlık diye ifade edilen en küçük ağırlıklar [atomlar] bile O'nun bilgisinin dışında değildir.

"Bundan daha küçük ya da büyük ne varsa hepsi muhakkak apaçık bir kitaptadır." İlmi, onları kuşatmış, kalemi de kaydetmiştir. Apaçık kitap da onları içermektedir ki bu kitap, Levh-i Mahfuz'dur. Zerre ağırlığınca bir şey veya bundan daha aşağısı bile O'nun bilgisinden gizli kalmadığına göre yerin, ölülerden neleri eksilttiğini ve cesetlerinden geriye ne kaldığını bilen, elbette ve öncelikli olarak onları diriltmeye de kadirdir. Onları diriltmek, hiçbir şekilde, her şeyi kuşatan bilgiden daha fazla hayret edilecek bir şey değildir.

4. Daha sonra Yüce Allah, öldükten sonra dirilişin maksadını beyan etmektedir: **"Bu, iman edip,"** yani kalpleriyle Allah'ı ve peygamberlerini kesin olarak tasdik edip imanlarını tasdik etmek üzere de **"salih ameller işleyenleri mükâfatlandırması içindir. İşte onlar için,"** iman ve amelleri dolayısıyla günahları için **"mağfiret"** vardır ki bununla her türlü kötülük ve ceza bertaraf edilir; ihsanları sebebiyle de **"tükenmez bir rızık vardır."** Bununla da her türlü istek ve arzuları, dilek ve temennileri gerçekleşir.

5. **"Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlar var ya,"** yani onları inkara, onları getirenin ve indirenin -ölümden sonra tekrar yaratmada aciz olduğunu ileri sürdükleri gibi- bu hususta da aciz olduğunu iddia etmek üzere çabalayanlar; **"işte onlar için can yakıcı,"** yani bedenlerine ve kalplerine acı ve ızdırap verici **"feci bir azap vardır."**

﴿ وَيَرَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ ٱلْحَقَّ وَيَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٦﴾ ﴾

6- Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilen (Kitabın), **hakkın ta kendisi olduğunu ve Azîz ve Hamîd olanın yoluna hidayet ettiğini bilirler.**

6. Yüce Allah, öldükten sonra dirilişi inkâr edenleri ve Rasûlüne indirdiğinin hak olmadığı görüşünde olanları beyan ettikten sonra kullar arasından ilâhî tevfike mazhar olan ilim ehlinin durumlarını zikretmektedir. Bunların görüşüne göre ise Allah'ın, Rasûlüne indirdiği kitap ve bu kitabın içerdiği haberler, hakkın ta

kendisidir. Hatta hak sadece bu kitaptadır. Ona muhalif ve aykırı olan şeyler ise hiç şüphesiz batıldır. Çünkü onların ilmi, yakîn derecesine ulaşmıştır.

Yine onların kanaatine göre Kur'an, emir ve yasaklarında **"Azîz ve Hamîd olanın yoluna hidayet"** etmektedir. İşte onlar, Kur'an'ın haber verdiklerinin kesin doğru olduğuna birçok bakımdan kesin kanaat getirmişlerdir: Haber verenin doğruluğunu bilmeleri, bu haberlerin vakıadaki olaylara ve önceden gönderilmiş kitaplara uygun düşmesi, yine verdiği haberlerin gözle görülecek şekilde meydana geldiğini görmeleri, iç dünyalarında da, dış dünyalarında da bu haberlere delâlet ve tanıklık eden pek büyük âyetleri ve belgeleri görmeleri, onların Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının delâletlerine uygun düşmesi bunlardan bazılarıdır. Yine onlar, onun emir ve yasaklarının dosdoğru yola ilettiğini, bu yolun da nefsi arındıran, ecri artıran, yapana ve başkalarına fayda veren, dürüstlük, ihlas, ana-babaya iyilik yapıp akrabalık bağını gözetmek, bütün insanlara iyilikte bulunmak gibi emirleri içerdiğini; çirkin, ruhu kirleten, ecirleri yok eden kötü her türlü sıfatı da yasakladığını; şirk, zina, faiz, canlarda, mallarda namus ve haysiyetlerde zulüm ve haksızlık gibi günah ve vebali gerektiren her türlü hususu men ettiğini görürler.

İşte bu, ilim ehli için büyük bir şeref ve üstünlük, onların çok önemli bir alâmetidir. Gerçek şu ki, kulun ilmi ve Rasûlün getirdiği haberleri tasdiki ne kadar büyük, emir ve yasakların hikmetlerine dair bilgisi ne kadar çok olursa, o derece Yüce Allah'ın, Rasûlün getirdikleri hakkında delil olarak gösterdiği ilim ehlinden olur. Nitekim bu âyet-i kerimede ve diğerlerinde Yüce Allah, ilim ehlini inatçı yalanlayıcılara karşı bir delil olarak göstermiştir.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِۦ جِنَّةٌۢ ۗ بَلِ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ فِى ٱلْعَذَابِ وَٱلضَّلَٰلِ ٱلْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ ٱلْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾ ﴾

7- O kafirler dediler ki: '(Öldükten sonra) çürüyüp paramparça olduğunuz zaman sizlerin kesinlikle yeniden yaratılacağınızı haber veren bir adamı size gösterelim mi?!'

8- 'Allah'a karşı yalan mı uyduruyor yoksa onda bir delilik mi var (anlamadık)**!?' Hayır, âhirete iman etmeyenler, azap ve uzak bir sapıklık içindedirler.**

9- Gerek gökte gerek yerde, önlerinde ve arkalarında bulunanlara hiç bakmazlar mı? Dilersek onları yerin dibine geçiririz yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda (Rabbine) **yönelen her bir kul için elbette bir ibret vardır.**

7. "O kafirler," yalanlamak, alay etmek ve dirilişin uzak bir ihtimal olduğunu belirtmek üzere **"dediler ki:** '(Öldükten sonra) **çürüyüp paramparça olduğunuz zaman sizlerin kesinlikle yeniden yaratılacağınızı haber veren bir adamı size gösterelim mi?!'"** Bu "adam" ile kastettikleri, Allah Rasûlüdür. Onlara göre o, garip bir şeyler bildirmektedir. O kadar ki onlara göre o, seyredilecek ve söyledikleriyle alay edilecek kadar hayret edilecek bir haldedir. Bu yüzden şöyle diyorlar: "Çürüyüp darmadağın olduktan sonra, eklemler parçalanıp ayrıldıktan, organlar yok olup gittikten sonra nasıl olur da 'yeniden yaratılacaksınız' diyebiliyor bu adam?"

8. "Bunları söyleyen kişi, bu sözleriyle **"'Allah'a karşı yalan mı uyduruyor,"** O'na karşı cüretkârlık ederek mi bu sözleri söylüyor, **"yoksa onda bir delilik mi var** (anlamadık)**!?'"** Eğer öyleyse bu söyledikleri garip karşılanmaz. Çünkü delilik çeşit çeşittir.

Bütün bu söyledikleri, inat ve zulüm üzere söylenmiştir. Yoksa onlar, peygamberin insanların en doğru sözlüsü ve en akıllısı olduğunu kesinlikle biliyorlardı. Bunu bildikleri için de düşmanlıklarını tekrar tekrar ortaya koydular, insanları onun sözlerini dinlemekten engellemek için canlarını ve mallarını feda ettiler.

Ey temiz olmayan akıl sahipleri! Gerçekten o, yalan söyleyen bir deli olsaydı, sizin onun söylediklerine kulak vermemeniz, onun çağrısına hiçbir şekilde aldırış etmemeniz gerekirdi. Çünkü akıllı bir kimsenin, delinin söylediklerine hiçbir şekilde önem vermemesi yahut onun söylediği sözün bu kadar ileri derecede kendisini etkilememesi gerekirdi. Sizin inadınız ve zulmünüz olmasaydı hiç şüphesiz onun çağrısını kabul etmekte elinizi çabuk tutardınız. Ancak, **"O âyetler ve korkutmalar, iman etmeyen bir topluluğa fayda vermez."** (Yunus, 10/21)

Bundan dolayı Yüce Allah devamla şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, âhirete iman etmeyenler,"** ki onlardan bir kısmı da bu sözleri söyleyenlerdir **"azap ve uzak bir sapıklık içindedirler."** Büyük bir bedbahtlık ve doğruya hiçbir şekilde yakınlığı bulunmayan, haktan alabildiğine uzak bir sapıklık içindedirler.

Allah'ın, öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu inkâr edişlerinden, bunu bildiren Rasûlünü yalanlayarak onunla alay edişlerinden, getirdiklerinin hak olduğunu kesin olarak bildikleri halde hakkı batıl, batıl ve sapıklığı ise hak ve hidâyet olarak görmelerinden daha ileri derecede bir bedbahtlık ve sapıklık var mıdır?

9. Daha sonra Yüce Allah, dikkatlerini aklî bir delile çekmektedir. Bu delil, öldükten sonra dirilişin gördükleri gibi uzak olmadığını göstermektedir. Eğer önlerinde ve arkalarında bulunan semaya ve arza bakacak olsalar hiç şüphesiz Yüce Allah'ın bunlardaki göz kamaştırıcı kudretini görürler, en ileri ilim adamlarını bile dehşete düşürecek boyuttaki azametine tanık olurlardı. Göklerin ve yerin yaratılmasının, bunların büyüklüklerinin ve her ikisinde bulunan bunca mahlukatın var edilişinin, öldükten sonra insanların kabirlerinden diri olarak çıkarılmasından daha muazzam olduğunu anlarlardı.

Peki, bundan daha büyük şeyleri tasdik ettikleri halde öldükten sonra dirilişi yalanlamaya onları iten nedir? Evet, şüphesiz ki bu, şu ana kadar gaybî bir haberdir. Onlar bunu görmemektedirler. İşte onu yalanlayışlarının sebebi de budur. Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Dilersek onları yerin dibine geçiririz yahut gökten üzerlerine"** azaptan **"parçalar düşürürüz."** Çünkü gökler ve yer, Bizim irademiz ve emrimiz altındadır. Emir verecek olursak, Bize karşı gelemezler. Öyleyse yalanlamalarınız üzere ısrar etmekten sakının. Yoksa sizi en ağır cezalarla cezalandırırız.

"Şüphesiz bunda," göklerin, yerin ve her ikisinde bulunan bunca varlıkların yaratılmasında Rabbine **"yönelen her bir kul için elbette bir ibret vardır."**

Kulun Yüce Allah'a yönelişi ne kadar büyük olursa, ilâhî delillerden yararlanması da o kadar büyük olur. Çünkü Rabbine yönelen kimse O'na dönmüştür. Böyle bir kimsenin iradesi ve bütün gayreti Rabbinin rızasına yöneliktir. Bütün işlerinde Rabbine döner. Bu yüzden Rabbine oldukça yakındır. Onun Allah'ı razı edecek şeylerle uğraşmaktan başka hiçbir gayesi yoktur. Mahlukata bakışı da tefekkür ve ibret bakışıdır. Faydasız ve gafilane bir bakış değildir.

﴿ ۞ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ مِنَّا فَضْلًا يَٰجِبَالُ أَوِّبِى مَعَهُۥ وَٱلطَّيْرَ ۖ وَأَلَنَّا لَهُ ٱلْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ ٱعْمَلْ سَٰبِغَٰتٍ وَقَدِّرْ فِى ٱلسَّرْدِ ۖ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا ۖ إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾ ﴾

10- Andolsun ki Davud'a katımızdan bir lütuf/üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin.' (dedik)**. Ona demiri de yumuşattık.**

11- 'Bol ve uzun zırhlar yap ve dokumayı ölçülü tut. (Ailece) **salih amel işleyin. Çünkü Ben yaptıklarınızı çok iyi görmekteyim.'** (dedik).

10-11. Yani Biz, kulumuz ve rasûlümüz Davud *aleyhisselam*'a lütuf ve ihsanda bulunmuş, ona faydalı ilimden, salih amelden, dinî ve dünyevî nimetlerden pek üstün şeyler vermiştik. Yüce Allah'ın onun üzerindeki nimetlerinden -özel olarak ihsan ettiği- bazıları, dağlar gibi cansızlara, kuşlar gibi birtakım hayvanlara emretmesiyle onların onunla birlikte tesbihte bulunmaları, ona icabet ederek Rabbine hamd ve tesbihi tekrarlamalarıdır. Bu, ona verilen bir nimetti. Çünkü bu, kendisinden önce de, kendisinden sonra da bir kimseye nasip olmamış ve olmayacak özelliklerindendir.

Ayrıca canlı ve cansız varlıkların, Rablerinin tesbih edilmesi, şanının yüceltilmesi, tekbir ve hamd edilmesi isteğine cevap vermeleri hem onun için hem de başkası için bir teşviktir. Bu, Yüce Allah'ı anmak için kişiyi harekete geçiren bir husustur.

Ona verilen nimetlerden biri de güzel sestir. Zira pek çok alimin belirttiği gibi bu durum, Davud *aleyhisselam*'ın sesi dolayısıyla neşveye gelmeleri şeklinde oluyordu. Çünkü Yüce Allah, ona başkasında olmayan, üstün ve güzel bir ses vermişti. O, bu oldukça güzel ve neşelendirici sesiyle yüksek bir şekilde tesbih, tehlil ve temcîd (Allah'ın şanını yüceltmek) yaptı mı insanlardan olsun, cinlerden olsun onu işiten herkes -hatta kuşlar ve dağlar bile- neşveye gelir ve Rabbini hamd ile tesbih ederdi.

Yine bu ilâhî nimetlerden biri şudur: Onların tesbih etmelerinin ecri de muhtemelen ona yazılıyordu. Çünkü o, buna vesile oluyor ve bu varlıklar da ona tâbi olarak tesbih ediyordu.

Allah'ın ona olan lütuf ve ihsanlarından biri de demiri ona yumuşatmış olmasıydı. Böylelikle vücudu boydan boya örten zırhlar yapabiliyordu. Ayrıca Yüce Allah, ona bu zırhları yapma sanatını da öğretmişti. Dokumada işi nasıl ölçülü tutacağını da bildirmişti. Yani o, bu zırhları halkalar halinde yapıyor, sonra da bunları birbirinin içine sokuyor ve böylece işliyordu. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve Biz ona, sizin faydanıza ve savaşlarınızda sizi korusun diye elbise/zırh yapma sanatını öğrettik. Acaba şükredecek misiniz?"** (el-Enbiya, 21/80)

Allah, Davud *aleyhisselam*'a ve onun aile halkına ihsan ettiği lütufları beyan edip onlara kendisine şükretmelerini, salih amel işlemelerini, bu amellerini ıslah ederek ve amelleri bozucu şeylerden koruyarak Zatını gözetmelerini emretti. Çünkü O, amellerini görendir, amellerinden haberdardır. Amellerinden hiçbir şey O'na gizli ve saklı kalmaz.

﴿ وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُۥ عَيْنَ ٱلْقِطْرِ ۖ وَمِنَ ٱلْجِنِّ مَن يَعْمَلُ
بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ ۖ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُۥ مَا
يَشَآءُ مِن مَّحَٰرِيبَ وَتَمَٰثِيلَ وَجِفَانٍ كَٱلْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَّاسِيَٰتٍ ۚ ٱعْمَلُوٓا۟ ءَالَ دَاوُۥدَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ
عِبَادِىَ ٱلشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ ٱلْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِۦٓ إِلَّا دَآبَّةُ ٱلْأَرْضِ تَأْكُلُ
مِنسَأَتَهُۥ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ ٱلْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ٱلْغَيْبَ مَا لَبِثُوا۟ فِى ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Süleyman'ın emrine de rüzgarı verdik. O, sabah gidişinde bir aylık, akşam dönüşünde de bir aylık yol alırdı. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık. Cinlerden bir kesim de Rabbinin emriyle onun önünde iş görürlerdi. Onlardan kim emrimizden saparsa Biz ona alevli ateş azabından tattırırdık.

13- Onlar, onun için kaleler, heykeller, büyük havuzları andıran çanaklar ve yerlerinde sabit kazanlar gibi dilediği şeyleri yaparlardı. 'Ey Dâvûd hanedanı! Şükre çalışın. Kullarımdan şükredenler pek azdır.'

14- Biz, onun ölümüne hükmettiğimizde cinlere onun öldüğünü bildiren şey, ancak asasını yiyen bir ağaç kurdu oldu. Nihâyet o, yıkılıp yere düşünce açıkça ortaya çıktı ki eğer cinler, gaybı biliyor olsaydılar, bu alçaltıcı azap içinde kalmaya devam etmezlerdi.

12. Allah, Davud *aleyhisselam*'a olan lütfunu haber verdikten sonra oğlu Süleyman *aleyhisselam*'a olan lütfunu, ona rüzgarı, emriyle akıp gitmek üzere amade kılmış olduğunu, rüzgârın onu ve beraberindekileri taşıyıp götürdüğünü, oldukça uzak bir yolu kısacık bir zamanda alarak bir gün zarfında iki aylık mesafeyi kat ettiğini bildirmektedir.

"O, sabah" yani günün başından öğle vaktine kadarki **"gidişinde bir aylık, akşam"** öğleden günün sonuna kadar olan vakitteki **"dönüşünde de bir aylık yol alırdı. Biz ona erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık."** Bakır pınarını onun

emrine verdik ve bakırdan yapılması mümkün olan kap kacak ve başka şeyleri kolaylıkla yapabilecek şekilde sebepleri ona kolaylaştırdık.

Aynı şekilde şeytan ve cinleri de onun emrine verdik. O'nun emrine karşı gelebilecek güçleri de yoktu: **"Onlardan kim emrimizden saparsa Biz ona alevli ateş azabından tattırırdık."**

13. Süleyman *aleyhisselam*'ın, yapmalarını dilediği her türlü işi onların yapıyorlardı. **"Kaleler"** (diye meali verilen) "محاريب" kelimesi, inşa edilen ve kendisi vasıtasıyla binaların muhkem kılındığı her türlü yapı demektir. Bu ifadeyle oldukça muhteşem binaların yapıldığı anlatılmak istenmektedir. **"Heykeller,"** yani bu işi sağlam yapmaları ve bu konuda güçleri dolayısıyla canlı cansız varlıkların suretlerini yaparlardı. **"Büyük havuzları andıran çanaklar,"** Süleyman *aleyhisselam*, başkasının ihtiyaç duymadığı şeylere ihtiyaç duyduğundan dolayı onlara bu kadar büyük çanakları yemek pişirmek için yaptırıyordu.

"Ve" onun için **"yerlerinde sabit,"** büyüklükleri sebebiyle yerlerinden kıpırdatılamayan **"kazanlar gibi dilediği şeyleri yaparlardı."** Allah, onlara olan lütfunu beyan ettikten sonra bu nimet ve lütfuna şükretmelerini emrederek şöyle buyurmaktadır:

"Ey Dâvûd hanedanı," bunlar Dâvûd, onun çocukları ve aile halkıdır, **"şükre çalışın."** Yüce Allah burada hepsine seslendi, çünkü bu lütuf onların hepsine yönelikti ve bunların pek çoğundan hepsi istifade edebiliyorlardı. O nedenle Allah'ın kendilerine verdiği şeylere ve onlara ihsan ettiklerine karşılık olmak üzere şükretmeleri istenmiştir. **"Kullarımdan şükredenler pek azdır."** Onların çoğunluğu, Yüce Allah'a, kendilerine ihsan etmiş olduğu nimetlere, onlardan uzaklaştırmış olduğu musibetlere karşı şükretmezler.

Şükür, kalbin Allah'ın lütfunu itiraf etmesi, bu nimet ve lütufları onlara muhtaç olduğu şuuruyla Yüce Allah'a itaat yönünde kullanması, onları masiyet için kullanmaktan sakınması demektir.

14. Şeytanlar Süleyman *aleyhisselam*'a her türlü yapıyı inşa etmeye devam ettiler. İnsanlara karşı da gerçekleri başka türlü göstermeye kalkışmış, kendilerinin gaybı bildiklerini, gizli-aklı şeylere muttali olduklarını haber vermişlerdi. Yüce Allah da bu iddialarında yalancı olduklarını göstermek istediğinden bu işlerde çalıştıkları sırada Süleyman *aleyhisselam*'ın ölüm hükmünü verdi. O, bu sırada asasına dayanmıştı. Böylece cinler, onun yanından geçip asasına dayalı olduğunu görduklerinde hayatta olduğunu zannediyor, ondan korkarak çalışmalarına devam

ediyorlardı. Bu halleri -denildiğine göre- tam bir yıl süreyle devam etti. Nihâyet bir ağaç kurdu onun asasının içine girdi ve bu asayı yedi. Nihâyet asa çürüyüp kırılınca Süleyman *aleyhisselam* yere düştü. Böylelikle şeytanlar, öldüğünü anladıkları için dağılıp gittiler. Bu suretle insanlar da şu âyet-i kerimede dile getirilen gerçeği anladılar:

"Eğer cinler, gaybı biliyor olsaydılar, bu alçaltıcı azap içinde kalmaya devam etmezlerdi." Böylelikle insanlar cinlerin gaybı bilmediklerini anladılar. Çünkü kendilerine çok ağır gelen bu işlere devam ediyorlardı. Gaybı bilmiş olsalardı bilmeyi en çok isteyecekleri gayp bilgisi olan Süleyman *aleyhisselam*'ın ölümünü bilirlerdi. Çünkü böylelikle içinde bulundukları bu yorucu ve ağır işlerden kurtulabilirlerdi.

﴿ لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ ءَايَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُۥ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ ٱلْعَرِمِ وَبَدَّلْنَٰهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَىْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَىْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِمَا كَفَرُوا ۖ وَهَلْ نُجَٰزِىٓ إِلَّا ٱلْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ ٱلْقُرَى ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَٰهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا ٱلسَّيْرَ ۖ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِىَ وَأَيَّامًا ءَامِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَٰعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوٓا أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَٰهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُۥ فَٱتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُۥ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِٱلْءَاخِرَةِ مِمَّنْ هُو مِنْهَا فِى شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾ ﴾

15- Andolsun ki Sebeliler için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Sağda ve solda iki bahçeleri vardı. 'Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. İşte güzel bir yurt ve bağışlayıcı bir Rab!' (dendi onlara.)

16- Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik ve onların o iki bahçesini, içinde buruk yemişli ağaçlar, ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.

17- İşte küfürleri/nankörlükleri sebebiyle onları böyle cezalandırdık. Zaten Biz, kafirlerden/nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız hiç?

18- Oranın halkı ile bereketli kıldığımız memleketler arasında biri diğerinden görünen (komşu) **şehirler var ettik ve buralarda**

(meşakkatsiz bir) seyir **güzergahı takdir ettik. 'Oralarda hem geceleri hem gündüzleri güven içinde yol alın.'** (dedik.)

19- Ama onlar, 'Rabbimiz! Yolculuk güzergahlarımızın arasını uzaklaştır.' dediler ve nefislerine zulmettiler. Biz de onları (ibretlik) **birer hikaye yaptık ve tamamen darmadağın ettik. Şüphesiz bunda pek sabırlı ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.**

20- Andolsun İblis, onlar hakkında tahminini doğru çıkardı. Mü'minlerden bir grup dışında hepsi ona uydular.

21- Halbuki onun, onlar üzerinde hiçbir hakimiyeti yoktu. Ancak Biz, âhirete iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt edip ortaya çıkarmak için böyle yaptık. Rabbin her şeyi görüp gözetendir.

15-19. Sebe', Yemen'de meşhur bir kabilenin adıdır. Yurtlarının adı da Me'rib idi. Yüce Allah'ın genel olarak bütün insanlara, özel olarak da Araplara ihsan ettiği nimet ve lütuflarından biri de Araplara komşu olan ve geride bıraktıkları eserleri görülen, helâk olmuş kavimlerin, insanların birbirlerine aktarageldikleri birtakım haberlerini Kur'ân-ı Kerîm'de anlatmış olmasıdır. Bunun maksadı, bunun Kur'ân'ı tasdik etmeyi daha da teşvik edici olması ve öğüt alma ihtimalini yükseltmesidir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Sebeliler için kendi yurtlarında,"** yani yaşadıkları yerlerde **"bir ibret vardı."** Buradaki ibretten kasıt, Yüce Allah'ın kendilerine bol bol nimet ihsan etmiş olması ve onlardan birçok musibeti uzaklaştırmasıdır. Bu, Allah'a ibadet edip O'na şükretmelerini gerektiren bir hususdu.

Daha sonra Allah, bu ibretin mahiyetini şu buyruğuyla açıklamaktadır: **"Sağda ve solda iki bahçeleri vardı."** Onların pek büyük bir vadileri vardı. Bu vadiden çokça sel akardı. Suları toplamak için oldukça sağlam bir set (baraj) inşa etmişlerdi. Seller buraya gelir ve bu setin arkasında çok büyük miktarda su birikirdi. Onlar da bu suyu vadinin sağında ve solunda bulunan bahçelerine dağıtırlardı. Böylelikle bu büyük bahçeler, ihtiyaçlarına yetecek kadar mahsül verir, imrenilecek bir halde ve sevinç içinde yaşar giderlerdi.

Yüce Allah, onlara pek çok yönden ihsan etmiş olduğu nimetlerine şükretmelerini emretmişti ki bu nimetlerin bazıları şöylece sayılabilir:

1. Gıdalarının büyük çoğunluğunu elde ettikleri iki bahçeye sahip olmaları.

2. Havası güzel, nemi az ve rahat bir şekilde rızıklarını elde ettikleri güzel bir ülke verilmiş olması.

3. Yüce Allah, kendisine şükredecek olurlarsa günahlarını bağışlayacağını, onlara merhamet buyuracağını va'detmişti. Onun için de burada **"İşte güzel bir yurt ve bağışlayıcı bir Rab!"** buyurmaktadır.

4. Yüce Allah, ticaret ve kazançları için bereketleri bol topraklara gitme ihtiyaçları olduğunu bildiğinden onların gâyet kolay bir şekilde o topraklara ulaşmalarını sağlayacak sebepleri de hazırlamıştı. Anlaşıldığı kadarıyla bu bereketli topraklar -seleften birçok kimsenin söylediği üzere- San'a çevresindeki kasabalardır. Buranın Şam olduğu da söylenmiştir. İşte bu yerlere kolaylıkla, güven içinde ve korkudan uzak şekilde ulaşabilmelerini sağladı. Ülkeleri ile gidecekleri yerler arasında azık ve ihtiyaçlarını taşıma meşakkatine girmelerini gerektirmeyecek şekilde birbiri ardınca dizili komşu şehirler vardı. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Oranın halkı ile bereketli kıldığımız memleketler arasında biri diğerinden görünen (komşu) **şehirler var ettik ve buralarda** (meşakkatsiz bir) **seyir güzergahı takdir ettik."** Yani onların yaptıkları bu yolculuğun süresi, onlar tarafından bilinirdi ve herhangi bir nedenle bu yolda kaybolmalarını önleyecek şekilde nasıl gidip geleceklerini tespit edebiliyorlardı.

"Oralarda hem geceleri hem gündüzleri güven içinde yol alın." Yani gece ve gündüz boyunca yolculuğunuzda korkuya kapılmaksızın huzur içinde gidin gelin, dedik. Yüce Allah'ın onları korkudan yana emin kılmış olması, üzerlerindeki nimetini tamamlayan bir unsurudur. Ancak onlar, bu nimetleri ihsan edenden, O'na ibadetten yüz çevirdiler ve şımarıp nankörlük ettiler. Hatta bu nimetin verdiği rahatlıktan usandılar ve nihâyet kolaylıkla yolculuk yaptıkları bu şehirler arasındaki yolculuk güzergahlarının birbirlerinden daha da uzaklaşmasını isteyecek ve temenni edecek hale geldiler.

"Ve nefislerine," Allah'a karşı küfür, nimetlerine karşı da nankörlük etmek suretiyle **"zulmettiler."** Allah da kendilerini azdıran bu nimet sebebiyle onları cezalandırdı. Nimetlerini de yok etti. Onların üzerlerine setlerini/barajlarını tahrip eden, bahçelerini yok eden, bağlarını-bostanlarını mahveden dehşetli bir sel olan Arim selini gönderdi. O pek hoş bahçeler ve mahsulleri bol ağaçlar yerine hiçbir faydası olmayan ağaçlar kaldı. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"...onların o iki bahçesini, içinde buruk yemişli ağaçlar, ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan," önemsenecek bir şeye sahip olmayan az yiyecekli **"iki bahçeye çevirdik."**

Burada sözü edilen ağaçlar, faydasız oldukları bilinen ağaçlardır. Bu da tam olarak onların amellerine uygun bir cezadır. Zira onlar, güzelce şükretmek yerine çirkin olan nankörlüğü seçtiklerinden dolayı üzerlerindeki nimet de bu şekilde değiştirilmiş oldu. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İşte küfürleri/nankörlükleri sebebiyle onları böyle cezalandırdık. Zaten Biz, kafirlerden/nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız hiç?" Yani Allah'ı inkar edip nimetler dolayısıyla şımaranlardan/nankörlerden başkalarını cezalandırır mıyız ki?

Bu musibet başlarına gelince, daha önceleri bir aradayken ayrılıp darmadağın oldular. Yüce Allah onları, anlatılan ibretlik hikâyelere, gece sohbetlerinde nakledilen rivâyetlere dönüştürdü. O kadar ki bu dağılışları "Sebeliler gibi dağıldılar" şeklinde darb-ı mesel olmuş, herkes onların başlarına gelen olayları anlatır olmuştur. Ama onların bu ibretli hallerinden sadece Yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerden başkası ibret alıp yararlanmaz:

"Şüphesiz bunda pek sabırlı ve çok şükreden herkes için ibretler vardır." Hoşuna gitmeyen şeylere ve zorluklara karşı Allah için tahammül eden, bunlara karşı öfkelenmeyen, aksine onlara katlanan çok sabırlı kimseler ile Yüce Allah'ın nimetlerini dile getirip itiraf eden, bu nimetleri ihsan edeni öven, bunları O'na itaat uğrunda harcayan ve Allah'ın nimetlerine çokça şükreden kimseler ibret alır.

İşte onlar, böylelerinin kıssalarını, başlarından geçen olayları ve üzerlerine gönderilen azabı işittiklerinde şu gerçekleri anlarlar: Bu ceza, Allah'ın nimetine karşı nankörlük ettiklerinden dolayı başlarına gelmiştir ve onlar gibi hareket eden herkese de onlara yapılanın aynısı yapılacaktır. Allah'a şükretmek, nimeti muhafaza eder ve musibeti önler. Allah'ın peygamberleri, verdikleri haberlerde sadıktırlar. Ceza (amellerin karşılıklarının verilmesi) haktır. Tıpkı dünya yurdunda bunun örneklerini gördüğümüz gibi.

20. Daha sonra Yüce Allah, Sebe' kavminin, İblis'in, haklarında zannını doğru çıkardığı kimselerden olduklarını beyan etmektedir. Çünkü İblis, Rabbine şöyle demişti: **"İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarından ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."** (Sa'd, 38/82-83) Bu, İblis'in bir zannıdır/tahminidir, yakîn/kesin bilgisi değildir. Çünkü o, gaybı bilemez. İstisnâ ettiği kimseler

dışında hepsini azdıracağına dair Allah'tan bir haber de ona gelmiş değildir. İşte Sebeliler ve benzerleri, İblis'in, haklarında zannını doğru çıkardığı ve kendilerini davet edip azdırdığı kimselerdendir.

"Mü'minlerden bir grup dışında hepsi ona uydular." Bunlar, Allah'ın nimetine karşı nankörlük etmeyenlerdi. İşte onlar, İblis'in zannının kapsamına girmeyenlerdir.

Sebe' kavmiyle ilgili kıssanın, **"Şüphesiz bunda pek sabırlı ve çok şükreden herkes için ibretler vardır."** buyruğuyla sona ermiş olma ihtimali de vardır. Bundan sonra ise Yüce Allah, **"Andolsun İblis onlar,"** yani tür olarak insanlar **"hakkında tahminini doğru çıkardı."** buyurarak yeni bir konuya başlamış olabilir. O takdirde bu âyet-i kerime, İblis'e tâbi olan herkes hakkında umumi demektir.

21. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki onun,"** İblis'in **"onlar üzerinde hiçbir hakimiyeti,"** tasallutu, baskı kurup emrine mecbur etme, yapmalarını istediği şeylere onları zorlama imkanı **"yoktu."** Fakat Yüce Allah'ın hikmeti onlara musallat olmasını, Âdemoğullarına işlerini güzel gösterip onları aldatmaya çalışmasını gerektirmiştir.

"Ancak Biz âhirete, iman eden kimse ile ondan yana şüphede olanları ayırt edip ortaya çıkarmak için böyle yaptık." Yani böylelikle imtihan pazarı kurulsun, bu yolla kimin doğru ve samimi, kimin de yalancı olduğu ortaya çıksın, gerçek imana sahip olan kimse bu imtihan ve sınamada sebat göstererek, şeytanî şüpheleri bir kenara atarak ortaya çıksın, imanı sabit olmayan, aksine en basit şüphelerle sarsılıveren, imanın zıddına davet eden en ufak bir sebeple dahi ortadan kalkan bir imana sahip olandan ayırt edilsin.

Yani Yüce Allah onu, kullarını kendisiyle sınadığı ve iyiyi kötüden ayırt ettiği bir imtihan olarak takdir etmiştir. **"Rabbin her şeyi görüp gözetendir."** O, kulları da, amellerini de görüp gözetir ve bilir. Bu amellerin karşılıkları vermek için onları kaydeder. Sonra da karşılıklarını tam ve eksiksiz olarak verecektir.

﴿ قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُۥ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ عِندَهُۥٓ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُۥ ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا۟ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا۟ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾ ﴾

22- De ki: 'Allah'ın dışında (ilah olduğunu) **iddia ettiklerinize** (istediğiniz kadar) **yalvarın. Onlar, ne göklerde ne de yerde zerre ağırlı-**

ğınca bir şeye sahiptirler. Onların gökte ve yerde hiçbir ortaklığı olmadığı gibi Allah'ın da onlardan hiçbir yardımcısı yoktur.

23- O'nun katında izin verdiklerinden başkasının şefaati de fayda vermez. Nihâyet kalplerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne buyurdu?' derler. Onlar da 'Hakkı (buyurdu).' **derler. O, çok yücedir, çok büyüktür.**

22. Yani ey Peygamber! Hiçbir fayda ve zararı olmayan yaratılmışları Allah'a ortak koşan müşriklere, bu uydurma ortaklarının acizliklerini tartışılmaz olarak kabul edecekleri bir şekilde ve onlara ibadetin batıl olduğunu açıklayıcı olarak **"de ki: Allah'ın dışında** (ilah olduğunu) **iddia ettiklerinize** (istediğiniz kadar) **yalvarın."** Allah'ın ortakları olduğunu iddia ettiklerinize dua edin, eğer sizin bu duanızın bir faydası olacaksa! Zira onlarda acizliğin bütün sebepleri mevcuttur ve yapılan duaya karşılık vermeyecekleri de bütün yönleriyle açıkça ortadadır. Onların bir şeye asgari düzeyde güç yetirmeleri bile söz konusu değildir: **"Onlar, ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye,"** ne bağımsız olarak ne de ortaklık suretinde **"sahiptirler."** Bu yüzden -devamla- şöyle buyrulmaktadır:

"Onların," sizin uydurduğunuzbu ilâhların **"gökte ve yerde"** az olsun, çok olsun **"hiçbir ortaklığı olmadığı gibi..."** Ne hükümranlıkları ne de hükümranlıkta ortaklıkları söz konusudur. O halde ancak şu iddia edilebilir: "Bunlar, mutlak hükümran olanın yardımcıları, destekçileridir. Onun için bu uydurma ilâhlara dua etmek faydalıdır. Zira mutlak hükümdarın onlara ihtiyacı olduğu için onlar, kendilerine yönelen kimselerin ihtiyaçlarını görürler."

İşte Allah onların böyle bir konumda da olmadıklarını belirterek şöyle buyurmaktadır: Bir ve kahhâr olan Allah'ın **"onlardan,"** bu uydurma ilâhlardan **"hiçbir yardımcısı da yoktur,"** yönetimi elinde tutması, işlerini çekip çevirmesi için O'na yardım eden hiç kimse de bulunmamaktadır. Bu durumda, geriye sadece şefaat etme ihtimalleri kalmaktadır. Yüce Allah, onların şefaatlerini de şu buyruk ile reddetmektedir:

23. "O'nun katında izin verdiklerinden başkasının şefaati de fayda vermez." Böylece müşriklerin, Allah'a koştukları ortaklara; insan, ağaç ve bunların dışında edindikleri putlara olan bağlılıklarını ve umutlarını Yüce Allah, tamamıyla kesmekte, bunların batıl olduklarını, şirkin bütün kaynaklarını kökten kuruturcasına, büsbütün koparıp atarcasına açıklamaktadır. Çünkü müşrik, Allah'tan

başkasına dua ve ibadet ederken onun kendisine fayda sağlayacağını umar. Zaten onun şirk koşmasına sebep olan da bu umududur.

Allah'tan başka dua ve ibadet ettiği varlık, herhangi bir fayda sağlayamayacak, zarar da veremeyecek bir durumda olduğuna, mutlak hükümrana ortak ve O'nun yardımcısı da olmadığına, mutlak hükümranın izni olmaksızın şefaat de edemeyeceğine göre böyle bir dua ve ibadet, aklen şaşkınlık, dinen de batıldır.

Dahası şirk koşanın bu konudaki dilek ve maksadının tam aksi ortaya çıkar. O, ortak koştuğu varlıkların kendisine fayda sağlamalarını ister. Yüce Allah ise böyle bir şeyin batıl olduğunu ve gerçekleşmeyeceğini açıklamaktadır. Hatta başka âyetlerde, ortak koşulan varlıkların kendilerine ibadet edenlere zarar vereceklerini de açıklamıştır. Kıyamet gününde biri diğerini inkâr edecek ve birbirlerine lanet edeceklerdir. Varacakları yer de cehennem ateşi olacaktır: **"İnsanlar bir araya toplandıklarında** (mahşerde) **onlar bunlara düşman kesilir ve ibadetlerini inkâr ederler."** (el-Ahkâf, 46/6)

Hayret edilecek nokta şudur ki müşrikler, beşer oldukları iddiasıyla peygamberlere boyun eğmeyip büyüklük taslarlar, buna karşılık ağaca ve taşa ibadet ve dua etmeye razı olurlar. Mutlak hükümran, rahmeti her şeyi kuşatan ve varlıkları hesaba çekecek olan Allah'a ihlasla ibadet etmeyip büyüklük taslar, buna karşılık kendisine fayda vermekten çok zararı dokunacak olan varlıklara ibadete, kendisinin en aşırı derecede düşmanı olan şeytana itaate razı olurlar.

Yüce Allah'ın, **"Nihâyet kalplerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne buyurdu?' derler. Onlar da 'Hakkı** (buyurdu).' **derler. O, çok yücedir, çok büyüktür"** buyruğunda geçen "onlar" zamirinin, müşriklere ait olma ihtimali vardır. Çünkü âyetin öncesinde onların sözü geçmektedir. Zamirlerdeki kaide ise sözü geçen en yakın isme ait olmalarıdır. O zaman mana şöyle olur:

Kıyamet günü gelip de müşriklerin kalplerinden korku giderilip akılları başlarına geldiğinde, onlara dünyadaki hallerine ve peygamberlerin getirdikleri hakkı yalanlamalarına dair soru sorulduğunda gittikleri küfür ve şirk yolunun batıl olduğunu itiraf edecekler, Allah'ın söylediklerinin, peygamberlerin Allah'tan getirdikleri haberlerin hakkın ta kendisi olduğunu bildireceklerdir. **"Evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıkmış olacaktır."** (el-En'âm, 6/28) Böylelikle hakkın Allah'a ait olduğunu bilecekler ve günahlarını itiraf edeceklerdir.

"O," hem zatı ile **"çok yüce"**dir. Bütün yaratılmışların üstündedir. Hem de onların hepsini emri altına almıştır. O, kadri itibarıyla da yücedir. Çünkü O'nun

pek büyük, son derece üstün ve şerefli sıfatları vardır. O, zatı ve sıfatları itibarıyla da **"çok büyüktür."** O'nun yüceliğinin bir tecellisi, O'nun hükmünün üstün gelmesi ve mütekebbirlerle müşriklerin nefisleri dahil bütün nefislerin O'na, zilletle ve itaatle boyun eğmesidir. İşte ifadelerin akışının delalet ettiği en açık mana, en kuvvetli anlam budur.

Söz konusu zamirin meleklere ait olma ihtimali de vardır. Çünkü Yüce Allah, vahiyle konuştuğunda melekler onu işitirler. Bu sebeple bayılır ve Allah'a secdeye kapanırlar. Başını ilk kaldıracak kişi Cebrail olur. Allah ona dilediği vahiylerle kelâmını bildirir. Meleklerin baygınlığı geçip korkuları gidince kendilerinin baygın olarak yere yıkılmalarına sebep olan sözün ne olduğunu biri, diğerine, **"Rabbiniz ne buyurdu?"** diye sorar.

Biri, ötekine ya O'nun haktan başka bir şey söylemediğini bildiklerinden özetle **"Hakkı** (buyurdu)." derler ya da O'ndan işitmiş oldukları sözü naklederek "Şöyle şöyle buyurdu." derler ki bu da o hakka dahildir.

Buna göre buyruğun anlamı şöyle olur: Niteliklerini, acizliklerini, eksikliklerini, hiçbir şekilde fayda sağlamadıklarını belirttiğimiz uydurma ilâhlara müşrikler, Allah ile birlikte ibadet ettiler. Böylelikle onlar, o pek büyük, yüce ve azim olan Rabbe ihlasla ibadetten yan çizip yüz çevirdiler. Halbuki O'nun azamet ve celali dolayısıyla o şerefli melekler, Allah'a pek yakınlaştırılmış olan varlıklar bile O'nun kelâmını işittiklerinde bu derece itaatle boyun eğerler, hatta baygın düşerler. Hepsi Yüce Allah'ın haktan başka bir söz söylemeyeceğini ikrar ederler.

Peki, bu müşriklere ne oluyor ki şanı bu kadar yüce, mülk ve saltanatı bu kadar büyük olan Zata ibadetten yüz çevirip büyükleniyorlar? O çok yüce ve pek büyük Zat, müşriklerin ortak koşmalarından, iftira ve yalanlarından münezzehtir!

﴿ ۞ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۙ وَإِنَّآ أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِى
ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُل لَّا تُسْـَٔلُونَ عَمَّآ أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا
رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَهُوَ ٱلْفَتَّاحُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِىَ ٱلَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِۦ شُرَكَآءَ
كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ﴾

24- De ki: 'Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kim?' 'Allah'tır' de. 'O halde ya biz ya da siz, iki taraftan biri hidâyet üzere, biri de apaçık bir sapıklık içindedir.'

25- De ki: 'Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu tutulmayacaksınız, biz de sizin işlediklerinizden sorumlu tutulmayacağız.'

26- De ki: 'Rabbimiz bizi bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir. O, adaletle hükmedendir, her şeyi bilendir.'

27- De ki: 'O'na koştuğunuz ortakları bana gösterin bakalım (hani nerdeler)! **Asla** (gösteremezsiniz)! **Bilakis O, Azîz ve Hakîm olan Allah'tır** (hiçbir ortağı yoktur).'

24. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, Allah'a ortak koşanlara, ortak koşmalarının doğruluğu hakkında soru sorarak şunları söylemesini emretmektedir:

"De ki: Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kim?" Hiç şüphesiz onlar bu rızkı verenin Allah olduğunu itiraf edeceklerdir. Eğer kendileri itiraf etmezlerse bizzat sen, **"'Allah'tır' de."** Çünkü bunu reddedecek, çürütecek hiç kimse yoktur. Göklerden ve yerden size rızık verenin, üzerinize yağmur yağdıranın, sizin için bitkileri bitirenin, yeryüzünde nehirler akıtanın, ağaçlardan meyveler çıkartanın, bütün hayvanları sizin faydanıza ve size rızık olmak üzere yaratanın yalnız ve yalnız Allah olduğu açıkça ortaya çıktığına göre sizler, ne diye hiçbir rızık veremeyen ve en ufak fayda sağlayamayan varlıklara ibadet ediyorsunuz?

"O halde ya biz ya da siz, iki taraftan biri hidâyet üzere, biri de apaçık bir sapıklık içindedir." İki kesimden biri, biz yahut siz, ya oldukça aşikar, açıkça görülen, üstün bir hidâyet yolu üzerindeyiz ya da içine gömüldüğümüz apaçık bir sapıklıktayız. Bu tarz bir söz, ancak hakkı apaçık gören, doğruyu açıkça tespit eden, izlediği yolun hak olduğuna, hasmının/karşı tarafın izlediği yolun batıl olduğuna kesin kanaat getiren kimsenin söyleyebileceği bir sözdür.

Yani bizler, elimizde bulunan delilleri ve sizlerin tutunduğunuz şeyleri açıkladık. Bunlar sayesinde aramızdan kimin haklı kimin haksız, kimin hidâyette kimin de sapıklıkta olduğu kesin ve hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıktı. O kadar ki artık kimin haklı kimin haksız olduğunu söylemeye bile gerek yok!

Bütün mahlukatı yaratan, onlarda bütün türleriyle tasarrufta bulunan, bütün nimetleri ihsan eden, mahlukata rızıklarını veren, her türlü nimeti onlara ulaştıran, her türlü sıkıntıyı açıp gideren, bütün hamdler/övgüler kendisine layık olan, hakimiyet bütünüyle kendisinin olan, heybeti karşısında meleklerin ve diğer ya-

ratılmışların zilletle boyun eğdiği, azameti önünde boyun büktüğü, bütün şefaatçilerin kendisinden korktuğu, izni olmaksızın O'nun yanında onlardan hiçbir kimsenin şefaat edemeyeceği; zatı, sıfatları ve fiilleriyle yüce, üstte ve büyük olan; bütün kemâl, celal, cemal, hamd, senâ ve şeref kendisinin olan yaratıcıya ibadete çağıran, bu yüce şana sahip olana yakınlaşmaya, O'nun için ihlasla amel işlemeye davet ederek O'nun dışındaki varlıklara ibadeti yasaklayan; hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, ne kendilerine ne de kendilerine ibadet edenlere fayda sağlayabilen, onlara gelecek zararı önleyemeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, ölümden sonra diriltemeyen, aksine akılsız, cansız, kendisine ibadet edenlerin dualarını işitemeyen, işitse dahi dualarını kabul edip cevap veremeyen, kıyamet günü geldiğinde de kendilerini ve ortak koşmalarını inkâr edecek ve ortak koşanlardan uzak olduklarını belirtecek olan, karşılıklı lanetleşerek onları reddedecek olan, hükümranlıktan en ufak bir paya sahip olmayan, onda hiçbir ortaklıkları da olmayan, Allah'ın izni olmaksızın bağımsız olarak şefaat yetkileri bulunmayan putlara, heykellere ve kabirlere yakın olmayı isteyen, bu vasıfta olan varlıklara dua edip elinden geldiğince bunlara yaklaşmaya çalışan, dinini Allah'a halis kılanlara düşmanlık edip savaş açan, dini yalnızca Allah'a halis kılmak üzere gelen peygamberleri yalanlayan kimseleri birbirleriyle mukayese edecek olursanız; bu iki kesimden kimin hidâyette, kimin sapık olduğunu, kimin mutlu kimin bedbaht olduğunu görürsünüz. Bu hususta başka bir açıklamaya da gerek yoktur. Çünkü durumun ortaya koyduğu gerçekler, dilin söylediklerinden daha açıktır.

25. Onlara **"de ki: Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu tutulmayacaksınız, biz de sizin işlediklerinizden sorumlu tutulmayacağız."** Yani herkesin ameli kendinedir. Biz suç ve günah işlersek bundan dolayı siz sorumlu olmazsınız, biz de sizin yaptığınız işlerden sorumlu olmayız. O halde maksadımız (bizim de, sizin de) hakkı araştırmak, bulmak ve adaletli yolu izlemek olmalıdır. Bırakın bizim yaptıklarımızı! Bizim amellerimiz sizin hakka tabi olmanıza engel olmasın. Şüphesiz dünya hükümleri zahiren ortaya çıkanlara göre işler ve buna göre bu hususlarda hakka uyulur ve batıldan uzak kalınır. Amellere gelince onların karşılığının verileceği yer başkadır. Orada hükmedenlerin en yücesi ve adillerin en adili, hasımlar arasında hükmünü verecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

26. "De ki: Rabbimiz bizi bir araya toplayacak, sonra aramızda," kimin doğru, kimin yalancı olduğunu, kimin mükâfatı, kimin de cezayı hak ettiğini açıkça

ortaya koyacak şekilde **"hak ile hüküm verecektir."** İçinden çıkılamayan davaları gereken şekilde hükme bağlayacaktır. O, davaları çözenlerin en hayırlısıdır.

27. Ey Peygamber ve senin görevini ifa etmek durumunda olanlar! **"De ki: O'na koştuğunuz ortakları bana gösterin bakalım."** Nerededirler? Onları bilmenin yolu nedir? Yerde mi, gökte midirler? Zira gizliyi ve açığı bilen zat, bize varlık aleminde kendisinin hiçbir ortağının bulunmadığını haber vermiştir: **"Onlar Allah'ın dışında kendilerine bir zarar veya fayda veremeyecek şeylere taparlar. Bir de 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' derler. De ki: Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."** (Yunus, 10/18); **"Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyuyor ve sadece yalan söylüyorlar."** (Yunus, 10/66)

Aynı şekilde Allah'ın has kulları olan peygamberler ve rasûller de O'nun bir ortağının olmadığını biliyorlar. O halde ey müşrikler, sizler kendi batıl kanaatlerinize dayanarak Allah'a **"koştuğunuz ortakları bana gösterin."** Onların böyle bir soruya cevap verme imkânları yoktur. Bundan dolayı **"Asla!"** buyrulmuştur. Yani Allah'ın ortağı, eşi benzeri ve zıddı yoktur. **"Bilakis O, Azîz,"** her şeyi emri altına alan, bütün varlıkların emrine boyun eğdiği, O'nun tarafından idare edilip amade kılındığı, işleri çekip çeviren **"ve Hakîm olan,"** yarattıklarını sağlam ve güçlü kılan, indirdiği şer'î hükümleri en güzel hikmetlerle donatan, kendisinden başka hiçbir kimsenin ilâhlığa ve ma'bud edinilmeye layık olmadığı **"Allah'tır."**

Eğer O'nun şeriatında, tevhidin, dinin kendisine halis kılınmasını emretmesinin, bunu sevmesinin ve bunu kurtuluş yolu kılmasının; kendisine ortak koşmayı ve O'nun dışındaki varlıkları O'na eşler edinmeyi yasaklamasının, bunu da bedbahtlığın ve helâk oluşun yolu olarak tespit etmiş olmasının dışında hiçbir hikmet bulunmamış olsaydı dahi bu bile O'nun hikmetinin kemâline yeterli, açık ve kesin bir delil olurdu. Peki O'nun vermiş olduğu bütün emirler ve yasaklar aynı şekilde hikmeti ihtiva ettiğine göre daha ne söylenebilir?!

﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةٗ لِّلنَّاسِ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗا وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلۡوَعۡدُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوۡمٖ لَّا تَسۡتَـٔۡخِرُونَ عَنۡهُ سَاعَةٗ وَلَا تَسۡتَقۡدِمُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

28- Biz seni bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

29- Onlar, 'Eğer doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman?' diyorlar.

30- De ki: 'Size va'dolunan bir gün var ki (o geldiğinde) **ne ondan bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz.'**

28. Yüce Allah, Rasûlünü ancak bütün insanları Allah'ın mükâfatıyla müjdelemek, onlara bu mükâfatı gerektiren amelleri bildirmek, diğer taraftan Allah'ın cezasını da bildirip korkutmak, bu cezayı gerektirici amelleri haber vermek üzere gönderdiğini bildirmektedir.

O halde senin elinde bir şey yoktur. Yalanlayıcıların ve inatçıların sana göstermeni teklif ettikleri mucize ve isteklerin hiçbiri senin görevin değildir. Bunlar ancak Yüce Allah'ın elinde olan şeylerdir. **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Yani onların sağlıklı bir bilgileri yoktur; ya cahildirler ya da ilimleriyle amel etmeyen inatçıdırlar. Onun için de hiçbir bilgileri yok sayılırlar. Bu bilgisizliklerinden biri de göstermesini istedikleri mucizelere olumlu karşılık vermeyişini, senin davetini reddetmeyi gerektiren bir sebep olarak görmeleridir. Onların istekleri arasında onun, kendisiyle onları uyarmış olduğu azabı çabucak getirmesi istekleri de vardı. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

29. "Onlar, 'Eğer doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman?' diyorlar." Bu söz, zalimliklerinin bir sonucudur. Zira Peygamber'in doğru söylemesiyle bu tehditin ne zaman gerçekleşeceğinin haber verilmesi arasında nasıl bir ilgi olabilir ki? Böyle bir tutum, hakkı reddetmekten ve akılsızlıktan başka neyin eseri olabilir? Zira düşmanları olan ve uygun bir fırsat kollayarak kendilerine karşı hazırlık yapan bir topluma, dünyevî meselelerden biriyle ilgili olarak doğruluğunu ve samimiyetini bildikleri bir kişi gelse ve "Ben gelirken sizi toptan imha etmek için üzerinize gelmekte olan düşmanınızı gördüm." dese; bu topluluk arasından bir kişi de kalkıp "Eğer sen doğru söyleyen biriysen bu düşman bize ne vakit gelecektir ve şu anda nerededir?" diye sorsa hiç bu sözü söyleyen kişi akıllı sayılabilir mi? Yoksa böylesinin kafasız ve akılsız olduğuna mı hükmedilir?

Üstelik böyle bir durumda haber veren kimsenin doğru söylemesi de, yalan söylemesi de mümkündür. Onun gördüğü düşman da olabilir, başkası da olabilir. Ya da düşman vazgeçebilir. Diğer taraftan bu haberi kendisine ulaştırdığı topluluk da kendilerini savunabilecek ve koruyabilecek güçte olabilir.

Peki ya kimsenin, hiçbir şekilde geri püskürtülmesi mümkün olmayan ve yardımcıların faydasının olmayacağı kesin bir azabı haber veren, üstelik insanların en doğru sözlüsü, kendi arzusu uyarınca konuşmayan, verdiği haberde hatadan korunmuş olan zatı yalanlayanların durumu ne olur? Onun haberini, azabın geliş vaktini açıklamadığı gerekçesiyle reddetmek akılsızlığın en ileri derecesi değil midir?!

30. Gerçekleşeceğinden hiçbir şüphe bulunmayan bu azabın geliş vaktini haber vermek üzere onlara **"de ki: Size va'dolunan bir gün var ki** (o geldiğinde) **ne ondan bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz."** O halde bu günden sakının ve bunun için gereken hazırlıklarınızı yapın.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَلَا بِٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ
مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟
لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓا۟ أَنَحْنُ
صَدَدْنَٰكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ
ٱسْتَكْبَرُوا۟ بَلْ مَكْرُ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَن نَّكْفُرَ بِٱللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُۥٓ أَندَادًا ۚ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ۚ وَجَعَلْنَا ٱلْأَغْلَٰلَ فِىٓ أَعْنَاقِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾

31- Kâfir olanlar dediler ki: 'Biz ne bu Kur'ân'a iman ederiz ne de ondan öncekilere.' Sen o zalimleri, Rableri huzurunda (hesap için) **durdurulduklarında birbirlerine laf yetiştirirken bir görsen! Güçsüz** (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere), **'Eğer siz olmasaydınız biz elbette mümin olurduk!' derler.**

32- Büyüklük taslayan (önderler) **de güçsüz** (tabilere) **derler ki: 'Size hidâyet geldikten sonra biz mi sizi ondan alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimselerdiniz.'**

33- Güçsüz (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere) **derler ki: 'Hayır, gece gündüz hile** (peşindeydiniz). **Bize Allah'ı inkar etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz.' Azabı gördüklerinde hepsi de pişmanlıklarını gizlerler. Biz, kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçireceğiz. Onlar yapmakta olduklarından başkası ile mi cezalandırılacaklar?**

31. Allah, azabı çabucak isteyenlere va'dolunan günü bildirip bu süre gelince mutlaka gerçekleşeceğini belirttikten sonra, onların o günde ne durumda olacakla-

rını beyan etmektedir: Rablerinin huzurunda durdurulup önderlerin de, tabilerin de küfür ve sapıklıkta bir araya getirildiklerini görseydin, çok büyük bir iş, çok dehşetli bir hal görmüş olurdun! Onların birbirlerine nasıl laf yetiştirdiklerini, birinin sözü alıp öbürüne nasıl cevap verdiğini görürdün. **"Güçsüz** (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere), **'Eğer siz olmasaydınız biz elbette mümin olurduk!'"** Ancak sizler bizimle iman arasına girdiniz, iman etmemize engel oldunuz. Küfür ve inkârı bize güzel gösterdiniz. Biz de size tâbi olduk. Bunu söylemekten maksatları ise azabın kendilerine değil de yalnızca önderlere verilmesini istemeleridir.

32. "Büyüklük taslayan (önderler) **de"** bu günahta hepsinin ortak olduklarını bildirerek soru sormak üzere **"güçsüz** (tabilere) **derler ki: Size hidâyet geldikten sonra biz mi"** gücümüzle sizi zorlayarak ve mecbur ederek **"sizi ondan alıkoyduk? Hayır, siz zaten günahkâr kimselerdiniz."** Bunu kendiniz tercih ettiniz. Yoksa buna mecbur değildiniz. Biz, size küfrü süslemiş olsak bile sizin üzerinizde hiçbir otoritemiz yoktu.

33. "Güçsüz (tâbiler) **büyüklük taslayan** (önderlere) **derler ki: Hayır, gece gündüz hile** (peşindeydiniz). **Bize, Allah'ı inkar etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz."** Yani sizin başımıza getirdiğiniz musibet ve bizi saptırmanız, gece-gündüz hazırlamış olduğunuz hile ve tuzakların bir neticesidir. Küfrü bize güzel gösterir, bizi ona çağırır ve "Doğru olan budur." derdiniz. Hakkı tenkit eder, çirkin gösterir ve batıl olduğunu iddia ederdiniz. Bize karşı hileleriniz, kurduğunuz tuzaklar, bizi azdırıp saptırıncaya, fitneye düşürünceye kadar aralıksız sürdü.

Kendi aralarında bu şekilde konuşmalarının, birbirlerine olan nefretlerini ortaya koymalarından ve büyük çapta pişmanlık duymalarından başka hiçbir faydası olmayacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Azabı gördüklerinde hepsi de pişmanlıklarını gizlerler."** Onlardan tartışanlar azaptan kurtulmak için tartışmaya girişecekler, ancak kendilerinin zalim ve azabı hak etmiş olduklarını anlayacaklardır.

Bu sebeple onların her biri son derece pişman olacak, hak üzere olmayı, onu bu azaba ulaştıran batılı da terk etmiş olmayı yana yakıla temenni edecektir. Ama bunu içlerinde gizleyeceklerdir. Çünkü kendi aleyhlerine ikrarda bulunmaktan dolayı rezil rüsvay olmaktan korkacaklardır. Bununla birlikte kıyametin bazı safhalarında ve cehenneme girecekleri vakit bu pişmanlıklarını açıktan açığa ortaya koyacaklardır: **"O gün** (her) **zalim ellerini ısırıp 'Keşke Peygamber'le birlikte hak yolu tut-**

muş olsaydım.' der. 'Eyvah bana, keşke filanı dost edinmeseydim...'" (el-Furkan, 25/27-28) **"Derler ki eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık cehennemlikler arasında olmazdık. Böylelikle günahlarını itiraf edecekler. Allah'ın rahmeti cehennemliklerden uzak olsun!"** (el-Mülk, 67/10-11)

"Biz, kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçireceğiz." Zindanda zelil olan mahpusların boynuna prangalar konduğu gibi bunlara da konacaktır. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O zaman boyunlarında halkalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler, kaynar suda, sonra ateşte yakılacaklar."** (el-Mumin, 40/71-72)

"Onlar yapmakta olduklarından," küfür, fasıklık ve isyanlarından **"başkası ile mi cezalandırılacaklar?"** Bu azap, bu ibretli ceza ve bu demir halkalar onların yaptıklarının cezasından başka bir şey midir?

﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ٣٤ وَقَالُواْ نَحۡنُ أَكۡثَرُ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِينَ ٣٥ قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقۡدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٣٦ وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ٣٧ وَٱلَّذِينَ يَسۡعَوۡنَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلۡعَذَابِ مُحۡضَرُونَ ٣٨ قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴾

34- Biz hangi ülkeye bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içinde şımarmış elebaşları, 'Biz sizinle gönderilen şeyleri inkar ediyoruz.' dediler.

35- Yine dediler ki: 'Bizim malımız da, evladımız da (sizden) **daha çok. Biz azaba uğrayacak da değiliz.'**

36- De ki: 'Şüphesiz Rabbim, rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) **kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler.'**

37- Sizi bize yaklaştıracak olan şey, ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız. Aksine kim iman edip salih amel işlerse işte onlara amellerine karşılık olarak mükâfatları kat kat verilecektir ve onlar yüksek köşklerde güven içinde olacaklardır.

38- Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlara gelince işte onlar da azabın ortasına konacaklardır.

39- De ki: 'Şüphesiz Rabbim, rızkı kullarından dilediğine genişletir (dilediğine de) **daraltır.** (Allah yolunda) **her ne harcarsanız O, bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.'**

34. Yüce Allah, peygamberleri yalanlayan önceki ümmetlerin durumunu haber vermektedir ki onların durumu, tıpkı hali hazırda peygamberleri Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanların durumu gibiydi. Allah, herhangi bir ülkeye bir peygamber gönderdi mi oranın refah içinde olup şımaran, sahip oldukları nimetlerle azan ve onlardan ötürü böbürlenen elebaşları onları inkar etmişler ve küfre sapmışlardır.

35. Onlar, **"Bizim malımız da, evladımız da"** hakka uyanlarınkinden **"daha çok. Biz azaba uğrayacak da değiliz."** demişlerdir. Yani bizler, öldürüldükten sonra diriltilecek değiliz. Diriltilecek olsak dahi bize dünya hayatında bunca mal ve evlat veren, âhirette bize bundan daha fazlasını verecek ve bize azap etmeyecektir.

36. Allah ise onlara şöyle cevap vermektedir: Yüce Allah'ın rızkı genişletip yayması, sizin ileri sürdüğünüz iddianın doğruluğuna delil değildir. Rızık vermek, Allah'ın meşietine/dilemesine bağlıdır. O, isterse kulunun rızkını genişletir, dilerse daraltır.

37. "Sizi Bize yaklaştıracak olan şey, ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız." Onlarla Bize yakın olamazsınız. Sizi Bize asıl yakınlaştıran, peygamberlerin getirdiklerine iman etmek, bu imanın gereği olan salih amelleri işlemektir. İşte böylelerinin Allah nezdinde mükâfatları kat kat verilecektir. Bir iyilik, on misliyle yedi yüz misliyle, hatta Allah'tan başka kimsenin bilmediği kadar fazlasıyla mükâfatlandırılacaktır. **"ve onlar yüksek köşklerde güven içinde olacaklardır."** Alabildiğine yüksek konaklarda, huzur içinde, kederlerden, içinde bulundukları lezzet verici şeyleri ve arzu duyulan nimetleri bulandıracak şeylerden, rahatsız edici hususlardan, üzüntülerden yana güven içinde bulunacaklardır. Oradan çıkarılmak gibi bir korkuları da olmayacaktır.

38. "Ayetlerimizi iptal etmek için yarışırcasına çalışanlara," bizleri ve peygamberlerimizi âciz bırakmak maksadıyla çalışıp çabalayan ve yalanlayanlara **"gelince işte onlar da azabın ortasına konacaklardır."**

39. Daha sonra Allah, tekrar, rızkı genişletenin ve daraltanın kendisi olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Rabbim, rızkı kullarından dilediğine genişletir** (dilediğine de) **daraltır."** Bu buyruğu tekrarlamasının hikmeti, bundan sonraki buyrukları ona bağlamaktır:

"(Allah yolunda) **her ne harcarsanız,"** ister farz, ister müstehap olsun, ister akraba, ister komşu, ister yoksul, ister yetim, isterse de başkasına infak edilmiş olsun **"O"** Yüce Allah, **"bu harcadığınızın yerine başkasını verir."** O halde infakta bulunmanın rızkı eksilteceği vehmine kapılmayın. Zira bu, rızkı dilediğine genişletip yayan, dilediğininkini de kısan yüce Zatın, infak edene infak ettiğinin yerine başkasını vereceğine dair bir vaadidir. **"O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."** O bakımdan rızkı O'ndan isteyin ve size izlemenizi emrettiği sebepleri de yerine getirin.

﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ۚ وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّتِى كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴾

40- O gün O, onların hepsini haşredecek sonra da meleklere şöyle diyecek: 'Bunlar size mi ibadet ediyorlardı?'

41- Melekler diyecekler ki: 'Tenzih ederiz Seni! Bizim dostumuz onlar değil, Sensin! Aksine onlar, cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı.'

42- 'Artık bugün birbirinize ne bir fayda verme, ne de ondan bir zararı savma imkanına sahipsiniz.' Zulmedenlere deriz ki: 'Haydi tadın yalanladığınız o ateşin azabını!'

40. "O gün O, onların" başkasına ibadet edenlerini de, kendisine ibadet edilen melekleri de **"hepsini haşredecek, sonra da meleklere"** onlara ibadet edenleri azarlamak amacıyla **"şöyle diyecek: Bunlar size mi ibadet ediyorlardı?"**

41. Melekler ise onların ibadetlerinden uzak olduklarını belirtecekler ve **"diyecekler ki: Tenzih ederiz Seni."** Seni, ortağın yahut dengin bulunmasından tenzih ederiz. **"Bizim dostumuz onlar değil Sensin."** Bizim dost edindiğimiz onlar değil yalnız Sensin. Bizimle onlar arasında herhangi bir bağ yoktur. Bizler Seni dost edinmeye muhtacız. Bu, bizim için bir sorumluluktur. Nasıl olur başkalarını bize ibadet etmeye çağırabiliriz? Yahut bizim, Senin yanın sıra dost ve ortak edinilmemiz nasıl uygun olabilir ki?

"Aksine onlar," müşrikler **"cinlere,"** yani şeytanlara **"ibadet ediyorlardı."** Şeytanlar, gerek bizlere gerek bizden başkalarına ibadet etmeyi emrederlerdi, onlar da bu hususta şeytanlara itaat ederlerdi. Bu itaatleri de ibadettir. Çünkü ibadet, itaat demektir. Nitekim Allah, kendisiyle birlikte başka ilâhlar edinen herkese hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Ey Ademoğulları! 'Şeytana ibadet etmeyin, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır, Bana ibadet edin.' demedim mi? Dosdoğru yol da budur."** (Yâsîn, 36/60-61)

"Bunların çoğu onlara inanıyorlardı." Cinleri tasdik ediyor, onlara itaat ediyorlardı. Çünkü iman, itaati ve emre uymayı gerektiren bir şekilde tasdik etmektir.

42. Melekler, kendilerine ibadet edenlerden bu şekilde uzak olduklarını belirttikten sonra Yüce Allah da onlara hitaben şöyle buyuracaktır: **"Artık bugün birbirinize ne bir fayda verme, ne de ondan bir zararı savma imkanına sahipsiniz."** Aranızdaki bütün bağlar kopmuş ve ilişkiler bitmiştir. Küfür ve isyan ile kendi kendilerine **"zulmedenlere,"** onları cehenneme soktuktan sonra **"diyeceğiz ki: Haydi tadın yalanladığınız o ateşin azabını."** Bugün bu ateşi gözlerinizle gördünüz ve içine de girdiniz. Bu, onu yalanlayıp buraya girmenize sebep olacak şeylerden kaçmadığınız için yaptıklarınıza uygun bir cezadır.

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُكُمْ وَقَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ ءَاتَيْنَٰهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا ۖ وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا۟ مِعْشَارَ مَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَكَذَّبُوا۟ رُسُلِى ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ ﴾

43- Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğunda dediler ki: 'Bu, ancak atalarınızın ibadet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır.' Yine dediler ki: 'Bu (Kur'ân) **da uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir.' Kâfir olanlar hak kendilerine geldiğinde onun için, 'Bu, ancak apaçık bir büyüdür.' dediler.**

44- Halbuki Biz, (Kur'ân'dan önce) **onlara okuyacakları bir kitap vermemiştik. Senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik.**

45- Onlardan öncekiler de yalanlamıştı ki bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine bile ulaşamamışlardır. Onlar peygamberlerimi yalanlamışlardı. Peki, Benim, (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?**

43. Yüce Allah, kendisinin apaçık âyetleri müşriklere okunduğunda onların takındıkları tavırları bize haber vermektedir. Şöyle ki her türlü hayrı gösteren, her türlü kötülükten alıkoyan, kendilerine ulaşan nimetlerin en büyüğü, ilâhî lütufların en üstünü olan, iman ve tasdikle karşılanmaları, itaat ve teslimiyetle kabul edilmeleri gereken kat'i delil ve belgeler geldiğinde onlar, gerekenin tam aksiyle karşılık verdiler ve bunları kendilerine getireni yalanlayarak şöyle dediler:

"Bu, ancak atalarınızın ibadet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır." Onun sizlere dininizi Allah'a halis kılmanızı emretmekten güttüğü maksadı, kendilerini tazim ettiğiniz ve izlerinden gittiğiniz atalarınızın âdetlerini terk etmenizdir. Böyle diyerek, sapık kimselerin söyledikleri sözlere dayanarak hakkı reddettiler. Bu konuda herhangi bir delil ya da delile benzer bir şey dahi sunamadılar. Zira peygamberler sapıklara hakka tâbi olmayı emrettikleri vakit onların, arkalarından gittikleri atalarının bu yol üzere olduklarını ileri sürmelerinin delil olabilecek tarafı neresi!? Bu, akılsızlık ve sapıkların görüşlerine dayanarak hakkın reddedilmesidir. Nitekim reddedilen bütün hak hususlar üzerinde düşündüğün takdirde onların bu yolla reddedildiğini görürüz. Hak ancak müşrik, her türlü etkinliği zamanın eseri kabul eden filozof, sabiî, Allah'ın dinini inkâr edip onun dışına çıkan sapıkların sözlerine dayanılarak reddedilegelmiştir. Böyle kimseler, kıyamet gününe kadar hakkı reddeden herkesin uyduğu birer örnektir.

Atalarının yaptıklarını delil gösterip onların fiillerini, peygamberlerin getirdikleri hakkı reddetmeye gerekçe göstermelerinin ardından bir de hakka dil uzattılar ve **"Bu** (Kur'ân)**, uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir."** dediler. Yani bu, bunu bize getiren adamın uydurduğu bir yalandan ibarettir. **"Kâfir olanlar hak kendilerine geldiğinde onun için 'Bu, ancak apaçık bir büyüdür.' dediler."** Hakkı yalanlamak ve akılsızlara yollarının doğruluğunu göstermek maksadıyla, "Bu, herkes tarafından açıkça görülebilecek bir sihirdir." dediler.

44. Allah, hakkı nasıl reddettiklerini, sözlerinin delil olmak şöyle dursun şüphe uyandırabilecek derecede bile olmadığını belirttikten sonra onların -bir kimse lehine delil getirmek isteseler bile- hiçbir dayanaklarının olmadığını, kesinlikle esas alacakları bir temelin bulunmadığını şöyle beyan etmektedir: **"Halbuki Biz,** (Kur'ân'dan önce) **onlara"** kendilerine dayanak olsun diye **"okuyacakları bir kitap vermemiştik. Senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik"** ki o uyarıcının söz ve davranışlarından sahip oldukları bilgilere dayanarak getirmiş olduğun hakkı reddedeler. Yanlarında bilgi de, bilgiden bir kırıntı da yoktur.

45. Daha sonra Yüce Allah, kendilerinden önce gelip de peygamberleri yalanlayan ümmetlerin başlarına geleni hatırlatarak onları uyarmakta ve şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan öncekiler de yalanlamıştı ki bunlar,"** yani şu muhataplar **"onlara,"** kendilerinden önceki ümmetlere **"verdiklerimizin onda birine bile ulaşamamışlardır. Onlar peygamberlerimi yalanlamışlardı. Peki, Benim,** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış?"** Yani onların bu yaptıklarını reddedişim, cezalandırışım nasılmış?!

Yüce Allah önceki ümmetlere nasıl ibretlik cezalar verdiğini bize bildirmiştir. Nitekim kimisini suda boğmuş, kimisini kısır rüzgarla, kimisini çığlıkla, kimisini sarsıntıyla, kimisini yerin dibine geçirmekle, kimisinin üzerine de gökten ufak taşlar yağdıran fırtınalar göndermekle helâk etmiştir. O halde ey yalanlayıcılar! Yalanlamayı sürdürmekten sakının. Yoksa sizden öncekileri azap yakaladığı gibi sizi de yakalar ve onların başına gelen musibet sizin de başınıza gelir.

﴿ ۞ قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا۟ لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا۟ ۚ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّى يَقْذِفُ بِٱلْحَقِّ ۚ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ ٱلْبَٰطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِى ۖ وَإِنِ ٱهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِىٓ إِلَىَّ رَبِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ ﴾

46- De ki: 'Ben size ancak bir tek öğüt veriyorum: Allah için ikişer ikişer ve teker teker kalkın, sonra da düşünün. (Göreceksiniz ki) **arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O, ancak şiddetli bir azabın öncesinde sizi** (uyarmak gönderilmiş) **için bir uyarıcıdır.'**

47- De ki: 'Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir.'

48- De ki: 'Rabbim, hakkı (batılın üzerine) **atıp ortaya koyar. O, gaybleri çok iyi bilendir.'**

49- De ki: 'Hak geldi. Artık batıl, ne yeniden gelebilir ne de eski haline dönebilir.'

50- De ki: 'Eğer ben sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yoldaysam bu da Rabbimin bana vahyettikleri sayesindedir. Şüphesiz O, her şeyi işitendir, pek yakındır.'

46. Ey Peygamber! Şu inatcı, yalanlayıcı, hakkı reddetmek, onu yalanlamak için uğraşan, onu getirene dil uzatarak tenkid etmeye kalkışan kimselere **"de ki: Ben size ancak bir tek öğüt veriyorum."** Ben, size tek bir hususu tavsiye ediyor ve onu izlemenizi öğütlüyorum. Bu da insaflı bir yoldur. Herhangi bir sebep ve gerekçe olmaksızın sözlerime uymaya ve görüşlerinizi terk etmeye çağırmıyorum. Size öğüdüm şudur: **"Allah için ikişer ikişer, teker teker kalkın."** Yani gayretle, doğruya tâbi olmak isteyerek, Allah için ihlâs ile hep birlikte kalkıp bu hususu müzakere edin. Bir de bu hususta herkes, tek tek kalkıp kendi başına düşünsün. Bu şekilde Allah için birer birer, ikişer ikişer kalkıp düşünürseniz aklınızı kullanır ve Rasûlünüzün halini incelerseniz: Acaba o deli mi? Söz ve davranışlarında, niteliklerinde delilere yakışan özellikleri var mı? Yoksa o, önünüzde sizi bekleyen çetin azabı haber vererek, size zararı olacak hususları bildirerek sizi uyaran doğru sözlü bir peygamber mi?

Eğer bu öğüdü kabul edecek ve gereğini yerine getirecek olsalardı, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in deli olmadığını, herkesten daha ileri derecede görürlerdi. Çünkü onun hali, bakışları da, hareketleri de, konuşmaları da delilerin halini andırmamaktadır. Aksine o, hali güzel, tavırları yüce bir kişidir. Edebi, ağırbaşlılığı, alçakgönüllülüğü ve vakarıyla insanların en mükemmelidir. Onun bu tavırları, ancak en akıllı kişilerin gösterebilecekleri tavırlardır.

Diğer taraftan fasih sözleri, güzel lafızları, kalpleri güven ve imanla dolduran kelimeleri, ruhları arındıran, kalpleri temizleyen, üstün ahlâkî değerlere sevkeden, güzel meziyetleri teşvik eden, kötü ve bayağı huylardan alıkoymaya çalışan sözleri üzerinde iyiden iyiye düşünecek olurlarsa; konuştuğu vakit gözlerin kendisine heybetle, tazimle, saygıyla baktığını hatırlarlarsa onun sözlerinin; delilerin saçmalarına, anlamsız bağırıp çağrışmalarına ve hallerine uygun sözlerine benzeyip benzemediğini iyice anlarlar.

Peygamber'in hallerini ve maksatlarını iyice düşünen herkes onun Allah'ın Rasûlü olup olmadığını da çok iyi anlar; ister tek başına düşünsün, ister başkasıyla birlikte düşünsün! Onun gerçekten Allah'ın Rasûlü, hakiki Peygamberi olduğunu anlar. Özellikle de ilk muhataplar. Çünkü o, onların içinden biriydi. Onu, geçmişiyle, haliyle çok iyi tanıyorlardı.

47. Diğer taraftan insanları hakka davet edene tâbi olmaktan alıkoyan bir husus daha vardır. O da çağrısını kabul eden kimselerden mal alması ve davetine karşılık bir ücret istemesidir. Yüce Allah, Rasûlünün böyle bir konuma düşmekten de mü-

nezzeh olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Sizden"** hakka tâbi olmanıza karşılık **"istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun."** Sizi şahit tutuyorum ki o ücret -eğer öyle bir şey söz konusuysa- sizin olsun, ben istemiyorum. **"Benim mükâfatımı vermek, ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir."** O'nun ilmi benim neye davet ettiğimi de kuşatmıştır. O nedenle eğer ben, yalan söylüyorsam cezası beni bulacaktır. Aynı şekilde O, sizin amellerinizi de görmektedir. Amellerinizi kaydedecek, sonra da size onların karşılığını verecektir.

48. Allah hakkın doğruluğuna, batılın da batıl olduğuna delil olan apaçık belgeleri beyan ettikten sonra, kanununun ve âdetinin şu olduğunu belirtmektedir: **"Rabbim, hakkı** (batılın üzerine) **atıp ortaya koyar."** Bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Biz hakkı batıl üzerine atarız da hak, onun beynini darmadağın eder. Bir de bakmışsın ki canı çıkmış bile!"** (el-Enbiyâ, 21/18)

Çünkü Yüce Allah, burada hakkı beyan etmiş ve bu hak ile yalanlayıcıların iddialarını -ibret alanlara ibret, düşünenlere de delil olacak şekilde- çürütmüştür. Yalanlayıcıların sözlerinin nasıl çürütüldüğünü, yalan söylediklerinin ve inatlarının nasıl meydana çıktığını, hakkın nasıl galip gelip parlak bir şekilde ortaya konduğunu, batılın ise çürüyüp yok olduğunu görüyoruz. Bu ise **"gaybleri çok iyi bilen,"** kalplerdeki vesvese ve şüpheleri, buna nasıl karşılık verileceğini ve bunları bertaraf eden delilleri çok iyi bilenin açıklamaları sayesindedir. O, bunları kullarına beyan ediyor ve öğretiyor. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

49. "De ki: Hak geldi," yani üstünlüğünü sağladı, açıkça ortaya çıktı. Güneş gibi parıldamakta ve hakimiyeti sağlamış bulunmakta, **"Artık batıl, ne yeniden gelebilir ne de eski haline dönebilir."** Artık yok olup gitti ve işi bitti, hakimiyeti sona erdi. Yeniden bir şey de var edemez, geri de getiremez.

50. Rasûlün daveti sayesinde hak açıkça ortaya çıkmasına rağmen yalanlayanlar, onun sapık olduğunu söyleyince o, onlara hakkı haber verip açıkladı ve kendisine karşı durmaktan aciz olduklarını belirtti. Kendisini sapıklıkla itham etmelerinin hakka hiçbir şekilde zarar veremeyeceğini, getirdiği hakkı hiçbir şekilde bertaraf edemeyeceğini onlara haber verdi. Şöyle ki o -hâşâ- sapıtmışsa -ki bu tartışma esnasında karşı tarafın seviyesine inme kabilindendir- kendi aleyhine sapıtmış olur. Yani sapıklığının zararı yalnız kendisinedir. Bu zarar onu aşıp başkasına geçmez.

"Eğer doğru yoldaysam bu," hidâyet ve doğru yolda oluşum **"da"** benden, benim kendi gücümden kaynaklanan bir şey değildir. Benim hidâyet buluşum an-

cak **"Rabbimin bana vahyettikleri sayesindedir."** Benden başkalarının hidâyet kaynağı O'ndan olduğu gibi, benim hidâyetimin kaynağı da O'ndandır.

"Şüphesiz O" benim Rabbim, bütün sözleri ve sesleri **"işitendir,"** kendisine dua eden, kendisinden bir şeyler isteyen ve kendisine ibadet eden kimselere de **"pek yakındır."**

﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ فِى شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴾

51- Dehşete kapıldıklarında onları bir görsen! Artık kaçıp kurtulma imkanı yoktur ve yakın bir yerden yakalanmışlardır.

52- 'O'na iman ettik.' derler. Ama uzak bir yerden (iş işten geçtikten sonra) **imanı elde etmeleri ne mümkün!**

53- Halbuki önceden onu inkar etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden görmedikleri bir şeye taş atıyor/rastgele tahminlerde bulunuyorlardı.

54- Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi onlar ile arzuladıkları şeyler arasına da bir engel konmuştur. Çünkü onlar, derin bir şüphe içerisinde idiler.

51. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ey Peygamber ve daha sonra senin görevini ifa etmekle yükümlü olanlar! **"Dehşete kapıldıklarında onları"** azabı, peygamberlerin kendilerine haber verdiği ve yalan saydıkları şeyleri görecekleri vakit şu yalanlayıcıların hallerini **"bir görsen!"** Çok dehşetli ve korkunç bir manzarayla, görülmesine tahammül edilemeyecek son derece zorlu bir halle karşılaşırdın! Bu, onlar için azabın kaçınılmaz olacağı vakittir. **"Artık"** onlar için **"kaçıp kurtulma imkanı,"** kaçıp sığınacakları bir yer **"yoktur ve yakın bir yerden yakalanmışlardır."** Bu yakalanacakları yer, azap yerinden uzak olmayacaktır. Aksine onlar yakalanacak ve hemen ateşe atılacaklardır.

52. İşte bu durumdayken **"O'na iman ettik,"** Allah'ı ve daha önce yalanladığımız şeyleri tasdik ediyoruz **"derler. Ama uzak bir yerden** (iş işten geçtikten sonra) **imanı elde etmeleri ne mümkün!"** Çünkü onlarla iman arasına engel ko-

nulmuştur. Böyle bir durumda iman etmeleri artık imkânsızdır. Mümkün olduğu vakit (dünyada) iman etmiş olsalardı, elbette kabul edilebilir bir iman olurdu.

53. Ama **"önceden onu inkar etmişlerdi. Üstelik uzak bir yerden görmedikleri bir şeye taş atıyor/rastgele tahminlerde bulunuyorlardı."** Hakkı ortadan kaldırmak için batıl iddia ve iftiralarda bulunuyorlardı. Ancak uzak bir yerden atış yapan kimsenin hedefi isabet ettirmesi imkânsız olduğu gibi onların da böyle bir şeyi isabet ettirmelerine imkân yoktu. İşte batılın hakka galip gelmesi yahut onu ortadan kaldırması da imkânsızdır. Hakkın batılı fark etmemesi halinde batılın bir hamlesi olabilir; fakat hak ortaya çıkıp batıla karşı durdu mu onu ortadan kaldırır.

54. **"Daha önce benzerlerine yapıldığı gibi,"** yani önceki ümmetler helâk edilecekleri vakit nasıl arzu ettikleri şeylere ulaşmalarına engel olunduysa **"bunlar ile arzuladıkları şeyler arasına da,"** istedikleri zevkler, evlat, mallar, hizmetçiler, askerler vb. arasına **"bir engel konmuştur."** Artık amelleriyle başbaşa kalmışlardır. Huzura, tıpkı yaratıldıkları gibi tek tek gelecekler ve daha önce kendilerine verilen nimetleri geride bırakacaklardır. **"Çünkü onlar derin bir şüphe içinde idiler."** Şüphe doğuran, kalpleri rahatsız eden tereddütlere kapılmışlardı. İşte bunun için iman etmediler. İman etme konusunda mazeretlerinin kabul edilmesini isteyecekleri vakit de mazeretleri kabul edilmeyecektir.

Sebe' sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Allah'a hamd u senâlar olsun. Minnet duygularımız O'nadır, lütuf O'ndandır, yardımcımız O'dur, O'na tevekkül ederiz ve O'na güveniriz.

سورة فاطر

FÂTIR SÛRESİ

-35-

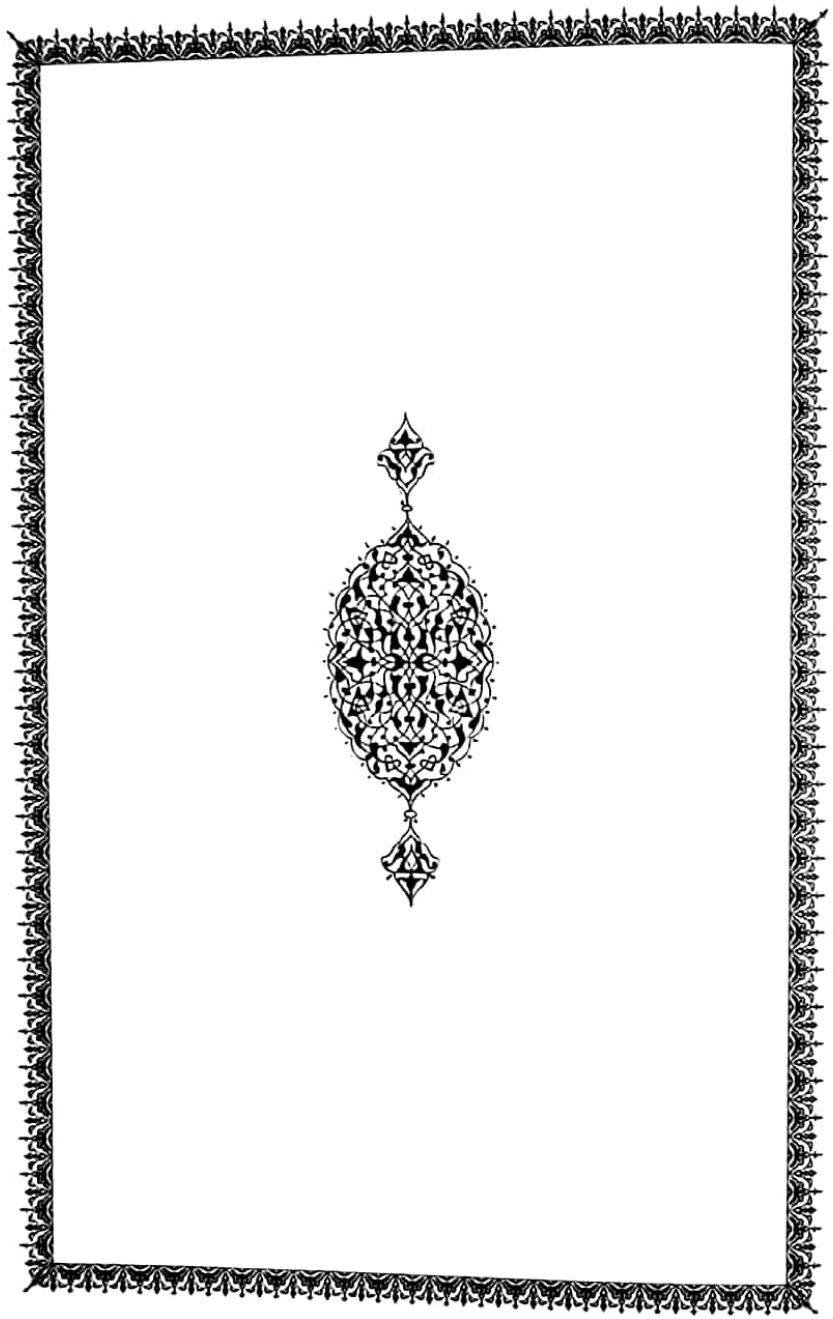

35- FÂTIR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 45 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ ۚ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ مَّا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediği (özellikleri) **artırır. Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter.**

2- Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun engellediğini de salıverecek yoktur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

1. Yüce Allah, kerim ve mukaddes zatını; gökleri, yeri ve onların içerdiği varlıkları yarattığı için övmektedir. Çünkü bütün bunlar kudretinin kemaline, hükümranlığının kapsamına, rahmetinin genişliğine, hikmetinin harikuladeliğine ve bilgisinin kuşatıcılığına delildir. Yüce Allah, yaratmayı zikrettikten sonra emir ve idaresini içeren hususu da zikretmektedir ki bu da **"melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler"** kılmasıdır.

Onları gerek kadere dair emirlerin idaresinde gerekse dinî emirlerinin tebliğ edilmesinde Zatıyla yarattıkları arasında elçilik görevini yapmak için aracı kılmıştır. Yüce Allah'ın, melekleri elçiler kılmış olduğunu belirterek onlardan hiçbirini istisna etmemiş olması, Rablerine itaatlerinin, O'nun emirlerine bağlılıklarının kemal derecesinde olduğuna delildir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler. Ne emrolunurlarsa onu yaparlar."** (et-Tahrîm, 66/6)

Melekler, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu görevlerde O'nun izniyle işleri idare eden varlıklar olduklarından Allah buna güç yetirişlerini ve hızlıca hareket edişlerini beyan etmekte ve onları **"kanatlı"** kıldığını, bu kanatlarla uçtuklarını ve emrolundukları işleri hızlıca yerine getirdiklerini belirtmektedir. Onların **"iki-**

şer, üçer ve dörder," yani O'nun hikmetinin gereğine göre kimilerinin iki, kimilerinin üç, kimilerinin de dört kanadı vardır. **"O, yaratmada dilediği** (özellikleri) **artırır."** Yarattıklarından kimisine yaratılış vasıflarında, gücünde, güzelliğinde, malum azalarının sayısında, seslerin güzelliğinde, nağmelerinde vs... kimisine göre daha fazla özellikler verir.

"Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter." O'nun kudreti, istediğini gerçekleştirmeye yeter. Hiçbir şey O'na zor gelmez. Yarattıklarından kimisini kimisine göre üstün ve fazla özellikte kılmış olması da bunlardan biridir.

2. Daha sonra Yüce Allah, idarenin, vermenin ya da vermemenin tek başına Zatının elinde olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun"** onlara rahmetinden vermeyerek **"engellediğini de salıverecek yoktur."** İşte bu, bütün yönleriyle yalnızca Yüce Allah'a bağlanmayı, ihtiyacı yalnızca O'na arzetmeyi, O'ndan başkasına dua etmemeyi, O'ndan başkasından korkmamayı ve her şeyi sadece O'ndan ummayı gerektirir.

"O, Azîz'dir," her şeyi emrinin altına bulundurandır. **"Hakîm'dir,"** her şeyi yerli yerine koyan ve olması gereken konumunda bulundurandır.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ هَلْ مِنْ خَٰلِقٍ غَيْرُ ٱللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٤﴾ ﴾

3- Ey insanlar! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık veren bir yaratıcı mı var? O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?**

4- Eğer seni yalanlıyorlarsa (şunu bil ki) **senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştı. Bütün işler, yalnız Allah'a döndürülür.**

3. Yüce Allah, bütün insanlara, üzerlerindeki nimetini hatırlamalarını emretmektedir. Bu hatırlama; kalple itiraf, dille övme, azalarla da emirlere itaati kapsar. Yüce Allah'ın nimetini hatırlamak da O'na şükretmeyi gerektirir. Daha sonra Allah, insanların dikkatlerini nimetlerin temeline çekmektedir ki bunlar da yaratma ve rızık vermedir: **"Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık veren bir yaratıcı mı var?"** Allah'tan başka yaratan ve rızık veren olmadığı bilinen bir

husus olduğuna göre bütün bunlar, O'nun uluhiyetine ve mutlak ma'bud oluşuna açık ve kesin bir delildir. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilâh yoktur. Böyle iken nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?"** Yaratan ve rızık veren Allah'a ibadeti terk edip yaratılmış ve rızkı başkası tarafından verilenlere ibadet etmeye nasıl döndürülebiliyorsunuz?

4. Ey Peygamber! **"Eğer seni yalanlıyorlarsa"** bu konuda senden önceki peygamberler sana örnektir. Zira **"senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştı."** Yalanlayanlar helâk edilmiş ve Allah peygamberlerle onlara uyanları kurtarmıştı. **"Bütün işler yalnız Allah'a döndürülür."** [O da ahirette herkese hak ettiğini verir.]

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ إِنَّمَا يَدْعُوا۟ حِزْبَهُۥ لِيَكُونُوا۟ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٦﴾ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ ﴾

5- Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın vaadi haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatıcı (şeytan) **da sakın sizi Allah ile aldatmasın.**

6- Çünkü şeytan sizin düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman belleyin. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin ehlinden olmaya davet eder.

7- Kâfir olanlar için şiddetli bir azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için ise mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

5. "Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah'ın," öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılığının görüleceğine dair **"vaadi haktır."** Onda hiçbir şüphe, hiçbir tereddüt yoktur. Naklî ve aklî deliller buna işaret etmektedir. O'nun vaadi hak olduğuna göre bu vaade hazır olun, değerli vakitlerinizi salih amellerle değerlendirmeye bakın! Bu hususta size hiçbir şey engel olmasın. **"O halde dünya hayatı sakın sizi,"** lezzetleri, arzuları ve nefsî istekleriyle **"aldatmasın."** Yaratılış gayenizden uzaklaştırarak başka şeylerle oyalamasın. **"O çok aldatıcı"** olan şeytan **"da sakın sizi Allah ile aldatmasın."**

6. "Çünkü şeytan sizin" gerçek bir **"düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman belleyin."** Onun düşmanlığını gözardı etmeyin, aklınızdan çıkarmayın.

Bir an dahi onunla savaşmayı ihmal etmeyin. Çünkü o, sizin kendisini göremeyeceğiniz bir yerden sizi görmektedir. O her zaman sizin için pusudadır. **"O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşin ehlinden olmaya davet eder."** İşte kendisine uyanlar hakkındaki gayesi ve planı budur. Kendisine uyanları en çetin azapla, alabildiğine hakîr düşürmek istemektedir.

7. Daha sonra Yüce Allah, insanların şeytana itaat edip etmeme bakımından iki kısma ayrıldıklarını beyan ederek her kısmın karşılaşacağı mükâfat ya da cezayı şöylece dile getirmektedir: **"Kâfir olanlar,"** peygamberlerin getirdiklerini, kitapların kesin olarak bildirdiklerini inkâr edenler **"için"** cehennem ateşinde **"şiddetli,"** hem özü itibarıyla hem nitelikleri itibarıyla çetin **"bir azap vardır."** Ve orada ebediyen kalacaklardır.

Allah'ın, Zatına kalpleriyle iman etmeye davet ettiği şeylere **"iman edip"** azalarıyla da bu imanın gereklerini yerine getirip **"salih ameller işleyenlere ise"** kötülüğü ve hoşlanmadıkları şeyleri kendilerinden uzaklaştıracak şekilde günahlarının bağışlanması demek olan **"mağfiret ve"** arzuladıklarını elde edecekleri **"büyük bir mükafat vardır."**

﴿ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَٰتٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse (hiç böyle olmayanla bir midir)**? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine de hidâyet verir. O halde onlar için üzülüp de kendini helak etme! Çünkü Allah onların yapmakta olduklarını çok iyi bilendir.**

8. "Kötü" ve çirkin **"ameli"** şeytan tarafından **"kendisine süslü,"** gözünde güzel **"gösterilip de onu güzel gören kimse,"** hiç, Allah'ın dosdoğru yola, dosdoğru dine iletip hidâyet verdiği kimse gibi midir? Bu ikisi eşit olabilir mi? Birincisinin ameli kötüdür ve o hakkı batıl, batılı hak görmektedir. İkincisinin ise ameli güzeldir, hakkı hak batılı da batıl görmektedir. Ancak hidâyete iletmek ya da saptırmak Yüce Allah'ın elinde olan bir şeydir: **"Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine de hidâyet verir. O halde onlar için,"** yani kötü amelleri kendilerine süslü gösterilen ve şeytanın kendilerini haktan alıkoyduğu sapmışlar için **"üzülüp**

de kendini helak etme!" Sana düşen, tebliğde bulunmaktan ibarettir. Onların hidâyete ulaşmaları konusunda senin hiçbir yükümlülüğün yoktur. Amellerinin karşılığını verecek olan Allah'tır. **"Çünkü Allah onların yapmakta olduklarını çok iyi bilendir."**

﴿ وَٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَٰهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلنُّشُورُ ﴿٩﴾ ﴾

9- Rüzgarları gönderen Allah'tır. Onlar bulutu kaldırır, derken Biz o bulutu ölü bir beldeye sevkederiz de onunla yere, ölümünden sonra hayat veririz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.

9. Allah, kudretinin kemalini, cömertlik ve ihsanın genişliğini haber vermekte ve bunun belirtileri olan hususları gerçekleştirdiğini bildirerek şöyle buyurmaktadır: **"Rüzgarları gönderen Allah'tır. Onlar bulutu kaldırır, derken Biz o bulutu ölü bir beldeye sevkederiz."** Allah, böylece ölü beldeye yağmuru indirir. **"Onunla yere, ölümünden sonra hayat veririz."** Bunun sonucunda toprak da, insanlar da canlanır. Hayvanlar rızıklanır ve bu hayırlardan bol bol istifade ederler. **"İşte ölümden sonra diriliş de böyledir."** Yani ölümünden sonra yeryüzünü canlandıran, kabirlerinde çürümüş ölüleri de böylece diriltecektir. Suyu ölü araziye doğru sürüklediği gibi, onların üzerine de bir yağmur yağdıracak ve ruhlarla cesetler yattıkları kabirlerden canlanarak çıkacaktır. Böylelikle öldükten sonra dirilmiş olacaklar ve aralarında hüküm vermek üzere Allah'ın huzurunda durmak için gelecekler. O da adaletli hükmüyle aralarında hükmedecektir.

﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلْعِزَّةَ فَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ جَمِيعًا ۚ إِلَيْهِ يَصْعَدُ ٱلْكَلِمُ ٱلطَّيِّبُ وَٱلْعَمَلُ ٱلصَّٰلِحُ يَرْفَعُهُۥ ۚ وَٱلَّذِينَ يَمْكُرُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُو۟لَٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Kim izzet istiyorsa (bilsin ki) **izzet tümüyle Allah'ındır. Güzel söz O'na yükselir; onu da salih amel yükseltir. Kötülükler işleyip tuzak kuranlara gelince, onlar için şiddetli bir azap vardır. İşte onların tuzakları hep boşa gider.**

10. Yani ey aziz olmak isteyen kimse! Sen bu izzeti, onu elinde bulundurandan iste! İzzet de hiç şüphesiz Allah'ın elindedir ve ancak O'na itaatle elde

edilebilir. Nitekim Yüce Allah, itaati şu buyruğuyla beyan etmektedir: **"Güzel söz O'na yükselir."** Kıraat, tesbih, hamd, tehlil, hoş ve güzel olan her söz Yüce Allah'a yükseltilir, O'na sunulur. Yüce Allah da Mele-i Alâ'da bu güzel sözün sahibini över.

İster kalbın amellerinden, ister azaların amellerinden olsun **"salih amel"**i de Yüce Allah, tıpkı güzel söz gibi kendisine **"yükseltir."** Bu buyruk şöyle de açıklanmıştır: Salih amel, güzel sözü yükseltir. Böylelikle güzel sözün yükselmesi kulun salih amellerine göre olur. Çünkü güzel sözü yükselten onlardır. Eğer o kimsenin salih bir ameli yoksa, onun herhangi bir sözü Yüce Allah'a yükselmez. İşte Yüce Allah'a yükseltilen ve Yüce Allah'ın da sahibini yükseltip aziz kıldığı ameller bunlardır.

Kötülükler ise tam tersidir. Kötü amelleri işleyenler, bunlarla yükselmek ister. O, hile ve tuzak kurmaya çalışır, bunlar ise onun başına geçer. Değersizliği ve seviyesizliğinden başka hiçbir şeyi artmaz. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kötülükler işleyip tuzak kuranlara gelince onlar için şiddetli bir azap vardır."** Ve bu azapta alabildiğine tahkir edilir, aşağılanırlar.

"İşte onların tuzakları hep boşa gider." Yok olur gider. Kendilerine hiçbir fayda sağlamaz. Çünkü bu, batıl için batıl yolla kurulmuş bir tuzaktır.

﴿ وَٱللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَٰجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦ ۚ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِۦٓ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾ ﴾

11- Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra da sizi çiftler kıldı. O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Uzun ömürlü kimsenin ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır.

11. Daha sonra Yüce Allah, insanoğlunu yaratmasını, onun topraktan nutfeye ve bundan sonraki aşamalara geçişini zikretmektedir. **"...sonra da sizi çiftler kıldı."** O, sizi aşamadan aşamaya geçirdi. Nihâyet sizleri erkeğin dişiyle evlenecek, evlilikten de zürriyet ve çocuk sahibi olma maksadı güdülecek şekilde çiftler halıne getirinceye kadar aşamadan aşamaya geçirdi. Her ne kadar nikah, bu konudaki sebeplerden biri ise de hiç şüphesiz bu, Allah'ın kazası, kaderi ve ilmi çerçevesinde tahakkuk eder.

"O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur." Aynı şekilde Âdemoğlunun geçirdiği bütün aşamalar da O'nun ilim ve kaderi iledir.

"Uzun ömürlü kimsenin ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de mutlaka bir kitaptadır." Bunlar ancak O'nun ilmi dahilinde olur. Buradan şu da anlaşılabilir: İnsanın, şayet zina etmek, anne-baba haklarına riâyet etmeyip onlara kötü davranmak, akrabalık bağlarını kesmek gibi (ömrün kısalığına sebep olduğu nakledilen) ömrü kısaltıcı sebepleri izlememiş olması durumunda ulaşabileceği ömründen herhangi bir şeyin eksiltilmesi de ancak Allah'ın ilmiyle olur.

Yani ömrün bir sebebe bağlı olarak ya da olmayarak uzayıp kısalması hep Allah'ın ilmi iledir ve Yüce Allah bunu **"bir kitapta"** tespit etmiştir. Bu kitap, bütün zamanlarında ve hayatının her gününde kulun başında cereyan edecek her şeyi ihtiva etmektedir.

"Şüphesiz bu, Allah'a göre pek kolaydır." Yani O'nun ilminin bu kadar bilgiyi kuşatması ve Kitabının da bunları içermesi çok kolaydır.

Yüce Allah, bu âyet-i kerimelerde öldükten sonra dirilişe dikkat çekmek üzere üç delil sunmuştur ki hepsi de aklî delillerdendir:

1. Ölümünden sonra yeryüzünün diriltilmesi ve yeryüzünü diriltenin, ölüleri dirilteceğinin belirtilmesi.

2. Âdemoğlunu sözü edilen aşamalardan geçiren, onu var edip ardı arkasına halden hale geçiren ve nihâyet onun için takdir edilen nihaî noktaya kadar onu ulaştıran; onu tekrar yaratmaya, onu ikinci bir defa daha var etmeye elbette muktedirdir ve bu iş O'nun için daha kolaydır.

3. Üçüncü husus ise O'nun bilgisinin ulvî ve süflî alemin her bir parçasını, küçüğünü büyüğünü, kalplerde bulunanları, annelerin karnında olanları ve ömürlerin artıp eksilmesini bilmesi ve bütün bunları tek bir kitapta tespit etmiş olması... Bütün bu hususlar kendisi için kolay olan, elbette ki ölüleri de çok kolay diriltebilir.

Hayrı alabildiğine çok olan, kullarının dikkatlerini hem dünya hayatlarında, hem âhiretlerinde faydalarına olacak şeylere çeken Yüce Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ وَمَا يَسْتَوِى ٱلْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهُۥ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ وَتَرَى ٱلْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- İki deniz bir olmaz. Bu, tatlı mı tatlı ve içimi kolaydır. Diğeri ise acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz ve giyecek/takınacak süs eşyası çıkartırsınız. O'nun lütfundan (rızkınızı) **aramanız için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün. Olur ki şükredersiniz.**

12. Bu buyruk, Yüce Allah'ın kudretini, hikmetinin ve rahmetinin kesintisiz olduğunu, buna bağlı olarak da yeryüzünde bulunan herkesin faydasına olmak üzere iki ayrı deniz/su yaratmış olduğunu ve bunların birbirinin aynısı olmadığını haber vermektedir.

Çünkü yaratılmışların maslahatı, nehirlerin tatlı ve kolay içimli olmasını gerektirir. Böylelikle bu sudan içerler, bağ ve bahçe yaparlar, çiftçilikle uğraşanlar da ondan yararlanırlar. Denizin de acı ve tuzlu olması gerekir ki yeryüzünü kuşatan hava, denizde ölen canlıların kokularından dolayı bozulmasın. Diğer taraftan deniz (nehirler gibi) akmaz, durgundur. İşte onun tuzluluğu, bozulmasını engeller, orada yaşayan canlıların da daha güzel ve lezzetli olmasını sağlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Bununla birlikte her ikisinden," tuzlu denizden de tatlısulardan da **"taze et yersiniz."** Bu buyruk, denizde avlanılması kolay olan balıklara işarettir. **"ve giyecek/takınacak"** inci, mercan vb. gibi denizde bulunan türden **"süs eşyası çıkartırsınız."** Bütün bunlar, kulların faydasına olan pek büyük nimetlerdir.

Yine denizin faydaları arasında şu da vardır: Yüce Allah, orayı büyük gemiler, kayıklar vb. deniz araçlarını taşıyabilecek şekilde amade kılmıştır. Bunların denizi yara yara gittiklerini görüyoruz. Böylelikle bir yerden başka bir yere, bir bölgeden bir başka bölgeye gitmeleri mümkün olmaktadır. Yolculuk yapanları, yüklerini ve ticaret mallarını taşıyıp durmaktadır. Bununla Allah'ın pek büyük bir lütuf ve ihsanı tahakkuk eder. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"O'nun lütfundan** (rızkınızı) **aramanız için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün. Olur ki şükredersiniz."**

﴿ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ ٱلْمُلْكُ ۚ وَٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Geceyi gündüze ekler, gündüzü de geceye ekler. Güneşi ve ayı (sizin hizmetinize) **boyun eğdirmiştir ki her biri** (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider. İşte bu** (işleri yapan), **Rabbiniz Allah'tır. Hükümranlık yalnız O'nundur. O'nun dışında yalvardıklarınız ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile sahip değildirler.**

13. Yüce Allah'ın lütuflarının bazıları şunlardır: **"Geceyi gündüze ekler, gündüzü de geceye ekler."** Birini ötekinin ardından getirir. Onlardan biri geldi mi diğeri gider. Birini artırırken öbürünü eksiltir. Kimi zaman da eşit olurlar. Bunun kulların bedenlerinde, faydalandıkları hayvanları, ağaçları, ekinleri üzerinde görülen pek çok faydaları vardır.

Aynı şekilde Yüce Allah'ın güneşi ve ayı amade kılmasının da ısı, ışık, hareket, sakinlik, kulların Allah'ın lütfunu aramak için yayılmaları, meyvelerin olgunlaşması, kurutulacak şeylerin kurutulması vb. gibi olmamaları halinde insanların zarar görecekleri pek çok zorunlu ihtiyacın karşılanması şeklinde pek çok menfaati vardır.

"Her biri (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider."** Yani güneş de, ay da kendi yörüngelerinde -Allah dilediği sürece- yürüyüp gidecekler. Onlar için tayin edilen süre ve dünyanın sonu yaklaştı mı bu gidişleri duracak, faydaları ortadan kalkacaktır. Ay tutulacak, güneş dürülecek ve yıldızlar dağılıp saçılacaktır.

Yüce Allah, bu pek büyük mahlukatı, bunlarda bulunan ve O'nun kemal ve ihsanına delil olan ibretli hususları açıkladıktan sonra şöyle buyurmaktadır:

"İşte bu (işleri yapan) **Rabbiniz Allah'tır. Hükümranlık yalnız O'nundur."** Yani sözü geçen bu mahlukatı tek başına yaratan ve onları amade kılan, bütün mülk ve hükümranlık yalnız kendisinin olan yegane ma'bud, tek ilâh ve Rab O'dur.

"O'nun dışında yalvardıklarınız" put ve heykeller **"ise bir hurma çekirdeğinin zarına bile sahip değildirler."** Az ya da çok hiçbir şeye sahip ve hakim değildirler. Hatta en değersiz şey olan bir hurma çekirdeğinin zarına bile. Bu ifade, hiçbir şeye sahip olmadıklarının kesinliğini ve bunun ne kadar kapsamlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Peki, göklerde ve yerde hiçbir şeye sahip olmayan bu varlıklara nasıl ibadet edilir?! Üstelik bu varlıkların durumu da şudur:

﴿ إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا۟ دُعَآءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا۟ مَا ٱسْتَجَابُوا۟ لَكُمْ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ ۚ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler. İşitseler bile karşılık veremezler. Üstelik Kıyamet günü (onları Allah'a) **ortak koşmanızı da inkâr edeceklerdir. Kimse sana, her şeyden haberdar olan** (Allah) **gibi haber veremez.**

14. "Onlara dua etseniz dualarınızı işitmezler." Çünkü uydurma ilâhlar ya cansızdır ya ölüdür ya da Rablerine itaatle meşgul olan meleklerdir. Faraza bunlar **"işitseler bile karşılık veremezler."** Çünkü hiçbir şeye sahip değildirler. Ayrıca onların çoğu da kendilerine ibadet edenlerin bu ibadetlerinden razı değildirler. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Üstelik Kıyamet günü (onları Allah'a) **ortak koşmanızı da inkâr edeceklerdir."** Sizden uzak olduklarını bildirecek ve şöyle diyeceklerdir: **"Tenzih ederiz Seni! Bizim dostumuz onlar değil Sensin!"** (Sebe, 34/41)

"Kimse sana, her şeyden haberdar olan (Allah) **gibi haber veremez."** Yani hiç kimse sana, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah'tan daha doğru haber veremez. O'nun sana verdiği bu haberin gözle görülürcesine gerçek olduğuna kesin kanaat getir, en ufak şüphe ve tereddüte düşme!

Bu âyet-i kerimeler, Yüce Allah'ın yegane ilâh olduğuna delil olan pek açık ve kesin delilleri içermektedir. Buna göre O'nun dışındaki hiçbir varlık ibadetin zerresine dahi layık değildir. O'nun dışındaki varlıklara ibadet de batıldır, bu ibadetin kendisine yöneltildiği varlıklar da batıldır. Onların kendilerine ibadet edenlere en ufak bir faydaları da olmayacaktır.

﴿ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Ey insanlar! Siz, tamamen Allah'a muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye/kimseye muhtaç değildir, her hamde layıktır.

15. Yüce Allah, bütün insanlara hitap ederek onların durumlarını ve bütün yönleriyle Allah'a muhtaç olduklarını belirtmektedir. Evvela var olmak için O'na ihtiyaçları vardır. O, kendilerini var etmeseydi, onlar var olamazlardı.

Güç ve organlar gibi imkânlarla donatılmaya ihtiyaçları vardır. O, bunları onlara vermemiş olsaydı -ne olursa olsun- hiçbir iş yapamazlardı.

Gıdalar, rızıklar, gizli ve açık nimetlerle Allah'ın kendilerine yardım etmesine ihtiyaçları vardır. O'nun lütuf ve ihsanı, işleri onlara kolaylaştırması olmasaydı, hiçbir şekilde rızık ve nimetlere sahip olamazlardı.

Musibetlerin kendilerinden uzaklaştırılmasında, hoşlanmadıkları şeylerin bertaraf edilmesinde, keder ve sıkıntıların ortadan kaldırılmasında O'na ihtiyaçları vardır. O, onları uzaklaştırıp sıkıntılarını açmayacak, zorluklarını gidermeyecek olursa hoşlarına gitmeyen ve kendilerini çok rahatsız eden halleri devamlı eder.

Çeşitli şekillerde görülüp gözetilmelerinde ve işlerinin idare edilmesinde de O'na ihtiyaçları vardır. Onu ilâh edinip ibadet etmek, O'nu sevmek, O'na bağlanmak, ibadeti yalnız O'na has kılmak hususunda da O'na muhtaçtırlar. Eğer bu hususta onlara tevfikini vermeyecek olsa helâk olurlar; ruhları, kalpleri ve halleri bozulur giderdi.

Bilmediklerinin kendilerine öğretilmesinde, kendilerine faydalı olacak hususları yapmalarında da O'na ihtiyaçları vardır. O, kendilerine öğretmese onlar kendiliklerinden öğrenemezlerdi. Eğer onlara başarı vermese onlar hallerini düzeltemezlerdi.

Bütün anlamlarıyla ve bütün yönleriyle tamamen O'na muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçlarının bazılarını ister fark edebilsinler, ister edemesinler bu böyledir.

Fakat aralarından Allah'ın başarı ihsan edip de dinî ve dünyevî bütün hallerinde O'na muhtaç olduğunu gören, yalnızca O'na yalvarıp yakaran, bir göz kırpacak kadar dahi olsa kendini nefsine bırakmamasını O'ndan dileyen, bütün hususlarında kendisine yardımcı olmasını isteyerek bu gerçeği bir an dahi hatırından çıkartmayan bir kimsenin, Rabbi ve ilâhının tam anlamıyla inâyetine mazhar olmaya layık olduğu açıktır. Çünkü o Rab, böyle bir kuluna, annenin kendi evladına olan merhametinden bile daha merhametlidir.

"Allah ise hiçbir şeye/kimseye muhtaç değildir, her hamde layıktır." Bütün yönleriyle ve hiçbir şekilde muhtaç olmayış yalnız O'nun için söz konusudur (Ğanî'dir). Yarattığı varlıkların ihtiyaç duyduklarına O'nun ihtiyacı yoktur. Onların gerek duydukları hiçbir şeye gerek duymaz. Çünkü O, kemâl sıfatlara sahiptir. Bütün sıfatları kemal sıfatı, bütün vasıfları celâl vasfıdır. Dünyada da, âhirette de mahlukatın ihtiyaçlarını karşılamış olması da O'nun muhtaç olmayışının bir tecellisidir.

O zatıyla ve isimleriyle her hamde layık olandır (Hamîd). Çünkü isimlerinin hepsi en güzeldir. Sıfatlarıyla da hamde layık olandır, çünkü hepsi yücedirler. Fiilleriyle de hamde layıktır. Çünkü O'nun fiilleri lütuftur, ihsandır, adalettir, hikmettir ve rahmettir. Emir ve yasaklarında da hamde layıktır. O, sahip olduğu sıfatları dolayısıyla, bağışladığı lütuf ve nimetleri dolayısıyla, amellere adaletle karşılık vermesi dolayısıyla hep hamde layık olandır. O, muhtaç olmayışında hamde layık olan, hamde layık oluşunda da muhtaç olmayandır.

﴿ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ ﴾

16- Dilerse sizi yok eder ve (yerinize) **yeni bir halk getirir.**

17- Bu, Allah'a göre zor değildir.

16. Bu buyrukla şu anlamın kastedilmesi muhtemeldir: Ey insanlar! O, dilerse sizi yok eder ve yerinize kendisine daha çok itaat eden kimseleri getirir.

Bu durumda ifade, onları helâk ve yok etme mahiyetinde bir tehdittir ve O'nun meşietinin böyle bir şeyi yapabilecek durumda olduğunu anlatmaktadır.

Bu buyrukla öldükten sonra dirilişin ve kabirlerden çıkartılışın kastedilmiş olması da muhtemeldir. Yani Yüce Allah'ın iradesi, her hususta etkindir ve O, ölümünüzden sonra sizleri yeniden yaratmaya kadirdir. Ancak bunun Allah tarafından takdir edilmiş belli bir süresi vardır. Bu süre öne de alınmaz, sonraya da kalmaz.

17. Bu, Allah için imkânsız bir şey değildir ve O, bunu yapmaktan âciz değildir.

﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez. Eğer günah yükü ağır olan bir kimse, kendi yükünü taşıması için birini çağırsa, akraba dahi olsa onun o yükünden (hiç kimse) **hiçbir şey taşımaz. Sen, ancak gıyaben Rablerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyarabilirsin. Kim arınırsa ancak kendi yararına arınmış olur. Dönüş yalnız Allah'adır.**

18. "Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez." buyruğu daha önce (16. âyet-i kerimeyle ilgili) sözünü ettiğimiz ikinci anlama delâlet etmektedir. Yani kıyamet gününde herkes amelinin karşılığını görecektir, günahının cezasını çekecektir. Kimse kimsenin günahını yüklenmeyecektir.

"Eğer günah yükü ağır," büyük ve küçük günahlarla yükleri ağırlaşmış **"olan bir kimse kendi yükünü taşıması için birini çağırsa,"** yani günahlarının bir bölümünü taşımak üzere birilerinden yardım istese **"akraba dahi olsa onun o yükünden** (hiç kimse) **hiçbir şey taşımaz."** Akraba bile akrabanın yükünü taşımaz.

Âhiretin durumu dünyanın durumu gibi değildir. Orada dostun dosta, arkadaşın arkadaşa yardımı söz konusu değildir. Aksine kıyamet gününde kul, kendi anne-babası ve yakın akrabaları dahi olsa, birilerinden alacak bir hakkının olmasını temenni edecektir.

"Sen, ancak gıyaben Rablerinden korkanları ve namazı dosdoğru kılanları uyarabilirsin." Yani senin uyarıp korkutmanı kabul ederek onlardan yararlanabilecek kimseler ancak iç ve dış, gizli ve açık bütün hallerinde gıyaben Allah'tan korkan kimselerle namazı dosdoğru kılan, yani sınırlarına, şartlarına, rükünlerine, farzlarına ve huşûuna riâyet ederek gereği gibi kılan kimselerdir.

Çünkü Yüce Allah'tan korkmak, kulun yerine getirmemesi halinde cezayı gerektirecek şeylerden korkmasını, işlenmesi halinde de azabı gerektirecek şeylerden çekinip uzak durmasını gerektirir. Namaz ise hayra çağırır, hâyâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.

"Kim arınırsa ancak kendi yararına arınmış olur." Her kim riya, kibir, yalan, aldatma, hile, kandırmaca, ikiyüzlülük vb. gibi günah ve kötü huylardan kendini arındırır, buna karşılık doğruluk, ihlâs, alçakgönüllülük, yumuşaklık, kullara samimi olarak öğüt vermek gibi huylarla bezenirse; kin, kıskançlık ve bunların dışında kalan kötü huylardan kalbini arındırmak suretiyle de güzel ahlak sahibi olursa, şüphesiz onun bu arınmasının faydası/getirisi kendisinedir. Amelinden hiçbir şey de boşa gitmez.

"Dönüş yalnız Allah'adır." O, bütün insanlara dünyadayken yaptıklarının karşılığını verecektir.

Dünyada işledikleri ve yaptıklarından hesaba çekecek, küçük, büyük ne varsa hepsini mutlaka ortaya koyacaktır.

﴿ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

19- Kör ile gören bir olmaz;

20- Karanlıkla aydınlık;

21- Gölge ile sıcak da.

22- Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediği kimseye işittirir. Sen kabirde olanlara işittiremezsin.

23- Sen ancak bir uyarıcısın.

19-23. Yüce Allah, zıt şeylerin ilâhî hikmette ve kullarına tevdi etmiş olduğu fıtratta birbirine eşit olamayacağını bildirmektedir:

"Kör ile gören bir olmaz, karanlıkla aydınlık ve gölge ile sıcak da. Dirilerle ölüler de bir olmaz." Bu hususta en ufak bir şüphe dahi söz konusu değildir. Sizce de kabul edildiği üzere sözü edilen bu hususlar, şüphesiz birbirine eşit olamazlar.

Aynı şekilde şunu da bilin ki manevî olarak birbirine zıt olan şeylerin birbirine eşit olmaması öncelikle söz konusudur. O bakımdan mü'min ile kâfir, hidâyet bulan ile sapık olan, alim ile cahil, cennetlikler ile cehennemlikler, diri kalpliler ile ölü kalpliler bir olmaz. Bunlar arasında Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği kadar büyük farklılık vardır.

Bu mertebeler öğrenildiğine, eşyalar birbirinden ayrıldığına ve uğrunda yarışılması gerekenle onun zıddı apaçık belli olduğuna göre karar verecek olan kimse, kendisi için daha uygun ve tercihe daha değer olanı tercih etmelidir.

"Şüphesiz Allah, dilediği kimseye," kavrayıp kabul etmekle sonuçlanacak şekilde **"işittirir."** Çünkü hidâyete ileten, tevfikini ihsan eden O'dur.

"Sen kabirde olanlara," ölü kalplilere **"işittiremezsin."** Yahut senin davetinin kabirde bulunanlara hiçbir faydası olmadığı gibi, sana karşı çıkıp inatla direnen kimselere de hiçbir faydası olmaz.

Ancak senin vazifen; uyarmak ve davetin kabul edilsin yahut edilmesin seninle gönderilen risaleti tebliğ etmektir. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen ancak bir uyarıcısın."**

﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Şüphe yok ki Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Zaten kendilerine bir uyarıcının gelmediği hiçbir ümmet yoktur.

24. Yani Bizim seni gönderişimiz katıksız hak iledir. Çünkü Yüce Allah seni, peygamberlerin kesildiği, yolların belirgin olmadığı, ilmin ortadan kalktığı ve peygamber olarak gönderilmene büyük bir ihtiyacın olduğu bir zamanda âlemlere rahmet olasın diye göndermiştir.

Aynı şekilde seninle birlikte göndermiş olduğumuz bu dosdoğru din ve sırat-i mustakim de haktır, batıl değildir. Göndermiş olduğumuz Kur'ân-ı Kerîm de, onun ihtiva ettiği sonsuz hikmetlerle dolu öğütler de hak ve gerçektir.

Seni, sana itaat edenlere Allah'ın dünya ve âhiretteki mükâfatlarını müjdelemek, sana karşı çıkıp isyan edenlere de Allah'ın dünya ve âhiretteki cezasını haber vererek uyarıp korkutmak üzere gönderdik. Sen daha önce benzeri görülmemiş bir peygamber değilsin.

"Zaten" geçmiş ümmetlerden ve önceki nesillerden **"kendilerine"** Allah'ın delilini ortaya koyacak **"bir uyarıcının gelmediği hiçbir ümmet yoktur."** ki bu sayede **"helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun, hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfâl, 8/42)

﴿ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ ﴾

25- Eğer seni yalanlıyorlarsa (bil ki) **onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara apaçık deliller, sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.**

26- Sonra kâfir olanları (ansızın azapla) **yakaladım. Peki, Benim** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?**

25. Yani ey Peygamber! Her ne kadar bu müşrikler seni yalanlıyor iseler de sen ilk yalanlanan peygamber değilsin. Zira **"onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara,"** hakka ve haber verdikleri hususlarda doğru söylediklerine dair **"apaçık deliller, sahifeler,"** pek çok hükümlerin kendilerin-

de toplandığı yazılı kitaplarla **"ve aydınlatıcı,"** vermiş olduğu doğru haberler ve adaletli hükümlerle ışık saçan **"kitaplar getirmişlerdi."** Dolayısıyla onların, peygamberlerini yalanlamaları, herhangi bir şüphe ya da peygamberlerin getirdiklerindeki bir kusurdan dolayı değildi. Aksine onlar, zalimlikleri ve inatları dolayısıyla yalanlamışlardı.

26. "Sonra kâfir olanları" çeşitli cezalarla **"yakaladım. Peki, Benim,** (yalanlamalarına verdiğim) **cevap nasılmış!?"** Ben bu yaptıklarını kabul etmeyip en çetin şekilde reddettim ve en ağır ibretlik cezalarla onları cezalandırdım. Bu yüzden bu şerefli Rasûlü yalanlamaktan sakının. Yoksa sözü edilenlere isabet eden can yakıcı azap ve oldukça vahim ve rezil edici haller sizin başınıza da gelir.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ ثَمَرَٰتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهَا ۚ وَمِنَ ٱلْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾﴾

27- Görmez misin ki Allah gökten bir su indirmiştir? Biz onunla çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Dağlarda da çeşitli renklerde; beyaz, kırmızı ve simsiyah yollar (var ettik).

27. Yüce Allah, asılları ve maddeleri aynı olan zıt varlıkları yaratmış olduğunu, bunlar arasında görülen ve bilinen farklılıklar ve ayrılıklar bulunduğunu haber vermektedir. Böylelikle kullara kudretinin kemaline ve hikmetinin harikuladeliğine dair deliller göstermektedir ki, bunların bazıları şöyledir: Yüce Allah, gökten bir su indirir ve onunla çeşitli mahsuller, değişik bitkiler bitirir. Halbuki onların suları da birdir, toprakları da birdir. Nitekim bakan herkes bunu görür.

Bir delil de Allah'ın yeryüzü için kazık durumunda kıldığı dağlardır. Bu dağların birbirine girdiğini, hatta tek bir dağ gibi olduğunu görürüz. Bunlarda ise çeşit çeşit renkler vardır. Beyaz yollar, kırmızı yollar, sarı yollar vardır. Hatta bunlarda alabildiğine siyah yollar da vardır.

﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ وَٱلدَّوَآبِّ وَٱلْأَنْعَٰمِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُا۟ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾﴾

28- İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da bu şekilde çeşitli renklerde olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar. Şüphesiz Allah Aziz'dir, Ğafûr'dur.

28. İnsanların, hayvanların ve davarların da renkleri ve nitelikleri, sesleri ve görünüşleri farklı farklıdır. Nitekim bu farklılık gözle görülmekte, bakanlar bunu tespit etmektedirler. Bunların hepsi de aynı asıldan, aynı maddedendir.

Bunların farklı oluşları ise Yüce Allah'ın meşietine dair aklî bir delildir. O'nun meşieti, dilediğini kendine has rengi ve sıfatıyla diğerlerinden ayırmıştır. Bu, Yüce Allah'ın, onları böylece var eden kudretine de delildir. O'nun hikmetine ve rahmetine de delildir. Çünkü böyle bir farklılık ve ayrılıkta pek çok maslahat ve menfaat vardır. Bununla yollar bilinir ve insanlar birbirlerini tanıyabilir. Bu, bilinen bir hususturu.

Bunlar Yüce Allah'ın ilminin genişliğine ve kabirlerde bulunanları diriltece-ğine de delildir. Fakat gafil kimseler, bunlara ve başka şeylere geflet içinde bakarlar. Bunlar, onun öğüt almasına vesile olmaz. Onlardan ancak Yüce Allah'tan korkanlar istifade eder. Bunlar, isabetli fikirleriyle bu yaratılmışlardaki hikmeti anlarlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah'tan ancak alimler korkar." Zira Allah'ı daha iyi bilen, O'ndan daha çok korkar. Allah'tan korkması da masiyetlerden uzak kalmasını ve korktuğu kimseye kavuşmaya hazırlanmasını sağlar. Bu, ilmin faziletine ve onun Allah'tan korkmaya vesile olduğuna delildir.

Allah'tan korkanlar, Allah'ın lütuf ve ihsanına mazhar olacak kimselerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bu, Rabbinden korkan kimseler içindir."** (el-Beyyine, 98/8)

"Şüphesiz Allah Azîz'dir." İzzeti kemal derecesindedir. Birbirlerine zıt varlıkları yaratmış olması da izzetinin bir tecellisidir. **"Ğafûr'dur."** Tevbe edenlerin günahlarını bağışlayandır.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾﴾

29- Allah'ın Kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler, asla zarar etmeyecek bir ticaret/kazanç umabilirler.

30- Çünkü Allah, onlara mükâfatlarını eksiksiz verecek, üstelik lütfundan onlara daha fazlasını ihsan edecektir. Çünkü O, Ğafûr'dur, Şekûr'dur.

29. "Allah'ın Kitabını okuyanlar" ve verdiği emirlerde o Kitaba uyanlar... Bunlar, onun emirlerinin gereklerini yerine getirir, yasaklarını terk ederler, verdiği haberleri tasdik eder ve onlara inanırlar, ona aykırı olan sözlere öncelik tanımazlar. Aynı şekilde onun lafızlarını tilavet ederler, manalarını da düşünerek ortaya çıkarmaya çalışırlar.

Yüce Allah, genel olarak okumayı/tilaveti zikrettikten sonra özellikle dinin direği, müslümanların nuru, imanın dengesi ve İslâm'a samimi olarak bağlılığın alâmeti olan namazı; akrabalara, yoksullara, yetimlere ve başkalarına verilen zekât, kefâretler, adaklar, sadakalar vb. gibi infakları zikretmektedir. İşte bu kimseler **"gizli ve açık"** bütün vakitlerinde infak ederler ve bu hayırlı işleriyle **"asla zarar etmeyecek,"** kesada uğramayacak ve bozulmayacak **"bir ticaret/kazanç umabilirler."**

Çünkü onların bu ticaretleri, ticaretlerin en üstünü, en değerlisi ve en yücesidir. Bu da Rablerinin rızasına kavuşmak, O'nun pek büyük mükâfatlarını elde etmek, Allah'ın gazap ve cezasından kurtulmaktır. İşte bu, amellerinin ihlaslı olduğunu, onların bu amelleriyle hiçbir kötü maksat gözetmediklerini ve bozuk hiçbir niyetlerinin de olmadığını ortaya koymaktadır.

30. Yüce Allah, onların bu umutlarının gerçekleşeceğini de belirterek şöyle buyurmaktadır:

"Çünkü Allah, onlara mükâfatlarını," amellerinin ecirlerini azlığına çokluğuna, güzel olup olmayışlarına göre **"eksiksiz verecek, üstelik lütfundan onlara daha fazlasını,"** ecirlerinden daha çoğunu **"ihsan edecektir."**

"Çünkü O Ğafûr'dur," kKötülüklerini ve günahlarını bağışlamıştır. **"Şekûr'dur,"** az miktardaki iyiliklerini dahi kabul edip mükâfatlandırmış, karşılıksız bırakmamıştır.

﴿ وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ هُوَ ٱلۡحَقُّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِعِبَادِهِۦ لَخَبِيرُۢ بَصِيرٞ ﴾

31- Sana vahyettiğimiz Kitap, kendinden öncekileri doğrulayıcı olan hakkın ta kendisidir. Şüphesiz Allah, kullarından çok iyi haberdardır, onları görendir.

31. Yüce Allah, peygamberine vahiy yoluyla bildirdiği Kitabın çokça hakkı ihtiva etmesi, esaslarını da kuşatması dolayısıyla hak adeta ondan ibaretmişçesine **"hakkın ta kendisi"** buyurmaktadır. Bu nedenle onun hakkında kalplerinizde herhangi bir darlık olmasın, bundan dolayı rahatsızlık duymayın ve onu hiçbir zaman küçümsemeyin.

Bu Kitap hakkın ta kendisi olduğuna göre onun delâlet ettiği ilâhî meseleler, gaybî hususlar ve diğerlerinin de vakıaya uygun olması gerekir. Ayrıca bu Kitapla, onun zahir ifadesine ve delâlet ettiği manaya muhalif olan şeylerin kastedilmiş olması da mümkün değildir.

"Kendinden öncekileri," daha önce gönderilmiş kitapları ve peygamberleri **"doğrulayıcı"**dır. Çünkü ondan önceki kitaplar ve peygamberler, onun geleceğini haber vermiştir. Bu Kitabın gelmesiyle öncekilerin de verdikleri haberlerin doğruluğu anlaşılmış oldu. Bu Kitabın geleceğini müjdelemiş ve haber vermişlerdi. Bu kitap da onları tasdik etmektedir.

Bu yüzden herhangi bir kimsenin Kur'ân'ı inkâr etmekle birlikte önceki kitaplara iman ediyor olması katiyen mümkün değildir. Çünkü onun bu Kitabı inkâr etmesi, önceki kitaplara olan imanını ortadan kaldırır. Zira önceki kitapların verdiği haberler arasında Kur'ân'ın geleceği haberi de vardır. Diğer taraftan önceki kitapların verdiği haberler, Kur'ân'ın haberlerine de uygundur.

"Şüphesiz Allah, kullarından çok iyi haberdardır, onları görendir." O nedenle her ümmete ve her kişiye durumuna yakışanı verir. Önceki şeriatlerin ancak kendi dönemlerine ve şartlarına uygun olması da bu kapsam içerisindedir. Bu nedenledir ki Yüce Allah, son peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gönderinceye kadar peygamberleri ardı ardına göndermiştir. Son Peygamber ise kıyamet gününe kadar insanların bütün maslahatlarını karşılayabilecek ve her zaman için hayırlı olanı gerçekleştirmenin teminatı olan bu şeriatı getirmiştir. Bu ümmet, ümmetler içerisinde akıl bakımından en kâmil, fikir itibarıyla en iyi, kalp itibarıyla en hassas ve ince, ruh itibarıyla da en temiz olduğundan dolayı Yüce Allah onları seçmiş ve İslâm dinini de onlar için seçmiştir. Diğer kitaplar hakkında hüküm vermek konumunda olan bu Kitabı da onlara miras vermiştir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ ثُمَّ أَوۡرَثۡنَا ٱلۡكِتَٰبَ ٱلَّذِينَ ٱصۡطَفَيۡنَا مِنۡ عِبَادِنَاۖ فَمِنۡهُمۡ ظَالِمٞ لِّنَفۡسِهِۦ وَمِنۡهُم مُّقۡتَصِدٞ وَمِنۡهُمۡ سَابِقُۢ بِٱلۡخَيۡرَٰتِ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡكَبِيرُ ٣٢ ﴾

32- Sonra Kitabı, seçtiğimiz kullarımıza miras verdik. Bununla beraber onlardan kimisi nefsine zulmeder. Kimisi orta yol üzeredir. Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer. İşte bu (miras) **büyük bir lütuf/fazilettir.**

32. **"Sonra Kitabı seçtiğimiz kullarımıza,"** bu ümmete **"miras verdik. Bununla beraber onlardan kimisi,"** küfürden daha aşağı mertebede bulunan masiyetlerle **"nefsine zulmeder. Kimisi orta yol üzeredir."** Sadece farzları yapar ve haramları da terk eder. **"Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda yarışıp öne geçer."** Hayır işlemede elini çabuk tutar ve gayretle çalışır. Böylelikle diğerlerini geride bırakır. Bu ise farzların yanı sıra nafileleri çokça işleyen, haramların yanı sıra mekruhları da terk eden kimsedir.

Bütün bunları Yüce Allah, bu Kitabı miras almaları için seçmiştir. Mertebeleri farklı, halleri çeşitli olsa da bu böyledir. Onların her biri, bu Kitabın mirasçılığından bir paya sahiptir. Nefsine zulmeden kimse dahi böyledir. Çünkü onun taşıdığı imanın aslı, iman ilimleri ve imanın gerektirdiği ameller, Kitaba mirasçı olmanın bir parçasıdır. Zira Kitaba mirasçı olmaktan kasıt, onun ilim ve amelini miras almak, lafızlarını okuyup incelemek ve manalarını çıkartmaktır.

"Allah'ın izniyle" buyruğu, hayırlarda öne geçenlerle ilgilidir. Ki bu tür kimseler amelleri dolayısıyla gurura kapılmasınlar. Aksine hayırlarda ileri geçmelerinin, ancak Yüce Allah'ın tevfiki ve yardımıyla olduğunu bilsinler. Öyleyse Yüce Allah'a, kendisine ihsan etmiş olduğu bu nimetler dolayısıyla şükretmekle meşgul olmalıdırlar.

"İşte bu (miras) **büyük bir lütuf/fazilettir."** Yani Yüce Allah'ın kullarından seçtiği kimselere bu Kitabı miras vermesi, pek büyük bir lütuftur. Ona nispetle diğer bütün nimetler yok hükmündedir. Kayıtsız şartsız olarak en üstün nimet ve en büyük lütuf, bu Kitaba mirasçı olmaktır.

Daha sonra Yüce Allah kendilerine Kitabı miras verdiği kimselerin mükâfatlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ جَنَّٰتُ عَدۡنٖ يَدۡخُلُونَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٖ وَلُؤۡلُؤٗاۖ وَلِبَاسُهُمۡ فِيهَا حَرِيرٞ ﴾

33- (Onların mükafatı) Adn cennetleridir. Onlar oraya girerler ve orada altın bileziklerle ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir.

33. Bu cennetlerde ağaçlar, koyu gölgeler, güzel bahçeler, coşkun ırmaklar, yüksek köşkler ve ihtişamlı meskenler vardır. Üstelik bu, ebediyen sürüp gidecek ve bu mükemmel yaşantının sonu gelmeyecektir.

"Adn," ikamet demektir. Adn cennetleri ise ikamet edilecek cennetler demektir. Cennetlerin ikamete izafe edilmesi, ikamet ve ebediliğin hem o cennetin, hem de orada yaşayacak olanların sabit vasfı oluşundan dolayıdır.

"Orada" hoşlarına gidecek tarzda kollarına takınacakları **"altın bileziklerle ve incilerle süslenirler."** Bu süslerinin başkalarından daha güzel olduğunu görecekler. Cennette süslenmek bakımından erkeklerle kadınlar arasında fark yoktur. İnciler de onların elbiseleri ve bedenleri üzerinde sıra sıra dizili olacaktır.

"Oradaki elbiseleri de ipektir." İnce ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir.

﴿ وَقَالُواْ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَذۡهَبَ عَنَّا ٱلۡحَزَنَۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٞ شَكُورٌ ٣٤ ٱلَّذِيٓ أَحَلَّنَا دَارَ ٱلۡمُقَامَةِ مِن فَضۡلِهِۦ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٞ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٞ ٣٥ ﴾

34- Diyeceklerdir ki: 'Bizden her türlü kederi gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbimiz Ğafur'dur, Şekur'dur.'

35- 'O, lütfuyla bizleri ebedî ikamet yurduna yerleştirdi. Burada hiç yorgunluk çekmeyeceğiz ve hiç bıkkınlık da duymayacağız.'

34. Nimetleri tamama erip lezzetleri kemal derecesine ulaşınca **"diyecekler ki: Bizden her türlü kederi gideren Allah'a hamdolsun."** Bu her türlü kederi de, üzüntüyü de kapsar.

Güzelliklerinde, yiyecek ya da içeceklerinde, lezzetlerinde, bedenlerinde yahut orada sürekli kalışlarında ortaya çıkabilecek herhangi bir eksiklik olmayacak, bu yüzden de üzüntüye kapılmayacaklardır. Onlar daha fazlası mümkün olmayacak pek çok nimetler içerisinde olacaklar ve ebediyen de bu nimetler artacaktır.

"Şüphesiz Rabbimiz Ğafur'dur," çünkü bizim hata ve günahlarımızı bağışlamıştır.

"Şekur'dur," çünkü bizim iyiliklerimizi kabul buyurmuş, onları kat kat artırmış ve lütfuyla bizim amellerimizin, hatta temennilerimizin dahi ulaşamayacağı nimetleri ihsan etmiştir.

O'nun mağfireti sayesinde hoşlanılmayan ve kendisinden korkulan her şeyden kurtulmuş, O'nun Şekûr oluşu ve lütfu dolayısıyla da arzulanan ve sevilen her şeyi elde etmiş olacaklardır.

35. "O," amellerimizle değil de üzerimizdeki keremi ve **"lütfuyla bizleri ebedî ikamet yurduna yerleştirdi."** Geçici olarak konaklamak veya uğrayıp bir süre kalmak için değil sürekli yerleşip karar kılmak üzere bizi kendisinde ikametin devamlı olacağı, hayırlarının çokluğu, sevinçlerinin arkasının kesilmemesi ve orada insanı üzecek ve rahatsız edecek hiçbir şeyin bulunmaması dolayısıyla orada kalmanın son derece arzu edileceği bu yurda yerleştirdi. Bunlar O'nun lütfuyla olmuştur. O'nun lütfu olmasaydı bu yüce makamlara erişmemiz mümkün olmazdı.

"Burada hiç yorgunluk çekmeyeceğiz ve hiç bıkkınlık da duymayacağız." Yani bedenlerimizde, kalplerimizde ve güçlerimizde yorgunluk olmayacağı gibi bu nimetlerden çokça yararlanmaktan dolayı bir bıkkınlık da söz konusu olmayacaktır.

Bu da Yüce Allah'ın, bedenleri kamil manada canlı ve hayat dolu kılacağına, daima rahatlık sebeplerini hazırlayacağına, onlara hiçbir yorgunluk ve hiçbir usanç dokunmayacak şekilde bu vasıflarını koruyacağına, bu nedenle de hiçbir üzüntü, keder, yorgunluk ve bıkkınlık duymayacaklarına delildir.

Aynı şekilde onların cennette uyumayacaklarına da delildir. Çünkü uyumanın faydası, yorgunluğun gitmesi ve uyumak suretiyle rahata kavuşmaktır. Cennetliklerin ise buna ihtiyacı yoktur. Zira uyku, küçük ölümdür. Cennetlikler ise ölmezler. Allah, lütuf ve keremiyle bizi de onlardan kılsın.

﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا۟ وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Kafir olanlara gelince onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında ne ölüm hükmü verilir -ki ölsünler (de kurtulsunlar)**- ne de azaplarından bir şey hafifletilir. İşte kafir olan herkesi böyle cezalandırırız.**

36. Yüce Allah, cennetliklerin halini ve nimetlerini zikrettikten sonra cehennemliklerin de halini ve azaplarını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Kafir olanlara gelince,"** yani peygamberlerin kendilerine getirdikleri delilleri ve mucizeleri bile bile reddedip Rablerine kavuşmayı inkâr edenlere gelince; **"Onlar için cehennem ateşi vardır."** Orada en ağır bir şekilde azap görürler, en ileri derecede cezalandırılırlar. **"Onlar hakkında ne ölüm hükmü verilir -ki ölsünler"** de azaptan yana rahatlasınlar, **"ne de"** cehennemdeki **"azaplarından bir şey hafifletilir."** Azabın şiddeti ve dehşeti, her an ve en kısa zaman diliminde aralıksız devam edecektir.

"İşte, kafir olan," yani küfrü devam ettirip giden, küfür üzere ısrar eden **"herkesi böyle cezalandırırız."**

﴿ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا غَيْرَ ٱلَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا۟ فَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Onlar orada imdat dileyerek şöyle feryât edecekler: 'Rabbimiz! Bizi çıkar (ve dünyaya gönder) **de önceden işlediklerimizin dışında** (ve onların yerine) **salih ameller işleyelim.'** (Buyuracak ki:) **'Size, düşünecek kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da geldi. O halde tadın** (azabı!) **Zira zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.'**

37. "Onlar orada imdat dileyerek şöyle feryât edecekler," bağırıp çağırışırlar, yardım ve imdat isterler ve derler ki: **"Bizi çıkar** (ve dünyaya gönder) **de işlediklerimizin dışında** (ve onların yerine) **salih ameller işleyelim."** Böylelikle günahlarını itiraf edecekler, Allah'ın, haklarında adaletle hüküm verdiğini bilecekler. Ama döndürülmeyi istediklerinde iş işten geçmiş olacak.

Onlara şöyle denilecek: **"Size, düşünecek kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi?"** Düşünüp öğüt almak isteyen kimsenin, amel edebileceği kadar bir süre yaşatmadık mı? Biz dünyada sizleri yaşattık ve üzerinize rızıkları bol bol gönderdik. Rahatlığın sebeplerini hazırlayarak ömrünüzü uzattık ve peş peşe ilâhî delilleri ve âyetleri gönderdik. Arka arkaya uyarıcılarımız size geldi. Sizleri bollukla ve darlıkla Bize dönüp yönelesiniz diye imtihan ettik. Ancak hiçbir uyarının size faydası olmadı. Hiçbir öğütten de yararlanmadınız.

Biz cezanızı da erteledik. Nihayet ömürlerimiz bitip ecelleriniz geldi, en kötü halde bu dünya yurdundan göçtünüz ve amellerin karşılığının verileceği bu yurda geldiniz. Şimdi de geri döndürülmeyi istiyorsunuz! Heyhat ki heyhat! Artık buna imkân yok! İş işten geçti! Rahim ve Rahman olan, size gazaplanmış, ateş azabı

alabildiğine şiddetlenmiş, cennetlikler de sizleri unutmuştur. Cehennemde hor kılan azap içinde ebedî olarak kalmaya devam edin. Bundan dolayı şöyle buyurulmaktadır: **"O halde tadın"** azabı! **"Zira zalimlerin,"** kendilerine yardım edip de o ateşten kendilerini çıkartacak yahut azaplarını kısmen dahi olsa hafifletecek **"hiçbir yardımcısı yoktur."**

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ عَٰلِمُ غَيۡبِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. O, kalplerde olanı da çok iyi bilir.

38. Yüce Allah, her iki yurdun sakinlerinin amellerine vereceği karşılıkları ve her iki kesimin de amelini beyan ettikten sonra ilminin genişliğini, göklerde ve yerde yaratılmışların gözlerinden ve bilgilerinden saklı olan her şeyi bildiğini, bütün gizlilikleri, kalplerin sakladığı hayır ve şerri, iyiliği ve başka şeyleri çok iyi bildiğini, herkese hak ettiği karşılığı vereceğini ve herkesi layık olduğu yere yerleştireceğini haber vermektedir.

﴿ هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمۡ خَلَٰٓئِفَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ فَمَن كَفَرَ فَعَلَيۡهِ كُفۡرُهُۥۖ وَلَا يَزِيدُ ٱلۡكَٰفِرِينَ كُفۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ إِلَّا مَقۡتٗاۖ وَلَا يَزِيدُ ٱلۡكَٰفِرِينَ كُفۡرُهُمۡ إِلَّا خَسَارٗا ﴿٣٩﴾ ﴾

39- Sizi yeryüzünde halefler yapan O'dur. Artık kim kâfir olursa küfrü kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfrü, Rableri katında (onlara karşı) **gazaptan başka bir şey artırmaz. Yine kâfirlerin küfrü, zararlarından başka bir şey artırmaz.**

39. Yüce Allah, hikmetinin kemalini ve kullarına olan merhametini bildirmektedir. O, takdir etmiş olduğu hükmü ve kazası gereği yeryüzünde kimi nesillerin, kimilerinin yerine geçmesini (onlara halef olmasını) ve her bir ümmete nasıl amelde bulunacaklar diye uyarıcılar göndermeyi takdir buyurmuştur.

Yüce Allah'ın peygamberlerinin getirdiklerini inkâr edenin küfrü, inkârı ve günahı kendi aleyhine olacaktır, cezasını o çekecektir. Kimse onun günah yükünü taşımayacaktır. Kâfir, küfrü sebebiyle sadece Rabbinin kendisine olan gazabını ve öfkesini artıracaktır. O kerim olan Rabbin gazabına uğramaktan daha büyük bir ceza olabilir mi?

Onlar, hem kendilerini, hem akrabalarını zarara uğratmış, hem amellerini, hem de cennetteki mevkilerini kaybetmişlerdir. Kâfirin bedbahtlığı, hüsranı ve Allah nezdindeki horluğu, insanlar nezdindeki hakirliği ve mahrumiyeti sürekli artar.

﴿ قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِۖ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُواْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٞ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَمۡ ءَاتَيۡنَٰهُمۡ كِتَٰبٗا فَهُمۡ عَلَىٰ بَيِّنَتٖ مِّنۡهُۚ بَلۡ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعۡضُهُم بَعۡضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ ﴾

40- De ki: 'Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardığınız ortaklarınız, yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onların gökyüzünün (yaratılışında) **mı bir ortaklıkları var?' Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de onlar ondaki apaçık bir delile mi dayanıyorlar? Hayır! O zalimler birbirlerine aldatmacadan başka bir vaatte bulunmuyorlar.**

40. Yüce Allah, müşriklerin ilahlarının âcizliklerini, eksikliklerini ve şirklerinin bütün yönleriyle batıl olduğunu ortaya koymak üzere şöyle buyurmaktadır:

Ey peygamber! Onlara **"de ki: Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardığınız ortaklarınız"** gerçekten kendilerine dua ve ibadet edilmeye layık mıdırlar? Bunu hak ediyorlar mı? **"yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana!"** Denizleri mi yarattılar, dağları mı, bir canlıyı mı yoksa bir cansızı mı? Onlar her şeyi yaratanın Yüce Allah olduğunu itiraf edeceklerdir. **"Yoksa onların,"** Allah'a ortak koştuğunuz uydurma ilâhların **"gökyüzünün"** yaratılmasında yahut idare edilmesinde mi **"bir ortaklıkları var?"**

Onlar, bu hususta herhangi bir ortaklıklarının olmadığını söyleyeceklerdir. O halde bir şey yaratmadıklarına, Yaratıcıya da yaratmasında ortak olmadıklarına göre onlara ne diye ibadet ediyorsunuz? Onların âcizliklerini kabul ettiğiniz halde ne diye onlara dua ediyorsunuz?

İşte aklî delil, böylece onlara ibadetin doğru olmadığını, aksine batıl olduğunu göstermektedir. Daha sonra Yüce Allah naklî delili de beyan etmekte, onun da aynı şekilde böyle bir şeyi reddettiğini belirtmektedir: **"Yoksa Biz onlara bir kitap verdik de"** bu kitap onların ortak koşmalarını söz konusu ederek, şirki ve putlara ibadeti emredip onaylamakta, böylece **"onlar,"** ortak koşmada **"ondaki,"** yani şirkin doğruluğuna dair indirilen kitaptaki **"apaçık bir delile mi dayanıyorlar?"**

Durum hiç de öyle değildir. Çünkü onlara Kur'ân-ı Kerîm'den önce bir kitap nazil olmadığı gibi, Rasûlullah Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den önce herhangi bir uyarıcı da gelmemişti. Onlara böyle bir kitabın indirildiğini ve kendilerine bir peygamberin gönderildiğini varsaysak, onlar da bunların kendilerine ortak koşmalarını emrettiklerini iddia etseler bile Biz, onların yalan söylediklerini kesinlikle biliyoruz. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka (hak) ilâh yoktur. O halde yalnız Bana ibadet edin."** (el-Enbiyâ, 21/25) O halde bütün peygamberler ve kitaplar, dini yalnızca Yüce Allah'a halis kılmayı ittifakla emretmektedirler: **"Halbuki onlara dini Allah'a has kılarak ve hanîfler olarak Allah'a ibadet etmekten... başkası emredilmemişti."** (el-Beyyine, 98/5)

Eğer "Aklî delil de, naklî delil de şirkin batıl olduğunu ortaya koyduğu halde müşrikleri -aralarında akıl, zeka ve kavrayış sahipleri de bulunduğu halde- şirk koşmaya iten nedir?" diye bir soru sorulacak olursa Yüce Allah buna da şu cevabı vermektedir:

"O zalimler birbirlerine aldatmacadan başka bir vaatte bulunmuyorlar." Yani onların izledikleri bu yolda delil olabilecek hiçbir şey yoktur. Bu yaptıkları, böyle bir şeyi birbirlerine tavsiye etmelerinin, birbirlerine süslü göstermelerinin, sonradan gelenin önceki sapıklara uymasının dışında bir şey değildir. Bu, şeytanın kendilerine aldatıcı vaatlerde bulunmasından ve amellerini onlara süslü göstermesinden ibarettir. Böylelikle şirk, kalplerinde yerleşmiş, onların değişmez sıfatlarından biri olmuştur. Böylece küfür ve yok olmaya mahkum olan batıl şirk üzere kalmışlardır.

﴿ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يُمْسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَآ إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ ﴾

41- Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri, düzenleri bozulup yerlerinden oynamasınlar diye ayakta tutar. Eğer düzenleri bozulup yerlerinden oynayacak olursalar andolsun onları O'ndan başka hiç kimse ayakta tutamaz. Şüphesiz O, Halim'dir, Ğafur'dur.

41. Yüce Allah, kudretinin kemalini, rahmetinin eksiksizliğini, hilminin ve mağfiretinin genişliğini, "**gökleri ve yeri, düzenleri bozulup yerlerinden oynamasınlar diye ayakta**" tuttuğunu, "**eğer düzenleri bozulup yerlerinden oynayacak**" olursalar yaratılmışlardan hiçbir kimsenin onları tutamayacağını, güç ve kudretlerinin buna yetmeyip âciz kalacaklarını haber vermektedir.

Ancak Yüce Allah, göklerin ve yerin var oldukları şekilde varlıklarını sürdürmelerini hükmetmiştir. Ta ki yaratılmışlar orada yerleşsinler, yaşasınlar, istifade etsinler ve ibret alsınlar; O'nun egemenliğinin büyüklüğü ve kudretinin eşsizliği dolayısıyla kalpleri O'nun celalini bilip tanımakla, O'nu tazimle, sevmekle ve yüceltmekle dolup taşsın. Günahkârlara mühlet vermesi ve isyankârlara çabucak ceza vermemesi dolayısıyla hilm ve mağfiretinin kemal derecesinde olduğunu bilsinler. Zira O, semaya emretse isyankârların üzerine taş yağdırır, yeryüzüne izin verse onları yutar. Fakat mağfireti, hilmi ve keremi onları kuşatmıştır.

"Şüphesiz O," kâfirleri cezalandırmayı geciktiren **"Halîm'dir,"** tevbe edenlerin günahlarını bağışlayan **"Ğafur'dur."**

﴿ وَأَقْسَمُوا۟ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَٰنِهِمْ لَئِن جَآءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى ٱلْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ ٱسْتِكْبَارًا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَكْرَ ٱلسَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ۚ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ ٱلْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾ ﴾

42- Onlar, eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse kesinlikle bütün ümmetlerden daha çok hidâyette olacaklarına dair var güçleriyle Allah'a yeminler ettiler. Fakat onlara bir uyarıcı geldiğinde bu, sadece onların (haktan) **uzaklaşmalarını artırdı.**

43- Yeryüzünde büyüklenmek ve kötülük planları kurmak için (böyle yaptılar). **Kötülük planı ise ancak sahiplerinin başına dolanır. Onlar ille de** (Allah'ın) **öncekiler hakkındaki kanununu mu bekliyorlar? Halbuki sen, Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın. Yine sen, Allah'ın kanununda asla bir sapma da bulamazsın.**

42. Yani ey Allah'ın Peygamberi! Şu seni yalanlayanlar, olabildiğince ağır yeminler ederek **"eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse kesinlikle bütün ümmetlerden,"** kitap ehli olan yahudi ve hristiyanlardan **"daha çok hidâyette olacaklarına dair var güçleriyle Allah'a yeminler ettiler."**

Ancak bu yeminlerinin/antlarının gereğini yerine getirmediler.

Zira **"onlara bir uyarıcı geldiğinde"** hidâyet bulmadılar. Diğer ümmetlerden daha çok hidâyet üzere yürüyenler olmadılar. Hatta önceden izlemekte oldukları sapık yollarını aynen sürdürmediler, aksine daha da ileri gittiler. Zira **"bu, sadece onların** (haktan) **uzaklaşmalarını,"** sapıklıklarını, azgınlık ve inatlarını **"artırdı."** Onların sözü edilen yeminleri, güzel bir maksat ve hakkı arayış için değildi. Yoksa bu konuda kendilerine başarı ihsan olunurdu.

43. Aksine onların yeminleri, yeryüzünde insanlara ve hakka karşı büyüklük taslama maksadına matuftu. Onlar, bu sözleriyle başkalarını aldatmak ve tuzak kurmak istiyorlardı. Kendilerinin hakkı bulmak isteyen, hak ehli oldukları izlenimi vererek saf kimselerin kendilerine aldanmasını ve kendilerine uymalarını, arkalarından yürümelerini sağlamak istiyorlardı.

Maksadı da, hedefi de, sonucu da kötü ve batıl olan **"kötülük planı ise ancak sahiplerinin başına dolanır."** Onların bu tuzakları dönüp kendi başlarına geçer.

Yüce Allah, böylelikle kullarına, onların sözlerinin, ettikleri yeminlerinin yalan olduğunu, bu tavırlarıyla hakkı ortaya koymadıklarını açıklamaktadır. Bununla da rezillikleri ortaya çıkmış, rüsvay olmuşlardır. Kötü maksatları da anlaşılmıştır. Böylelikle hile ve tuzakları bizzat kendi başlarına geçmiştir. Yüce Allah, onların hile ve tuzaklarına kendilerini düşürmüştür.

Geriye artık Yüce Allah'ın, hakkında hiçbir değişme ve sapma söz konusu olmayan, öncekiler hakkında da geçerli olan kanununun, yani azabının başlarına gelmesini beklemekten başka bir şey kalmamıştır. Zira Allah, zulmü, inadı ve kullara karşı büyüklenmeyi sürdüren herkesten intikam almış, üzerindeki nimetini kaldırmıştır. O halde bunlar da Allah'ın öncekilere yaptıklarının benzerini bekleyedursunlar.

﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعْجِزَهُۥ مِن شَىْءٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Üstelik onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı âciz bırakacak bir güç vardır. Çünkü O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

44. Yüce Allah, insanları yeryüzünde sadece bakmak ve gafletle dolaşmak için değil de ibret almak maksadıyla hem kalpleri hem de bedenleriyle yolculuk

etmeye teşvik etmekte, kendilerinden önce gelip de peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin âkıbetlerini görmeye davet etmektedir.

Öncekilerin malları da, evlatları da bunlardan çoktu. Onlar, daha güçlüydüler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla imar etmişlerdi. Ama onlara azap geldiğinde güçlerinin kendilerine hiçbir faydası olmadı. Allah'ın azabına karşı mallarının da, evlatlarının da hiçbir yararını göremediler, Allah'ın kudret ve meşîeti, onlar hakkında geçerli oldu. **"Ne göklerde ne yerde Allah'ı,"** ilim ve kudretinin kemali dolayısıyla **"aciz bırakacak bir güç vardır. Çünkü O,"** her bir şeyi **"bilendir, her şeye gücü yetendir."**

﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِمَا كَسَبُوا۟ مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِۦ بَصِيرًۢا ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Eğer Allah, işledikleri sebebiyle insanları (dünyada) **cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı bile bırakmazdı. Fakat O, onları** (cezalandırmayı) **belirli bir vadeye kadar erteliyor. O vade gelince** (gereğini yapacaktır). **Çünkü Allah, kullarını çok iyi görür.**

45. Daha sonra Yüce Allah, hilminin kemalini, suç ve günah işleyen kimselere mühlet verdiğini/süre tanıdığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah, işledikleri"** günahları **"sebebiyle insanları** (dünyada) **cezalandıracak olsaydı yeryüzünde kımıldayan tek bir canlı bile bırakmazdı."** Onlara vereceği ceza, mükellef olmayan hayvanları dahi kapsardı.

"Fakat O" Yüce Allah, onları ihmal etmemekle birlikte mühlet veriyor ve **"onları** (cezalandırmayı) **belirli bir vadeye kadar erteliyor. O vade gelince** (gereğini yapacaktır). **Çünkü Allah, kullarını çok iyi görür."** Onların hayır ya da şer türünden yaptıklarının karşılığını, onlar hakkındaki bilgisine uygun olarak verecektir.

Fatır sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

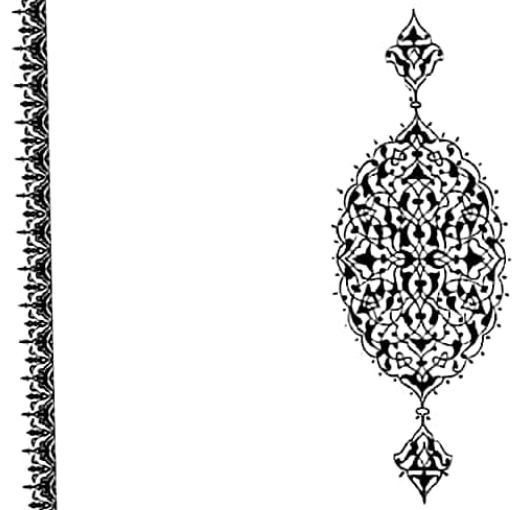

سورة يس

YÂSÎN SÛRESİ

-36-

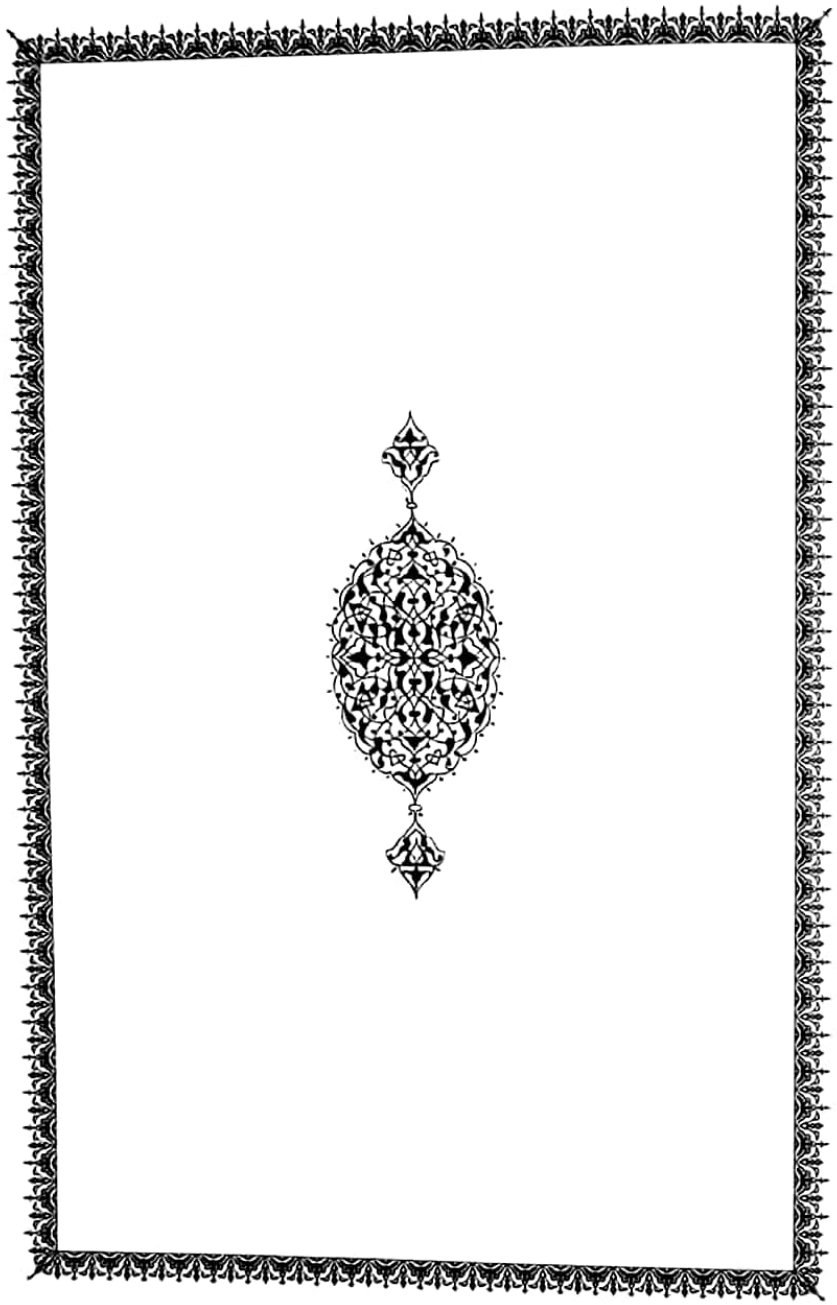

36- YÂSÎN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 83 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يسٓ ۝١ وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْحَكِيمِ ۝٢ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ۝٣ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝٤ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yâ, Sîn.

2- Hikmet dolu Kur'ân'a yemin olsun ki

3- Sen gönderilmiş peygamberlerden birisin.

4- Dosdoğru bir yol üzerindesin.

2. Yüce Allah, hikmetle nitelendirdiği Kur'ân-ı Hakîm'e yemin etmektedir. Hikmet, her şeyi yerli yerine koymak, emri de, yasağı da onlara layık olan konuma oturtmak, iyilik ya da kötülüğe verilecek karşılığı layık oldukları yere yerleştirmek demektir.

Onun şer'î ve cezaî (amellerin uhrevî karşılıklarına) dair hükümlerinin tümü, oldukça büyük hikmetleri içermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in hikmetlerinden biri de hükmü, hikmetiyle birlikte zikrederek akılların hükmü gerektiren ilişki ve vasıflara dikkat etmesini sağlamaktır.

3. "Sen gönderilmiş peygamberlerden birisin." Bu da hakkında yemin edilen gerçektir. Bu gerçek Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletidir.

Şüphesiz sen ya Muhammed, peygamberlerden birisin. Önceden benzeri hiç görülmemiş bir elçi değilsin. Sen, senden önceki peygamberlerin getirmiş oldukları inanç esaslarını getirdin. Diğer taraftan peygamberlerin durumlarını ve niteliklerini iyice düşünüp onlarla diğerleri arasındaki farkı bilen kimse, senin sahip olduğun mükemmel nitelikler ve üstün ahlâk dolayısıyla peygamberlerin en hayırlılarından biri olduğunu da bilir.

Kendisine yemin edilen Kur'ân-ı Hakîm ile hakkında yemin edilen peygamber Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaleti arasındaki ilişki de açıkça görülmektedir. Eğer onun risaletinin hak oluşuna şu hikmet dolu Kur'ân-ı Kerîm dışında bir delil ve bir tanık olmasa dahi yine de o, tek başına Muhammed'in risaletine delil/tanık olarak yeterdi. Hatta yüce Kur'ân, Allah Rasûlünün risaletine

dair ebedî ve kesintisiz en güçlü delildir. Kur'ân'ın bütün delilleri, aynı zamanda Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletinin de delilleridir.

4. Daha sonra Allah, Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in risaletine delil olan sıfatlarının en büyüğünü haber vermekte ve bunu şöyle ifade etmektedir: **"Dosdoğru bir yol üzerindesin,"** yani senin tuttuğun yol mutedil bir yoldur. Allah'a, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştırır. Bu dosdoğru yol hem kalbi, hem bedeni, hem dünyayı, hem âhireti ıslah eden salih amelleri; kalbi arındıran, ecri artıran, nefsi tertemiz eden erdemli ahlâkı kapsamaktadır. Bu doğru yol, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de, onun getirdiği dinin de değişmez sıfatıdır.

Burada Kur'ân-ı Kerîm'in yüceliği üzerinde dikkatle düşünmeliyiz. Zira o, en şerefli yeminle hakkında yemin edilen en değerli şeyi bir arada zikretmiştir. Aslında Yüce Allah'ın verdiği haber tek başına yeterlidir. Bununla birlikte O, burada hakkında yemin ettiği Rasûlünün risaletinin doğruluğuna dair en güçlü, en parlak ve en açık delilleri de ortaya koymuştur. Bizlere de onun yolunun izlenmesi gerektiğine dair işarette bulunmuş ve bu hususa dikkatimizi çekmiştir.

﴿ تَنزِيلَ ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٥﴾ ﴾

5- (Bu Kur'ân), Aziz ve Rahim olan (Allah) **tarafından indirilmiştir.**

5. Bu dosdoğru yolun bildirildiği Kur'ân, çok güçlü ve intikam sahibi Azîz ve çok merhametli olan Rahîm Allah tarafından indirilmiştir. Kitabını indiren O'dur. Bu Kitabını kullarına, onları kendisine ulaştıran bir yol olmak üzere indirmiştir. Bu yolu değişikliklere karşı da izzetiyle himaye etmiştir.

Bu Kitap ile kullarına, kendilerini rahmet yurduna ulaştıracak şekilde rahmetini ulaştırmıştır. Bu yüzden bu âyet-i kerime Yüce Allah'ın oldukça şerefli ve güzel iki ismi olan Azîz ve Rahîm isimleriyle sona ermektedir.

﴿ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ فَهُمْ غَٰفِلُونَ ﴿٦﴾ ﴾

6- Ataları uyarılmamış, bu nedenle de gaflet içinde olan bir kavmi uyarasın diye (indirildi).

6. Yüce Allah, Peygamber'in risaletine yemin edip buna dair delilleri ortaya koyduktan sonra bu risalete olan şiddetli ihtiyacı ve bunun zorunluluğunu beyan etmektedir. Bu buyrukta sözü edilen kavim, kendilerine kitap gönderilmemiş ve

peygamber gelmemiş olan ümmî Araplardır. Cehalet, onların dört bir yanını kuşatmış, sapıklık tepeden tırnağa onları örtmüştü. Öyle ki akıllı kimseleri kendilerine ve akılsızlıklarına güldürecek bir duruma düşmüşlerdi. Yüce Allah, aralarından kendilerini arındıracak, onlara Kitabı ve hikmeti öğretecek bir rasûl gönderdi. Şüphesiz bundan önce apaçık bir sapıklık içindeydiler. Bu peygamber ümmî Arapları ve onların durumunda olan diğer bütün ümmîleri uyarıp korkutmak üzere gönderilmiş, aynı şekilde Kitap ehline de ellerindeki kitaplarda bulunanları hatırlatmak üzere gelmiştir. Bu yüzden Yüce Allah, onu özel olarak Araplara, genel olarak da Arapların dışında kalan milletlere bir nimet olarak göndermiştir.

İşte ey Peygamber! Senin uyarıp korkutmak üzere kendilerine gönderildiğin bu kimseler, sen uyardıktan sonra iki kısma ayrıldılar:

* Bir kısmı kendilerine getirdiğin risaleti reddetmiş ve uyarıyı kabul etmemişlerdir. Bunlar Yüce Allah'ın kendileri hakkında şöyle buyurduğu kimselerdir:

﴿ لَقَدْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَىٰٓ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ ﴾

7- Andolsun onların çoğunun üzerine (azap) **sözü hak olmuştur. Artık onlar imana gelmezler.**

7. Yani onlar hakkındaki "küfür ve şirklerinde kalmaya devam edeceklerdir" şeklindeki ilâhî hüküm ve meşîet yerine gelecektir. Onlar hakkındaki bu azap sözü, ancak hak kendilerine sunulup da onu reddetmelerinden sonra hak olmuştur ve işte o vakit kalplerine mühür vurulmakla cezalandırılmışlardır.

Yüce Allah imanın kalplerine ulaşmasını engelleyen manileri de beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِىَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾ ﴾

8- Şüphesiz Biz, onların boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar koyduk. O nedenle başları yukarı kalkıktır (hakka boyun eğmezler).

8. Ayağa bukağı ne ise boyuna demir halka da odur. Boyunlardaki bu halkalar oldukça büyüktür ve çenelere kadar ulaşmıştır. **"O nedenle başları yukarı kalkıktır."** Yani boyunlarındaki halkaların sertliği ve ağırlığı dolayısıyla başlarını aşağıya doğru eğme imkânı bulamazlar.

﴿ وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ ﴾

9- Biz onların hem önlerinden bir set, hem de arkalarından bir set çektik ve gözlerini de perdeledik. O nedenle artık onlar (hakkı) **görmezler.**

9. "Biz onların hem önlerinden bir set, hem de arkalarından bir set çektik." Yani onları iman etmekten alıkoyan bir engel koyduk, **"ve gözlerini de perdeledik. O nedenle artık onlar** (hakkı) **görmezler."** Cehalet ve bedbahtlık bütün yönleriyle onları kuşatmıştır. Dolayısıyla uyarmaların onlara hiçbir faydası olmaz.

﴿ وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler.

10. Kalbine mühür vurulmuş, hakkı batıl, batılı hak olarak gören kimse nasıl iman edebilir ki?

* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in daveti karşısındaki ikinci kesim ise yapılan uyarı ve korkutmaları kabul edenlerdir. Bunları da Yüce Allah şu buyruklarıyla beyan etmektedir:

﴿ إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلذِّكْرَ وَخَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ بِٱلْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴾

11- Sen ancak Zikr'e/Kur'ân'a uyan ve gıyaben Rahman'dan korkan kimseleri uyarabilirsin. İşte böylesini mağfiret ve bitmez tükenmez bir mükafatla müjdele.

11. "Sen ancak Zikr'e/Kur'ân'a uyan" yani amacı hakka ve verilen öğütlere uymak kimseyi **"ve gıyaben Rahman'dan korkan kimseleri uyarabilirsin."** Senin uyarın ancak bu iki vasfa sahip olan kimselere fayda verir ve ancak böyleleri senin öğüdünden gerekli ibreti alır.

Bu iki vasıf ise hakkı arayıp bulmada iyi niyet sahibi olmak ve Yüce Allah'tan saygı duyarak korkmaktır. Senin risaletinden yararlanabilecekler ve senin öğrettiklerinle arınabilecekler işte bunlardır. **"İşte böylesini,"** bu iki vasfa sahip olma muvaffakiyetine mazhar olanları günahları için **"mağfiret ve"**

salih amelleriyle güzel niyeti dolayısıyla **"bitmez tükenmez bir mükafatla müjdele."**

﴿ إِنَّا نَحْنُ نُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا۟ وَءَاثَٰرَهُمْ ۚ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِىٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴾

12- Şüphesiz Biz ölüleri diriltiriz. Onların önden gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir ana kitapta kaydetmişizdir.

12. "Şüphesiz Biz, ölüleri," öldükten sonra amellerinin karşılığını vermek üzere **"diriltiriz. Onların önden gönderdiklerini,"** hayır ya da şer türünden olup hayattayken bizzat işlemiş oldukları amellerini **"de, geride bıraktıklarını da yazarız."** Yani hayattayken ve vefatlarından sonra var olmalarına ve işlenmelerine sebep oldukları hayır ve şer işleri; onların söz, fiil ve hallerinden dolayı meydana gelen amellerdir. Kişinin başkasına ilim öğretmesi, nasihat etmesi, iyiliği emredip kötülükten alıkoyması, öğrencilere naklettiği bir bilgi yahut hayatında ve ölümünden sonra yararlanılacak şekilde yazdığı ilmî bir kitap; namaz, zekât, sadaka yahut ihsan gibi hayır bir amel işleyip de başkasının ona uyması veya bir mescid ya da insanların yararlanabileceği bir mekan yapması vb. türden her hayırlı iş, onun lehine yazılan eserlerinden, geride bıraktıklarındandır.

Kötülük yapanın durumu da böyledir, onunkiler de aleyhine yazılır. İşte bundan dolayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Her kim güzel bir yol açarsa kıyamet gününe kadar o yolun ecri de, onunla amel edenlerin ecri de ona yazılır. Her kim de kötü bir yol açarsa o yolun vebali de, kıyamet gününe kadar onunla amel edenlerin vebali de onun boynunadır."*[12]

İşte buradan, Allah'a davet etmenin, mümkün olan her yol ve her vasıtayla bu yola iletmenin mertebesinin ne kadar yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık kötülüğe davet eden ve bunda önder olan kişinin de insanlar arasındaki derecesi en aşağı, vebali en ağır ve günahları en büyük olan kimse olduğu da ortaya çıkmaktadır.

"Biz her şeyi," amelleri, niyetleri ve onların dışında kalanları **"apaçık bir ana kitapta,"** yani bütün kitapların anası olan ve meleklerin ellerinde bulunan kitapların kaynağını teşkil eden Levh-i Mahfuz'da **"kaydetmişizdir."**

12 Bkz. Buhârî, İ'tisâm 15; Müslim, İlm 15, Zekât 69; Tirmizi, İlm 15; Nesâi, Zekât 64; İbn Mâce, Mukaddime 14.

﴿ وَٱضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَٰبَ ٱلْقَرْيَةِ إِذْ جَآءَهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ ٱثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Onlara şu kasaba halkını misal ver: Hani oraya elçiler gelmişti.

14- Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de bir üçüncüsü ile (onları) **desteklemiştik. Hep birlikte 'Şüphesiz biz size gönderilmiş peygamberleriz.' dediler.**

13. Yani senin risaletini yalanlayan, çağrını reddeden kimselere ibret alacakları ve -eğer hayra iletilmeye muvaffak olurlarsa- kendileri için öğüt teşkil edecek olan bir misal ver.

Söz konusu bu misal, bir kasaba halkı ve onların Allah'ın peygamberlerini yalanlamaları, buna karşılık da Allah'ın onları ibretli bir şekilde cezalandırmasıdır.

Bu kasabanın neresi olduğunun belirtilmesinde şâyet bir fayda olsaydı Yüce Allah elbette ki onu belirtirdi. Öyleyse bu bir kasabayı ve buna benzer diğer şeyleri tespite kalkışmak gereksiz yere yükümlülük altına girmek ve bu konuda bilgiye dayanmaksızın söz söylemeye kalkışmaktır. Bundan dolayı böyle bir konuda söz söyleyen kimsenin gelişigüzel kanaatler sarfettiğini, işleri karıştırıp durduğunu ve sonu gelmez görüş ayrılıkları içinde olduğunu görürüz. Bu da bize sağlam bilginin yolunun, hakikatlerin belirlediği sınırlarda durmak ve faydası olmayan işlerle uğraşmaya kalkışmayı terk etmek olduğunu gösterir. Böylelikle nefisler arınır ve ilim artar. Halbuki cahil, delili ve hakkında herhangi bir belge olmayan sözleri nakletmeyi, ilmi artırmak olarak değerlendirir. Oysa bunların, zihinleri karıştırmaktan ve şüpheli işlerle uğraşmayı alışkanlık haline getirmekten başka bir faydası olmaz. Bu nedenle burada önemli olan, Yüce Allah'ın bu kasabayı muhataplara bir misal olarak gösterdiğinin bilinmesidir.

"Hani oraya," Yüce Allah tarafından kendilerine yalnızca Allah'a ibadet etmelerini, dini yalnızca O'na halis kılmalarını emreden, şirke ve masiyetlere yönelmelerini de yasaklayan **"elçiler,"** peygamberler **"gelmişti."**

14. "Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar bu ikisini yalanlamıştı. Biz de bir üçüncüsü ile (onları) **desteklemiştik."** Böylelikle Allah tarafından gönderilmiş üç peygamber olmuşlardı. Bu da Allah'ın onlara önem verdiğini ve arka arkaya gönderdiği peygamberlerle gerekli delilleri ortaya koyduğunu göstermektedir.

Bu peygamberler **"hep birlikte, 'Şüphesiz biz size gönderilmiş peygamberleriz.' dediler."** Ancak kasaba halkı onlara, peygamberlerin çağrısını reddedenlerin meşhur cevabı ile karşılık verdiler:

﴿ قَالُوا۟ مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحْمَٰنُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Dediler ki: 'Siz, ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman da hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz.'

15. Yani sizi bize üstün kılan ve biz dururken sadece size böyle bir görev verilmesini gerektiren sebep nedir?

Peygamberler de ümmetlerine hep şöyle söylemişlerdir: **"Biz, ancak sizin gibi bir insanız. Ancak Allah kulları arasından dilediği kimselere lütufta bulunur."** (İbrahim, 14/11)

"Rahman da hiçbir şey indirmemiştir." sözleriyle peygamberliği tümden inkâr ettiler. Arkasından muhataplarının da peygamberliklerini inkâr ederek **"Siz sadece yalan söylüyorsunuz."** dediler.

﴿ قَالُوا۟ رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّآ إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَآ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٧﴾ ﴾

16- Dediler ki: 'Rabbimiz, bizim kesinlikle size gönderilmiş olduğumuzu biliyor.'

17- 'Bize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir.'

16. Bu üç peygamber de **"Rabbimiz, bizim kesinlikle size gönderilmiş olduğumuzu biliyor."** dediler. Yani eğer yalan söyleyen kimseler isek Allah, açıktan açığa bizi rezil rüsvay eder ve derhal cezalandırır.

"Bize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir." Bizim görevimiz, kendisiyle açıklanması istenen hususların açıklık kazanacağı apaçık bir tebliğdir. Bunun dışında kalan hususlar; gösterilmesini teklif edeceğiniz mucizeler yahut azabın çabucak gelmesi bizim işimiz değildir.

Bizim görevimiz, sadece apaçık tebliğdir ki biz de bunu yerine getirdik ve size gerekli açıklamaları yaptık. Eğer hidâyet bulursanız bu, sizin için güzel bir sonuçtur ve bir muvaffakiyettir. Eğer saparsanız bizim elimizden hiçbir şey gelmez.

﴿ قَالُوٓا۟ إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهُوا۟ لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Dediler ki: 'Gerçekten bize uğursuzluk getirdiniz. Eğer buna bir son vermezseniz andolsun sizi taşlarız ve tarafımızdan can yakıcı bir cezaya çarptırılırsınız.'

18. Kasaba halkı, peygamberlerine **"dediler ki: Gerçekten bize uğursuzluk getirdiniz."** Yani sizin bize gelişinizden, bizimle ilişki kurmanızdan dolayı kötülükten başka bir şey görmedik.

Yüce Allah'ın, kullarına ihsan etmiş olduğu en yüce nimeti, kendilerine verilebilecek en büyük lütfu getirenlerin yanlarına gelişlerini, kötü bir geliş olarak kabul etmelerinden daha hayret edilecek bir şey yoktur. Oysa onların böyle bir nimete ve lütfa ihtiyaçları her şeyden daha fazladır. Ancak onların bu şekilde karşılık vermeleri, içinde bulundukları kötülükleri daha da artırmış, uğursuzluklarına uğursuzluk katmıştır. İlâhî tevfike mazhar olamamaktan dolayı kişinin kendi kendine yapacağı kötülükler, bir düşmanın ona yapabileceği kötülüklerden çok daha büyüktür.

Daha sonra peygamberleri tehdit ederek dediler ki: **"Eğer buna bir son vermezseniz andolsun sizi taşlarız."** Sizi taşa tutarak en ağır ölüm şekliyle öldürürüz. **"ve tarafımızdan can yakıcı bir cezaya çarptırılırsınız."**

﴿ قَالُوا۟ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Dediler ki: 'Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. Size öğüt verildi diye mi (bu tehditleriniz)**? Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz.'**

19. Peygamberleri onlara şöyle dedi: **"Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir."** Bu da başınıza kötülüğün, hoşlanmadığınız şeylerin ve sıkıntıların gelmesini, sevilen şeylerin ve nimetin de sizden alınmasını gerektiren şirkiniz ve kötülüklerinizdir.

"Size öğüt verildi diye mi?" Yani biz faydanıza ve iyiliğinize olan şeyleri size öğüt verdik diye mi bu sözleri bize söylüyorsunuz?

"Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz." Aşırı gidiyorsunuz. Hiddete kapılarak bizim sözümüzü mantıksızca reddediyorsunuz.

Böylece peygamberlerin daveti, onların nefretle kaçmalarından ve büyüklenmelerinden başka bir şeylerini artırmadı.

﴿ وَجَآءَ مِنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُوا۟ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ ٱتَّبِعُوا۟ مَن لَّا يَسْـَٔلُكُمْ أَجْرًا وَهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

20- Derken şehrin uzak köşesinden bir adam koşarak geldi: 'Ey kavmim! Elçilere tâbi olun.' dedi.

21- 'Sizden hiçbir ücret istemeyen ve doğru yolda olan (bu) **kimselere uyun.'**

20. "Derken" peygamberlerin çağrısını işitip o çağrıya iman eden, sonra da kavminin peygamberlere verdiği karşılığı öğrenince kavmine samimiyetle öğüt verme arzusuyla **"şehrin uzak köşesinden bir adam koşarak geldi: 'Ey kavmim, elçilere tâbi olun.' dedi"** ve elçilere uymalarını istedi. Onlara nasihat ederek peygamberlerin ilâhî risalete mazhar olduklarına tanıklık etti.

21. Peşinden de bu tanıklığına ve çağrısına destek olmak üzere şunları söyledi: **"Sizden hiçbir ücret istemeyen...** (bu) **kimselere uyun."** Yani size gerçekten fayda sağlayacak öğütler veren bu şahıslara uyun. Bunlar sizden mal istemiyorlar, verdikleri öğütler ve doğru yolu göstermeleri karşılığında bir ücret istemiyorlar. İşte bu da bu vasfa sahip olanlara tâbi olmayı gerektirir.

Bu durumda geriye, tabi olma konusunda şöyle bir ihtimal kalıyor: Belki de bu kişiler, davete karşılık ücret almasa da hak üzere değildirler. Ancak böyle bir kanaati bertaraf etmek üzere de onun, şunu da sözlerine eklediğini görüyoruz: **"ve doğru yolda olan..."** Çünkü güzelliğine akl-ı selimin de tanıklık ettiği şeylere çağırıyorlar. Akl-ı selimin, çirkinliğine tanıklık ettiği şeylerden başkasını da yasaklamıyorlar.

﴿ وَمَا لِىَ لَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِى فَطَرَنِى وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدْنِ ٱلرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّى شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّىٓ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّىٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمْ فَٱسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ ﴾

22- 'Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz, yalnız O'na döndürüleceksiniz.'

23- 'Ben, O'ndan başka ilâhlar mı edineyim? Halbuki Rahman hakkımda bir zarar dilese onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz, onlar beni kurtaramazlar da.'

24- 'O takdirde ben, kesinlikle apaçık bir sapıklık içinde olurum.'

25- 'Gerçekten ben, Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin!'

22. Anlaşıldığı kadarıyla kavmi onun verdiği öğüdü kabul etmemişti. Aksine peygamberlere tâbı olduğundan ve dinini yalnızca Allah'a halis kıldığından dolayı onu kınamaya koyulmuşlardı. Bunun üzerine onun şöyle dediğini görüyoruz: "**Ben, beni yaratana ne diye ibadet etmeyecekmişim? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz.**" Yani ibadete mutlak olarak layık olana ibadet etmekten beni ne alıkoyabilir? Çünkü beni yoktan var eden, yaratan, rızık veren ve bütün varlıkların kendisine döneceği ve onlara amellerinin karşılığını verecek olan O'dur.

Yaratmak ve rızık vermek elinde bulunan, dünyada da, âhirette de kullar arasında hüküm verecek olan, ibadete asıl layık olandır. Yalnız O'na hamd u senada bulunulur ve yalnız O'nun şanı yüceltilir. Hiçbir fayda sağlayamayan, hiçbir zarar veremeyen, hiçbir şey verip hiçbir şeyi engelleyemeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra diriltemeyen, bunların hiçbirine layık değildir. Bundan dolayı sözlerini şöyle sürdürdüğünü görüyoruz:

23. "Ben, O'ndan başka ilâhlar mı edineyim? Halbuki Rahman, hakkımda bir zarar dilese onların şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz." Çünkü O'nun izni olmaksızın Allah'ın nezdinde hiç kimse şefaat edemez, onların şefaatlerinin de bana hiçbir faydası olmaz. **"Ve onlar beni,"** Allah'ın bana vermek istediği zarardan **"kurtaramazlar da."**

24-25. "O takdirde ben" eğer bu niteliğe sahip ilâhlara ibadet edecek olursam **"kesinlikle apaçık bir sapıklık içinde olurum."** Bu sözleriyle, onlara hem samimi olarak öğüt vermiş, hem peygamberlerin peygamberliğine ve hidâyette oluşlarına şahitlik etmiş, hem de yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmek gerektiği haberini vermiş oluyordu.

Ayrıca buna dair delilleri zikrettiğini de görüyoruz. O'ndan başkasına ibadetin batıl olduğunu belirttiği gibi buna dair delilleri de beyan etmiştir. Allah'tan başka ilâhlara tapanların sapık olduğunu bildirmiş, imanını -onların kendisini

öldürecek lerinden korkmakla birlikte- açıkça ilan etmiştir. Nitekim şöyle demiştir: **"Gerçekten ben, Rabbinize iman ettim, artık bana kulak verin!"**

﴿ قِيلَ ٱدۡخُلِ ٱلۡجَنَّةَۖ قَالَ يَٰلَيۡتَ قَوۡمِي يَعۡلَمُونَ ٢٦ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴾

26- (Ona), 'Cennete gir.' denildi. Dedi ki: 'Ah, keşke! Kavmim bilseydi...'

27- 'Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını.'

26-27. Kavmi onun bu sözlerini işitip kendilerine bu şekilde hitap ettiğini görünce onu öldürdüler. O anda ona, **"'Cennete gir.' denildi."** Kendisi tevhidi ve ihlâsı sebebiyle nail olduğu lütuf ve ihsanları haber vererek ve hayattayken kavminin iyiliğini isteyip onlara öğüt verdiği gibi vefatından sonra da onların iyiliğini isteyerek **"dedi ki: Ah, keşke kavmim bilseydi; Rabbimin beni bağışladığını,"** Niçin bana mağfiret edip de çeşitli cezaları benden uzaklaştırdığını **"ve beni"** çeşitli mükâfat ve sevindirici hususlarla **"ikrama mazhar olanlardan kıldığını."** Yani eğer buna dair bilgi onlara ulaşacak olsaydı, onlar şirklerini sürdürmezlerdi.

Yüce Allah, onun kavminin karşılaştığı ceza ile ilgili olarak da şunları söylemektedir:

﴿ ۞ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ قَوۡمِهِۦ مِنۢ بَعۡدِهِۦ مِن جُندٖ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنزِلِينَ ٢٨ ﴾

28- Onun ardından Biz, kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik, indirecek de değildik.

28. Yani onları cezalandırmak için zorlanmadık, onları yok etmek için gökten bir ordu indirme gereği de duymadık. **"indirecek de değildik."** Çünkü buna ihtiyaç yoktu. Zira Yüce Allah'ın kudreti çok muazzamdır, buna karşılık Ademoğulları ise aşırı derecede zayıftırlar. Ayrıca Allah'ın azabından onlara isabet edecek asgari bir miktar dahi onların helak olmaları için yeterdi.

﴿ إِن كَانَتۡ إِلَّا صَيۡحَةٗ وَٰحِدَةٗ فَإِذَا هُمۡ خَٰمِدُونَ ٢٩ ﴾

29- O (azap) ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Derhal alevi sönmüş ateşe döndüler.

29. Yani onlara verdiğimiz ceza, **"ancak tek bir çığlıktan ibaretti."** Allah'ın meleklerinden birinin kopardığı tek bir çığlık, tek bir sesti.

"Derhal alevi sönmüş ateşe döndüler." Korkudan ve kapıldıkları dehşetten dolayı kalpleri paramparça oldu. Sesleri, solukları kesildi, hareketsiz kaldılar ve durgunlaştılar. Bunca azgınlıktan, büyüklenmeden, yaratılanların en şereflilerine bu şekilde çirkin sözlerle karşılık verip onlara karşı zorbalık yapmalarından sonra cansız yere yığıldılar.

Yüce Allah, kullara olan merhamet ve şefkatini şöyle dile getirmektedir:

﴿ يَٰحَسۡرَةً عَلَى ٱلۡعِبَادِۚ مَا يَأۡتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ٣٠ ﴾

30- Yazık o kullara! Kendilerine ne zaman bir peygamber gelse mutlaka onu alaya alırlardı.

30. Yani onların bedbahtlıkları ne kadar büyük, inatları ne kadar sürekli, cehaletleri ne kadar katmerli! Çünkü onlar her türlü bedbahtlığın, her türlü azap ve ibretli cezanın sebebi olan böyle çirkin bir niteliğe sahiptiler.

﴿ أَلَمۡ يَرَوۡاْ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّنَ ٱلۡقُرُونِ أَنَّهُمۡ إِلَيۡهِمۡ لَا يَرۡجِعُونَ ٣١ وَإِن كُلٞ لَّمَّا جَمِيعٞ لَّدَيۡنَا مُحۡضَرُونَ ٣٢ ﴾

31- Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve onların kendilerine geri dönmediğini görmezler mi?

32- Hepsi de mutlaka huzurumuza getirileceklerdir.

31. Yani bu müşrikler, Yüce Allah'ın helâk ettiği, cezalandırıp hepsini ortadan kaldırdığı, kendilerinden önce gelmiş olan o yalanlayıcı nesilleri görüp hallerinden ibret almazlar mı? Onların hepsi helak olmuşlardır; tekrar dünyaya dönmedikleri gibi asla da dönmeyeceklerdir.

32. Ancak Yüce Allah, hepsini yeniden yaratacak ve ölümlerinden sonra onları diriltecektir. Hepsi de Allah'ın huzuruna geleceklerdir. Çünkü O, zerre ağırlığı kadar dahi zulmün olmadığı adaletli hükmüyle aralarında hüküm verecektir:

"Onlara zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir." (en-Nisâ, 4/40)

﴿ وَءَايَةٞ لَّهُمُ ٱلۡأَرۡضُ ٱلۡمَيۡتَةُ أَحۡيَيۡنَٰهَا وَأَخۡرَجۡنَا مِنۡهَا حَبّٗا فَمِنۡهُ يَأۡكُلُونَ ٣٣ وَجَعَلۡنَا فِيهَا جَنَّٰتٖ مِّن نَّخِيلٖ وَأَعۡنَٰبٖ وَفَجَّرۡنَا فِيهَا مِنَ ٱلۡعُيُونِ ٣٤ لِيَأۡكُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦ وَمَا عَمِلَتۡهُ أَيۡدِيهِمۡۖ أَفَلَا يَشۡكُرُونَ ٣٥ ﴾

33- Ölü haldeki yeryüzü onlar için açık bir delildir. Biz onu diriltiriz ve ondan daneler çıkarırız, onlar da ondan yerler.

34- Biz orada hurma ve üzüm bahçeleri var ettik. Yine orada pınarlar akıttık.

35- (Bütün bunlar) **onun meyvelerinden yesinler diyedir. Halbuki bunları kendi elleri yapmamıştır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?**

33. "Ölü haldeki yeryüzü onlar için," öldükten sonra dirilişe, amellerin karşılıklarının görülmesi için Yüce Allah'ın huzuruna gelineceğine dair **"açık bir delildir. Biz onu diriltiriz,"** (Allah,) yeryüzüne yağmur indirir, ölümünden sonra onu canlandırır **"ve ondan daneler çıkarırız. Onlar da ondan,"** bütün ekinlerden ve davarlarının yiyip beslendiği çeşitli bitki türlerinden **"yerler."**

34. "Biz orada," ölü haldeki yeryüzünde **"hurma ve üzüm bahçeleri,"** yani özellikle ağaçların en değerlileri olan hurma ve üzüm ağaçlarının da olduğu pek çok ağaçtan oluşan bahçeler **"var ettik. Yine orada"**/yeryüzünde **"pınarlar akıttık."**

35. Yeryüzünde o ağaçları; hurma ve üzüm bahçelerini yaratmamızın sebebi ise hem temel gıda, hem meyve, hem katık olarak, hem de lezzet almak üzere **"onun meyvelerinden yesinler diyedir."**

"Halbuki bunları," bunca meyve ve mahsulü **"kendi elleri yapmamıştır."** Bunların yaratılmalarında onların herhangi bir katkıları, amelî payları yoktur. Bu, sadece, hükmü en sağlam ve rızık verenlerin en hayırlısı olanın sanatıdır. Aynı şekilde pişirme veya başka bir yolla kendi ellerinin emeğiyle de yapılmış değildir.

Yüce Allah, bu meyveleri yenmesi için, ayrıca pişirilmeye veya kızartılmaya gerek olmayacak şekilde yaratmıştır. Bunlar, ağaçlarından toplanır toplanmaz, hemen yenilebilmektedirler.

"Hâlâ" kendilerine bunca nimetleri verene, cömertlik ve lütfuyla din ve dünya işlerini düzene koyacak şeyleri onlara ihsan edene **"şükretmeyecekler mi?"**

Ölümünden sonra yeri dirilten, orada ekinler ve ağaçlar bitirip lezzetli meyveler ve mahsüller var eden, bu mahsülleri ağaç dallarında yaratan, ölü ve kupkuru

yerden pınarlar fışkırtan, ölüleri diriltmeye kadir değil midir? Elbette O, her şeye gücü yetendir.

﴿ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ وَمِنْ أَنفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴾

36- Yeryüzünün bitirdikleri, insanların kendileri ve bilmedikleri nice şeyler arasındaki bütün çiftleri/türleri yaratan (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir!**

36. "Yeryüzünün bitirdikleri," sayılması zor olacak şekilde orada bitirdiklerini türlü ve çeşitli kılan, **"insanların kendileri"**ni erkek ve dişi olarak ayırıp hem yaratılışları, hem huyları hem de gizli ve açık vasıfları arasında farklar yaratan **"ve bilmedikleri nice şeyler,"** yaratılmış olduğu halde bizim bilmediğimiz ve henüz yaratılmamış bulunan türlü varlıklar **"arasındaki bütün çiftleri"**/türleri **"yaratan** (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir."**

Yüce Allah, ortağı, yardımcısı, desteği, eşi, evladı, adaşı, benzeri, kemâl sıfatlarında ve celâl vasıflarında dengi bulunmaktan yahut yapmak istediği herhangi bir şeyden acze düşmekten çok yüce ve pek münezzehtir.

﴿ وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ ٱلنَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظْلِمُونَ ﴾

37- Onlar için bir diğer açık delil de gecedir. Ondan gündüzü çekip alırız da onlar, birden karanlığa gömülürler.

37. "Onlar için," Yüce Allah'ın meşîetinin etkinliğine, kudretinin kemaline, ölümden sonra canlılara hayat vereceğine **"bir diğer açık delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız."** Yani yeryüzünü örtmüş olan o muazzam aydınlığı, karanlıkla ortadan kaldırır, gündüzün yerine geceyi getiririz de **"onlar birden karanlığa gömülürler."**

İşte aynı şekilde onları kuşatmış, dört bir yanlarını kaplamış bulunan karanlığı da bu şekilde kaldırırız. Güneşi doğdururuz, o da dört bir yanı aydınlatır.

Bunun üzerine yaratılmışlar da geçimlerini sağlamak ve menfaatlerine olan işleri görmek üzere etrafa yayılırlar. Bundan dolayı bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَٱلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴾

38- Güneş de kendisi için belirlenmiş bir yer/zaman dahilinde akıp gider. İşte bu, Azîz ve Alîm (olan Allah)**'ın takdiridir.**

38. Yani güneş, her daim kendisi için belirlenmiş bu yerde (yörüngede) akıp gitmektedir. Bu yeri/yörüngeyi Yüce Allah takdir etmiştir. Onu aşıp ileriye gitmediği gibi ondan geri de kalmaz. Yani yörüngesinin dışına çıkamaz. Kendi zatı itibarıyla herhangi bir tasarrufa sahip değildir, Yüce Allah'ın kudretine karşı gelecek gücü yoktur.

"İşte bu," güç ve kudretiyle bu pek büyük varlıkları en mükemmel şekilde ve en güzel düzenle idare eden **"Azîz"** ve ilmiyle bunları kullarının maslahatına, din ve dünyalarında faydalarına olacak şekilde yaratmış olan ve her şeyi bilen **"Alîm"**in (Allah'ın) **"takdiridir."**

﴿ وَٱلْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلْعُرْجُونِ ٱلْقَدِيمِ ﴾

39- Aya da birtakım konaklar tayin ettik. Sonunda o, (kuruyup kıvrılmış, incelip sararmış) **eski hurma dalı gibi** (hilal şekline) **döner.**

39. "Aya da" her gece birinde konakladığı **"birtakım konaklar tayin ettik. Sonunda o"** oldukça küçülerek "(kuruyup kıvrılmış, incelip sararmış) **eski hurma dalı gibi** (hilal şekline) **döner."** Eskidiği için kuruyan, incelen ve eğrilen hurma dalına benzer.

Daha sonra peyderpey yine artıp durur; nihâyet aydınlığı tamamlanır ve dolunay halini alır.

﴿ لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾

40- Ne güneş, aya yetişebilir ne de gece, gündüzü geçebilir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler.

40. Güneşi, ayı, geceyi, gündüzü... bunların her birini Yüce Allah, belli bir ölçüyle yaratmıştır. Hiçbiri bu ölçüyü aşmaz/aşamaz. Her birinin belli bir etkinliği ve zamanı vardır. Bunların biri var olunca öteki görünmez olur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ne güneş," geceleyin varlığı görülen **"aya yetişebilir ne de gece, gündüzü geçebilir."** Gündüzün vakti bitmeden önce gece bastırmaz. O bakımdan geceleri, gündüzün var olması mümkün değildir.

Güneş, ay ve yıldızların **"hepsi de birer yörüngede yüzerler."** Hareket ederler, sürekli olarak yerleri değişip durur.

İşte bütün bunlar, Yaratıcının azametine, sıfatlarının büyüklüğüne, özellikle de kudret, hikmet ve ilim sıfatlarının azametine açık bir delil ve göz kamaştırıcı birer belgedir.

﴿ وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِۦ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- Onlar için bir diğer açık delil de Bizim, nesillerini o dopdolu gemide taşımış olmamız;

42- Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır.

41. Yani nimetleri ihsan eden ve musibetleri önleyen yegane ma'budun Allah olduğunun bir diğer delili/belgesi de budur. **"...Bizim, nesillerini o dopdolu gemide taşımış olmamız,"** O'nun ihsan ettiği nimetlerden biridir. Müfessirlerin pek çoğunun söylediğine göre buradaki "nesiller"den kasıt, onların atalarıdır.

42. "Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır." Yani atalarından sonra (onların yerine) var olanlar için bu gemiye benzer başka binekler de yaratmışızdır.

Yüce Allah, onların atalarını gemide taşıdığını beyan etmektedir. Atalara ihsan edilen bu nimet, onların soyundan gelenler için de bir nimettir.

Bu ifade, benim için tefsir edilmesi en zor yerlerden biridir. Çünkü müfessirlerin çoğunun açıklamasına göre buradaki "nesiller"den kasıt, atalardır. Oysa Kur'ân-ı Kerîm'de nesillerin atalar anlamında kullanılması alışılmış bir şey değildir. Hatta böyle bir açıklamada bir çeşit kapalılık; alemlerin Rabbinin kelamı ile bağdaşmayan, O'nun, kullarına beyan etmesi ve açıklamayı murad etmesine uymayan bir kapalılık dahi söz konusudur.

Burada bundan daha güzel bir ihtimal vardır. O da "nesiller"le insan cinsinin, bizzat insanların kastedilmesidir. Çünkü hepsi de Ademoğullarının neslindendirler.

Ancak bu mana ile Yüce Allah'ın, **"Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır."** buyruğu çelişmektedir. Eğer bu geminin benzerinden şu muhataplar için binecekleri türlü gemileri yaratmış olduğu kastediliyorsa o takdirde bu, Kur'ân fesahatine yakışmayan bir mana tekrarı olur.

Eğer **"Ve onlar için gemiye benzer binecekleri daha başka şeyler yaratmış olmamızdır."** buyruğuyla karanın gemileri durumunda olan develerin kastedildiğini kabul edersek, o takdirde anlam muntazam olur ve açıklık kazanır. Ancak yine "gemi" ifadesinde bir karışıklık kalmış olur. Çünkü bu mana kastedilmiş olsaydı, şöyle buyurulması gerekirdi: "Onlar için bir delil de bizim kendilerini dopdolu gemide taşımış ve kendileri için bunun gibi binecek (başka) şeyleri de yaratmış olmamızdır."

Birincisinde **"nesillerini taşımış olmamız"** denilmesi, ikincisinde de **"onları taşımamız"** denmesi halinde mana yeteri kadar net anlaşılmaz. Ancak zamirin zürriyete ait olması hali müstesnadır. Gerçeği en iyi bilen Allah'tır.

Telif esnasında buraya ulaştığımda Yüce Allah'ın muradına pek uzak düşmeyen bir başka mana daha hatırıma geldi. Şöyle ki Yüce Allah'ın Kitabının azametini, halihazırdaki ve geçmişteki durumlarla gelecekteki durumları her bakımdan tam anlamıyla açıkladığını, onun her bir hususla ilgili olarak o hususun ulaşabileceği en üstün ve en mükemmel halini zikrettiğini, gemilerin Yüce Allah'ın âyetlerinden ve kullarına ihsan etmiş olduğu nimetlerinden biri olduğunu, varlıklarının, onlara gemi yapmayı öğretme nimetini ihsan ettiğinden kıyamet gününe kadar devam edeceğini ve Kur'ân-ı Kerîm ile muhatap olan bütün zamanlarda da bulunmaya devam edeceğini bilen bir kimse şunu da kavrar:

Yüce Allah, Kur'ân ile insanlara hitap edip geminin durumunu da hatırlattıktan sonra gemilerdeki en büyük ilâhî belgelerin, onların zamanlarından başka bir zamanda (gelecek nesiller içinde) gerçekleşeceğine işaret etmektedir. Yani onlara denizde rüzgar hızı ile, buhar gücü ile akıp giden, havada da kuşlar gibi yüzüp gidecek hava gemilerini (uçaklar ve uzay gemileri) ve benzerlerini yapma sanatını, yine karada kullanılacak binekleri yapma sanatını öğretecektir. Bu ise ancak (muhatapların gelecek) nesilleri döneminde var olabilecek çok büyük bir delildir. İşte Allah'ın Kitabı, burada, gemilerin ilâhî delil oluş türlerinin en ileri derecedeki türüne dikkat çekerek **"Onlar için bir diğer açık delil de Bizim, nesillerini o dopdolu gemide taşımış olmamız"**dır buyurmaktadır.

Yani bu gemiler, hem yolcularla hem eşyalarla dolup taşacaktır. Yüce Allah, onları bu araçlarla taşımış ve kendilerine öğretmiş olduğu sebepler bilgisi sayesinde sulara gömülüp boğulmaktan kurtarmıştır. İşte bundan dolayı Yüce Allah, onları suda boğmaya kadir olmakla birlikte boğulmaktan kurtardığına dikkatlerini çekerek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾ ﴾

43- Eğer dilersek onları suda boğarız da ne kimse onların imdadına yetişir ne de kurtarılırlar.

44- Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir vakte kadar (dünyadan) **faydalanmaları için** (böyle yapmayız).

43. "Eğer dilersek onları suda boğarız ve ne kimse onların imdadına yetişir," yani kimseye feryatlarını işittiremezler. Bu sıkıntılara, zorluklara karşı onlara kimse yardım edemez, bu zorluklarını ortadan kimse kaldıramaz. **"Ne de"** içinde bulundukları halden **"kurtarılırlar."**

44. "Ancak tarafımızdan bir rahmet olarak ve bir vakte kadar (dünyadan) **faydalanmaları için"** onları boğmayız. Belki hakka dönerler yahut işledikleri hatalarını telafi ederler diye onlara lütuf olmak üzere ve onları faydalandırmak için bir süreye kadar hayatta bırakırız.

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Onlara, 'Önünüzde (gelecek olan ahirette) **ve arkanızda** (bıraktığınız dünyada azaba uğramaktan) **korkup sakının. Olur ki merhamete nail olursunuz.' denildiğinde** (aldırmazlar).

45. "Onlara, 'Önünüzde (gelecek olan) **ve arkanızda** (bıraktığınız tehlikelerden)," yani gerek Berzah ve Kıyamet hallerinden gerekse de dünyevî cezalardan **"korkup sakının. Olur ki merhamete nail olursunuz.' denildiğinde"** yüz çevirirler. Hiç aldırmazlar. İsterse bu konuda onlara her türlü mucize, delil ve belge gelmiş olsun, fark etmez. Bundan dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Onlara ne zaman Rablerinin âyetlerinden bir âyet gelse mutlaka ondan yüz çevirirler.

46. Bu buyrukta, **"âyetler"**in Rablerine izafe edilmesi, bu âyetlerin ne kadar mükemmel, ne kadar açık/anlaşılır olduğuna delildir. Çünkü Allah'ın âyetlerinden daha açık, onlardaki açıklamadan daha büyük bir açıklama yoktur. Yüce Allah'ın, kullarına gerek dinlerinde, gerek dünyalarında fayda sağlayacakları şekilde delil olarak kullanabilecekleri âyet ve belgeleri ulaştırmış olması, O'nun, kulları üzerindeki rububiyetinin bir parçasıdır.

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Onlara, 'Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin.' dendiğinde kâfirler, iman edenlere şöyle derler: 'Allah'ın, dileseydi kendilerini doyuracağı kimseleri mi doyuracağız? Siz, ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz.'

47. "Onlara, 'Allah'ın size verdiği," lütfettiği ve dilediği takdirde de sizden çekip alabileceği **"rızıktan infak edin.' dendiğinde kâfirler, iman edenlere"** hakka karşı çıkarak ve güya Allah'ın meşîetini/dilemesini delil göstererek **"Allah'ın, dileseydi kendilerini doyuracağı kimseleri mi doyuracağız? Siz,"** ey mü'minler, bize böyle bir şeyi emrettiğiniz için ancak **"ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz."**

İşte bu, onların büyük çaptaki cehaletlerine yahut son derece vahim olan bilmezlikten gelişlerine bir delildir. Zira ilâhî meşîet, hiçbir zaman hiçbir günahkarın lehine delil olmaz. Her ne kadar Allah'ın dilediği olur, dilemediği de olmazsa da Yüce Allah, kullarına imkân ve güç vermiştir ki onlar bu sayede O'nun verdiği emirleri yapabilir, yasaklarından da kaçınabilirler. Bu nedenle emrolunduklarını terk edecek olurlarsa bu, onların kendi tercihleri sonucunda ortaya çıkar. Yoksa bu konuda Allah'ın onları zorlaması söz konusu değildir.

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Derler ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız bu (azap) **tehdidi ne zaman** (gerçekleşecek)?'

48. Yalanlamak ve tehdit edildikleri azabın çabucak gelmesini istemek üzere **"derler ki: Eğer doğru söylüyorsanız bu** (azap) **tehdidi ne zaman** (gerçekleşecek)?"

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: Bunu uzak görmesinler, çünkü o pek yakındır:

﴿ مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

49- Onların işi, ancak birbirleriyle çekişirlerken kendilerini (ansızın) **yakalayacak olan tek bir çığlığa bakar.**

50- O vakit onlar ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerinin yanına dönebilirler.

49. "Onların işi, ancak birbirleriyle çekişirlerken" ve gafilken, kendi aralarında anlaşamayıp tartışırlarken -ki bu da çoğunlukla gaflet anında olur- ve hatırlarına bile getirmedikleri bir anda **"kendilerini** (ansızın) **yakalayacak,"** kendilerine isabet edecek **"olan tek bir çığlığa"** -ki bu da Sûr'a üfürüştür- **"bakar."**

50. Gafil oldukları bir zamanda bu çığlık onları yakalayacağı vakit kendilerine hiç mühlet tanınmayacaktır. O nedenle de **"onlar,"** az olsun çok olsun **"ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerinin yanına dönebilirler."**

﴿ وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ ٱلْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Sûr'a (ikinci defa) **üfürüldüğünde derhal kabirlerinden kalkıp süratle Rablerine doğru gideceklerdir.**

51. Sûr'a birinci defa üfürüldüğünde herkes dehşete kapılıp ölecektir. Burada sözü edilen üfürüş ise öldükten sonra dirilme ve kabirlerden kalkma üfürüşüdür. Sûr'a ikinci defa üfürülünce insanlar kabirlerinden çıkarak O'nun huzurunda toplanmak üzere Rablerine doğru hızlıca gideceklerdir. Gecikme ya da ağırdan alma imkânı bulamayacaklardır. İşte bu durumda yalanlayanlar kederlenecek ve pişmanlıklarını açığa vurarak şöyle diyeceklerdir:

﴿ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَا مَنۢ بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ ٱلرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Diyecekler ki: 'Vay başımıza gelen! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi?' (Denecek ki:) **'Bu, Rahman'ın va'dettiği** (diriliş günüdür). **Peygamberler de doğru söylemişlerdir."**

52. "Vay başımıza gelen! Yattığımız yerden," kabirlerdeki uykumuzdan **"kim kaldırdı bizi?"** Bazı hadislerde belirtildiği gibi Sûr'a üfürülmeden bir süre önce kabirdekilerin kısa bir uykuları olacaktır.[13]

Onlara cevap olmak üzere şöyle denecektir: **"Bu, Rahman'ın va'dettiği** (diriliş günüdür). **Peygamberler de doğru söylemişlerdir."** Yani bu, hem Allah'ın hem de peygamberlerin size va'dettiğidir. Böylelikle onların doğru söyledikleri, gözle görülen bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

Burada **"Rahman"**ın zikredilmesinin, yalnızca O'nun vaadini haber vermek için olduğu zannedilmesin. Aynı zamanda bu, pek büyük günde bile onların, ilâhî rahmetin, -hiçbir kimsenin tahmin etmediği şekilde- tecellilerini göreceklerine dair de bir haberdir.

Yüce Allah'ın **"Mülk, o gün hak olan Rahman'ındır."** (el-Furkân, 25/26); **"Sesler Rahman olanın huzurunda kısılmış olacaktır."** (Tâ-Hâ, 20/28) vb. gibi Rahman adının zikredildiği diğer buyruklar da böyledir.

﴿ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- O, tek bir çığlıktan ibarettir. Bir de bakmışsın ki hepsi huzurumuzda toplanmışlar bile!

53. "O, tek bir çığlıktan ibarettir." Yani kabirlerden diriliş, sadece İsrafil'in Sûr'a üfürmesiyle gerçekleşecektir. Üfürmenin hemen akabinde bedenler canlanıverecektir.

"Bir de bakmışsın ki hepsi," öncekiler de, sonrakiler de, insanlar da, cinler de amellerinin hesabı görülmek üzere **"huzurumuzda toplanmışlar bile!"**

﴿ فَٱلْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- 'Bu gün hiç kimseye en ufak bir haksızlık yapılmayacaktır. Sizler ancak işlediklerinizin karşılığını göreceksiniz.'

13 Buhârî, 4814; Müslim, 2955.

54. "Bu gün hiç kimseye en ufak bir haksızlık yapılmayacaktır." İyilikleri eksiltilmez, kötülüklerine de ilave yapılmaz.

"Sizler ancak," hayır ya da şer türünden **"işlediklerinizin karşılığını göreceksiniz."** Bu yüzden kim hayırla karşılaşırsa bundan dolayı Yüce Allah'a hamdetsin, kim de başka şeylerle karşılaşırsa kendinden başkasını kınamasın.

﴿إِنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ٱلْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَٰكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَٰجُهُمْ فِى ظِلَٰلٍ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ مُتَّكِـُٔونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾﴾

55- 'Bugün cennetlikler neşe içinde nimetlerle meşgul olacaklar.'

56- 'Onlar da, eşleri de gölgeler altında tahtlara yaslanacaklar.'

57- 'Orada onlar için meyveler ve istedikleri her şey vardır.'

58- 'Çok merhametli Rab tarafından sözlü bir selam da (vardır onlara).'

55. Yüce Allah, herkesin, amelinden başka bir şeyle karşılaşmayacağını belirttikten sonra her iki kesimin görecekleribu karşılıkları beyan etmektedir. Önce cennetliklerin görecekleri karşılıkları zikretmekte ve onların o gündeki durumlarını şöyle haber vermektedir: Cennetlikler **"neşe içinde nimetlerle meşgul olacaklar."** Yani nefsi sevindiren, nefsin hoşuna giden, canın arzuladığı, gözlerin lezzet alacağı, temenni edenlerin isteyecekleri türden işlerle meşgul olacaklardır ki oldukça güzel bakirelerle bir arada olmak da bunlardan biridir. Nitekim Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

56. "Onlar da," hem yüz ve beden güzelliğine hem de huy güzelliğine sahip hurilerden olan **"eşleri de gölgeler altında,"** oldukça güzel ve süslü örtülerle bezenmiş ve değerli taşlarla işlenmiş **"tahtlara yaslanacaklar."** Bu yaslanışları, tam bir rahat, huzur ve zevk içinde olacaklarına delildir.

57. "Orada onlar için" üzüm, incir, nar vb. gibi oldukça lezzetli ve her çeşit **"meyveler ve istedikleri her şey vardır."** İsteyip temenni ettikleri her şeye anında kavuşacaklardır.

58. Aynı zamanda onlar için **"Çok merhametli Rab tarafından sözlü bir selam da"** vardır. Bu buyrukta âlemlerin Rabbinin cennetliklerle konuşacağına ve onlara selâm vereceğine delil vardır. Bunu da (**"sözlü"** anlamı verilen) "قولا" buyruğuyla tekid etmiştir. Son derece Rahim olan Rableri onlara selâm verdi mi

artık bütün yönleriyle tam ve eksiksiz bir selamete erişirler. Yine onlar, daha üstünü olmayacak ve benzeri bir nimet bulunmayacak şekilde Allah'ın selamına mazhar olacaklardır.

Hakimler hakimi, yüce Rab, son derece şefkatli ve merhametli olan Allah'ın kendilerini rızasına gark ettiği ve ebediyen bir daha kendilerine gazap etmeyeceği lütuf ve ihsan yurdunun sakinlerine vereceği selâmı düşünebiliyor musun?

Eğer Yüce Allah, onların ölmeyeceklerini yahut kalplerinin sevinç, neşe ve mutluluktan dolayı yerlerinden oynamayacağını takdir etmemiş olsaydı hiç şüphesiz bunlar gerçekleşirdi. Yüce Rabbimizden bu nimetten bizleri mahrum kılmamasını, kerim yüzüne bakma nimetine bizleri mazhar kılmasını niyaz ederiz.

Allah takvâ sahiplerinin mükâfatlarını beyan ettikten sonra günahkârların cezalarını şöyle belirtmektedir:

﴿وَٱمْتَٰزُوا۟ ٱلْيَوْمَ أَيُّهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ ٱعْبُدُونِى ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا ۖ أَفَلَمْ تَكُونُوا۟ تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ ٱصْلَوْهَا ٱلْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾﴾

59- 'Ey günahkârlar! Bugün siz (bir kenara) ayrılın.'

60- 'Ey Âdemoğulları! Ben size, «Şeytana ibadet etmeyin; çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.» demedim mi?'

61- '(Yalnızca) **Bana ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur.'**

62- 'Halbuki o, sizden pek çok nesilleri saptırmıştı. Hiç mi aklınızı kullanmıyordunuz?'

63- 'İşte kendisiyle tehdit edildiğiniz cehennem!'

64- 'Küfre sapmanızdan ötürü bugün girin oraya!'

59. Kıyamet gününde günahkârlara şöyle denilecek: **"Ey günahkârlar! Bugün siz** (bir kenara) **ayrılın."** Müminlerden ayrılıp tek başınıza durun. Maksat, cehenneme koymadan önce herkesin gözü önünde onları azarlamaktır. Onlara şöyle diyecek:

60. "Ey Âdemoğulları! Ben size, 'Şeytana ibadet etmeyin," ona itaat etmeyin, **"çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.' demedim mi?"** Ben size pey-

gamberlerin vasıtasıyla bu emrimi bildirmedim mi, bunları söylemedim mi? -Bu azarın kapsamına bütün küfür ve günah türleri girmektedir. Çünkü bunların hepsi de şeytana bir itaat ve ibadettir.- Üstelik Ben sizi ondan alabildiğine sakındırdım, ona itaat etmeyin diye uyardım ve onun sizi neye davet ettiğini bildirdim.

61. Ayrıca sizlere "(Yalnızca) **Bana,**" emirlerimi yerine getirerek ve yasaklarımı terk ederek **"ibadet edin."** diye emir verdim.

"İşte dosdoğru yol budur." Bana ibadet ve itaat etmek, şeytana ise isyan edip karşı çıkmak, doğru yolun ta kendisidir. Dosdoğru yola dair bütün bilgiler ve ameller bu ikisine bağlıdır.

62. Ancak sizler Benim bu emrimi yerine getirmediniz, sözümü dinlemediniz. Aksine şeytanı dost edindiniz. Halbuki o şeytan **"sizden pek çok nesilleri saptırmıştı. Hiç mi aklınızı kullanmıyordunuz?"**

Rabbinizi ve gerçek dostunuzu dost edinmeyi emredecek, sizi en büyük düşmanınızı dost edinmekten alıkoyacak aklınız yok muydu? Eğer sizin doğru işleyen bir aklınız olsaydı elbette böyle yapmazdınız.

63. Şeytana itaat edip Rahman olan Allah'a düşmanlık ettiniz, O'nun huzuruna çıkmayı yalanladınız, amellerin karşılığının verileceği kıyameti reddettiniz ve azap sözü aleyhinize hak oldu; **"İşte kendisiyle tehdit edildiğiniz"** ve dünyadayken kendisini yalanladığınız **"cehennem!"** Haydi onu kendi gözlerinizle görün. İşte o vakit kalpler dehşete kapılacak, gözler yerinden fırlayacak ve en büyük korku tahakkuk edecektir.

64. Sonra bu dehşet, cehennem ateşine atılmaları emredilince zirveye çıkacak ve onlara şöyle denilecek: **"Küfre sapmanızdan ötürü bugün girin oraya!"** Yani cehennem ateşine girin de ateşi sizi kavursun, harareti dört bir yanınızı sarsın. Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş, Allah'ın peygamberlerini yalanlamış olmanız sebebiyle bu azabınız en ileri dereceye ulaşacaktır.

Yüce Allah, o bedbahtlık yurdundaki korkunç ve dehşetli hallerin açıklanması sadedinde devamla şöyle buyurmaktadır:

﴿ ٱلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴾

65- Bugün Biz ağızlarına mühür vururuz da (dünyada) **ne işlediklerini Bize elleri söyler, ayakları şahitlik eder.**

65. "Bugün Biz ağızlarına mühür vururuz." Onları dilsiz kılarız da konuşamazlar. İşledikleri küfür ve yalanlama suçlarını inkâr edemezler. **"(dünyada) ne işlediklerini Bize elleri söyler, ayakları şahitlik eder."** Onların işlediklerine kendi azaları tanıklık edecek, her şeyi konuşturan Allah onları konuşturacaktır.

﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰٓ أَعْيُنِهِمْ فَٱسْتَبَقُوا۟ ٱلصِّرَٰطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- Eğer dileseydik gözlerini silme kör ederdik de (doğru) **yolu bulmak için koşuşurlardı. Ama nasıl görecekler ki?**

66. "Eğer dileseydik gözlerini," tıpkı onların konuşma kabiliyetlerini yok ettiğimiz gibi görme imkânlarını da yok ederek **"silme kör ederdik de** (doğru) **yolu bulmak için koşuşurlardı."** Yol bulmak üzere koşuşup dururlardı. Çünkü izlemek istedikleri yol, cennete ulaştıracak olan yoldur.

"Ama" gözleri silme kör edildiğine göre **"nasıl görecekler ki?"**

﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَٰهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴾

67- Eğer dileseydik oldukları yerde hilkatlerini değiştirirdik de ne ileri gitmeye ne de geri dönmeye güçleri yeterdi.

67. "Eğer dileseydik oldukları yerde hilkatlerini değiştirirdik." Onları hareketsiz kılardık da **"ne ileri gitmeye ne de"** cehennemden uzaklaşmak için **"geri dönmeye güçleri yeterdi."**

Yani bu kâfirler aleyhine azap sözü hak olmuştur. Artık ceza görmeleri kaçınılmazdır. Böyle bir durumda ise cehennem ateşinden başka bir seçenek olmayacaktır. Bu ateş, onlar tarafından görülecektir. Sırat üzerinden geçmedikçe hiç kimse kurtulamayacaktır. Sırattan ise ancak nurları aydınlığında yürüyen iman ehli kimseler geçebilecektir. Kâfirlerin ise cehennem ateşinden kurtulacaklarına dair Allah'tan kendilerine verilmiş bir ahitleri yoktur.

O, dilerse onların gözlerini silme kör yapar, bununla birlikte hareket kabiliyetlerini olduğu gibi bırakabilir. Ancak sırata (yola) doğru gitmek için birbirleriyle yarışacak olsalar bile ona giden doğru yolu bulamazlar. Dilerse de hareket kabiliyetlerini yok eder ve ileri de gidemezler, geri de dönemezler. Maksat onların sıratı geçemeyeceklerini ve böylelikle kurtulamayacaklarını anlatmaktır.

﴿ وَمَن نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Kime uzun ömür verirsek yaratılışta onu tam tersine çevririz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?

68. Biz, Ademoğullarından **"kime uzun ömür verirsek yaratılışta onu tam tersine çevririz."** Yani ilk zayıflık haline, aklının ve gücünün zayıf olduğu döneme geri döner.

"Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?" Ademoğlunun her bakımdan eksik olduğunu düşünmeyecekler mi ki akıllarını ve güçlerini toplayıp bunları Rablerine itaat uğrunda kullansınlar.

﴿ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾ ﴾

69- Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona yakışmaz da. O, ancak bir zikir/öğüt ve apaçık/açıklayıcı bir Kur'ân'dır.

69. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, müşriklerin kendisine yakıştırdıkları üzere bir şair ve getirdiği sözün de bir şiir olmasından tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

"Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona yakışmaz da." Şairlik ona yakışmaz. Çünkü onun şair olması imkânsızdır. Zira o, doğru yoldadır, hidâyet üzeredir. Şairler ise azgın ve sapkın kimselerdir. Onlara uyanlar da öyledir.

Böylece Yüce Allah, bu sapıkların, Rasûlü ile ilgili olarak ileri sürdükleri ve dört elle sarıldıkları bütün şüpheleri ortadan kaldırmış, hepsini kökten kurutmuştur. Onun kesinlikle okuma yazma bilmediğini belirterek, ayrıca ona şiiri öğretmediğini, şiirin ona yakışmadığını da haber vermektedir. Çünkü **"O, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır."** Yani onun getirdikleri, ancak özlü akıl sahiplerinin, dinî bütün ihtiyaçlarını görüp bilecekleri ve kendisiyle öğüt ve ibret alacakları bir zikir/öğüt/hatırlatmadır.

Bu Kitap, bütün ihtiyaçları kapsar, hem de en mükemmel bir şekilde. Aynı zamanda o, akıllara, Yüce Allah'ın fıtratlara yerleştirmiş olduğu güzel olan her şeyi yapmak ve her çirkinden de kaçmak gerektiğini hatırlatır.

"Ve apaçık/açıklayıcı bir Kur'ân'dır." Açıklanması gereken her şeyi açıkça beyan eder. Hak olan her şeyi, bütün tafsiliyle, icmalî delilleriyle açıkladığını

ifade etmek için de neyi açıkladığı ayrıca zikredilmemiştir. Batılın batıl olduğunu da ortaya koyar. İşte bu Kitabı, Yüce Allah bu özelliğiyle Rasûlüne indirmiştir.

﴿ لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- O, diri olan kimseleri uyarsın ve kâfirler aleyhine de (azap) **sözü hak olsun diye** (indirilmiştir).

70. "O," kalbi **"diri"** ve uyanık **"olan kimseleri uyarsın."** İşte Kur'ân ile arınıp temizlenen, ilim ve amelleri Kur'ân dolayısıyla artan kimseler bunlardır. Kur'ân, böylelerinin kalbi için, temiz ve iyi toprak için yağmurun yaptığı etkiyi yapar. **"Ve kâfirler aleyhine de** (azap) **sözü hak olsun diye."** Çünkü Allah'ın onlara karşı delili ortaya konmuş ve ileri sürecek hiçbir mazeretleri kalmamıştır. Tutunabilecekleri asgari bir şüphe ve en küçük bir bahaneleri dahi kalmamıştır.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ ﴾

71- Görmezler mi ki Biz onlar için kendi ellerimizin var ettiği davarlar yarattık da kendileri her yönüyle onlara sahiptirler.

72- Onları kendilerine amade kıldık. Bu sayede bir kısmına binerler, bir kısmını da yerler.

73- Onlarda kendileri için türlü faydalar, ayrıca içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

71-73. Yüce Allah, kullarına, emirlerine amade kılıp kendilerine boyun eğdirmiş olduğu davarlara ibretle bakmalarını emretmektedir. Âdemoğullarını bu davarlara sahip kılmıştır. Bu davarlar, her hususta onların isteklerine boyun eğmektedir. Ademoğulları bu davarlardan pek çok yönden yararlanmaktadırlar: Kendilerini, yüklerini, eşyalarını ve mallarını bir yerden bir yere taşırlar. Onlardan bir kısmını yerler, onlardan ısınacak elbiseler yaparlar. Yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir süreye kadar yararlanacakları şekilde süs ve eşyalar edinirler. Ayrıca onların varlığı kendileri için bir süs ve güzelliktir. Buna benzer daha pek çok menfaatleri vardır.

"Hâlâ" bunca nimetleri kendilerine ihsan eden Allah'a **"şükretmeyecekler mi?"** O'na ihlasla ibadet etmeyecekler mi? Bunlardan ibret ve tefekkürden uzak bir şekilde yararlanmaya bir son vermeyecekler mi?

﴿ وَٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

74- Onlar, yardım görecekleri ümidiyle Allah'ın dışında ilahlar edindiler.

75- Halbuki o ilahlar onlara yardım edemezler. Aksine kendileri, onlar için hazır askerlerdir.

74. Bu buyruk, müşriklerin Yüce Allah ile birlikte edindikleri ilâhların ilâhlıklarının batıl olduğunu, bunlardan, kendilerine yardım ve şefaat etmelerini boş yere beklediklerini/ümid ettiklerini açıklamaktadır.

Yani onların, kendileri ile Allah arasında şefaat/aracılık yapmaları şeklindeki düşünceleri batıldır. Çünkü bu putlar, son derece acizdirler.

75. "Halbuki o ilahlar, onlara yardım edemezler." Dahası o putlar, kendi kendilerine de yardım edemezler. Kendilerine yardım edemeyeceklerine göre kendilerine ibadet edenlere nasıl yardım etsinler!?

Zira yardımcı olmanın iki şartı vardır: Buna güç yetirebilmek ve irade sahibi olmak. Eğer buna güç yetirebiliyor ise geriye "Acaba kendisine ibadet eden kimseye yardım etmek istiyor mu, istemiyor mu?" sorusu kalır. "Güç yetirememek" durumu ise her iki şartı da ortadan kaldırır.

"Aksine kendileri, onlar için hazır askerlerdir." Yani onlar da, kendilerine ibadet edenler de azapta hazır edilecekler ve biri ötekinden uzak olduğunu bildirecektir. Peki, ne diye bunlara ibadetten dünyadayken uzaklaşmıyor ve mutlak mülk, fayda, zarar, verme, alıkoyma kabiliyetini/kapasitesini elinde bulunduran, gerçek dost ve yardımcı olan Allah'a ihlasla ibadete yönelmiyorsunuz?

﴿ فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- O halde onların sözleri seni üzmesin. Çünkü Biz, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da biliyoruz.

76. Yani ey Peygamber! Yalanlayıcıların söyledikleri sözler seni üzmesin. İfadelerin akışından anlaşıldığı kadarıyla bu sözden kasıt, inkârcıların Allah Rasûlü hakkında, onu tenkit etmek üzere yahut onun getirdikleriyle ilgili olarak söyledikleri her türlü sözdür. Yani kalbin onlara üzülmekle meşgul olmasın. **"Çünkü Biz, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da biliyoruz"** ve onlar hakkındaki bu bilgimize göre onları cezalandıracağız. Yoksa onların söyledikleri sözlerin sana hiçbir zararı olmaz.

﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلْإِنسَٰنُ أَنَّا خَلَقْنَٰهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِىَ خَلْقَهُۥ ۖ قَالَ مَن يُحْىِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِىَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ ﴾

77- İnsan, Bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza hiç mi bakmaz ki kalkıp (Bize) **apaçık bir hasım kesiliyor?**

78- Kendi yaratılışını unutuyor da Bize misal getiriyor ve 'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?' diyor.

77. Bu âyet-i kerimelerde öldükten sonra dirilişi inkâr edenlerin şüphesi ve bu şüpheye en mükemmel, en güzel ve en açık bir şekilde cevap vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Öldükten sonra dirilişi inkâr eden ya da bu hususta şüphesi olan **"insan, Bizim kendisini"** önce **"bir nutfeden yarattığımıza,"** sonra onu büyüyünceye, gençleşinceye, aklı olgunlaşıp kemale erinceye kadar aşamadan aşamaya geçirmek suretiyle yetiştirdiğimize **"hiç mi bakmaz ki kalkıp"** önceleri nutfeden yaratılmış olduğu halde **"apaçık bir hasım kesiliyor?"**

Haydi bu iki hal arasındaki farka baksın ve kendisini yoktan var edenin, onu, çürüyüp parçalandıktan sonra tekrar diriltmeye ve yeniden yaratmaya öncelikle kadir olduğunu düşünüp anlasın.

78. "Kendi yaratılışını unutuyor da Bize misal getiriyor" Ki hiç kimsenin böyle bir misal getirmesi yerinde değildir. Çünkü bu misalle, Yaratanın kudreti yaratılmışın kudretine kıyas edilmekte ve yaratılmışın kudreti için uzak olan bir husus, Yaratıcının kudreti için de uzak görülmektedir.

Bu misal şu buyrukla açıklanmaktadır: Bu insan, **"'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?' diyor."** Yani bunu diriltecek kimse var mı? Bu soru, inkâr amaçlıdır, yani çürüyüp dağılan kemikleri hiç kimse diriltemez, demektir.

İşte misal ve şüphe budur. Ona göre böyle bir iş, alışılagelmiş insan kudreti açısından son derece uzak bir olasılıktır. Ancak onun söylediği bu söz, onun gafletinin ve ilk yaratılışını unutuşunun bir sonucudur. Eğer o daha önce zikredilmeye değer bir şey olmadığı halde yaratılmış olduğuna dikkat etmiş olsaydı gerçeği açıkça görür ve böyle bir misal vermeye kalkışmazdı.

Yüce Allah, böyle bir ihtimali uzak görmeye, son derece yeterli ve tatmin edici bir cevap vererek şöyle buyurmaktadır:

﴿ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- De ki: 'Onları ilk defa kim yarattıysa O diriltecektir. O, her türlü yaratmayı/yaratılmışı çok iyi bilendir.'

79. Böyle bir gerçeği sadece tasavvur etmekle bile -en ufak bir şüphe söz konusu olmaksızın- bunları ilk olarak yaratanın, ikinci bir defa da yaratmaya kadir olduğu kesinlikle bilinir. Ayrıca bir kimse bunu düşünecek olursa, ilâhî kudrete göre bunun çok daha kolay olduğunu da anlar.

"O, her türlü yaratmayı/yaratılmışı çok iyi bilendir." Bu, Yüce Allah'ın sıfatlarından ikinci bir delildir. O da Yüce Allah'ın bütün yaratılmışları, bütün halleriyle ve bütün zamanlarıyla bildiğini, bilgisiyle onları kuşattığını ortaya koymaktadır. Yerin ölenlerin cesetlerinden neleri eksiltiğini, geriye nelerin kaldığını bildiği gibi gizlileri de, açıkları da bilir. Kul, Yüce Allah'ın bu uçsuz bucaksız ilmini ikrar ve kabul ettiği zaman bunun, Allah'ın ölüleri kabirlerinden diriltmesinden daha büyük ve daha üstün olduğunu da anlar/bilir.

Daha sonra Yüce Allah, üçüncü bir delili zikretmaktedir:

﴿ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلشَّجَرِ ٱلْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَآ أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ ﴾

80- O, sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. İşte siz ondan ateş tutuşturuyorsunuz.

80. Kuru olan ateşi son derece yaş ve nemli olan yeşil ağaçtan -birbirine zıt olmasına, birbirine tamamen aykırı olmalarına rağmen- çıkartan Yüce Allah'ın, ölüleri kabirlerinden çıkartması da böyle de kolaydır.

Daha sonra da dördüncü bir delili beyan ederek etmektedir:

﴿ أَوَلَيْسَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ ٱلْخَلَّٰقُ ٱلْعَلِيمُ ﴾

81- Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerini (tekrar) **yaratmaya kadir değil midir? Elbette** (kadirdir). **O,** (her şeyi) **yaratandır, her şeyi bilendir.**

81. "Gökleri ve yeri," genişliklerine ve büyüklüklerine rağmen **"yaratan, hiç onlar gibisini yaratmaya,"** yani onları diriltmeye **"kadir değil midir? Elbette"** buna kadirdir. Çünkü göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha zor/büyük bir iştir.

"O, (her şeyi) **yaratandır, her şeyi bilendir."** Bu da beşinci delildir. Çünkü Yüce Allah, öncekileriyle, sonrakileriyle, küçükleriyle, büyükleriyle bütün mahlukatın yaratıcısıdır. Bunların hepsi O'nun yaratmasının ve kudretinin eserleridir. O, bir şeyi yaratmak isteyince o şey, hiçbir şekilde O'na güç gelmez.

Yüce Allah'ın ölüleri yeniden yaratması, aslında O'nun yaratmasının eserlerinden sadece biridir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّمَآ أَمْرُهُۥٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَن يَقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- O, bir şeyi (var etmeyi) **diledi mi sadece ona, 'Ol' der, o da hemen oluverir.**

82. "O, bir şeyi," (Bu ifade -şarttan sonra nekre/belirtisiz isim geldiğinden dolayı- her şeyi kapsar.) "(var etmeyi) **diledi mi sadece ona, 'Ol' der, o da hemen oluverir."** Derhal ve hiçbir karşı koyma olmaksızın var olur.

﴿ فَسُبْحَٰنَ ٱلَّذِى بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir! Sizler, yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

83. "Her şeyin hükümranlığı elinde bulunan (Allah, her türlü eksiklikten) **münezzehtir."** Bu da altıncı delildir. Yüce Allah, her şeyin mutlak sahibi ve hükümranıdır. Ulvî alemde olsun, süflî alemde olsun var olan her şey O'nun mülküdür. Hepsi O'nun emrindeki varlıklardır, O'nun tarafından işleri çekilip

çevrilmektedir. Son derece hikmetli kaderiyle, şer'î hükümleriyle ve cezaî hükümleriyle onlar üzerinde O tasarrufta bulunur.

Cezaî hükümlerinin haklarında uygulamaya konması için ölümlerinden sonra tekrar onları diriltmesi de hükümranlığının kemalindendir. Bu yüzden, **"Sizler yalnız O'na döndürüleceksiniz."** buyurmaktadır. Bunda en ufak bir şüphe ve tereddüt yoktur. Çünkü buna dair kat'i deliller ve apaçık belgeler sayılamayacak kadar çoktur.

Kelâmında hidâyet, şifa ve nur bulunan Yüce Allah'ın şanı ne yücedir!

Yasin suresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a, Celâline yakışan şekliyle hamdolsun! Kemaline yakışan şekliyle övgülerimiz O'nadır. Azametinin ve Kibriyâsının gerektirdiği şekilde şan ve şeref O'nundur.

Allah'ın salât ve selâmı Muhammed'in üzerine olsun!

سورة الصفات

SÂFFÂT SÛRESİ

-37-

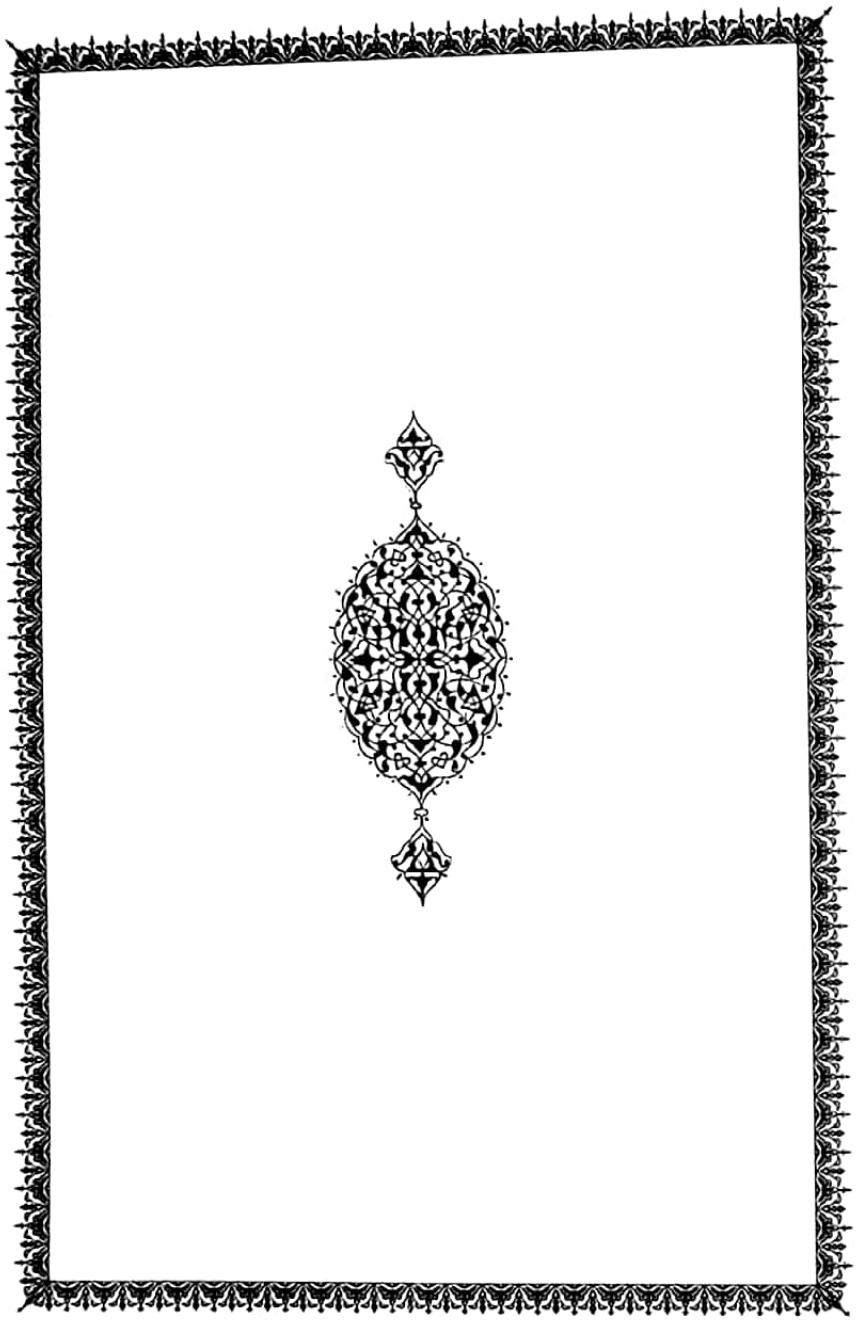

37- SÂFFÂT SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 182 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ۝١ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ۝٢ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ۝٣ إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝٤ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Yemin olsun saf saf duranlara,

2- Sürüp sevkedenlere,

3- Zikir okuyanlara ki,

4- Sizin ilâhınız birdir.

1-4. Bu buyruklarda Yüce Allah, ulûhiyetine ve rubûbiyetine dair, ibadet halinde bulunan ve Rablerinin izniyle işler yapam şerefli meleklere yemin etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Yemin olsun saf saf duranlara," yani Rablerinin emirlerini yerine getirmek üzere saf saf dizilmiş meleklere; **"Sürüp sevkedenlere,"** Allah'ın emriyle bulutları ve başka şeyleri süren meleklere; **"Zikir okuyanlara,"** Allah'ın kelamını okuyan meleklere...

Bu melekler, Rablerini ilah edinen, buyruklarını yerine getirerek O'na ibadet eden, bir göz açıp kapatacak süre kadar dahi O'na isyan etmeyen varlıklar oldukları için Allah, ilâh olduğuna dair onlara yemin ederek, **"Sizin ilâhınız birdir."** buyurmaktadır. Ulûhiyetinde O'nun hiçbir ortağı yoktur. O bakımdan ihlâsla yalnız O'nu sevin, yalnız O'ndan korkun. Yalnız O'nun rahmetini umut edin ve tüm ibadet çeşitlerini de yalnız O'na yapın.

﴿ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝٥ ﴾

5- O; göklerin, yerin ve iki arasında bulunanların Rabbidir. Doğuların da Rabbidir.

5. Yani bu kadar mahlukatı yaratan, onların rızıklarını veren ve emri altına alan O'dur. Allah'ın bunlar üzerindeki rubûbiyetinde hiçbir ortağı olmadığı gibi ulûhiyetinde de hiçbir ortağı yoktur.

Yüce Allah, ulûhiyet tevhidini çoğu zaman rubûbiyet tevhidiyle bir arada zikrederek delillendirmektedir. Çünkü rubûbiyet tevhidi, uluhiyet tevhidine delildir. İbadetlerinde Allah'a ortak koşan müşrikler dahi rubûbiyet tevhidini kabul ve itiraf etmişlerdir. O halde bunu kabul ettikleri için, inkâr ettiklerini de kabul ve itiraf etmeleri gerekir.

Yüce Allah'ın, özellikle **"Doğular"**ı beyan etmesi "Batılar"a da delalet etmesinden ya da biraz sonra sözü edilecek yıldızların doğdukları yere delalet etmesinden dolayı olabilir. Bu sebeple Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِزِينَةٍ ٱلْكَوَاكِبِ ۝٦ وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَٰنٍ مَّارِدٍ ۝٧ ﴾

6- Şüphesiz Biz (dünyaya) **en yakın göğü bir süsle, yıldızlarla süsledik.**

7- Ve onu her azgın şeytandan koruduk.

6-7. Yüce Allah, yıldızlardaki oldukça büyük şu iki faydayı beyan etmektedir:

1. Yıldızların sema için bir süs olmaları. Yıldızlar olmasaydı sema ışıksız ve kapkaranlık olurdu. Ancak Yüce Allah, göğün dört bir yanı aydınlansın, güzel bir görünüşü olsun, kara ve denizin karanlıklarında onlarla yol bulunsun ve böylelikle bu yıldızların pek çok menfaati husule gelsin diye göğü bu yıldızlarla süslemiştir.

2. İtaatten çıkan ve azgınlığı sebebiyle mele-i âlâ'yı -ki bunlardan kasıt meleklerdir- dinlemeye kadar ulaşan her azgın şeytana karşı semanın korunması.

﴿ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى ٱلْمَلَإِ ٱلْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝٩ ﴾

8- Onlar Mele-i âlâ'yı dinleyemezler ve dört bir taraftan taşlanırlar da,

9- Kovulurlar. Onlar için sürekli bir azap da vardır.

8-9. Eğer şeytanlar meleklere kulak verecek olurlarsa **"dört bir taraftan"** delip geçen alevli ateşlerle kovulmak ve mele-i âlâ'da söylenenleri dinlemekten uzaklaştırılmak üzere **"taşlanırlar."**

"Onlar için sürekli bir azap da vardır." Rablerine itaat etmemeleri ve azgınlıkları dolayısıyla onlar için hazırlanmış ve daimî olan bir azap da vardır.

﴿ إِلَّا مَنْ خَطِفَ ٱلْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُۥ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝١٠ ﴾

10- Ancak (meleklerden) **bir söz kapıp kaçıran olursa derhal parlak ve delici bir alev onun peşine düşer.**

10. Yüce Allah, burada böyle bir istisna yapmamış olsaydı, bu buyruklar şeytanların semadan kesinlikle hiçbir şey işitmediğine delil olacaktı. Ancak Yüce Allah, **"Ancak** (meleklerden) **bir söz kapıp kaçıran olursa..."** buyurmaktadır.

Yani bu azgın şeytanlar arasından gizlice ve çalma suretiyle bir söz kapanlara gelince **"derhal parlak ve delici bir alev onun peşine düşer."** Bu alev, bazen ona hırsızlıkla kaptığı bu sözü dostlarına ulaştırmadan önce yetişir ve böylelikle semadan çaldığı o haber orada kesilir. Bazen de o delici alev ona kavuşmadan önce o, bu haberi onlara ulaştırabilir. Dostları da bu tek bir hak söze yüz tane yalan katar ve semadan işitilen o söz aracılığıyla o yalanları insanlara kabul ettirirler.

﴿ فَٱسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَم مَّنْ خَلَقْنَآ ۚ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّن طِينٍ لَّازِبٍ ۝١١ ﴾

11- Şimdi sor onlara, 'Yaratılış yönünden kendileri mi daha zorludur, yoksa Bizim (şu) **yarattıklarımız mı?' Zira Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.**

11. Yüce Allah, bu muazzam varlıklara dair açıklamalar yaptıktan sonra şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi sor onlara,"** öldükten sonra tekrar yaratılacaklarını inkâr edenlere: **"Yaratılış yönünden kendileri mi daha zorludur,"** öldükten sonra onların yeniden yaratılmaları mı daha zordur; **"yoksa Bizim** (şu) **yarattıklarımız mı?"** Diğer mahlukat mı? Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışının, insanların yaratılışından daha önemli/zor olduğunu kabul edeceklerdir. Onların bunu kabul etmeleri, öldükten sonra dirilmeyi de kabul etmelerini gerektirir. Hatta onlar kendi nefislerine dönüp onlar üzerinde düşünecek olsalar, kendilerinin yapışkan bir çamurdan yaratılmış olmalarının, ölümden sonra tekrar yaratılışlarından daha zor olduğunu anlayacaklardır. İşte bundan dolayı:

"Zira Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık." Yani onlar, birbirine kenetlenmiş, sağlam bir çamurdan yaratıldılar, buyurmaktadır. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: **"Andolsun ki Biz, insanı kuru bir çamurdan, değişmiş, şekillenmiş bir balçıktan yarattık."** (el-Hicr, 15/26)

﴿ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Ne var ki sen (onlara) **şaşıyorsun, onlar ise** (seninle) **alay ediyorlar.**

12. "Ne var ki sen" ey Peygamber! Yahut ey insan! Bunca büyük belgeyi ve şaşmaz delili onlara gösterdikten sonra bile onların hâlâ öldükten sonra dirilişi yalanlamalarından ötürü **"şaşıyorsun."**

Gerçekten onların bu tutumları hayret edilecek, şaşılacak bir haldir. Çünkü böyle bir şeyin inkâr edilmesi kabil değildir.

Onların inkârlarından daha şaşırtıcı ve daha hayrete düşürücü olan bir husus daha vardır: **"onlar ise"** öldükten sonra diriliş haberini getirenle **"alay ediyorlar."** Onlar sırf inkârla yetinmediler, üstelik bir de hak sözle alay ettiler.

﴿ وَإِذَا ذُكِّرُوا۟ لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا۟ ءَايَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Onlara öğüt verildiğinde öğüt almazlar.

14- Bir mucize görseler alay ederler.

13. Yine hayret edilecek bir husus da şudur: **"Onlara öğüt verildiğinde,"** fıtrat ve akıllarıyla bildikleri, kavradıkları bir husus hatırlatılıp dikkatleri çekilse dahi ondan **"öğüt almazlar."**

Eğer cahilliklerinden dolayı bunu yapıyorsalar şüphesiz bu, onların çok ileri derecede ahmak olduklarına dair en büyük delildir. Çünkü onlara fıtratta yer etmiş, akıl ile kesin olarak bilinebilecek ve herhangi bir anlaşılmazlığı olmayan bir husus hatırlatılmaktadır. Eğer bilmezden gelerek inatla bunu yapıyorlarsa bu, daha fazla hayret edilecek ve daha garip bir tutumdur.

14. Yine hayret edilecek bir husus da şu ki onlara karşı bunca delil ortaya konulmasına ve en ileri akıl sahibi olanların dahi boyun eğerek kabul etmek zorunda kaldıkları mucize ve belgeler kendilerine gösterilmesine rağmen onlarla alay ederler, hayrete düşerler.

﴿ وَقَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَءَابَآؤُنَا ٱلْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَٰخِرُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

15- Ve derler ki: 'Bu, ancak apaçık bir büyüdür.'

16- 'Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı diriltileceğiz?'**

17- 'Geçmiş atalarımız da mı (diriltilecek)**?'**

18- De ki: 'Evet, hem de zelil bir halde (diriltileceksiniz).'

15. Hayret edilecek bir husus da hak kendilerine geldiği vakit, **"Bu, ancak apaçık bir büyüdür."** sözleriyle karşılık vermeleridir. Böylelikle onlar, her şeyin en yücesi ve en üstünü olan hakkı, en değersiz ve en aşağılık şey olan büyüyle eşdeğer gördüler.

16-17. Yine hayret edilecek bir başka husus da onların, yerin ve göklerin Rabbi olan Allah'ın kudretini, bütün yönleriyle eksik ve aciz olan Ademoğlunun kudretine kıyas etmeleri ve öldükten sonra dirilişi mümkün görmeyerek, hatta inkâr ederek şöyle demeleridir: **"Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz** (bu hale geldikten sonra) **mı diriltileceğiz? Geçmiş atalarımız da mı?"** Onların ileri sürecekleri en büyük delil ve nihaî bilgileri bu sözden ibaret olduğu için Yüce Allah, Rasûlüne onları uyarıp korkutma anlamı içerecek şekilde şöyle cevap vermesini emretmiştir:

18. "De ki: Evet," sizler de, gelip geçmiş atalarınız da öldükten sonra diriltileceksiniz. **"Hem de zelil bir halde"** Allah'ın kudretine karşı koyma ve itaatsizlik söz konusu olmaksızın, zillet içinde, hor ve hakir olarak diriltileceksiniz.

﴿ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O (diriliş)**, sadece bir çığlıktan ibarettir. Bir de bakmışsın ki onlar** (kabirlerinden kalkmış) **bakınmaktalar!**

19. "O, sadece" İsrafil'in Sûr'a üfleyeceği **"bir çığlıktan ibaretir. Bir de bakmışsın ki onlar"** kabirlerinden diriltilmiş **"bakınmaktalar!"** İlkin yaratıldıkları gibi, bütün azaları tam olarak, yalın ayak, elbisesiz ve sünnetsiz olarak diriltilecekler.

Bu halde pişmanlıklarını, rüsvaylıklarını, hüsrana uğradıklarını açıkça ifade edecek ve ölmeyi şiddetle temenni edip "Vay halimize!" diyerek yakınacaklardır:

﴿ وَقَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Diyecekler ki: 'Vay başımıza gelen! Bu, hesap günü!'

20. Bu, hesabın görüleceği, amellerin karşılığının verileceği gündür. Böylelikle dünyadayken alay ettikleri şeyi, ikrar ve itiraf etmiş olacaklardır.

﴿ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- 'Bu, sizin yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür.'

21. Onlara şöyle denecek: **"Bu, sizin yalanlamakta olduğunuz,"** kulların gerek kendi aralarındaki hususlarda, gerek kendileriyle Rableri arasındaki haklar konusunda, gerekse de kendileriyle diğer mahlukat arasındaki haklar konusunda verilcek olan **"hüküm günüdür."**

﴿ ۞ ٱحْشُرُوا۟ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَأَزْوَٰجَهُمْ وَمَا كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَٱهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْجَحِيمِ ﴾

22-23- Zulmedenleri, onlarla aynı yolda olanları ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerini bir araya toplayın ve onları cehennemin yoluna sürün.

22-23. Kıyamet günü huzura gelip yalanladıkları şeyleri gözleriyle görecek, önceden yalanlamış oldukları ateşe atılmaları emrolunacak ve şöyle buyrulacaktır: Küfür, şirk ve masiyetlerle kendilerine **"zulmedenleri ve"** onların amelleri türünden amel işleyerek **"onlarla aynı yolda olanları,"** (Böylelikle onların her biri amel itibarıyla kendisiyle türdeş olanlara katılacaktır.) **"ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerini,"** ilâh olduğunu iddia ettikleri putları ve ortakları **"bir araya toplayın."** Onların hepsini bir araya getirin; sonra da **"onları cehennemin yoluna sürün,"** cehenneme şiddetli bir şekilde sürükleyip götürün.

﴿ وَقِفُوهُمْ ۖ إِنَّهُم مَّسْـُٔولُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Onları (cehenneme varmadan) **durdurun; çünkü onlar sorgulanacaklardır.**

24. Cehenneme götürülmeleri emrinin verilmesinden ve kendilerinin helâk yurduna gidecek kimseler olduklarını bilmelerinden sonra şöyle buyrulacaktır: **"Onları"** cehenneme ulaştırmadan önce **"durdurun; çünkü onlar"** dünya hayatında iftira edip uydurdukları yalanlardan dolayı **"sorgulanacaklardır."** Ki yalan söyledikleri, herkesin tanık olacağı bir şekilde ortaya çıksın ve rezil rüsvay olsunlar. Onlara şöyle denilecektir:

﴿ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ ٱلْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

25- 'Neyiniz var, niye birbirinize yardım etmiyorsunuz?'

26- Elbette (edemezler; çünkü) **onlar, bugün teslim olmuşlardır.**

25. Bugün başınıza nasıl bir iş geldi? Sizleri birbirinize yardım etmeyecek ve birbirinizin imdadına koşmayacak hale düşüren nedir? Halbuki sizler, dünyadayken edindiğiniz uydurma ilâhların sizden azabı uzaklaştıracağını, sizi azaptan kurtaracağını yahut Allah nezdinde size şefaat edeceklerini iddia ediyordunuz.

26. Anlaşılan, onlar bu soruya cevap veremeyecekler. Çünkü zillete mahkûm olmuşlar, cehennem azabına teslim olup zilletle boyun eğmişler ve ümitleri tamamen tükenmiştir. Bu yüzden konuşamayacaklardır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: **"Elbette** (edemezler; çünkü) **onlar, bugün teslim olmuşlardır."**

﴿ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ ٱلْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ ﴾

27- Onların bir kısmı, diğerlerine yönelip birbirlerine soru sorarlar.

28- Derler ki: 'Siz, bize sağdan gelirdiniz.'

27. Onlar, kendileriyle aynı türden amel işleyenler ve ilâh diye iddia ettikleri varlıklar bir araya getirilerek cehennem yoluna iletildikten daha sonra, durdurulup sorgulanınca ve sorulara cevap veremeyince birbirlerine yönelerek, birilerinin ötekilerini saptırmaları, ötekilerinin de sapmaları dolayısıyla birbirlerini kınamaya başlarlar.

28. Tabiler, arkalarından gittikleri önderlerine şöyle diyeceklerdir: **"Siz bize sağdan gelirdiniz."** Yani siz gücünüzü ve bizi yenik düşüren imkânlarınızı bize karşı kullanır ve bizi saptırırdınız. Eğer sizler olmasaydınız hiç şüphesiz bizler iman edenlerden olurduk.

﴿ قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾

29- Onlar da derler ki: 'Hayır; siz mümin değildiniz (ki biz sizi saptırmış olalım)!'

30- 'Hem bizim sizin üzerinizde bir nüfuzumuz da yoktu. Aksine siz azgın bir topluluktunuz.'

29. "Onlar da" kendilerine böyle diyenlere **"derler ki: Hayır; siz mümin değildiniz."** Biz müşrik olduğumuz gibi siz de müşrik idiniz. Sizi bize üstün kılan ve kınanmamızı gerektiren nedir ki? Üstelik **"bizim sizin üzerinizde bir nüfuzumuz da yoktu."** Küfrü seçmeniz için sizi zorlamamız mümkün değildi.

"Aksine siz azgın bir topluluktunuz." Haddi aşan kimselerdiniz.

﴿ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا ۖ إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

31- 'Artık Rabbimizin (azap) **sözü üzerimize hak olmuştur. Hepimiz** (azabı) **kesinlikle tadacağız.'**

32- 'Biz sizi azdırdık, zira biz de azgın kimselerdik.'

31. "Artık Rabbimizin (azap) **sözü, üzerimize,"** bize de, size de, hepimize **"hak olmuştur. Hepimiz"** azabı **"kesinlikle tadacağız."** Yani Rabbimizin bizim hakkımızdaki takdiri ve hükmünün gelip bizi bulması bir haktır. Bizler de, sizler de azabı tadacağız. Göreceğimiz cezayı hep birlikte göreceğiz.

32. "Biz sizi azdırdık, zira biz de azgın kimselerdik." Bizler, sizleri izlediğimiz yola davet ettik. Bu da azgınlık yoluydu. Siz de bizim davetimizi kabul ettiniz. O bakımdan siz bizi kınamayın, kendinizi kınayın.

﴿ فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- Şüphesiz onlar, o gün azapta ortaktırlar.

34- İşte Biz günahkârlara böyle yaparız.

33-34. Yüce Allah, onların durumunu şöyle bildirmektedir: **"Şüphesiz onlar, o gün"**/Kıyamet gününde **"azapta,"** işledikleri günahlarına göre azap miktarları farklı olsa da **"ortaktırlar."** Onlar, dünyadayken küfür üzere birleştikleri gibi

âhirette de küfrün cezasını çekmede ortak olacaklardır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İşte Biz, günahkârlara böyle yaparız."**

Daha sonra Yüce Allah, onların işledikleri günahların azgınlık derecesine ulaştığını, nihaî sınırları da aştığını belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

35- Çünkü onlara, 'Allah'tan başka (hak) **ilâh yoktur.' denildiğinde büyüklük taslarlardı.**

36- Ve derlerdi ki: 'Şimdi biz deli bir şairin sözüyle ilâhlarımızı terk mi edeceğiz?'

35-36. "Çünkü onlara, 'Allah'tan başka (hak) **ilâh yoktur.' denildiğinde,"** bu sözü kabule davet edilip O'nun dışındaki varlıkları ilâh edinmeyi terk etmeleri söylendiğinde, hem bu söze hem de bu sözü tebliğ edene karşı **"büyüklük taslarlardı"** ve tevhide karşı çıkarak **"derlerdi ki: Şimdi biz deli bir şairin"** sözü dolayısıyla bizim de, atalarımızın da ibadet edegeldiği **"ilâhlarımızı terk mi edeceğiz?"** Şair demekle Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i kastediyorlardı. Kahrolasıcalar! Ondan yüz çevirmekle, onu sadece yalanlamakla yetinmediler. Sonunda onun hakkında en zalimce hükmü verdiler, onu şair ve deli diye nitelendirdiler. Halbuki onlar, onun şiir söylemeyi bilmediğini, şairleri tanımadığını, şairlerin vasıflarının onda bulunmadığını, Allah'ın yarattıklarının en akıllısı ve görüş bakımından en sağlam olanı olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden Yüce Allah onların bu iddialarını çürüterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Hayır; o, hakkı getirmiş ve (geçmiş) **peygamberleri de tasdik etmiştir.**

37. "Hayır; o" Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* **"hakkı getirmiş,"** onun gelişi de haktır, getirdiği şeriat ve kitap da haktır. **"Ve** (geçmiş) **peygamberleri de tasdik etmiştir."** Onun gelişi, peygamberleri tasdik etmektedir. Eğer o gelmese, peygamber olarak gönderilmeseydi, önceki peygamberler doğru söylemiş ol-

mayacaktı. Zira o, kendisinden önceki bütün peygamberlerin bir delili, belgesi ve mucizesidir. Çünkü onlar, onun geleceğini haber vermiş ve onu müjdelemişlerdir. Allah da onlardan, o peygamber kendilerine gelecek olursa mutlaka ona iman edip destek olacaklarına dair söz almıştı. Peygamberler de kendi ümmetlerinden bu sözü almışlardı.

Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* gelince kendisinden önceki peygamberlerin doğru söyledikleri, onlara muhalefet edenlerin de yalan söyledikleri ortaya çıktı. Önceki peygamberler onun geleceğini haber verdikleri halde -faraza- o gelmemiş olsaydı hiç şüphesiz bu, onların doğruluklarına gölge düşürürdü.

Yine son Peygamber, önceki peygamberlerin getirdiklerinin benzerini getirmekle, onların davet ettiklerine davet etmekle, onlara iman edip onların risalet, nübüvvet ve şeriatlerinin doğruluğunu haber vermekle de önceki peygamberleri tasdik etmiş olmaktadır.

﴿ إِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا۟ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

38- Siz elbette o can yakıcı azabı tadacaksınız.

39- Ve sizler ancak işlediklerinizin karşılığını/cezasını göreceksiniz.

38. Az önce kâfirlerin kıyamette söyleyecekleri bildirilen **"Hepimiz** (azabı) **kesinlikle tadacağız."** sözünün, doğru ya da yanlış olma ihtimali olduğu için Yüce Allah, burada kendi tarafından doğru ve kesin gerçek olmaktan başka bir ihtimali bulunmayan ve hakkı batıldan ayırdeden şu sözünü bildirmektedir: **"Siz elbette o can yakıcı"** ve acı verici **"azabı tadacaksınız."**

39. Ama size tattırılan bu azap, ancak işlediğinizin karşılığıdır. Biz size zulmetmiyor, sadece adaletin gereğini uyguluyoruz. Bu buyruğun lafzı umumi olmasına rağmen maksat müşrikler olduğu için Yüce Allah, mü'minleri istisnâ ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları hariç.

40. Bunlar, can yakıcı azabı tatmayacaklar. Çünkü onlar, amellerini Allah'a halis kılmışlar, Allah da onları ihlâsa erdirerek kurtarmış, onlara has olan rahmetini ihsan etmiş ve onları lütfuna cömertçe mazhar kılmıştır.

﴿ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَٰكِهُ ۖ وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴾

41- Onlar için bilinen bir rızık vardır.

42- (Türlü türlü) **meyveler de. Onlar ikrama mazhar olurlar;**

43- Naîm cennetlerinde;

44- Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde.

41. "Onlar için bilinen," yani meçhul olmayan, aksine oldukça büyük ve son derece üstün, durumu meçhul olmamakla birlikte özü de tam anlamıyla kavranılamayan **"bir rızık vardır."** Yüce Allah, bu rızkı şöyle açıklamaktadır:

42. Lezzeti, rengi ve tadı dolayısıyla nefsin hoşuna giden çeşitli türde **"meyveler"** vardır. **"Onlar ikrama mazhar olurlar."** Orada hiçbir zaman küçük düşürülmez, hakir görülmezler. Aksine tazim edilir, saygıyla karşılanırlar. Onların biri diğerine ikramda bulunduğu gibi, melâike-i kiram da onlara ikramda bulunur. Her kapıdan yanlarına girerler. En hoş ve rahat mükâfata eriştikleri için onları tebrik ederler. Kerimler Kerimi Yüce Allah da onlara ikramda bulunur. Kalp ve bedenler için nimetlerden türlü/çeşitli lütufları cömertçe onlara ihsan eder.

43. "Naîm cennetlerinde," nimet vasfına sahip, sevinç özelliği olan, nimetler diyarı cennetlerde bu ikramlara mazhar olacaklardır. Çünkü o cennetlerde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimetler vardır. Ayrıca bu nimetler, lezzetlerine gölge düşürecek ve hevesi kursakta bırakacak her hususta da uzak olacaktır.

44. Cennetliklerin, Rableri nezdinde mazhar olacakları lütuf ve ikramla birbirlerine yönelik olan ikramlarının bir parçası olmak üzere onlar **"tahtlar üzerinde karşılıklı"** oturacaklardır.

Tahtlar; çok değerli, süslü ve güzel görünümlü çeşitli örtülerle bezenmiş, yüksekçe oturma yerleridir. Orada rahat, huzur ve neşe/sevinç içinde oturup arkalarına yaslanacaklardır.

Kendi aralarında/**"karşılıklı"** oturacaklardır. Kalpleri birbirlerine karşı saf, aralarındaki sevgi de arı duru olacaktır. Bir arada olmanın mutluluğunu yaşayacaklardır. Karşılıklı oturmaları, aynı zamanda kalplerinin karşılıklı olduğunun, birbirlerine karşı edepli olacaklarının, birinin diğerine sırtını dönmeyeceğinin ya da onu kenarda bırakmayacağının delilidir. Aksine karşılıklı oturuşun da gösterdiği gibi onların sevinçleri de, edepleri de kemal derecesinde olacaktır.

﴿ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴾

45-46- Kaynağından doldurulmuş, bembeyaz ve içenlere lezzet veren (şarap) **kadehleri, etraflarında dolaştırılır.**

47- O (şarapta) **aklı karıştıracak bir zarar olmadığı gibi onlar ondan dolayı sarhoş da olmazlar.**

45-47. "Kaynağından doldurulmuş, bembeyaz ve içenlere lezzet veren," içen kimsenin, içtiği vakit ve daha sonrasında lezzet aldığı "(içki) **kadehleri, etraflarında dolaştırılır."** Yani onlara hizmet etmek üzere yaratılmış olan Vildân, onlara lezzetli içkiler sunmak için huzurlarına gider gelir. Ağızları miskle mühürlü çok güzel görünüşlü bu içkiler kadehlerde olacaktır. Ancak bu içki, dünya içkilerinden her yönüyle farklıdır. Onun rengi renklerin en güzeli, yani **"bembeyaz"** olacaktır. Tadı, içildiği vakit de, sonrasında da lezzet verecektir. Diğer taraftan bu şarap sağlıklı olacaktır. Onda **"aklı karıştıracak bir zarar"** olmayacaktır. Dünya şarabında olduğu gibi ne aklı giderecek ne de sahibinin malını ziyan edecek bir özelliği vardır. Bu yüzden baş ağrısı, herhangi bir keder ve sıkıntı da olmaz.

Cennetliklerin yiyecekleri, içecekleri, meclisleri, geneliyle özeliyle tüm nimetleri, Yüce Allah'ın "Naîm cennetlerinde" buyruğunun kapsamına girmekle birlikte O, bu hususları etraflı bir şekilde açıklamıştır. Ta ki nefisler, onları öğrenip bu nimetlere şevk duysunlar. Arkasından da onlara verilecek olan eşleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ ﴾

48- Yanlarında bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış güzel gözlü (huriler) **vardır.**

49- Sanki onlar, (el değmemiş ve gün yüzü görmemiş) **saklı yumurta gibidirler.**

48. Yani bu nimetler yurdunda bulunanların yanında, onların yanıbaşlarında bütün güzel ve kamil sıfatlara sahip, gözlerini yalnızca eşlerine dikmiş pek güzel huriler bulunacaktır. Bu hurilerin bakışları kocalarına çevrilmiştir. Çünkü her biri iffetlidir, gözü kocasından başkasını görmez, ondan başkasına dönüp bakmaz. Zira kocaları da çok mükemmel ve olağanüstü güzelliktedir. O nedenle onlar, cennette kocalarından başka bir şey istemezler. Onlara çok düşkündürler.

Burada **"bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş"** ifadesinin, bakışları kendinde toplayan anlamına gelmesi de muhtemeldir. Yani bu huriler, mükemmel ve son derece güzel oldukları için kocalarının bakışlarını üzerlerinde toplayacaklardır, o nedenle kocaları bakışlarını onlardan ayıramayacaktır. Ayrıca kocaların, bakışlarını onlardan ayıramaması, kendilerini ve sevgilerini onlara hasretmiş olmalarını da ifade eder. Her iki mana da muhtemeldir ve her iki mana da doğrudur.

Bütün bunlar, cennette erkeklerin de, kadınların da çok güzel olacaklarına, birbirlerini -başka birine göz dikmeyecek şekilde- çok seveceklerine delildir. Aynı şekilde hepsinin son derece iffetli olduklarına, cennette herhangi bir şekilde kıskançlık, nefret ve kin duyma olmayacağına da delildir. Çünkü bunların sebepleri de orada mevcut olmayacaktır.

49. "Sanki onlar"/huriler "(el değmemiş ve gün yüzü görmemiş) **saklı yumurta gibidirler."** Bu ifade, güzelliklerini, temizliklerini, renklerinin en güzel ve en göz alıcı renk olduğunu, herhangi bir bulanıklık ve rahatsız edici bir husus içermediğini anlatmaktadır.

﴿ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ ﴾

50- Onlardan bir kısmı diğerlerine yönelip birbirlerine soru sorarlar.

51- İçlerinden birisi der ki: 'Benim bir arkadaşım vardı.'

52- 'Diyordu ki: «Sen de mi (dirilişe) **inananlardansın?'**

53- 'Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz (bu hale geldikten sonra) **mı diriltilip hesaba çekileceğiz?»'**

54- (Devamla:) **'Ona bakmak ister misiniz?' der.**

55- Sonra da bakar ve onu cehennemin ortasında görür.

50-53. Yüce Allah, cennetliklerin yiyecekleri, içecekleri, güzel eşleri, güzel meclisleriyle doruk noktasına ulaşmış nimetlerini, sevinçlerinin mükemmelliğini zikrettikten sonra kendi aralarındaki konuşmalarını, geçmişe dair konular açmalarını da nakletmekte ve onların sohbetlerinin ve karşılıklı sorularının, içlerinden birinin şu sözleri söyleyecek noktaya kadar ulaşacağını bildirmektedir:

"Gerçekten benim" dünyadayken **"bir arkadaşım vardı."** Öldükten sonra dirilişi inkâr ediyor, beni de öldükten sonra dirilişi tasdik ettiğim için kınıyor ve **"diyordu ki: Sen de mi** (dirilişe) **inananlardansın? Biz ölüp de toprak ve kemik olduğumuz vakit, evet biz** (bu hale geldikten sonra) **mı diriltilip hesaba çekileceğiz?"** ve amellerimizin karşılıklarını göreceğiz? Yani sen, bu son derece garip ve gerçekleşme ihtimali çok zor/düşük olan böyle bir şeyi nasıl tasdik edersin? Bizler parçalanıp dağıldıktan, toprak ve kemik kırıntıları haline geldikten sonra tekrar diriltilecek ve yeniden hayata döndürülecek, sonra da amellerimiz dolayısıyla hesaba çekilip amellerimizin karşılığını göreceğiz, öyle mi?!

Böylece cennetteki kişi, kardeşlerine şunları söyleyecek: İşte benim size anlattığım olay budur. Benimle arkadaşımın başından bunlar geçti. Ancak ben, iman ve tasdikimi muhafaza ettim. O ise öldükten sonra dirilişi yalanlamaya devam etti. Nihâyet öldük ve ölümden sonra diriltildik. İşte ben, sizin gördüğünüz ve peygamberlerin bize haber verdiği bu nimetlere ulaştım. O ise hiç şüphesiz azaba uğruyor.

54. "(Devamla:) **'Ona,"** durumunu görmek için **"bakmak ister misiniz?' der."** Böylelikle içinde bulunduğumuz halle daha da sevinelim, daha da memnun olalım. Ve bunu gözlerimizle görmüş olalım. Cennet ehlinin durumundan, onların birinin diğeriyle sevinmesinden ve birbirlerine muvafakat etmelerinden açıkça anlaşıldığına göre onlar da onun bu isteğini kabul edecekler ve arkadaşının durumunu görmek için onunla birlikte gidecekler.

55. "Sonra da bakar ve onu," yani arkadaşını **"cehennemin ortasında görür."** Onu, azabın ortasında, azap her tarafını kuşatmış, dört bir yandan çevresini sarmış halde görür.

﴿ قَالَ تَٱللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرۡدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوۡلَا نِعۡمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ ٱلۡمُحۡضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحۡنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوۡتَتَنَا ٱلۡأُولَىٰ وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ ﴾

56- (Ona) **der ki: 'Vallahi, az kalsın beni de helâk edecektin.'**

57- 'Eğer Rabbimin (üzerimdeki) **nimeti olmasaydı, ben de** (cehenneme) **konanlardan olurdum.'**

58- (Cennetteki arkadaşlarına dönerek:) **'Artık biz, hiç ölmeyeceğiz, değil mi?'**

59- 'İlk ölümümüzden başka... Hem bize azap da edilmeyecek!'

60- 'Gerçekten bu, en büyük kurtuluştur.'

56. Arkadaşını, hali dolayısıyla onu kınayarak, Yüce Allah'a da onun hile ve tuzaklarından kendisini koruduğu için şükrederek **"der ki: Vallahi, az kalsın beni de helâk edecektin."** Beni karşı karşıya bırakmak istediğin şüpheler dolayısıyla ve asılsız iddialarınla neredeyse beni de helâk edecektin.

57. "Eğer Rabbimin" İslâm üzere bana sebat vermek şeklindeki **"nimeti olmasaydı ben de"** seninle birlikte azaba **"konanlardan olurdum."**

58-59. "Artık biz, hiç ölmeyeceğiz, değil mi? İlk ölümümüzden başka... Hem bize azap da edilmeyecek." Bu mü'min, bu sözleri, cennet ehline hitaben, orada ebediyen kalacakları ve azaptan kurtuldukları için Allah'ın nimetiyle sevinme ve bunu itiraf etme anlamında soru üslubunda dile getirecektir.

(Ellinci âyet-i kerimede geçen,) **"Onlardan bir kısmı diğerlerine yönelip birbirlerine soru sorarlar."** buyruğunda neyi sordukları belirtilmemiştir. Onlardan bahsedilen husus ise lezzet ve sevinçleridir. Bu da onların, söz edilmesi lezzet verecek türden olan her şeyi birbirine soracaklarına, dünyadayken anlaşmazlık konusu olan ve içinden çıkılamayan meseleleri dile getireceklerine delildir. Bilindiği gibi ilim ehlinin zevki, ilme dair sorular sormak ve araştırmalar yapmaktır. Bu ise dünya hayatındaki konuşmalarda görülegelen zevkin çok üstünde olacaktır. Cennetlikler, bu kabilden en yüksek ve üstün noktaya sahip olacaklardır. Cennette ilmî hakikatler onlar için ifade edilmesi mümkün olmayacak şekilde açıklık kazanmış olacaktır.

60. Yüce Allah, cennetliklerin nimetlerini ve bu güzel vasıflarla nitelendirilişini beyan ettikten sonra onu överek amel işleyen kimseleri bu nimetler için amel işlemeye teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır: **"Gerçekten bu, en büyük kurtuluştur."** Kendisi vasıtasıyla her türlü hayra nail oldukları, nefislerin arzuladığı her şeyi elde edip her türlü sıkıntı ve hoşlanılmayan hususlardan da uzak oldukları bir kurtuluştur. Acaba bunun üstünde bir kurtuluş var mı? Gayelerin zirvesi ve güzel sonuçların en ilerisi bundan başkası olabilir mi?

Çünkü orada, yerin ve göklerin Rabbinin rızasına mazhar olmuş, O'na yakın olmaktan dolayı sevince gark olmuş, O'nun marifetiyle nimete ermiş, O'nu görmekle sürur bulmuş, O'nun sözünü işitmekten dolayı da neşe dolmuş olacaklardır.

﴿ لِمِثۡلِ هَٰذَا فَلۡيَعۡمَلِ ٱلۡعَٰمِلُونَ ﴿٦١﴾ ﴾

61- İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar.

61. Çünkü o, en değerli şeylerin, uğrunda harcanmasına en layık olan şeydir. Arif ve akıllı kimselerin, kendisi için kollarını sıvamalarını en fazla o hak etmektedir. Aklı başında ve kararlı bir kimsenin, ufacık bir anını dahi bu değerli yurda yakınlaştıracak herhangi bir amelle uğraşmaksızın geçirmesi, çok pişmanlık duymayı gerektiren büyük bir ziyandır. Ya işlediği günahlarla helâk yurdu olan cehenneme doğru giden kişinin hali ne olacaktır?!

﴿ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ ٱلزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Ziyafet olarak bu mu iyidir yoksa Zakkûm ağacı mı?

62. "Ziyafet olarak bu mu iyidir?" Yani cennetliklerin göreceklerini açıkladığımız bu nimetler mi hayırlıdır, yoksa cehennemde bulunacak bütün türleriyle azap mı hayırlıdır? Yiyeceklerin hangisi iyidir? Cennette verileceği anlatılan yiyecekler mi, yoksa cehennemliklerin yiyeceği olan **"Zakkûm ağacı mı?"**

﴿ إِنَّا جَعَلْنَٰهَا فِتْنَةً لِّلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِىٓ أَصْلِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُۥ رُءُوسُ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٦٥﴾ ﴾

63- Biz onu zalimler için bir azap/imtihan kıldık.

64- Şüphesiz o, cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır.

65- Meyvesi de tıpkı şeytanların başları gibidir.

63. "Biz onu," küfür ve masiyetlerle kendilerine haksızlık eden **"zalimler için bir azap/imtihan"** ve ibretli bir ceza **"kıldık."**

64. "Şüphesiz o, cehennemin dibinden," yani ortasından **"çıkan bir ağaçtır."** Onun çıkacağı yer orasıdır. Çıkacağı yer, yerlerin en kötüsüdür. Ağacın biteceği yerin kötülüğü orada ekili olan şeyin de kötülüğüne ve değersizliğine delildir. Bundan dolayı Yüce Allah, onun nereden yetiştiğini haber vermekle o ağacın ne kadar kötü olduğuna dikkatimizi çekmektedir. Vereceği mahsulün niteliklerine dair anlattıkları da böyledir:

65. "Meyvesi de şeytanların başları gibidir." Artık bundan sonra o meyvenin tadını, onu yiyenlerin karınlarında ve iç organlarında ne gibi tahribatlara sebep olacağını hiç sorma! Üstelik onlar bundan hiçbir şekilde kurtulamayacaklar, başka bir tarafa kaçamayacaklardır. Bundan dolayı şöyle buyurulmaktadır:

﴿ فَإِنَّهُمْ لَءَاكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ٱلْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- Onlar bu ağaçtan yiyecekler ve karınlarını ondan dolduracaklardır.

66. "Onlar bu ağaçtan yiyecekler ve karınlarını ondan dolduracaklardır." Cehennemliklerin yiyeceği işte budur. O ne kötü bir yiyecektir! Arkasından Yüce Allah onların içeceklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Sonra onun üzerine kaynar suyla karışık bir içecek vardır onlar için.

67. "Sonra onun üzerine," yani bu yiyeceklerin hemen arkasına **"kaynar suyla,"** yani sıcaklığı en ileri dereceye ulaşmış sıcak suyla **"karışık bir içecek vardır onlar için."**

Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Eğer feryad edip yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir suyla yardımlarına varılacaktır."** (el-Kehf, 18/29); **"(Hiç bu) ateşte ebediyen kalan ve bağırsaklarını paramparça eden kaynar sudan içirilen kimse gibi midir?"** (Muhammed, 47/15)

﴿ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى ٱلْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- Sonra da dönüşleri yine cehenneme olacaktır.

68. "Sonra da dönüşleri," dönecekleri, kalacakları ve barınacakları yer, oranın şiddetli azabını ve pek büyük sıcağını tatmak üzere **"yine cehenneme olacaktır."** Öyleki oradaki bedbahtlıktan daha ileri bir bedbahtlık olmayacaktır.

Burada, "Onların böyle bir yurda girmelerine sebep nedir?" diye bir soru sorulmuşcasına şöyle buyrulduğunu görüyoruz:

﴿ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا ءَابَآءَهُمْ ضَآلِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- Çünkü onlar atalarını dalalet içinde bulmuşlardı da,

70- Onların peşlerinden koşturuyorlardı.

69. "Çünkü onlar atalarını dalalet içinde bulmuşlardı da" sapıklıkta **"onların peşlerinden koşturuyorlardı,"** süratle gidiyorlar, peygamberlerinin kendilerini çağırdıklarına dönüp bakmıyorlardı bile. İlahî kitapların kendilerini sadakındırdığı şeylere ve kendilerine samimi olarak öğüt verenlerin sözlerine aldırış etmiyorlardı. Aksine onlara itiraz ediyorlardı: **"Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyanlarız."** (ez-Zuhruf, 43/23)

﴿ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

71- Andolsun ki bunlardan önce de geçmiştekilerin birçoğu sapmıştı.

72- Andolsun onlara da uyarıcılar göndermiştik.

71. "Andolsun ki bunlardan," bu muhataplardan **"önce de geçmiştekilerin birçoğu sapmıştı,"** onların pek azı iman etmiş ve hidâyet bulmuştu.

72. Yine **"andolsun onlara da"** sapıklıklarından ve dalâletlerinden dolayı **"uyarıcılar göndermiştik."**

﴿ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

73- Uyarılanların (ama iman etmeyenlerin) **sonunun nasıl olduğuna bir bak!**

74- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.

73. "Uyarılanların (ama iman etmeyenlerin) **sonunun nasıl olduğuna bir bak?"** Onların sonu helâk oldu, rezil ve rüsvay oldular. O halde bunlar da sapıklıkları üzere devam etmekten sakınsınlar. Çünkü o takdirde öncekilerin başına gelenler onların da başına gelir.

74. Uyarılanların hepsi, sapık kimseler olmadıklarından, aksine aralarından iman ederek dinlerini yalnız Allah için halis kılanlar bulunduğundan dolayı Yüce Allah, böylelerini helâk edilmekten istisnâ ederek şöyle buyurmaktadır:

"Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ"dır. Yani Yüce Allah'ın, kendilerini kurtararak ihlâsları dolayısıyla özellikle rahmetini tahsis ettiği kimseler müstesnâdır. Onların âkıbetleri güzel olmuştur.

Daha sonra Yüce Allah, yalanlayıcı ümmetlerin âkıbetlerinden bir örnek olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾ ﴾

75- Andolsun ki Nuh Bize seslen(ip dua et)**mişti. Biz** (duaya) **ne güzel karşılık veririz!**

76- Biz onu ve ehlini o büyük felaketten kurtardık.

77- Geride yalnız onun zürriyetini baki kıldık.

78- Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık.**

79- Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun!

80- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

81- Gerçekten o, Bizim mü'min kullarımızdandır.

82- Sonra da diğerlerini (kavmini) **suda boğduk.**

75-82. Yüce Allah, kulu ve rasûlü, rasûllerin ilki Nuh *aleyhisselam*'ın haberini vermektedir. O, kavmini uzunca bir süre Allah'ın yoluna davet ettiği halde bu daveti, kavminin kaçıp uzaklaşmalarından başka bir şeylerini artırmadı. O da Rabbine dua ederek şöyle yalvardı: **"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden, dönüp dolaşan tek bir kimse bırakma!"** (Nuh, 71/26)

Yüce Allah da onun duasını kabul etti, bu kabulden ötürü de Zatını överek şöyle buyurdu: **"Biz** (duaya) **ne güzel karşılık veririz!"** Dua edenlerin duasını, onların yalvarıp yakarmalarını ne güzel işitir ve kabul ederiz!

Yüce Allah, duasını tıpkı istediği şekilde kabul etti. Kendisini ve aile halkını o büyük felaketten kurtardı, bütün kâfirleri suda boğdu. Geride sadece onun soyundan gelenler kaldı. Bu nedenle bütün insanlar Nuh *aleyhisselam*'ın soyundandır.

Yüce Allah, ayrıca Kıyamete kadar devam edecek şekilde onun güzel bir surette övülmesini sağladı. Çünkü Nuh *aleyhisselam*, Yüce Allah'a ihsan üzere ibadet etmiş, insanlara da ihsanda bulunmuş bir kişiydi. Yüce Allah'ın da ihsan sahiplerine uygulayageldiği kanunu şu şekildedir: İhsanlarına uygun olarak onların övgüsünü/övülmesini yaymak.

Yüce Allah'ın **"Gerçekten o, Bizim mü'min kullarımızdandır."** buyruğu şunu göstermektedir: İman, kulların ulaşabildiği en yüksek mertebedir ve dinin bütün şer'î hükümlerini, itikadî esaslarını ve fer'î meselelerini kapsar. Çünkü Yüce Allah, yarattıklarının en üstünlerini imanla övmüştür.

﴿ ۞ وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِۦ لَإِبْرَٰهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَآءَ رَبَّهُۥ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ ﴾

83- Onun izinden gidenlerden biri de şüphesiz İbrahim'dir.

84- Hani o, Rabbine selim bir kalp ile gelmişti.

83. Yani hiç şüphesiz Nuh *aleyhisselam*'ın izinden gidenlerden, onun nübüvvet, risalet ve Yüce Allah'a davet yolunu, duasının kabul edilmesi yolunu takip edenlerden birisi, İbrahim Halil *aleyhisselam*'dır.

84. "Hani o, Rabbine selîm," şirkten, şüphelerden, hakkı gereği gibi tasavvur etmeyi ve gereğince de amel etmeyi engelleyen arzu ve şehvetlerden uzak **"bir kalp ile gelmişti."**

Bir kulun kalbi selim olunca zatı da her türlü kötülükten uzak olur, her hayrı elde eder. İnsanları aldatmaktan, onları kıskanmaktan uzak olması vb. kötü huylardan uzak duruşu da İbrahim'in kalbinin **"selîm"** oluşunun bir parçasıdır. Bundan dolayı o, Allah'a giden yolda bütün insanlara nasihat etmiş ve işe öncelikle babası ile kavminden başlamıştı:

﴿ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا ءَالِهَةً دُونَ ٱللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ ﴾

85- Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye ibadet ediyorsunuz (öyle)**?' demişti.**

86- 'Allah'ın dışında uydurma ilahlar mı istiyorsunuz?'

87- 'Âlemlerin Rabbini ne zannediyorsunuz?'

85. "Hani o, babasına ve kavmine, 'Neye ibadet ediyorsunuz (öyle)**?' demişti."** Bu, onların yaptıklarını reddeden ve onlara karşı susturucu delil getirme anlamı taşıyan bir sorudur.

86. "Allah'ın dışında uydurma ilahlar mı istiyorsunuz?" Yani siz gerçekte ilâh olmayan, Allah'ın yanı sıra ibadete de layık olmayan sahte ilâhlara mı ibadet ediyorsunuz?

87. Peki **"Âlemlerin Rabbini"**n O'nunla birlikte başkalarına ibadet etmişken size **"ne"** yapacağını **"zannediyorsunuz?"** Bu, şirkleri üzere kaldıkları sürece ilâhî cezaya maruz kalacakları şeklinde bir korkutma anlamı içermektedir.

Sizler, âlemlerin Rabbinin nasıl bir eksikliğe sahip olduğu zannına kapıldınız ki başkalarını O'na eş ve ortak koştunuz!?

﴿ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِى ٱلنُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّى سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ ﴾

88- Derken yıldızlara bir defa baktı da,

89- 'Gerçekten ben hastayım.' dedi.

88-89. İbrahim *aleyhisselam* onların putlarını kırmak istemiş ve böyle bir imkânı ele geçirmeye çalışmıştı. Onların bir törenlerine gitti, putlarından habersiz oldukları bir vakti fırsat bilerek onlarla birlikte çıktı ve **"yıldızlara bir defa baktı da, 'Gerçekten ben hastayım.' dedi."** Sahih bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*İbrahim aleyhisselam yalnız üç defa yalan söylemiştir. Bunlardan birisi, 'Gerçekten ben hastayım' sözü, diğeri, **'Hayır, bunu şu büyükleri yaptı.'*** (el-Enbiya, 21/63) *sözü, bir diğeri de hanımı hakkında 'O, benim kız kardeşimdir.' demesidir.*"[14]

Yani, İbrahim *aleyhisselam* onların ilâhları için tuzak kurma fırsatı yakalayabilmek için onlardan geri kalmıştı.

﴿ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰٓ ءَالِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًۢا بِٱلْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ ﴾

90- Bunun üzerine onu arkalarında bırakıp uzaklaştılar.

91- O da gizlice putlarının yanına varıp şöyle dedi: 'Yemiyor musunuz?'

92- 'Neyiniz var, niye konuşmuyorsunuz?'

93- Sonra da üzerlerine varıp sağ eli (var gücü) **ile vurdu.**

90. Hasta olduğunu söyleyince **"onu arkalarında bırakıp uzaklaştılar."** Böylelikle o da istediği fırsatı elde etmiş oldu.

91-92. "O da gizlice putlarının yanına varıp," yani kimseye fark ettirmeden hızlıca onların yanına gitti ve onlarla alay ederek şöyle dedi: **"Yemiyor musunuz? Neyiniz var, niye konuşmuyorsunuz?"**

14 Bkz. Buhârî, İ'tisâm 15; Müslim, İlm 15, Zekât 69; Tirmizî, İlm 15; Nesâî, Zekât 64; İbn Mâce, Mukaddime 14.

O halde bunlara ibadet etmek yakışır mı? Bunlar, yemek yiyen ve kendi dilince konuşan hayvanlardan da daha aşağı oldukları halde hiç onlara ibadet yakışır mı? Çünkü bunlar yemeyen, konuşmayan cansız varlıklardır.

93. **"Sonra da üzerlerine varıp sağ eli** (var gücü) **ile vurdu."** Bütün güç ve kuvvetiyle onlara vurmaya koyuldu. **"Derken ona başvururlar diye büyükleri dışında** (putların) **hepsini paramparça etti."** (el-Enbiya, 21/58)

﴿ فَأَقْبَلُوٓاْ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾

94- (Durumu öğrenen kavmi) **koşturarak ona geldiler.**

95- (Onlara) **dedi ki: 'Siz, elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?'**

96- 'Halbuki sizi de, yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır.'

94. **"Koşturarak ona geldiler."** Gerekli araştırmaları yaptıktan sonra onu cezalandırmak üzere hızlıca ona gittiler. Bu araştırmaları şöyle olmuştur: **"Bunu putlarımıza kim yaptı ise şüphesiz o zalimlerdendir."** (el-Enbiyâ, 21/56); **"İbrahim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik."** (el-Enbiya, 21/60) ki o şöyle diyordu: **"Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben bu putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım."** (el-Enbiya, 21/57)

Bunun üzerine onu azarlayıp kınadılar. O da onlara şöyle dedi: **"Hayır, bunu onların şu büyükleri bunu yapmıştır, onlara sorun eğer konuşabilirlerse** (size cevap versinler). **Kendi vicdanlarına dönerek dediler ki: Asıl zalimler sizlersiniz. Sonra başaşağı edildiler ve 'Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar konuşmazlar.' Dedi ki: 'O halde Allah'ın dışında, size fayda ve zarar veremeyen şeylere mi ibadet ediyorsunuz?'"** (el-Enbiya, 21/63-66)

95-96. Burada da İbrahim'in onlara şunu söylediğini görüyoruz: **"Siz, elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"** Elinizle yontup yaptığınız şeylere mi tapıyorsunuz? Onları siz yaptığınız halde, nasıl olur da onlara ibadet eder ve ihlâsla Allah'a ibadet etmeyi terk edersiniz? **"Halbuki sizi de, yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır."**

﴿ قَالُواْ ٱبْنُواْ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُواْ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ ﴾

97- Dediler ki: 'Onun için bir bina yapın, sonra da onu alevli ateşin içine atın.'

98- Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık.

97. **"Dediler ki: Onun için"** oldukça yüksek **"bir bina yapın"** ve orada büyük bir ateş yakın. **"Sonra da onu,"** ilâhlarını kırmanın cezası olarak bu yaptığından dolayı **"alevli ateşin içine atın."**

98. Onu en kötü ve en ağır şekilde öldürerek cezalandırmak maksadıyla **"ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık."**

Allah onların tuzaklarını başlarına geçirdi ve ateşi İbrahim *aleyhisselam* için serin ve selamet kıldı.

﴿ وَقَالَ إِنِّى ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِى مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَٰهُ بِغُلَٰمٍ حَلِيمٍ ﴾

99- Dedi ki: 'Ben Rabbime gidiyorum; O bana yol gösterecektir.'

100- 'Rabbim bana salihlerden (bir evlat) **bağışla.'**

101- Biz de onu yumuşak huylu bir oğulla müjdeledik.

99. Kavmi ona bu işi yapınca, o da onlara karşı delilini ortaya koyup artık onlara ileri sürecekleri bir mazeret bırakmayarak **"dedi ki: Ben Rabbime gidiyorum."** Yani O'na hicret ediyorum. Mübarek yer olan Şam topraklarına gitmek üzere yola koyuluyorum. **"O bana yol gösterecektir."** Benim için dinimde ve dünyamda hayırlı olacak şeyleri bana gösterecektir.

Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"Ben sizi de, sizin Allah'tan başka taptıklarınızı da terk ediyorum. Yalnız Rabbime dua ediyorum. Rabbime dua etmekle bedbaht olmayacağımı ümid ediyorum."** (Meryem, 19/48)

100. **"Rabbim bana salihlerden"** olacak bir evlat **"bağışla!"** Bu duayı kavminden ümit kesip onlardan hayır namına bir şey göremeyeceğini anladığı vakit yapmıştı. Yüce Allah'a, yaşarken ve vefatından sonra kendisine faydalı olacak salih bir evlat bağışlaması için dua etti. Yüce Allah da onun duasını kabul ettiğini bize şöyle bildirmektedir:

101. **"Biz de onu yumuşak huylu bir oğulla müjdeledik."** Bu, hiç şüphesiz İsmail *aleyhisselam*'dır. Çünkü bundan sonra ona İshak *aleyhisselam* müjdesinin verildiği zikredilmektedir. Yüce Allah, ona İshak'ın doğacağı müjdesini verirken şöyle buyurmaktadır: **"Biz de ona İshak'ı ve İshak'ın ardından Yakub'u müjdeledik."** (Hud, 11/71) Bu da kesilmesi emredilenin İshak *aleyhisselam* olmadığının delilidir.

Yüce Allah İsmail *aleyhisselam*'ı yumuşak huylu olmakla vasfetmektedir. Bu da hem sabrı, hem güzel ahlâkı, hem geniş kalpliliği, hem de herhangi bir kusur işleyeni affetmeyi kapsayan bir vasıftır.

﴿ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ ٱلسَّعْىَ قَالَ يَٰبُنَىَّ إِنِّىٓ أَرَىٰ فِى ٱلْمَنَامِ أَنِّىٓ أَذْبَحُكَ فَٱنظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ يَٰٓأَبَتِ ٱفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ﴾

102- O (çocuk), **babasının yanı sıra yürümeye başlayınca** (İbrahim) **dedi ki: 'Oğulcuğum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi görüyorum. Bir düşün bakalım, ne dersin?' Dedi ki: 'Babacığım, emrolunduğun şeyi yap! İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın.'**

102. "O" oğlu, **"babasının yanı sıra yürümeye başlayınca,"** onunla yürüyecek yaşa gelip çoğunlukla anne-babası tarafından en çok sevileceği bir yaşa ulaştığında ve artık terbiyesinin meşakkatli dönemleri geride kalıp ondan faydalanma vakti gelince İbrahim *aleyhisselam*, oğluna **"dedi ki: Oğulcuğum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi görüyorum."**

Yani rüyamda Allah'ın bana seni kurban etmemi emrettiğini gördüm. Peygamberlerin rüyası da bir vahiydir. **"Bir düşün bakalım, ne dersin?"** Zira Yüce Allah'ın emrinin yerine getirilmesi kaçınılmazdır.

İsmail *aleyhisselam* sabırla, ecrini Allah'tan umarak, Rabbini razı ederek ve babasına da itaat ederek **"dedi ki: Babacığım, emrolunduğun şeyi yap!"** Allah'ın emrettiğini yerine getir.

"İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın." Böylece babasına, kendisini sabra hazırladığını bildirdi ve bunu da Allah'ın dilemesine bağlayarak ifade etti. Çünkü Allah'ın dilemesi olmaksızın hiçbir şey olmaz.

﴿ فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَٰدَيْنَٰهُ أَن يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ ٱلرُّءْيَآ ۚ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ ﴾

103- İkisi de (Allah'ın emrine) **teslim olup İbrahim onu şakağı üzere yatırınca;**

104- Biz ona şöyle seslendik: 'Ey İbrahim!'

105- 'Rüyanın gereğini yerine getirdin. Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.'

103. "İkisi de," yani İbrahim ve oğlu İsmail **"teslim olup"** İbrahim, oğlunu, ciğerparesini öldürmekte Rabbinin emrine uyarak ve cezasından korkarak kararlılık gösterince; oğlu da sabretmeye kendini hazırlayıp Rabbine itaat ve babasını razı etmek uğrunda kendi canını önemsemeyince ve **"İbrahim, onu,"** oğlu İsmail'i boğazlamak için **"şakağı üzere yatırınca..."** (Bu sırada onu boğazlayacağı vakit yüzünü görmemek için İsmail'in yüzü yere doğru bakıyordu.)

104-105. "Biz ona" bu dehşetli haldeyken **"şöyle seslendik: Ey İbrahim! Rüyanın gereğini yerine getirdin."** Sen emrolunduğunu yaptın. Çünkü sen kendini bu işe hazırladın, bunun için gerekli her sebebi yerine getirdin, geriye bıçağı onun boğazına sürtmekten başka bir şey kalmadı.

"Şüphesiz Biz," rızamızı nefislerinin arzularının önüne geçirerek Bize ibadette **"ihsan"** sahibi olanları **"böyle mükâfatlandırırız."**

﴿ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْبَلَٰٓؤُا۟ ٱلْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ﴿١٠٩﴾ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ ﴾

106- Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı.

107- Biz, İsmail'e karşılık fidye olarak büyük bir kurbanlık verdik.

108- Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık.**

109- İbrahim'e selâm olsun!

110- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

106. "Şüphesiz bu," Bizim İbrahim *aleyhisselam*'ı kendisiyle sınadığımız **"apaçık bir imtihandı."** Bu imtihanla İbrahim *aleyhisselam*'ın halis kulluğu, Rabbine olan sevgisinin ve dostluğunun kemali ortaya çıkmış oluyordu.

Yüce Allah, İsmail *aleyhisselam*'ı İbrahim *aleyhisselam*'a ihsan ettiğinde o, onu çokça sevdi. Halbuki o, Rahman olan Allah'ın halîli/dostuydu. Halillik ise sevgi türlerinin en yücesidir. Bu da ortaklığı kabil olmayan bir makamdır. Kalbin her yönden sevene bağlanmasını gerektirir. Kalbinin bir parçası oğlu İsmail'e bağlanınca Yüce Allah, onun sevgisini arıtmak ve gerçek dostluğunu sınamak istedi.

Onun kalbinde Rabbinin sevgisinin yanı sıra yer eden o sevdiği oğlunu boğazlamasını emretti. O da Allah sevgisini önceleyip onu kendi arzusuna tercih ederek oğlunu boğazlamayı kararlaştırınca kalbinde yer alan ikinci sevgi, yerini diğerine

bıraktı. Böylece oğlunu boğazlamasına da gerek kalmadı. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı."** buyurmuştur.

107. "Biz, İsmail'e karşılık fidye olarak büyük bir kurbanlık verdik." Yani onun yerine İbrahim *aleyhisselam* büyük bir koç boğazladı. Bu kurban, İsmail *aleyhisselam*'ın yerine fidye olması yönüyle büyük olduğu gibi, pek üstün ibadetlerden biri olması yönüyle de büyüktür. Kıyamet gününe kadar uyulacak bir sünnet ve ibadet olması yönüyle de büyüktür.

108. "Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık."** Öncekiler arasında olduğu gibi sonrakiler arasında da onun haklı olarak övülmesini sağladık. İbrahim *aleyhisselam* kendisinden sonraki bütün zamanlarda sevilen bir zat, tazim edilen ve övülen bir şahsiyettir.

109. "İbrahim'e selâm olsun." buyruğu Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"'Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selam olsun.' de."** (en-Neml, 27/59)

110. Allah'a ibadetlerinde de, kulları ile olan ilişkilerinde de **"ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız."** Onların sıkıntılarını giderir, onlara güzel bir âkıbet hazırlar ve güzel bir şekilde övülmelerini sağlarız.

﴿ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَٰهُ بِإِسْحَٰقَ نَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ إِسْحَٰقَ ۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾ ﴾

111- Gerçekten o, mümin kullarımızdandır.

112- Ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı da müjdeledik.

113- Onu da, İshak'ı da mübarek kıldık. O ikisinin soyundan gelenler içinde ihsan sahibi olan da vardır, nefsine açıkça zulmeden de.

111. "Gerçekten o," Allah'ın iman edilmesini emrettiği şeylere inanan **"mümin kullarımızdandır."** O, imanları yakîn derecesine ulaşanlardandı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Biz, İbrahim'e, yakîn sahiplerinden olsun diye göklerin ve yerin mülkünü böylece gösteriyorduk."** (el-En'am, 6/75)

112. "Ona salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı da müjdeledik." Bu, arkasından Yakub'un da geleceği, İshak'ın doğuşunu bildiren ikinci müjdedir. Bu buyruk, onun doğacağı, bir ömür süreceği, soyundan bir zürriyetin

geleceği ve salihlerden bir peygamber olacağı müjdesini ihtiva etmektedir. O halde bu, birkaç müjdeyi bir arada vermektir.

113. "Onu da, İshak'ı da mübarek kıldık." Yani Biz onların üzerine bereket indirdik, bereket ise onların ilimlerinde, amellerinde ve soylarından gelenlerde artma ve gelişme olması demektir. Nitekim Yüce Allah, onların zürriyetlerinden üç tane büyük millet ortaya çıkarmıştır. Bunlar İsmail'in soyundan gelen Arap milleti,e İshak'ın soyundan gelen İsrailoğulları milleti ve Rum milletidir.

"O ikisinin soyundan gelenler içinde ihsan sahibi olan da vardır, nefsine açıkça zulmeden de." Bunların kimisi salihtir, kimisi değildir; kimisi adaletlidir, kimisi de küfür ve şirki sebebiyle zulmü apaçık ortada olan bir zalimdir.

Bu buyruğun, yanlış bir kanaati önlemek için kullanılmış olması muhtemeldir. Çünkü **"O'nu da, İshak'ı da mübarek kıldık."** buyruğunda sözü edilen mübarek kılma, onların zürriyetlerinde de geçerli olmasını gerektirir. Yine bu mübarek kılmanın tam anlamıyla gerçekleşmesi için onların soyundan geleceklerin hepsinin ihsan sahibi olması gerekir. İşte böyle bir kanaatin uyanmaması için Yüce Allah, onlardan kimisinin ihsan sahibi, kimisinin de zalim olduğunu bildirmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَٰهُمْ فَكَانُوا۟ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٦﴾ ﴾

114- Andolsun Biz, Mûsâ ve Hârûn'a da lütufta bulunduk.

115- Hem ikisini hem de kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

116- Ve onlara yardım ettik de böylece galip gelenler onlar oldular.

114-116. Yüce Allah, iki kulu ve rasûlü olan İmran'ın oğulları Mûsâ ve Hârûn'a nübüvvet, risalet ve Yüce Allah'ın yoluna davet lütfunu bağışlamış olduğunu, onları da, kavimlerini de düşmanları Firavun'dan kurtardığını, Firavun'a karşı onlara yardım ettiğini ve sonunda onu, onların gözleri önünde suda boğduğunu belirtmektedir.

﴿ وَءَاتَيْنَٰهُمَا ٱلْكِتَٰبَ ٱلْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَٰهُمَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ ﴾

117- Onlara apaçık Kitabı verdik.

118- Ve ikisini de dosdoğru yola ilettik.

117. Yüce Allah onlara ayrıca açık ve yol gösterici olan Kitabı indirmiştir ki bu, içinde pek çok hükmün, öğüdün ve her şeye dair tafsilatın bulunduğu Tevrat'tır.

118. Yüce Allah ikisini de dosdoğru yola iletmişti. Çünkü onlara Yüce Allah'a ulaştıran dosdoğru şeriat ve hükümler ihtiva eden bir din vermişti. Bu dini izlemelerine yardımcı olma lütfunda da bulunmuştu.

﴿ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي ٱلْآخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ ﴾

119- Sonra gelenler arasında o ikisine (iyi bir nam) **bıraktık.**

120- Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun!

121- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

122- Gerçekten ikisi de mümin kullarımızdandır.

119-122. "Sonra gelenler arasında o ikisine" güzel bir övgü **"bıraktık. Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun."** Yani sonrakiler arasında onların güzel bir şekilde anılmalarını, selâm ile yâd edilmelerini sağladık. Durumun öncekiler arasında böyle olması ise öncelikle söz konusudur. **"Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız. Gerçekten ikisi de mümin kullarımızdandır."**

﴿ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ ٱلْخَٰلِقِينَ ﴿١٢٥﴾ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ ﴾

123- Şüphesiz İlyas da gönderilmiş peygamberlerdendir.

124- Hani o, kavmine, '(Allah'tan) **korkup sakınmaz mısınız?' demişti.**

125-126- 'O en güzel yaratanı, sizin de, geçmiş atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp da Ba'l (putuna) **mı dua ediyorsunuz?"**

127- Ama onlar onu yalanladılar. Bu sebeple onlar elbette (azabın ortasına) **konacaklardır.**

128- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.

123-126. Yüce Allah, kulu ve rasûlü İlyas *aleyhisselam*'ı, peygamberliğe/risalete mazhar olup Yüce Allah'ın yoluna davet ettiğini belirterek övmektedir.

Onun, kavmine takvâ yolunu tutmalarını, yalnızca Allah'a ibadet etmelerini emrettiğini, Ba'l adındaki putlarına ibadet etmekten vazgeçmelerini, her şeyi yaratan Allah'a ibadet etmeye yönelmelerini emrettiğini belirtmektedir.

Çünkü Yüce Allah, bütün varlıkları yaratmış, onları en güzel şekilde var etmiş, en güzel şekilde besleyip büyütmüş, görüp gözetmiştir. Gizli-açık nimetleri onlara bol bol ihsan etmiştir. Sizler nasıl olur da bunları yaratan Rabbinize ibadeti bırakıp zarar veremeyen, fayda sağlayamayan, hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen bir puta ibadete yönelirsiniz? Hatta yemeyen ve konuşamayan bir puta? Hiç şüphesiz bu, sapıklığın, akılsızlığın ve azgınlığın en ileri şeklidir.

127. "Ama onlar," kendilerine yaptığı davet hususunda **"onu yalanladılar,"** ona itaat etmediler, boyun eğmediler. Yüce Allah da onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

"Bu sebeple onlar elbette (azabın ortasına) **konacaklardır."** Yani Kıyamet gününde azapta bir araya toplanacaklardır. Bu buyrukta onların dünyevî herhangi bir cezaları belirtilmemektedir.

128. "Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ." Yani Yüce Allah'ın kendilerine ihlâs ihsan edip kurtardığı ve peygamberlerine uymayı lütfettiği kimseler azaba konmayacaklardır. Aksine Yüce Allah tarafından onlara pek büyük bir mükâfat verilecektir.

﴿ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي ٱلْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ ﴾

129- Sonra gelenler arasında ona (iyi bir nam) **bıraktık**

130- İlyas'a selâm olsun!

131- Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız.

132- Gerçekten o, mümin kullarımızdandır.

129-132. "Sonra gelenler arasında ona," İlyas'a güzel bir övgü **"bıraktık. İlyas'a,"** Allah'tan ve kullarından **"selam olsun! Şüphesiz Biz, ihsan sahiplerini böyle mükâfatlandırırız. Gerçekten o, mümin kullarımızdandır."**

Yüce Allah, diğer peygamber kardeşlerinden övgüyle söz ettiği gibi ondan da övgüyle söz etmektedir. Allah'ın salât ve selâmı hepsine olsun.

﴿ وَإِنَّ لُوطًا لَّمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِى ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا ٱلْءَاخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ ﴾

133- Şüphesiz Lût da gönderilmiş peygamberlerdendir.

134- Hani Biz onu ve ailesini hep birlikte kurtarmıştık.

135- Ancak geride (helak edilecekler arasında) **kalan bir kocakarı hariç.**

136- Sonra diğerlerini (kavmini) **helâk ettik.**

133-134. Bu buyruklarla Yüce Allah, kulu ve rasûlü Lût *aleyhisselam*'a peygamberlik/risalet verdiğini belirterek onu övmektedir.

O, kavmini Yüce Allah'ın yoluna davet edip şirkten ve hâyâsızlıkları işlemekten vazgeçmelerini söylemişti. Ancak onlar, bu işten vazgeçmeyince Yüce Allah onu ve aile halkını hep birlikte kurtardı. Geceleyin yola koyularak azaptan kurtuldular.

135. "Ancak geride" azap içinde **"kalan bir kocakarı hariç."** Bu, Lût *aleyhisselam*'ın hanımıdır. O, onun dinine bağlanmamıştı.

136. "Sonra diğerlerini" yurtlarını alt-üst edip tepelerine yıkmak suretiyle **"helâk ettik."** Bir yerde de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Emrimiz geldiği zaman oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişirilmiş balçıktan birbiri ardınca taşlar yağdırdık."** (Hûd 11/82) Bu, büsbütün helâk edilip onlardan en ufak bir hayat belirtisi kalmayıncaya kadar devam etmişti.

﴿ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِٱلَّيْلِ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾ ﴾

137- Siz, onların (yurtlarından) **gelip geçiyorsunuz; hem sabahleyin...**

138- Hem de geceleyin. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

137-138. "Siz onların" Lût kavmi diyarından **"gelip geçiyorsunuz; hem sabahleyin hem de geceleyin."** Yani belirtilen bu vakitlerde oralardan çokça geçip gidiyorsunuz. Dolayısıyla bu hususta herhangi bir şüphe/tereddüt söz konusu değildir.

"Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" İlahî deliller, ibret dolu olaylar üzerinde düşünmeyecek ve helâk edilmenizi gerektiren hususlardan uzak durmayacak mısınız?

﴿ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ ﴾

139- Şüphesiz Yunus da gönderilmiş peygamberlerdendir.

140- Hani o, (Rabbinden izinsiz yurdundan) **kaçıp dolu gemiye sığınmıştı.**

139. Bu buyrukla Yüce Allah, diğer peygamber kardeşlerine nübüvvet ve risalet verdiğini ve Yüce Allah'a davet ettiklerini belirtmek suretiyle onları övdüğü gibi kulu ve rasûlü Metta oğlu Yunus'tan da övgüyle söz etmektedir.

140. Yüce Allah, onu dünyevî bir ceza ile karşı karşıya bıraktığını, ama iman ve salih amelleri sebebiyle bu cezadan onu kurtardığını beyan ederek **"Hani o, kaçıp dolu gemiye sığınmıştı"** buyurmaktadır.

Yani o, öfke içinde, Rabbinin kendisini sıkıştırmayacağını zannederek ve balığın karnında hapsedileceğinden habersiz bir halde Rabbinden kaçmaya kalkışmıştı.

Yüce Allah, Yunus'un neye öfkelendiğini ve onun işlediği hatanın ne olduğunu zikretmemektedir. Çünkü bunu zikretmenin bizim için bir faydası yoktur.

Bizim için yararlanılacak taraf, onun hakkında bize nakledilenlerdir. Şöyle ki o, bir günah işlemiş, Yüce Allah da şerefli peygamberlerden biri olmasına rağmen onu cezalandırmış, daha sonra da onu kurtararak kınanmasını gerektiren hususu ortadan kaldırmış ve bu hatasının düzelmesine sebep olacak hususları onun için hazırlayıp takdir etmiştir.

O, kaçınca yolcularla ve eşyalarla **"dolu gemiye sığınmıştı."**

﴿ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ ٱلْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَٱلْتَقَمَهُ ٱلْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَآ أَنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِى بَطْنِهِۦٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَٰهُ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّن يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ ﴾

141- Kura çekmişti de kaybedenlerden olmuştu.

142- Kendini kınar/kınanmış bir haldeyken balık onu yutmuştu.

143- Eğer o, tesbih edenlerden olmasaydı,

144- (İnsanların) **diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.**

145- Biz onu (balığın karnından) **hasta bir halde çıkarıp açık bir alana bıraktık.**

146- Üst tarafında da (gölgelik olarak) **kabak türünden** (geniş yapraklı) **bir ağaç bitirdik.**

141. Gemiye başkalarıyla birlikte binince -gemi dolu olduğundan- geminin yükü iyice ağırlaştı. Sonunda yolculardan bazılarını suya atma ihtiyacı duydular. Sanki bu konuda herhangi birini tercih etmek için bir sebep bulamamışlardı. O nedenle de kura çekmeye ve kurada adı çıkan kimseyi denize atmaya karar verdiler. Bu da gemi sahiplerinin adaletli bir uygulamasıydı. Yüce Allah bir işi murad etti mi, onun sebeplerini de hazırlar. Gemidekiler kura çekince Yunus *aleyhisselam*'a çıktı ve o, **"kaybedenlerden olmuştu."** Bu sebeple de denize o atıldı.

142. "Kendini kınar/kınanmış bir halde balık onu yutmuştu." Yani balığın onu yutması sırasında o, kınanmasını gerektiren bir iş yapmıştı, yani Rabbini öfkelendirmişti.

143-144. "Eğer o tesbih edenlerden olmasaydı," yani balığın karnına düşmeden önce Rabbine çokça ibadet eden, O'nu çokça tesbih eden, O'na çokça hamdeden biri olmasaydı ve balığın karnında da **"Senden başka** (hak) **ilâh yoktur, Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."** (el-Enbiya, 21/87) dememiş olsaydı; **"diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı."** Orası onun mezarı olurdu.

Fakat tesbih ettiği ve Zatına ibadet ettiği için Allah onu kurtardı. İşte Yüce Allah, sıkıntılara düştükleri vakit, mü'minleri böylece kurtarır.

145. "Biz onu (balığın karnından) **hasta bir halde çıkarıp açık bir alana bıraktık."** Balık onu karnından, açık bir yere attı. Orası bomboştu ve kimse yoktu. Hatta belki ağaç ve gölge dahi bulunmuyordu. Bu sırada kendisi balığın karnında hapis kaldığından ötürü hastalanmıştı. O kadar ki hali, adeta yumurtadan çıkmış tüysüz bir civcivi andırıyordu.

146. "Üst tarafında da (gölgelik olarak) **kabak türünden** (geniş yapraklı) **bir ağaç bitirdik."** Bu ağaç koyu gölgesiyle onu gölgelendirmişti. Çünkü bu ağacın gölgesi serindi ve onun üzerine sinekler konmazdı. Bu da Yüce Allah'ın ona lütuf ve ihsanındandır.

Diğer taraftan Yüce Allah, ona başka bir lütufta ve pek büyük bir ihsanda daha bulunmuştu:

﴿ وَأَرْسَلْنَٰهُ إِلَىٰ مِاْئَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَـَٔامَنُوا۟ فَمَتَّعْنَٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾ ﴾

147- Biz, onu yüz bin, hatta daha fazla (nüfuslu kavmine tekrar peygamber) **gönderdik.**

148- Onlar imana geldiler, Biz de onları bir zamana kadar (dünyadan) **faydalandırdık.**

147-148. "Biz onu yüz bin" insana **"veya"** ondan **"daha fazlasına gönderdik."** Yani yüz binden fazla değilseler bile eksik de değillerdi. Onları Yüce Allah'a davet etti. Onlar da **"imana geldiler."** Böylelikle onların da iman etmeleri, onun mizanına hasenat olarak yazıldı. Çünkü bu imana onları davet eden oydu.

"Biz de onları," azabın sebepleri bulunmakla birlikte Allah, azabını onlardan uzaklaştırmak suretiyle **"bir zamana kadar** (dünyadan) **faydalandırdık."**

Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke** (halkı) **olsaydı ya! Yunus'un kavmi müstesnâ. Onlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar** (dünyadan) **faydalandırdık."** (Yunus, 10/98)

﴿ فَٱسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ ٱلْبَنَٰتُ وَلَهُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ إِنَٰثًا وَهُمْ شَٰهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ ﴾

149- Şimdi onlara sor ki kız çocukları Rabbinin de erkek çocukları kendilerinin mi?

150- Yoksa Biz melekleri dişi olarak yaratmışız da onlar da buna tanık mı olmuşlar?

149. Yüce Allah, Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Şimdi onlara,"** Allah'a başkalarını ortak koşan, meleklere ibadet eden, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını iddia eden ve böylelikle hem Allah'a şirk koşup hem de O'nun celaline ve azametine yakışmayan bir şekilde O'nu vasfeden müşriklere **"sor ki kız çocukları Rabbinin de erkek çocukları kendilerinin mi?"**

Şüphesiz ki böyle bir paylaştırma insafsızcadır. Hem Yüce Allah'a çocuk nispet etmeleri hem de kendileri için istemedikleri, erkekleri değil de ondan daha aşağı ve bayağı saydıkları kız çocuklarını Allah'a isnat etmeleri zalimcedir.

Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Bir de onlar Allah'a kızlar isnat ederler. Hâşâ, O münezzehtir. Halbuki candan arzuladıkları** (erkekleri) **de kendileri için isterler."** (en-Nahl, 16/57) Melekleri Allah'ın kızları olarak kabul etmeleri ve buna dair hüküm vermeleri de onların insafsızlıklarının bir başka yönüdür.

150. Yüce Allah onların yalanlarını açıklayarak **"Yoksa Biz melekleri yaratmışız da onlar da buna,"** yani onların yaratılışlarına **"tanık mı olmuşlar?"** Durum öyle değildir. Çünkü onlar meleklerin yaratılışlarına tanık olmamışlardır. İşte bu, onların bu sözleri bilgisizce söylediklerini, Yüce Allah'a bu hususta iftira ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır:

﴿ أَلَآ إِنَّهُم مِّنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ ٱللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ ﴾

151- İyi bilin ki onlar iftira ederek derler ki:

152- 'Allah çocuk edindi.' Onlar, kesinlikle yalancıdırlar.

151-152. "İyi bilin ki onlar, iftira ederek," açıkça yalan söyleyerek **"derler ki: 'Allah çocuk edindi.' Onlar"** bu sözlerinde **"kesinlikle yalancıdırlar"** ve onların bu sözlerinin bir yalan olduğu şüphesiz açıktır/ortadadır.

﴿ أَصْطَفَى ٱلْبَنَاتِ عَلَى ٱلْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ ﴾

153- Yoksa erkekleri bırakıp (kendine çocuk olarak) **kızları mı seçti?**

154- Ne oluyor size? Nasıl (böyle çirkin bir) **hüküm veriyorsunuz?**

155- Hiç mi düşünmüyorsunuz?

153-154. "Yoksa erkekleri bırakıp (kendine çocuk olarak) **kızları mı seçti?"** de onları tercih etti? **"Ne oluyor size? Nasıl"** böyle zalimce bir **"hüküm veriyorsunuz?"**

155. "Hiç mi düşünmüyorsunuz?" bu sözün batıl ve haksızca olduğunu anlamıyor musunuz? Eğer sizler iyice düşünseydiniz böyle bir söz söylemezdiniz.

﴿ أَمْ لَكُمْ سُلْطَٰنٌ مُّبِينٌ ﴿١٥٦﴾ ﴾

156- Yoksa apaçık bir deliliniz mi var?

156. "Yoksa apaçık," bir kitap ya da bir peygamberden alınmış ve sözlerinizin doğruluğuna delalet eden açık **"bir deliliniz,"** bir belgeniz **"mi var?"**

Bunlar mümkün olmadığı için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَأْتُوا۟ بِكِتَٰبِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٥٧﴾ ﴾

157- Eğer doğru söylüyorsanız haydi getirin kitabınızı!

157. Çünkü bir kimse, bir iddiada bulunur da ona dair şer'î bir delil ortaya koyamazsa şüphesiz o, ya bile bile yalan söylüyordur ya da hiçbir bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında birtakım iddialar ileri sürüyordur.

﴿ وَجَعَلُوا۟ بَيْنَهُۥ وَبَيْنَ ٱلْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ ٱلْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ ﴾

158- Onlar, Allah ile cinler arasında da bir nesep bağı uydurdular. Halbuki cinler kesinlikle bilir ki onlar (hesap için) **huzura getirileceklerdir.**

159- Allah, onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

160- Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ.

158. Yani Allah'a ortak koşan müşrikler, Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular. Meleklerin, Allah'ın kızları olduklarını ve onların annelerinin de cinlerin ileri gelenleri olduklarını iddia ediyorlardı. Halbuki cinlerin kendileri de amellerinin karşılıklarının verilmesi için Allah'ın huzurunda hazır edileceklerini bilmektedirler. Onlar da Allah'ın kullarıdır ve Allah'ın önünde zilletle boyun eğerler. Eğer kendileriyle Allah arasında -hâşâ- bir nesep bağı bulunsaydı hiç de bu halde olmazlardı.

159. O mutlak egemen, affi ve cezalandırmada acele etmemesi kemal derecesinde bulunan **"Allah, onların nitelendirmelerinden"** Rablerini vasıflandırdıkları ve kendilerini küfre ve şirke sokan tüm vasıflardan **"münezzehtir."**

160. "Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ." Yani Yüce Allah, bu kullarının nitelemelerinden Zatını tenzih etmemiştir. Çünkü onlar, Rablerini ancak celâline yakışan şekilde nitelerler. İşte bundan dolayı onlar ihlâsa erdirilmiş kullardır.

﴿ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَٰتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ ﴾

161- Gerçek şu ki ne siz ne de ibadet ettikleriniz;

162- Hiçbiriniz (hiç kimseyi) **Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız.**

163- Ancak cehenneme girecek olanlar hariç.

161-163. Yani ey müşrikler! Siz de Allah ile birlikte ibadet ettiğiniz ilahlarınız da hiçbir kimseyi fitneye düşüremez ve saptıramazsınız. Allah'ın cehennemliklerden olacaklarına dair hüküm verdikleri ve haklarında ilâhî hükmün yürürlüğe konulduğu kimseler müstesnâdır.

Bundan maksat, hem kendilerinin, hem de uydurma ilâhlarının herhangi bir kimseyi saptırmaktan yana aciz olduklarını, Yüce Allah'ın kudretinin de kemal derecesinde olduğunu açıkça ifade etmektir.

Yani sizler, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kullarını ve kurtuluşa ermiş taraftarlarını saptırma ümidini asla taşımayın.

﴿ وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾ ﴾

164- Bizden herbirimizin mutlaka (gökte) **bilinen bir makamı vardır.**

165- Şüphesiz biz saf saf duranlarız.

166- Ve gerçekten biz tesbih edenleriz.

164. Bu buyruklarda meleklerin, müşriklerin onlar haklarında söylediklerinden uzak oldukları, onların Yüce Allah'ın kulları olup bir göz açıp kapatacak kadarlık bir süre dahi olsa O'na karşı gelip isyan etmedikleri açıklanmaktadır. Yüce Allah'ın, kendisine olan emri uyarınca dışına çıkamadığı ve aşamadığı belli bir makam ve belli işleri görme konumu bulunmayan hiçbir melek yoktur. Onların ulûhiyete dair en ufak bir hak, yetki ve tasarrufları bulunmamaktadır.

165-166. "Şüphesiz biz," Allah'a itaat ve O'na hizmet için **"saf saf duranlarız. Ve gerçekten biz tesbih edenleriz."** Yüce Allah'ı kibriyasına yakışmayan her bir hususta takdis ve tenzih edenleriz.

Durum böyleyken onların Allah'ın ortakları olmaları nasıl uygun görülebilir? Yüce Allah, onların söylediklerinden pek yücedir, pek büyüktür.

﴿ وَإِن كَانُوا۟ لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا۟ بِهِۦ ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ ﴾

167- Halbuki onlar (daha önce) **şöyle diyorlardı:**

168- 'Eğer bizde de öncekilere verilen türden bir kitap olsaydı,'

169- 'Biz de elbette Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk.'

170- Fakat (kendilerine gelince) **onu inkar ettiler. Ama yakında bilecekler!**

167-170. Yüce Allah, bu müşriklerin önceden açıkça temennide bulunarak "Öncekilere gelmiş bulunan zikir, öğüt ve kitaplar bize gelmiş olsaydı, biz de ihlâslı olarak Allah'a ibadet ederdik. Hatta gerçek anlamda ihlâsa erdirilmiş kimselerden olurduk." dediklerini haber vermektedir.

Ancak bu hususta onlar yalan söylemektedirler. İşte onlara kitapların en faziletlisi gelmiş bulunuyor. Ama onlar onu inkâr ettiler. Böylelikle onların hakka karşı bile bile karşı çıkan kimseler oldukları da anlaşılmış olmaktadır.

"Ama yakında" azap gelip onları bulduğunda **"bilecekler!"**

﴿ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ ٱلْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ ﴾

171- Andolsun peygamber olarak gönderilen kullarımıza tarafımızdan şu söz verilmiştir:

172- Zafere erdirilecek olanlar kesinlikle onlardır.

173- Ve Bizim ordumuz elbette galip gelecektir.

174- O halde bir vakte kadar onlardan yüz çevir.

175- Onları gözle, çünkü onlar da yakında göreceklerdir.

171-175. Bunlar, dünyada galip geleceklerini zannetmesinler. Aksine hiçbir şekilde geri çevrilemeyen ve muhalefet olunamayan, Allah'ın peygamber kulları ve kurtuluşa eren orduları lehine verilmiş bir sözü vardır: Muhakkak onlar, -başkalarına karşı- galip gelecekler, Rableri tarafından pek şerefli bir yardım ve

zafere mazhar olacaklardır. Bununla dinlerini dimdik ayakta tutacak ve uygulama imkânı bulacaklardır.

Bu, "Allah'ın ordusu" olma vasfını taşıyanlara verilmiş ilâhî bir müjdedir. Bu da davranışları ve halleri istikamet üzere olmakla, Allah'ın savaşılmasını emrettiği kimselere karşı savaşanlar arasında bulunmakla olur. İşte böyleleri galip gelecekler ve Allah'ın yardımına mazhar olacaklardır.

Daha sonra Yüce Allah, peygamberine karşı koyan ve hakkı kabul etmeyen kimselerden yüz çevirmesini emretmekte, geriye artık onların başına inecek olan azabı beklemekten başka bir şey kalmadığını bildirmektedir. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"Onları gözle, çünkü onlar da"** ibretli cezanın kimin başına geleceğini **"yakında göreceklerdir."** Şüphesiz ki azap, onların başına gelecektir.

﴿ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ ﴾

176- Onlar azabımızı mı acele istiyorlar?

177- O azap onların yurtlarına inince, uyarılanların (ama iman etmeyenlerin) **sabahı ne kötü olur!**

176-177. "Onların alanlarına," yani onların üzerine ve onlara yakın bir yere azabımız **"inince uyarılanların** (ama iman etmeyenlerin) **sabahı ne kötü olur!"** O sabah, kötü bir sabah olacak; cezanın ve toptan imha edilmenin gerçekleştiği bir sabah olacaktır.

﴿ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ ﴾

178- Artık bir zamana kadar onlardan yüz çevir!

179- (Onları) **gözle, çünkü onlar da yakında göreceklerdir.**

178-179. Bu buyruklarla onlardan yüz çevirme emri ve azabın gerçekleşeceği tehdidi tekrarlanmaktadır.

Bu sûrede müşriklerin, Yüce Allah'ı nitelendirdikleri pek çirkin vasıfların bir çoğu zikredildiği için Yüce Allah, kendi Zatını bunlardan tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾ ﴾

180- İzzetin sahibi olan senin Rabbin, onların nitelendirmelerinden münezzehtir.

181- Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun.

182- Âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun.

180-181. "İzzetin sahibi," gerçek aziz, her şeyi emrine mahkum eden ve kendisini nitelendirdikleri her türlü kötülükten yüce olan **"Rabbin, onların nitelendirmelerinden münezzehtir. Gönderilmiş peygamberlere selâm olsun."** Çünkü onlar, günahlardan ve kusurlardan yana selâmettedirler. Ayrıca yeri ve gökleri yoktan var eden o yüce Zatı nitelendirmeleri de şirkten yana selâmettedir, uzaktır.

182. "Âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun." Yani bütün hamd türleri O'nadır. Bütün alemleri, kendisiyle görüp gözettiği, üzerlerine pek çok nimetleri ihsan ettiği, onlardan türlü musibetleri uzaklaştırdığı, bütün hareketlerinde, sükûnlarında ve hallerinde işlerini çekip çevirdiği, bütün fiillerinde, her türlü kâmil ve azametli sıfatlarında hamd, Yüce Allah'adır. Bunları yalnız O gerçekleştirir. Bu yüzden her türlü eksiklikten mukaddes ve münezzeh, bütün kemâl sıfatları dolayısıyla hamde layık olan, sevilen ve tazim olunan yalnız O'dur. O'nun peygamberleri de kusurlardan uzaktırlar. Hem onlara hem de bu hususta onlara uyanlara selam ve selamet vardır, dünyada da, âhirette de onlar esenliktedirler. O'nun düşmanları ise dünyada da, âhirette de helâke ve yok olmaya mahkûmdurlar.

Saffât sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Selâm olsun Muhammed'e!

Bütün hayırlı işlerin nimetiyle tamamlandığı Yüce Allah'a da hamdolsun.

سورة صٓ

SÂD SÛRESİ

-38-

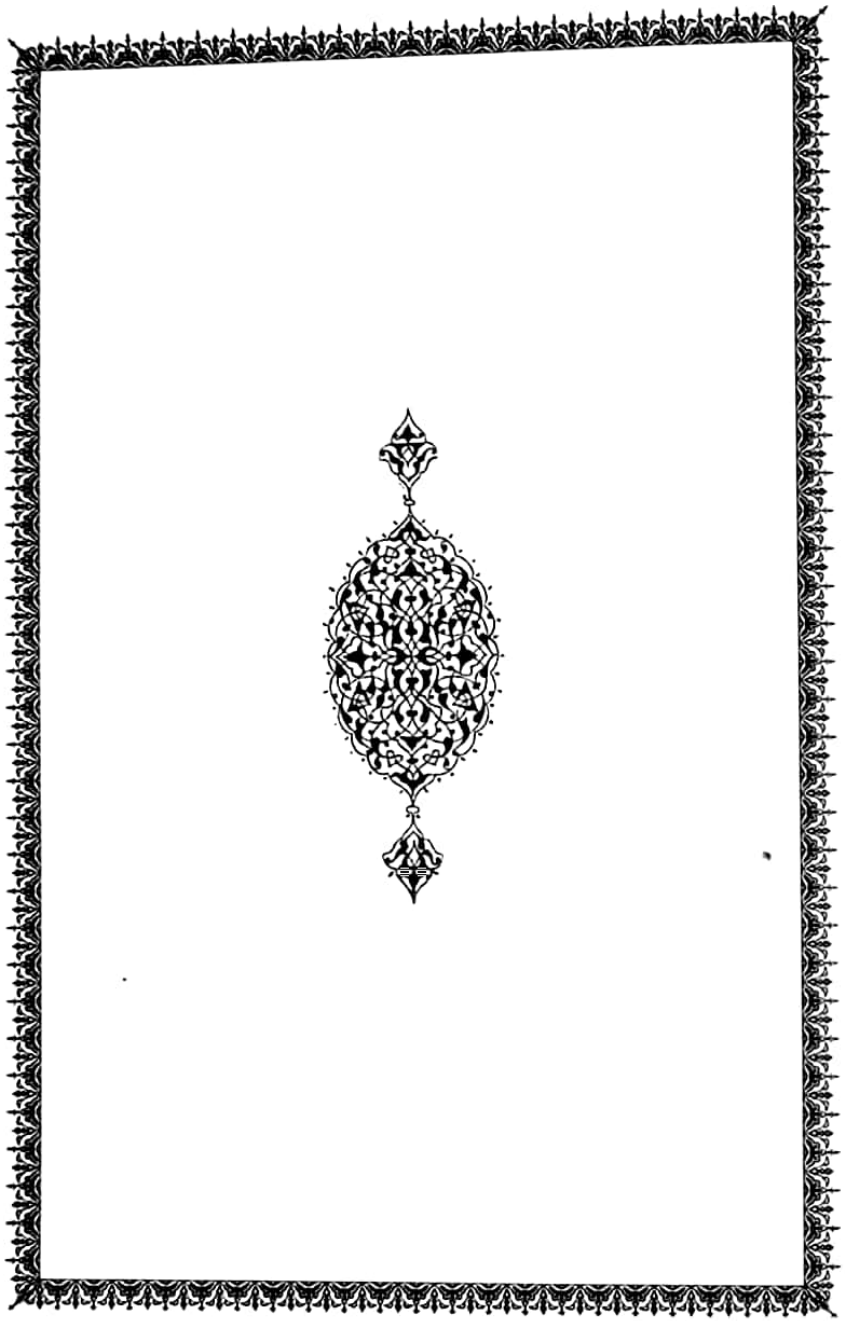

38- SÂD SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 88 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ صٓ ۚ وَٱلْقُرْءَانِ ذِى ٱلذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ فَنَادَوا۟ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Sâd. Şeref/öğüt sahibi Kur'ân'a andolsun!

2- Aksine kâfirler, bir kibir ve muhalefet içindedirler.

3- Onlardan önce nice nesiller helâk ettik. (Azap gelince) **onlar feryat ettiler; ama kurtulma vakti çoktan geçmişti!**

1. Yüce Allah, bu buyruklarla Kur'ân-ı Kerîm'in durumunu, onu yalanlayanların ona ve onu getirene karşı tutumlarını açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **"Sâd. Şeref/öğüt sahibi,"** çok değerli ve yüce, kullara gerekli olan Allah'ın isimlerine ve fiillerine dair bilgileri, ihtiyaç duydukları Allah'ın şer'î hükümlerine dair bilgileri, öldükten sonra diriliş ve amellerin karşılıklarının verilmesine dair bilgileri anlatıp öğüt veren **"Kur'ân'a andolsun!"**

Kur'ân, onlara hem dinlerinin esasını oluşturan akîdeyi, hem de fer'î hükümlerini hatırlatıp açıklamaktadır.

Burada neyin hakkında yemin edildiğini ayrıca zikretmeye gerek yoktur. Çünkü işin gerçeği şudur: Yemin edilen şeyle hakkında yemin edilen şey aynıdır. O da üstün ve şerefli niteliğe sahip Kur'ân-ı Kerîm'dir.

2. Kur'ân-ı Kerîm, bu niteliğe sahip olduğuna göre kulların ona olan ihtiyaçlarının, her zorunlu ihtiyacın üstünde olduğu da anlaşılmış olur. Onlara düşen de bu Kitabı, iman ve tasdikle karşılamaları ve ondan öğüt alınabilecek hususları çıkarmak için bu kitaba yönelmeleridir.

Yüce Allah, bu yola dilediği kimseleri hidâyet etmektedir, onu ve onu indireni inkâr edenler ise bu kitaptan yüz çevirdiler. Onlar bu Kitaba karşı **"bir kibir ve muhalefet içindedirler."**

Ona iman etmeyi kabul etmemekte, ona karşı büyüklenmekte, onu reddetme, çürütme ve onu getireni tenkit etme noktasında düşmanca ve ayrılıkçı bir tavır sergilemektedirler.

3. Bu sebeple Allah, onları peygamberleri yalanlamış olan geçmiş nesilleri helâk ettiğini bildirerek tehdit etmekte, helâk edilecekleri vakit geldiğinde de azabın kendilerinden uzaklaştırılması için feryat edip seslerini yükselttiklerini bildirmektedir. Ancak o vakit **"kurtulma vakti"** değildi. İçine düştükleri sıkıntılardan kurtuluş, başlarına gelen musibetin giderilme zamanı geride kalmıştı.

Bunlar da büyüklük tasladıkları ve ayrılıkçı tavırları dolayısıyla önceki nesillerin başına gelen musibetin benzerinin başlarına gelmesinden sakınmalıdırlar.

﴿ وَعَجِبُوٓا۟ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾ ﴾

4- İçlerinden bir uyarıcı geldi diye hayret ettiler ve kâfirler, 'Bu, bir sihirbaz, bir yalancıdır.' dediler.

4. Bu yalanlayıcılar hiç de hayret edilmemesi gereken bir hususa, yani içlerinden bir uyarıcının gelmesine hayret ettiler, şaşıp kaldılar.

Oysa onun kendi içlerinden gelmesi, onun söylediklerini kavramaları ve gereği gibi anlamaları içindi. Diğer taraftan bu uyarıcı kendi kavimlerinden olduğu için, ırkçı duyguların etkisi altında kalarak ona tâbi olmaktan çekinmesinler diyedir. Bu durum, onların şükretmelerini ve tam anlamıyla ona bağlanıp itaat etmelerini gerektirir.

Halbuki onlar, meseleyi tersyüz ettiler ve inkâra götürecek şekilde hayrete düştüler, küfür ve zulümlerinden ötürü de **"'Bu bir sihirbaz, bir yalancıdır.' dediler."** Kanaatlerine göre onun suçu da şuydu:

﴿ أَجَعَلَ ٱلْـَٔالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ ﴾

5- O, bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Bu, gerçekten çok şaşılacak bir şey!"

5. Yani nasıl olur da Allah'a eş ve ortak koşmayı engeller ve ibadeti yalnızca Allah'a ihlâsla yapmayı emreder?

"Bu," onun getirdiği **"gerçekten çok şaşılacak bir şey!"** Kendilerince bu, batıl ve tutarsız bir şey olduğu için hayreti gerektiren bir husustur.

﴿ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ ﴾

6- Onlardan ileri gelenler harekete geçip şöyle dediler: 'Yürüyün ve ilâhlarınıza (bağlılıkta) **direnin. Şüphesiz bu,** (art) **niyetli bir şeydir!'**

6. **"Onlardan ileri gelenler,"** sözleri kabul edilenler, kavimlerini izlemekte oldukları şirke sımsıkı yapışmaya teşvik ederek **"şöyle dediler: Yürüyün ve ilâhlarınıza** (bağlılıkta) **direnin!"** Onlardan ayrılmayın, bağlılığınızı sürdürün. Bunlara bağlı kalma ve ibadeti sürdürme konusunda mücadele edin. Hiçbir şey size engel olmasın, hiçbir kimse sizleri onlara ibadetten alıkoymasın.

"Şüphesiz bu," Muhammed'in getirdiği ve onlara ibadet etmeyi alıkoyan daveti "(art) **niyetli bir şeydir."** Yani o, bu konuda iyi olmayan bir niyet ve maksat taşımaktadır.

Ancak bu, sadece akılsız kimselerce kabul edilebilecek bir şüphedir. Çünkü hak olsun veya olmasın bir görüşe davet eden kimsenin görüşü, onun niyeti ileri sürülerek reddedilemez. Çünkü onun niyeti ve ameli kendinedir. Böyle birinin görüşü, ancak onun kanaatini çürüten delil ve belgelerle reddedilir. Onların maksatları da şuydu: Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in size yaptığı çağrının asıl sebebi, size başkan olmak, sizin tarafınızdan saygı görmek ve kendisine uymanızı sağlamaktır.

﴿ مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْـَٔاخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَٰقٌ ﴿٧﴾ أَءُنزِلَ عَلَيْهِ ٱلذِّكْرُ مِنۢ بَيْنِنَا ۖ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِّن ذِكْرِىٓ ۖ بَل لَّمَّا يَذُوقُوا۟ عَذَابِ ﴿٨﴾ ﴾

7- 'Biz son dinde/dönemde de böyle bir şey işitmedik. Bu, ancak bir uydurmadır.'

8- 'Zikir/Kur'ân (biz dururken) **aramızdan ona mı indirildi?' Hayır, onlar Benim Zikrimden yana şüphe içindedirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar.**

7. **"Biz son dinde/dönemde de"** onun söylediği bu sözleri ve kendisine davet ettiği bu dini **"işitmedik."** Yani son dönemlerde biz böyle bir şeyi işitmedik. Atalarımızdan da bunu duymadık. Atalarımız da kendi atalarından böyle bir şey

işitmemişlerdi. O halde atalarımızın izlediği yolu izlemeye devam edin. Çünkü gerçek budur. Muhammed'in kendisine davet ettiği şey ise kendisinin uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir.

Bu da önceki şüpheleri türünden bir şüphedir. Çünkü hakkı, en basit bir söze karşı dahi delil gösterilemeyecek bir şekilde reddetmeye kalkışmışlardır. Zira gerekçeleri, bunun sapık atalarının izledikleri yola aykırı bir söz olmasıdır. Peki, bu iddiada onun getirdiği sözün batıl olduğuna delil olacak ne vardır?

8. "Zikir/Kur'ân (biz dururken) **aramızdan ona mı indirildi?"** Onun bize üstünlüğü ne ki biz dururken Zikir onun üzerine indirilsin ve Allah bunu özellikle ona versin?!

Bu da yersiz bir şüphedir. Zikri getirenin sözlerini reddetmeye delil olacak taraf neresidir bu sözlerin? Bütün peygamberlerin vasfı zaten bu değil midir? Yüce Allah, risaletini onlara lütfeder ve insanları Allah'ın yoluna davet etmeyi emreder.

Onların bu sözleri, hiçbir şekilde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiğini reddetmeye yeterli sözler olmadığından dolayı Allah, bu sözlerin hangi kaynaktan beslendiğini belirterek bunu şöyle açıklamaktadır: **"Hayır, onlar Benim Zikrimden yana şüphe içindedirler,"** yani bu konuda herhangi bir delilleri ve belgeleri yoktur.

Onlar şüpheye düşüp bu şüpheye razı olduklarından, apaçık hak kendilerine geldiğinde de yine şüpheleri üzerinde kalmayı ısrarla sürdürdüklerinden dolayı, herhangi bir delile dayalı olmaksızın hakkı çürütmek maksadıyla bu sözleri söylediler ki bu sözleri ancak iftira ve uydurmadır. Bilindiği üzere bu vasfa sahip olan kimse, şüpheyle ve inatla konuşur. Bu yüzden de böyle konuşan bir kişinin sözleri makbul değildir ve hakka karşı bu sözleri en ufak bir tenkit ciddiyetine sahip olamaz. Bu sözleri dolayısıyla sadece yerilmeyi ve kınanmayı hak ederler. Bundan dolayı Allah, onları azaba uğrayacaklarını belirterek şöyle tehdit etmektedir:

"Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar." Onların bu sözleri söyleme cür'etini göstermelerinin sebebi, henüz dünyada dünya nimetleriyle faydalanıyor olmaları ve Allah'ın azabından onlara herhangi bir şeyin isabet etmemiş olmasıdır. Eğer O'nun azabını tadacak olurlarsa böyle sözler söyleme cür'etini gösteremezler.

﴿ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ ٱلْعَزِيزِ ٱلْوَهَّابِ ﴿٩﴾ ﴾

9- Yoksa Aziz ve Vehhab olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır?

9. O'nun rahmet hazinelerine onlar mı sahiptir ki bu hazinelerden dilediklerini dilediklerine verirler ve dilediklerini de dilediklerine vermezler.

Çünkü onlar, **"Zikir/Kur'ân** (biz dururken) **aramızdan ona mı indirildi?"** demişlerdir. Yani bu, Allah'ın lütuf ve rahmetidir. Onların ellerinde olan bir şey değildir ki Allah'a karşı bu tür sözleri söyleme cür'etini gösterebilsinler.

﴿ أَمْ لَهُم مُّلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا۟ فِى ٱلْأَسْبَٰبِ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Yahut göklerin, yerin ve onların aralarında olanların hükümranlığı onların mı? O halde sebeplere yapışıp (göğe) **yükselsinler bakalım!**

10. "Yahut göklerin, yerin ve onların aralarında olanların hükümranlığı," istediklerini yapmaya güç yetirebilecekleri şekilde **"onların mı? O halde"** kendilerini semaya ulaştırabilecek **"sebeplere yapışıp** (göğe) **yükselsinler"** de Allah Rasûlünden rahmeti kesiversinler.

Onlar, Allah'ın yarattıklarının en âcizleri ve en zayıfları oldukları halde nasıl böyle sözler söyleyebiliyorlar?

﴿ جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ ٱلْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ ﴾

11- Halbuki onlar, (Peygamber'e karşı birleşen) **birliklerden oluşmuş ve işte şurada yenilgiye uğrayacak bir ordudur.**

11. Yoksa maksatları, batılın zaferi ve hakkın yenilgisi için birleşmek ve bölük bölük ordu haline gelerek birbirleriyle yardımlaşmak mı? Olan budur; fakat bu maksatları asla gerçekleşmeyecektir. Aksine bu konudaki çabaları hüsranla sonuçlanacaktır. Orduları da yenilgiye uğratılacaktır:

"Halbuki onlar, (Peygamber'e karşı birleşen) **birliklerden oluşmuş ve işte şurada yenilgiye uğrayacak bir ordudur."**

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو ٱلْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَٰبُ لْـَٔيْكَةِ ۖ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ ﴾

12- Onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd ve kazıklar sahibi Firavun (peygamberlerini) **yalanladılar.**

13- Semud, Lût kavmi ve Eyke halkı da. İşte onlar (peygamberlere karşı birleşen) **birliklerdir.**

14- Onların her biri rasûlleri yalanladılar. Bu sebeble de azabım (onlara) **hak oldu.**

12. Yüce Allah, onları kendilerinden önceki ümmetlere yaptığını yapmakla karşı karşıya kalmaktan sakındırmaktadır. Kendilerinden önceki ümmetler bunlardan daha güçlü, batıla karşı birleşmeleri daha çetindi.

Bunlar **"Nuh'un kavmi,"** Hûd *aleyhissalam*'ın kavmi olan **"Âd ve kazıklar sahibi,"** yani pek büyük orduların ve dehşet verici gücün sahibi **"Firavun"** idi.

13. Salih *aleyhissalam*'ın kavmi **"Semûd, Lût kavmi ve"** Şuayb *aleyhisselam*'ın kavmi olan birbirine sarmaş dolaş olmuş ağaç ve bahçelerin sahipleri olan **"Eyke halkı da"** yalanlamışlardı.

"İşte onlar" güçleri ile, araç ve gereçleri ile hakkı reddetmek üzere bir araya gelmiş **"birliklerdir."** Fakat bütün bunların kendilerine hiçbir faydası olmamıştır.

14. "Onların," bu kavimlerin **"her biri rasûlleri yalanladılar. Bu sebeble de azabım,"** (Allah'ın azabı) onlara **"hak oldu."**

Peki, bu sözü geçen (önceki) kavimlere gelen musibetlerin, bunların da (şimdikilerin de) başına gelmesini önleyecek ve bu musibetlerden onları kurtaracak ne özellikleri var?

﴿ وَمَا يَنظُرُ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Bunların işi, ancak geri çevrilmesi mümkün olmayan tek bir bir çığlığa bakar.

15. Eğer bunlar bu yolları izlemeye devam ederlerse kendilerini helâk edip kökten imha edecek olan bir musibeti beklesinler.

﴿ وَقَالُوا۟ رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Dediler ki: 'Rabbimiz! (Azaptan) **payımızı bize hesap gününden önce** (bu dünyada) **hemen ver.'**

16. Bu yalanlayıcılar, cahilliklerinden ve hakka karşı cahilce inatlaşmalarından ötürü azabın çabucak gelmesini isteyerek **"dediler ki: Rabbimiz!** (Azaptan) **payımızı bize hesap gününden önce,"** daha dünyadayken **"hemen ver!"**

Onlar bu sözlerinde direttiler. Ve "Eğer sen doğru sözlü isen, doğruluğunun bir alâmeti olarak gelecek olan o azabı çabucak getir." dediler. Bunun üzerine/buna karşılık Yüce Allah, Rasûlüne şöyle emretmektedir:

﴿ ٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُۥدَ ذَا ٱلْأَيْدِ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Davud'u hatırla! Çünkü o, (Allah'a) **çokça yönelen biriydi.**

17. Senden önceki peygamberlerin sabrettiği gibi sen de **"onların söylediklerine sabret."** Çünkü sözlerinin hakka bir zararı yoktur. Sana da bir zarar veremezler. Onlar ancak kendilerine zarar vermektedirler.

Yüce Allah, Rasûlüne, kavminin yaptıklarına karşı sabretmeyi emretmekle birlikte sabredebilmek için yalnızca Yüce Allah'a ibadet etmekten ve gerçek ibadet edenlerin durumunu hatırlamaktan yardım almasını da emretmektedir. Nitekim bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır:

"O halde söylediklerine sabret, güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et." (Tâhâ, 20/130)

Allah'a ibadet edenlerin en büyüklerinden biri de Allah'ın peygamberi Davud *aleyhisselam*'dır. O **"güçlü"** bedeni ve kalbi itibarıyla Yüce Allah'a ibadet üzere olan büyük güç sahibi bir **"kulumuz"** idi.

"Çünkü o," bütün işlerinde Allah'a **"çokça yönelen biri idi."** Allah'ı severek, O'na bağlanarak, O'ndan korkarak, O'ndan umarak ve O'na çokça yalvarıp yakararak/dua ederek Allah'a çokça yönelmekteydi.

Aynı zamanda yaptığı bazı hatalardan vazgeçerek ve samimi olarak tevbe ederek de Allah'a çokça dönen biriydi.

﴿ إِنَّا سَخَّرْنَا ٱلْجِبَالَ مَعَهُۥ يُسَبِّحْنَ بِٱلْعَشِيِّ وَٱلْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَٱلطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ كُلٌّ لَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ ﴾

18- Biz dağları amade kıldık da onlar akşam ve kuşluk vakti onunla birlikte tesbih ederlerdi.

19- Toplu haldeki kuşları da... Her birisi yalnız O'na yönelirdi.

18-19. Onun, Rabbine çokça yönelişinin ve çokça ibadet edişinin bir sonucu olarak Yüce Allah, dağları, onunla birlikte Rablerini hamd ile tesbih edecek şekilde amade kılmıştı.

Ayrıca onunla birlikte **"toplu haldeki kuşları da"** amade kılmıştık. **"Her birisi,"** dağlar da, kuşlar da **"yalnız O'na"**/Yüce Allah'a **"yönelirdi."** Çünkü bunlar Yüce Allah'ın, **"Ey dağlar, siz de onunla tesbih edin ve ey kuşlar siz de!"** (Sebe, 34/10) buyruğuna uyarak bu tesbihi yapıyorlardı.

İşte bu, Yüce Allah'ın ona, Zatına ibadet hususunda bir lütfuydu.

Daha sonra Yüce Allah, ona ihsan etmiş olduğu pek büyük hükümdarlık lütfunu da söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُۥ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْحِكْمَةَ وَفَصْلَ ٱلْخِطَابِ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Onun hükümranlığını pekiştirdik. Ona hikmeti ve hakkı batıldan ayıracak şekilde konuşup hükmetme kabiliyetini verdik.

20. "Onun hükümranlığını pekiştirdik." Bu hususta ona vermiş olduğumuz sebeplerle Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla mülkünü sağlamlaştırdığı araç ve gereçlerin çokluğuyla ona güç verdik.

Daha sonra Yüce Allah, ona ilmi de lütuf ve ihsan etmiş olduğunu belirterek **"Ona hikmeti,"** nübüvveti ve pek büyük bilgiyi **"ve"** insanlar arasındaki anlaşmazlıklarda/davalarda **"hakkı batıldan ayıracak şekilde konuşup hükmetme kabiliyetini verdik."**

﴿ ۞ وَهَلْ أَتَىٰكَ نَبَؤُا۟ ٱلْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا۟ ٱلْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Sana o davacıların haberi ulaştı mı? Hani onlar, duvarı tırmanarak (Davud'un) **ibadet yerine inmişlerdi.**

21. Yüce Allah, peygamberi Davud *aleyhisselam*'a insanlar arasında hakkı batıldan ayırıcı şekilde konuşup hükmetmeyi ihsan etmiş olduğunu, onun bu özelliğiyle tanınıp bu sebepten ona başvurulduğunu beyan ettikten sonra Davud *aleyhisselam*'a bir sınama ve işlemiş olduğu bir hata dolayısıyla bir öğüt kıldığı husus hakkında, huzurunda davalaşan iki davacının haberini söz konusu etmektedir.

Bu hatası dolayısıyla da Yüce Allah, onun tevbesini kabul etmiş ve günahını bağışlamıştır. İşte bu maksatla böyle bir davayla ona başvurulması imkânını hazırlamıştır. Peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır:**"Sana o hasımların haberi ulaştı mı?"** Çünkü o, gerçekten hayret edilecek bir haberdir. **"Hani onlar duvarı tırmanarak"** Davud'un **"ibadet yerine inmişlerdi."** İbadet ettiği yere izin istemeksizin girmişlerdi.

﴿ إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ ۖ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ ۖ خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَٱحْكُم بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَٱهْدِنَآ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلصِّرَٰطِ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Onlar Davud'un yanına (ansızın) **girince o onlardan korktu. Onlar da şöyle dediler: 'Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etti. O nedenle aramızda hak ile hükmet, zulme sapma ve bize doğru yolu göster.'**

22. Bu iki davacı, onun yanına kapıdan girmemişlerdi. Davud *aleyhisselam*, yanına izinsiz girdiklerini görünce onlardan korktu. Onlar da ona, **"'Korkma,"** biz **"iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık"**/zulüm **"etti. O nedenle aramızda hak ile"**/adaletle **"hükmet."** Ve birimizin hakkını alıp ötekine vererek **"zulme sapma ve bize doğru yolu göster.' dediler."**

Yani bu iki davacının amacı, sadece hakkın açıkça ortaya çıkmasıydı. Durum böyle olunca onlar kendi durumlarını dosdoğru anlatacaklardı. O nedenle de Allah'ın peygamberi Davud *aleyhisselam*, kendisine verdikleri korkudan dolayı rahatsız olmadı ve onları azarlamadı. Onlardan biri şöyle dedi:

﴿ إِنَّ هَٰذَآ أَخِى لَهُۥ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِىَ نَعْجَةٌ وَٰحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِى فِى ٱلْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- 'Bu, benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir koyunum var. O, «O koyunu da bana ver.» dedi ve konuşmada beni bastırdı.'

23. "Bu benim kardeşimdir." sözü, ya din ya nesep ya da samimi arkadaşlıkları dolayısıyla kardeş olduklarını ortaya koyan bir ifadedir. Bu kardeşlik, birbirlerine haksızlık etmemelerini gerektirmektedir ve böyle bir kardeşten görülecek bir haksızlık ise başkasının haksızlığından daha büyüktür.

"Onun doksan dokuz koyunu vardır." Buradaki koyundan kasıt hanımdır. Bu ise büyük bir hayırdır ve böyle bir kimsenin Allah'ın kendisine verdikleriyle kanaat etmesi gerekir.

"Benim ise bir koyunum var," o, ona da göz dikerek **"O koyunu da bana ver,"** onu da bana bırak ve o da benim himayeme girsin **"dedi ve konuşmada beni bastırdı."** Yani bu maksadını gerçekleştirinceye yahut gerçekleştirecek noktaya gelinceye kadar bu ısrarını sürdürdü ve lafta beni yendi.

Davud *aleyhisselam* onun bu sözlerini işitince aralarında hükmünü verdi. Onların biraz önce nakledilen sözlerinden de anlaşıldığı üzere bu olay, o şahsın anlattığı gibi cereyan etmiştir. Bundan dolayı diğeri konuşma gereğini dahi duymamıştır. O halde herhangi bir kimsenin itiraz ederek "Davud *aleyhisselam* diğer davacının sözünü dinlemeden niye hüküm vermiştir?" demesinin bir anlamı yoktur.

Onun verdiği hükme gelince; o şöyleydi:

﴿ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْخُلَطَآءِ لَيَبْغِى بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسْتَغْفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴾

24- Dedi ki: 'Andolsun o, senin koyununu koyunlarına katmayı istemekle sana zulmetmiş. Ortakların birçoğu, hiç şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler. Ancak iman eden ve salih ameller işleyenler hariç; ama böyleleri de ne kadar azdır!' Bunun üzerine Davud, Bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Hemen Rabbinden mağfiret diledi, secdeye kapandı ve (tevbe ederek Allah'a) **yöneldi.**

24. İşte ortakların, birlikte bulunanların pek çoğunun âdeti ve durumu budur. Bu yüzden sözlerini şöyle sürdürmüştür: **"Ortakların birçoğu, hiç şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler."** Çünkü zulüm, nefislerin bir vasfıdır.

"Ancak iman eden ve salih ameller işleyenler hariç." Çünkü onların sahip oldukları iman ve salih amel, onları zulmetmekten alıkoyar.

"Ama böyleleri de ne kadar azdır!" Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kullarımdan şükredenler pek azdır."** (Sebe. 34/13)

"Bunun üzerine," aralarında hüküm verdikten sonra **"Davud, Bizim kendisini imtihan ettiğimizi,"** onu sınadığımızı ve uyanıp kendisine gelmesi için böyle bir davayla karşı karşıya kalmasını sağladığımızı **"anladı. Hemen"** kendisinden sadır olanlar sebebiyle **"mağfiret diledi, secdeye kapandı ve"** samimi tevbe ve ibadetle Allah'a **"yöneldi."**

﴿ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴾

25- Biz de onun bu mağfiret dileğini kabul ettik. Şüphesiz onun, nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.

25. "Biz de onun bu," ondan sadır olana dair **"mağfiret dileğini kabul ettik."** Yüce Allah, ayrıca ona çeşit çeşit lütuflar da ihsan etti. Bu yüzden şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz onun, nezdimizde bir yakınlığı," yüksek bir mevkii **"ve güzel bir dönüş yeri vardır."**

Davud *aleyhisselam*'dan sadır olan bu günahı -ayrıca zikredilmesine gerek olmadığı için- Yüce Allah zikretmemiştir. Bunun ne olduğunu anlamaya kalkışmak, gereksiz bir iştir. Burada anlatılmak istenen, Yüce Allah'ın bize belirttiği üzere Allah'ın ona lütufta bulunduğu, onun da Yüce Allah'a tevbe edip döndüğü, mekânının yükseltildiği ve tevbeden sonra çok daha iyi ve mükemmel bir konuma yükseldiğidir.

﴿ يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ ﴾

26- Ey Davud! Biz, seni yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet ve hevâya uyma! Yoksa o, seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlara ise hesap gününü unuttuklarından dolayı şiddetli bir azap vardır."

26. "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde," dinî ve dünyevî hükümleri yürürlüğe koyan **"bir halife kıldık."**

"O halde insanlar arasında hak ile"/adaletle **"hükmet."** Bu ise ancak olması gerekeni bilmekle, vakıayı bilmekle, bir de hakkı uygulayabilecek güce sahip olmakla mümkün olur.

"ve hevâya uyma!" Yakınlık, arkadaşlık, birine duyulan muhabbet veya diğerine olan öfken ve kinin dolayısıyla kimseyi kayırmaya kalkışma!

"Yoksa o" hevâ, **"seni Allah'ın yolundan saptırır,"** dosdoğru yolun dışına çıkartır.

"Allah'ın yolundan sapanlara ise," özellikle de bunu kasten yapanlara **"hesap gününü unuttuklarından,"** hesap gününden gaflete düştüklerinden **"dolayı şiddetli bir azap vardır."**

Eğer o kimseler, bu günü akıllarından çıkarmaz ve kalplerine de o günün korkusu yerleşecek olursa hiçbir zaman fitneye düşüren hevalarının arkasına takılarak haktan sapmazlar.

﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنَ ٱلنَّارِ﴾

27- Biz; göğü, yeri ve ikisi arasındekileri boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. (Girecekleri cehennem) **ateşinden dolayı vay o kâfirlerin haline!**

27. Yüce Allah, gökleri ve yeri yaratmadaki eksiksiz hikmetini haber vermekte, onları boş yere, yani faydasız, amaçsız, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadığını bildirmektedir. **"Bu, kâfirlerin,"** Rableri hakkındaki **"zannıdır."** Çünkü onlar, O'nun hakkında celal ve azametine yakışmayan zanlarda bulunurlar.

"(Girecekleri cehennem) **ateşinden dolayı vay o kâfirlerin haline!"** Onların haksızlıklarına karşı verilecek ceza, ateş olacaktır. Ve bu azap onların her yanlarını kuşatacaktır.

Allah, gökleri ve yeri hak ile ve hak için yaratmıştır. Bu sayede kullarının O'nun bilgisinin ve kudretinin kemalini, egemenliğinin genişliğini bilmesi için var etmiştir. Yegane mabudun yalnızca O olduğunu, göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey yaratamamış varlıkların ibadete layık olmadıklarını anlasınlar, öldükten sonra dirilişin hak olduğunu, Allah'ın hayır ehliyle şer ehli arasında adil hükmünü vereceğini bilsinler, Allah'ın hikmetini bilmeyen cahiller de O'nun, vereceği hükümde iki tarafa eşit davranacağını sanmasınlar diye yaratmıştır.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿أَمْ نَجْعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلْمُفْسِدِينَ فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ ٱلْمُتَّقِينَ كَٱلْفُجَّارِ﴾

28- Yoksa Biz, iman eden ve salih ameller işleyenlerle yeryüzünde fesat çıkaranları yahut takvâ sahipleriyle günahkârları bir mi tutacağız (sanıyorlar)?

28. Bu, Bizim hikmetimize de, hükmümüze de yakışmaz.

﴿كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾﴾

29- (Bu,) **âyetlerini iyice düşünsünler ve olgun akıl sahipleri de öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir Kitaptır.**

29. "(Bu)... **sana indirdiğimiz mübarek,"** pek çok hayır ve pek büyük ilim ihtiva eden **"bir Kitaptır."** Her türlü sapıklıktan uzaklaştırıp hidâyete iletir ve her türlü hastalığa şifa ihtiva eder. O, karanlıklarda kendisinin aydınlığında yol alınan bir nurdur. Bu kitapta mükelleflerin gerek duyabileceği her türlü hüküm vardır. O, her bir maksada dair kat'i delilleri içerir. Sahip olduğu özellikler dolayısıyla o, Allah'ın dünyayı yarattığı günden beri gönderilmiş en üstün kitaptır.

"Âyetlerimi iyice düşünsünler," Kitabın, indiriliş hikmeti budur: İnsanlar, onun âyetleri üzerinde iyice düşünsünler, o âyetlerdeki ilimleri çıkarsınlar, sırlarını ve hikmetlerini iyiden iyiye incelesinler! Bu Kitap üzerinde iyice düşünmek, anlamlarını tefekkür etmek, tekrar tekrar onun üzerinde fikir geliştirmek sayesinde onun bereket ve hayırları elde edilir.

Bu buyruk, Kur'ân-ı Kerîm üzerinde düşünmeyi teşvik ettiği gibi bunun, amellerin en faziletlisi olduğuna, tefekkür ederek Kur'ân okumanın, bu maksadı gerçekleştirmeyen hızlıca okumadan daha faziletli olduğuna delildir.

"Olgun akıl sahipleri de öğüt alsınlar diye," yani sağlam akıl sahipleri, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri üzerinde iyiden iyiye düşünerek her ilmi öğrenirler ve her maksada erişirler.

Bu buyruk, kişinin aklının mükemmelliği ve doğruluğu oranında bu Kitaptan öğüt alıp yararlanabileceğine delildir.

﴿ وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَ ۚ نِعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾

30- Biz, Davud'a Süleyman'ı bahşettik. O, ne güzel kuldu! Çünkü o, (Allah'a) **çokça yönelen biri idi.**

30. Yüce Allah, Davud *aleyhisselam*'dan övgüyle bahsedip başından geçen olayları ve mazhar olduğu lütufları zikrettikten sonra oğlu Süleyman *aleyhisselam*'dan da övgüyle söz ederek şöyle buyurmaktadır:

"Biz, Davud'a Süleyman'ı bahşettik." Ona Süleyman'ı lütfederek ihsanda bulunduk ve onunla gözünü aydın ettik. **"O"** Süleyman *aleyhisselam*, **"ne güzel kuldu!"** Yani o, övülmeyi gerektiren sıfatlara sahipti.

"Çünkü o," bütün hallerinde Allah'a **"çokça yönelen biri idi."** Gönülden O'na bağlıydı, hep O'na yöneliyordu. O'nu candan seviyor, O'nu anıyor, O'na dua ediyor, yalvarıp yakarıyordu.

O'nu razı edecek hususlarda bütün gayretini ortaya koyuyor, O'nun rızasını her şeyin önünde tutuyordu. Bunu gösteren olaylardan biri de şuydu:

﴿ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِٱلْعَشِىِّ ٱلصَّٰفِنَٰتُ ٱلْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّىٓ أَحْبَبْتُ حُبَّ ٱلْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّى
حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِٱلْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَىَّ ۖ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ ﴾

31- Hani ona akşam üzeri bir ayağını toynağı üzerinde dikerek duran safkan koşu atları sunulmuştu.

32- O demişti ki: 'Ben mal sevgisi yüzünden Rabbimi anmaktan geri kaldım.' Derken güneş gözden kayboldu.

33- (O:) **'Onları bana geri getirin.'** (dedi). **Sonra da boyunlarına ve ayaklarına vurmaya başladı.**

31. Süleyman'a, durdukları vakit tek ayağını tırnağı üzere dikip öbür ayakları üzerinde duran göz alıcı ve hoşa giden görünüşe sahip olan -özellikle de hükümdarlar gibi bunlara ihtiyacı olan kimseler için önemli olan- atlar sunuldu. Derken güneş battı. Böylelikle bu atlar, onu akşam namazından ve akşam üzeri Allah'ı anmaktan oyalamış oldu.

32. O da yaptığına pişman olarak, kendini Allah'ı anmaktan oyalayan şeyleri Allah için feda etmek niyetiyle Allah'ın sevgisini ve Allah'ı sevmeyi onlardan öne alarak dedi ki: **"Ben mal sevgisi yüzünden Rabbimi anmaktan geri kaldım."**

Buradaki sevmek, tercih etmek manasınadır. Yani ben mal sevgisini -özellikle de at sevgisini- tercih ederek **"Rabbimi anmaktan geri kaldım. Derken güneş gözden kayboldu."**

33. "Onları bana getirin." dedi. Sonra da **"boyunlarına ve ayaklarına vurmaya başladı."** Yani boyunlarına ve ayaklarına kılıç darbeleri indirerek onları kesmeye başladı.

﴿ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Andolsun Biz, Süleyman'ı imtihandan geçirdik ve tahtı üzerine bir ceset bıraktık. Sonra o, (tevbe ederek Allah'a) **yöneldi.**

34. "Andolsun Biz, Süleyman'ı imtihandan geçirdik." Hükümdarlığının elinden gitmesi ve ondan ayrı kalmasıyla onu sınadık. Bunun sebebi, beşer tabiatının gerektirdiği bir hata olmuştu.

"Ve tahtı üzerine bir ceset," bir şeytan **"bıraktık."** Yüce Allah, bu şeytanın onun hükümdarlık tahtına oturmasını hüküm ve takdir etmişti. Bu da Süleyman *aleyhisselam*'ın sınanması döneminde onun mülkünde tasarruf etmişti.

"Sonra o" Süleyman *aleyhisselam* tevbe ederek Yüce Allah'a **"yöneldi."**

﴿ قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ ٱلرِّيحَ
تَجْرِى بِأَمْرِهِۦ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَٱلشَّيَٰطِينَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِى ٱلْأَصْفَادِ ﴾

35- Dedi ki: 'Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir hükümranlık ver! Çünkü Sen, bol bol ihsan edensin.'

36- Biz de emriyle istediği yere yumuşak bir şekilde esip giden rüzgarı onun emrine verdik.

37- Ve şeytanları, (onlardan) **her bir bina ustasını, dalgıçları ve;**

38- Zincirlerle bağlı olan diğerlerini de (onun emrine verdik).

35-38. Yüce Allah, onun duasını kabul buyurdu, onu affetti ve hükümdarlığını ona geri verdi. Ayrıca ondan sonra hiçbir kimsenin sahip olamayacağı bir mülkü de fazladan ihsan etti. Bu ise şeytanların onun emrine verilmiş olmasıydı. Onlar, ona

istediği binayı yapıyor, onun için denizlere dalıyor, oradan inciler ve süs eşyaları çıkartıyorlardı. Aralarından isyan edenler olursa onları da zincire vuruyordu.

﴿ هَٰذَا عَطَآؤُنَا فَٱمۡنُنۡ أَوۡ أَمۡسِكۡ بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- 'İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık ister ver, ister (vermeyip) **yanında tut; hesapsızdır.'**

39. Ona dedik ki: **"İşte bu Bizim bağışımızdır."** Onunla gözün aydın olsun. Bundan **"ister"** dilediğin kimseye **"ver, ister"** dilediğin kimseye de "(vermeyip) **yanında tut; hesapsızdır."** Bu hususta senin için herhangi bir sıkıntı yoktur, hesaba çekilmen de söz konusu değildir. Çünkü Yüce Allah, onun adaletinin mükemmel, verdiği hükümlerin çok güzel olduğunu biliyordu. Bu bağışların Süleyman *aleyhisselam*'a dünyada verilmiş olmasından, âhirette de benzeri lütufların ona verilmeyeceği sanılmasın. Aksine âhirette de onun için pek büyük bir hayır olacaktır. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır.

40. Yani o, Allah'a yakınlaştırılmış, Yüce Allah'ın çeşitli lütuflarına mazhar olmuş, kendilerine lütufta ve ihsanda bulunulmuş olan kullardandır.

Davud ve Süleyman -ikisine de selâm olsun- Kıssalarından Çıkan Bazı Dersler ve Hükümler:

1. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kendisinden öncekilerin haberlerini, ibadetlerini, ileri derecedeki sabırlarını ve Allah'a yönelişlerini; onun kalbine sebat vermek ve nefsini huzura kavuşturmak için anlatmakta, bu hususta onlarla yarışma şevkini artırmak, onların yaklaşmaya çalıştıkları Yüce Allah'a yakınlaşma arzusunu harekete getirmek ve kavminin eziyetlerine karşı daha sabırlı olmasını sağlamak için hatırlatmaktadır.

Bundan dolayı Yüce Allah, kavminin eziyetlerinden ve hem onun hakkında hem de getirdiği Kitap hakkında söylediklerini zikrettikten sonra sabretmesini emretmiş, sonra da Davud'u hatırlayarak ona uymasını istemiştir.

2. Yüce Allah, Zatına itaat uğrunda hem kalben, hem de bedenen güçlü olunmasını sever ve bundan övgüyle bahseder. Çünkü bunun sonucunda itaat güzel ve çok olur, zayıflık ve gevşeklikte hasıl olmayan pek çok sonuç husule gelir. Kul, güçlü olmanın sebeplerini elde etmeye çalışmalı, gücü sarsan ve nefsin azmini kıran tembelliğe ve gevşekliğe meyletmemelidir.

3. Bütün işlerde Allah'a yönelmek, Allah'ın peygamberlerinin vasıflarından ve seçkin kullarının özelliklerindendir. Nitekim Yüce Allah, Davud ve Süleyman'dan *-ikisine de selâm olsun-* bundan dolayı övgüyle söz etmektedir. Bu yüzden onlara uyulmalı ve doğru yolu izlemek isteyenler, onların hidâyetleriyle hidâyet bulmalıdır: **"İşte bunlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy."** (el-En'am, 6/90)

4. Yüce Allah, peygamberi Davud *aleyhisselam*'a çok güzel bir ses lütfetmişti. Bu ses sayesinde Yüce Allah, tesbihle sesini yükselttiği vakit dağların ve dilsiz kuşların ona karşılık vermelerini, sabah ve akşam vaktinde onunla birlikte tesbih etmelerini sağlamıştı.

5. Allah'ın, kulu üzerindeki en büyük nimetlerinden biri de ona faydalı bir ilim nasip etmesi, insanlar arasında hüküm vermeyi ve hakkı batıldan ayırt etmeyi bilmesidir. Nitekim Yüce Allah, kulu Davud *aleyhisselam*'a böyle bir lütufta bulunmuştu.

6. Yüce Allah'ın, peygamberlerini ve seçkin kullarını, bazı yanlışlıkları olduğu zaman, onları sınayarak o sakıncalı hususun ortadan kalkmasını sağlayacak şekilde imtihan etmesi, onlara olan inâyetinin bir tecellisidir. Bunun sonucunda onlar, önceki hallerinden daha mükemmel bir hale ulaşırlar. Nitekim Davud ve Süleyman'ın *-ikisine de selâm olsun-* başından geçenler de böyledir.

7. Peygamberler, *-Allah'ın salat ve selamları üzerlerine olsun-* Yüce Allah'tan tebliğ ettikleri hususlarda hatadan masumdurlar. Çünkü risaletin maksadı, ancak bu yolla gerçekleşir. Bununla birlikte insan tabiatının gereği olan birtakım hata ve kusurları olabilir. Ancak Yüce Allah, lütfuyla bu hallerini hemen telafi etmelerini sağlar.

8. Davud *aleyhisselam* çoğu zamanlarda Rabbine hizmet etmek için ibadete tahsis ettiği bir yerde olurdu. Bu yüzden iki davacı ibadet ettiği yerin duvarını aşarak yanına varmışlardı. Çünkü o, tek başına ibadetgahına çekildi mi kimse onun yanına girmezdi. Hakkında hüküm vermesi gereken olaylar pek çok olmakla birlikte vaktinin tamamını insanlara ayırmazdı. Aksine vaktinin bir

bölümünde Rabbi ile başbaşa kalır, O'na ibadetle saadet bulurdu. Bu ibadet de bütün işlerinde ihlâslı olmasına yardımcı olurdu.

9. Yöneticilerin ve başkaların huzuruna girerken edep kurallarına dikkat etmek gerekir. Bu iki davalı, alışılmadık bir halde ve kapının dışında başka bir yerden Davud *aleyhisselam*'ın huzuruna girdikleri vakit, o onlardan korkmuş ve bunu pek uygun bir davranış olarak görmemişti.

10. Dava taraflarının edebe aykırı davranışları ve yapmamaları gereken bir işi yapmaları, hakimin ve yöneticinin adaletle hükmetmesine engel olmamalıdır.

11. Davud *aleyhisselam* kemal derecesinde, kusurları affeden, bağışlayan, ilim sahibi biriydi. Kendisinden izin almaksızın dava tarafları onun yanına girdikleri halde onlara kızmadı. Halbuki o, bir hükümdardı. Ama onları ne azarladı, ne de onlara ağır bir söz söyledi.

12. Bir mazlumun, kendisine zulmeden kimse hakkında "Sen bana zulmettin," "Ey zalim!" veya "Ey bana haksızlık eden!" vb. sözler söylemesi caizdir. Çünkü bu iki hasım da "Biz iki davacıyız, birimiz diğerine haksızlık etti." demişlerdir.

13. Bir kişi, çok değerli ve büyük bir ilim sahibi olsa dahi kendisine öğüt verecek yahut nasihatte bulunacak bir kimseye kızmamalı ve rahatsız olmamalıdır. Aksine bu öğüdü hemen kabul etmeli ve teşekkür etmelidir. Çünkü iki davacı, Davud *aleyhisselam*'a öğüt verdikleri halde o, onların öğütlerine kızmadı, rahatsız olmadı, bu tutumları onu haktan da uzaklaştırmadı. Aksine aralarında adaletle hüküm verdi.

14. Akrabalar ve arkadaşlar arasında cereyan eden ortaklıklar, malî ve dünyevî ilişkilerin çokluğu, aralarında haksızlıklara ve birinin diğerine düşmanlık beslemesine sebep olur. Bunu önleyecek tek husus ise Allah'tan korkup takvaya sarılmak, karşılaşılan şeylere iman ve salih amel yardımıyla sabretmektir. Bu ise insanlar arasında çok az görülen bir husustur.

15. İstiğfar ve ibadet (özellikle namaz) günahlara keffârettir. Allah, Davud *aleyhisselam*'ın günahının bağışlanmasını, onun Allah'tan mağfiret dilemesine ve secdeye kapanmasına bağlamıştır.

16. Allah, kulları Davud ve Süleyman *aleyhimesselam*'a, O'na yakın olmak ve güzel bir mükâfatla ikramda bulunmuştur. Bu yüzden onların başlarından geçen bu olayların, Allah nezdindeki derecelerini eksilttiğini kimse zannetmemelidir. Bu, Yüce Allah'ın, ihlâsa erdirmiş olduğu kullarına olan lütfunu eksiksiz

ihsan etmesinin bir neticesidir. O, onları mağfiret edip günahlarının izlerini üzerlerinden giderdiği takdirde bütün bunların doğurduğu sonuçları da onlardan uzaklaştırır. Bu yüzden insanlar, onların birtakım günahlarını öğrenecek olurlarsa kalplerine onların, ilk derecelerinden daha aşağıya düştükleri kanaati doğmamalıdır. Yüce Allah, bütün olumsuz sonuçları ortadan kaldırmıştır. Kerîm ve Ğaffâr olan Allah için bu zor değildir.

17. İnsanlar arasında hükmetmek, dinî bir mertebedir. Allah'ın peygamberleri ve O'nun seçkin kulları bu görevi üstlenmişlerdir. Bu görevi yerine getirenin vazifesi ise hak ile hükmetmek ve hevâdan uzak durmaktır. Hak ile hükmetmek ise şer'î hükümleri ve halleri bilmeyi gerektirir. Aynı şekilde hakkında hüküm verilecek olan meselenin türünü ve bu meselenin şer'î hükmün kapsamına sokulma keyfiyetini de bilmelidir. Bunlardan birini bilmeyen bir kimse, hüküm veremez, onun böyle bir işe kalkışması da helâl değildir.

18. Hakimin hevâdan sakınması ve hevâsının etkisi altında kalabileceğini daima hatırında tutması gerekir. Çünkü hiçbir nefis, hevâsının hükmüne girmekten uzak kalamaz. Bunun yerine o, hakkı maksat olarak gözetmek ve hasımlardan herhangi birine duyduğu sevgi veya nefreti, hüküm vereceği vakit bir kenara bırakmak için nefsiyle cihad etmeli ve ona karşı mücadele vermelidir.

19. Süleyman *aleyhisselam*, Davud *aleyhisselam*'ın faziletlerinden ve Allah'ın ona ihsan ettiği lütuflarından biridir. Çünkü O, Süleyman'ı ona bağışlamıştır. Allah'ın kuluna en büyük nimetlerinden biri de ona salih bir evlat ihsan etmesidir. Hele bu evlat bir de âlim olursa, nur üstüne nur olur.

20. Yüce Allah, **"O ne güzel kuldu! Çünkü o çokça** (Allah'a) **yönelen biri idi."** buyruğunda Süleyman *aleyhisselam*'dan övgüyle söz etmektedir.

21. Yüce Allah'ın, kullarına salih ameller ve üstün ahlâkî değerler lütfetmesi O'nun, kuluna pek çok hayır ve iyilik ihsan etmesi demektir. Lütfedip bağışlayan O olduğu halde bu nimetler dolayısıyla o kullarından övgüyle söz etmesi de apayrı bir lütuftur.

22. Süleyman *aleyhisselam* Yüce Allah'ın sevgisini bütün sevgilerden önde tutmuştur.

23. Kulu Allah'tan alıkoyup meşgul eden her şey yerilmiştir ve uğursuzdur. Öyleyse kul, böyle bir şeyden uzak durmalı ve kendisi için faydalı olan şeylere yönelmelidir.

24. Meşhur bir kaide vardır: "Bir şeyi Allah için terk edene Allah ondan hayırlısını verir." Süleyman *aleyhisselam* da nefislerce sevilen asil atları boğazlayarak Allah'ın sevgisini öne geçirdiğinde Allah, ona bunların yerine bunlardan daha hayırlısını ihsan etti.

Zira yumuşakça esen rüzgarı ona amade kılmıştı ki sabah gidişi bir aylık, öğleden sonra dönüşü bir aylık mesafe olan bu rüzgar, onun emriyle dilediği yere esip giderdi. Yine Ademoğullarının güç yetiremediği işlere güç yetiren şeytanları da ona amade kılmıştı.

25. Şeytanların/cinlerin emir altına alınması, Süleyman *aleyhisselam*'dan sonra kimseye nasip olmayacaktır.

26. Süleyman *aleyhisselam* hükümdar bir peygamberdi. Dilediğini yapardı; fakat o, adaletten başka bir şey istemezdi. Sade kul peygamber ise böyle değildir. Onun iradesi, Allah'ın emrine tâbi olur. O neyi yapar, neyi terk ederse ancak Allah'ın emriyle yapar.

Nitekim peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in durumu da buydu ve bu durum, diğerinden daha mükemmeldir.

﴿ وَٱذۡكُرۡ عَبۡدَنَآ أَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِنُصۡبٖ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Kulumuz Eyyûb'u da hatırla! Hani o, Rabbine, 'Şeytan, bana bitkinlik ve eziyet verdi.' diye seslenmişti.

41. Yani öğüt ve şeref sahibi bu Kitapta, **"kulumuz Eyyûb'u da"** en güzel şekliyle **"hatırla"** ve en güzel şekilde onu öv! Ona hastalık isabet etmiş ve o, bu sıkıntılara sabretmişti. Rabbinden başkasına şikâyet etmediği gibi O'ndan başkasına da sığınmamıştı.

"Hani o, Rabbine," başkasına değil de yalnızca O'na şikâyet ederek demişti ki: Rabbim, **"şeytan bana bitkinlik ve eziyet verdi,"** yani bana yorgunluk, meşakkat ve sıkıntı verdi. Şeytan, bedenine musallat olmuş ve ona üflemişti. Bunun neticesinde vücudunda yaralar açılmış, arkasından da bu yaralar irin tutmuştu. Alabildiğine sıkıntıya düşmüştü, ayrıca aile halkı ve malı da telef olup gitmişti.

﴿ ٱرۡكُضۡ بِرِجۡلِكَۖ هَٰذَا مُغۡتَسَلُۢ بَارِدٞ وَشَرَابٞ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- 'Ayağını yere vur! İşte hem yıkanacak, hem de içilecek soğuk bir su!'

42. Ona, **"Ayağını yere vur."** denildi. Yani oradan kendisiyle yıkanacağın, içeceğin bir suyun kaynaması ve böylelikle hastalığının ve seni rahatsız eden hususların senden uzaklaşıp gitmesi için ayağını yere vur! O da denileni yapınca yorgunluğu ve sıkıntıları gitti, Yüce Allah ona şifa verdi.

﴿ وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ أَهۡلَهُۥ وَمِثۡلَهُم مَّعَهُمۡ رَحۡمَةٗ مِّنَّا وَذِكۡرَىٰ لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Biz, ona tarafımızdan bir rahmet ve olgun akıl sahipleri için de bir öğüt olmak üzere aile halkını ve onlarla birlikte bir o kadarını daha bağışladık.

43. "Biz, ona tarafımızdan," kulumuz Eyyub'a -sabrettiği için- **"bir rahmet"** verdik; dünyevî ve uhrevî bir mükâfatla rahmetimizden onu mükâfatlandırdık **"ve olgun akıl sahipleri için de bir öğüt olmak üzere,"** akıl sahipleri Eyyub'un durumunu hatırlayıp ibret alsınlar ve böylelikle sıkıntılara sabredildiğinde Yüce Allah'ın, dünya ve âhirette bunun mükâfatını verdiğini ve bu durumdaki kimsenin dua etmesi halinde duasını kabul ettiğini bilsinler diye **"aile halkını"** (bir görüşe göre Yüce Allah aile halkını diriltmiştir) **"ve onlarla birlikte bir o kadarını daha"** dünyada **"bağışladık."** Yüce Allah, böylelikle onu zenginleştirdi ve ona çok büyük miktarda mal verdi.

﴿ وَخُذۡ بِيَدِكَ ضِغۡثٗا فَٱضۡرِب بِّهِۦ وَلَا تَحۡنَثۡۗ إِنَّا وَجَدۡنَٰهُ صَابِرٗاۚ نِّعۡمَ ٱلۡعَبۡدُۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٞ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- (Ona dedik ki:) 'Eline bir demet sap al da onunla (hanımına) vur ve yeminini bozma!' Gerçekten Biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu! Çünkü o, (Allah'a) çokça yönelen biri idi.

44. "(Ona dedik ki:) **'Eline bir demet sap al da onunla vur ve yeminini bozma.'"** Müfessirlerin dediğine göre o, hastalığı ve sıkıntısı esnasında bir sebepten ötürü hanımına öfkelenmiş ve eğer Allah, kendisine şifa verecek olursa hanımına yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti. Yüce Allah da ona şifa vermişti. Ancak hanımı salih ve gerçekten ona iyilikte bulunan biriydi. O nedenle Yüce Allah, hem hanımına, hem de kendisine merhamet buyurdu ve ona içinde yüz tane sap bulunan bir demet ile bir defa vurarak yemininin gereğini yerine getirmesi yönünde fetva verdi.

"Gerçekten Biz onu"/Eyyûb'u **"sabırlı bulduk."** Onu pek büyük zorluklarla ve sıkıntılarla sınadık da o, Allah rızası için bunlara sabretti. **"O ne güzel kuldu!"** Rahatlık zamanında da, zorluk zamanında da, sıkıntılı zamanlarında da, bolluk zamanlarında da ubûdiyetin bütün mertebelerinde kemâle ermişti.

"Çünkü o, (Allah'a) **çokça yönelen biri idi."** Dinî ve dünyevî hususlarda Yüce Allah'a çokça yönelir, Rabbini çokça anar, O'na çokça dua eder, O'nu çok severdi ve O'na yürekten bağlıydı.

﴿ وَٱذْكُرْ عِبَٰدَنَآ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ أُو۟لِى ٱلْأَيْدِى وَٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Güç ve basiret sahibi kullarımız olan İbrahim, İshak ve Yakub'u da an!

45. Yüce Allah buyuruyor ki: **"Güç,"** yani Yüce Allah'a ibadet hususunda güç sahibi, Allah'ın dini hususunda da **"basiret sahibi kullarımız olan İbrahim"** Halilullah ile oğlu **"İshak ve"** onun oğlu **"Yakub'u da"** güzel bir şekilde **"an!"**

Böylece Yüce Allah, onları hem faydalı ilme sahip olmak, hem de çokça salih amel işlemekle nitelendirmektedir.

﴿ إِنَّآ أَخْلَصْنَٰهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى ٱلدَّارِ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Biz, onları hususi bir özellikle seçip ihlâsa erdirmiştik ki bu özellik daima ahiret yurdunu hatırlamaktır.

46. "Biz onları hususi," pek büyük ve oldukça muazzam **"bir özellikle seçip ihlâsa erdirmiştik ki bu özellik daima ahiret yurdunu hatırlamaktır."** Âhiret yurdunu hatırlamayı onların kalplerine yerleştirdik ve en seçkin vakitlerde onun için amel işlemelerini sağladık. İhlâs ve Allah'ın gözetimi altında olma bilinci, onların daimî vasfıydı.

Ayrıca kendileri de âhiret yurdunu hatırlamanın bir sebebidirler. Öğüt alan kimseler, onların hallerini düşünerek öğüt alır ve ibret almak isteyenler de onlar vasıtasıyla ibret alırlar. Ayrıca onlar, en güzel şekilde anılan kimselerdir.

﴿ وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ ٱلْمُصْطَفَيْنَ ٱلْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Şüphesiz onlar, katımızda seçkin ve hayırlı kimselerdendirler.

47. "Şüphesiz onlar katımızda," Allah'ın en seçkin kulları arasından seçmiş olduğu **"seçkin ve"** güzel ahlâk sahibi, dosdoğru ameller işleyen **"hayırlı kimselerdendirler."**

﴿ وَٱذْكُرْ إِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ ٱلْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- İsmail'i, Elyesa'yı ve Zülkifl'i de an! Hepsi de hayırlı kimselerdendi.

48. Yani bu peygamberleri de en güzel şekilde an, en güzel övgülerle öv! Çünkü onların her biri, Yüce Allah'ın insanlar arasından seçtiği hayırlı kimselerdi. Allah, onları amel, ahlâk, övülmeye değer sıfatlar ve dosdoğru hasletlerin en mükemmeliyle seçkin kılmıştı.

﴿ هَٰذَا ذِكْرٌ ۚ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- Bu, bir hatırlatmadır. Şüphe yok ki takvâ sahipleri için güzel bir dönüş yeri vardır.

49. "Bu," yani bu seçkin peygamberlere ve onların güzel vasıflarına dair anlatılanlar **"bir hatırlatmadır."** Onlar, şanı yüce, üstün ve şerefli Kur'ân-ı Kerîm'de anılmış, hatırlanmışlardır. Öğüt alanlar onların durumlarından öğüt alır. Güzel örneklere uymak isteyen kimseler, onların övülmeye değer vasıflarına uyarlar. Bu anma sayesinde Yüce Allah'ın onlara lütfetmiş olduğu tertemiz vasıfları ve insanlar arasında yaydığı namları bilinmiş olur.

İşte bu, anma/hatırlama çeşitlerinden biridir. Yani hayırlı kimselerin hatırlanmasıdır. Bu anma/hatırlama çeşitlerinden biri de iyi kimselerle kötü kimselerin görecekleri karşılıkların hatırlanmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki takvâ sahipleri için,"** erkek olsun kadın olsun emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak suretiyle Rablerinden korkup sakınan kimseler için **"güzel bir dönüş yeri vardır."**

Daha sonra bu dönüş yerini etraflı bir şekilde açıklamak üzere Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ جَنَّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ ٱلْأَبْوَٰبُ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- (O da) **kapıları kendileri için açılmış olan Adn cennetleridir.**

50. Bu cennetin konaklarının/meskenlerinin kapıları kendileri için açılmış olacak, açma ihtiyacı bile duymayacaklar; orada kendilerine hizmet edilecektir.

Adn cennetleri, sürekli kalınacak cennetler demektir. O cennetlerde bulunanlar, başka bir yere gitmek istemeyeceklerdir. Çünkü o cennetlerin mükemmelliği ve nimetlerinin kemali hatırlarına böyle bir şey getirmeyeceği gibi kendileri de oradan çıkmayacak ve çıkarılmayacaklardır.

İşte bu da onların tam bir güven ve huzur içinde olacaklarına, Adn cennetlerinde kapılarının kapanmasını gerektirecek hiçbir şey bulunmayacağına delildir.

﴿ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَـٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Onlar orada (tahtlarına) **yaslanırlar ve** (hizmetçilerinden) **pek çok meyve ve içecek isterler.**

51. **"Onlar orada"** süslü "(tahtlarına)" ve dayalı döşeli mekanlara **"yaslanırlar ve** (hizmetçilerinden) **pek çok meyve ve içecek isterler."** Hizmetçilerine canlarının çektiği, gözlerinin zevk alacağı meyve ve içecek türünden her şeyi getirmelerini emrederler. Bu da oradaki nimetlerin, rahatın ve huzurun kemaline, zevklerin en mükemmel şekilde olacağına delildir.

﴿ ۞ وَعِندَهُمْ قَـٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- Yanlarında, bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış yaşıt (huriler) **vardır.**

52. **"Yanlarında,"** onlara eş olarak verilecek olan hûrilerden **"bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş/eşlerinin bakışlarını üzerlerinde toplamış yaşıt** (huriler) **vardır."** Hem onlar sadece eşlerine bakar, hem de eşleri yalnız onlara bakar. Çünkü hepsi de çok güzeldir. Her biri diğerini sever, ondan başkasını aramaz, kimse eşinin yerine bir başkasını istemez. Onun yerinde bir başkasının olmasını arzu etmez. Bunlar **"yaşıt"** ve gençlik yaşının en mutedili, en güzeli ve en tatlısı olduğu bir yaştadırlar.

﴿ هَـٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- İşte bu (nimetler), **hesap günü için size va'dedilenlerdir.**

53. **"İşte bu,"** ey takvâ sahipleri! Salih amellerinizin karşılığı olmak üzere **"hesap günü için size va'dedilenlerdir."**

﴿ إِنَّ هَـٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُۥ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- İşte Bu, bizim bitmez tükenmez rızkımızdır.

54. **"İşte bu,"** nimet yurdunun sakinlerine ihsan ettiğimiz **"Bizim bitmez tükenmez rızkımızdır."** Ardı arkası kesilmez. Aksine o, bütün vakitlerde var olacak ve her an artacaktır. Keremi sonsuz, çok şefkatli, pek merhametli son derece cömert, lütfu geniş, hiçbir kimseye muhtaç olmayan, her türlü hamde layık, Latif, Rahman, mutlak egemen, Celil, Cemil, pek lütufkar, göz kamaştırıcı ihsanların sahibi, nimetleri sayılamayacak, iyiliğinin bir kısmı dahi kuşatılamayacak kadar kesintisiz ve kapsamlı lütufların sahibi yüce Rab için bunlar, pek büyük şeyler değildir.

﴿ هَـٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّـٰغِينَ لَشَرَّ مَـَٔابٍ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Bu (muttakilerin mükafatı) **böyledir. Azgınlar için ise gerçekten kötü bir dönüş yeri vardır.**

55. **"Bu** (muttakilerin mükafatı) **böyledir."** Takvâ sahipleri için açıkladığımız mükâfatlar vardır.

"Azgınlar," küfür ve isyanlarında haddi aşanlar **"için ise gerçekten kötü bir dönüş yeri vardır."** Onların varacakları, dönüp girecekleri yer çok kötüdür.

Daha sonra Allah, bu yerin mahiyetiyle ilgili geniş açıklamalarda bulunmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- (O da) **cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. O, ne kötü döşektir!**

56. Her türlü azabı kendinde toplamış, harareti çok çetin olan **"cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir."** Orada kendilerini her yönden kuşatacak olan bir azaba maruz kalacaklardır. Onların üstlerinde de, altlarında da ateş katmanları bulunacaktır.

"O, ne kötü döşektir!" Onlara hazırlanmış olan bu mesken ve karar yeri ne kadar da kötüdür!

﴿ هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ ﴾

57- İşte bu; kaynar su ve irindir. Onu tatsınlar.

57. "İşte" varacakları yer **"bu;"** şiddetli azap, horluk, rezillik ve ibretli cezalara çarptırılacaklardır. **"kaynar su"** alabildiğine sıcak bir sudur ve onu içecekler de bu kaynar su onların bağırsaklarını paramparça edecek **"ve irindir. Onu tatsınlar."** içecekler arasındaki en tiksinti verici olan, tadı son derece acı, kokusu son derece iğrenç bir şeyi/irini tatsınlar.

﴿ وَءَاخَرُ مِن شَكْلِهِۦٓ أَزْوَٰجٌ ﴿٥٨﴾ ﴾

58- Onun türünden daha başka çeşit çeşit (azaplar da) **vardır.**

58. "Onun türünden," o kabilden **"daha başka çeşit çeşit** (azaplar da) **vardır."** Azabın her türlüsü, her çeşidi olacaktır. Bunlarla azap edilecek ve perişan olacaklardır.

﴿ هَٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُوا۟ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا۟ بَلْ أَنتُمْ ۖ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ۖ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ ﴾

59- (Önderler diyecek ki:) **'İşte bu, sizinle birlikte** (ateşe) **zorla girecek bir gruptur. Rahat yüzü görmesin onlar! Zira ateşi boylayacaklardır.'**

60- (Tabiler de,) **'Hayır! Asıl siz rahat yüzü görmeyin! Zira bunu başımıza siz getirdiniz. Ne kötü bir yerdir burası!' diyecekler.**

59-60. Cehennem ateşine gelip bir araya toplanacakları vakit birbirlerine sövüp sayacak ve aralarında şöyle konuşacaklardır: "(Önderler diyecek ki:) **'İşte bu, sizinle birlikte** (ateşe) **zorla girecek bir gruptur. Rahat yüzü görmesin onlar! Zira ateşi boylayacaklardır."** Cehenneme atılmak üzere sonradan getirilen grup da onlara, **"'Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin! Zira bunu,"** bu azabı, ona davet etmeniz, bizi fitneye düşürüp saptırmanız ve bu azaba sebep olmanız-

dan ötürü **"başımıza siz getirdiniz. Ne kötü bir yerdir,"** hepimiz için çok kötü ve çok şerli bir kalma yeridir **"burası!' diyecekler."** Sonra da kendilerini azdırıp saptıranlara şöyle beddua ederler:

﴿ قَالُوا۟ رَبَّنَا مَن قَدَّمَ لَنَا هَٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى ٱلنَّارِ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Diyecekler ki: 'Rabbimiz! Bunu başımıza kim getirdiyse onun ateşteki azabını kat kat artır.'

61. Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"Herkese** (azap) **iki kattır. Fakat siz bilmiyorsunuz."** (el-A'raf, 7/38)

﴿ وَقَالُوا۟ مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ ٱلْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَٰهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴾

62- Diyecekler ki: 'Ne oluyor, kendilerini kötülerden saydığımız adamları niye (aramızda) **göremiyoruz?'**

63- 'Alaya aldığımız o kimseler (burada yok mu)**, yoksa** (buradalar da) **onları gözden mi kaçırdık?'**

62. Ateşe girdikten sonra **"Diyecekler ki: 'Ne oluyor, kendilerini kötülerden saydığımız adamları niye** (aramızda) **göremiyoruz?"** Yani kötülerden olduklarını, cehennem azabını hak ettiklerini iddia ettiğimiz kimseleri niye göremiyoruz? Bunlar mü'minlerdir. Kahrolasıca cehennem ehli, onları ateşte görebilecekler mi diye onları orada arayacaklardır.

63. "Alaya aldığımız o kimseler (burada yok mu)**, yoksa** (buradalar da) **onları gözden mi kaçırdık?"** Onları burada görmeyişimizin iki sebebi olabilir:

Ya biz onları kötülerden saymakla hata ettik. Aksine onlar iyi ve hayırlı kimselerdi. Onlara söylediğimiz sözler ise sadece onlarla alay etmek kabilindendi. Nitekim işin aslı da böyledir. Zira Yüce Allah, cehennemliklere şöyle buyuracaktır: **"Gerçek şu ki kullarımdan, 'Rabbimiz iman ettik, bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin hayırlısısın.' diyen bir topluluk vardı. Siz ise onları alaya aldınız. Öyle ki onlar**(la alayınız) **size, Beni anmayı unutturdu. Siz onlara gülüp geçiyordunuz."** (el-Müminûn, 109/110)

Ya da (belki de) onlar bizimle birlikte azaptadırlar, fakat gözümüzden kaçmıştır. Aslında onlar da bizimle birlikte azap görüyorlar, ama biz onları göremiyoruz.

Bu düşüncenin, dünya hayatındayken kalplerinde besledikleri bir inanç olması ihtimali vardır. Böylece onların dünyada besledikleri bu inanç ve iman ehli kimselerin ateşte azap göreceklerine çokça hüküm vermeleri kalplerinde iyice yer etmiştir, öyle ki onların ayrılmaz bir sıfatı haline gelmiştir. O bakımdan onlar cehennem ateşine de bu halleriyle girecekler ve bu sözleri söyleyeceklerdir.

Bu sözleri, dünyada hakikatleri tersyüz ettikleri gibi cehennem ateşinde de aynı şekilde hakikatleri sulandırmak maksadıyla söyleyecekleri bir söz de olabilir. Bundan dolayı A'raftakiler, cehennemdekilere şöyle diyeceklerdir: **"Kendilerini Allah'ın rahmetine erdirmeyeceğine yemin ettiğimiz kimseler bunlar mı idi? İşte onlara, 'Girin cennete, size hiçbir korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz.'** (denilmiştir)." (el-A'raf, 7/49)

Yüce Allah, söz söyleyenlerin en doğrusu olduğu halde verdiği bu haberi tekid etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ ٱلنَّارِ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- Cehennem ehlinin (bu şekilde) **çekişmeleri, hiç şüphesiz bir gerçektir.**

64. "Cehennem ehlinin (bu şekilde) **çekişmeleri,"** sözünü ettiğim bu karşılıklı atışmaları **"hiç şüphesiz bir gerçektir,"** bunda en ufak bir tereddüt yoktur.

﴿ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- De ki: 'Ben ancak bir uyarıcıyım. Bir, tek ve Kahhâr olan Allah'tan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur.'**

66- 'O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir; Aziz'dir, Ğaffar'dır.'

65. Ey bu yalanlayıcılara gönderilen Peygamber! Senden, senin elinde olmayan ve senin yetkin olmayan şeyler isteyecek olurlarsa onlara **"de ki: Ben ancak bir uyarıcıyım."** Benim bütün yapabileceğim bundan ibarettir. Yetki Allah'ın elindedir. Ben size emir ve yasakları bildiririm, sizi hayra teşvik eder, kötülükten uzak durmaya çağırırım. **"Artık kim hidâyet bulursa o ancak kendi faydasına olmak üzere hidâyete ermiş olur. Kim saparsa yalnız kendi zararına sapmış olur."** (Yunus, 10/108)

"Bir, tek ve Kahhâr olan Allah'tan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur."** İlâh olarak bilinecek ve gerçekten ibadeti hak edecek O'ndan başka hiç kimse yoktur.

Bu buyruktaki kat'i delil, Yüce Allah'ın uluhiyetini vurgulamaktadır. Bu delil, O'nun tek ve kahhar oluşudur. Yani her şeyi kahrı/idaresi altına alması, her şeyin O'nun gücünün mahkumu olmasıdır. Çünkü kahir olmak, vahdaniyeti/tek oluşu gerektirir. İki kişinin birden kahir olması mümkün değildir. Kahredici güce sahip olmakta da iki kişinin eşit olabilecekleri asla düşünülemez.

O halde kahhâr olup her şeyi gücüyle idare eden, tek ve eşsiz olandır ve tek başına kahhâr olduğu gibi ibadete de tek başına O layıktır.

66. Yüce Allah, uluhiyetini, rububiyet tevhidini ifade ederek de vurgulamaktadır: **"O; göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."** Onları yaratan, görüp gözeten, idarenin bütün türleriyle işlerini idare edip yürütendir.

"Aziz'dir," bunca büyük mahlukatı, kendisiyle yaratmış olduğu mutlak güce ve izzete sahip olandır.

Tevbe ederek kendisine dönüp günahlarına son verenlerin küçüğüyle büyüğüyle bütün günahlarını çokça bağışlayan **"Ğaffar'dır."**

İşte kendisine ibadet olunması gereken ve ibadete layık olan budur. Hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, zarar veremeyen, fayda sağlayamayan, hiçbir yetki ve emre sahip olamayan, güç ve iktidarı bulunmayan, günahları ve hataları bağışlama imkânına sahip olmayanlar ise ibadete layık değildirler.

﴿ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

67- De ki: 'O, büyük bir haberdir.'

68- 'Siz ise ondan yüz çevirmektesiniz.'

67. Sakındırarak, korkutarak, teşvik ederek ve uyararak **"de ki: O, büyük bir haberdir."** Yani benim size haber verdiğim öldükten sonra diriliş, kabirlerden kalkış ve amellerin karşılığının görülmesi, çokça önemsenmesi ve gözden uzak tutulmaması gereken büyük bir haberdir.

68. Fakat **"siz ise ondan yüz çevirmektesiniz."** Sanki siz, hesapla, cezayla ya da mükâfatla hiç karşılaşmayacakmış gibi davranıyorsunuz. Eğer benim

sözlerimden herhangi bir şüpheniz varsa, verdiğim bu haberde tereddütteyseniz, şunu bilin ki ben, sizlere daha önce hakkında hiçbir bilgim bulunmayan şeyleri bildiriyorum, hiçbir kitapta okumadığım şeyleri söylüyorum. Sizlere verdiğim haberler gerçektir. Herhangi bir ilave yapmadığım gibi, bir şey de eksiltmiyorum. Bunlar benim doğru söylediğimin en büyük delilidir. Size getirdiğimin hak oluşunun en açık belgesidir.

İşte bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

﴿ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- 'Mele-i A'lâ, birbirleri ile tartışırlarken benim onlara dair hiçbir bilgim yoktu.'

70- 'Bana ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için vahyediliyor.'

69. "Mele-i A'lâ," yani melekler **"birbirleri ile tartışırlarken benim onlara dair hiçbir bilgim yoktu."** Allah, bana öğretmese, bana vahyetmese, benim bunları bilmem mümkün değildir. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

70. "Bana ancak apaçık," yani uyarıcılık vasfı çok net ortada olan **"bir uyarıcı olduğum için vahyediliyor."** Gerçekten de ondan daha açık bir uyarıcı yoktur.

Daha sonra mele-i âlâda geçen tartışmayı beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

71- Hani Rabbin, meleklere şöyle demişti: 'Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım.'

72- 'Ona tam bir şekil verip de içine ruhumdan üflediğim vakit derhal onun için secdeye kapanın.'

71-72. "Hani Rabbin, meleklere" haber vermek üzere **"Ben çamurdan,"** maddesi çamur olan **"bir beşer yaratacağım. Ona tam bir şekil verip"** cismini düzenleyip tamamlayarak **"içine ruhumdan üflediğim vakit derhal onun için secdeye kapanın."**

﴿ فَسَجَدَ الْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ ٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

73- Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler.

74- Ancak İblis hariç. O, büyüklük tasladı. Zaten o, kâfirlerden idi.

73-74. Melâike-i kiram, onun yaratılışı tamamlanıp kendisine ruh üfleneceği vakit Rablerinin emrini yerine getirmek ve Adem *aleyhisselam*'a da saygı olmak üzere secde etmeye kendilerini hazırladılar. Adem *aleyhisselam*'ın yaratılışı, bedeni ve ruhuyla tamamlandığı vakit Yüce Allah, ilim hususunda Adem ile melekleri imtihan etti. Adem'in onlara üstünlüğü ortaya çıktı ve Allah da onlara secde emrini verdi.

"Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler. Ancak İblis hariç." O secde etmedi. Hem Rabbinin emrine hem de Âdem'e karşı **"büyüklük tasladı. Zaten o, kâfirlerden idi.."** Yüce Allah'ın ilminde de zaten kafirdi.

﴿ قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ۖ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- Buyurdu ki: 'Ey İblis, iki elimle yarattığım (Âdem'e) **secde etmekten seni alıkoyan nedir?** (Adem'e secde etmeyi) **gururuna mı yediremedin, yoksa** (Rabbine karşı) **kibirlenenlerden mi oldun?'**

75. Yüce Allah, onu azarlayarak **"buyurdu ki: Ey İblis, iki elimle yarattığım,"** iki elimle yaratarak diğer yaratılanlar arasında kendisine böyle bir özellik verip şerefli kıldığım, lütufta bulunduğum böyle bir varlığa **"secde etmekten seni alıkoyan nedir?"** Oysa bu, ona karşı büyüklenmemeyi gerektirir. Sen secde etmeyi **"gururuna mı yediremedin, yoksa kibirlenenlerden mi oldun?"**

﴿ قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Dedi ki: 'Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.'

76. İblis, Rabbine karşı çıkarak **"dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."** Onun kanaatine göre ateş, çamurdan hayırlıydı. Bu kıyas ise tutarsızdır. Çünkü ateş; şerrin, fesadın, kibrin, gelişigüzelliğin ve hafifliğin kaynağıdır. Çamur ise ağırlığın, alçakgönüllülüğün

sembolü, çeşitli ağaç ve bitkilerin yeşertildiği/bitirildiği kaynaktır. Çamur, ateşe galip gelir ve onu söndürür. Ayrıca ateş, var olmak için başka bir maddeye ihtiyaç duyar, çamur ise kendi başına mevcuttur.

İşte bu, şeytanların elebaşısının yaptığı bir kıyastır. O, bu kıyasla Yüce Allah'ın sözlü emrine karşı gelmiştir. Bu kıyasın ne kadar batıl ve tutarsız olduğu ise açıkça ortadadır. Ya onun öğrencileri içinden kendi kıyaslarıyla hakka karşı çıkanlar hakkında ne demeli? Şüphesiz ki bütün bu kıyaslar, onun yaptığı bu kıyastan daha batıl, daha tutarsızdır.

﴿ قَالَ فَٱخۡرُجۡ مِنۡهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٞ ٧٧ وَإِنَّ عَلَيۡكَ لَعۡنَتِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ٧٨ ﴾

77- Buyurdu ki: 'O halde çık oradan. Çünkü sen artık kovulmuş birisin.'

78- 'Hesap gününe kadar da lanetim şüphesiz senin üzerindedir.'

77. Yüce Allah ona **"buyurdu ki: O halde çık oradan,"** semadan ve o şerefli yerden! **"Çünkü sen artık kovulmuş birisin."** Uzaklaştırılmış ve (rahmetten) kovulmuş birisisin.

78. "Hesap gününe kadar da" ebediyen ve daima **"lanetim,"** seni rahmetimden kovup uzaklaştırışım **"şüphesiz senin üzerinedir."**

﴿ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ٧٩ ﴾

79- Dedi ki: 'Rabbim, o halde diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver!'

79. Bu talebi, Âdem *aleyhisselam*'a ve onun zürriyetine duyduğu aşırı düşmanlıktandır. Böylelikle Yüce Allah'ın, azdırmasını takdir ettiği kimseleri azdırma imkânını bulmak istemiştir.

﴿ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ٨٠ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡوَقۡتِ ٱلۡمَعۡلُومِ ٨١ ﴾

80- Buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin."

81- "Bilinen vaktin (geleceği) **güne kadar."**

80-81. Yüce Allah, hikmeti böyle gerektirdiği için onun duasını kabul ederek **"buyurdu ki: Sen mühlet verilenlerdensin. Bilinen vaktin** (geleceği) **güne kadar."** Âdem'in zürriyeti tamamlanıp imtihanın da sona ereceği vakte kadar.

İblis, kendine mühlet verileceğini öğrenince murdarlığından ötürü hem Rabbine, hem Âdem *aleyhisselam*'a hem de onun soyundan gelecek olanlara karşı duyduğu düşmanlığını açıkça ortaya koydu:

﴿ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ٨٢ إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ٨٣ ﴾

82- Dedi ki: 'İzzetine yemin ederim ki onların hepsini mutlaka azdıracağım.'

83- 'Ancak içlerinden ihlâsa erdirilmiş kulların hariç.'

82-83. "Dedi ki: İzzetine yemin ederim ki onların hepsini mutlaka azdıracağım." Buradaki ifadenin yemin olma ihtimali vardır. Buna göre o, Yüce Allah'ın izzeti hakkı için onların hepsini azdırmaya çalışacağına yemin etmiş olmaktadır.

"Ancak içlerinden ihlâsa erdirilmiş kulların hariç." İblis, Yüce Allah'ın, onları hile ve tuzaklara karşı koruyacağını biliyordu.

Baştaki ifadenin, yemin değil de Allah'ın izzetinden yardım dilemek anlamına gelme ihtimali de vardır. Çünkü o, her bakımdan aciz olduğunu ve Allah'ın dilemesi olmaksızın hiç kimseyi saptıramayacağını bildiği için Âdem *aleyhisselam*'ın soyundan gelenleri azdırmak için Allah'ın izzetini anarak yardım istemiştir.

O, gerçekten Allah'ın düşmanıdır. Biz de ey Rabbimiz, acizler, kusurlular olarak kendisine şeref verdiğin, mükerrem kıldığın Âdem'in zürriyetinden gelenler olarak, sahip olduğumuz her nimeti Senden diliyoruz, bunu itiraf ediyoruz. Senin o büyük izzetin, kudretin, her mahluku kuşatan rahmetinle, üzerimizdeki her türlü musibeti kendisiyle bizlerden uzaklaştırdığın merhametinle ona karşı savaşmakta, ona düşmanlık beslemekte, kötülüklerinden korumakta ve tuzaklarına düşmemek için senin yardımını istiyoruz. Bizim duamızı kabul edeceğine dair hüsnü zan besliyoruz ve bize bildirdiğin şu vaadine iman ediyoruz: **"Rabbiniz buyurdu ki: Bana dua edin, ben de duanızı kabul edeyim."** (el-Mümin, 40/60) Biz de bize emrettiğin üzere Sana dua ediyoruz. Bize va'dettiğin üzere dualarımızı kabul buyur. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin.

﴿ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ ﴾

84- Buyurdu ki: 'Hakikat şudur -ki Ben sadece hakikati söylerim-:

85- Cehennemi, andolsun sen ve onlar arasından sana uyanların hepsi ile dolduracağım.'

84. Yüce Allah **"buyurdu ki: Hakikat şudur -ki Ben sadece hakikati söylerim."** Yanı hak. Benim sıfatımdır; Benim sözüm de haktır:

85. "Cehennemi andolsun sen ve onlar arasından," yanı Âdem'in zürriyetinden geleceklerden **"sana uyanların hepsi ile dolduracağım."**

﴿ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾ ﴾

86- De ki: 'Bu (davetime) **karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben, haddim olmayan iddialarda bulunan biri de değilim.'**

87- 'O (Kur'ân) **da ancak cin ve insanlar için bir öğüttür.'**

88- 'Onun haberini(n doğruluğunu) **bir süre sonra kesinlikle bileceksiniz!'**

86. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, insanlara delili açıklayıp doğru yolu beyan edince Allah ona hitaben şöyle buyurmuştur: **"De ki: Buna,"** benim sizi davet etmeme **"karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben, haddim olmayan iddialarda bulunan biri de,"** hakkım olmayan bir iddiada bulunan ve bilgim olmayan şeylerin peşinden giden kimselerden **"değilim."** Ben, ancak bana vahyolunana uyarım.

87. "O," bu vahiy ve Kur'ân **"ancak cin ve insanlar için bir öğüttür."** Gerek dinî, gerek dünyevî maslahatlarından kendilerine faydalı olacak her hususta ondan öğüt alırlar. Böylelikle bu Kitap, onlar için bir şeref ve yükselme sebebi olur. Onu bilenler için bu böyledir. İnat edenlere karşı ise o, aleyhte bir delildir.

Bu büyük sûre gerçekten hikmetli öğütleri, büyük haberi içeren, Kur'ân'ı yalanlayıp ona karşı çıkan, Kur'ân'ı getireni de yalanlayanlara karşı kesin ve açık deliller ortaya koyan bir sûredir. O, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları ile takvâ sahiplerinin ve azgınların görecekleri karşılıkları haber vermektedir. Bundan dolayı bu sûrenin baş tarafında Kur'ân-ı Kerim'in çok şerefli ve öğüt sahibi oluşuna yemin edilmekte, sûrenin sonunda da onun bütün cin ve insanlar için bir öğüt olduğu dile getirilmektedir.

Bu iki ifade arasında da çokça hatırlatmalarda ve öğütlerde bulunulmaktadır. Mesela: **"Kulumuz Davud'u hatırla."** (17. âyet); **"Güç ve basiret sahibi kullarımızı... da an."** (45. âyet); **"Tarafımızdan bir rahmet ve... bir öğüt olmak üzere."** (43. âyet); **"Bu bir hatırlatmadır."** (49. âyet) gibi...

Allah'ım! Bu Kitaptan bilmediklerimizi bize öğret, gerek gafletten gerekse terk etmekten kaynaklanan unuttuklarımızı da bize hatırlat!

88. "Onun haberini(n doğruluğunu) **bir süre sonra,"** azap başınıza ineceği ve artık kurtuluş yolları tamamıyla kapanacağı vakit **"kesinlikle bileceksiniz."**

Sa'd sûresinin tefsiri, -Yüce Allah'ın lütuf ve yardımıyla- burada sona ermektedir.

سورة الزمر

ZÜMER SÛRESİ

-39-

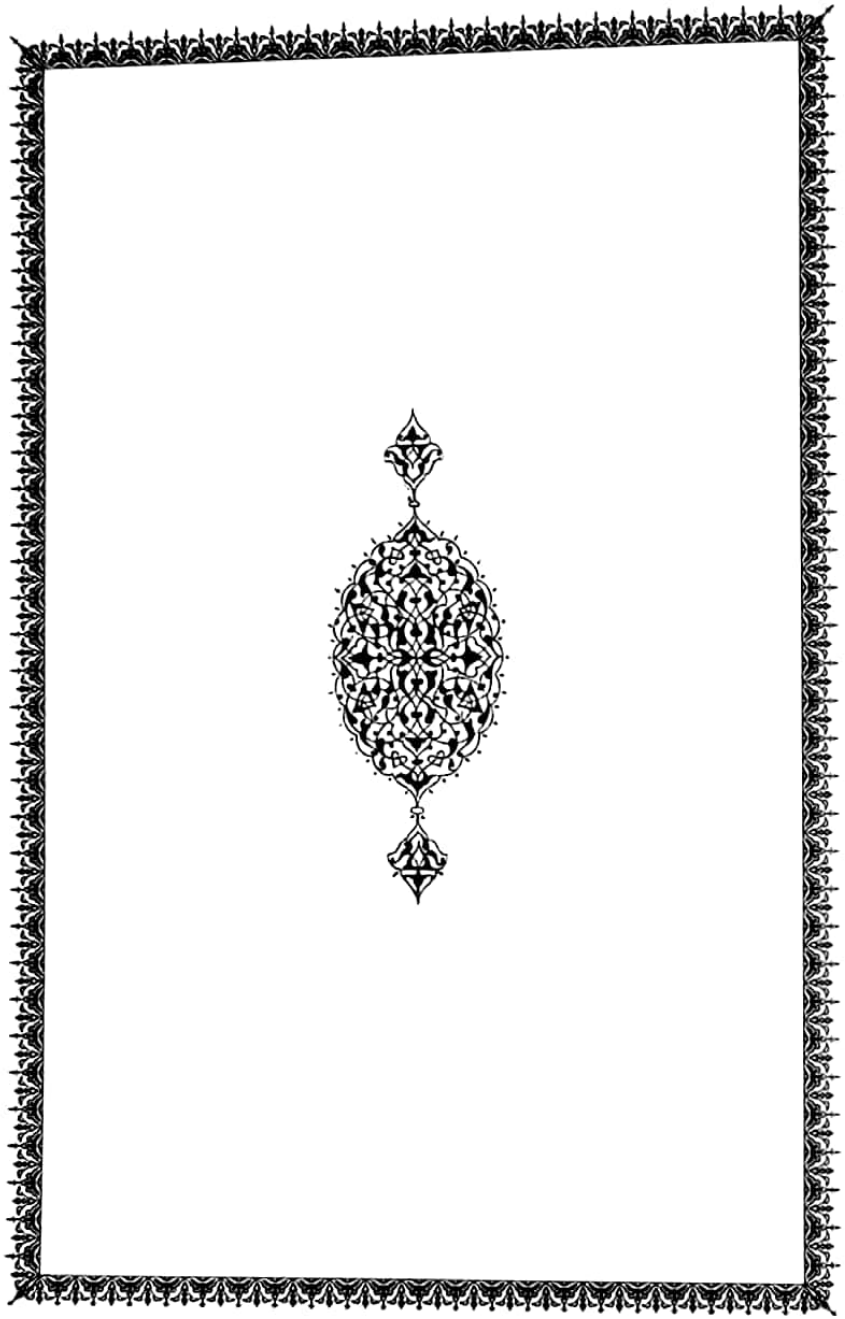

39- ZÜMER SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 75 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ﴿٢﴾﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Bu Kitap, Aziz ve Hakim olan Allah tarafından indirilmiştir.

2- Şüphe yok ki Biz sana Kitabı hak ile indirdik. O halde Allah'a, dini yalnız O'na hâlis kılarak ibadet et.

1. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in azameti, bu yüce kelâmın sahibinin ve onu indirenin celalini haber vermekte ve onun Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından indirildiğini bildirmektedir.

Yani bütün mahlukatın ilahı olmak, sadece O'nun sıfatıdır. Çünkü O, azamet ve kemâl sahibidir. Aziz'dir; izzet sıfatı ile bütün mahlukatı emrinin altına almıştır. Her şey O'nun huzurunda zilletle boyun eğip itaat etmiştir. Hakim'dir; yaratmasında ve emretmesindeki hikmeti sonsuzdur.

İşte Kur'ân-ı Kerîm, bu vasfa sahip olan tarafından indirilmiştir. Kelâm, onu söyleyenin (mütekellimin) bir sıfatıdır. Sıfat da sahibine tâbidir.

Allah nasıl ki her bakımdan kâmilse ve hiçbir şekilde benzeri yoksa, O'nun kelâmı da aynı şekilde her bakımdan kâmil ve benzersizdir. İşte tek başına bu, Kur'ân-ı Kerîm'in mertebesine delâlet eden yeterli bir sıfattır.

2. Bununla birlikte Allah, bu Kitabın kemâlini, kimin üzerine indirildiğini belirterek daha da açıklığa kavuşturmaktadır. Şöyle ki bu Kitap, insanların en şereflisi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerine indirilmiştir.

Böylelikle bu Kitabın Allah tarafından indirilmiş kitapların en şereflisi olduğu, yine onun en şerefli şekilde, yani "hak ile" indiği de anlaşılmış olmaktadır. Bu Kitap, herhangi bir tartışma ve tereddüdün söz konusu olmadığı hak ile insanları karanlıklardan aydınlığa çıkartmak için indirilmiştir.

Bu Kitap, verdiği doğru haberlerinde ve adaletli hükümlerinde de hakkı içermektedir. Delâlet ettiği her husus, ilmî bütün yolların delâletiyle hakkın en muazzam türüdür. Hakkın dışında ise sapıklıktan başka bir şey olamaz.

Bu Kitap, Hak tarafından indirildiğinden, insanlığı doğru yola iletmek üzere hakkı ihtiva ettiğinden ve insanların en şereflisine indirilmiş olduğundan dolayı çok büyük bir nimettir. O halde bu nimetin şükrünü edâ etmek; dini, ihlâs ile sadece Allah'a has kılmak gerekir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O halde Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet et!" Yani gerek İslâm, gerek iman ve ihsan makamları, gerek şeriatın zahirî hükümleri, gerekse de batınî hükümleriyle dinini tamamıyla sadece Allah'a halis kıl, bunları ihlâsla yerine getir. Bu ise bütün bunları sadece Allah için, yalnızca O'nun rızasını gözeterek, bunun dışında herhangi bir maksat gütmemek suretiyle gerçekleşir.

﴿ أَلَا لِلَّهِ ٱلدِّينُ ٱلْخَالِصُ ۚ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَآ إِلَى ٱللَّهِ زُلْفَىٰٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِى مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَنْ هُوَ كَٰذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ ﴾

3- Dikkat edin! Halis din, yalnız Allah'ındır. O'nun dışında dostlar edinenler, 'Biz, bunlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.' (derler.) **Şüphesiz Allah, ihtilâf ettikleri hususlar hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah, yalancı ve kâfir/nankör hiç kimseyi hidâyet erdirmez.**

3. Bu, ihlâs emrini vurgulayan bir buyruktur ve kemâlin bütünüyle Yüce Allah'a ait olduğunu açıkladığı gibi bütün yönleriyle kullarına lütûfkâr olduğunu da açıklamaktadır.

O halde aynı şekilde bütün şaibelerden arınmış, saf ve halis din de yalnız O'nundur. Bu da hem Zatı için, hem de en seçkin kulları için beğenip seçtiği ve onlara uymalarını emrettiği dindir.

Çünkü bu din; sevilmesi, korkulması, kendisinden ümit edilmesi, kullarının ihtiyaçlarını karşılamakta kendisine dönülmesi hususlarında yalnızca Yüce Allah'ın ilâh edinilmesini içerir. İşte kalpleri ıslah eden, temizleyen ve arındıran din budur. Yani ibadette ve hiçbir hususta O'na ortak koşmamaktır.

Çünkü Allah, şirkin/ortaklığın her türünden uzaktır. Ortak koşulan hiçbir şeyde Yüce Allah'a ait bir şey olamaz. Çünkü ortaklığa en muhtaç olmayan O'dur. Diğer taraftan şirk, kalpleri de, ruhları da ifsad eder. Dünya ve âhirette insanları en ileri derecede bedbahtlığa mahkûm eder.

Bundan dolayı Allah, tevhid ve ihlâsı emrettikten sonra Zatına ortak koşulmasını da yasaklamış ve ortak koşanların yerilmiş olduklarını bildirmiştir:

"O'nun dışında dostlar edinenler," ibadetlerini ve dualarını O'ndan başkalarına yönelterek onları dost, yardımcı ve hami edinenler, **"Biz, bunlara ancak bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz,"** yani ihtiyaçlarımızı Allah'a arz etsinler ve O'nun nezdinde bize şefaat etsinler diye ibadet ediyoruz, yoksa biz bunların yaratmadığını, rızık vermediklerini ve hiçbir şeye sahip olamadıklarını biliyoruz, derler ve bu sözleriyle kendilerini mazur göstermeye çalışırlar. Ama bu şekilde davrananlar, O'nun emrettiği ihlâsı terk etmiş ve en büyük haram olan şirke kalkışma cür'eti göstermiş, kendisine denk hiçbir kimse bulunmayan O yüce yaratıcıyı ve mutlak hükümdarı, yaratılmış hükümdarlara kıyas etmişlerdir.

Bozuk akıllarına ve hasta görüşlerine dayanarak şu kanaati ileri sürmüşlerdir: "Nasıl ki hükümdarların yanına ancak onlar tarafından kabul görmüş kimseler ve birtakım şefaatçiler/aracılar vasıtasıyla çıkılır; nasıl ki onların yönetimleri altında bulunanların ihtiyaçlarını kendilerine arz eden ve onların işlerine bakmaları için merhamet duygularını harekete geçiren ve bu hususta gerekli ortamları hazırlayan yardımcıları/bakanları vardır; işte Yüce Allah da böyledir."

Halbuki bu, yapılabilecek en tutarsız kıyaslamadır. Üstelik bu, yüce yaratıcı ile yaratılmış bir mahluku birbirine eşit görmeyi de ihtiva eder. Halbuki yaratılanla yaratan arasında çok büyük bir fark olduğu akıl, nakil ve fıtrat yönünden sabittir.

Zira hükümdarların, kendileriyle yönetimleri altındakiler arasında aracılara ihtiyaç duymaları, yönettiklerinin durumlarını bilmeyişlerinden dolayıdır. Bu yüzden yönettiklerinin durumlarını kendilerine bildirecek kimselere ihtiyaçları vardır. Bazen de ihtiyaç sahibi kimselere kalplerinde bir merhamet bulunmayabilir. Bu yüzden kalplerini yönetilenlere karşı yumuşatacak, onlara merhamet duymalarını sağlayacak kimselere, şefaatçilere ve yardımcılara, kendilerinden çekinecekleri kimselere gerek vardır. Bu kişilerden çekinerek, onların hatırlarını kırmayıp isteklerini yerine getirerek aracı oldukları kimselerin ihtiyaçlarını karşılarlar. Kendileri de aynı şekilde muhtaç kimsedirler. O nedenle fakirlik korkusuyla bazen muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamayabilirler.

Rabbimiz Yüce Allah ise ilmiyle açığı da, gizlisi de dahil her şeyi kuşatmıştır. O'nun kullarının ve egemenliği altında bulunanların hallerini kendisine bildirecek kimselere ihtiyacı yoktur. O yüce Rabbimiz, merhametlilerin en merhametlisi, cömertlerin en cömerdidir. Kullarına merhamet etmesini sağlamak için yarattıklarının hiçbirine muhtaç değildir. Aksine O, kullarına kendi nefislerinden de annebabalarından da daha merhametlidir. Onları Kendisinin merhametine nail olmalarını sağlayacak sebeplere teşvik eden, bu sebepleri yerine getirmeye davet eden O'dur. Kendileri için isteyemedikleri menfaatleri O, onlar için ister. O, hiçbir şeye muhtaç olmayan mutlak Ğani'dir, çok zengindir. Baştan sona bütün yaratılmışlar bir alanda toplanacak olsalar ve O'na isteklerini arzetseler, O da onların her birine isteyip temenni ettiği her şeyi verecek olsa, hiçbir şekilde O'nun zenginliğinden, O'nun nezdinde bulunanlardan bir şey eksilmez. Denize bir iğne daldırılıp çıkartıldığında o iğne denizden ne eksiltiyorsa ancak o kadarını eksiltebilirler.

Bütün şefaatçiler O'ndan korkar, O'nun izni olmaksızın hiç kimse şefaat edemez. Şefaat, bütünüyle O'nun elindedir.

İşte bu gibi farklarla Yüce Allah'a ortak koşanların cahilliği, onların büyük çaptaki akılsızlıkları ve O'na karşı ne kadar küstah oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Yüce Allah'ın şirki affetmeyişinin hikmeti de anlaşılmaktadır. Çünkü şirk, Allah'a dil uzatmak, O'nun şanına leke sürmektir.

Bundan dolayı Allah, ihlâs sahibi kimselerle müşriklerden oluşan iki kesim hakkında -müşrikler için tehdit içeren bir ifadeyle- şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Allah, ihtilâf ettikleri hususlar hakkında aralarında hüküm verecektir."**

Böylece Yüce Allah'ın hükmünün, ihlâs sahibi mü'minleri Naîm cennetlerine yerleştireceği, Allah'a ortak koşanlara da cennete girmeyi haram kılacağı ve onların cehennem ateşinde barınacağı yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

"Şüphe yok ki Allah, yalancı ve kâfir/nankör hiç kimseyi hidâyet erdirmez." Dosdoğru yolu izleme tevfikini onlara ihsan etmez.

Çünkü böyleleri, kendilerine gelen onca öğüt, delil, belge ve mucizeye rağmen bir türlü bu sıfatlarından uzaklaşmayan kimselerdir. Yüce Allah, onlara pek çok delil göstermişti; ama onlar bunları bile bile inkâr edip kâfir olmuş ve onları yalanlamışlardır.

Böylelerine Allah nasıl hidâyet versin ki? Bunlar zaten kapıyı kendi yüzlerine kendileri kapatmıştır. Bundan dolayı Yüce Allah, onların kalbine mühür vurmakla onları cezalandırmıştır. Artık böyleleri iman etmez.

﴿ لَّوْ أَرَادَ ٱللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّٱصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ ۖ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٤﴾ ﴾

4- Eğer Allah, bir evlât edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. Ama O, bundan münezzehtir. O, tek ve Kahhar olan Allah'tır.

4. "Eğer" o akılsız insanların iddia ettiği gibi **"Allah bir evlât edinmek isteseydi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi."** Yarattığı varlıklar arasından dilediğini seçer, kendisine tahsis eder ve onu evlat konumuna çıkartırdı. Ayrıca bir eş edinmeye de ihtiyacı olmaz. Ama **"O, bundan münezzehtir."** Kâfirlerin zannettiklerinden ve inkârcıların nispet ettiklerinden çok yücedir. **"O, tek ve Kahhar olan Allah'tır."** Zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde tektir. Hiçbir hususta O'nun benzeri ve eşi yoktur. O'nun evladı olsaydı vahdaniyetinde O'na benzer bir varlık olması gerekirdi. Çünkü evlat, onun bir parçası olurdu.

O, Kahhâr'dır; ulvî ve süflî âlemin tümünde hükmünü geçirendir. Eğer O'nun bir evladı olsaydı, bu evladı bunların dışında kalırdı ve babasının nazlı bir çocuğu olurdu, O'nunla özel bir münasebeti bulunurdu. Yüce Allah'ın birliği ve dilediğine istediği hükmünü geçirmesi (Kahhâr oluşu) birbirinden ayrılmaz vasıflardır. Çünkü bir ve tek olan, ancak Kahhâr olur, Kahhâr olan da ancak bir ve tek olur. Bu da bütün yönleriyle O'nun ortağı bulunduğu iddiasını ortadan kaldırır.

﴿ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۖ يُكَوِّرُ ٱلَّيْلَ عَلَى ٱلنَّهَارِ وَيُكَوِّرُ ٱلنَّهَارَ عَلَى ٱلَّيْلِ ۖ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّارُ ﴿٥﴾ ﴾

5- O, gökleri ve yeri hak (bir amaç) **ile yaratmıştır. Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar. Güneşi ve ayı** (sizin hizmetinize) **boyun eğdirmiştir ki her biri** (kendi yörüngesinde) **belirli bir süreye kadar akıp gider. Dikkat edin; O, Aziz'dir, Ğaffar'dır.**

5. Allah **"gökleri ve yeri hak** (bir amaç) **ile,"** hikmet ve maslahatla, kullarına emir vermek, yasak koymak, onlara (yaptıklarına karşılık) mükâfat veya ceza vermek için **"yaratmıştır."**

"Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar." Birini diğerinin yerine geçirir; her ikisi bir anda, bir arada bulunmaz. Aksine onlardan biri geldi mi, diğerinin saltanatı ortadan kalkar.

"Güneşi ve ayı" düzenli ve akış yasaları belli bir şekilde **"boyun eğdirmiştir."** Güneş ve ayın **"her biri"** Yüce Allah'ın onlara boyun eğdirişinin bir sonucu olarak **"belirli bir süreye kadar akıp gider."** Bu belirli süre, bu dünya yurdunun harap olup sona ermesidir.

Yüce Allah, bu yurdun bütün araçlarını, güneşini, ayını harap edecek ve mahlukatı yeni bir yaratılışla yaratacaktır. Böylelikle onlar ebedilik yurdu olan cennet veya cehennemde karar kılacaklardır.

"Dikkat edin, O," hiçbir şekilde yenik düşürülemeyen ve her şeyi gücünün mahkûmu kılan **"Aziz'dir."** Hiçbir şey O'na direnemez. Bunca büyük mahlukatı yaratıp bunların hepsini kendi emriyle hareket edecek şekilde boyun eğdirmiş olması da O'nun Aziz oluşunun bir tecellisidir.

Tevbe eden mü'min kullarının günahlarını bağışlayan **"Ğaffar'dır."** Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Muhakkak Ben tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip hidâyet üzere olana karşı çok mağfiret ediciyim." (Tâ-Hâ, 20/82)

O, kendisine şirk koştuktan sonra pek büyük âyetlerini görüp de tevbe eden ve kendisine yönelen kimselerin günahlarını da bağışlayandır.

Yüce Allah'ın Azîz oluşunun bir tecellisi de şudur:

﴿ خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْأَنْعَٰمِ ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ يَخْلُقُكُمْ فِى بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِى ظُلُمَٰتٍ ثَلَٰثٍ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ ٱلْمُلْكُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ ﴾

6- O, sizi tek bir candan yarattı. Sonra da ondan eşini var etti. Sizin için ehlî hayvanlardan sekiz eş indirdi. O, sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde farklı yaratılış aşamalarından geçirerek yaratıyor. İşte bunları yapan, Rabbiniz Allah'tır. Hükümranlık yalnız O'nundur. O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?**

6. Çokluğunuza, yeryüzünün dört bir tarafına yayılmış olmanıza rağmen **"O sizi bir candan yarattı. Sonra da ondan eşini,"** O eşiyle eşi de onunla sükûn bulsun ve bu yolla üzerlerindeki nimet tamamlansın diye **"var etti."**

"Sizin için ehlî hayvanlardan sekiz eş indirdi." Size rahmet olmak üzere ve katından indirilmiş belli bir miktara göre onları O yaratmıştır ki bunlar, En'âm sûresinde sözünü ettiği dört çifttir: **"Sekiz eş** (yaratmıştır)**: Koyundan iki eş, keçiden iki eş... deveden iki eş, sığırdan da iki eş yarattı."** (el-En'âm, 6/142-143)

Yüce Allah'ın, pek çok hayvanı kullarının maslahatı için indirmiş olmasına rağmen özellikle bunları zikretmesi, faydalarının çokluğu, maslahatlarının kapsamlılığı ve üstünlükleri dolayısıyladır. Diğer taraftan bunlar, başka hayvan türlerinin elverişli olmadığı birtakım şeylere özellikle elverişlidirler. Kurban edilmek, Harem bölgesine hediye kurbanı olarak gönderilmek, akika olarak kesilmek, onlarda zekâtın farz olması, diyet olarak yalnızca bunların verilebilmesi gibi...

Yüce Allah, annemizin ve babamızın yaratılışını belirttikten sonra insanların yaratılışının başlangıcını beyan etmektedir: **"O, sizi analarınızın karnında üç karanlık içinde,"** batın karanlığı, rahim karanlığı ve eş/zar karanlığı olmak üzere **"farklı yaratılış aşamalarından geçirerek yaratıyor."** Yani sizin yaratılışınızın aşamaları, ardı arkasına geliyor ve siz, hiçbir mahluk eli değmeyecek, hiçbir göz tarafından görülmeyecek bir halde bulunuyorsunuz. Bu daracık yerde sizi görüp gözeten ve besleyen O'dur.

"İşte bunları yapan, Rabbiniz Allah'tır." Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı amade kılan, sizi yaratan, sizin için davarları ve pek çok nimetleri yaratan, sizi gözetip büyüten, besleyen, işlerinizi çekip çeviren, yegane mabud ve ilâh O'dur. Yaratmasında ve rububiyetinde hiçbir ortağı olmadığı gibi ulûhiyetinde de hiçbir ortağı yoktur, bir ve tektir. Bundan dolayı -devamla- şöyle buyurmaktadır:

"Hükümranlık yalnız O'nundur. O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?"** Yüce Allah, yalnızca kendisinin ibadeti hak ettiğini ve sadece kendisine ihlâsla ibadet edilmesi gerektiğini açıkladıktan sonra nasıl olur da hiçbir şey çekip çeviremeyen ve hiçbir işte en ufak bir dahli ve yetkisi bulunmayan put ve heykellere ibadete yönelirsiniz!

﴿ إِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُوا۟ يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٧﴾ ﴾

7- Eğer kâfir olursanız (bilin ki) **Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz. Şayet şükrederseniz bundan sizin faydanız için razı olur. Hiçbir günahkar nefis, bir başkasının günahını yüklenmez. Sonra dönüşünüz yalnız Rabbinizedir. O da size, yapmakta olduklarınızı haber verecektir. Şüphesiz O, kalplerde olanı çok iyi bilendir.**

7. "Eğer kâfir olursanız (bilin ki) **Allah'ın size ihtiyacı yoktur."** İtaatinizden fayda görmediği gibi, küfrünüzün de O'na bir zararı olmaz. Ancak size vermiş olduğu emir ve yasaklar, size olan katıksız lütuf ve ihsanının bir tecellisidir.

"Bununla birlikte O," kullarına ihsanının kemali dolayısıyla **"kullarının kâfir olmalarına razı olmaz."** Çünkü O, küfrün, kendilerini bir daha mutluluğa kavuşmaları söz konusu olmayacak şekilde bedbahtlığa sürükleyeceğini bilir. Diğer taraftan onları Zatına ibadet etsinler diye yaratmıştır. Bütün varlıkların yaratılış gayesi budur. Bu yüzden onları kendisi için yaratmış olduğu bu amacı terk etmelerine razı olmaz.

"Şayet" Yüce Allah'a, O'nu tevhid etmek ve dini yalnız O'na halis kılmak suretiyle **"şükrederseniz, bundan sizin faydanız için razı olur."** Çünkü O size merhametlidir. Size ihsanda bulunmayı sever ve sizin kendisi için yaratıldığınız gayeye uygun davranmanızı arzu eder.

O, şirk koşmanızın zararını görmediği gibi, amellerinizden ve tevhidinizden de bir fayda sağlamaz. Diğer taraftan sizin her birinizin hayır ya da şer türünden ameli kendisine aittir:

"Hiçbir günahkar nefis bir başkasının günahını yüklenmez. Sonra," kıyamet günü **"dönüşünüz yalnız Rabbinizedir. O da size, yapmakta olduklarınızı haber verecektir."** O, haber vereceği hususları ilmiyle kuşatmış, Kalemi bunları tespit etmiş, Hafaza melekleri de sizin yaptıklarınızı yazmışlardır. Azalarınız yaptıklarınıza dair şahitlik edecektir. Bu yüzden her birinize hak ettiği karşılığı verecektir.

"Şüphesiz O, kalplerde olanı çok iyi bilendir." Yani O, bizzat kalpleri bildiği gibi onlardaki iyilik ya da kötülük vasıflarını da bilir.

Yani Yüce Allah, tam ve eksiksiz bir adalet ile amellerinin karşılığını verecektir.

﴿ ۞ وَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُۥ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُۥ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِىَ مَا كَانَ يَدْعُوٓا۟ إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِۦ ۚ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ ﴾

8- İnsanın başına bir zarar gelse o, Rabbine yönelerek O'na dua eder. Sonra Allah, ona katından bir nimet verirse o daha önce O'na dua ettiğini unutur ve Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşar. De ki: 'Küfrünle biraz (daha dünyadan) **faydalan! Zira sen cehennemliklerdensin.'**

8. Yüce Allah, kuluna olan lütfunu, ihsanını ve iyiliğini; buna karşılık kulunun şükürsüzlüğünü haber vermektedir. Zira o kendisine; hastalık, fakirlik yahut denizde veya bir başka yerde bir sıkıntının dokunması halinde Allah'tan başka hiçbir kimsenin kendisini kurtaramayacağını bilir, bundan dolayı da Yüce Allah'a yönelerek yalvarıp yakarır, başına gelen bu musibet ve sıkıntıyı gidermesi için O'nun yardımına sığınır ve bu hususta ısrar eder. **"Sonra"** Yüce Allah **"ona,"** onun bu darlık ve sıkıntısını açmak suretiyle **"katından bir nimet verirse o daha önce O'na dua ettiğini,"** Allah'a yalvarıp yakardığını **"unutur,"** başına hiçbir sıkıntı gelmemiş gibi yoluna devam eder ve Allah'a ortak koşmasını sürdürür.

"...ve Allah'ın yolundan saptırmak için O'na eşler koşar." Yani hem kendisi sapmak, hem de başkasını saptırmak için bunu yapar. Çünkü başkasını saptırmak, sapmanın bir sonucudur. Yüce Allah burada sonucu zikrederek sebebi de ifade etmiş olmaktadır.

İşte Yüce Allah'ın nimetine şükredecek yerde nankörlük eden bu azgın kimseye **"de ki: Küfrünle biraz** (daha dünyadan) **faydalan. Zira sen cehennemliklerdensin."** Sonuçta cehenneme girildikten sonra dünyada kendisinden yararlanılan şeylerin kişiye hiçbir faydası olmaz.

"Ne dersin? Biz onları nice seneler (dünyadan) **faydalandırsak, sonra onlara va'dolundukları** (azap) **gelse, faydalandırıldıkları nimetlerin onlara bir yararı olur mu hiç?"** (eş-Şuarâ, 26/205-207)

﴿ أَمَّنْ هُوَ قَٰنِتٌ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ سَاجِدًا وَقَآئِمًا يَحْذَرُ ٱلْءَاخِرَةَ وَيَرْجُوا۟ رَحْمَةَ رَبِّهِۦ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٩﴾ ﴾

9- (O mu) yoksa gece saatlerini kıyamda ve secdede geçiren, âhiretten korkup Rabbinin rahmetini uman itaatkar kimse mi (hayırlıdır)? **De ki: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak olgun akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.'**

9. Bu buyrukla Allah'ın itaati gereğince amel eden kimseyle böyle olmayan ve alim ile cahil arasında bir karşılaştırma yapılmakta, bunların birbirlerinden farklı oldukları gerçeğinin aklî bir gerçek olduğu ve farklılıklarının da kesin bilindiği ortaya konulmaktadır. Rabbine itaatten yüz çevirip hevâsının peşinden giden kimse; ibadetlerin en faziletlisi olan namazı, en faziletli vakit olan gece saatlerinde kılan ve Allah'a itaat eden bir kimse gibi değildir.

Böyle bir kimseyi Yüce Allah, çok amelde bulunmak ve amellerin en faziletlisini işlemekle nitelendirdikten sonra, Allah'tan korkmakla ve O'ndan mükâfat ummakla da vasfetmektedir. Korkmasının sebebi, geçmişte işlemiş olduğu günahları dolayısıyla âhirette karşılaşması muhtemel olan azaptır. Umduğu şey ise Allah'ın rahmetidir. Böylelikle Yüce Allah, bu kimseyi hem zahiren amelde bulunmakla, hem de batınî amelleri işlemekle nitelendirmektedir.

"De ki: Hiç," Rablerini, O'nun şeriatını, amellere vereceği karşılığı, bütün bunlardaki sırları ve hikmetleri **"bilenlerle"** bunlardan hiçbir şeyi **"bilmeyenler bir olur mu?"** Geceyle gündüz, aydınlıkla karanlık, suyla ateş bir olmadığı gibi, bunlarla onlar da elbette bir olmazlar.

"Ancak olgun akıl sahipleri" yani zeki ve arı duru akıl sahipleri kendilerine öğüt verildiği vakit **"düşünüp öğüt alır."**

İşte yüce olanı bayağı olana, ilmi cahilliğe, Allah'a itaati O'na muhalefete tercih edenler bunlardır. Diğer taraftan bunlar, sonuçlar üzerinde düşünmeye yönelten akıllara da sahiptirler. Bu halleriyle onlar, aklı bulunmayan ve onu kullanmayanlardan ayrılmaktadırlar. Çünkü onlar, kendi hevâlarını ilâh edinirler.

﴿ قُلْ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ ﴾

10- De ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinizden korkup sakının! Bu dünyada ihsanda bulunanlara bir güzellik vardır. Allah'ın arzı geniştir. Sabredenlere de ecirleri elbette hesapsız verilecektir."

10. Yani yaratılanların en şereflileri olan mü'minlere seslen ve onlara en faziletli haslet olan takvâyı emret. Takvâlı olmalarını gerektiren sebebi de hatırlat. Bu da, Allah'ın onların Rabbi olması ve onlara türlü nimetler ihsan etmesidir. Bu gerçek, onların Rableri olan Allah'tan korkup sakınmalarını gerektirir. Yüce Allah'ın kendilerine lütfedip ihsanda bulunduğu iman da bu sebeplerden birisidir. Yani bu da onların takvâlı olmalarını gerektirir. Nitekim bu, "Ey cömert kişi, sadaka ver! Ey kahraman kişi, savaş!" demek gibidir.

Diğer taraftan dünya hayatında onları gayrete getirecek mükâfatı da söz konusu ederek **"Bu dünyada"** Rablerine ibadet etmek suretiyle **"ihsanda bulunanlara bir güzellik,"** bol rızık, huzurlu bir kalp ve hakka açık bir gönül **"vardır."** Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olduğu halde salih amel işlerse Biz, şüphesiz ona çok güzel bir hayat yaşatırız."** (en-Nahl, 16/97)

"Allah'ın arzı geniştir." Herhangi bir yerde O'na ibadet etmeniz engellenirse Rabbinize ibadet edebileceğiniz, dininizi uygulama imkânı bulabileceğiniz başka bir yere hicret edin.

Yüce Allah, **"Bu dünyada ihsanda bulunanlara bir güzellik vardır."** buyurduğundan ve bu ifade umumi olduğundan dolayı bazı kimselerin aklına, "İyilikte bulunan herkese bu dünyada bir güzellik vardır. Ama yeryüzünde iman edip de orada zulüm, baskı ve sıkıntılara maruz kalan kimseler için bu güzellik gerçekleşmemektedir." gibi bir düşünce gelebileceğinden dolayı Yüce Allah böyle bir kanaati, **"Allah'ın arzı geniştir."** buyruğuyla bertaraf etmektedir. Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruklarıyla dile getirdiği bir müjde söz konusudur: *"Ümmetimden hak üzere muzaffer kalmaya devam edecek bir kesim daima bulunacaktır. Kendilerini yardımsız bırakanların ve onlara muhalefet edenlerin onlara bir zararları olmayacaktır. Onlar, Allah'ın emri* (kıyamet) *gelinceye kadar bu hal üzere devam edeceklerdir."*[15]

İşte bu gerçeğe bu âyet-i kerime işaret etmekte ve bu hususa çok yakından temas etmektedir. Şöyle ki: Yüce Allah, arzının geniş olduğunu bildirmektedir. Bir yerde O'na ibadet etmeniz engellenirse bir başka yere hicret edin, bu da her zaman ve her mekânda geçerli umumi bir buyruktur. Hicret edecek herkesin müslümanlar arasında bir barınağı ve sığınağı mutlaka bulunur. Orada mutlaka dinini uygulama imkânı bulacağı bir yer de bulur.

15 Buhârî, 4814; Müslim, 2955.

"Sabredenlere de ecirleri elbette hesapsız verilir." Bu da bütün sabır çeşitleri hakkında umumidir. Yüce Allah'ın acı veren takdirlerine karşı sabredip bunlardan dolayı öfkelenmemek, masiyetlerine karşı direnerek onları işlememek, eda edinceye kadar itaati üzere sabretmek şeklindeki bütün sabır çeşitleri buna dahildir.

Yüce Allah, sabredenlere ecirlerini hesapsız, yani sınırsız, sayı ve miktar söz konusu olmaksızın vereceği vaadinde bulunmaktadır. Bunun böyle olmasının tek sebebi, sabrın fazileti, Allah nezdindeki yüksek konumu ve bütün işlere yardımcı oluşundan dolayıdır.

﴿ قُلْ إِنِّيٓ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ ﴾

11- De ki: 'Ben, Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet etmekle emrolundum.'

12- 'Yine bana, müslümanların ilki olmam da emredildi.'

11. Yani ey Peygamber, insanlara **"de ki:"** Ben, Yüce Allah'a, dinimi O'na halis kılarak ibadet etmekle emrolundum. Bu da sûrenin baş tarafında yer alan: **"O halde Allah'a, dini yalnız O'na halis kılarak ibadet et."** (2. âyet) buyruğunda geçmektedir.

12. "Yine bana, müslümanların ilki olmam da emredildi." Çünkü ben, insanları Rablerine davet eden ve O'na götüren yolu gösteren biriyim. O halde verdiği emirlerin gereğini ilk yerine getiren, böylece ilk teslim/müslüman olan kişi ben olmalıyım.

Bu emrin Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından ve ona uyanlardan olduğunu iddia edenler tarafından yerine getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu yüzden zahir amellerde İslâm'ın gereğini yapmak ve hem zahir hem de bâtın amellerde yalnız Allah için ihlâslı olarak amel işlemek şarttır.

﴿ قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ ﴾

13- De ki: 'Ben şayet Rabbime isyan edersem, gerçekten büyük bir günün azabından korkarım.'

13. "De ki: Ben," bana emretmiş olduğu ihlâsla amelde bulunmak ve İslâm'ın gerektirdiği işleri yapmak hususlarında **"şayet Rabbime isyan edersem, gerçekten büyük bir günün azabından korkarım."** Ki o günde Allah'a şirk koşan, ebedî olarak azapta kalacaktır, Allah'a isyan eden de o gün cezalandırılacaktır.

﴿ قُلِ ٱللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَٱعْبُدُوا۟ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٥﴾ ﴾

14- De ki: 'Ben dinimi Allah'a halis kılarak yalnız O'na ibadet ederim.'

15- 'Artık siz (ey müşrikler!) **O'ndan başka dilediğinize ibadet edin.' De ki: 'Asıl hüsrana uğrayanlar, Kıyamet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini hüsrana sokanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık hüsran budur!'**

14-15. Bu buyruklar, Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: **"De ki: Ey kâfirler! Ben sizin taptıklarınıza ibadet etmem, siz de benim ibadet ettiğime tapanlar değilsiniz. Sizin taptıklarınıza ben ibadet edecek değilim, siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de bana!"** (el-Kâfirûn, 109/1-6)

"De ki: Asıl hüsrana uğrayanlar, Kıyamet gününde" mükâfattan mahrum kaldıklarından ve oldukça vahim bir azabı hak ettiklerinden **"hem kendilerini hem de ailelerini hüsrana sokanlardır."**

Yani Kıyamet gününde Yüce Allah, onları ailelerinden ayıracak, böylece çok büyük üzüntülere gark olacaklar ve hüsranları da pek büyük olacaktır.

"Dikkat edin! İşte apaçık hüsran budur." Bunun benzeri bir hüsran olamaz ve bu, sürekli bir hüsrandır. Bundan sonra kâr sağlamak, hatta hüsrandan kurtulmak söz konusu olmayacaktır.

Daha sonra karşı karşıya kalacakları ileri derecedeki bedbahtlığı beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥ ۚ يَٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Onların üzerlerinde ateşten tabakalar olduğu gibi altlarında da ateşten tabakalar vardır. İşte Allah bununla kullarını korkutuyor. Ey Benim kullarım! Benden korkup sakının!

16. "Onların üzerlerinde ateşten tabakalar," yani pek büyük bulutları andıran azap tabakaları ve parçaları **"olduğu gibi altlarında da böyle tabakalar vardır. İşte"** cehennem ehlinin azabı ile ilgili yaptığımız bu açıklamalar, Yüce Allah'ın kendisi vasıtasıyla kullarını rahmetine doğru sürüklediği bir kamçı gibidir. Ayrıca **"Allah bununla kullarını korkutuyor. Ey benim kullarım, Benden korkup sakının."** Yüce Allah, böylelikle bedbaht kimselere hazırlamış olduğu azabı, kullarını takvâya çağıran bir sebep, azabı gerektiren şeylerden de alıkoyucu bir engel yapmıştır.

Her şeyde kullarına rahmet buyuran, Allah'a ulaştırıcı yolları kendilerine kolaylaştıran, bu yolları izlemeye teşvik eden, nefislerin arzuladığı her bir hususla şevklerini artıran ve kalplerine huzur veren Allah'ın şanı ne yücedir! Yine kendi rızası dışında bir maksatla amel işlemekten alabildiğine sakındıran ve bu gibi amelleri terk etmeye iten sebepleri de anlatan Yüce Allah, bütün kusurlardan münezzehtir.

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱجْتَنَبُوا۟ ٱلطَّٰغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ ۚ فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٨﴾ ﴾

17- Tâğûta ibadet etmekten sakınan ve Allah'a yönelenler var ya işte onlara müjde vardır. O halde sen de müjde ver o kullarıma ki;

18- Onlar sözü dinleyip en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerini doğru yola ulaştırdığı kimselerdir. İşte olgun akıl sahibi olanlar da onlardır.

17. Yüce Allah suçlu günahkarların cezasını belirttikten sonra kendisine yönelenlerin halini ve mükâfatlarını da beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Tâğût'a ibadet etmekten sakınan..." buyruğunda geçen **"tâğût"**tan kasıt, Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her şeydir. Yani tâğûta ibadet etmekten uzak durun, denmektedir.

Bu ifade hikmeti sonsuz, her şeyi bilen Yüce Allah tarafından kullanılmış en güzel belirleyici ifadelerden biridir. Çünkü buradaki övgü, ancak tâğûta ibadet etmekten uzak duranları kapsamaktadır. Ayrıca **"Allah'a"** ibadet etmek ve dini yalnızca O'na halis kılmak suretiyle **"yönelenler"** ve böylelikle putlara ibadetten yüz çevirerek her şeyi bilen mutlak hakim Allah'a ibadete, şirk ve masiyetlerden tevhid ve itaate dönenlere **"işte onlara,"** ölçüsünü ancak kendilerine bunu ikram

edenin tespit edebileceği, vasıflarını da ancak O'nun bilebileceği çapta bir **"müjde vardır."**

Bu müjde, dünya hayatında güzel övgü, salih rüya, Allah tarafından Rabbanî inâyete mazhar olmak gibi hususları kapsar ki Rabbani inâyetin içerisine O'nun dünyada ve âhirette kendilerine ikramda bulunmayı irade buyurması da girer.

Yine ölüm esnasında, kabirde ve kıyamet gününde de onlara müjde vardır. Bu müjdenin sonu ise Kerim olan Rabbin, cennette onlara lütfedeceği rızasının, iyilik, ihsan ve güvenin kendilerini sonsuza kadar kapsayacağına dair onlara vereceği müjdedir.

Yüce Allah, onlar için bir müjde olduğu haberini verdikten sonra, peygamberine onlara bu müjdeyi vermesini de emretmekte, ayrıca hangi sıfatları ile bu müjdeye layık olduklarını da belirterek şöyle buyurmaktadır:

18. "Onlar sözü dinleyip en güzeline uyarlar." Burada söz, her türlü sözü kapsayacak şekilde cins/tür anlamındadır. Yani onlar, tercih edilmesi gerekenle kendisinden sakınılması gerekeni birbirinden ayırmak için sözü dinlerler. Doğruluktaki kararlılıklarının ve akıllılıklarının bir sonucu olarak da sözün en güzeline tâbi olurlar. Kayıtsız şartsız olarak sözlerin en güzeli de Allah'ın ve Rasûlünün kelâmıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, sözün en güzelini, müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir..."** (ez-Zümer, 39/23)

Bu âyet-i kerimede bir incelik vardır: Bu övülmeye değer kimselerin sözü dinleyip en güzeline tâbi oldukları haber verilince sanki şöyle bir soru sorulmuştur: "Olgun akıl sahibi kimselerin sıfatlarını taşımak için ve bir kimsenin onu tercih ettiği için olgun akıl sahiplerinden olduğunu bilebilmek için sözün en güzelini bilmenin bir yolu var mıdır?" Buna cevap olarak da şöyle denilmiş gibidir: Evet, sözün en güzeli, Yüce Allah'ın şu buyruğuyla işaret ettiği sözdür: **"Allah, sözün en güzelini, müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir."**

"İşte onlar, Allah'ın kendilerini doğru yola," ahlâk ve amellerin en güzeline **"ulaştırdığı kimselerdir. İşte olgun"**/temiz **"akıl sahibi olanlar da onlardır."** Akıllarının ve kararlılıklarının bir neticesi olarak onlar, güzel olanı da, olmayanı da bilirler ve tercih edilmesi gerekeni tercih ederler. İşte aklın alâmeti budur, hatta aklın bunun dışında bir alâmeti de yoktur. Sözlerin güzelini ve çirkinini birbirinden ayırdedemeyen kimse, olgun akıl sahibi olamaz. Yahut ayırdetmekle birlikte arzuları aklına galip geldiğinden dolayı (aklı arzusuna tâbi olup) en güzel olanı tercih etmeyen bir kimsenin aklı da eksiktir.

﴿ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ أَفَأَنتَ تُنقِذُ مَن فِى ٱلنَّارِ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Hakkında azap sözü hak olmuş kişiyi; evet, ateşte olan o kişiyi sen mi kurtaracaksın?

19. Yani sapıklığı, inadını ve küfrünü sürdürmesi sebebiyle hakkında azap sözü hak olmuş kimsenin, hidâyet bulmasına imkan yoktur. Sen de kaçınılmaz olarak ateşe girecek olan böyle bir kimseyi asla kurtaramazsın.

﴿ لَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّن فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ ٱللَّهُ ٱلْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Fakat Rablerinden korkup sakınanlara gelince; onlar için birbirleri üzerine bina edilmiş, altlarından da ırmaklar akan köşkler vardır. (Bu,) **Allah'ın vaadidir. Allah da vaadinden dönmez.**

20. Gerçek zenginlik ve tam anlamıyla kurtuluş, takvâ sahipleri için söz konusudur. Allah, onlar için öyle lütuflar, öyle nimetler hazırlamıştır ki bunun ölçüsünün, miktarının tespit edilmesine imkân yoktur.

"Onlar için" oldukça yüksek ve süslü **"köşkler"** vardır. Bu köşklerin güzelliği, göz alıcılığı, nezaheti ve şeffaflığı dolayısıyla içeriden dışarıları, dışarıdan da içerileri görülür. Bunlar o kadar yüksektir ki, semanın doğu veya batı ufkunda görülen oldukça uzaktaki bir yıldız gibidirler.

İşte bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: **"Birbirleri üzerine bina edilmiş,"** altın ve gümüşten yapılmış, sıvaları en değerli miskten olan, **"altlarından da"** kaynayıp coşan **"ırmaklar akan köşkler vardır."** Bu ırmaklar, o pek güzel bahçeleri, tertemiz ağaçları sular. Bu ağaçlar da son derece lezzetli ve türlü mahsuller ve olgun meyveler verir.

"(Bu,) **Allah'ın vaadidir. Allah da vaadinden dönmez."** O, bu mükâfatı takvâ sahiplerine va'detmiştir. Bu vaadi gerçekleştirmesi muhakkaktır. Bu yüzden gerçek kulları, takvânın gereklerini eksiksiz olarak yerine getirsinler ki O da onların mükâfatlarını eksiksiz versin.

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهُۥ يَنَٰبِيعَ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِۦ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ حُطَٰمًا ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴾

21- Görmez misin ki Allah, gökten bir su indirir de onu yeryüzündeki birtakım kaynaklara sevkedip (oralarda depolar), **sonra da onunla çeşitli renklerde türlü ekinler çıkarır. Daha sonra o ekinler kurur da sen onları sararmış bir halde görürsün. Sonra da Allah onları çer-çöpe dönüştürür. Şüphesiz bunda olgun akıl sahipleri için öğüt vardır.**

21. Yüce Allah, olgun akıl sahiplerine gökten indirdiği suyu, bu suyu yeryüzündeki kaynaklara akıttığını, yani bu kaynaklara kolaylıkla çıkartılabilecek şekilde yerleştirdiğini hatırlatmaktadır.

"Sonra onunla çeşitli renklerde türlü ekinler," buğday, mısır, arpa, pirinç vb. mahsuller **"çıkarır. Daha sonra o ekinler"** olgunlaştıktan sonra ya da herhangi bir afet ve salgın hastalığın meydana gelmesi halinde **"kurur da sen onları sararmış bir halde görürsün. Sonra da Allah onları"** ufalanmış **"çer-çöpe dönüştürür. Şüphesiz bunda olgun akıl sahipleri için öğüt vardır."** Onlar bununla Rablerinin inâyetini ve kullarına olan rahmetini hatırlarlar.

Çünkü onlara bu suyu elde etme yollarını kolaylaştırmış, yeryüzündeki mahzenlere o suyu onların menfaatlerine uygun bir şekilde depolamıştır. Onlar, bundan ilâhî kudretin kemalini, yeryüzünü ölümünden sonra dirilttiği gibi ölüleri de dirilteceğini düşünüp anlarlar. Yine onunla, bütün bunları yapanın mutlak olarak ibadete hak sahibi olduğunu da bilirler.

Allah'ım, Sen bizleri kendilerinden övgüyle söz ettiğin, kendilerine ihsan ettiğin akıllarla hidâyete ilettiğin, Kitabının sırlarını, harikulade âyet ve belgelerini başkalarının ulaşamayacağı şekilde gösterdiğin o olgun akıl sahiplerinden eyle! Şüphesiz Sen bağışı sınırsız olansın.

﴿ أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Allah'ın göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden gelen bir nur üzere bulunan kimse hiç (böyle olmayanla bir) **midir? O halde Allah'ın zikrinden yana kalpleri kaskatı kesilenlerin vay haline! İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.**

22. Yani Allah'ın, göğsünü İslâm için genişleterek hükümlerini kabule, onların gereğince -gönül hoşluğu, göz aydınlığı ve basiret içinde- amel etmeye dair kalbine genişlik verdiği kimse -ki bu **"böylece Rabbinden gelen bir nur üzere bulunan kimse"** buyruğuyla kastedilen kimsedir- hiç böyle olmayan kimse gibi olur mu?

Buyruğun bu anlamda olduğuna delil, Yüce Allah'ın, **"Allah'ın zikrinden yana kalpleri kaskatı kesilenlerin vay haline!"** buyruğudur. Yani böylelerinin kalpleri, Allah'ın Kitabı dolayısıyla yumuşamaz, O'nun âyetlerinden ibret ve öğüt almaz. Allah'ı anmakla da bu kalpler huzur bulmaz. Bilakis bu kalpler, Rabbinden yüz çevirerek başkasına yönelirler. İşte böyleleri için çok çetin bir azap vardır, pek büyük kötülükler onları beklemektedir. Vay onların haline!

"İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler." Gerçek dostundan yüz çevirenin sapıklığından daha büyük çapta sapıklık var mıdır? Halbuki bütün mutluluk, bahtiyarlık O'na yönelmektedir. Gerçek dostunu anmayarak kalbi kaskatı kesilen ve kendisine zarar veren her şeye yönelenden daha bedbaht kim olabilir?

﴿ اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Allah, sözün en güzelini müteşâbih ve tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir ki onda (bulunan uyarı ve tehditlerden) **dolayı Rablerinden korkanların derileri ürperir. Sonra da derileri ve kalpleri, Allah'ın** (vaat ve teşvik içeren) **zikriyle yumuşayıp yatışır. İşte bu, Allah'ın hidâyetidir ki O, onunla dilediğine hidâyet verir. Allah'ın saptırdığı kimseyi ise doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.**

23. Yüce Allah, indirdiği Kitabından bize haber vermektedir ki o, kayıtsız şartsız **"sözün en güzeli"**dir. Sözün en güzeli, Allah'ın kelâmıdır. Allah'ın kelamı olup da indirilen kitapların en güzeli de Kur'ân-ı Kerîm'dir. En güzel o olduğuna göre onun lafızları da lafızların en açığı, en anlaşılı olanıdır. Onun ihtiva ettiği manalar en yüce anlamlardır. Çünkü o, hem sözleriyle hem manasıyla sözün en güzelidir. Ayrıca **"müteşâbih"**tir. Yani güzellikte birbirine benzerdir. Sözleri, birbiriyle uyumu ve hiçbir şekilde birbiriyle çelişmemesi açısından da birbirine benzerlik arzederler. Öyle ki bir kimse bu sözler üzerinde düşünüp tefekkür ettiği

takdirde onun açık olmayan anlamlarının dahi düşünenlerin gözlerini kamaştırdığını ve böyle bir sözün ancak hikmeti sonsuz olanın ve her şeyi bilenin sözü olacağına kesinlikle karar verdiğini ve bunun, sözleri arasındaki uyumdan kaynaklandığını görür. İşte bu buyruktaki "müteşâbih" terimiyle kastedilen budur.

Yüce Allah'ın, **"Sana Kitabı indiren O'dur. Ondaki bir kısım âyetler muhkemdir, bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşâbihtir."** (Al-i İmran, 3/7) buyruğunda geçen **"müteşabih"** ile ise pek çok kimsenin anlamını açıkça kavrayamadığı ve ancak muhkemlerin ışığında değerlendirilmesi halinde bu yönlerinin açığa çıktığı buyruklar kastedilmektedir. Bundan dolayı, **"Ondaki bir kısım âyetler muhkemdir, bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşâbihtir"** buyrulmakta ve böylelikle müteşabihlik vasfı Kitabın sadece bir bölümü hakkında söz konusu edilmektedir.

Tefsirini yapmakta olduğumuz âyet-i kerimede ise "müteşabihlik," Kitabın tümü hakkında söz konusudur. Yani güzelliği itibarıyla bu Kitabın buyrukları birbirine benzemektedir. Çünkü Yüce Allah burada, **"Sözün en güzelini"** buyurmaktadır ki bu da sûreler ve âyetleri kapsarr. Belirttiğimiz yönlerden de hepsi birbirine benzemektedir.

"Tekrar edilen"/mesanî, yani kıssaların, ahkâmın, vaadin ve tehdidin, hayırlıların ve şerlilerin vasıflarının, Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının, tekrar tekrar zikredildiği Kitap demektir.

Bu da bu Kitabın üstünlüğünün ve güzelliğinin bir neticesidir. İnsanlar Kur'ân'ın, kalpleri arındıran ve ahlâkı kemale erdiren anlamlarına muhtaçtırlar ve bu anlamlar, kalpler için, ağaçların yaşaması için gerekli olan su gibidir. O nedenle nasıl ki ağaçlar uzun aralıklarla sulandığında zayıflar, hatta telef olurlarsa, sıkça sulandıkları takdirde de güzelleşip faydalı mahsuller verirlerse, işte kalbin de aynen böylece Yüce Allah'ın kelâmının ihtiva ettiği manaları her zaman için tekrar tekrar dinlemeye ihtiyacı vardır.

Aynı şekilde herhangi bir mana Kur'ân'ın tümünde yalnızca bir defa tekrarlanacak olsa, onun kalpte gerekli etkiyi yapmayacağı ve istenen sonucu doğurmayacağı açıktır.

Bundan dolayıdır ki ben de bu tefsirde bu güzel yolu seçtim, tefsirini yaptığım kitabın üslubuna uydum.

Bu yüzden bu tefsirde herhangi bir yere gönderme yaptığım görülmez. Aksine her yerde ilgili açıklamaların tam anlamıyla verilmeye çalışıldığını ve daha

önceden geçen benzer açıklamaların göz önünde bulundurulmadığı görülür. Her ne kadar kimi yerlerdeki açıklamalar daha geniş ve anlatılanlar daha çok ise de genelde bu, böyledir.

İşte Kur'ân okuyan ve onun manaları üzerinde düşünen kimsenin de üzerinde düşünmedik hiçbir yer bırakmaması gerekir. O, böylelikle pek çok hayır elde etmiş, sayılamayacak kadar büyük faydalar sağlamış olur.

Kur'ân-ı Kerîm, bu üstün değere ve azamete sahip olduğundan dolayı, hidayet bulan gerçek akıl sahiplerinin kalplerini etkilemiştir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onda** (bulunan uyarı ve tehditlerden) **dolayı Rablerinden korkanların derileri ürperir.."** Buna sebep ise o Kitapta oldukça korkutucu ifadelerin yer almasıdır.

"Sonra da derileri ve kalpleri, Allah'ın (vaat ve teşvik içeren) **zikriyle yumuşayıp yatışır."** Yani Allah'ın umutlandırıcı ve teşvik edici buyrukları zikredildiği zaman da onların derileri ve kalpleri yatışır.

Çünkü bu Kitap, kimi zaman hayırlı amel işlemeye onları teşvik eder, kimi zaman da kötü işler yapmaktan onları korkutup sakındırır.

"İşte bu," Yüce Allah'ın sözünü ettiği Kur'ân-ı Kerîm'in onları etkilemesi, **"Allah'ın hidâyetidir."** Allah tarafından kullarına ihsan edilmiş bir hidâyettir. Allah'ın onlara lütuf ve ihsanının bir parçasıdır.

"O, onunla," yani ondan dolayı, onun vesilesiyle kullarından **"dilediğine hidâyet verir."**

"İşte bu, Allah'ın hidâyetidir." buyruğuyla şunun kastedilmiş olma ihtimali de vardır: **"İşte bu,"** yani size niteliklerini belirttiğimiz Kur'ân-ı Kerîm **"Allah'ın hidâyetidir."** Ancak bu Kitaptan hareketle izlenen yol Allah'a götürür.

"O, onunla," kulları arasından niyeti güzel olduğu için **"dilediğine hidâyet verir."**

Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Allah, onunla rızasına uyanları selamet yollarına iletir."** (el-Maide, 5/16)

"Allah'ın saptırdığı kimseyi ise doğru yola iletecek hiç kimse yoktur." Çünkü Allah'a, ancak O'nun ihsan edeceği başarıyla ulaşmak mümkündür. Böyle bir başarı ise O'nun Kitabına yönelmekle elde edilir. Bu gerçekleşmezse hidâyet yolunu bulmaya imkân yoktur. Çünkü geriye ancak apaçık bir sapıklık ve oldukça alçaltıcı bedbahtlıktan başka bir şey kalmaz.

﴿ أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِۦ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّٰلِمِينَ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴾

24- Kıyamet günü feci azaptan (elleri bağlı olduğu için) **yüzü ile korunmaya çalışacak olan kimse hiç** (böyle olmayanla bir) **midir?** (O gün) **zalimlere, 'Tadın kazandıklarınızı!' denir.**

24. Yani Yüce Allah'ın hidâyet verdiği, lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran yolu izleme başarısını ihsan ettiği bir kişiyle sapmış olup inadını sürdüren ve ölene kadar böyle devam eden kişi bir olur mu hiç? Nihayet kıyamet günü geldiğinde o, pek büyük bir azapla karşılaşır ve insan organlarının en şereflisi olan yüzüyle kendini çok az miktarı dahi onu etkileyecek olan o azaptan korumaya çalışır. Elleri ve ayakları zincire vurulmuş olacağından yüzüyle kendini korumaya çalışır.

Küfür ve masiyetlerle kendi nefislerine zulmetmiş olan **"zalimlere de"** azar olarak **"'Tadın kazandıklarınızı!' denir."**

﴿ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Onlardan öncekiler yalanlamıştı da azap onlara hiç fark etmedikleri bir yerden geliverdi.

25. "Onlardan önceki" ümmetler de bunların yalanladığı gibi **"yalanlamıştı da azap onlara hiç fark etmedikleri bir yerden,"** onlar gafilken, gündüzün başında ya da öğle vakti dinlenmek üzere uyumaya çekildikleri bir sırada **"geliverdi."**

﴿ فَأَذَاقَهُمُ ٱللَّهُ ٱلْخِزْيَ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Böylece Allah, onlara dünyada rüsvaylığı tattırdı. Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

26. "Böylece Allah, onlara dünyada" azabı yaşatmak suretiyle **"rüsvaylığı tattırdı."** Böylelikle hem Allah'ın huzurunda hem de yarattıkları karşısında rezil rüsvay oldular.

"Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!" O halde bunlar da yalanlamada ısrar etmekten sakınmalıdırlar. Yoksa onlara da öncekilere isabet eden azap gelir.

﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Andolsun ki Biz, bu Kur'ân'da, düşünüp öğüt alsınlar diye insanlar için her türlü misali verdik.

27. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de hayır ve şer ehline, tevhide ve şirke dair bütün misalleri verdiğini haber vermektedir ki bu misaller, eşyanın hakikatlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bundaki hikmet, **"düşünüp öğüt alsınlar diye"**dir. Yani Biz hakkı onlara açıkladığımız takdirde onu öğrenip gereğince amel etsinler diyedir.

﴿ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Korkup sakınsınlar diye de (bu Kitabı) **hiçbir eğriliği olmayan, Arapça bir Kur'ân olarak** (indirdik).

28. "Korkup sakınsınlar diye de," Allah'tan gereği gibi korksunlar, takvalı olsunlar diye Biz, onlar için gerek ilmî gerek amelî takvânın yollarını, her şeyiyle dosdoğru ve Allah'ın kendisinde her türlü misalden örnekler verdiği Arapça Kur'ân ile kolaylaştırmış bulunuyoruz.

"Hiçbir eğriliği olmayan" bir Kitaptır bu. Yani bu Kitapta herhangi bir tutarsızlık, herhangi bir açıdan eksiklik yoktur. Ne lafızlarında ne manalarında. Bu, o Kitabın mükemmel derecede dengeli ve her şeyiyle dosdoğru olduğunu göstermektedir. Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Hamd, kuluna Kitabı indiren ve onda hiçbir eğriliğe yer vermeyen Allah'adır ki O, dosdoğru bir kitaptır."** (el-Kehf, 18/1-2)

"Arapça bir Kur'ân olarak," özellikle Araplar için lafızları açık, manaları kolay, Arapça bir Kur'ân olarak indirilmiştir.

﴿ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Allah, birbirleriyle çekişip duran birkaç ortağın/efendinin sahip olduğu bir adam ile sadece bir efendiye ait olan bir başka adamı misal verir. Hiç bu ikisinin durumu eşit olur mu? Hamdolsun Allah'a! Fakat onların çoğu (bu gerçeği) **bilmezler.**

29. Yüce Allah, şirk ve tevhide dair bir misal vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah birbirleriyle çekişip duran birkaç ortağın/efendinin sahip olduğu bir adam,"** yani bir köle **"ile sadece bir efendiye ait olan bir başka adamı misal verir."** Birinci kölenin, ortak efendileri pek çok olduğu, herhangi bir hususta ve herhangi bir halde ittifak etmeleri söz konusu olmadığı için rahat etmesi mümkün değildir. Aksine onun hakkındaki isteklerinde çekişme ve anlaşmazlık yaşarlar. Herkesin ayrı bir isteği vardır ve onun yerine getirilmesini ister. Onlardan biri, bir işi yapmasını isterken, öteki bir başkasını ister. Böyle anlaşmazlık yaşayan ortakları bulunan bir kimsenin hali acaba nasıl olur?

Diğer taraftan ikinci bir kişinin ise sadece bir efendisi vardır. Ve o da efendisinin maksadını bilmektedir, bundan dolayı da tam bir rahat içindedir.

"Hiç bu ikisinin," yani bu iki adamın **"durumu eşit olur mu?"** Asla olmaz.

İşte müşrikin durumu da böyledir. Onun da birbiriyle anlaşmazlık içinde olan ortakları vardır. Kimi zaman birine dua eder, kimi zaman ötekine. Böyle bir kimsenin istikrarsız olduğu, kalbinin hiçbir noktada huzur ve sükûn bulmadığı görülür. Muvahhid ise ihlâsla Rabbine ibadet eder; sadece O'na bağlıdır. Allah onu başkasının ortaklığından kurtarmıştır. O bakımdan böyle bir kimse tam bir rahat içindedir, huzur ve sükunu da mükemmeldir. Şimdi **"Hiç bu ikisinin durumu eşit olur mu?"**

Hakkı batıldan ayırt ettiği ve cahillere doğru yolu göstermediği için **"Hamdolsun Allah'a! Fakat onların çoğu bilmezler."**

﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

30. Hepiniz kaçınılmaz olarak öleceksiniz. Nitekim bir yerde şöyle buyrulmaktadır: **"Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi eğer sen ölürsen, onlar ebedî mi kalacaklar?"** (el-Enbiyâ, 21/34)

﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Sonra da Kıyamet günü Rabbinizin huzurunda (toplanıp) **muhakeme olacaksınız.**

31. "Sonra da kıyamet günü Rabbinizin huzurunda (toplanıp)" hakkında anlaşmazlık ettiğiniz hususlarda **"muhakeme olacaksınız."** O da adaletli hükmüyle haklıyı haksızdan ayıracak ve herkese amelinin karşılığını verecektir. **"Allah, onların yaptıklarını bir bir saymıştır, onlarsa O'nu unutmuşlardır."** (el-Mücâdele, 58/6)

﴿ ۞ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَبَ عَلَى ٱللَّهِ وَكَذَّبَ بِٱلصِّدْقِ إِذْ جَآءَهُۥٓ ۚ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Allah hakkında yalan söyleyenden ve hak kendisine geldiğinde onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?

32. Yüce Allah, hem uyararak hem de haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah hakkında yalan söyleyenden"** daha zalim hiç kimse yoktur. Bu ise Yüce Allah'a, ya celâline yakışmayan şeyleri nispet etmekle ya peygamberlik iddiasında bulunmakla ya da "Yüce Allah şöyle buyurmuştur," "şöyle haber vermiştir," "şöyle hükmetmiştir." vb. diyerek yalan söylemekle olur.

Bu da Yüce Allah'ın, "(Şeytan,) **Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."** (el-Bakara, 2/169) buyruğunun kapsamına dahildir. Bu, kişinin cahil olması halinde böyledir. Aksi takdirde Allah hakkında olmadık şeyleri bile bile söylemek çok daha çirkindir.

"Ve hak kendisine geldiğinde onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir?" Apaçık belgelerle desteklenmiş haliyle kendisine gelen hakkı yalanlayan kişiden daha zalim var mıdır? Böyle bir hakkı yalanlamak büyük bir zulümdür. Çünkü bunu yapan kişi, hakkı, açıkça kendisine belli olduktan sonra reddetmektedir. Eğer hem Allah'a yalan isnat etmekte hem de doğruyu yalanlamakta ise bu sefer zulüm üstüne zulüm yapmış olur.

"Kâfirler için," kendilerinden intikam alınmasını, aynı zamanda her zalim ve kâfirden de Allah'ın hakkının alınmasını sağlayacak olan **"cehennemde yer mi yok?"** Çünkü **"Şirk pek büyük bir zulümdür."** (Lokmân, 31/13)

Allah, yalancıyı ve yalanlayıcıyı, onun işlediği suçu ve cezasını beyan ettikten sonra, doğru sözlü olup doğru söz söyleyeni, doğrulayanı ve onun mükâfatını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَٱلَّذِى جَآءَ بِٱلصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِۦٓ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Doğruyu getirene ve onu doğrulayanlara gelince işte onlar, takva sahiplerinin ta kendileridir.

33. Söz ve amelinde **"doğruyu getirene"** buyruğunun kapsamına, hem peygamberler hem de onların görevlerini ifa ederek Allah'ın haberleri ve hükümleri hakkında doğru söyleyen ve amellerinde dürüst olan kimseler girmektedir.

"Ve onu doğrulayanlar..." Çünkü kişi, doğruyu getirmekle birlikte kibri yahut onu söyleyeni ve getireni küçük görmesi dolayısıyla o doğruyu tasdik etmeyebilir. O bakımdan bir kimsenin bu özelliğinin övülmesi için, mutlaka doğru söylemesi ve doğruyu tasdik etmesi gerekir. Doğru söylemesi, bilgi sahibi ve adaletli olduğuna, doğruyu tasdik etmesi de alçakgönüllü oluşuna ve büyüklenmediğine delildir.

"İşte onlar," yani her iki hususu bir arada gerçekleştirme başarısını elde edenler **"takva sahiplerinin ta kendileridir."**

Çünkü takvânın bütün özellikleri, hakkı doğru söylemek ve onu tasdik edip doğrulamaktan geçer.

﴿ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu, ihsan sahiplerinin mükâfatıdır.

34. "Onlar için Rableri katında," mükâfat kabilinden hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği türden **"diledikleri her şey vardır."** Lezzet verici türlerden ve arzulanan şeylerden dileyip istedikleri her şey, hazır halde önlerine gelecektir.

"İşte bu," Allah'a, O'nu görüyormuşçasına, O'nu görmüyorlarsa dahi O'nun kendilerini gördüğüne kesin olarak inanarak ibadet eden ve aynı zamanda Allah'ın kullarına da iyilikte bulunan **"ihsan sahiplerinin mükâfatıdır."**

﴿ لِيُكَفِّرَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾

35- Böylece Allah, işlediklerinin en kötü olanlarını örter ve yapmakta olduklarının en güzeli ile de onları mükâfatlandırır.

35. İnsanın amelinin üç durumu vardır: Ya en kötüdür, ya en iyidir, ya da en kötü de değildir en iyi de değildir.

Sonuncu kısım mubahlar kısmıdır ve bu kısmın, mükâfat ya da ceza ile bir ilgisi yoktur. En kötü ameller, günahların tümüdür; en iyi ameller ise bütün itaat ve ibadetlerdir.

İşte bu açıklamalar ışığında âyet-i kerimenin anlamı ve Yüce Allah'ın, **"Böylece Allah, işlediklerinin en kötü olanlarını örter."** buyruğunun manası açıklık kazanmaktadır. Yani Allah, ihsan ve takvâları sebebiyle onların küçük ve büyük günahlarını bağışlar.

"Ve yapmakta olduklarının en güzeli ile de onları mükâfatlandırır." Yani bütün iyiliklerinin karşılığını verir: **"Allah, şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez.** (Yapılan) **bir iyilik olursa onu kat kat artırır ve katından büyük bir mükâfat verir."** (en-Nisa, 4/40)

﴿ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُۥ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Hiç, Allah, kuluna yetmez mi? Bir de kalkmış seni O'ndan başkaları ile korkutmaya çalışıyorlar! Allah kimi saptırırsa onu doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.

36. "Hiç, Allah, kuluna yetmez mi?" Kendisine ibadet eden, emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınan, özellikle de Rabbine en mükemmel derecede ibadet eden kişi olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e lütfu, keremi ve inâyetinin bir gereği olarak Yüce Allah, din ve dünyasıyla ilgili bütün hususlarda elbette yetecektir ve ona karşı kötülük yapmak kastıyla dikilenlerin kötülüğünü kendisinden uzaklaştıracaktır. **"Bir de kalkmış seni O'ndan başkaları ile,"** putların ve heykellerin sana kötülük yapacağını belirterek **"korkutmaya çalışıyorlar!"** Bu ise onların azgınlıkları ve sapıklıklarından dolayıdır. **"Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola iletecek hiç kimse yoktur."**

﴿ وَمَن يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِى ٱنتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Allah, kimi de doğru yola iletirse onu da saptıracak hiç kimse yoktur. Allah, Aziz ve intikam sahibi değil midir?

37. Çünkü hidâyete iletmek ve saptırmak Yüce Allah'ın elindedir. O ne dilerse o olur, neyi dilemezse o da olmaz. **"Allah, Aziz,"** yani her şeyi kahr u galebesi altında tutan, izzetiyle de kuluna yeterli gelerek ona tuzak kuranların tuzaklarını bertaraf eden, mükemmel izzet (güç ve kudret) sahibi olan **"ve"** kendisine isyan edenlere karşı da **"intikam sahibi değil midir?"** O halde O'nun intikam almasını gerektiren hususlardan uzak durun!

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۚ قُلْ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنْ أَرَادَنِىَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَٰشِفَٰتُ ضُرِّهِۦٓ أَوْ أَرَادَنِى بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَٰتُ رَحْمَتِهِۦ ۚ قُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan andolsun ki: 'Allah' diyeceklerdir. De ki: 'O halde söyleyin bakalım, eğer Allah bana bir zarar vermeyi dilerse O'nun dışında yalvardıklarınız, O'nun zararını uzaklaştırabilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet vermeyi dilerse onlar O'nun rahmetine engel olabilirler mi?' De ki: 'Allah bana yeter. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanırlar.'

38. Yani eğer seni Allah'tan başkası ile korkutan şu sapıklara sorsan ve bizzat kendi sözlerini kendi aleyhlerine delil olarak ortaya koyarak desen ki: **"Gökleri ve yeri kim yarattı?"** Taptıkları ilâhlarının herhangi bir şeyi yarattığını -kesinlikle- söylemeyeceklerdir. Aksine bunları yaratan yalnız ve yalnız **"'Allah' diyeceklerdir."**

Yüce Allah'ın kudreti açıkça ortaya çıktıktan sonra uydurdukları ilâhlarının da acizliğini yine kendilerine söyleterek **"de ki: O halde söyleyin bakalım, eğer Allah bana bir zarar vermeyi dilerse O'nun dışında yalvardıklarınız, O'nun zararını,"** onu büsbütün ortadan kaldırmak ya da bulunduğu halden daha hafif bir hale gelmesini sağlamak suretiyle **"uzaklaştırabilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet,"** din ya da dünyama dair bir fayda **"vermeyi dilerse onlar O'nun rahmetine engel olabilirler mi?"** Onu tutup bana ulaşmasına mani olabilirler mi?

Şöyle diyeceklerdir: Hayır, onlar herhangi bir sıkıntıyı gideremezler ve herhangi bir rahmeti de engelleyemezler. Yüce Allah'ın yegane mabud, bütün varlıkların tek yaratıcısı, tek başına fayda sağlayan, zarar veren olduğu açıkça görül-

dükten; buna karşılık, O'nun dışındaki bütün varlıkların her yönüyle yaratmaktan ve zarar vermekten aciz oldukları ortaya çıktıktan sonra Allah'ın yardımını isteyerek, onların hile ve tuzaklarını da ortadan kaldırmasını dileyerek **"de ki: Allah bana yeter. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanırlar."** Yani güvenenler, maslahatlarını elde etmek ve kendilerine gelecek zararları bertaraf etmek hususunda yalnızca O'na güvenirler. O halde herkese tek başına yeterli olan bana da yeter. Beni düşünüp kederlendiren her hususta da beni düşündürmeyen diğer tüm hususlarda da bana yetecek olan O'dur.

﴿ قُلْ يَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَٰمِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾ ﴾

39- De ki: 'Ey kavmim, Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın, ben de yapacağım. Zira pek yakında bileceksiniz...'

40- 'Rezil edecek azabın kime geleceğini ve ebedî azabın da kimin başına ineceğini...'

39. Yani ey Peygamber, **"de ki: Ey kavmim! Kendi yolunuzca yapacağınızı yapın."** Yani kendiniz için razı olduğunuz hal üzere, yani ibadete layık olmayanlara ve hiçbir hususta en ufak bir yetkisi bulunmayanlara ibadet etme haliniz üzere elinizden geleni yapın. Zira sizi kendisine davet etmiş olduğum dini yalnızca Allah'a halis kılarak **"ben de yapacağım. Pek yakında"** güzel âkıbetin kimin olacağını **"bileceksiniz."**

40. Bu dünyada **"rezil edecek azabın kime geleceğini ve"** âhirette **"ebedi azabın da kimin başına ineceğini"** ve onun yakasını asla bırakmayacağını, hiç sonunun gelmeyeceğini de bileceksiniz.

Bu, büyük bir tehdittir. Onlar, ebedî azabı hak ettiklerini biliyorlardı. Ancak zulüm ve inatları, iman etmelerine engel olmuştu.

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Şüphesiz Biz, sana Kitabı insanlar için hak ile indirdik. Artık kim hidâyet bulursa kendi yararınadır. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların başında bekçi değilsin.

41. Yüce Allah, haberlerinde, emirlerinde ve yasaklarında hakkı içeren, hidâyetin kaynağı olan, Allah'a ve O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaşmak isteyenler için nihaî bir tebliğ olup kendisi vasıtasıyla bütün âlemler için delilin sabit olduğu Kitabı, Rasûlüne indirmiş olduğunu haber vermektedir.

"Artık kim" onun nuruyla ve emirlerine uyarak **"hidâyet bulursa,"** şüphesiz bu kişi **"kendi yararına"** bir fayda sağlamış olacaktır. **"Kim de"** hidâyet kendisi için apaçık belli olduktan sonra **"saparsa, ancak kendi aleyhine sapmış olur."** Allah'a hiçbir zararı olmaz.

"Sen onların başında bekçi değilsin." Onların amellerini tespit edecek, amelleri dolayısıyla hesaba çekecek ve onları dilediğin işlere mecbur edip zorlayacak biri değilsin. Sen, ancak emrolunduğunu onlara eksiksiz olarak ileten bir tebliğcisin.

﴿ ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

42- Allah, ölüm vakitleri geldiğinde ruhları alır. Ölmeyeninkini de uykusunda (alır) **da hakkında ölüm hükmü verdiğini tutar, diğerini ise belirli bir süreye kadar** (bedenine geri) **gönderir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.**

42. Yüce Allah uyanıkken, uykudayken, hayattayken ve ölümleri esnasında kulları üzerinde yegane tasarruf sahibi olanın yalnız Zatı olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah, ölüm vakitleri geldiğinde ruhları alır."** Burada sözü geçen ölüm, büyük ölümdür. Yüce Allah'ın, ruhları aldığını ve ruhları alma fiilini Zatına izafe ettiğini haber vermiş olması, bu işle ölüm meleğiyle yardımcılarını görevlendirmiş olmasına aykırı değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır..."** (es-Secde, 32/11); **"...nihâyet birinize ölüm gelse elçilerimiz onun ruhunu alırlar, onlar kusur da etmezler."** (el-En'am, 6/61)

Çünkü Yüce Allah, yaratanın ve işleri çekip çevirenin kendisi olması itibarıyla işleri kendi zatına izafe eder.

Sünneti/kanunu ve hikmeti gereği her iş için bir sebep yaratmış olması itibarıyla işleri sebeplerine izafe ettiği de olur.

Yüce Allah'ın, **"Ölmeyenlerinkini de uykularında** (alır)." buyruğunda sözü edilen ise küçük ölümdür. Yani uykuda olup da ölmeyen ruhu O tutar.

İşte bu (uykuda olan) iki ruhtan **"hakkında ölüm hükmü verdiğini tutar."** Bu, ölmüş olanın ya da uykudayken öleceğine hükmettiği kimsenin ruhudur. **"Diğerini ise belirli bir süreye kadar,"** rızkını ve ecelini tamamlamak üzere **"gönderir."** Bu durumdaki nefsi serbest bırakır.

"Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için," Yüce Allah'ın kudretinin kemâline, ölümlerinden sonra ölüleri dirilteceğine dair **"ibretler,"** belgeler, deliller **"vardır."**

Bu âyette ruh ve nefsin bizatihi kaim bir cisim olduğuna, onun cevherinin bedeninin cevherinden farklı olduğuna, ruh ve nefsin yaratılmış olduğuna ve Allah tarafından idare edildiğine, Allah'ın onda vefat ettirmek, alıkoymak ve serbest bırakmak gibi şekillerde tasarruf ettiğine, canlıların ruhlarının Berzahta karşılaşacağına, bir araya gelip karşılıklı konuşacağına, Allah'ın hayatta kalacakların ruhlarını serbest bıraktığına, ölenlerin ruhlarını da alıkoyup bırakmadığına delil vardır.

﴿ أَمِ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُفَعَآءَ ۚ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴾

43- Yoksa onlar, Allah'ın dışında şefaatçiler mi edindiler? De ki: 'Ya onlar hiçbir şeye sahip değilseler ve (hiçbir şeye) **akıl erdiremiyorlarsa da mı** (onları şefaatçi edineceksiniz)?"

43. Yüce Allah, Zatından başka kendilerine bağlanılan, kendilerinden dilekte bulunulan ve kendilerine ibadet edilen şefaatçiler edinmeyi reddederek şöyle buyurmaktadır: Sen onlara cahilliklerini açıklayarak ve O'ndan başka edinilen şefaatçilerin ibadet namına hiçbir şeyi hak etmediklerini belirterek **"de ki: Ya onlar,"** yani sizin şefaatçi edindiğiniz varlıklar **"hiçbir şeye sahip değilseler,"** göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar, hatta bundan daha küçük ya da daha büyük bir şeye sahip değilseler, hatta **"akıl erdiremiyorlarsa,"** onların kendisi sebebiyle övülmeyi hak edecekleri bir akılları olmasa **"da mı?"** Hâlâ onları şefaatçi mi göreceksiniz? Bunların akıllarının olmayış sebebi ağaç, taş, suret gibi cansız yahut ölmüş varlıklar olmalarındandır. Ya bunları şefaatçi (ve ilâh) edinenlerin hiç aklı olabilir mi? Böyle kimseler, insanların en sapığı, en cahili ve en ileri zalimleri değil midir?

﴿ قُل لِّلَّهِ ٱلشَّفَٰعَةُ جَمِيعًا ۖ لَّهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- De ki: 'Şefaat tümüyle Allah'ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı da yalnız O'nundur. Sonra da siz O'na döndürüleceksiniz.'

44. Onlara **"de ki: Şefaat tümüyle Allah'ındır."** Çünkü her şeyin yetkisi de bütünüyle Allah'ındır. Bütün şefaatçiler O'ndan korkar. O'nun izni olmadan hiç kimse O'nun nezdinde şefaat edemez. O, kuluna rahmet ihsan etmeyi murad ederse, katında değerli olan şefaatçi kimsenin ona -her iki şahsa (edene ve edilene) bir rahmet olmak üzere- şefaat etmesine izin verir.

Daha sonra Yüce Allah, şefaatin tümüyle yalnız Zatına ait olduğunun gerekçesini **"Göklerin ve yerin hükümranlığı da yalnız O'nundur."** diyerek açıklamaktadır. Yani oradaki bütün şahıslar, fiiller ve sıfatlar O'na aittir. Bu yüzden şefaatin gerçek sahibinden istenmesi ve yalnızca O'na ihlâsla ibadet edilmesi gerekir. **"Sonra da siz O'na döndürüleceksiniz."** O da ihlâsla kendisine ibadet edenlere pek büyük mükâfatlar verecektir. Kendisine şirk koşanları da çok ağır bir azapla cezalandıracaktır.

﴿ وَإِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَحْدَهُ ٱشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Allah tek başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise hemen yüzleri güler.

45. Yüce Allah, müşriklerin durumlarını ve şirklerinin gereği olan davranışlarını belirtmekte ve onların **"Allah tek başına anıldığında,"** tevhid edildiğinde, dini yalnızca O'na halis kılmak suretiyle amelde bulunulup O'nun dışında tapındıkları varlıklar terk edildiğinde **"âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar."** Bu işten alabildiğine nefret eder ve hiçbir şekilde hoşlanmazlar.

Buna karşılık **"O'nun dışındakiler,"** putlar ve O'na eş koşulan ortaklar **"anıldığında"** ve bir kimse onlara ibadet etmeye çağırıp onları övdüğünde **"hemen"** mabudlarının anılmasına sevinirler ve şirk konusunda kendi hevâ ve arzularına uygun düştüğünden dolayı **"yüzleri güler."**

Bu durum karşılaşılabilecek hallerin en kötüsü, en çirkinidir. Ama onların cezalandırılması için va'dolunan gün, ceza/kıyamet günüdür. Orada onların haksızlıkları cezalandırılacaktır ve o vakit Allah'tan başka tapındıkları uydurma ilâhlarının kendilerine en ufak bir faydalarının olmadığı görülecektir. İşte bundan dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ عَٰلِمَ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِى مَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

46- De ki: 'Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açığı bilen Allah'ım! Ayrılığa düştükleri konularda kullarının arasında Sen hüküm vereceksin.'

46. "De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan" ve onları düzenleyen, işlerini çekip çeviren, bizim göremediğimiz ve bilemediğimiz **"gizliyi ve"** görüp tanık olduğumuz **"açığı bilen Allah'ım! Ayrılığa düştükleri konularda kullarının arasında Sen hüküm vereceksin."** İhtilafın söz konusu olduğu en büyük husus ise ihlâs sahibi muvahhidler ile Senin dışında birtakım putları, heykelleri ve Sana eş koşulan varlıkları ilâh edinen müşrikler arasındaki ihtilaftır.

İhlaslı muvahhidler izledikleri yolun hak olduğunu, âhirette güzel mükâfatların yalnızca kendilerinin olduğunu söylerler.

Müşrikler ise ilâh edindikleri ve hiçbir değeri olmayan put ve heykelleri Sana ortak tutarlar. Şanına yakışmayan ve Senin için kusur olacak şeyleri Sana nispet ederler. Uydurma ilâhları anıldığı vakit sevinir, Sen anıldığın vakit nefret duyarlar. Bununla birlikte kendilerinin hak üzere olduklarını, başkalarının ise batıl yolda olduğunu, güzel mükâfatların da kendilerinin olacağını ileri sürerler.

Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"İman edenler, yahudiler, sâbiîler, hıristiyanlar, mecusiler/ateşperestler ve müşrikler** (var ya); **muhakkak Allah Kıyamet gününde aralarında hükmedecektir. Muhakkak Allah her şeye şahittir."** (el-Hac, 22/17) Bundan sonraki âyetlerde Yüce Allah, onlar arasında hükmünü şöyle haber vermektedir: **"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar. Kâfirler için ateşten elbiseler biçilir. Başları üzerinden kaynar su dökülür. Onunla karınlarında ne varsa eritilir, derileri de. Ve onlar için demirden topuzlar da vardır."** (el-Hac, 19/21) Ve nihâyet bu açıklamaları

şu buyruklara kadar devam eder: **"Muhakkak Allah, mü'min olup salih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Onlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri de ipektir."** (el-Hac, 22/23)

Ayrıca şöyle buyurmaktadır: **"İman edenler ve imanlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar hidâyete ermiş olanlardır."** (el-En'âm, 6/82) **"Gerçek şu ki, kim Allah'a ortak koşarsa, hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir."** (el-Mâide, 5/72)

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın yaratmasının kapsamı, ilminin kuşatıcılığı ve bütün kulları arasındaki hükmünün umumiliği dile getirilmektedir. Mahlukatın ortaya çıkmasını sağlayan kudreti ve her şeyi kuşatan ilmi, kulları arasında hüküm vereceğine, onları ölümlerinden sonra dirilteceğine, hayrıyla şerriyle amellerini ve bu amellerinin karşılıklarını bildiğine, ayrıca yaratmasının da ilmine delil olduğuna işaret etmektedir: **"Yaratan bilmez mi hiç?"** (el-Mülk, 67/14)

﴿ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦ مِن سُوٓءِ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا۟ يَحْتَسِبُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

47- Eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onunla birlikte bir o kadarı daha zulmedenlerin olsa, kıyamet günü feci azaptan (kurtulmak için) **onu mutlaka fidye olarak verirlerdi. Zira** (o gün) **karşılarına Allah tarafından hiç hesap etmedikleri** (bir azap) **çıkacaktır.**

47. Yüce Allah, kulları arasında kendisinin hüküm vereceğini, müşriklerin söyledikleri sözleri ve bu sözlerin ne kadar çirkin olduğunu söz konusu edince, adeta nefisler Kıyamet gününde Allah'ın onlara neler yapacağını bilmek istermiş gibi bize bu gibi kimseler için **"feci azap,"** yani en dehşetli ve en ağır azabın söz konusu olduğunu haber vermektedir. Çünkü onlar, küfrün en fecisini ve en şiddetlisini söylemişlerdir.

Faraza altınıyla, gümüşüyle, incisiyle, hayvanlarıyla, ağaçlarıyla, ekinleriyle, bütün eşyalarıyla bu dünya ve bir o kadarı daha müşriklerin olsa Kıyamet gününde bu feci azaptan kurtulmak için onu fidye olarak feda eder ve bu azaptan kurtulmaya çalışırlardı. Ancak kesinlikle bu, onlardan kabul olunmaz ve bunun

Allah'ın azabına karşı kendilerine en ufak bir faydası dahi olmazdı. Çünkü **"o günde malın da evlâdın da hiçbir faydası olmaz. Ancak Allah'a selim bir kalp ile gelmiş olanlar hariç."** (eş-Şuarâ, 26/88-89)

"Zira (o gün) **karşılarına Allah tarafından hiç hesap etmedikleri** (bir azap) **çıkacaktır."** Hiç ummadıkları çok büyük bir azap ve pek büyük bir gazapla karşılaşacaklardır. Halbuki daha önceden kendilerinin başka şeylerle karşılaşacaklarına dair ahkam kesiyorlardı.

﴿ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Kazandıkları kötülükler kendilerine görünecek ve alaya aldıkları şey onları çepeçevre kuşatacaktır.

48. "Kazandıkları kötülükler," yapıp ettikleri ve kazandıkları şeyler sebebiyle hiç hoşlarına gitmeyecek hususlar **"kendilerine görünecek ve alaya aldıkları şey,"** tehdit ve azap **"onları çepeçevre sarıp kuşatacak,"** başlarına gelip çatacak ve kendilerini yakalayacak**"tır."**

﴿ فَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَـٰنَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَـٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍۭ ۚ بَلْ هِىَ فِتْنَةٌ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- İnsanın başına herhangi bir sıkıntı geldiğinde Bize yalvarır. Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfettiğimizde, 'Bu, bana ancak bir bilgiye göre verilmiştir.' der. Bilakis o, bir imtihandır. Fakat onların çoğu bilmezler.

49. Yüce Allah, insanın durumunu ve tabiatını bize haber vermektedir: Ona hastalık, sıkıntı veya darlık gibi bir zarar dokunduğunda **"Bize,"** başına gelen bu musibetin giderilmesi hususunda ısrarla **"yalvarır."**

"Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfettiğimizde," darlığını giderip sıkıntısını ortadan kaldıracak olursak, tekrar Rabbini inkâra döner, Rabbinin iyiliklerini inkâr edip bilmezlikten gelir ve **"'Bu bana ancak bir bilgiye göre verilmiştir.' der."**

Yani Allah, benim bu işe layık olduğumu, benim bunu hak ettiğimi bilmektedir; çünkü ben, Allah nezdinde değerli bir kişiyim. Ya da ben bu nimeti elde etme yollarını bildiğim için bunlar bana verilmiştir, der.

Yüce Allah da buna karşılık, **"Bilakis o, bir imtihandır."** buyurmaktadır. Yani Yüce Allah, kendisine kimin şükrettiğini, kimin de nankörlük ettiğini ortaya çıkarmak için bununla kullarını sınar.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Bundan dolayı onlar bu imtihanı bir bağış ve ihsan sayarlar. Böylelikle katıksız hayır olan bir şeyle hayra ya da şerre sebep olabilen bir şeyi birbirine karıştırırlar.

﴿ قَدْ قَالَهَا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Onlardan öncekiler de öyle demişlerdi. Ama onların kazandıkları şeyler, kendilerine bir fayda sağlamadı.

50. "Onlardan öncekiler de öyle demişlerdi." onların söyledikleri, **"Bu, bana ancak bir bilgiye göre verilmiştir."** demişlerdi. Bu sözleri, inkarcılar birbirinden miras alagelmektedirler. Rablerinin, nimetini ikrar ve itiraf etmezler, bu konuda Rablerinin, üzerlerinde herhangi bir hakkı olduğunu da kabul etmezler. Helâk edilecekleri vakte kadar onların alışkanlıkları ve âdetleri hep budur.

"Ama" azap kendilerine geldiği vakit **"onların kazandıkları şeyler kendilerine bir fayda sağlamadı."**

﴿ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ هَـٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Sonunda kazandıkları kötülükler(in cezası) **başlarına gelip çattı. Bunlardan zulmedenlerin başına da kazandıkları kötülükler, yakında gelip çatacak ve onlar kaçıp kurtulamayacaklardır.**

51. "Sonunda kazandıkları kötülükler başlarına gelip çattı." Burada **"kötülükler"**den kasıt, onların uğratıldıkları cezalardır. Çünkü bu cezalar, insana kötülük gibidir ve onu üzer.

"Bunlardan zulmedenlerin başına da kazandıkları kötülükler, yakında gelip çatacak." Çünkü bunlar, öncekilerden daha hayırlı değildirler. Yine bunlara, önceki kitaplarda kötülüklerine rağmen azaptan kurtulacaklarına dair bir beraat da yazılmış değildir.

﴿ أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

52- Bilmezler mi ki Allah, rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) **kısar. Şüphesiz bunda iman eden bir toplum için ibretler vardır.**

52. Onlar; mala aldandıkları ve cahilliklerinden dolayı bu mala sahip oluşun, o mal sahibinin halinin güzelliğine delil olduğunu iddia ettiklerinden dolayı Yüce Allah, vermiş olduğu rızkın, bu iddialarının delili olamayacağını haber vermektedir: **"Bilmezler mi ki Allah, rızkı,"** kulları arasından ister salih olsun, ister olmasın **"dilediğine bol verir** (dilediğine de) **kısar."** Yani ister salih olsun ister olmasın dilediği kimsenin de rızkını daraltır. Allah, bütün valıklara rızık verir, ama iman ve salih ameli insanlar arasından özel olarak iyilere ihsan eder.

"Şüphesiz bunda," yani rızkın bol oluşunda ve kısılmasında **"iman eden bir toplum için ibretler vardır."** Çünkü onlar, bunun ilâhî hikmet ve rahmetle ilgili olduğunu bilirler; Allah'ın, kullarının durumunu çok iyi bildiğine inanırlar.

O, kimi zaman bir lütuf olarak onların rızıklarını daraltabilir, çünkü bol bol verecek olursa yeryüzünde azgınlık edebilirler. Yüce Allah, bu hususta onların mutluluk ve kurtuluşlarının kaynağını oluşturan dinlerinin salâhına göre bunu yapmış olur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ ۞ قُلْ يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- De ki: 'Ey nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Zira O, çok bağışlayıcıdır, pek merhamelidir.'

53. Yüce Allah, kulları arasından çokça günah işlemiş kimselere lütuf ve kereminin çokluğunu bildirmekte ve böyle bir imkân ellerinden gitmeden önce onları Zatına dönmeye teşvik etmektedir:

Ey Peygamber ve ondan sonra Allah'ın dinine davet etmekte onun yerine geçenler! Kullara Rableri hakkında haber vererek **"de ki:"** Nefislerinin kendilerini çağırdığı günahları işlemek ve gaybleri bilen Allah'ı gazaplandıran yollarda yürümek suretiyle **"nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!"** O takdirde kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmış

olur, "Günahlarımız artık çoğaldı, kusurlarımız üst üste birikti, bunları ortadan kaldırmaya imkan yok, bunları silmenin yolu yok." diyerek isyan üzere ısrara devam eder, Rahman olan Allah'ın size gazaplanmasına sebep olacak hususları işlemeye devam edersiniz.

Fakat siz Rabbinizi; O'nun keremine, cömertliğine delâlet eden isimleriyle tanıyın ve bilin ki **"Allah bütün günahları bağışlar."** Şirki, öldürmeyi, zinayı, faizi, zulmü ve bunların dışında kalan küçük-büyük tüm günahları bağışlar.

"Zira O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Yani mağfiret etmek ve rahmet buyurmak, O'nun ayrılmaz zatî sıfatlarıdır. Hiçbir zaman bu sıfatlar O'nun zatından ayrılmaz, bu sıfatların etkileri kesilmez. Varlık aleminde orayı dolduracak şekilde bunların etkileri tecelli edip durur. O'nun iki eli de gece ve gündüz cömertçe hayırlar ihsan ederr. Kullara yönelik nimet ve lütufları, gizli ve açık bütün hallerde ardı arkasına gelir. O; bağışlamayı, alıkoymaktan daha çok sever. O'nun rahmeti gazabını geçmiş, geride bırakmıştır.

﴿ وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Size azap gelmeden önce Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez.

54. Ancak mağfiret ve rahmetinin bunlara ulaşmasının birtakım sebepleri vardır. Kul bu sebepleri yerine getirmezse, mağfiret ve rahmet kapılarını kendi yüzüne kapatmış olur. Bu sebeplerin en üstünü ve en değerlisi ise -dahası mağfiret ve rahmetin ondan başka bir sebebi de yoktur- şudur: Samimi tevbeyle, duayla, yalvarıp yakarmakla, Allah'ı mutlak ilâh bilip O'na boyun eğerek ibadet etmek suretiyle Allah'a yönelmek.

Hep beraber bu en değerli sebebe sarılalım, bu en büyük yolu izleyelim. Bundan dolayı Yüce Allah, kendisine yönelmeyi ve bu hususta eli çabuk tutmayı emrederek şöyle buyurmaktadır:

"Size azap gelmeden önce" kalplerinizle **"Rabbinize yönelin ve"** azalarınızla da **"O'na teslim olun."** Allah'a yönelme, yalnız başına zikredildiği takdirde azaların amelleri de onun kapsamına girer. Eğer -burada olduğu gibi- teslim olmakla bir arada zikredilecek olurlarsa manası, yukarıda açıkladığımız şekilde olur.

Yüce Allah'ın, **"Ve O'na teslim olun."** buyruğunda ihlâsın gereğine ve ihlâs olmaksızın zahirî ve batınî amellerin hiçbir faydasının olmadığına delil vardır.

Sizin bu dönüşünüz de **"size azap,"** geri çevrilemeyecek bir şekilde **"gelmeden önce"** olmalıdır. Çünkü aksi takdirde **"size yardım edilmez."**

Sanki, "Allah'a yönelme ve teslim olma ne demektir? Bunların kapsamına ne girer? Bunların amelleri nelerdir?" diye bir soru sorulmuş gibi Yüce Allah, bunu şu şekilde cevaplandırmaktadır:

﴿ وَٱتَّبِعُوٓاْ أَحۡسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلۡعَذَابُ بَغۡتَةٗ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ٥٥ ﴾

55- Siz hiç farkında olmadan azap size ansızın gelmeden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun!

55. Allah'ı sevmek, O'ndan korkmak, saygıyla O'na boyun eğmek, rahmetini ummak, samimi olarak kullarının iyiliğini istemek, onlara öğüt vermek, onlar için iyi şeyleri istemek, bunların zıddını terk etmek gibi size emretmiş olduğu bâtınî amellerle namaz, oruç, zekât, hac, sadaka, çeşitli türden iyilikler vb. emretmiş zâhirî ameller... İşte bunlar, Rabbimizden bize indirilenlerin en güzelleridir. İşte bu ve benzeri hususlarda Rabbinin emirlerine uyan bir kimse, Allah'a yönelen ve O'na teslim olan kimse demektir.

"Siz hiç farkında olmadan azap size ansızın gelmeden önce..." Bu buyruklarla Allah'a yönelip teslim olmada eli çabuk tutmak ve fırsatları değerlendirmek teşvik edilmektedir.

﴿ أَن تَقُولَ نَفۡسٞ يَٰحَسۡرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُّ فِي جَنۢبِ ٱللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ٥٦ ﴾

56- Tâ ki hiç kimse, 'Allah'ın hakkı konusunda işlediğim kusurlardan dolayı yazıklar olsun bana! Gerçekten ben, alay edenlerdendim.' demesin.

56. Yüce Allah, kullarını, gafletlerini sürdürme konusunda uyarmakta ve pişmanlık duyacakları, ama pişmanlığın fayda vermeyeceği bir gün gelip çatmadan önce dönmelerini öğütlemektedir. Zira o vakit geldiğinde kişi, **""Allah'ın hakkı konusunda işlediğim kusurlardan dolayı yazıklar olsun bana! Gerçekten**

ben" dünya hayatında, azabın gelişi hususunda **"alay edenlerdendim."** Şimdi ise onu gözlerimle gördüm!" der.

﴿ أَوۡ تَقُولَ لَوۡ أَنَّ ٱللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ٥٧ أَوۡ تَقُولَ حِينَ تَرَى ٱلۡعَذَابَ لَوۡ أَنَّ لِي كَرَّةٗ فَأَكُونَ مِنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٥٨ ﴾

57- Yahut 'Eğer Allah bana hidâyet verseydi, elbette takvâ sahiplerinden olurdum.' demesin.

58- Ya da azabı gördüğünde, 'Keşke (dünyaya) **geri dönme imkânım olsa da ihsan sahiplerinden olsam!' demesin.**

57. "Yahut 'Eğer Allah bana hidâyet verseydi, elbette takvâ sahiplerinden olurdum.' demesin." Bu buyruk, temenni ifade etmekte ve şu anlama gelmektedir: "Keşke Allah bana hidâyet vermiş olsaydı, ben de O'ndan sakınan/takvâlı bir kişi olsaydım ve azaptan kurtularak mükâfatı hak etseydim." Yoksa bu buyruk, şart manasına değildir. Zira şart manasını ifade etseydi, onlar sapıklıklarına kaza ve kaderi gerekçe göstermiş olurlardı. Bu ise batıl bir gerekçedir, kıyamet gününde ise batıl bütün deliller boşa gidecektir.

58. "Ya da azabı gördüğünde" ve artık azabın geleceğini kesin olarak anladığında, **"'Keşke** (dünyaya) **geri dönme imkânım olsa da ihsan sahiplerinden olsam!' demesin."**

Yüce Allah, bunun imkânsız ve faydasız olduğunu, bu gibi temennilerin batıl ve gerçekle bir ilişkilerinin olmadığını ifade etmektedir. Çünkü kul, eğer geri döndürülecek olursa kendisine daha önce yapılan açıklamadan farklı, yeni bir açıklama yapılmayacaktır.

﴿ بَلَىٰ قَدۡ جَآءَتۡكَ ءَايَٰتِي فَكَذَّبۡتَ بِهَا وَٱسۡتَكۡبَرۡتَ وَكُنتَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ٥٩ ﴾

59- "Hayır, sana âyetlerim gelmişti de sen onları yalanlamış, büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuştun."

59. "Hayır, sana" en ufak bir şüphe ve tereddüt söz konusu olmayacak şekilde hakka delil olan **"âyetlerim gelmişti de sen onları yalanlamış,"** onlara uymayıp **"büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuştun."** Dolayısıyla tekrar dünyaya geri döndürülmeyi istemek, boş bir şeydir.

Zaten **"geri döndürülürlerse de yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler."** (el-En'âm, 6/28)

﴿ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ تَرَى ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ ۚ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Kıyamet günü Allah hakkında yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Büyüklük taslayanlara cehennemde yer mi yok?

60. Yüce Allah, kendisi hakkında yalan söyleyenlerin rüsvaylıklarını haber vermekte, kıyamet gününde yüzlerinin kapkaranlık gece gibi simsiyah kesileceğini ve mahşerdekilerin bu suretle onları tanıyacaklarını bildirmektedir. Çünkü gerçek, açık seçiktir; adeta sabahı andırır. Onlar yalan söylemek suretiyle hakkın yüzünü kararttıkları gibi Allah da -onları amelleri türünden cezalandırarak- yüzlerini karartacaktır.

Onların yüzleri kararacağı gibi cehennemde çok ağır bir azap da çekeceklerdir. Bundan dolayı, **"Büyüklük taslayanlara"** hakka karşı, Rablerine ibadete karşı büyüklenen ve O'na iftirada bulunanlara **"cehennemde yer mi yok?"** buyrulmaktadır.

Evet, Allah'a andolsun ki orada büyüklük taslayanlar için en ileri dereceye ulaşacak bir ceza, rüsvaylık ve gazap olacaktır. Orada onlardaki haklar alınacak ve cezaları verilecektir.

Allah hakkında yalan söylemek, hem O'na ortak koşmayı, O'nun evlat ve eş sahibi olduğunu söylemeyi, hem de O'nun celâl ve azametine yakışmayan iddialarda bulunmayı kapsar. Yine peygamberlik iddiasında bulunmayı ya da O'nun söylemediği şeylerin O'nun şeriatında olduğunu söyleyerek O'nun bu sözleri söylediğini ve şeriatında bunları bildirdiğini söylemeyi de kapsar.

Allah, büyüklük taslayanların durumunu belirttikten sonra takvâ sahiplerinin durumunu da beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيُنَجِّى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ ٱلسُّوٓءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Allah, takvâ sahiplerini, umduklarına erdirmek suretiyle kurtarır. Onlara hiçbir fenalık dokunmaz ve onlar üzülmezler de.

61. "Allah, takvâ sahiplerini, umduklarına erdirmek suretiyle kurtarır." Çünkü beraberlerinde kurtuluşun aracı olan Allah korkusu ve takvâ vardır. Takvâ, her türlü dehşet ve zorluğa karşı hazırlık demektir.

"Onlara hiçbir fenalık," yani azap ve hoşlarına gitmeyecek hiçbir şey **"dokunmaz ve onlar üzülmezler de."** Azabın onlara dokunmayacağının ve azap korkusunun da haklarında söz konusu olmayacağının belirtilmesi, güven içinde olacaklarının bir ifadesidir. Onlar için tam bir güven vardır ve bu güven onları esenlik yurdu olan cennete ulaştırıncaya kadar beraberlerinde bulunacaktır. O vakit de her kötülükten ve hoş olmayan her şeyden yana güven içinde olacaklardır. Cennet nimetlerinin güzellikleri onlara bol bol verilecektir ve onlar **"diyecekler-dir ki: 'Bizden her türlü kederi gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbimiz Ğafur'dur, Şekur'dur.'"** (Fâtır, 35/34)

﴿ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Allah, her şeyin yaratıcısıdır ve O, her şeye vekildir.

62. Yüce Allah, kendisini inkâr eden kâfirlerin hüsranlarını gerektiren azamet ve kemalini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Allah her şeyin yaratıcısıdır."** Bu ve Kur'ân-ı Kerîm'deki buna benzer pek çok ifade, Yüce Allah dışındaki her şeyin yaratılmış olduğunun delilidir. Bu buyruklar, yerin ve semanın kadîm olduğunu söyleyen birtakım filozoflarla ruhların kadim olduğunu söyleyenlerin vb. şekilde yaratıcının yaratmasını iptal manası ihtiva eden batıl iddialarda bulunarak birtakım varlıkların kadîm olduğunu ileri sürenlerin görüşlerini reddetmektedir.

Allah'ın kelamı da yaratılmış şeylerden değildir. Çünkü kelâm, konuşanın bir sıfatıdır. Yüce Allah ise isim ve sıfatları ile evveldir/ilktir; kendisinden önce hiçbir şey yoktur. İşte Mutezile ve benzerleri, Allah'ın kelâmının yaratılmış olduğunu bu âyet-i kerimeden çıkardıklarını söylerler. Halbuki böyle bir iddia, cahilliğin en ileri derecesidir.

Çünkü Yüce Allah, ezelden beri isim ve sıfatlarına sahiptir. O'nun herhangi bir sıfatı sonradan meydana gelmiş (hadis) değildir. Bu sıfatlara sahip olmadığı herhangi bir vakit de söz konusu değildir.

Bu buyrukta buna delil olan husus şudur: Yüce Allah, kendi Kerim zatı hakkında, ulvî ve süflî âlemi bütünüyle kendisinin yaratmış olduğunu ve kendisinin her şeye vekil olduğunu haber vermektedir.

Vekilin, üzerinde vekil olduğu şeyleri tam anlamıyla bilmesi ve O'nun her türlü tafsilatıyla ilgili hususları kuşatması, eksiksiz bir vekillik için şarttır. Aynı şekilde vekil olduğu şey üzerinde de tam bir kudrete sahip olmalıdır ki onda tasarruf edebilme imkânı bulsun.

Yine vekil olduğu şeyi koruyabilmelidir de. Aynı şekilde tasarruf şekillerini tam anlamıyla bilmesi ve bütün bu tasarruflarında hikmetli olması da gerekir ki en uygun şekilde tasarrufta bulunsun ve işleri idare etsin. Bütün bunlar olmaksızın tam vekillik söz konusu olamaz. Bunlardan ne kadarı eksik olursa, bu da vekillikte o kadar eksiklik var demektir. Açıkça bilinen gerçek şudur: Yüce Allah, herhangi bir eksiklikten bütün sıfatlarında münezzehtir. Kendisinin her şeye vekil olduğunu haber vermesi de bilgisinin her şeyi kuşattığını, kudretinin -bütün yarattıklarını idaresi yönünde- kemal derecesinde olduğunu, tedbirinin de, hikmetinin de kemal derecesinde olduğunu göstermektedir ki O, bu hikmeti gereğince her şeyi yerli yerince koyar.

﴿ لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴾

63- Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere gelince onlar, zarara uğrayanların ta kendileridir.

63. "Göklerin ve yerin" bilgisinin ve idaresinin **"anahtarları yalnız O'nundur." "Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun engellediğini de salıverecek yoktur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir."** (Fâtır, 35/2)

Yüce Allah, kalpleri kendisine karşı tazimle doldurmayı gerektirecek şekilde azametini açıkladıktan sonra, meseleyi tersyüz ederek Yüce Allah'ı hakkıyla takdir edemeyenlerin halini de dile getirip şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın" kesin hakkı ve dosdoğru yolu gösteren **"âyetlerini inkâr edenlere gelince onlar, zarara uğrayanların ta kendileridir."**

Çünkü onlar, kalplerin kendileriyle salâh bulacağı Allah'ın ulûhiyetini kabul edip yalnız O'na ihlâsla yönelmeyi; dillerin kendisiyle salâh bulacağı Allah'ı zikirle meşgul olmayı, azaların kendileriyle salâh bulacağı Allah'a itaati yitirmiş, bunun yerine kalpleri ve bedenleri bozan her şeye yönelmiş, nimet dolu cennetleri yitirip onun yerine can yakıcı azabı tercih etmiş kimselerdir.

﴿ قُلْ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ تَأْمُرُوٓنِّىٓ أَعْبُدُ أَيُّهَا ٱلْجَٰهِلُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64- De ki: 'Şimdi siz benden, Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi istiyorsunuz ey cahiller?'

64. Ey Peygamber, sen, seni Allah'tan başkasına ibadet etmeye çağıran şu cahillere **"de ki: Şimdi siz benden, Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi istiyorsunuz ey cahiller?"** Sizin bu isteğinizin kaynağı cahilliğinizdir. Yoksa sizler, Yüce Allah'ın her bakımdan kemâl sıfatlarına sahip olduğunu, bütün nimetleri O'nun ihsan ettiğini, ibadeti hak edenin yalnızca O olduğunu, her bakımdan aciz, fayda veremeyen ve zararı önleyemeyen varlıkların hiçbir şekilde ibadete layık olmadıklarını bilmiş olsaydınız benden böyle bir şeyi istemezdiniz.

Çünkü Allah'a ortak koşmak, amelleri boşa çıkartır ve her işi ifsad eder. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ أُوحِىَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعْبُدْ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

65- Andolsun sana da, senden öncekilere de şöyle vahyedilmiştir: 'Eğer şirk koşarsan bütün amellerin kesinlikle boşa çıkar ve sen mutlaka zarar edenlerden olursun.'

66- 'Bilakis, yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol!'

65. "Andolsun sana da, senden önceki" bütün peygamberlere **"de şöyle vahyedilmiştir: Eğer şirk koşarsan bütün amellerin kesinlikle boşa çıkar."** Burada şirk koşunca bütün amellerin boşa çıkacağı ifade edilmektedir.

Bütün peygamberlerin bildirdikleri mesajların arasında şirkin bütün amelleri boşa çıkarttığı gerçeği de vardır. Nitekim Yüce Allah, En'âm sûresinde nebi ve rasûllerin pek çoğunu saydıktan sonra haklarında şöyle buyurmaktadır: **"Bu, Allah'ın hidâyetidir. O, kullarından kimi dilerse onunla hidâyete erdirir. Eğer onlar dahi şirk koşsalardı, yaptıkları her şey boşa giderdi."** (el-En'âm 6/88)

"ve sen mutlaka zarar edenlerden olursun." Dinini ve âhiretini kaybederdin. Şirk sebebiyle bütün ameller boşa çıkar, azaba ve ibretli cezalara müstehak olunur.

66. Daha sonra, **"Bilakis, yalnız Allah'a ibadet et."** buyrulmaktadır. Cahillerin, kendisine şirk koşmayı emrettiklerini ve şirkin ne kadar çirkin ve kötü olduğunu bildirdikten sonra **"Bilakis, yalnız Allah'a ibadet et."** buyruğuyla ihlâs emredilmektedir. Yani ibadetini O'na halis kıl ve yalnızca O'na ibadet et, hiçbir şeyi de O'na ortak koşma!

"Ve" Allah'a sana ihsan ettiği tevfikinden dolayı **"şükredenlerden ol."** Bedenî sıhhat ve afiyet, rızık ve benzeri şeylere nail olmak gibi dünyevî nimetlerden ötürü şükür söz konusu olduğu gibi; ihlâs ve takvâ muvaffakiyeti gibi dinî nimetler dolayısıyla da Yüce Allah'a şükredilir ve bundan dolayı O'na hamd u senada bulunulur.

Hatta asıl nimet, din nimetidir. Bunların Allah tarafından geldiğini düşünmek ve bundan dolayı Allah'a şükretmek, birtakım amellerde bulunan pek çok kimsenin cahillikleri sebebiyle karşı karşıya kaldıkları ucb (kendini ve amelini beğenme) afetinden esenlikte kalmaya vesiledir. Çünkü kul, durumu gerçek mahiyetiyle bilecek olursa, daha çok şükretmesini gerektiren ilâhî bir nimet dolayısıyla ucba kapılarak kendini ve amelini beğenmeye kalkışmaz.

﴿ وَمَا قَدَرُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦ وَٱلْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ مَطْوِيَّٰتٌۢ بِيَمِينِهِۦ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

67- Onlar, Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Halbuki Kıyamet günü yeryüzü bütünüyle O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ elinde dürülmüş olacaktır. O, onların ortak koştuklarından/koşmalarından münezzehtir ve çok yücedir.

67. Yüce Allah buyuruyor ki: Bu müşrikler, Rablerini layıkıyla tanıyamadılar, hakkıyla takdir edemediler. O'nu gereği gibi tazim edemediler. Aksine bunun tam zıddını yaptılar. Çünkü sıfat ve fiillerinde eksik olan varlıkları O'na ortak koştular. Bu varlıklar da, sıfatları da, fiilleri de her bakımdan eksiktir, acizdir. Bunların fayda sağlayabilme, zararı önleyebilme, verme ya da engelleme gibi bir sıfatları olmadığı gibi hiçbir şeye sahip de değildirler.

Müşrikler, işte bu aciz varlıkları yüce yaratıcı olan Rab ile eşit gördüler. Halbuki O'nun göz kamaştırıcı azameti ve her şeyi hakimiyeti altına almış olan kudretiyle Kıyamet gününde bütün yeryüzü O'nun, o Rahman'ın avucunda olacaktır. Gökler de genişlik ve azametlerine rağmen O'nun sağ elinde dürülmüş olacaktır.

İşte bu yüzden O'ndan başkasını O'na eş kabul eden kimse, Yüce Allah'ı hakkıyla tazim etmiş olamaz. Bunu yapandan daha zalim kimse de olamaz?

"O, onların ortak koştuklarından/koşmalarından," O'na ortak koştuklarından ve şirklerinden pek büyüktür **"münezzehtir ve çok yücedir."**

﴿ وَنُفِخَ فِى ٱلصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾

68- (O gün) Sûr'a üfürülmüş ve Allah'ın diledikleri müstesnâ göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır. Sonra Sûr'a ikinci bir defa üfürülür. Bir de bakmışsın ki onlar kabirlerinden kalkmış bakınmaktalar!

68. Yüce Allah, onları azametiyle korkuttuktan sonra kıyamet gününde görülecek hallerle de korkutmakta, onları teşvik ederek ve uyararak şöyle buyurmaktadır: "(O gün) **Sûr'a üfürülmüş,"** (Sûr, pek büyük bir boynuzdur. Bunun büyüklüğünü onu yaratandan ve Allah'ın, yarattıkları arasından onunla ilgili bilgilere muttali kıldığı kimselerden başkası bilemez.) Bu Sûr'a İsrafil *aleyhisselam* üfürecektir ki İsrafil, mukarreb meleklerden ve Rahman'ın Arş'ının taşıyıcılarından biridir.

"Allah'ın diledikleri müstesnâ göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır." Yani göklerde ve yerde bulunanların hepsi, Sûr'a üfürülüşü işittikleri vakit bu üfürüşün şiddet ve azameti onları dehşete düşürecek ve hepsi ölecek yahut -diğer bir görüşe göre- bayılacaktır. Bunun Kıyamet gününün bir habercisi olduğunu bilmeyeceklerdir.

Bundan üfürüş esnasında Allah'ın kendisine sebat vereceği şehidler yahut onların bir bölümü vb. kimseler müstesna olacak ve bunlar ölü (veya baygın) düşmeyeceklerdir. Bu birinci üfürüş, baygın düşme ve dehşete kapılma üfürüşüdür.

"Sonra Sûr'a ikinci bir defa," öldükten sonra diriliş için **"üfürülür. Bir de bakmışsın ki onlar kabirlerinden kalkmış bakınmaktalar!"** Öldükten sonra diriliş ve hesaplarının görülmesi için kabirlerinden kalkmış olacaklar. Bu kalkışları esnasında ceset ve ruhlarının yaratılması da tamamlanmış olacak, gözleri dehşetten yukarı doğru bakacak ve yerinden fırlamış gibi olacak, Allah kendilerine ne yapacak diye bakacaklardır.

﴿ وَأَشْرَقَتِ ٱلْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ وَجِاْىٓءَ بِٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

69- Yeryüzü, Rabbinin nuru ile aydınlanacak, kitap (amel defterleri) **ortaya konulacak, peygamberlerle şahitler getirilecek ve aralarında hak ile hükmedilecek, onlara zulmedilmeyecektir.**

70- Herkese işlediğinin karşılığı tastamam verilecektir. Zaten O, onların yaptıklarını pek iyi bilir.

69. Bundan anlaşıldığına göre mevcut nurlar, kıyamet gününde yok olup gidecektir. Çünkü Yüce Allah, güneşin ışığının söndürülerek tortop edileceğini, ayın ışığının da söndürüleceğini, yıldızların ise saçılıp darmadağın edileceğini haber vermektedir. Böylece insanlar karanlık içinde kalacaklar ve o vakit yeryüzü, Rabbinin nuruyla -tecelli edip aralarında hüküm vermek üzere indiğinde- aydınlanacaktır.

O gün Allah mahlukata bir güç verecek, onları nurunun kendilerini yakmayacağı bir güce sahip olarak yaratacaktır. Aynı şekilde onlara Zatını görmeleri imkânını da verecektir. Yoksa Yüce Allah'ın nuru çok muazzamdır. Eğer nurunu açacak olursa O'nun yüzünün parıltıları mahlukatından bakışının ulaştığı her varlığı kesinlikle yakar.[16]

"Kitap konulacak," yani amel defterleri ve kayıtlı sahifeler açılıp konacaktır. Bundan maksat, onlarda bulunan iyilik ve kötülüklerin okunmasıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kitap ortaya konmuş olacaktır, günahkârları onun içindekilerinden korkuya kapılmış olduğunu göreceksin. 'Vay bizim halimize! Ne olmuş bu kitaba? Küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp sayıp dökmüş.' diyecekler. Onlar işlediklerini hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."** (el-Kehf 18/49)

İlahî adalet ve insafın mükemmelliğinin bir göstergesi olarak da amel işlemiş kimselere şöyle denilecek: **"Oku kitabını, 'Bugün kendine karşı hesap görücü olarak kendin yetersin.'"** (el-İsrâ, 17/14)

Tebliğleri ve ümmetleri hakkında kendilerine soru sorulması ve ümmetleri hakkında şahitlikte bulunmaları için **"peygamberlerle şahitler,"** melekler, insanın azaları ve (üzerinde amel edilen) yeryüzü **"getirilecek ve aralarında hak ile hükmedilecek."** Yani eksiksiz bir adalet ve muazzam bir insaf

16 Müslim, 179.

ile hükmedilecek. Çünkü bu, zerre ağırlığı kadar zulmetmeyen ve ilmiyle her şeyi kuşatan Zatın gördüğü bir hesap olacaktır. O'nun kitabı olan Levh-i Mahfuz, yaptıkları her şeyi kuşatmıştır. Rablerine asla asi olmayan yazıcı melekler, onların yaptıklarını yazıp kaydetmişlerdir. Şahitlerin en adil olanları da bu hüküm hakkında şahitlik etmiş olacaktır.

70. Yine bu hükmü, amellerin miktarları ile bu amellerin hak ettiği sevap ve ceza miktarını bilen Zat verecektir. Öyle bir hüküm verilecektir ki bütün insanlar, bu hükmü kabul edip onaylayacaklardır. Bundan dolayı Yüce Allah'a hamd u senâda bulunacaklar ve adaletle hüküm verdiğini itiraf edeceklerdir. Bu hükümle O'nun azametini, ilmini, hikmetini ve rahmetini hatırlarından geçirmedikleri bir çapta bilecekler ve bunu dilleri ifade edemeyecektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Herkese işlediğinin karşılığı tastamam verilecektir. Zaten O, onların yaptıklarını pek iyi bilir."**

﴿ وَسِيقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧١﴾ ﴾

71- Kâfirler, bölükler halinde cehenneme sürülecek. Nihâyet onlar oraya geldiklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: 'İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi size?' Onlar da 'Evet' diyecekler. Fakat artık azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur.

71. Yüce Allah, onları yaratmak, rızıklandırmak, ihtiyaçlarını görmek, işlerini çekip çevirmek, dünyada bir araya getirmek, kıyamet gününde hesap mevkiinde bir araya toplamak özelliklerinde ortak kıldığı kulları arasında hükmünü söz konusu ettikten sonra; dünyada iman ve küfür, takvâ ve fücur hususlarında birbirlerinden ayrıldıkları gibi amellerine verilecek karşılıkta da ayrılacaklarını belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Kâfirler bölükler halinde,"** kaba ve haşin bir şekilde **"cehenneme sürülecek."** Bu esnada sert tabiatlı ve kaba zebâniler tarafından can yakıcı kamçılarla dövülecekler, en kötü zindan ve en korkunç yer olan, her türlü azap çeşidini ihtiva eden, her türlü bedbahtlığın bulunduğu ve hiçbir sevincin bulunmadığı cehenneme götürüleceklerdir.

Nitekim Yüce Allah, **"Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün"** (et-Tûr, 52/13) buyurmaktadır. Çünkü onlar oraya girmek istemeyeceklerdir.

Kâfirler cehenneme **"bölükler halinde,"** yani ayrı ayrı fırkalar halinde sürüleceklerdir. Her bölük, ameli birbirine uyan ve çalışmaları birbirine benzeyen bir zümreyle birlikte sürülecektir. Biri diğerini lanetleyecek ve birbirlerinden uzak olduklarını bildireceklerdir.

"Nihâyet onlar oraya geldiklerinde," oraya ulaştıklarında onlar için **"kapıları,"** gelişleri dolayısıyla ve onların konaklamaları için bir ikram(!) olmak üzere **"açılacak ve bekçileri"** ebedî bedbahtlık ve sonsuz azapla onları kutlayarak,(!) kendilerini bu korkunç yere getiren amellerinden dolayı da onları azarlayarak **"onlara şöyle diyecek: İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi size?"** Yani size kendi türünüzden, kendilerini bilip tanıdığınız, doğruluklarından emin olduğunuz, kendilerinden tebliği alma imkânı bulduğunuz, Allah'ın kendileriyle en açık belgelerle kesin hakka delil olan âyetlerini gönderdiği ve bu âyetleri size okuyan peygamberler gelmedi mi? Bu durum, sizin onlara tâbi olmanızı ve bu büyük günün azabından sakınıp çekinmenizi gerektiriyordu. Bu da Allah'tan korkmaya ve takvâya riâyet etmekle olurdu. Sizin durumunuz ise bunun tam aksiydi.

Onlar da günahlarını itiraf ederek, Allah'ın delilinin önlerine konmuş olduğunu kabul ederek **"'evet' diyecekler."** Rabbimizin rasûlleri apaçık âyetler ve belgelerle bize gelmişti. Bize en ileri derecede açıklamalar yapmışlar ve bu günden bizleri sakındırmışlardı.

"Fakat artık azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur." Yani küfürleri sebebiyle azap sözü onların aleyhinde kaçınılmaz olmuştur ki, bu söz, Allah'ın âyetlerini inkâr eden, peygamberlerin getirdiklerini bile bile reddeden, böylece günahlarını itiraf edip kendileri hakkında delilin ortaya konmuş olduğunu itiraf eden herkes hakkında geçerlidir.

﴿ قِيلَ ٱدۡخُلُوٓاْ أَبۡوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ فَبِئۡسَ مَثۡوَى ٱلۡمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ ﴾

72- (Onlara) şöyle denilecek: 'Orada ebedî kalmak üzere girin cehennemin kapılarından! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!'

72. Kendilerine hakir düşürülmek ve zelil kılınmak suretiyle **"şöyle denilecek: "Orada ebedî kalmak üzere girin cehennemin kapılarından."** Her kesim, kendisine ve ameline uygun kapıdan girecektir. Oraya ebediyen kalmak üzere girecekler, başka bir yere göç etmeyeceklerdir. Azap da üzerlerinden bir an olsun hafifletilmeyecek, onlara hiçbir mühlet verilmeyecektir.

"Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!" Yani onların kalacakları yer olan cehennem ateşi, ne kötü bir yerdir! Bunun sebebi ise onların hakka karşı büyüklük taslamalarıdır. Yüce Allah da amellerinin türünden olmak üzere onları hakir düşürerek, zelil ve rezil ederek cezalandırmış olacaktır.

﴿ وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ رَبَّهُمۡ إِلَى ٱلۡجَنَّةِ زُمَرًاۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتۡ أَبۡوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمۡ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡ طِبۡتُمۡ فَٱدۡخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾ ﴾

73- Rablerine takvalı olanlar da bölükler halinde cennete götürülecek. Nihâyet onlar oraya gelip de kapıları açıldığında cennetin bekçileri onlara şöyle diyecek: 'Selâm olsun size! Tertemiz geldiniz, ebediler olarak girin oraya!'

73. Daha sonra Yüce Allah, cennetlikler hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Rablerine,"** O'nu tevhid ederek ve itaati gereğince amel ederek **"takvalı olanlar da bölükler halinde,"** ikram, izzet ve neşe içinde, birbirlerine müjdeler vererek, her zümre ameli kendisine uyan ve kendisine benzeyen bir zümreyle birlikte **"cennete götürülecek"** ve bunlar, asil develer üzerinde heyetler halinde toplanıp sevkedileceklerdir.

"Nihâyet onlar oraya gelip," o çok geniş yerlere, çok güzel konaklara ulaştıklarında, oranın tatlı meltemleri ve rüzgarları üzerlerine esmeye başlayıp da orada ebedî kalışa ve nimetlere kavuşmanın vakti geldiğinde **"kapıları,"** onlar için, insanların en şereflilerine orada ikram olunmak üzere, izzet ve ikram ile **"açıldığında cennetin bekçileri onlara,"** tebrik etmek ve "hoşgeldiniz" demek üzere **"şöyle diyecek: Selâm olsun size!"** Yani her türlü afetten ve kötü halden esenlikte olasınız.

"Tertemiz geldiniz." Allah'ı bilmek, O'nu sevmek, saygıyla O'na itaat etmek suretiyle kalpleriniz tertemizdi. Dilleriniz O'nu anmakla, azalarınız da O'na itaat etmekle tertemizdi.

İşte tertemiz oluşunuz sebebiyle **"ebediler olarak girin oraya!"** Çünkü orası tertemiz bir yurttur. Oraya ancak tertemiz olanlar yakışır.

Daha önce cehennem hakkında **"kapıları açıldığında"** buyruğunda "vav" harfi kullanılmadığı halde cennet için **"kapıları açıldığında"** buyruğunda "vav" harfinin kullanılması şuna işaret etmektedir: Cehennem ehli oraya varır varmaz hiç bekletilmeksizin hemen cehennemin kapıları önlerinde açılacaktır. Kapının, varır varmaz yüzlerine açılması, cehennemin sıcağını hemen tatmaları ve cehennem azabının onlara daha da ağır olarak hissettirilmesi içindir.

Cennete gelince o, pek üstün ve değerli bir yurttur. Oraya herkes ulaşamaz, herkes nail olamaz. Oraya ancak ulaştırıcı vesilelere gereği gibi sahip olanlar gidebilir. Bununla birlikte oraya girmek için Allah nezdinde şefaatçilerin en değerli olanlarının şefaatine de ihtiyaçları olacaktır. Oraya sadece ulaşmakla kapıları onlara açılmış olmayacaktır. Aksine Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Yüce Allah nezdinde şefaatçi olmalarını isteyeceklerdir. Nihâyet o da şefaat edecek ve Yüce Allah da onun şefaatini kabul edecektir.[17]

Âyet-i kerimelerde cehennemin ve cennetin kapılarının bulunduğuna, bu kapıların açılıp kapandığına ve bunların her birinin bekçilerinin/muhafızlarının bulunduğuna delil vardır. Bu iki yurt, orada kalacaklara hastır ve bunlara ancak layık olanlar girecektir. Diğer mekanlar ve yurtlar ise böyle değildir.

﴿ وَقَالُوا۟ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى صَدَقَنَا وَعْدَهُۥ وَأَوْرَثَنَا ٱلْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ ٱلْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَآءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

74- Onlar da (oraya girecekler ve) **şöyle diyecekler: 'Bize olan vaadini yerine getiren ve dilediğimiz yerde konaklamak üzere cennet yurdunu bize miras veren Allah'a hamdolsun! Amel edenlerin mükâfatı ne kadar da güzel!'**

74. "Onlar da" Cennete girip orada yerleşecekleri vakit Rablerine, kendilerine olan ihsan, bağış, lütuf ve hidâyete iletmesi dolayısıyla hamdedip **"şöyle diyecekler: Bize olan vaadini yerine getiren... Allah'a hamdolsun!"** O, bize peygamberleri vasıtasıyla iman edip salih amel işlediğimiz takdirde cenneti va'detmişti. İşte verdiği sözünü eksiksiz yerine getirdi ve bize vereceğini bildirdiğini de verdi.

"dilediğimiz yerde konaklamak üzere cennet yurdunu bize miras veren," biz burada dilediğimiz yerde konaklıyoruz, dilediğimizi alıyoruz, hangi nimeti istersek elde ediyoruz. Bizim istediğimiz hiçbir şey bizden alıkonulmuyor. **"Amel edenlerin mükâfatı ne kadar da güzel!"** Zira onlar kısacık ve gelip geçici bir zaman içinde Rablerine itaat hususunda gayret göstererek pek büyük ve ebedî hayırlara nail olmuş olacaklardır.

17 Buhârî, 4712; Müslim, 194.

İşte gerçek anlamda övülmeyi hak eden yurt, bu yurttur. Allah'ın has kullarının ihsana gark olacağı yurt orasıdır. O, pek cömert ve pek kerim olan Allah, burayı onlara konaklamak üzere beğenip seçmiş, onu alabildiğine yüksek ve güzel yapmıştır. Oradaki ağaçları kendi eliyle dikmiş, orayı rahmet ve keremiyle doldurmuştur. Oranın bir parçası dahi kederli olanları sevindirir, bir bölümüyle kederler ortadan kalkar ve zevk u sefâya dalınır.

﴿ وَتَرَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ ٱلْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْحَقِّ وَقِيلَ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- (O gün) melekleri, Arş'ın etrafını sarmış bir halde görürsün. Rablerini hamd ile tesbih ederler. Artık aralarında hak ile hükmedilmiş ve 'Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.' denmiştir.

75. Ey o büyük günü görecek kişi! **"melekleri, Arş'ın etrafını sarmış bir halde görürsün."** Rablerine hizmet etmekte olduklarını, O'nun Arş'ı etrafında, celali önünde saygı ve itaatle boyun eğdiklerini, kemalini itiraf ettiklerini, O'nun cemali dolayısıyla adeta kendilerinden geçtiklerini görürsün.

"Rablerini hamd ile tesbih ederler." Müşriklerin O'na nispet ettikleri veya etmedikleri, celâline yakışmayan her şeyden O'nu tenzih ederler.

"Artık aralarında hak ile hükmedilmiş" Öncekiler ile sonrakiler arasında, haksız olduğu ortaya çıkan kimselerin herhangi bir şüphe ve inkârları söz konusu olmayacağı şekilde hak ile hükmolunacaktır.

"'Ve âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.' denmiştir." Bunu kimin söyleyeceğini Yüce Allah zikretmemektedir. Herkesin, cennet ehliyle cehennem ehli hakkında vermiş olduğu hüküm dolayısıyla ve hikmetinden ötürü Rablerine hamdedeceklerini anlatması için böyle sükut geçmiştir. Bu hamdedişleri ise O'nun lütuf ve ihsanını, adalet ve hikmetini dile getirme maksadına yönelik olacaktır.

Zümer sûresinin tefsiri -Allah'ın yardımıyla- burada sona ermektedir.

Allah'a hamdolsun.

سورة غافر

ĞÂFİR / MÜ'MİN SÛRESİ

-40-

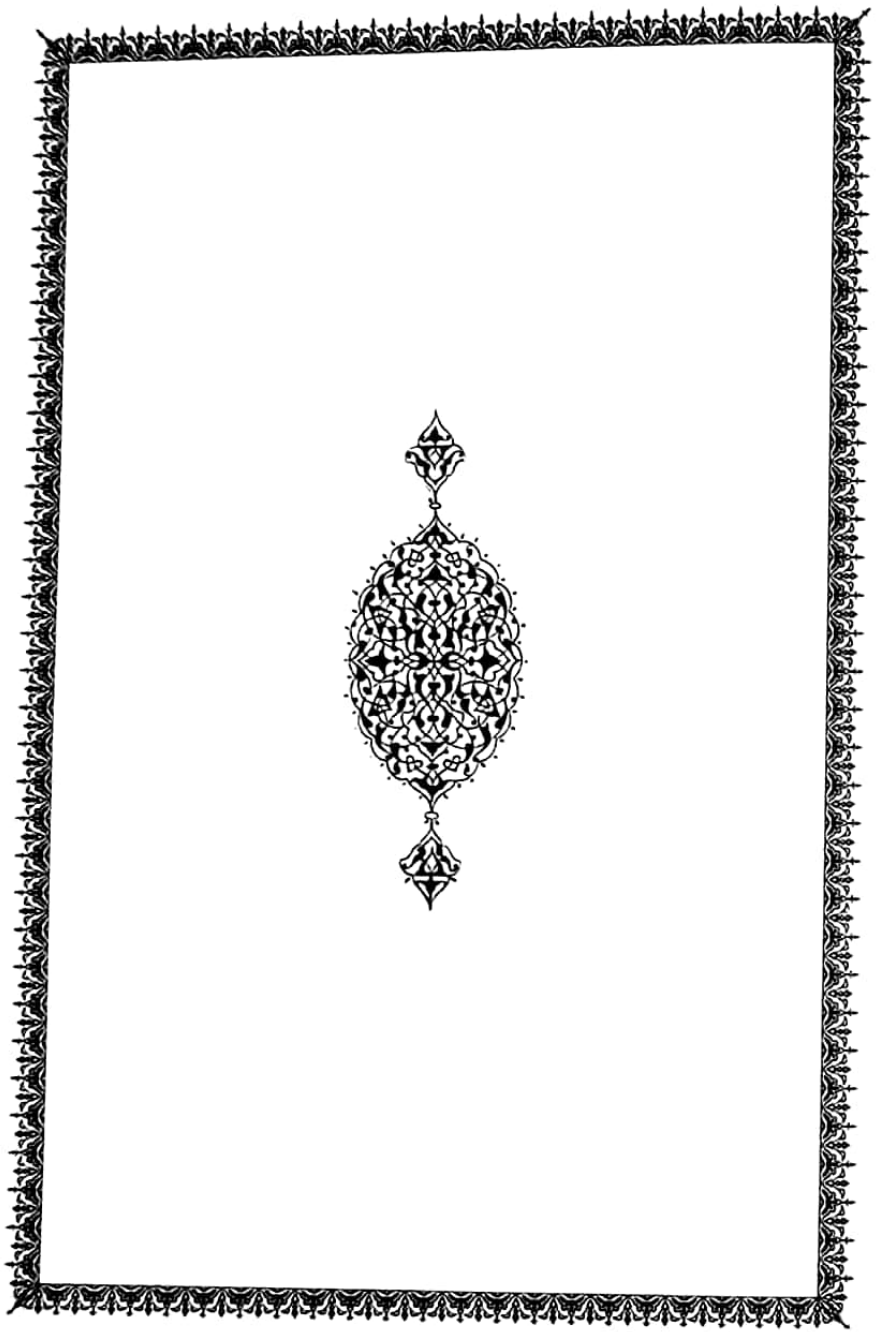

40- GÂFİR/MÜ'MİN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 85 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿حٰمٓ ۝١ تَنزِيلُ الْكِتَٰبِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝٢ غَافِرِ الذَّنۢبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ۝٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu Kitap, Aziz ve Alim olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- O, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, cezası çetin ve lütfu pek bol olandır. O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur. Dönüş de yalnız O'nadır.**

2. Yüce Allah, yüce Kitabından bahsetmekte ve onun, kemali dolayısıyla fiillerinde ortağı bulunmadığı için yegane mabud ve ilâh olan Allah tarafından indirildiğini bildirmektedir. O Allah, hem bütün yaratılanları hükmünün altında bulunduran ve onları hükmünün mahkûmu kılan **"Aziz,"** hem de her şeyi bilen **"Alim"**dir.

3. "O," günahkârlara **"günahları bağışlayan,"** tevbe edenlerden **"tevbeleri kabul eden,"** günah işleme cüretini göstererek günahlardan tevbe etmeyen kimselere karşı **"cezası çetin ve"** her şeyi kapsayan nimet ve ihsanı ile de **"lütfu pek bol olandır."**

Allah, kemâline dair bazı açıklamalarda bulunduktan sonra, bu da amellerin yalnızca Zatına ihlâsla yapılması gereken yegane ilâh olmasını gerektirdiğinden dolayı devamla **"O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur, dönüş de yalnız O'nadır"** buyurmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in, bu vasıflara sahip olan Allah tarafından indirilmiş olmasına gelince bu sıfatlar, Kur'ân-ı Kerîm'in kapsadığı bütün manâları gerekli kılmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, ya Allah'ın isimleri, sıfatları ve fiilleri hakkında haber vermektedir -ki burada sayılanlar da O'nun isim, sıfat ve fiilleridir-, ya geçmişteki ve gelecekteki gayblere dair haber vermektedir -ki bunların hepsi de her şeyi bilen (Alîm) Allah'ın kullarına öğrettikleri cümlesindendir-.

Ya, Allah'ın pek büyük nimetleri, muazzam ihsanları hakkında bilgi verip bunlara ulaştıran emirleri içermektedir ki **"Ve lütfu pek bol olandır."** buyruğu buna delalet etmektedir.

Ya (Kur'ân-ı Kerîm,) O'nun oldukça çetin cezalarını ve bu cezaları gerektiren masiyetleri haber vermektedir -ki buradaki O'nun **"cezası çetin"** buyruğu buna delâlet etmektedir-.

Ya, günahkârları tevbeye, Allah'a dönmeye, Allah'tan mağfiret dilemeye davet etmektedir ki buna da Yüce Allah'ın **"O, günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden"** buyruğu delildir.

Ya, Yüce Allah'ın yegane ilâh ve mabud olduğunu haber vermekte, buna dair aklî ve naklî delilleri ortaya koymakta, buna teşvik etmekte, Allah'ın dışındaki varlıklara ibadeti yasaklamakta, onlara ibadetin yanlışlığına dair aklî ve naklî delilleri ortaya koymakta, bundan dolayı uyarıda bulunmaktadır ki Yüce Allah'ın buradaki **"O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur."** buyruğu buna delalet etmektedir.

Ya da Kur'ân-ı Kerîm'in buyrukları, O'nun mutlak adaletli olan cezaî hükümlerini, iyilikte bulunanların mükâfatını ve isyankârların cezalarını haber vermektedir ki buna da Yüce Allah'ın **"Dönüş de yalnız O'nadır."** buyruğu delalet etmektedir.

İşte bunlar, Kur'ân-ı Kerîm'in kapsadığı oldukça yüksek manaların tümünün özetidir.

﴿ مَا يُجَٰدِلُ فِيٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى ٱلْبِلَٰدِ ﴿٤﴾ ﴾

4- Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır. O halde onların ülkelerde gezip dolaşması seni aldatmasın.

4. Yüce Allah, **"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır."** buyurmaktadır. Burada tartışmaktan kasıt, Allah'ın âyetlerini reddetmek, batıl ile onlara karşı çıkmak maksadıyla yapılan tartışmadır. Bu ise kâfirlerin yaptığı bir iştir.

Müminlere gelince onlar hakka boyun eğerler. Bundan maksatları da batılı hak ile çürütmektir. Bu yüzden insanın, bir başkasının dünyevî hali dolayısıyla aldanmaması, Allah'ın dünyada ona bir şeyler vermiş olmasını, onu sevdiğine ve o kimsenin hak üzere olduğuna delil saymaması gerekir. Bu bakımdan Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O halde onların ülkelerde gezip dolaşması seni aldatmasın." Yani çeşitli ticaret ve kazanç imkânları ile oralarda gidip gelmelerine aldanma! Aksine kula düşen, insanları hak ile değerlendirmek, şer'î hakikatlere bakarak o hakikatlerle insanları tartmaktır. Hakkı, bilgisiz ve akılsız kimselerin yaptığı gibi insanlarla tartmaya kalkışmamaktır.

Daha sonra Yüce Allah, önceki ümmetlerden bazılarının yaptığı gibi Allah'ın âyetlerini iptal etmek maksadıyla onlara karşı çıkıp tartışanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَٱلْأَحْزَابُ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۖ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍۭ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ ۖ وَجَٰدَلُوا۟ بِٱلْبَٰطِلِ لِيُدْحِضُوا۟ بِهِ ٱلْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ ﴾

5- Onlardan önce Nûh'un kavmi, Nûh'un kavminden sonra da (peygamberlere karşı birleşen müşrik) **birlikler yalanlamışlardı. Her ümmet, peygamberini yakalayıp öldürmeye kastetmiş ve hakkı ortadan kaldırmak için batılla tartışmışlardı. Ben de onları** (azapla ansızın) **yakaladım. Peki, Benim cezalandırmam nasılmış?!**

5. "Onlardan önce Nûh'un kavmi," ile Âd kavmi de **"Nûh'un kavminden sonra da birlikler,"** güruhlar halinde bir araya gelen, hakkı iptal etmek ve batılı zafere kavuşturmak üzere bir araya toplanan **"birlikler yalanladılar."**

Öyle ki bu gruplaşmaları sonunda **"her ümmet, peygamberini yakalayıp öldürmeye kastetmiş..."** Bir peygambere karşı yapılabilecek en ileri saldırı budur. Oysa o peygamberler, hayır ehlinin önderleridir. Saf hakikat, onlarla beraberdir. Onların getirdikleri hakta hiçbir şüphe ve tereddüt yoktur. Ama bu ümmetler, onları öldürmek istediler. Peki, böyle bir azgınlık, sapıklık ve bedbahtlıktan sonra içinden çıkmaları mümkün olmayacak pek büyük azaptan başkası söz konusu olabilir mi?

Bundan dolayı Allah, onların dünyevî ve uhrevî cezaları hususunda şöyle buyurmaktadır: **"Ben de"** yalanlamaları ve pygamberlere karşı birleşmeleri dolayısıyla **"onları** (azapla ansızın) **yakaladım. Peki, Benim cezalandırmam nasılmış?"** Elbette o, cezanın en çetini ve en müthişiydi. Bu ceza ya bir çığlıktı, ya üzerlerine yağmur gibi yağan taştı, ya yere onları yutması için ya da denize onları boğmaları için verdiği bir emirdi. Sonunda onlar, sönmüş bir ateş alevi gibi hareketsiz kalıverdiler.

﴿ وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۝٦ ﴾

6- Böylece Rabbinin, kâfirlerin cehennemlik olduğu yönündeki (azap) sözü, onlar hakkında gerçekleşmiş oldu.

6. **"Böylece Rabbinin, kâfirlerin cehennemlik olduğu yönündeki** (azap) **sözü, onlar hakkında gerçekleşmiş oldu,"** öncekiler hakkında azap sözüne sebep olan sapıklık hükmü hak olduğu gibi bu kafirler hakkında da hak olmuştur.

﴿ ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَىْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَٱغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا۟ وَٱتَّبَعُوا۟ سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ۝٧ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّٰتِ عَدْنٍ ٱلَّتِى وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ۝٨ وَقِهِمُ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ وَمَن تَقِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُۥ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ۝٩ ﴾

7- Arş'ı taşıyanlar ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler ve mü'minler için de mağfiret dilerler. (Derler ki:) **'Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edenlere ve Senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru.'**

8- 'Ey Rabbimiz, onları da, babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanları da kendilerine va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz Sen, Aziz'sin, Hakim'sin.'

9- 'Onları kötülüklerden de koru. Sen o gün kimi kötülüklerden korursan ona merhamet etmiş olursun. İşte asıl büyük kurtuluş da budur.'

7. Yüce Allah, mü'min kullarına olan kemal derecesindeki lütfunu ve onların mutlulukları için hazırlamış olduğu sebepleri bildirmektedir. Bu sebeplerin bir bölümü, onların kudretleri dışındadır. Mukarreb meleklerin onlar için mağfiret dilemeleriyle onlara din ve âhiretlerinin salâh bulması için dua etmeleri, kudretleri dışındaki sebeplerdendir.

Bu buyruklarda zımnen Arş'ı taşıyanların ve onun etrafında bulunanların şereflerini, Rablerine olan yakınlıklarını, O'na çokça ibadet etmelerini, Allah'ın

kullarının iyiliklerini samimi olarak istediklerini -zira Allah'ın onların bu tutumlarını sevdiğini bilmektedirler- haber verilmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Arş'ı," yani Rahman'ın Arşını **"taşıyanlar,"** ki o, bütün mahlukatın tavanı durumundadır, gökleri, yeri ve Kürsi'yi kuşatır, mahlukatın en büyüğü, en genişi, en güzeli ve Yüce Allah'a en yakını olandır.

Bu melekleri Yüce Allah, Arşını taşımakla görevlendirmiştir. Şüphesiz ki bu melekler, meleklerin en büyükleri, en azametlileri ve en güçlüleridir. Yüce Allah'ın, onları Arşını taşımak için seçmiş olması, öncelikle onları zikretmesi ve O'na yakın olmaları, melek türünün en faziletlileri olduklarına delildir. Onlara selam olsun. Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O gün üstlerinde bulunan sekiz melek, Rabbinin Arşını taşır."** (el-Hâkka, 69/17)

"Ve etrafında bulunanlar," mevki ve fazilet itibarıyla oldukça yakınlaştırılmış (mukarreb) melekler **"Rablerini hamd ile tesbih ederler."** Bu, onlara bir övgüdür. Yüce Allah'a çokça ibadet ettikleri, özellikle de tesbih (subhânallah) ve tahmîd (el-hamdulillah) dedikleri belirtilmektedir. Diğer ibadetler ise Yüce Allah'ın tesbih ve tahmîdi kapsamındadır. Çünkü bunlar kulun, ibadeti Allah'tan başkasına yöneltmekten O'nu tenzih ettiğini ve hamdin yalnızca Yüce Allah'a ait olduğunu ifade eder. Hatta hamd Yüce Allah'a ibadetin ta kendisidir.

Kulun "سبحان الله وبحمده" demesi de bunun kapsamına girer, bu da ibadetler arasında yer alır.

"O'na iman ederler ve mü'minler için de mağfiret dilerler." Bu, imanın faydaları ve pek büyük faziletleri arasında yer alır. Zira günahsız olan melekler, iman ehli için mağfiret dilemektedirler. Mümin bir kimse, imanı sebebiyle bu pek büyük fazilete nail olur.

Mağfiretin birtakım gerekleri vardır ki bunlar olmaksızın o tamamlanmaz. Bu gerekler ise pek çok kimsenin ilk anda hatırına geldiği gibi mağfiret dilemenin nihaî gayesinin, sadece günahların bağışlanması olduğu şeklinde değildir. İşte Yüce Allah, meleklerin kendisinden mağfiret dileyişlerini kendisi olmaksızın tamamlanması söz konusu olmayan bu vasıflarla birlikte şöyle zikretmektedir: **"Rabbimiz, rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır."** Senin ilmin her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey Senin için gizli değildir. Yerde olsun, gökte olsun zerre miktarı kadar -hatta ister daha küçük, ister daha büyük olsun- bir şey dahi Senin bilginin dışında değildir. Rahmetin de her şeyi kuşatmıştır. Ulvî ve süflî âlemiyle

bütün kâinat, Yüce Allah'ın rahmetiyle dolup taşmaktadır. Onların hepsini bu rahmet kuşatmıştır. O, neyi yaratmışsa ona mutlaka rahmeti de ulaşmıştır.

O halde şirk ve masiyetlerden **"tevbe edenlere ve"** Seni tevhid etme ve Sana itaat etme konusunda peygamberlerine uymak suretiyle **"Senin yolunu izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından,"** yani hem bizzat bu azabtan, hem de bu azabın sebeplerinden **"koru!"**

8. "Ey Rabbimiz, onları da, babalarından, eşlerinden," yani erkek iseler hanımlarından, hanım iseler kocalarından, ayrıca dost ve arkadaşlarından **"ve zürriyetlerinden salih olanları,"** iman ve salih amel işlemek suretiyle salaha erenleri **"kendilerine"** peygamberlerin aracılığıyla **"va'dettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz sen, Aziz'sin,"** her şeyi emrin ve hakimiyetin altında tutansın, **"Hakim'sin"** her şeyi yerli yerine koyansın. Sen izzetinle onların günahlarını bağışlar, sakıncalı şeyleri onlardan uzaklaştırırsın. Yine izzetinle onları her türlü hayra ulaştırırsın. Bu yüzden ey Rabbimiz, biz Senden, hikmetinin aksini gerektirdiği bir şey istemiyoruz. Aksine dileğimiz, Senin, peygamberlerin vasıtasıyla bildirdiğin hikmetinin ve lütfunun bir gereği olarak mü'minlere mağfiret etmen, günahlarını bağışlamandır.

9. "Onları kötülüklerden de koru." Hem kötü amellerden hem de bunların cezasından uzak tut onları. Çünkü ikisi de kötüdür.

"Sen o gün," Kıyamet gününde **"kimi kötülüklerden korursan ona merhamet etmiş olursun."** Çünkü Senin, kullarına rahmetin süreklidir, kesintisizdir. Buna engel ise sadece kulların büyük ve küçük günahlarıdır. Senin kimilerini günahlardan koruman, şüphesiz ki onu iyilik işlemeye ve bunların güzel karşılıklarına muvaffak kılman, demektir.

"İşte" kötülüklerden korunmak suretiyle hoşlanılmayan şeylerin yok olması, merhametin gerçekleşmesiyle de sevilen şeylerin elde edilmesi **"asıl büyük kurtuluş"**tur ki, onun gibi bir kurtuluş yoktur. Yarışanlar da bundan daha iyisi için yarışmamışlardır.

Meleklerin bu duası, onların Rablerini kemâl derecesinde bildiklerini, Yüce Allah'a güzel isimleriyle tevessül ettiklerini göstermektedir. Allah, kullarının bu isimlerle kendisine tevessül etmelerini sever. Yine meleklerin bu duası, Allah'a yaptıkları duanın muhtevâsına uygun isimleri zikrettiklerini de göstermektedir.

Onlar, rahmetin gerçekleşmesini istedikleri, ayrıca beşerî nefislerin gerektirdiği ve Yüce Allah'ın da bir taraftan eksikliklerini, diğer taraftan da masiyet işlediklerini bildiği beşerî nefislerin gerektirdiği bu hususların ortadan kaldırılması vb. sebep ve ilkelerin elde edilmesi için niyaz ettikleri, Yüce Allah'ın da ilmiyle tüm bunları kuşatmış olduğu için dualarını Yüce Allah'ın Rahîm ve Alîm ismiyle tevessül ederek yapmışlardır.

Bu dua, onların, Allah'a kemâl derecesinde edepli olduklarını, O'nun kendilerinin Rabbi olduğunu, bu rububiyetin de hem umumi hem de hususi olduğunu ikrar ettiklerini görüyoruz. Yine kendilerinin hiçbir şeye sahip olmadıklarını, Rablerine yönelik bu dualarının bütün yönleriyle fakir ve muhtaç olan bir kimseden sadır olduğunu, Rablerine hangi halleriyle yakınlaşacak olurlarsa olsunlar mutlaka bunun Allah'ın bir lütfu, kerem ve ihsanı olduğunu itiraf ettiklerini de göstermektedir.

Rablerine tam anlamıyla muvafık hareket ettiklerini de bu duadan anlıyoruz. Zira onlar O'nun sevdiği amelleri, yani ibadetleri severler, onları yerine getirir ve sevenlerin gayreti gibi gayretle onları eda ederler. Yine Yüce Allah'ın, yarattıkları arasından sevdiği kimselerden olan amel sahibi mü'minleri de severler.

Diğer mükellef yaratılanlara gelince mü'minler müstesnâ Allah, onlara buğzeder. O nedenle meleklerin, mü'minlere duydukları sevgi dolayısıyla Allah'a dua ettiklerini, hallerinin düzelmesi için gayret ettiklerini görüyoruz. Çünkü bir kimseye dua etmek, o kimseyi sevmenin en açık delilidir. Zira kişi, ancak sevdiği kimselere dua eder.

Yüce Allah'ın, **"Müminler için de mağfiret dilerler."** buyruğundan sonra onların dualarına dair verdiği ayrıntılar, Yüce Allah'ın Kitabı üzerinde nasıl düşünüleceğine dair ince bir işaret içermekte ve bu hususa dikkatlerimizi çekmektedir. Şöyle ki Allah'ın Kitabı üzerinde düşünen kimsenin tek başına lafzî manayı anlamakla yetinmemesi, aksine lafzın anlamı üzerinde de düşünmesi gerekir. Kişi, lafzı sağlıklı bir şekilde gereği gibi anlarsa, o hususa ve ona ulaştıran yollara aklı ışığında da dikkat ederek iyice düşünür. Bu işin tamamlanması için gerekli olan diğer hususları ve bağlı olduğu diğer noktaları da anlamaya çalışır. Yüce Allah'ın lafzın delalet ettiği özel manayı murad ettiğine kesin kanaat getirdiği gibi o noktaları da murad ettiğine kesin karar verir. Yüce Allah'ın onları da murad ettiğine dair kesin kanaat getirmemiz için iki neden vardır:

1. O hususların, lafzın manasına tabi olan ve onun kendisine bağlı olduğu hususlar arasında olduğuna kesin kanaat getirilmiş olması.

2. Yüce Allah'ın her şeyi bilmesi ve kullarına Kitabı üzerinde iyiden iyiye düşünmeyi emretmiş olmasıdır. O, Kitabında bulunan manaların gerektirdiği diğer

bunların da bilir. Kitabının bir hidâyet, bir nur ve her şeye dair bir açıklama olduğunu, sözlerin en açığı, beyan itibarıyla da en üstünü ve en değerlisi olduğunu da haber vermiştir. İşte bu yolla kul -bu konuda Yüce Allah'ın ihsan edeceği başarı oranında- büyük bir ilim ve pek çok hayır elde eder.

Bizim bu tefsirimizde de bu kabilden -Allah'ın bize lütfettiği- pek çok husus vardır. Bazı âyetlerde yaptığımız açıklamaların, sağlıklı bir şekilde ve rahat düşünmeyen kimseler için nereden alındığı bu yüzden gizli kalmış olabilir. Yüce Allah'tan rahmet hazinelerinden bizlere, hem bizim halimizin hem de müslümanların hallerinin düzelmesine sebep teşkil edecek ihsanlar bağışlamasını dileriz. Bizim yapabileceğimiz, O'nun lütf-u keremine yapışmaktan, O'nun ihsanına tevekkül etmekten ibarettir. Biz, zaten her an ve her zaman O'nun ihsan deryası içinde yüzüyoruz. Lütfuyla bizleri, rahmetine ulaşmamızı engelleyen nefislerimizin şerlerine karşı korumasını dileriz. Şüphesiz ki O, pek cömerttir, çokça lütfedendir, sebepleri de, sonuçları da ihsan edendir.

Bu dua şunu da ihtiva etmektedir: Eş, evlat ve arkadaş gibi yakınlarla birlikte olmak, kişiyi saadete ulaştırabilir. Onlarla bir arada bulunması, kendi amelinin dışında ve amelinin vesile olmadığı birtakım hayırların ona ulaşmasına aracı olabilir. Nitekim meleklerin, hem mü'minlere hem de mü'minlerin babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanlara beraberce yaptıkları dua bu kabildendir. Ancak Yüce Allah'ın, **"Salih olanlar"** buyruğu dolayısıyla "Hepsinin de mutlaka salih olmaları gerekir" diyenlerin görüşüne göre bu, onların kendi amellerinin bir sonucu olur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ ٱللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى ٱلْإِيمَٰنِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- Kâfirlere şöyle seslenilir: 'Allah'ın (size olan) **öfkesi sizin kendinize olan öfkenizden elbette daha büyüktür. Çünkü siz, imana çağrıldığınız halde küfre sapıyordunuz.'**

10. Yüce Allah, kâfirlerin karşı karşıya kalacağı rezillik ve rüsvaylığı, dünyaya geri dönmeyi ve ateşten çıkmayı isteyeceklerini, buna karşılık bu işin kendileri için imkânsız olduğu belirtilerek azarlanacaklarını haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Kâfirlere" lafzının mutlak (kayıtsız-şartsız) olarak kullanılması, Allah'ı, kitaplarını, peygamberlerini ya da âhiret gününü inkâr etmek şeklindeki bütün küfür türlerini kapsaması içindir.

Onlar, cehenneme girdiklerinde işledikleri günah ve veballer dolayısıyla bu azabı hakettiklerini itiraf edecekler ve bundan dolayı da kendi kendilerinden nefret edecekler, kendilerine alabildiğine öfkelenip kızacaklar. İşte o vakit onlara şöylece seslenilecektir:

"Allah'ın" size olan **"öfkesi, sizin kendinize olan öfkenizden elbette daha büyüktür. Çünkü siz, imana çağrıldığınız halde küfre sapıyordunuz."** Yani peygamberler ve onlara uyanlar, sizleri imana davet edip de size karşı hakkı apaçık gösteren delilleri ortaya koyduklarında siz inkâr ettiniz. Allah'ın sizi yaratma sebebi olan imana yanaşmadınız. O'nun geniş ve engin rahmetinin dışına çıktınız. Bu yüzden O da size gazap etti, sizden nefret etti.

İşte bu, **"sizin kendinize olan öfkenizden elbette daha büyüktür."** Size olan bu öfke ve gazap, üzerinizde süreklidir. O, pek kerim olanın size olan gazabı, artık sizi bulmuş ve siz de nihâyet bu hale varmış bulunuyorsunuz. Bugün mü'minler, Allah'ın rızasına ve mükâfatlarına nail olmuşken, siz Allah'ın gazabına ve cezasına maruz kaldınız.

﴿ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَمَتَّنَا ٱثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا ٱثْنَتَيْنِ فَٱعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾ ﴾

11- Derler ki: 'Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere de diriltin. İşte günahlarımızı da itiraf ettik. Artık (buradan) **çıkmanın bir yolu yok mu?'**

11. Bu sözler üzerine dünyaya geri dönüşü temenni eder ve **"derler ki: Rabbimiz, bizi iki kere öldürdün,"** denildiğine göre "iki ölüm"le, ilk ölümü ve iki nefha (Sûr'a üfürüş) arasındaki hali ya da var edilmeden önceki mutlak yokluk haliyle var olduktan sonraki ölümü kastetmektedirler.

"İki kere de diriltin." buyruğundan kasıt da dünya hayatındaki yaşam ile âhiret hayatıdır.

"İşte günahlarımızı da itiraf ettik. Artık (buradan) **çıkmanın bir yolu yok mu?"** Yani onlar pişmanlıklarını dile getirerek böyle diyecekler. Ancak bunun hiçbir faydası olmayacaktır.

﴿ ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِىَ ٱللَّهُ وَحْدَهُۥ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِۦ تُؤْمِنُوا۟ ۚ فَٱلْحُكْمُ لِلَّهِ ٱلْعَلِىِّ ٱلْكَبِيرِ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Bu (azabın) **sebebi şudur: Sadece Allah'a dua/ibadet edildiği vakit siz inkâr ediyordunuz. O'na ortak koşulduğunda da bunu kabul ediyordunuz. Artık hüküm, yalnızca çok yüce ve pek büyük olan Allah'a aittir.**

12. Kurtuluşun sebeplerini yerine getirmedikleri için azarlanacaklar ve kendilerine şöyle denilecektir: **"Bu** (azabın) **sebebi şudur: Sadece Allah'a dua/ibadet edildiği vakit,"** yani O'nun tevhidine, amelin yalnızca O'na halis kılınmasına çağrıldığında ve O'na ortak koşmak yasaklandığında siz bunu **"inkâr ediyordunuz."** Bundan dolayı kalpleriniz nefret doluyor ve alabildiğine buğzediyordunuz.

"O'na ortak koşulduğunda da bunu kabul ediyordunuz." Yani sizin bu yere gelip yerleşmenizi, bu dinlenme(!) ve konaklama(!) yerine girmenize sebep olan şey, sizin imanı inkâr, küfre iman etmenizdir. Sizler dünyada ve âhirette kötülük ve fesat olan şeylere razı oluyordunuz, dünyada ve âhirette hayır ve salâh olan şeylerden tiksiniyordunuz. Bedbaht oluşun, zilletin, ilâhî gazaba maruz kalmanın sebeplerini tercih ediyor, kurtuluşun yollarını izlemiyor, zafere ulaşmanın sebeplerine iltifat etmiyordunuz: **"Hidâyet yolunu görseler onu yol edinmezler, fakat azgınlığın yolunu görseler hemen onu yol edinirler."** (el-A'raf, 7/147)

"Artık hüküm, yalnızca çok yüce ve pek büyük olan Allah'a aittir." el-Aliyy (çok yüce); bütün yönleri ve mutlak anlamıyla yücelik sahibi demektir ki bu, hem zatî yüceliği (kainatın üstünde oluşunu), hem makam yüceliğini hem de kahr-u galebe yüceliğini kapsar. O'nun adaletinin kemâl derecesinde olması, her şeyi yerli yerine koyması ve takvâ sahipleriyle günahkârları birbirine eşit tutmaması da makamının yüceliğindendir.

"el-Kebîr;" çok büyük olan anlamındadır. Büyüklüğün, azametin, şan ve şerefin hem isimlerinde hem de sıfatlarında ve fiillerinde söz konusu olduğu, her türlü âfetten, kusur ve eksiklikten münezzeh olan zat demektir.

Hüküm, yalnız O'nun olduğuna ve O, sizin ebedî kalışınıza dair hüküm verdiğine göre artık O'nun hükmü ne başkasıyla değiştirilir, ne de O'nda bir değişiklik yapılır.

﴿ هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ رِزْقًا ۚ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَٱدْعُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Ayetlerini size gösteren ve gökten size rızık indiren O'dur. Ama ancak (O'na) **yönelenler düşünüp öğüt alır.**

14- Öyle ise kâfirler hoşlanmasa da dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na dua/ibadet edin.

13. Yüce Allah, hakkı batıldan ayırt etmek suretiyle kulları üzerindeki pek büyük nimetlerini hatırlatmaktadır. Bunu, kullarına gösterdiği gerek nefsî ve âfâkî (hem iç hem de dış dünyalarındaki) âyetleriyle gerekse Kur'ânî âyetleriyle gerçekleştirmektedir.

Bu âyetler, arzulanan her türlü maksada delalet ettiği gibi hidâyeti sapıklıktan da açıkça ayırt etmektedir. Öyle ki bunlar üzerinde düşünüp tefekkür eden herhangi bir kimsenin içinde hakikatleri bilme hususunda en ufak bir şüphe ve tereddüt kalmaz. Bu, Yüce Allah'ın, kulları üzerindeki en büyük nimetlerindendir. Çünkü bunun sonucunda hak ile ilgili herhangi bir şüphe kalmamakta, doğru ile eğri birbirine karışmamaktadır.

Aksine Yüce Allah, buna dair delilleri türlü türlü açıklamakta, âyetleri izah etmektedir. Tâ ki helâk olan apaçık bir delil üzere helak olsun, hayatta kalan da apaçık bir delil üzere hayat sürsün.

Açıklanan meseleler ne kadar büyük ve değerli olursa, onlara dair deliller de o kadar çok ve kolay anlaşılır olur.

Mesela tevhidi ele alalım; tevhid meselesi en büyük ve en önemli meselelerden biridir. Hatta en büyük meseledir. Bundan dolayı buna dair aklî ve naklî deliller de pek çok ve çeşitlidir. Yüce Allah buna dair çokça misaller vermiş ve pek çok istidlâlde bulunmuştur.

İşte bundan dolayı Yüce Allah, bir sonraki ayette tevhidi söz konusu etmiş ve tevhide dair birtakım delillere dikkat çekerek "dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na dua/ibadet edin." buyurmuştur.

Yüce Allah, kullarına âyetlerini gösterdiğini söz konusu ettikten sonra da pek büyük bir âyete (işaret ve delile) dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

"Gökten size rızık indiren O'dur." Yani O, size kendisi vasıtasıyla rızık elde edebildiğiniz, hem sizlerin hem de sahip olduğunuz hayvanların kendisi vası-

tasıyla yaşama imkânı bulduğu yağmuru indirir. Bu da bütün nimetlerin O'nun tarafından verildiğine delildir.

Din nimetleri O'ndandır ki bunlar, dinî meseleler, onlara dair deliller ve onların gereğince amel etme nimetleridir. Bütün dünyevî nimetler de O'ndandır. Kendisiyle kulların da, toprağın da hayat bulduğu yağmur sayesinde çıkan nimetler gibi.

İşte bu, kesin olarak şunu göstermektedir: Nimet veren yalnızca O olduğu gibi, din sadece kendisine halis kılınması gereken yegane mabûd da O'dur.

"Ama" bu âyetler kendisine hatırlatıldığı vakit **"ancak"** Yüce Allah'a **"yönelenler düşünüp öğüt alır."** Allah'a, O'nu sevmeye, O'na saygıyla boyun eğmeye, itaate, O'na yalvarıp yakarmaya yönelenler düşünür ve öğüt alır. İşte ilâhî âyetlerden gereği gibi yararlananlar bu kimselerdir. İlahî rahmet böyleleri için söz konusu olur ve bu âyetlerle bunların basiretleri artar.

14. İlâhî âyetler, düşünüp öğüt alma sonucunu verdiğine, düşünüp öğüt almak da Yüce Allah'a ihlâsı gerektirdiğine göre burada sebep bildiren bir ifade kullanılarak şu şekilde emir verildiğini görüyoruz: **"Öyle ise... dini yalnız Allah'a halis kılarak O'na dua/ibadet edin."** Buradaki dua, hem ibadet anlamındaki duayı, hem de Allah'tan dilekte bulunmak anlamındaki duayı kapsamaktadır.

Dini Allah'a halis kılmak ise gerek farz, gerek müstehap, gerek Allah'ın hakları, gerek kullarının haklarıyla ilgili bütün ibadetlerde, sadece ve sadece Allah'ın rızasını kasdetmektir. Yani sizler, din gereği yapıp ettiklerinizi ve kendisiyle Allah'a yakınlaşmaya çalıştığınız her ameli yalnızca Allah için, sadece O'nun rızası için yapın.

"Kâfirler" bundan **"hoşlanmasa da"** aldırmayın; bu, sizi dininizden saptırmasın. Allah yolunda herhangi bir kınayanın kınamasından çekinmeyin. Kâfirler dinin, yalnızca O'na halis kılınmasından çok rahatsız olurlar, bundan hiç hoşlanmazlar. Nitekim Yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Allah tek başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise hemen yüzleri güler."** (ez-Zümer, 39/45)

Daha sonra Allah, ibadetin yalnızca Zatına halis kılınmasını gerektirecek şekilde celal ve kemalinden söz ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ رَفِيعُ ٱلدَّرَجَٰتِ ذُو ٱلْعَرْشِ يُلْقِى ٱلرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ لِيُنذِرَ يَوْمَ ٱلتَّلَاقِ
﴿١٥﴾ يَوْمَ هُم بَٰرِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِنْهُمْ شَىْءٌ لِّمَنِ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ لِلَّهِ ٱلْوَٰحِدِ ٱلْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ ﴾

15- O, dereceleri yükseltendir, Arş'ın sahibidir. Kavuşma gününe karşı (insanları) **uyarması için kullarından dilediği kimseye kendi emrinden olan ruhu/vahyi O gönderir.**

16- O gün onlar (kabirlerinden kalkıp Rablerinin huzurunda) **apaçık meydana çıkarlar. Onlardan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.** (Allah,) **'Bugün hükümranlık kimindir?'** (diye sorar ve yine kendisi cevap verir:) **'Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır.'**

15. "O, dereceleri yükseltendir"/yüksek olandır. **"Arşın sahibidir."** O, yüceler yücesidir. Yalnız kendisine ait olan Arşa istiva etmiştir. Dereceleri alabildiğine yüksektir. Bu yükseklikle mahlukatından ayrıdır, şanı-şerefi oldukça yüksek, vasıfları üstün, zatı pek yücedir. Öyle ki O'na ancak temiz, arınmış ve pak olan amelle yaklaşılabilir. Bu amel ise sahiplerinin derecelerini yükselten, onları Allah'a yakınlaştıran ve diğer yarattıklarının üstüne çıkartan ihlâstır.

Daha sonra Yüce Allah, kullarına olan risalet ve vahiy nimetini beyan ederek şöyle buyuruyor: **"Kavuşma"**/kıyamet **"gününe karşı** (insanları) **uyarması için kullarından dilediği kimseye kendi emrinden olan ruhu/vahyi O gönderir."**

Vahyin, ruhlar ve kalpler için konumu, ruhun bedenler için konumu gibidir. Nasıl ki ruhsuz bir bedenin hayat bulması/yaşaması mümkün değilse, ruh ve kalbin de vahiy ruhu olmaksızın düzen bulması ve kurtuluşa ermesi mümkün değildir. Bu yüzden Allah, kullarının fayda ve maslahatlarının kaynağı olan ruhu/vahyi dilediği kimseye gönderir ki bunlar da peygamberlerdir. Yüce Allah, onları üstün kılmış ve vahyiyle kullarına davet için onları seçmiştir.

Peygamberlerin gönderilmesinin faydası, kulların dinlerinde, dünyalarında ve âhiretlerinde mutluluklarını gerçekleştirmek, yine din, dünya ve âhiretlerinde bedbahtlığı onlardan uzaklaştırmaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Kendisine vahiy verilen kişinin **"Kavuşma"**/kıyamet **"gününe karşı** (insanları) **uyarması için,"** yani kulları onunla uyarmak ve o günde gerçekleşecek hallerden kurtarıcı sebeplere sarılarak o gün için gerekli hazırlıkları yapmaya teşvik etmek üzere göndermiştir.

Bu güne **"kavuşma günü"** denmesinin sebebi, o günde Yaratan'ın yaratılmışlarla, yaratılmışların birbirleriyle, amelde bulunanların da amelleri ve amellerinin karşılığıyla kavuşması, bir araya gelmesi sebebiyledir.

16. "O gün onlar (kabirlerinden kalkıp Rablerinin huzurunda) **apaçık meydana çıkarlar."** Yerin üzerinde aşikar olacaklar, hiçbir yokuşu ve inişi bulunmayan düz bir alanda toplanmış olacaklardır. Seslenen kişi sesini hepsine duyuracak ve bakan göz hepsini görebilecektir.

"Onlardan hiçbir şey," hem kendileri, hem amelleri hem de bu amellerine verilecek karşılık **"Allah'a gizli kalmaz."**

"Bugün hükümranlık kimindir?" Yani öncekileri, sonrakileri, göklerde ve yerde bulunanları bir araya getirip toplayan, mülkünde hiçbir kimsenin ortaklığının bulunmadığı, her türlü ilişki ve bağlantının koparıldığı, geriye salih ya da kötü amellerden başka hiçbir şeyin kalmadığı o büyük günün mutlak mâliki, hükümranı kimdir?

O gün hükümranlık **"tek ve Kahhâr olan Allah'ındır."** Yani O, zatında, isimlerinde, sıfatlarında, fiillerinde eşsiz, bunların hiçbirinde hiçbir şekilde ortağı bulunmayandır. Kahhar'dır; bütün mahlukatı emrine boyun eğdirmiştir. Bütün mahlukat, O'na itaat etmiş, zillet ve saygıyla O'na boyun eğmiştir. Özellikle yüzlerin Hayy ve Kayyûm'un önünde zilletle eğileceği o günde bu böyledir. O gün hiç kimse, O'nun izni olmaksızın konuşmayacaktır.

﴿ ٱلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ ٱلْيَوْمَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir.

17. "Bugün herkese," az ya da çok, hayır ya da şer dünyada **"kazandığının karşılığı verilir. Bugün haksızlık yoktur."** kötülüklerini artırmak yahut iyiliklerini azaltmak suretiyle kimseye zulmedilmez. **"Şüphesiz Allah, hesabı pek çabuk görendir."**

Dolayısıyla o günü uzak görmeyin. Çünkü kesinlikle gelecek olan bir şey, pek yakın demektir. Aynı şekilde Kıyamet gününde Yüce Allah, kullarının hesabını da çok çabuk görecektir.

Çünkü O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır, kudreti kemâl derecesindedir.

﴿ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ ٱلْآزِفَةِ إِذِ ٱلْقُلُوبُ لَدَى ٱلْحَنَاجِرِ كَٰظِمِينَ ۚ مَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Onları yaklaşan güne karşı uyar. Zira (o günün dehşetinden) **yürekler ağza gelecek, gam ve kederle dolup yutkundukça yutkunacaklardır. Zalimlerin ne candan bir dostu, ne de şefaati kabul edilecek bir şefaatçisi olacaktır.**

18. Yüce Allah, peygamberi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Onları yaklaşan güne karşı uyar."** Yani onları dehşetli hallerine, sıkıntılarına, sarsıntılarına kavuşma vaktinin oldukça yaklaştığı o Kıyamet günüyle korkut.

"Zira (o günün dehşetinden) **yürekler ağza gelecek, gam ve kederle dolup yutkundukça yutkunacaklardır."** Yani kalpler ta gırtlaklara dayanmış olacak, içleri her türlü düşünceden boşalmış olacaktır. Kalpler dehşet ve sıkıntılardan gırtlaklara kadar ulaşırken gözler de yuvalarından dışarı fırlamış olacaktır. **"Rahman olan Allah'ın kendisine izin verdiklerinden başkası konuşmayacak ve onlar da doğruyu söyleyeceklerdir."** (en-Nebe', 78/38) Kalplerinin içindeki büyük dehşetlerden, korkunç, rahatsız ve tedirgin edici hallerden dolayı yutkunacaklardır.

"Zalimlerin ne candan bir dostu," yakını, arkadaşı **"ne de şefaati kabul edilecek bir şefaatçisi olacaktır."** Çünkü şefaatçiler, şirk işleyerek nefsine zulmetmiş kimse için şefaat etmeyeceklerdir. Onların şefaat edeceklerini farz etsek dahi Yüce Allah, onların şefaatlerine razı olmayacak ve onu kabul etmeyecektir.

﴿ يَعْلَمُ خَآئِنَةَ ٱلْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِى ٱلصُّدُورُ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir.

19. "O, gözlerin hain bakışını," kulun yanında oturandan, yakınında bulunandan gizlediği ve fark ettirmeden bakışını **"ve kalplerin gizlediklerini,"** kulun başkasına açıklamadığı şeyleri **"bilir."** Yüce Allah, bu kadar gizli ve saklı olanı bilirken açıktaki işleri bilmesi öncelikle söz konusudur.

﴿ وَٱللَّهُ يَقْضِى بِٱلْحَقِّ ۖ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقْضُونَ بِشَىْءٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Allah hak ile hükmeder. Onların O'nun dışında yalvardıkları ise hiçbir şeye hükmedemez. Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, görendir.

20. "Allah hak ile hükmeder." Çünkü O'nun sözü de haktır, şeriatındaki hükümleri de haktır. Amellere karşılık olarak vereceği cezaî hükmü de haktır. O, her şeyi ilmiyle kuşatmış, Levh-i Mahfuz'da yazmış ve tespit edip kayda geçirmiştir. O, zulümden, eksiklikten ve kusurlardan münezzehtir. O, kaderî hükmüyle hükmedendir ki O'nun dilediği olur, dilemediği de olmaz. Dünyada mü'min ve kâfir kulları arasında hüküm veren, onlar arasından dostlarına ve sevdiklerine yardım ve zafer ihsan etmekle ayırdedici hükmünü veren de O'dur.

"Onların O'nun dışında yalvardıkları ise," bu ifade, Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her varlığı kapsar ki onlar, acizliklerinden, hayrı isteyecek iradeleri olmadığından ve esasen bunu yapmaya da güçleri yetmediğinden dolayı **"hiçbir şeye hükmedemez. Şüphesiz Allah,"** değişik dillerle söylenen, her türlü ihtiyacı gösteren bütün sesleri **"işitendir,"** olmuşu, olanı ve olacağı **"görendir."** Görüleni de, görülmeyeni de, kulların bildiklerini de, bilmediklerini de görendir.

Bu iki âyetten önce Yüce Allah, **"Onları yaklaşan güne karşı uyar."** buyurmakta, sonra da bu günü şu vasıflarla nitelendirmektedir ki bunlar, o pek dehşetli güne hazırlanmayı gerektirmektedir. Çünkü bu açıklamalar, o gündeki mükâfatları elde etmeye teşvik etmekte ve dehşetli hallerinden de sakındırmaktadır.

﴿ ۞ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا۟ هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِى ٱلْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٍ ﴾

21- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç ve yeryüzündeki eserleri itibarıyla bunlardan daha üstün idiler. Yine de Allah onları günahları sebebiyle (ansızın) **yakaladı. Allah'a karşı onları koruyan kimse de olmadı.**

21. "Yeryüzünde" kalpleri ve bedenleriyle ibret alıp düşünmek, geride kalan eserler üzerinde tefekkür etmek suretiyle **"gezip de kendilerinden öncekilerin,"** önceki yalanlayanların **"âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı?"** Bunların âkıbetlerinin en kötü sonuç olan helâk, yıkım, rezil ve rüsvay olmaktan ibaret olduğunu göreceklerdir.

Üstelik **"onlar güç,"** sayı, araç-gereç ve beden iriliği itibarıyla **"ve yeryüzündeki,"** yapı, ekim-dikim gibi **"eserleri itibarıyla bunlardan daha üstün idiler."**

Eserlerin güçlü oluşu, o eserleri meydana getirenlerin güçlerine ve bunlarla kendilerini koruma altına almaya çalıştıklarına delildir.

"Yine de Allah onları, günahları" üzerinde ısrar edip sürdürmeleri **"sebebiyle"** cezalandırmak suretiyle **"yakaladı. Allah'a karşı onları koruyan kimse de olmadı."**

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَكَفَرُوا۟ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ ۚ إِنَّهُۥ قَوِىٌّ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Bunun sebebi, peygamberlerin onlara apaçık deliller getirmesine rağmen onların küfre sapmış olmalarıydı. Bunun üzerine Allah da onları (ansızın) **yakaladı. Şüphesiz O, çok güçlüdür, cezası pek çetindir.**

22. Onların güçlerinin Allah'ın gücü karşısında kendilerine hiçbir faydası olmadı. Hatta ümmetler arasındaki en güçlü kavimlerden olan ve **"Bizden daha güçlü kim var?"** (Fussilet, 41/15) diyen Âd kavmine bile gücünün bir faydası olmadı. Yüce Allah'ın onların üzerlerine gönderdiği rüzgar, güçlerini zayıflatmış ve onları darmadağın ederek yok etmişti.

Daha sonra Yüce Allah, peygamberleri yalanlayanların hallerine bir örnek vermektedir ki bu da Firavun ve onun askerleridir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ وَقَٰرُونَ فَقَالُوا۟ سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

23- Andolsun Biz, Mûsâ'yı âyetlerimizle/mucizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik...

24- Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a. Ama onlar, 'Bu bir sihirbaz, bir yalancı!' dediler.

23. "Andolsun Biz," İmran oğlu **"Mûsâ'yı,"** onunla gönderdiklerimizin gerçek olduğuna, kendilerine gönderildiği kimselerin izledikleri şirk ve şirke bağlı hususların da batıl olduğuna kat'i olarak delil olan pek büyük **"âyetlerimizle ve apaçık bir delille,"** yılana dönüşen asa gibi Yüce Allah'ın, kendileriyle Mûsâ'yı

desteklediği ve davet ettiği hakka güç ve imkân verdiği diğer apaçık mucizeler gibi kalplere hakimiyet kuran ve kalpleri boyun eğdiren açık delillerle bu inkarcıların benzeri kimselere **"gönderdik."**

24. Bu şekilde onu, **"Firavun'a,"** onun veziri olan **"Hâmân'a ve"** Mûsâ'nın kavminden olmakla birlikte elindeki malı sebebiyle kavmine karşı azgınlaşan **"Kârûn'a"** gönderdik. Hepsi de onu kesin ve ağır bir şekilde reddederek **"'Bu bir sihirbaz, bir yalancı!' dediler."**

﴿ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ ٱقْتُلُوٓا۟ أَبْنَآءَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ وَٱسْتَحْيُوا۟ نِسَآءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ ٱلْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O, katımızdan onlara hakkı getirdiğinde, 'Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını da sağ bırakın.' dediler. Halbuki kâfirlerin tuzağı mutlaka boşa çıkar.

25. "O, katımızdan onlara hakkı getirdiğinde," Yüce Allah da tam anlamıyla boyun eğmelerini gerektiren, göz kamaştırıcı mucizelerle onu desteklediği halde onlar, gereğini yapıp bu mucizeler karşısında boyun eğmediler. Yalnızca bunları terk edip yüz çevirmekle kalmadılar, hatta onları inkâr etmek ve sahip oldukları batıllarla onlara karşı çıkmakla da yetinmediler.

Aksine izledikleri çirkin yol, sonunda onları, **"Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını da sağ bırakın."** deme noktasına kadar götürdü. Onlar, bu tuzak ve planlarını uygulayıp onların oğullarını öldürdüklerinde onların güçlenemeyeceklerini, kölelikleri altında kalmaya ve kendilerine kulluk yapmaya devam edeceklerini zannettiler. **"Halbuki kâfirlerin tuzağı mutlaka boşa çıkar."** Nitekim onların maksatları da istedikleri gibi gerçekleşmedi. Aksine maksatlarının zıddı olan bir musibetle karşılaştılar. Allah, onları helâk etti, tek bir ferdi kalmamak üzere onların hepsini yok etti.

Burada Kur'ân üslubundaki bir kaideye dikkat çekelim: Yüce Allah'ın Kitabında muayyen bir kıssa veya bir konudan söz edildiği vakit bu türden bir incelik çokça geçer. Bu gibi durumlarda eğer Yüce Allah o muayyen kıssa veya konu hakkında yalnızca ona has olmayan bir hükümden bahsederse, o hükmü, sebebini teşkil eden genel bir vasfa bağlı olarak zikreder ki o hüküm, daha kapsamlı olsun.

Böylece onun kapsamına hem o ifadelerde anlatılan husus girsin, hem de o hükmün, anlatılan o muayyen kıssa veya konuya has olduğu vehmi ortadan kalksın.

Bundan dolayı burada da "Onların tuzağı boşa çıktı." denmeyerek **"Halbuki kâfirlerin tuzağı mutlaka boşa çıkar."** buyurmuştur.

﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِىٓ أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُۥٓ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِى ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Firavun dedi ki: 'Bırakın beni, Mûsâ'yı öldüreyim. O da Rabbine yalvarsın (bakalım onu kurtaracak mı?) **Çünkü ben, onun dininizi değiştirmesinden veya ülkede bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum.'**

26. "Firavun" büyüklenerek, zorbalık taslayarak ve kıt akıllı kavmini kandırmak maksadıyla **"dedi ki: Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim, o da varsın Rabbini çağırsın."** Yani o -kahrolasıca- kavminin hatırını göz önünde bulundurmasaymış, Mûsâ'yı öldürecekmiş! Onun Rabbine yalvarması dahi kendisine engel teşkil etmiyormuş!

Daha sonra onu niçin öldürmek istediğini, kavminin iyiliğini isteyip yeryüzünden kötülüğü ortadan kaldırmak maksadını güttüğünü belirterek şöyle dedi: **"Çünkü ben onun,"** izlemekte olduğunuz **"dininizi değiştirmesinden veya ülkede bozguculuk çıkarmasından korkuyorum."**

Bu da çok hayret edilecek bir husustur. İnsanların, hatta yaratılmışların en kötüsü, insanlara insanların en hayırlısına tâbi olmamayı öğütlüyor. Bu ise gerçekleri tersyüz etmek ve aleyhte propaganda yapmak kabilindendir ki ondan, Yüce Allah'ın kendileri hakkında, **"Kavmini böylece hafife aldı, onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar, fâsıklar topluluğuydu."** (ez-Zuhruf, 43/54) buyurduğu akılsız kimselerden başkası etkilenmez.

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴾

27- Mûsâ, 'Ben hesap gününe iman etmeyen her kibirliden benim de, sizin de Rabbiniz (olan Allah'a) **sığınırım.' dedi.**

27. Firavun, azgınlaşmasını ve bu doğrultuda güç ve iktidarını kullanmasını gerektiren bu çirkin sözlerini söyleyince **"Mûsâ"** *aleyhisselam* da **"'Ben hesap gü-**

nüne iman etmeyen her kibirliden benim de, sizin de Rabbiniz (olan Allah'a) **sığınırım.' dedi."** Yani ben, bütün işleri çekip çeviren Yüce Allah'ın rubûbiyetine sığınırım ve O'nun beni korumasını isterim. Kibri ve âhiret gününe iman etmemesi, kendisini kötülükler işlemeye ve fesad çıkarmaya iten herkesten O'na sığınırım. Bunun kapsamına -az önce açıkladığımız kuraldan da anlaşıldığı gibi- hem Firavun hem de başkaları girmektedir. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'ı lütfuyla hesap gününe iman etmeyen, büyüklük taslayan herkesten korudu ve ona Firavun ve yakın adamlarının kötülüklerini kendisinden uzaklaştıracak sebepleri müyesser kıldı. Bu sebeplerden biri de krallık hanedanına mensup Firavun ailesinden aşağıda sözü edilecek olan şu mü'min şahıstır:

﴿ وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَٰنَهُۥٓ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّىَ ٱللَّهُ وَقَدْ جَآءَكُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ مِن رَّبِّكُمْ ۖ وَإِن يَكُ كَٰذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُۥ ۖ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ ٱلَّذِى يَعِدُكُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mü'min bir adam şöyle dedi: 'Siz «Rabbim Allah'tır.» dedi diye bir adamı öldürecek misiniz? Üstelik o, size Rabbinizden apaçık deliller getirmiştir. Eğer o, yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir. Eğer doğru söylüyorsa onun sizi tehdit ettiklerinin bir bölümü gelir sizi bulur. Şüphesiz Allah, haddi aşan ve yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez.'

28. Burada sözü edilen kişinin, sözü dinlenilir bir kişi olması kaçınılmaz görülmektedir. Özellikle de imanını gizlediği ve zahiren onlara uygun hareket ettiği düşünülecek olursa bu böyledir. Zira eğer zahiren onlara muhalefet ediyor olsaydı onun sözlerine bu kadar kulak asmazlardı.

Bu durum tıpkı Yüce Allah'ın, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, amcası Ebu Talib vasıtasıyla Kureyş'ten korumasına benzemektedir. Çünkü Ebu Talib, Kureyş nezdinde ulu ve dinleri hususunda da kendilerine uyan bir kişiydi. Eğer müslüman olsaydı onun peygamberi koruması mümkün olmazdı.

İşte ilâhî tevfike mazhar olmuş, aklı başında ve kararlı biri olan bu mü'min, kavminin yaptıkları işin çirkinliğini ve kararlarının ne kadar olumsuz olduğunu belirterek **"şöyle dedi: 'Siz «Rabbim Allah'tır.» dedi diye bir adamı öldürecek misiniz?"** Yani böyle bir adamı öldürmeyi nasıl caiz görebilirsiniz? Onun günahı ve suçu, "Rabbim Allah'tır." demekten ibarettir. Üstelik sözleri delilsiz de değildir. Bundan dolayı sözlerini şöyle sürdürdüğünü görüyoruz:

"Üstelik o, size Rabbinizden apaçık deliller getirmiştir." Çünkü onun getirdiği apaçık deliller, onlar yanında oldukça ün salmıştı. Küçükleri de, büyükleri de bunları biliyordu. Yani bu durum, onun öldürülmesini gerektirmez. Siz niçin bundan önce onun getirdiği hakkı çürütmeye kalkışmıyor ve onun delillerine, onları reddedecek delillerle karşılık vermiyorsunuz? Şayet delilinizle ona galip gelirseniz onu öldürmeniz helâl olur mu, olmaz mı diye o zaman düşünürsünüz. Ama onun delili üstünlük sağlar ve belgeleri galip gelirse onu öldürmenizi engelleyecek pek çok mani olur, hatta buna imkânınız olmaz.

Daha sonra durum ne olursa olsun, aklı başında herkesin ikna olacağı son derece mantıklı bir söz söyledi: **"Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir, eğer doğru söylüyorsa onun sizi tehdit ettiklerinin bir bölümü gelir sizi bulur."** Yani Mûsâ *aleyhisselam* iddiasında ya yalancıdır ya da doğru söylemektedir. Şâyet yalan söylüyorsa bu yalan, onun aleyhinedir, zararı da sadece ona dokunacaktır. Bu konuda size bir zarar gelmez. Çünkü siz onun çağrısını kabul etmediğiniz gibi onu tasdik de etmiyorsunuz.

Eğer doğru söylüyorsa; o zaman size apaçık deliller getirmiş ve çağrısını kabul etmediğiniz takdirde Allah'ın sizleri dünyada da, âhirette de cazalandıracağını bildirmiş olduğuna göre, tehdit ettiklerinin bir bölümü -ki bu da dünya azabıdır- gelip elbette sizi bulacaktır.

Bu söz, onun oldukça akıllı olduğunu ve Mûsâ *aleyhisselam*'ı incelikli bir şekilde savunduğunu göstermektedir. Çünkü bu sözleriyle herkesin açıkça anlayacağı bir söz söylemiş, durum ne olursa olsun bu iki halden birinin söz konusu olacağını belirtmiş ve onu öldürmenin her halükarda cahillik ve akılsızlık olduğunu ifade etmiştir.

Daha sonra o, *-Allah ondan razı olsun, onu razı etsin, ona mağfiret ve merhamet buyursun-* bundan daha ileri bir noktaya geçerek Mûsâ *aleyhisselam*'ın hakka ne kadar yakın olduğunu açıklamak gayretiyle **"Şüphesiz Allah,"** hakkı terk etmek ve batıla yönelmek suretiyle **"haddi aşan ve"** aşırılığa kaçtığı hususları Yüce Allah'a nispet etmek suretiyle **"yalan söyleyen kimseleri doğru yola iletmez."** Allah, böylelerini ne anlatmak istediklerinde, ne de bunun için ortaya koydukları delili açıklamakta doğru yola iletir, sırat-i müstakimi izleme başarısı da vermez.

Yani siz, Mûsâ'nın hakka davet ettiğini ve Yüce Allah'ın ona aklî delilleri ve semavî olağanüstü halleri (mucizeleri) açıklayıp gösterme hidâyetini bahşetmiş olduğunu gördünüz. Bu şekilde hidâyet bulan bir kimsenin haddi aşan ve de yalancı bir kimse olması ise mümkün değildir.

Bu açıklamalar onun gerçekten ilminin de, aklının da, Rabbini bilip tanımasının da mükemmel olduğuna delildir. Daha sonra o, kavmini sakındırarak, onlara öğüt vererek, âhiret azabıyla onları korkutarak ve yeryüzünde sahip olunan mülke aldanmamaları gerektiğini belirterek şunları söyledi:

﴿ يَٰقَوْمِ لَكُمُ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ ظَٰهِرِينَ فِى ٱلْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِنۢ بَأْسِ ٱللَّهِ إِن جَآءَنَا ۚ قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- 'Ey kavmim! Bugün ülkede üstünlük sağlayan hükümranlık sahipleri sizlersiniz. Ama eğer Allah'ın azabı bize gelirse ona karşı bize kim yardım eder?' Firavun dedi ki: 'Ben size ancak uygun bulduğum görüşü söylüyorum ve size ancak doğru yolu gösteriyorum.'

29. "Ey kavmim, bugün" dünyada, yönettiğiniz kimseler üzerinde **"üstünlük sağlayan hükümranlık sahipleri sizlersiniz."** Onlara istediğiniz uygulamayı yapıyor ve onları istediğiniz gibi yönetiyorsunuz. Gerçi bunun sürekli böyle olacağı söylenemez ama farzedelim ki bu hep böylece sürüp gitti. **"Ama eğer Allah'ın azabı bize gelirse ona karşı bize kim yardım eder?"**

Bu ifadeler, onun güzel davetinin bir parçasıdır. Çünkü o, işin kendisiyle onlar arasında ortak olduğunu belirtmiş ve **"bize gelirse," "Bize kim yardım eder?"** tabirlerini kullanarak kendi iyiliğini istediği kadar onların da iyiliğini istediğini ve kendisi için tercih ettiğini onlar için de tercih ettiğini anlamalarını istemişti.

"Firavun," ona karşı çıkarak ve kavminin Mûsâ *aleyhisselam*'a tâbi olmasını önlemek için onları aldatarak **"dedi ki: Ben size ancak uygun bulduğum görüşü söylüyorum ve size ancak doğru yolu gösteriyorum."** Firavun'un, **"ancak uygun bulduğum görüşü söylüyorum."** sözü doğrudur. Ancak onun uygun bulduğu neydi? O, kavmini hafife almayı ve kendisine tâbi olmalarını uygun görmüştü. Böylelikle hükümdarlığını onlar sayesinde sürdürebilecekti. Ancak o, kendisinin haklı olduğu görüşünde değildi. Zira Mûsâ *aleyhisselam*'ı, onun haklı olduğunu görmesine ve kesin doğruluğunu kabul etmesine rağmen bile bile onu inkâr etmişti.

Firavun, **"ve size ancak doğru yolu gösteriyorum."** sözünde ise yalancıdır. Çünkü bu, hakkı tersyüz etmek demektir. Eğer kendilerine küfrü ve sapıklığı üzere olduğu gibi tâbi olmalarını emretmiş olsaydı kötülüğün çapı nispeten daha küçük olurdu. Ancak o, kavminin kendisine uymalarını emrederken hakkın kendisine tabi olmakta olduğunu, buna karşın hakka tâbi olmanın ise sapıklığa tâbi olmak demek olacağını iddia etmişti.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ ٱلْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ ﴾

30- İman eden o kişi dedi ki: 'Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için o (peygamberlere karşı birleşen) **birliklerin** (başına gelen azap) **günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum;**

31- 'Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonrakilerin başına gelenlerin benzerinden. Allah, kullarına zulüm olacak hiçbir şey dilemez.'

30. "İman eden o kişi," Yüce Allah'ın yoluna davet edenlerde görüldüğü gibi, kavminin hidâyetlerinden ümit kesmeksizin tekrar tekrar kavmini hidâyete davet etti. Rablerine davet edenler, bu davetlerini aralıksız yaparlar ve hiçbir şekilde bundan geri durmazlar. Davet ettikleri kimselerin batılda direnişleri, davetlerini tekrarlamaktan onları engellemez. Bu yüzden onlara şunları söyledi:

"Ey kavmim, Şüphesiz ben sizin için o (peygamberlere karşı birleşen) **birliklerin** (başına gelen azap) **günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum."** Bununla Allah'ın peygamberlerine karşı gruplar halinde bir araya gelerek onlara karşı çıkmak için toplanan inkarcı ümmetleri kastetmişti. Daha sonra bunların kim olduklarını açıklayarak şunları söyledi:

31. "Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonrakilerin başına gelenlerin benzerinden," onların küfür ve yalanlama âdetlerine karşılık Yüce Allah'ın, âhiretten önce dünyadayken onları âcilen cezalandırmak şeklindeki adetinin/kanununun bir benzerinin size gelmesinden korkuyorum.

"Allah, kullarına zulüm olacak hiçbir şey dilemez." İşledikleri bir günah olmaksızın, yaptıkları herhangi bir suç bulunmaksızın onlara azap etmez.

Dünyevî cezalarla onları uyardıktan sonra âhiretteki cezalarla da onları korkutarak şunları söyledi:

﴿وَيَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ ٱلتَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾﴾

32- 'Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için seslenme gününden korkuyorum.'

33- 'O gün arkanızı dönüp gidersiniz de sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmaz. Zira Allah kimi saptırırsa onu doğru yola iletecek hiç kimse yoktur.'

32. "Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için seslenme gününden," yani Kıyamet günü cennetliklerin cehennemliklere şöylece seslenecekleri günden **"korkuyorum."**

"Cennetlikler, cehennemliklere, 'Rabbimizin bize va'dettiğini hak bulduk...' diye seslenirler." (el-Araf, 7/44 v.d.)

"Cehennemlikler, cennetliklere, 'Biraz su veya Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan bize gönderin.' diye seslenirler. Onlar ise 'Doğrusu Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır.' derler." (el-Araf, 7/50)

Cehennemlikler, orada görevli olan Mâlik'e, **"'Ey Mâlik, Rabbin hakkımızda ölüm hükmünü versin.' diye seslenecekler.** (O da:) **'Sizler** (burada böyle) **kalacaksınız.' diyecek."** (ez-Zuhruf, 43/77)

Yine cehennemlikler, Rablerine, **"'Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz.' diye seslenecekler. O da onlara şöyle cevap verecek: 'Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!'"** (el-Müminun, 23/107-108)

Müşriklere, **"'Ortak koştuklarınızı çağırın.' denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar ama onlar kendilerine cevap vermezler."** (el-Kasas, 28/64)

33. O *-Allah kendisinden razı olsun-* onları bu dehşetli günü hatırlatarak uyardı ve eğer şirkleri üzere devam edecek olurlarsa bu gündeki hallerini hatırlatarak ızdırabını belirtti. İşte bundan dolayı **"O gün arkanızı dönüp gidersiniz,"** yani ateşe götürülürsünüz **"de sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmaz."** Allah'ın azabını kendisiyle önleyeceğiniz bir gücünüz bulunmaz, O'na karşı hiç kimse de size yardımcı olamaz: **"O günde gizlilikler açığa çıkartılır, artık onun ne bir gücü vardır, ne de bir yardımcısı."** (et-Târık, 86/9-10)

"Allah kimi saptırırsa onu doğru yola iletecek hiç kimse yoktur." Çünkü hidâyet Yüce Allah'ın elindedir. O, kötülüğü ve murdarlığı dolayısıyla hidâyete layık olmadığını bildiği bir kulunun hidâyet bulmasını engelleyecek olursa artık o kimsenin hidâyet bulmasına imkân yoktur.

﴿وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِى شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُم بِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِهِۦ رَسُولًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾﴾

34- 'Andolsun daha önce Yusuf da size apaçık deliller getirmişti de size getirdiklerinden şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o ölünce de 'Allah, ondan sonra bir daha asla peygamber göndermez.' demiştiniz. İşte Allah haddi aşan şüpheci kimseleri böyle saptırır.'

35- 'Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Bu ise hem Allah katında hem de mü'minler nezdinde büyük bir öfkeye neden olur. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.'

34. "Andolsun daha önce," yani Mûsâ'nın doğruluğuna işaret olan apaçık delillerle gelmesinden ve sizlere O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Rabbinize ibadet etmenizi emretmesinden önce, Yakub oğlu **"Yusuf"** *-ikisine de selâm olsun-* **"da size apaçık deliller getirmişti de size getirdiklerinden,"** o hayattayken **"şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o ölünce de"** şüpheniz ve şirkiniz daha da artmış ve **"'Allah ondan sonra bir daha asla peygamber göndermez.' demiştiniz."** Bu, sizin batıl zannınız ve Yüce Allah hakkında yakışmayan kanaatinizdi. Oysa Yüce Allah, kullarını başıboş bırakmaz. Onları, emir vermeksizin, yasaklar indirmeksizin kendi hallerine terk etmez. Aksine onlara peygamberlerini gönderir.

Yüce Allah'ın bir peygamber göndermeyeceğini zannetmek, sapıkça bir kanaattir. Bundan dolayı devamla şöyle demiştir: **"İşte Allah haddi aşan şüpheci kimseleri böyle saptırır."** Onların gerçek sıfatları budur. Onlar ise zalimlik ederek ve büyüklenerek Mûsâ'yı bu şekilde nitelendirmeye kalkışmışlardır.

Asıl hakkı çiğneyip geçtikleri, onu bırakıp sapıklıklara yöneldikleri için haddi aşanlar onlardı. Asıl yalancılar da onlardı. Çünkü onlar, Yüce Allah'a yalan isnat et-

tiler ve peygamberlerini yalanladılar. Asıl haddi aşan şüpheciler, Allah'ın kendilerine hidâyet vermediği ve hayra muvaffak kılmadığı kimselerdir. Çünkü böyleleri, hak kendilerine ulaştığı ve onu öğrendikleri halde bile bile onu reddettiler.

Böylelerinin cezası ise hidâyet bulmalarının engellenmesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5); **"İlk defa O'na iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın bir halde bırakırız."** (el-En'âm, 6/110); **"Allah zalimler topluluğuna hidâyet vermez."** (el-Bakara, 2/258)

35. Daha sonra şüpheci ve haddi aşan kimselerin niteliklerini söz konusu ederek şunları söylemektedir: **"Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın,"** herhangi bir belge, herhangi bir dayanakları bulunmaksızın **"Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar."** Hakkı batıldan ayırt eden ve açıklıkları itibarıyla gözle görülen güneş durumunda olan âyetler hakkında, bunca açıklıklarına rağmen onları çürütmek ve iptal etmek için tartışıp dururlar.

Herhangi bir delile dayanmaksızın bu âyetler hakkında tartışmak, Allah'ın âyetleri hakkında tartışan herkesin ayrılmaz vasfıdır. Çünkü herhangi bir delile dayalı olarak onlara karşı tartışmaya imkân yoktur. Çünkü hiçbir şey, hakka karşı çıkamaz. Dolayısıyla ne şer'î ne de aklî herhangi bir delille Allah'ın âyetlerine karşı çıkmaya imkân vardır.

İşte hakkı batılla reddetme muhtevasında bulunan böyle bir söz, **"ise hem Allah katında hem de mü'minler nezdinde büyük bir öfkeye neden olur."**

Yüce Allah'ın böyle birisine olan öfkesi ise çok daha şiddetlidir. Çünkü böyle bir kimse, hem hakkı yalanlamış ve batılı doğrulamış hem de batılı Allah'a nispet etmiştir. Bu gibi işlere ve bu vasıflara sahip olan kimselere Allah'ın öfkesi pek şiddetlidir. Allah'ın mü'min kulları da bundan dolayı Rablerine uygun olarak böyle bir şeye en ileri derecede öfke duyarlar. İşte onlar Yüce Allah'ın seçkin kullarıdır ve onların öfkeleri, öfke duydukları kimselerin ne kadar çirkin bir iş yaptıklarına delildir.

"Allah," hakkı reddetmek suretiyle kendi kendine, insanları küçümsemek suretiyle de onlara karşı **"büyüklük taslayan"** ve çokça zulüm ve haksızlık eden **"her zorbanın kalbini işte böyle,"** Firavun ve hanedanının kalplerini mühürlediği gibi **"mühürler."**

﴿ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبْنِ لِى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَبْلُغُ ٱلْأَسْبَٰبَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبًا ۚ وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَصُدَّ عَنِ ٱلسَّبِيلِ ۚ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِى تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Firavun dedi ki: 'Ey Hâmân! Benim için yüksek bir kule yap! Belki (ona çıkıp) **yollara ulaşırım.'**

37- 'Göklerin yollarına da Mûsâ'nın ilâhını görürüm. Zira ben, onun kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyorum.' İşte böylece Firavun'un kötü ameli ona süslü göründü ve doğru yoldan alıkonuldu. Halbuki Firavun'un tuzağı boşa çıkmaya mahkum idi.

36-37. "Firavun," Mûsâ'ya karşı çıkarak ve onun, Arş'a istivâ eden ve bütün mahlukatın üstünde olan âlemlerin Rabbini kabul etme çağrısının yalan olduğunu ileri sürerek **"dedi ki: Ey Hâmân, benim için yüksek"** ve oldukça büyük **"bir kule yap!"** Bundan maksadı şuydu: **"Belki** (ona çıkıp) **yollara, göklerin yollarına da ulaşırım da Mûsâ'nın ilâhını görürüm. Zira ben, onun,"** Musa'nın, bizim bir Rabbimizin olduğuna ve bu Rabbin de semâvâtın üstünde bulunduğuna dair iddiasında **"kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyorum."**

Firavun ihtiyatlı davranmak ve işi bizzat kendisi denemek istiyordu. Ancak Yüce Allah, onu bu sözleri söylemeye iten sebebin ne olduğunu açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

"İşte böylece Firavun'un kötü ameli ona süslü göründü." Şeytan, onun kötü amelini ona süsleyip durdu, o işi yapmaya çağırdı ve ona gözünde güzel gösterdi. Sonunda o da yaptığını güzel görmeye başladı. Ona çağırmaya ve bu konuda haklı imiş gibi tartışmaya koyuldu. Halbuki o, bozguncuların en büyüğü idi.

"Ve doğru yoldan alıkonuldu." Bunun sebebi kendisine süslü gösterilen batıl idi.

"Halbuki Firavun'un," hakka karşı kurmak istediği ve insanlara kendisinin haklı, Mûsâ *aleyhisselam*'ın ise batıl üzere olduğu izlenimini verme niyeti taşıyan **"tuzağı boşa çıkmaya mahkum idi."** Bunun Firavun'a, dünya ve âhirette bedbahtlıktan, hüsran ve yok oluştan başka bir faydası yoktu.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَٰقَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا مَتَٰعٌ وَإِنَّ ٱلْءَاخِرَةَ هِىَ دَارُ ٱلْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

38- İman eden kişi dedi ki: 'Ey kavmim! Bana uyun ki size doğru yolu göstereyim.'

39- 'Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak (geçici) **bir menfaatten ibarettir. Âhiret ise, işte asıl kalınacak yurt orasıdır.'**

40- 'Kim bir kötülük işlerse ancak onun misli ile cezalandırılır. Erkek veya kadın kim de mü'min olarak salih bir amel işlerse işte onlar, cennete girerler ve orada hesapsız rızıklara kavuşurlar.'

38. "İman eden kişi," kavmine öğüdünü tekrarlayarak **"dedi ki: Ey kavmim, bana uyun ki size doğru yolu göstereyim."** Durum Firavun'un size söylediği gibi değildir. O, sizleri ancak azgınlık ve fesat yoluna götürür.

39. "Ey kavmim, bu dünya hayatı ancak (geçici) **bir menfaatten ibarettir."** Kısa bir süre ondan faydalanılır, onun nimetlerinden yararlanılır. Sonra bunların sonu gelir ve yok olup giderler. O halde sakın bu, size asıl yaratılış maksadınızı unutturmasın ve sizi aldatmasın.

"Âhiret ise, işte asıl kalınacak yurt orasıdır." Ebedi kalınacak yer orasıdır. Orada konaklanılacak ve yerleşilecektir. Öyleyse sizin orayı tercih etmeniz ve orada sizi mutlu ve bahtiyar kılacak şekilde amelde bulunmanız gerekir.

40. "Kim" şirk, fasıklık yahut isyan kabilinden **"bir kötülük işlerse ancak onun misli ile cezalandırılır."** Ona işlediği kötülük ve hak ettiği kadarı ile ama onun hoşuna gitmeyecek ve kendisini üzecek bir ceza verilir. Çünkü kötülüğün cezası kötülüktür.

"Erkek veya kadın kim de mü'min olarak," ister kalple, ister azalarla işlenen, isterse de dil ile söylenen söz kabilinden olan **"salih bir amel işlerse işte onlar, cennete girerler ve orada hesapsız rızıklara kavuşurlar."** Onlara mükâfatları sınırsız, hesapsız, kitapsız verilir.

Hatta Yüce Allah, onlara, amellerinin kendilerini ulaştıramayacağı mükâfatlar bile verir.

﴿ وَيَٰقَوْمِ مَا لِىٓ أَدْعُوكُمْ إِلَى ٱلنَّجَوٰةِ وَتَدْعُونَنِىٓ إِلَى ٱلنَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَنِى لِأَكْفُرَ بِٱللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِۦ مَا لَيْسَ لِى بِهِۦ عِلْمٌ وَأَنَا۠ أَدْعُوكُمْ إِلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلْغَفَّٰرِ ﴿٤٢﴾ ﴾

41- 'Ey kavmim! Ne oluyor böyle ki ben sizi kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz?'

42- 'Siz, beni Allah'ı inkar etmeye ve (ibadete layık olduğuna dair) **hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi Aziz ve Ğaffar** (olan Allah'a) **davet ediyorum.'**

41. "Ey kavmim, ne oluyor böyle ki ben sizi," size söylediklerimle **"kurtuluşa çağırıyorum. Siz ise beni"** Allah'ın peygamberi Mûsâ *aleyhisselam*'a uymayı terk etmek suretiyle **"ateşe çağırıyorsunuz."** Daha sonra bunu açıklayarak sözlerini şöyle sürdürdü:

42. "Siz beni Allah'ı inkar etmeye ve" Allah'ın yanı sıra ibadete layık olduğuna dair **"hiçbir bilgim olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz."** Allah hakkında bilgisizce söz söylemek ise en büyük ve en çirkin günahlardandır.

"Ben ise sizi," bütün güç kendisinin olan ve O'ndan başka hiç kimsenin en ufak bir güç ve yetki sahibi bulunmadığı **"Aziz ve"** kullar kendi aleyhlerine aşırı gitmesine ve O'nu gazaplandırma cüretini göstermesine rağmen onları bağışlayan **"Ğaffar** (olan Allah'a) **davet ediyorum."** Kullar günah işledikten sonra tevbe edip O'na yönelirlerse O, onların kötülüklerini ve günahlarını örter. Bu günahların gerektirdiği dünyevî ve uhrevî cezaları onlardan uzaklaştırır.

﴿ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِىٓ إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُۥ دَعْوَةٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَلَا فِى ٱلْءَاخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَآ إِلَى ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- 'Hiç kuşkusuz beni davet ettiğiniz şeylerin, dünyada da, âhirette de davete değer bir yanları yoktur. Gerçek şu ki dönüşümüz Allah'adır ve şüphesiz haddi aşanlar da cehennemliktir.'

43. "Hiç kuşkusuz" gerçek ve kesin olan şu ki **"beni davet ettiğiniz şeylerin dünyada da, âhirette de davete değer bir yanları yoktur."** Kendilerine davet edilmeye de, dünyada olsun, âhirette olsun kendilerine sığınılmaya teşvik

edilmeye de layık değildirler. Çünkü hepsi de acizdirler, eksiktirler; en ufak bir fayda sağlayamadıkları gibi zarar da veremezler. Öldüremezler, diriltemezler ve öldükten sonra hayat da veremezler.

"Gerçek şu ki dönüşümüz Allah'adır." O da herkese amelinin karşılığını verecektir. **"Şüphesiz haddi aşanlar da,"** Rablerine karşı masiyetler işlemek, O'nu inkâr etme küstahlığını göstermek suretiyle kendi aleyhlerine haddi aşanlar da **"cehennemliktir."**

Bu mü'min kişi, onlara samimiyetle öğüt verdikten, uyarıp korkuttuktan sonra onlar ona itaat etmeyip isteğine uymayınca onlara şöyle dedi:

﴿ فَسَتَذْكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمْ ۚ وَأُفَوِّضُ أَمْرِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴾

44- 'Yakında benim size söylediklerimi hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir.'

44. "Yakında benim size söylediklerimi"/öğütlerimi **"hatırlayacaksınız."** Bunları kabul etmemenin ne kadar büyük bir aldanış olduğunu, azap başınıza geldiğinde ve pek büyük mükâfattan mahrum kaldığınızda **"hatırlayacaksınız,"** anlayacaksınız. **"Ben işimi Allah'a havale ediyorum."** O'na sığınıyor, O'na güveniyo, bütün işlerimi O'na havale ediyorum. Menfaatime olan bütün hususlarda sizden ya da başkasından bana gelebilecek zararları önleme hususunda da O'na tevekkül ediyorum.

"Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir." Onların halini ve neye layık olduklarını bilir. Benim halimi ve güçsüzlüğümü bilir. Size ve karşı sizin kötülüklerinize karşı beni korur. Sizin halinizi de bilir. Sizler yaptıklarınızı ancak O'nun iradesi ve meşîeti dahilinde yapıyorsunuz. Allah sizleri bana musallat edecek olursa, şüphesiz O'nun bunda bir hikmeti vardır ve bu da O'nun iradesi ve meşîeti dahilinde olacaktır.

﴿ فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا۟ ۖ وَحَاقَ بِـَٔالِ فِرْعَوْنَ سُوٓءُ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ ٱلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدْخِلُوٓا۟ ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ ﴾

45- Sonunda Allah, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden onu korudu. Firavun hanedanını ise feci azap kuşattı.

46- Onlar sabah akşam ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün ise 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun.' denilecek.

45. O, gücü sonsuz Yüce Allah, ilâhî tevfike mazhar olan o mü'min adamı, Firavun ve hanedanının planladıkları cezalara, onu öldürüp yok etme isteklerine karşı korudu. Zira o, onların hoşlarına gitmeyecek şeyler yapmış, Mûsâ *aleyhisselam*'a tam anlamıyla muvafakat ettiğini açığa vurmuştu. Mûsâ'nın kendilerini davet ettiği şeylere onları davet etmişti. Onlar ise böyle bir işe tahammül edemediler. Üstelik o vakit güç ve kudret sahibi idiler. Bu mü'min kişi ise onları kızdırıp öfkelendirmiş, bu yüzden ona karşı kinle dolmuşlardır. Ona bir tuzak kurmak istediler, Allah da onların hile ve tuzaklarına karşı onu korudu, bu hile ve tuzakları bizzat kendi başlarına geçti. **"Firavun hanedanını ise feci azap kuşattı."** Yüce Allah, bir günün sabahında, arkalarında tek bir kişi kalmamak üzere hepsini suda boğuverdi.

46. Berzah âleminde ise **"Onlar sabah akşam ateşe sokulurlar. Kıyametin kopacağı gün ise 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun.' denilecek."** Allah'ın peygamberlerini yalanlayanların, O'nun emrine inatla direnenlerin başına gelecek korkunç cezalar işte bunlardır.

﴿ وَإِذْ يَتَحَآجُّونَ فِى ٱلنَّارِ فَيَقُولُ ٱلضُّعَفَٰٓؤُا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ ٱلنَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا كُلٌّ فِيهَآ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ ٱلْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ فِى ٱلنَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ ﴾

47- Ateşin içinde birbirleriyle tartışacakları vakit zayıflar, büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: 'Biz size uyan kimseler idik. Şimdi şu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?'

48- Büyüklük taslayanlar da diyecekler ki: 'Biz, hepimiz o ateşin içindeyiz. Allah da kullar arasında hükmünü verdi.'

49- Ateşte olanlar cehennem bekçilerine diyecekler ki: 'Rabbinize dua edin de bir gün olsun üzerimizdeki azabı hafifletsin.'

47. Yüce Allah, cehennemliklerin kendi aralarındaki tartıştıklarını, birbirlerini kınadıklarını, cehennemin bekçilerinden yardım istediklerini, ancak bunun hiçbir faydasının olmayacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Ateşin içinde bir-**

birleriyle tartışacakları vakit," tabiler, tabi oldukları kimselerin kendilerini aldattıklarını ileri sürecek, buna karşılık kendilerine uyulanlar da uyanlardan uzak olduklarını bildirecektir.

"Zayıflar"/tâbiler **"büyüklük taslayanlara,"** hakka karşı büyüklenen ve kendisi sebebiyle büyüklük tasladıkları şeye davet eden önderlere **"şöyle diyecekler: Biz size uyan kimseler idik."** Bizi siz azdırdınız, bizi saptıran sizlersiniz! Şirki ve kötülüğü siz bize güzel gösterdiniz. **"Şimdi şu ateşin bir kısmını olsun,"** azıcık dahi olsa **"bizden kaldırabilir misiniz?"**

48. "Büyüklük taslayanlar" bu hususta âcizliklerini ve herkes hakkında ilâhî hükmün geçerli olduğunu söyleyerek **"diyecekler ki: Biz, hepimiz o ateşin içindeyiz. Allah da kullar arasında hükmünü verdi."** ve herkese azaptan payını ayırdı. Artık bu payda bir artış olmaz, ondan bir şey de eksiltilmez. Mutlak hakim olan Allah'ın verdiği hüküm asla değiştirilemez.

49. "Ateşte olanlar," hem büyüklük taslayan müstekbirler, hem de güçsüz olan zayıflar **"cehennem bekçilerine diyecekler ki: Rabbinize dua edin de bir gün olsun üzerimizdeki azabı hafifletsin."** Belki böylelikle kısmen de olsa rahatlayabiliriz.

﴿ قَالُوٓاْ أَوَلَمۡ تَكُ تَأۡتِيكُمۡ رُسُلُكُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ قَالُواْ بَلَىٰۚ قَالُواْ فَٱدۡعُواْۗ وَمَا دُعَٰٓؤُاْ ٱلۡكَٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ ٥٠ ﴾

50- Bekçiler de diyecekler ki: 'Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmediler mi?' Onlar, 'Evet' diyecekler. Bunun üzerine bekçiler, 'O halde siz kendiniz dua edin.' diyecekler. Ne var ki kâfirlerin duası boşunadır.

50. "Bekçiler de," onları azarlayarak ve kendilerinin şefaatçiliklerinin cehennemliklere hiçbir fayda sağlamayacağını, dua edecek olsalar dahi dualarının onlara hiçbir faydasının olmayacağını açıklayarak **"diyecekler ki: Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmediler mi?"** Bunlarla siz hakkı, dosdoğru yolu, Allah'a neyin yakınlaştırdığını, O'ndan neyin uzaklaştırdığını açıkça öğrenmediniz mi?

"Onlar, 'Evet' diyecekler," bize apaçık deliller getirdiler. Allah'ın bize karşı en ileri derecedeki delilleri ortaya konuldu. Biz ise kendimize zulmettik. Apaçık ortaya çıkmasından sonra bile hakka karşı inatla direndik.

Bunun üzerine cehennemdeki bekçiler, cehennemliklere dua etmekten, onlar için şefaat dilemekten uzak olduklarını belirterek **"'O halde siz kendiniz dua edin.' diyecekler."** Peki, bu duanın herhangi bir faydası olacak mı, olmayacak mı? Yüce Allah buna dair şöyle buyurmaktadır:

"Ne var ki kâfirlerin duası boşunadır." Batıldır, hiçbir hükmü yoktur. Çünkü küfür, bütün amelleri boşa çıkartır ve duanın kabul edilmesine de engeldir.

﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيَوۡمَ يَقُومُ ٱلۡأَشۡهَٰدُ ٥١ يَوۡمَ لَا يَنفَعُ ٱلظَّٰلِمِينَ مَعۡذِرَتُهُمۡ وَلَهُمُ ٱللَّعۡنَةُ وَلَهُمۡ سُوٓءُ ٱلدَّارِ ٥٢ ﴾

51- Gerçek şu ki Biz, peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde mutlaka yardım ederiz.

52- O gün özür dilemeleri zalimlere fayda vermez. Onlara lanet vardır, hem kötü yurt da onlarındır.

51. Firavun hanedanının cehennemdeki, berzah âlemindeki ve Kıyamet günündeki cezaları beyan edildikten, yine Allah'ın peygamberlerine karşı çıkan ve onlarla savaşan cehennemliklerin korkunç hali dile getirildikten sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Gerçek şu ki Biz, peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında"** deliller, belgeler ve ilâhî yardımla **"hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde,"** âhirette vereceğimiz hükümlerle **"mutlaka yardım ederiz."** Onlara tâbi olanları mükâfatlandıracağız, onlara karşı savaşanları da şiddetle cezalandıracağız. Bu da onlara yapacağımız yardımın bir parçasıdır.

52. "O gün özür dilemeleri kâfirlere fayda vermez. Onlara lanet vardır, hem" kendisine varıp konaklayacakların hiç hoşlanmayacakları o **"kötü yurt da onlarındır."**

﴿ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡهُدَىٰ وَأَوۡرَثۡنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡكِتَٰبَ ٥٣ هُدٗى وَذِكۡرَىٰ لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ٥٤ ﴾

53- Andolsun Biz, Mûsâ'ya bir hidâyet rehberi verdik ve İsrailoğullarını da kitaba mirasçı kıldık,

54- Olgun akıl sahiplerine hidâyet ve öğüt olmak üzere.

53. Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam* ile Firavun arasında geçenleri, Firavun'un ve ordularının akıbetlerini söz konusu edip de daha sonra hem onu, hem de cehennemlikleri kapsayan genel hükmünü zikrettikten sonra Mûsâ *aleyhisselam*'a neler verdiğini şöyle beyan etmektedir: **"Andolsun Biz, Mûsâ'ya bir hidâyet rehberi."** hidâyet bulacakların kendisiyle doğru yolu bulacakları âyetleri ve ilmi **"verdik ve İsrailoğullarını da kitaba mirasçı kıldık."** Tevrat'ı nesilden nesile aralarında miras olarak devralmalarını sağladık.

54. Herkese değil de ancak **"olgun akıl sahiplerine,"** şer'î hükümleri ve diğerlerini bilmek demek olan **"hidâyet ve"** hayrı teşvik etmek suretiyle hayra çağıran, kötülükten korkutmak suretiyle de kötülükten uzak durmaya davet eden **"öğüt olmak üzere!"** İşte o kitap bu özelliklere sahipti.

﴿ فَٱصۡبِرۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ بِٱلۡعَشِيِّ وَٱلۡإِبۡكَٰرِ ﴾

55- O halde sen sabret! Çünkü Allah'ın vaadi haktır. Günahın için mağfiret dile ve sabah akşam Rabbini hamd ile tesbih et!

55. "O halde" ey Peygamber! Senden önceki ulu'l-azm peygamberlerin sabrettiği gibi **"sen"** de **"sabret! Çünkü Allah'ın vaadi haktır."** Onda şüphe yahut herhangi bir tereddüt yoktur, yalan da değildir ki senin için sabretmekte bir zorluk olsun. Allah'ın vaadi katıksız hakkın kendisidir. Sırf bir hidâyettir. Sabredenler onun üzerinde direnir ve basiret sahipleri ona sımsıkı yapışmak için olanca gayretlerini ortaya koyar.

Yüce Allah'ın, **"Çünkü Allah'ın vaadi haktır."** buyruğu, Yüce Allah'a itaat ve O'nun hoşlanmadığı şeylerden uzak durmak suretiyle sabretmeye teşvik eden sebeplerdendir.

Senin kurtuluşa ulaşmanı ve mutluluğu elde etmeni engelleyen türden (ve sana nispetle günah olan) **"günahın için mağfiret dile"** Yüce Allah, ona sevilen şeyleri elde etmeyi sağlayan sabrı ve sakınılan şeyleri bertaraf etmeyi sağlayan istiğfarı emretmektedir.

Bir de özellikle **"sabah akşam Rabbini hamd ile tesbih et"**mesini emretmektedir. Çünkü sabah ve akşam en faziletli vakitlerdir. Bu vakitlerde yerine getirilmesi gereken farz ve müstehab birtakım vazifeler ve zikirler vardır. Bunları yapmanın bütün işlere yardımı dokunur.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيۡرِ سُلۡطَٰنٍ أَتَىٰهُمۡ إِن فِي صُدُورِهِمۡ إِلَّا كِبۡرٞ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِۚ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ ﴾

56- Kendilerine gelmiş herhangi bir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlar var ya; işte onların kalplerinde (hakka karşı) **kibirden başka bir şey yoktur. Ama onlar maksatlarına asla ulaşamayacaklardır. O halde sen, Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitendir, görendir.**

56. Yüce Allah, herhangi bir delile/belgeye dayanmaksızın âyetleri hakkında batılı ileri sürerek onları çürütmek maksadıyla tartışanlardan söz etmekte, onların bu tutumlarının, aslında kalplerinde hakka ve hakkı getirenlere karşı duydukları kibirden kaynaklandığını, bu yolla onların beraberlerindeki batılla hakka karşı üstünlük sağlamak istediklerini haber vermektedir. İşte onların maksatları budur. Bunu istiyorlar. Ancak bu maksatlarına ulaşamaz, bunu gerçekleştiremezler.

İşte bu, hakka karşı mücadele edip tartışan herkesin yenik düşeceğine, hakka karşı büyüklenen herkesin sonunda zelil olacağına dair açık bir nas ve müjdedir.

"O halde sen Allah'a sığın" ve O'na sımsıkı sarıl. Burada neye karşı Allah'a sığınması gerektiği belirtilmediği için bu ifade, sığınılması gereken her şeyi içine almaktadır. Yani sen hakka karşı büyüklenmeyi gerektiren kibirden de ins ve cin şeytanlarından da, diğer tüm kötülüklerden de Allah'a sığın, demektir.

"Çünkü O," türlü/çeşitli olmalarına rağmen bütün sesleri **"işitendir,"** nerede ve hangi zamanda olursa olsun, görünmeye konu olan her şeyi de **"görendir."**

﴿ لَخَلۡقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسۡتَوِي ٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡبَصِيرُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَلَا ٱلۡمُسِيٓءُۚ قَلِيلٗا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ ﴾

57- Göklerin ve yerin yaratılması, andolsun insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

58- Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih ameller işleyenlerle kötülük işleyenler de bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz!

57. Yüce Allah, akıllarda yer etmiş bir gerçeği haber vererek şöyle buyurmaktadır: Genişlik ve büyüklükleri gözönünde bulundurulduğunda göklerle yerin yaratılması, elbette ki insanların yaratılmasından daha büyük, daha muazzam bir iştir. İnsanlar göklerle yerin yaratılmasına nispetle çok küçük kalırlar. Bunca büyük cismi yaratan ve onları son derece sağlam yapan, elbette ki ölümlerinden sonra insanları diriltmeye de öncelikle kadirdir.

İşte bu, öldükten sonra dirilişe kat'i bir işaret/belge olan aklî delillerden biridir. Aklı başında bir kimse, bunun üzerine sadece düşünmekle bile onun, en ufak bir şüphe ve tereddüdü kabil olmayacak şekilde (peygamberlerin bildirdikleri) öldükten sonra dirilişin muhakkak gerçekleşeceğine delil olduğunu görür.

Ancak herkes bu hususta düşünmez ve bu konu üzerinde aklını kullanmaya yönelmez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Fakat insanların çoğu bilmezler."** Bu yüzden gerçekten ibret almaz, bunu hatırlarına dahi getirmezler.

58. Daha sonra şöyle buyurmaktadır: **"Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih ameller işleyenlerle kötülük işleyenler de bir olmaz."** Yani kör ile gören bir olmadığı gibi Allah'a iman edip salih amel işleyenle Rabbine ibadeti kibrine yediremeyerek, O'na isyana yönelip O'nu gazaplandıran hususlarda koşturan kimse de bir olmazlar.

"Ne kadar az düşünüyorsunuz!" Sizin düşünmeniz ne azdır! Aksi takdirde işlerin mertebelerini, hayrın ve şerrin yerlerini, iyilerle kötüler arasındaki farkı düşünecek olsanız ve himmeti yüksek kimseler olsanız, hiç şüphesiz faydalıyı zararlıya, hidâyeti sapıklığa ve ebedî mutluluğu da geçici dünyaya tercih ederdiniz.

﴿إِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾﴾

59- Kıyamet mutlaka gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur. Ama insanların çoğu iman etmezler.

59. "Kıyamet mutlaka gelecektir," çünkü bunu insanların en doğru sözlüleri olan peygamberler haber vermiştir. Bütün haberleri doğruluğun en üst mertebesinde bulunan semavî kitaplar da bunu böyle söylemiştir. Buna dair görülen delillerle dış alemdeki belgeler de apaçık ortadadır. **"Ama"** tam anlamıyla bir tasdik ve itaatle boyun eğmeyi gerektiren bunca gerçeğe rağmen **"insanların çoğu iman etmezler."**

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدْعُونِىٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾﴾

60- Rabbiniz şöyle buyurdu: 'Bana dua edin, Ben de duanıza karşılık vereyim. Şüphesiz kibirlenip Bana ibadetten yüz çevirenler, hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir.'

60. Bu, Yüce Allah'ın kullarına büyük bir lütfu ve nimetidir. Çünkü onları dinlerinin ve dünyalarının menfaatine olan şeye çağırmakta, Zatına hem ibadet anlamıyla hem de dilekte bulunma anlamıyla dua etmelerini emretmekte ve bu dualarını da kabul edeceğini va'detmektedir.

Diğer taraftan dua ve ibadete karşı büyüklenenleri de tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz kibirlenip Bana ibadetten yüz çevirenler, hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."** Zelil ve alçalmışlar olarak cehenneme girecekler, büyüklük taslamalarının bir cezası olarak hem küçük düşürülecekler, hem de onlara azaba uğrayacaklardır.

﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ قَرَارًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٤﴾﴾

61- Allah, içinde dinlenesiniz diye geceyi yaratan ve gündüzü de aydınlık kılandır. Şüphesiz Allah'ın insanlar üzerinde pek büyük lütufları vardır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

62- İşte (bunları yapan) **Rabbiniz Allah'tır. O, her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka** (hak) **ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?**

63- İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edegelenler böyle döndürülürler.

64- Allah, yeryüzünü sizin için yerleşmeye elverişli kılan, göğü bir bina yapan, size suret veren ve suretlerinizi de güzel kılan, temiz ve hoş şeylerden sizi rızıklandırandır. İşte (bunları yapan) **Rabbiniz Allah'tır! Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne yücedir!**

Yüce Allah'ın rahmetinin genişliğine, lütfunun çokluğuna, O'na şükretmenin gerekliliğine, kudretinin kemaline, egemenliğinin azametine, ihsanının genişliğine, bütün her şeyin yaratıcısı olduğuna, hayatının kemâl derecesinde olduğuna, sahip olduğu bütün kemal sıfatlarıyla bütün güzel fiilleri dolayısıyla O'na hamdedilmesi gerektiğine, rubûbiyetinin mükemmelliğine, ulvî ve süflî âlemde geçmiş zamanlarda, halihazırda ve gelecekte bütün kâinatı tek başına idare edişine, emrin bütünüyle yalnızca O'nun elinde bulunup hiçbir kimsenin en ufak bir emir yetkisinin, en ufak bir kudretinin bulunmadığına, bunun bir sonucu olarak da yegane ilâh ve ma'bûdun O olduğuna, O'ndan başka hiçbir kimsenin rububiyet namına hiçbir şeyi hak etmediği gibi ubudiyet namına da hiçbir şeyi hak etmediğine, diğer bir sonuç olarak da kalplerin, Allah'ın marifeti, muhabbeti, korkusu ve O'ndan yana ümitle dolu olması gerektiğine delil teşkil eden bu âyet-i kerimeler üzerinde iyice düşünmeliyiz.

Bu iki husus -yani Yüce Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmek- Allah'ın mahlukatı yaratma sebebidir. Yüce Allah'ın kullarını var ediş maksadı budur. Her türlü hayra, felâha ve kurtuluşa ulaştıran, dünyevî ve uhrevî mutluluğa eriştiren şeyler bunlardır. Bunlar, Kerim olan Allah'ın kullarına en değerli bağışlarıdır. Kayıtsız şartsız olarak en üstün lezzetler de bunlardır. Kişi eğer bunları kaybederse, her türlü hayrı elinden kaçırmış, her türlü kötülüğe maruz kalmış demektir.

Yüce Allah'tan niyazımız, kalplerimizi marifet ve muhabbetiyle doldurması, gizli açık bütün hareketlerimizi emrine tâbi ve rızasına uygun, ihlâslı kılmasıdır. Hiçbir dilek, O'nun için büyük değildir ve hiçbir maksat da O'na gizli kalmaz.

61. "Allah, içinde dinlenesiniz diye geceyi yaratan" buyruğu şu demektir: O, geceyi hareketlerinizin verdiği yorgunluktan sükûn bulasınız, dinlenesiniz diye sizin için karanlık kılmıştır. Çünkü bu hareketliliğiniz devam edecek olursa size zarar verir. Geceleyin yataklarınıza bundan dolayı sığınırsınız. Allah size uyku verir. Bu uyku ile kalp ve bedeniniz dinlenir. Uyku, insan için zaruri bir şeydir. Onsuz yaşayamaz. Yine geceleyin sevenler birbirleriyle başbaşa kalır, huzur bulur. İnsanın düşüncesi derlenip toplanır, meşguliyetler de az olur.

Yüce Allah **"gündüzü de aydınlık kılandır."** Yörüngesinde sürekli akıp giden güneşle gündüzü aydınlatır. Bunun üzerine sizler yataklarınızdan kalkar, dinîve dünyevî işleri görmeye gidersiniz. Kiminiz zikre ve Kur'ân'a, kiminiz namaza yönelir, kiminiz ilim öğrenmeye, kiminiz alışverişe gider, kiminiz inşaat, kiminiz demir işlerine ya da buna benzer sanatları ve meslekleri icraya yönelir.

Kimisi kara ve denizde yolculuk yapmaya, kimisi tarlasına, kimisi de hayvanlarının ihtiyaçlarını görmeye gider.

"Şüphesiz Allah'ın insanlar üzerinde pek büyük lütufları vardır." Çünkü onlara bunları ve diğer nimetleri ihsan etmiş, onlara sıkıntı verecek şeyleri de uzaklaştırmıştır. Bu ise O'na tam anlamıyla şükretmelerini ve gereği gibi O'nu anmalarını gerektirir. **"Fakat insanların çoğu,"** cahillikleri ve zulümleri sebebiyle **"şükretmezler."**

Rablerinin nimetini itiraf ederek Yüce Allah'a boyun eğen, O'nu seven, bu nimetleri Mevlalarının itaati ve rızası uğrunda harcayıp **"şükredenler kullarım içinde pek azdır."** (Sebe, 34/13)

62. "İşte" bütün bunları yapan **"Rabbiniz Allah'tır."** yegane ilâh ve Rab O'dur. Çünkü bunca nimetleri yalnızca O'nun vermesi, O'nun rubûbiyetinin bir tecellisidir. Bunların şükretmeyi gerektirmesi ise O'nun ulûhiyetinin bir gereğidir.

"O, her şeyin yaratıcısıdır." Bu da rubûbiyetini vurgulamaktadır.

"O'ndan başka (hak) **ilâh yoktur."** Bu da ibadete yalnızca O'nun layık olduğunu, bu hususta O'nun hiçbir ortağının bulunmadığını ifade eder.

Daha sonra Yüce Allah, açıkça Zatına ibadet edilmesini emrederek şöyle buyurmaktadır: **"O halde nasıl döndürülüyorsunuz?"** Size bu kadar deliller açıkladıktan, yolunuzu aydınlattıktan sonra hiçbir şeyi ortak koşmaksızın, yalnızca O'na ibadet etmekten nasıl döndürülüyor, başka tarafa çevriliyorsunuz?

63. "İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edegelenler böyle döndürülürler." Yani bu, onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinin ve peygamberlerine düşmanlık etmelerinin cezasıdır. Bundan dolayı onlar Allah'ı tevhidden ve ihlâsla O'na ibadet etmekten döndürülmüş, alıkonmuşlardır. Nitekim bir yerde şöyle buyurmaktadır: **"Bir sûre indirilince birbirlerine bakarlar ve 'Sizi bir kimse görüyor mu?'** (derler) **ve sonra sıvışıp giderler. Allah onların kalplerini ters çevirmiştir. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur."** (et-Tevbe, 9/127)

64. "Allah, yeryüzünü sizin için yerleşmeye elverişli kılan," yani yeryüzü maslahatınıza ve menfaatinize olan şeyler için hazır hale getirilmiştir. Onu ekebilir, oraya ağaç dikebilirsiniz, üzerinde bina yapabilirsiniz, yolculuk edebilir ve yerleşip ikamet edebilirsiniz; **"göğü bir bina,"** üzerinde yaşadığınız yere âdeta bir tavan **"yapan"** ve orada kendisiyle yararlandığınız ışıklar ve alâmetler koyandır ki denizin ve karanın karanlıklarında onlar vasıtasıyla yolunuzu bulursunuz.

"Size suret veren ve suretlerinizi de güzel kılan" O'dur. Canlı varlıklar arasında sureti Âdemoğlundan daha güzel hiçbir varlık yoktur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Andolsun Biz insanı en güzel suret ve ölçüde yarattık."** (et-Tin, 95/4)

Âdemoğlunun güzelliğini, Yüce Allah'ın ondaki hikmetinin kemalini görmek isteyen, onun azalarına tek tek baksın. Onun azalarından herhangi birinin bulunduğu yerden başka yerde bulunması uygun olur mu? Aynı şekilde kalplerinde birbirlerine karşı hissettiklerine, sevgiye de baksın. Bunu Ademoğlunun dışındaki varlıklarda görebilir mi? Yüce Allah'ın ona özel olarak ihsan ettiği akıl, iman, muhabbet ve marifet gibi en güzel surete uyan güzel ahlâka da bakıp bir düşünsün.

"Temiz ve hoş şeylerden sizi rızıklandırandır." Bu her türlü yiyecek, içecek, evlenme, giyim, görülen ve işitilen hoş şeyler ve bunların dışında kalan Allah'ın kulları için elde etmeyi kolaylaştırdığı bütün güzel ve temiz şeyleri kapsar. Yüce Allah bunların zıddı olan bedenlerine, kalplerine ve dinlerine zararlı olan kötü ve zararlı şeyleri de onlara yasaklamıştır. **"İşte"** bütün işleri çekip çeviren ve size bunca nimetleri ihsan eden **"Rabbiniz Allah'tır! Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne yücedir!"** Bütün âlemleri nimetleriyle besleyen, görüp gözeten Rabbin hayır ve ihsanı ne kadar çok, ne kadar büyüktür!

﴿ هُوَ ٱلْحَىُّ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱدْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۗ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾

65- O, (sonsuz) hayat sahibidir. O'ndan başka (hak) ilâh yoktur. O halde dini O'na halis kılarak yalnızca O'na dua/ibadet edin. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

65. "O, (sonsuz) hayat sahibidir." Hayy'dır/Tam ve kâmil hayat sahibidir. Bu, O'nun semi', basar, kudret, ilim, kelâm vb. kemâl ve celâl sıfatları kabilinden olup kendileri olmaksızın hayatın tam anlamıyla varlığından söz edilemeyecek olan bütün zatî sıfatlarını gerek kılan, tam ve kâmil bir hayattır.

"O'ndan başka (hak) ilâh yoktur." Yani O'nun zatından başka hakiki bir ilah yoktur, yegane mabud O'dur. **"O halde dini O'na halis kılarak yalnız O'na dua/ibadet edin."** Buradaki dua, hem ibadet şeklindeki duayı, hem de Allah'tan dilekte bulunma anlamındaki duayı kapsar. Yani bütün ibadet, dua ve amellerinizde yalnızca Yüce Allah'ın rızasını gözetin. Çünkü -Yüce Allah'ın şu buyruğunda da olduğu gibi- ihlâs emredilmiş bir hususdur: **"Halbuki onlara ancak dini O'na has kılan** (ihlâs sahipleri) **ve hanîfler olarak Allah'a ibadet etmeleri emrolunmuştu."** (el-Beyyine, 98/5) **"Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun."** İnsanların O'nu dilleriyle zikretmeleri halinde olduğu gibi sözlü bütün hamdler, övgüler ve senâlar O'nundur. İbadette olduğu gibi fiilî bütün hamdler, övgüler ve senâlar da O'nundur. Bütün bunlar, yalnızca O'na hastır, O'nun bu konuda hiçbir ortağı yoktur. Çünkü O'nun bütün sıfatları, fiilleri ve kulları üzerindeki nimeti kemâl derecesindedir.

﴿ ۞ قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَمَّا جَآءَنِىَ ٱلْبَيِّنَٰتُ مِن رَّبِّى وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

66- De ki: 'Rabbimden bana apaçık deliller gelince artık sizin Allah'tan başka dua ettiklerinize ibadet etmem yasaklandı ve âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.'

66. Yüce Allah, ibadeti yalnızca Allah'a halis kılma emrini, buna dair delilleri belirttikten sonra O'nun dışındaki varlıklara yapılan ibadeti de açıkça yasaklayarak şöyle buyurmaktadır:

Ey Peygamber, **"de ki: Rabbimden bana apaçık deliller gelince artık sizin Allah'tan başka dua ettiklerinize ibadet etmem yasaklandı."** O'ndan başka taptığınız putlara, heykellere ve ibadet olunan diğer varlıklara ibadet etmem yasaklandı. Üstelik benim bu tutumumda şüphe yoktur. Aksine ben kesin kanaat ve basiret sahibiyim. Bundan dolayı O, **"Rabbimden bana apaçık deliller gelince"** buyurmuştur.

"ve" kalbimle, dilimle ve azalarımla O'na itaat etmek ve emrine teslimiyet gösterip bağlanmak suretiyle **"âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi."**

Bu, kayıtsız şartsız en büyük emirdir. Nitekim O'ndan başkasına ibadet etmek de kayıtsız şartsız en büyük yasaktır.

﴿ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا۟ شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوٓا۟ أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ ﴾

67- Sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra da alakadan yaratan, sonra sizi bebek olarak çıkaran, sonra rüşd çağınıza ermeniz, daha sonra da ihtiyar olmanız için (sizi yaşatan) **O'dur. Kiminiz ise bundan önce ölür.** (Bütün bunlar) **belirli bir ecele ulaşmanız ve aklınızı kullanıp düşünmeniz içindir.**

68- Yaşatan ve öldüren O'dur. O, bir işin olmasını hükmettiği zaman ona yalnızca 'Ol' der, o da hemen oluverir.

69- Allah'ın âyetleri hakkında tartışanları görmez misin, nasıl da döndürülüyorlar?

67. Daha sonra Allah, yegane yaratıcı olduğunu, insanların yaratılışını tekâmül ettirenin kendisi olduğunu belirterek uluhiyet tevhidini özellikle vurgulamakta, "Sizi tek başına yaratan O olduğu için yalnızca O'na ibadet etmelisiniz." demektedir: **"Sizi topraktan"** (Bu aslınız ve atanız olan Adem *aleyhisselam*'ı yaratması ile olmuştur.) **"sonra nutfeden"** (Bu da diğer tüm insanların annesinin karnındaki yaratılışının başlangıcını anlatmaktadır.) Yüce Allah, burada yaratılışın başını zikretmekte, geri kalan aşamalar olan alaka, bir çiğnemlik et, kemikler, ondan sonra da ruhun üfürülmesine dikkat çekmektedir.

"Sonra sizi bebek olarak çıkaran." İşte sizler, bu şekilde ilâhî yaratma dahilinde aşamadan aşamaya geçip durursunuz.

"Sonra rüşd," akıl, beden, gizli açık bütün kuvvetler itibarıyla güçlü **"çağınıza ermeniz, daha sonra da ihtiyar olmanız için** (sizi yaşatan) **O'dur. Kiminiz ise bundan,"** güçlü çağa erişmeden **"önce ölür."**

Bu takdir edilen aşamalardan geçmeniz, ömürlerinizin sona ereceği **"belirli bir ecele ulaşmanız ve aklınızı kullanıp"** şu hallerinizi **"düşünmeniz,"** sizi bu aşamalardan geçirenin mutlak kudret sahibi olduğunu ve yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğini bilmeniz, sizin ise her açıdan eksik ve kusurlu olduğunuzu anlamanız **"içindir."**

68. "Yaşatan ve öldüren O'dur." Yani hayat veren ve öldüren sadece O'dur. İster bir sebebe bağlı olarak, ister sebepsiz olarak ölen her can, ancak O'nun izniyle ölür: **"Uzun ömürlü kimsenin ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre pek kolaydır."** (Fâtır, 35/11) **"O,"** küçük ya da büyük **"bir işin olmasına hükmettiği zaman ona yalnızca 'Ol' der, o da hemen oluverir."** Bu konuda herhangi bir karşı koyma, reddetme veya emrin tekrarlanmasını gerektiren bir husus olmaz.

69. "Allah'ın" apaçık **"âyetleri hakkında tartışanları görmez misin?"** Onların bu çirkin hallerine hayret etmez misin? **"Nasıl da döndürülüyorlar?"** Nasıl olup da bu âyetlerden başka tarafa sapıyorlar? Bu eksiksiz ve mükemmel açıklamalardan sonra nereye gidiyorlar? Allah'ın âyetleriyle çelişen apaçık başka âyetler bulabiliyorlar mı? Allah'a andolsun ki hayır! O halde onlar hevâlarına uygun birtakım şüpheler bulup batılları için bunları kullanarak hücuma kalkıyorlar!

﴿ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِٱلْكِتَٰبِ وَبِمَآ أَرْسَلْنَا بِهِۦ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ ﴾

70- Kitabı ve peygamberlerimizle birlikte gönderdiklerimizi yalanlayanlar, yakında bilecekler.

70. Onların, Allah'tan kendilerine gelen Kitabı ve insanların en hayırlıları, en doğru sözlüleri ve en akıllıları olan peygamberleri ve Allah'ın onlarla gönderdiklerini yalanlamak suretiyle seçtikleri ve tercih ettikleri yol ne kadar da kötüdür!

"Yakında bilecekler," böylelerinin kızgın ateşten başka bir cezaları olmaz. Bu yüzden Yüce Allah onları ateş azabıyla tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِذِ ٱلْأَغْلَٰلُ فِىٓ أَعْنَاقِهِمْ وَٱلسَّلَٰسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِى ٱلْحَمِيمِ ثُمَّ فِى ٱلنَّارِ يُسْجَرُونَ ﴾

71-72- O vakit onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde kaynar suya sürüklenecekler; sonra da ateşte yakılacaklardır.

71-72. "O vakit onlar, boyunlarında" hareket etmelerine imkân vermeyen **"demir halkalar ve"** şeytanları ile birlikte kendilerine vurulacak **"zincirler olduğu halde kaynar suya sürüklenecekler."** Bu kaynar su; kaynaması ve hararet nihaî dereceye varmış kızgın sudur.

"Sonra da ateşte yakılacaklardır." O kızgın alevli ateş, üzerlerine tutuşturularak daha da alevlenecek ve onlar orada yanacaklardır. Sonra da şirk koşmaları ve yalan söylemelerinden ötürü azarlanacaklardır:

﴿ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ قَالُوا۟ ضَلُّوا۟ عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا۟ مِن قَبْلُ شَيْـًٔا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾ ﴾

73-74- Sonra onlara şöyle denilecek: 'Hani, nerede Allah'ın yanı sıra ortak koştuklarınız?' Onlar da 'Kaybolup gittiler. Bilakis, biz önceden hiçbir şeye dua/ibadet etmiyorduk.' diyecekler. İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır.

73. "Sonra onlara şöyle denilecek: Hani, nerede Allah'ın yanı sıra ortak koştuklarınız?" Size bir fayda sağladılar mı? Sizin üzerinizden azabın bir kısmını olsun hafifletebildiler mi?

"Onlar da, 'Kaybolup gittiler" yoklar, burada değiller; hem olsalar bile bizlere bir faydaları olmaz.

Sonra da ibadetlerini inkâr ederek **"Bilakis, biz önceden hiçbir şeye dua/ibadet etmiyorduk.'"** diyecekler. Bu sözleriyle başka varlıklara taptıklarını inkâr edecekleri ve bunun kendilerine fayda sağlayacağını zannederek böyle diyecekleri ihtimal dahilindedir.

Diğer bir ihtimal ise -ki bu daha kuvvetlidir- şudur: Onlar, bu sözleri, daha önce taptıkları varlıkların ilâhlıklarının batıl/boş olduğunu ve gerçekte Allah'ın hiçbir ortağı bulunmadığını, ilâh olma özelliği bulunmayan varlıklara ibadet etmekle sapmış ve hata etmiş olduklarını itiraf etmek için söyleyeceklerdir. ("Taptıklarımız bir hiçmiş!" diyeceklerdir.) Yüce Allah'ın, **"İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır."** buyruğu da bu son manaya delildir. Yani onların dünya hayatındaki bu sapıklıkları herkes tarafından açıkça görülen bir sapıklıktır. Hatta bizzat kendileri bile Kıyamet gününde bu yaptıklarının batıl olduğunu itiraf ve kabul edeceklerdir. O vakit Yüce Allah'ın, **"Allah'tan başkasına dua/ibadet edenler aslında hiçbir şerike/ortağa uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar."** (Yunus, 10/66) buyruğunun ne anlama geldiği onlar tarafından açıkça anlaşılacaktır. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna delildir:

"Kıyamet gününde onlar sizin ortak koşmanızı inkâr edeceklerdir." (Fâtır, 35/14);

"Allah'tan başka kendisine kıyamete kadar cevap veremeyecek olan, üstelik kendilerine yaptıkları duadan da habersiz olan kimselere dua/ibadet eden kişiden daha sapık kim olabilir?" (el-Ahkaf, 46/5)

﴿ ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

75- 'Bu (azap) **yeryüzünde haksız yere şımarmanız ve böbürlenmeniz sebebiyledir.'**

75. Cehennem ehline şöyle denilecektir: **"Bu,"** üzerinizdeki çeşit çeşit azap **"yeryüzünde haksız yere şımarmanız ve böbürlenmeniz sebebiyledir."** Yani hem tutunduğunuz batıl sebebiyle hem de peygamberlerin getirdiği ilimlere muhalefet ettiğiniz ilimler sebebiyle şımarıyordunuz.

Haksızlık, saldırganlık, zulüm ve isyan içinde Allah'ın kullarına karşı böbürleniyordunuz. Nitekim Yüce Allah, bu surenin sonlarında şöyle buyurmaktadır: **"Peygamberleri onlara apaçık deliller getirdiklerinde onlar yanlarındaki ilim ile şımardılar."** (el-Mümin, 40/83)

Yine Karun'un kavmi de ona şöyle demişti: **"Şımarma; çünkü Allah şımaranları sevmez."** (el-Kasas, 28/76)

Bu (şımarma), cezalandırılmayı gerektiren ve yerilen sevinmedir. Övülen ve Yüce Allah'ın hakkında şöyle buyurduğu sevinme ise böyle değildir: **"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte yalnız bunlarla sevinsinler."** (Yunus, 10/58) Zira bu, faydalı ilim ve salih amel dolayısıyla sevinmektir.

﴿ ٱدْخُلُوٓا۟ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Cehennem kapılarından orada ebedî kalmak üzere girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!

76. "Cehennem kapılarından," herkes ameline uygun olarak onun bir tabakasına **"orada ebedî kalmak üzere,"** ebediyen oradan çıkarılmamak üzere **"girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"** Onlar orada horlanacak, rezil edilecek, hapsedilecek ve azaba uğrayacaklardır. Onun aşırı sıcağı ile zemherir soğuğu arasında gidip geleceklerdir.

﴿ فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾ ﴾

77- O halde sen sabret! Çünkü Allah'ın vaadi haktır. Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını ya sana gösteririz, ya da senin ruhunu daha önce alırız. Elbet onlar Bize döndürüleceklerdir.

77. Yani ey Peygamber! Kavmini davette ve onlardan gördüğün eziyetlere katlanma konusunda **"sabret!"** Daha çok sabretmek için imanından güç al. **"Çünkü Allah'ın vaadi haktır."** O, dinine yardım edecek, onu yüceltecek, dünya ve âhirette peygamberlerini de zafere kavuşturacaktır. Aynı şekilde bu hususta sabretmek için dünya ve âhirette düşmanlarının cezalandırılacağı bilgisinden de güç al! Zira **"Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını"** dünyada **"ya sana gösteririz,"** bunu görürsün. **"ya da"** onları cezalandırmadan önce **"senin ruhunu alırız. Elbet onlar Bize döndürüleceklerdir."** Biz de onlara amellerinin karşılığını verecek ve onları cezalandıracağız: **"Sakın Allah'ı o zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma!"** (İbrahim, 14/42)

Daha sonra Yüce Allah, diğer peygamber kardeşlerini söz konusu ederek onu teselli etmekte ve onun sabrını artırmak üzere şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Andolsun Biz senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminin kıssalarını da anlatmadık. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir peygamberin (kendiliğinden) **bir âyet/mucize getirmesi mümkün değildir. Allah'ın emri geldiğinde hak ile hükmedilir ve batıla sapanlar da oracıkta hüsrana uğrarlar.**

78. **"Andolsun Biz senden önce de"** kavimlerini davet eden, onların eziyetlerine sabreden pek çok **"peygamberler gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını,"** onlara dair haberleri **"sana anlattık. Kiminin kıssalarını da anlatmadık."** Bütün peygamberler Bizim tarafımızdan yönlendirilirdi. Onların elinde hiçbir yetki yoktu. **"Allah'ın izni,"** yani O'nun meşieti ve emriyle **"olmadıkça"** onların içinden **"hiçbir peygamberin** (kendiliğinden),**"** ister nakli ister aklî olsun **"bir âyet/mucize getirmesi mümkün değildir."**

Bu yüzden peygamberlere birtakım ayet ve mucizeler getirmelerini teklif edenlerin bu yaptıkları, bir zulümdür, işi yokuşa sürmektir. Yüce Allah, o peygamberleri doğruluklarına ve getirdiklerinin sıhhatine delil teşkil eden pek çok âyet (belge/mucize) ile desteklemesine rağmen onları yalanlamaya kalkışmaktır.

"Allah'ın" peygamberlerle onların düşmanlarının arasını ayırma, peygamberlere zafer verme şeklindeki **"emri geldiğinde"** onların arasında **"hak ile"** yerli yerince, olması gereken şekilde **"hükmedilir."** Peygamberler ve onlara uyanlar kurtarılır, inkarcılar helâk edilir.

Bundan dolayı Allah, **"batıla sapanlar da oracıkta hüsrana uğrarlar."** buyurmaktadır. Yani hem kendileri batıl, hem getirdikleri ilim ve amel batıl, hem de gaye ve maksatları batıl olan kimseler, sözü geçen ilâhî hükmün gerçekleşmesi sırasında hüsrana uğrarlar.

O yüzden şimdiki muhataplar da batıllarını sürdürmekten sakınmalıdır. Aksi takdirde öncekilerin hüsrana uğradığı gibi şimdikiler de hüsrana uğrarlar. Zira bunlar onlardan hayırlı değildirler ve ilâhî kitaplarda kendilerine kurtulacaklarına dair bir beraat da verilmemiştir.

﴿ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ ۖ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾ ﴾

79- Ehlî hayvanları sizin için yaratan Allah'tır. Onlardan bazısına binersiniz, bazısını da yersiniz.

80- Onlarda sizin için (daha pek çok) **faydalar vardır. Gönüllerinizdeki arzuya da onların üzerine** (binerek) **ulaşırsınız. Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız.**

81- O, size delillerini gösteriyor. Şimdi Allah'ın delillerinden hangisini inkâr edebilirsiniz ki?

79-80. Yüce Allah, kulları için, pek çok menfaatler bulunan ehlî hayvanları yaratmış olduğunu bildirerek onlara lütufta bulunduğunu hatırlatıyor. Bu faydalardan bazıları şunlardır:

* Sırtlarına binmek ve yük taşımak;

* Etlerinden yemek, sütlerinden içmek;

* Yünlerinden, kıllarından ve tüylerinden yapılan eşyalar vasıtasıyla ısınmak, bunlardan çeşitli alet ve eşya yapımında yararlanmak ve benzeri daha birçok menfaat...

"Gönüllerinizdeki" uzak yerlere ulaşma, bunun sonucunda ve oradaki ahali ile bir araya gelme suretiyle sevinme şeklindeki **"arzuya da onların üzerine** (binerek) **ulaşırsınız. Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız."**

Yani Allah, hem karadaki yük taşıyıcı binekler, hem de denizdeki gemiler üzerinde taşınmanızı sağlamıştır. Bunları size amade kılan ve bunlardan tam anlamıyla yararlanmak için gerekli sebepleri hazırlayan Allah'tır.

81. "O, size delillerini," vahdaniyetine, isim ve sıfatlarına delâlet eden belgeleri **"gösteriyor."** Bu da O'nun en büyük nimetlerindendir. Çünkü O, kullarını onların kendi nefislerindeki delillerine de, dış dünyadaki delilerine de, göz kamaştırıcı nimetlerine de tanık etmiş, Zatını bilip tanımaları, O'na şükretmeleri ve O'nu anmaları için bu nimetlerini onlara tek tek saymıştır.

"Şimdi Allah'ın delillerinden hangisini inkâr edebilirsiniz ki?" Allah'ın bu delillerinden hangisini itiraf etmezsiniz? Sizler de kesinlikle biliyorsunuz ki bütün bu deliller ve nimetler O'ndandır. O halde bunları inkâr etmeye, bunlara itiraz etmeye imkan yoktur. Aksine bu, akıllı kimselerin O'na itaat uğrunda, O'na hizmet yolunda ve yalnız O'na bağlanmak üzere bütün gayret ve çabalarını harcamasını gerektirmektedir.

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟ أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِى ٱلْأَرْضِ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar, bunlardan daha çok, güç ve yeryüzündeki eserleri itibarıyla da daha üstün idiler. Ama kazandıkları şeyler onlara bir fayda sağlamadı.

82. Yüce Allah, peygamberlerini yalanlayanları, yeryüzünde hem bedenleri hem de kalpleriyle dolaşmaya ve alimlere soru sormaya teşvik etmektedir: **"Yeryüzünde gezip de"** gaflet ve ihmal bakışıyla değil de düşünerek ve ibret alarak **"kendilerinden öncekilerin,"** Âd, Semûd ve benzeri geçmiş ümmetlerin **"âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı?"**

"Onlar," önceki ümmetler, **"bunlardan"** malca **"daha çok, güç ve yeryüzündeki"** sağlam binalar, gâyet güzel bahçeler ve pek çok ekinler kabilinden

"eserleri itibarıyla daha üstün idiler. Ama" Allah'ın azap emri onlara geldiğinde **"kazandıkları şeyler onlara bir fayda sağlamadı."** Güçlerinin kendilerine faydası olmadığı gibi, mallarını da fidye vererek kurtulamadılar. Kalelerine de sığınıp korunamadılar. Daha sonra Yüce Allah onların çok büyük olan suçlarını belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا۟ بِمَا عِندَهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Peygamberleri onlara apaçık deliller getirdiklerinde onlar, yanlarındaki ilim ile şımardılar ve sonunda alay etmekte oldukları (azap) **onları kuşatıverdi.**

83. "Peygamberleri onlara apaçık deliller" ilâhî kitaplar, muazzam ve olağanüstü mucizeler, sapıklıktan hidâyete, batıldan hakka ileten apaçık ve faydalı bilgiler **"getirdiklerinde onlar, yanlarındaki"** peygamberlerin dini ile çelişen **"ilim ile şımardılar."** Onların bu ilimler dolayısıyla şımarmaları, bu ilimleri ileri derecede beğendiklerine, bunlara güvenip sımsıkı sarıldıklarına, peygamberlerin getirdikleri hakka ise düşmanlık ederek kendi batıllarını hak olarak ileri sürdüklerine delildir.

Bu, kendileriyle peygamberlerin getirdiklerine karşı çıkılan bütün ilimler hakkında geçerlidir. Bu tür ilimler arasında bu kapsama girmeye en layık olanlar ise kendisi vasıtasıyla pek çok Kur'ânî âyetlerin reddedildiği, Kur'ân'ın kalplerdeki kıymetinin azaltıldığı, kat'î ve yakînî delillerinin, yakîn diye bir şey ifade etmeyen lafzî delillere dönüştürüldüğü, akılsızların ve batıl ehlinin akıllarının âyetlerin önüne geçirildiği Yunan kaynaklı felsefe ve mantık ilimleridir. Bu ise Allah'ın âyetleri hakkında batıla meyletmenin, onlara karşı çıkmanın ve onlarla zıtlaşmanın en açık şekillerindendir. Allah yardımcımız olsun.

"Sonunda" da **"alay etmekte oldukları"** azap **"onları kuşatıverdi."** Üzerlerine indi ve onları çepeçevre sardı.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا۟ بَأْسَنَا قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Onlar azabımızı gördüklerinde, '(İlah olarak) yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik.' dediler.

84. "Onlar azabımızı gördüklerinde," itiraf ve kabulün kendilerine fayda vermeyeceği bir vakitte itirafta bulunarak "(İlah olarak) **yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri,"** putları ve heykelleri **"de inkâr ettik"** ve peygamberlerin getirdiklerine aykırı olan ilim ya da amel kabilinden her şeyden uzaklaştık **"dediler."**

﴿ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَٰنُهُمْ لَمَّا رَأَوْا۟ بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِۦ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾ ﴾

85- Ama azabımızı gördüklerinde imanlarının onlara bir faydası olmadı. Zira Allah'ın, kulları hakkında geçerli olan sünneti/kanunu budur. Böylece kâfirler oracıkta hüsrana uğradılar.

85. "Ama azabımızı gördüklerinde," o hal içinde **"imanlarının onlara bir faydası olmadı. Zira Allah'ın kulları hakkında geçerli olan sünneti/kanunu budur."** Yani inkarcılar, üzerlerine Allah'ın azabı ve cezası indiği zaman iman ederlerse onların bu imanları geçerli olmaz ve onları azabtan kurtarmaz.

Çünkü böyle bir iman, mecburiyet halindeki bir imandır. Yani onlar çaresizlikten iman etmişlerdir. Ayrıca bu, gözle gördükten sora yapılmış bir imandır.

Kişiyi kurtaracak olan iman ise ihtiyarî/isteyerek ve görmeden yapılan imandır ki bu da azabın belirtilerinin görülmesinden önce olur.

"Böylece kâfirler oracıkta hüsrana uğradılar." Helâk oldukları ve azabı tattıkları vakit, dinlerini, dünyalarını ve âhiretlerini kaybettiler.

Yalnızca bu dünyadaki hüsranla kalmayacaklar; aksine çetin azap içinde onları bedbaht kılacak ve orada ebedî kalmalarına yol açacak bir hüsran da onlar için kaçınılmazdır.

Ğâfir/Mü'min sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Bu, kendi güç ve imkânımızla, ancak Allah'ın lütfu ve yardımıyladır. Bundan dolayı Allah'a hamdolsun, şükür ve övgüler yalnız O'nadır.

سورة فصلت

FUSSİLET SÛRESİ

-41-

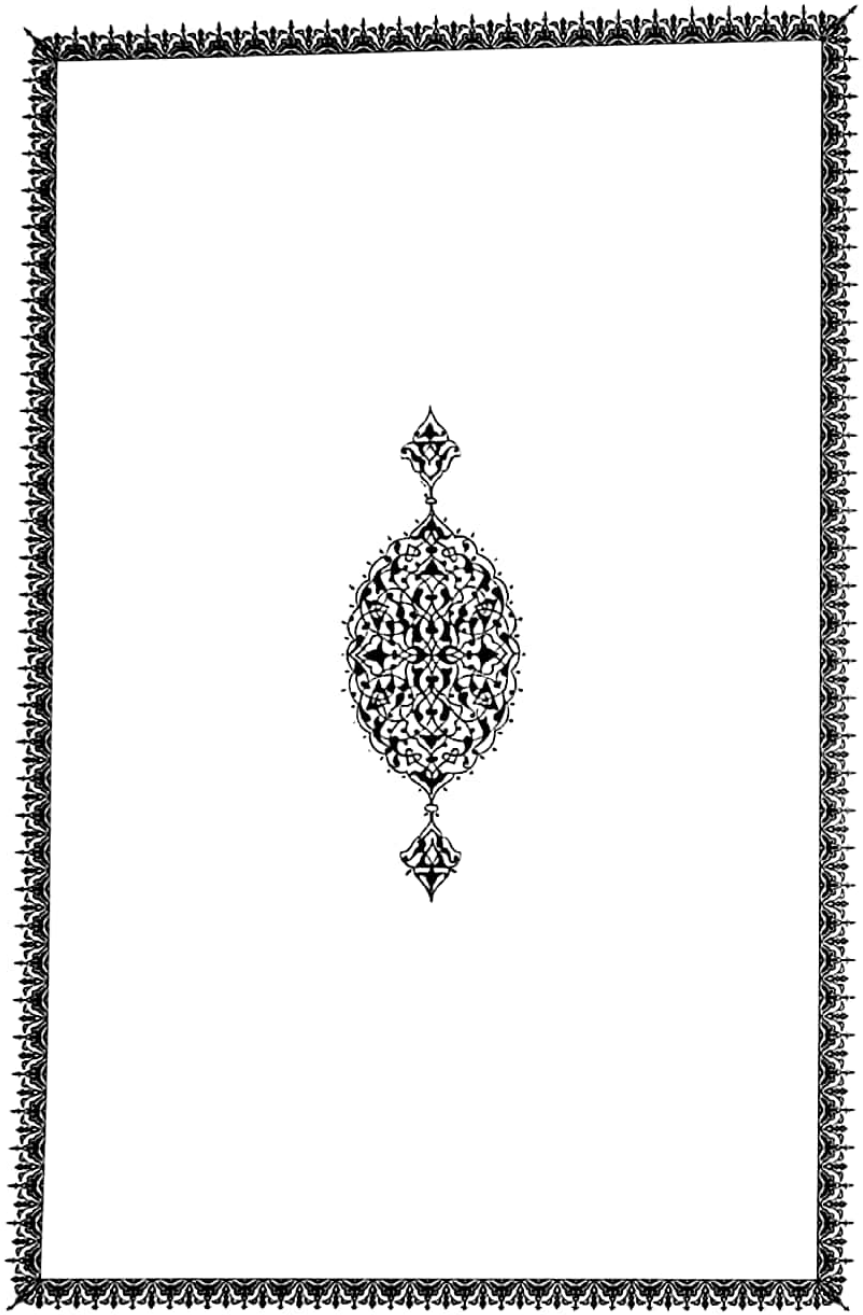

41- FUSSİLET SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 54 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿حٰمٓ ۝١ تَنزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝٢ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝٣ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- (Bu Kitap) **Rahmân ve Rahîm** (olan Allah) **tarafından indirilmiştir.**

3- O, bilen bir toplum için âyetleri gereği gibi açıklanmış bir kitap, Arapça bir Kur'ân'dır.

4- Müjdeleyici ve uyarıcı olarak (indirilmiştir). **Ama onların çoğu yüz çevirdiler. Bundan dolayı artık onlar işitmezler.**

2. Yüce Allah, bu şerefli Kitabın, bu güzel Kur'ân'ın, rahmeti her şeyi kuşatmış bulunan **"Rahmân ve Rahîm** (olan Allah) **tarafından indirilmiş"** olduğunu kullarına haber vermektedir.

O'nun rahmetinin en büyük ve en üstün özelliklerinden biri de bu Kitabı indirmesidir. Bu Kitap sayesinde ilim, hidâyet, aydınlık, şifa, rahmet ve pek çok hayır gerçekleşmiştir. Bunlar da Allah'ın kulları üzerindeki en üstün nimetlerindendir. Zira bu Kitap, dünya ve âhirette mutluluğa giden yolu gösterir.

3. Daha sonra Yüce Allah, bu Kitabın açıklamalarının eksiksiz olduğunu belirterek O'nu övmekte ve ondan **"Âyetleri gereği gibi açıklanmış"** diyerek söz etmektedir. Yani bu Kitap her hususu gerekli sınırları çerçevesinde geniş geniş açıklamıştır. Bu da tam anlamıyla bir açıklamayı, her şeyi birbirinden ayırt etmeyi ve hakikatleri birbirine karışmayacak şekilde ortaya koymayı ifade eder.

Bu Kitap, **"Arapça bir Kur'ân'dır,"** dillerin en mükemmeli olan, fasih Arap diliyle (Arapça) indirilmiş, âyetleri geniş geniş açıklanmış bir kitaptır.

"Bilen bir toplum için," yani lafzı açıklık kazandığı gibi, manası da bilen bir topluluk tarafından açıkça anlaşılsın, hidâyeti sapıklıktan, doğruluğu eğrilikten açıkça ayırt edebilsinler diye böyle indirilmiştir. Hidâyetin sapıklıklarını, açıkla-

manın da körlüklerini artırmaktan başka bir işe yaramadığı cahillere gelince bu Kitaptaki ifadeler onlar için değildir. Çünkü **"Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir; iman etmezler."** (el-Bakara, 2/6)

4. "Müjdeleyici ve uyarıcı olarak (indirilmiştir)." Bu Kitap, dünya ve âhiretteki mükâfatları müjdeler, dünya ve âhiretteki cezalara karşı da uyarır. Bunların genişçe açıklamalarını zikrettiği gibi müjdeleme ve uyarmanın kendisiyle gerçekleşeceği sebep ve vasıfları da zikretmiştir.

İşte bunlar, bu Kitabın sıfatlarıdır. Bundan dolayı bu Kitabın itaatle, imanla ve gereğince amelle karşılanması, kabul edilmesi gerekir. Ancak insanların pek çoğu, kibirlilerin tavrıyla bu Kitaptan yüz çevirmişlerdir. **"Bundan dolayı artık onlar işitmezler,"** onu kabul etmez ve çağrısına uymazlar. Her ne kadar onlar dinen aleyhlerinde delilin ortaya konmasını sağlayacak şekilde (lafzını kulaklarıyla) işitmiş olsalar da onu kabul etmezler.

﴿ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا فِىٓ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ وَفِىٓ ءَاذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنۢ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَٱعْمَلْ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ ﴿٥﴾ ﴾

5- Dediler ki: 'Bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda da bir perde vardır. O nedenle sen yapacağını yap, şüphesiz biz de yapacağız.'

5. Bu Kitap'tan yüz çeviren kimseler, o Kitaba ulaşmayı sağlayan kapıları yüzlerine kapatmak suretiyle ondan yararlanmadıklarını açıklayarak **"dediler ki: 'Bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık,"** sağırlık vardır, bundan dolayı seni işitmiyoruz. **"Bizimle senin aranda da bir perde vardır,"** seni görmüyoruz.

Bundan maksat şudur: Onlar, her bakımdan bu Kitaptan yüz çevirdiklerini açıkça ortaya koydular. Bu Kitaba nefret duyduklarını, izledikleri yoldan da hoşnut olduklarını açıkladılar. Bundan dolayı **"O nedenle sen yapacağını yap, şüphesiz biz de yapacağız.' dediler."** Sen dinin gereğince amel etmeye razı olduğun gibi, biz de kendi dinimiz gereği amel etmeye bütünüyle razıyız.

Bu, ilâhî yardımdan mahrum kalmanın en ağır şekillerindendir. Çünkü sapıklığı hidâyete tercih ettiler, küfrü imanla değiştiler ve âhiretlerini verip dünyayı satın aldılar.

﴿ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَٱسْتَقِيمُوٓا۟ إِلَيْهِ وَٱسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٧﴾ ﴾

6- De ki: 'Ben ancak sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın ancak bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. O halde O'na ulaştıran dosdoğru yola girin ve O'ndan mağfiret dileyin. Müşriklerin vay haline!'

7- Onlar, zekât vermezler/arınmazlar, üstelik âhireti de kesinlikle inkâr ederler.

6. Ey Peygamber! **"de ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım. Ancak bana, sizin ilâhınızın ancak bir tek ilâh olduğu vahyediliyor."** Yani benim vasfım ve görevim budur. Ben sizin gibi bir insanım, benim elimde hiçbir yetki yoktur ve sizin acele gelmesini istediğiniz şey benim yanımda değildir. Allah'ın beni size üstün kıldığı, ayrıcalık verdiği ve bana özellikle ihsan ettiği şey ise bana verdiği vahiydir. Bana, ona uymamı ve sizi de ona davet etmemi emretmiştir.

"O halde O'na ulaştıran dosdoğru yola girin." Benim verdiğim haberleri tasdik etmek, emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak suretiyle Yüce Allah'a ulaştıran yolu izleyin. İşte istikametin (dosdoğru yol üzere olmanın) gerçek manası budur. Sonra da bunun üzerinde ısrarla devam edin.

Yüce Allah'ın, **"O'na"** buyruğunda, ihlâsa dikkat çekilmektedir. Yani amelde bulunan kimse, amelini yaparken maksadı ve gayesi, Yüce Allah'ın rızası, O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaşmak olmalıdır. Böylelikle onun ameli ihlaslı, geçerli ve faydalı olur. Bu olmadığı takdirde ise onun ameli batıldır, boşunadır.

Kul, her ne kadar dosdoğru yolda ilerlemeye gayret gösterse bile bazı hallerde verilen bir emri kusurlu işlemek yahut bir yasağı işlemek gibi bu yolda tökezlemesi kaçınılmaz olduğundan dolayı Yüce Allah, bunun da ilacını kullara göstermekte ve tevbeyi de kapsayan istiğfarı emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Ve O'ndan mağfiret dileyin."**

Daha sonra da istikameti terk edenleri tehdit ederek de şöyle buyurmaktadır: Herhangi bir fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, öldükten sonra da diriltemeyen Allah'tan başka varlıklara ibadet eden **"müşriklerin vay haline!"**

7. "Onlar zekât vermezler/arınmazlar..." Bunlar kendilerini günah kirlerine gömerler, Rablerini tevhid etmek ve O'na ihlâsla yönelmek suretiyle temizlenip arınmazlar. Namaz kılmazlar, zekât da vermezler. Onlar tevhid ve namaz sayesinde Yaratıcıya ihlâsla yönelmedikleri gibi zekât ve benzeri amellerle de Allah'ın yarattıklarına faydalı olmazlar. **"Üstelik âhireti de kesinlikle inkâr ederler."** Öldükten sonra dirilişe de, cennet ve cehenneme de iman etmezler. Bundan dolayı kalplerinden korku gitti mi hemen âhirette kendilerine zararlı olacak şeyleri işlemeye kalkışırlar.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ ﴾

8- İman edip salih ameller işleyenlere gelince onlar için kesintisiz bir mükafat vardır.

8. Yüce Allah, kâfirleri söz konusu ettikten sonra mü'minleri, onların niteliklerini ve mükâfatlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: Bu Kitaba ve içerdiği inanılması gereken şeylere **"iman edip salih ameller işleyenlere,"** imanlarının samimiyetini ihlâs ve Peygamber'e tâbi olma vasfına sahip salih amellerle ortaya koyanlara **"gelince onlar için kesintisiz"** ve büyük **"bir mükafat vardır."** Bu mükafat bitip tükenmez. Ardı arkası kesilmez. Devam edip gider, her an artıp durur, bütün lezzet ve arzuları ihtiva eder.

﴿ ۞ قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُۥٓ أَندَادًا ۚ ذَٰلِكَ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِىَ مِن فَوْقِهَا وَبَٰرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَآ أَقْوَٰتَهَا فِىٓ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِينَ ﴾

9- De ki: 'Siz yeryüzünü iki günde yaratan Allah'ı(n tek hak ilah olduğunu) **inkâr ediyor ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? Halbuki O, âlemlerin Rabbidir.**

10- O, yeryüzünün üstünde sabit dağlar yarattı, orayı bereketli kıldı ve orada onun (sakinlerinin) **gıdalarını takdir etti.** (Bütün bunları da buna dair) **soru soranlar için eşit olan** (diğer iki günle birlikte toplam) **dört günde yaptı.**

9-10. Yüce Allah, kendisine ortaklar ve eşler koşan kâfirlerin küfre sapmalarının hayret edilecek bir şey olduğunu ve reddedilmesi gerektiğini bildirmektedir.

Onlar, putlara taparken, ibadetlerinden dilediklerini putlarına yöneltmekte, onları yüce, kerim ve mutlak egemen olan âlemlerin Rabbi ile eşit tutmaktadırlar. O Rab ki, kesif ve pek büyük yeryüzünü iki günde yaratmış, daha sonra da onun üstünde bu yeri sarsıntılardan, yok olmaktan ve istikrarsızlıktan koruyan sağlam kazıklar yerleştirmek suretiyle iki günde hazırlayıp donatmıştır.

Böylelikle Yüce Allah, yeryüzünü yaratmayı, imkânlarla donatmayı, oradaki rızık kaynaklarını takdir etmeyi ve buna bağlı diğer şeyleri yaratmayı buna dair **"soru soranlar için eşit olan dört günde"** gerçekleştirmiştir.

Her şeyden haberdar olan Allah gibi hiç kimse sana haber veremez. İşte fazlalığı ve eksikliği söz konusu olmayan dosdoğru haber budur.

﴿ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ٱئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَآ أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ﴾

11- Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi de ona ve yere, 'İsteyerek veya istemeyerek (de olsa) **gelin.' buyurdu. İkisi de 'İsteyerek geldik.' dediler.**

11. Yeri yaratmasından **"sonra,"** su üzerinde yükselmiş **"duman halinde bulunan göğe,"** semâyı yaratmaya **"yöneldi de ona"** (bu ifade, emrin özellikle göğe verildiği vehmini uyandırabileceğinden buna yeri de atfetmiştir) **"ve yere, 'İsteyerek veya istemeyerek** (de olsa) **gelin.'"** yani ister gönüllü, ister gönülsüz olarak Benim emrime uyun. Zira emrimin gerçekleşmesi kaçınılmazdır, **"buyurdu. İkisi de 'İsteyerek geldik.' dediler."** Yani bizim Senin iradene muhalif bir irademiz olamaz.

﴿ فَقَضَىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَاتٍ فِى يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِى كُلِّ سَمَآءٍ أَمْرَهَا ۚ وَزَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Böylece göğün yaratılışını iki günde yedi gök halinde tamamladı ve her bir göğe ona ait vazifeyi vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle/yıldızlarla süsledik ve koruma altına aldık. İşte bu, Aziz ve Alim olanın takdiridir.

12. Böylelikle göklerin ve yerin yaratılışı altı günde tamamlanmıştır. Bunların ilki pazar, sonuncusu cuma günüdür. Yüce Allah'ın kudret ve meşieti, bütün bunları bir anda yaratmaya yeter, ancak O, her şeye kadir olmakla birlikte aynı

zamanda Hakîm'dir ve Refik'tir. O'nun hikmetinin ve rıfkının (aceleci olmamasının) bir tecellisi de bunları belirtilen bu süre içinde yaratmış olmasıdır.

Şunu da belirtelim ki, bu âyet-i kerimenin zahiriyle Yüce Allah'ın Nâzîat sûresindeki bu konuya dair buyruklarının birbirleriyle zahiren çeliştiği görülmektedir. Halbuki Allah'ın Kitabında herhangi bir çelişki ve herhangi bir tutarsızlık yoktur. Naziat sûresinde bu buyrukla çelişir gibi görünen ifade şöyledir: **"Bundan** (gökten) **sonra da yeri yayıp döşedi."** (en-Nâziât, 79/30)

Bunun cevabı, selefin pek çoğunun da belirttiği üzere şöyledir: Yerin yaratılıp şekillendirilmesi, burada belirtildiği gibi, göklerin yaratılmasından öncedir. Ama **"Ondan suyunu ve merasını çıkardı, dağları da sapasağlam dikti."** (en-Nâziat, 79/31-32) ayetlerinde belirtildiği üzere varlıklarla hazırlanıp döşenmesi ise -Nâziât sûresi (30. ayette) yer alan buyrukta da görüldüğü gibi- göklerin yaratılmasından sonradır. İşte bundan dolayı Yüce Allah orada, "**Bundan** (gökten) **sonra da yeri yayıp döşedi. Ondan suyunu ve merasını çıkardı...**" buyurmuş "Ondan sonra da yeri yarattı." buyurmamıştır.

"Her bir göğe ona ait vazifeyi vahyetti," yani her bir göğe hakimler hakiminin hikmetinin gerektirdiği şekilde, o göğe layık olan görev ve idareyi vahyetti, demektir. **"Dünya göğünü de kandillerle"**/yıldızlarla **"süsledik."** Bu yıldızlarla aydınlanılır, yol bulunur. Bunlar zahiren semanın süsü ve güzelliğidir. Batında ise orayı bunlarla **"koruma altına aldık."** Şeytanlar, semâdan kulak hırsızlığı yaparak bir şeyler işitmesinler diye o yıldızlarla taşlanırlar.

"İşte bu" yer, yerdekiler, semâ ve oradakilerle ilgili anlatılanlar **"Aziz ve Alim olanın takdiridir."** O, izzetiyle her şeyi gücünün hakimiyeti altına almıştır, onları belli bir düzen içinde idare etmektedir ve yine bu izzetiyle bütün mahlukatı yaratmıştır. İlmiyle de görünen ve görünmeyen bütün varlıkları kuşatmıştır. O halde müşriklerin bu yüce Rabbe, bu tek ve Kahhâr olan, bütün mahlukatın emrine itaat ettiği, hepsinde kudretinin geçerli olduğu bu büyük Rabbe ihlâsla ibadeti terk etmeleri çok şaşılacak bir iştir. Onların, birtakım putları O'na ortak koşup O'nunla eşit görmeleri ise çok daha hayret verici bir iştir. Çünkü bunlar, hem vasıfları hem de fiilleri itibarıyla eksik ve aciz varlıklardır. Eğer bunlar, bu şekilde yüz çevirmelerini sürdürürlerse, onları dünyevî ve uhrevî cezalara çarptırmaktan başka bir çare yoktur.

Bundan dolayı Allah, onları şu buyrukları ile korkutmaktadır:

﴿ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَٰعِقَةً مِّثْلَ صَٰعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾ إِذْ جَآءَتْهُمُ ٱلرُّسُلُ مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ قَالُوا۟ لَوْ شَآءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةً فَإِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Ben Âd ve Semûd'un başına gelen azabın benzeri bir azapla sizi uyarıyorum.'

14- Zira onlara da önlerinden ve arkalarından peygamberler gelip 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin.' dediklerinde onlar da 'Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekleri indirirdi. O nedenle biz, sizinle gönderilenleri kesinlikle inkar ediyoruz.' demişlerdi.

13. Yani Kur'ân'ın övülmeye değer bunca vasıfları, o yüce ve mutlak ilâhın sıfatları kendilerine açıkça bildirildikten sonra bu inkarcılar yine de yüz çevirecek olurlarsa **"de ki: Ben,"** bilinen iki kabile olan **"Âd ve Semûd'un başına gelen azabın benzeri bir azapla sizi uyarıyorum."** Ki o azap gelince sizi kökten imha eder. Nitekim onların başına gelen azaplar da onların kökten helak etmiş olan feci azaplardı. Bu azapların sebebi ise onların zulüm ve küfürleriydi.

14. "Zira onlara da önlerinden ve arkalarından," biri diğerinin ardından, peşpeşe **"peygamberler gelip"** hepsi de aynı daveti tekrarlayarak **"'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin.' dediklerinde,"** yani Yüce Allah'a ihlâsı emrederek şirk koşmayı onlara yasakladıklarında **"onlar"** onların risaletlerini reddedip o peygamberleri yalanladılar ve **"'Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekleri indirirdi,"** sizler ise ancak bizim gibi insansınız. **"O nedenle biz, sizinle gönderilenleri kesinlikle inkar ediyoruz.' demişlerdi."**

Bu şüphe, inkarcı ümmetler arasında miras gibi sürekli olarak aktarılagelmiştir. Ancak bu, şüphelerin en tutarsızıdır. Çünkü peygamber olarak gönderilen zatın melek olması, risaletin bir şartı değildir. Aksine risaletin şartı, rasûl olarak gönderilenin doğruluna delil teşkil edecek şeyleri getirmesidir. Haydi eğer güçleri yetiyorsa, aklî veya dinî bir gerekçe göstererek onların doğruluklarında bir kusur bulsunlar. Asla böyle bir şeye güç yetiremeyeceklerdir.

﴿ فَأَمَّا عَادٌ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَقَالُوا۟ مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ۖ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِى خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Âd kavmine gelince onlar, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve 'Bizden daha güçlü kim var?' dediler. Kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar, âyetlerimizi de inkâr ediyorlardı.

Buradan sonra iki inkarcı ümmet olan Âd ve Semûd kıssaları ile ilgili tafsilatlı açıklamalar yapılmaktadır:

15. "Âd kavmine gelince onlar" Allah'ı inkâr etmek, O'nun âyetlerini/mucizelerini bile bile reddedip peygamberlerine inanmamayarak yeryüzünde büyüklük taslıyorlardı. Çevrelerinde bulunan insanları hakimiyetleri altına alıyor ve onlara zulmediyorlardı. Üstelik sahip oldukları güç dolayısıyla gurura kapıldılar ve **"'Bizden daha güçlü kim var?' dediler."** Yüce Allah, herkesin bildiği bir gerçeği dile getirerek onların bu sorularını reddetmektedir:

"Kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi?" O, onları yaratmamış olsaydı var olamazlardı. Eğer bu duruma sağlıklı bir şekilde bakıp düşünecek olsalardı, güçleri dolayısıyla gurura kapılmazlardı. Yüce Allah da kendisi sebebiyle gurura kapıldıkları güçlerine uygun bir ceza ile onları şöyle cezalandırdı:

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Biz de üzerlerine (onlar için) **uğursuz olan günlerde** (uğultusu ve soğuğu) **şiddetli bir kasırga gönderdik de böylece dünya hayatında onlara rezil edici azabı tattırdık. Âhiret azabı ise elbet daha rezil edicidir. Hem onlara** (orada) **yardım da edilmez.**

16. Yani çok güçlü ve çok şiddetli, tıpkı gökgürültüsünü andıran dehşet verici bir sesi bulunan muazzam bir rüzgar gönderdik onlara. Yüce Allah, **"O rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün peşpeşe musallat etti. O kavmi, o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün."** (el-Hâkka, 69/7) Bu rüzgar onları helak etti, köklerini kuruttu. Geriye meskenlerinden başka bir şey kalmadı. **"böylece dünya hayatında onlara rezil edici azabı tattırdık."** Bu azap sebebiyle onlar, bütün insanlar arasında rezil rüsvay oldular.

"Âhiret azabı ise elbet daha rezil edicidir. Hem onlara (orada) **yardım da edilmez."** Allah'ın azabına karşı kimse onları koruyamaz. Yine kendilerinin de kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır.

﴿ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Semûd kavmine gelince; Biz onları hidayete çağırdık. Ama onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler. Sonunda kazandıkları sebebiyle alçaltıcı azabın yıldırımı (ansızın) **onları yakaladı.**

17. Hicr ve çevresinde yerleşmiş ve meşhur bir kabile olan Semûd'a gelince; Yüce Allah, onlara tevhide davet etmek ve şirkten uzaklaşmalarını emretmek üzere Salih *aleyhisselam*'ı peygamber olarak göndermişti. Allah, onlara pek büyük bir âyet/mucize olmak üzere dişi deveyi vermişti. Bu devenin belli bir su içme günü olduğu gibi, onların da belli bir su içme günü vardı. Bir gün o dişi devenin sütünü içiyorlar, bir gün de su içiyorlardı. Bu deve için ayrıca bir masraf yapmıyorlardı. Zira o, Allah'ın arzında otluyordu.

Bundan dolayı Allah burada **"Semûd kavmine gelince; Biz onları hidayete çağırdık,"** yani onlara doğru yolu açıklayıp gösterdik, buyurmaktadır. Her ne kadar helâk edilmiş bütün ümmetlere karşı delil ortaya konulmuş ve onlar için gerekli açıklamalar yapılmış ise de özellikle Semud kavminin açıkça zikredilmesinin sebebi, Semud kavmine verilen bu âyetin/mucizenin göz kamaştırıcı olmasıdır. Bunu küçükleri, büyükleri, erkekleri, kadınları hep gördü. Bu gözleri/basiretleri açan bir mucizeydi.

Bundan dolayı Yüce Allah, onlara yaptığı açıklama ve verdiği hidâyetin oldukça fazla olduğunu özellikle belirtmektedir.

Ancak onlar, zulümleri ve kötülükleri dolayısıyla küfür ve dalâlet demek olan körlüğü, ilim ve iman demek olan hidâyete tercih ettiler.

"Sonunda kazandıkları sebebiyle," yani Allah tarafından zulme uğratılmaları söz konusu olmaksızın **"alçaltıcı azabın yıldırımı** (ansızın) **onları yakaladı."**

﴿ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- İman eden ve takva sahibi olanları da kurtardık.

18. Yani Allah, Salih *aleyhisselam*'ı ve ona uyup da şirk ve masiyetlerden sakınan mü'minleri kurtarmıştır.

﴿ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O gün Allah'ın düşmanları cehenneme sürülmek üzere bir araya toplanırlar da hep birlikte (oraya) **sevkedilirler.**

19. Yüce Allah; küfür, âyetlerini inkâr, peygamberlerini yalanlamak, onlara düşmanlık etmek ve onlarla savaşmak suretiyle kendisine meydan okuyan düşmanlarını ve Kıyamet gününde bir araya getirilip toplanacakları vakitteki korkunç hallerini haber vermektedir. **"...cehenneme sürülmek üzere bir araya toplanırlar da hep birlikte** (oraya) **sevkedilirler,"** başlarıyla sondakileri bir araya getirilir, sonları ilklerine tâbi olur. Böylece cehenneme doğru şiddetle sürülürler. Karşı koyamazlar, kendi kendilerine yardımları olmayacağı gibi başkaları da onlara yardım edemez.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Nihâyet oraya geldiklerinde kulakları, gözleri ve derileri işlemekte oldukları (günahları bildirerek) **onların aleyhinde şahitlik eder.**

20. "Nihâyet oraya geldiklerinde," cehenneme getirildiklerinde ve işledikleri masiyetleri inkâr ettiklerinde ya da inkâra kalkışacakları sırada **"kulakları, gözleri ve derileri işlemekte oldukları** (günahları bildirerek) **onların aleyhinde şahitlik eder."** Yani onların her organı, kendi aleyhlerine tanıklık edecektir. Her bir organ "Ben filan gün şunu şunu yaptım." diyecektir.

Özellikle bu üç azanın söz konusu edilmesi ise günahların çoğunluğunun bunlarla yahut bunlar sebebiyle işlenmesindendir.

﴿ وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا ۖ قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ ﴾

21- Derilerine derler ki: 'Niçin aleyhimizde şahitlik ettiniz?' Onlar da şöyle derler: 'Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur. Şimdi de O'na döndürülüyorsunuz.'

22- 'Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden çekinmiyordunuz. Aksine Allah'ın, yapmakta olduklarınızın birçoğunu bilmediğini zannediyordunuz.'

23- 'İşte Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helâk etti de hüsrana uğrayanlardan oldunuz.'

21. Organları, onların aleyhlerine şahitlik edince onları azarlarlar. **"Derilerine..."** -bu, bu tanıklığın belirttiğimiz gibi her bir organ tarafından gerçekleşeceğine delildir- Biz sizleri savunurken **"niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?"** derler. **"Onlar da şöyle derler: Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu."** Hiç kimsenin iradesine karşı koyamadığı o Zat, bizi konuşturduğu vakit şahitlik etmemek bizim için imkânsızdır.

"Sizi ilk defa yaratan O'dur." Sizi şahıs olarak bedenlerinizle yaratan O olduğu gibi, sıfatlarınızı yaratan da O'dur. Bu sıfatlardan biri de konuşmaktır.

"Şimdi de" âhirette **"O'na döndürülüyorsunuz."** O da amellerinizin karşılığını size veriyor. Bu son ifadeyle ilk yaratılışın öldükten sonra dirilişe delil gösterilmesinin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Nitekim dirilişi ispat konusunda Kur'ân-ı Kerîm'in izlediği bir yol da budur.

22. "Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden çekinmiyordunuz." Yani sizler azalarınızın aleyhinize şahitlik edeceğinizden yana bir çekince duyup günahlardan sakınmıyordunuz. **"Aksine"** sizler masiyetlere yönelmek suretiyle **"Allah'ın, yapmakta olduklarınızın birçoğunu bilmediğini zannediyordunuz."** Zaten yaptıklarınızı da bunun için yaptınız.

23. Böyle bir zanna sahip olmaları, onların helâk ve bedbaht olmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır:

"İşte Rabbiniz hakkındaki bu" kötü **"zannınız sizi helâk etti."** Çünkü siz, O'nun celâline yakışmayan zanlarda bulundunuz ve böylece **"hüsrana uğrayanlardan oldunuz."** Kendinizi, aile halkınızı ve doğru dine sahip olma imkânını kaybettiniz. Bunun nedeni ise Rabbiniz hakkındaki o çirkin zannınızın sebep olduğu amellerinizdir. O bakımdan hakkınızda azap ve bedbahtlık sözü hak olmuş, üzerinizden bir an dahi hafifletilmeyecek ebedî azapta kalışınız da vacip olmuştur.

﴿ فَإِن يَصْبِرُوا۟ فَٱلنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۖ وَإِن يَسْتَعْتِبُوا۟ فَمَا هُم مِّنَ ٱلْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Şimdi sabredebilirlerse ateş onların barınağıdır. (Dünyaya dönüp Rablerini) **razı etmek isteyecek olurlarsa bu istekleri kabul edilmeyecektir.**

24. "Şimdi sabredebilirlerse ateş onların barınağıdır." Halbuki ona dayanıp katlanmak ne mümkün! Mevcut her bir hale sabredip katlanmak mümkündür ancak ateşe sabretme imkânı yoktur. Ateşe nasıl dayanılabilir ki? Üstelik o ateşin harareti dünyadaki ateşin hararetinden yetmiş kat daha fazladır. Ondaki suların kaynayışı çok dehşetli, oradaki irinlerin kokuları çok iğrençtir. Soğuğu kat kat fazladır. Oradaki zincirler ve demir halkalar pek büyüktür. Kamçıları çok büyüktür. Oranın bekçileri çok sert ve haşindir. Kalplerinde cehennemliklere karşı hiçbir merhamet bulunmayacaktır.

Bütün bunlardan sonra bir de Cebbar olan Allah'ın gazabı vardır. O, kendisine dua edip imdat isteyecekleri vakit onlara şöyle diyecektir: **"Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"** (el-Müminûn, 23/108)

"(Dünyaya dönüp Rablerini) **razı etmek isteyecek olurlarsa,"** yani üzerlerinden bu azarın kaldırılmasını ve yeniden amel işlemek üzere dünyaya döndürülmeyi isterlerse **"bu istekleri kabul edilmeyecektir."** Zira artık bunun vakti geçmiştir. Onlar, dünyadayken öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür yaşatıldılar. Hem onlara uyarıcı peygamberler de gelmişti. Artık ileri sürecekleri bir bahaneleri kalmamıştır. Üstelik onların böyle bir istekte bulunmaları da yalandır. Çünkü **"Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler. Çünkü onlar, şüphesiz yalancıdırlar."** (el-En'am, 6/28)

﴿ ۞ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوا۟ لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Biz, onlara (kötü) **birtakım arkadaşlar musallat ettik de o arkadaşları onlara önlerindeki** (ahirete) **ve arkalarındaki** (dünyaya yönelik çirkin amellerini) **süslü gösterdiler. Böylece onlardan önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan** (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak onlar aleyhinde de** (azap) **sözü hak oldu. Şüphesiz onlar kendilerini zarara sokmuşlardır.**

25. "Biz onlara," hakkı inkâr eden bu zalimlere, şeytanlardan **"birtakım arkadaşlar musallat ettik."** Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Bilmez misin ki Biz, şeytanları kâfirler üzerine salarız da onları alabildiğine** (isyana) **teşvik ederler."** (Meryem, 19/83) Yani onları masiyetlere doğru harekete geçirir ve onları işlemeye teşvik ederler. **"o arkadaşları onlara önlerindeki** (ahirete) **ve arkalarındaki** (dünyaya) **yönelik amellerini süslü gösterdiler."** Dünyayı gözlerine güzel gösterdiler, onları dünyanın haram olan zevk ve şehvetlerine çağırdılar. Nihâyet onlar da dünyanın fitnesine kapıldılar, Allah'a isyana yönelerek şeytanların istediği şekilde Allah'a ve Rasûlüne savaş açtılar.

Ahirete gelince onların bu arkadaşları onlara âhiretin uzak olduğunu telkin ettiler, onlara onu unutturdular. Hatta kimi zaman âhiret diye bir şeyin olmayacağı konusunda kalplerine şüphe ve tereddütler saldılar. Böylelikle kalplerinden âhiret korkusu silinip gitti. O arkadaşları da onları küfre, bid'atlere ve masiyetlere doğru sürüklediler. Yüce Allah'ın inkarcılara bu şekilde şeytanları musallat etmesinin sebebi, onların Allah'ı anmaktan ve âyetlerinden yüz çevirmeleri, hakkı da bile bile inkâr etmeleridir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim Rahman'ın zikrini görmezden gelirse, Biz ona bir şeytanı musallat ederiz de o, onun arkadaşı olur. Muhakkak bunlar onları doğru yoldan alıkoyarlar da onlar kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar."** (ez-Zuhruf, 43/36-37)

"Böylece onlardan önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak onlar aleyhinde de** (azap) **sözü hak oldu."** Onların azap edileceklerine dair söz hak olmuş ve bir kaza ve kader olarak onların tepesine inmiştir.

"Şüphesiz onlar kendilerini zarara sokmuşlardır." Dinlerini de, âhiretlerini de kaybetmişlerdir. Bu şekilde zarar eden bir kimsenin ise zelil ve bedbaht olması, azaba uğraması kaçınılmazdır.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَسْمَعُوا۟ لِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَٱلْغَوْا۟ فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Kâfir olanlar dediler ki: 'Şu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken de gürültü çıkarın. Belki baskın çıkarsınız.'

26. Yüce Allah, kâfirlerin Kur'ân-ı Kerîm'den yüz çevirişlerini ve bunu birbirlerine tavsiye edişlerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olanlar dediler ki: Şu Kur'ân'ı dinlemeyin."** Onu dinlemekten yüz çevirin. Sakın ona iltifat

etmeyin, ona da, onu getirene de kulak vermeyin. Şâyet tesadüfen onu işitecek olursanız yahut onun hükümlerine çağrıldığını duyacak olursanız da **"gürültü çıkarın."** Faydasız, anlamsız, hatta zararlı sözler söyleyin. Gücünüz yettiğince hiçbir kimsenin ondan size söz etmesine imkân vermeyin, lafız ve anlamlarını okumasına fırsat tanımayın. İşte Kur'ân-ı Kerîm'den yüz çevirmek hususunda onların fiilleri ve sözleri budur. **"Belki"** böyle yapacak olursanız **"baskın çıkarsınız."**

Bu, düşmanlar tarafından yapılan bir tanıklıktır. Onlar, hakkı getireni yenik düşürmenin tek yolunun ancak ondan yüz çevirmek ve bu hususu birbirine tavsiye etmek olduğunu ifade ediyorlardı. Bu sözlerinden anlaşıldığına göre onlar, eğer Kur'ân okunurken anlamsız sözler çıkarmayacak, aksine Kur'ân'ı dinleyecek ve zihinlerini ona yöneltecek olurlarsa onu yenemeyeceklerdir. Çünkü hak galiptir, yenilmez. Bunu hak sahipleri de, düşmanları da bilirler.

Onların bu tutumları, haksızca ve inatla takınılmış bir tavır olduğu için artık onların hidâyet bulacaklarına dair ümitler tükenmiştir. Geriye onların azaba uğratılmalarından ve ibretli bir şekilde cezalandırılmalarından başka bir seçenek kalmamıştır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَلَنُذِيقَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Andolsun Biz kâfirlere şiddetli bir azap tattıracağız ve elbette onları, yapmakta olduklarının en kötüsü ile cezalandıracağız.

27. Onların yapmakta oldukları şey, küfür ve masiyetlerdir ki, bunlar yaptıklarının en kötüleridir. Çünkü onlar, hem masiyetleri hem de başka şeyleri işliyorlardı. Şu halde onların bu cezalandırılmaları şirk işlemelerinden dolayıdır. Yoksa **"Rabbin kimseye zulmetmez."** (el-Kehf, 18/49)

﴿ ذَٰلِكَ جَزَآءُ أَعْدَآءِ ٱللَّهِ ٱلنَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ ٱلْخُلْدِ ۖ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- İşte Allah düşmanlarının cezası budur: Ateş! Orası, ayetlerimizi inkâr etmelerine karşılık bir ceza olarak onların ebediyen kalacakları bir yurttur.

28. "İşte Allah düşmanlarının," O'na ve O'nun dostlarına karşı savaşanların **"cezası budur:"** Onların cezası; küfür, yalanlama, mücadele ve savaş dolayısıyla **"ateş"**tir.

"Orası, ayetlerimizi inkâr etmelerine karşılık," çünkü bu âyetler apaçıktır, kesin birer delildir ve kesin bilgiye ulaştırmaktadır. Bunları bile bile inkâr edip kâfir olmak, en büyük zulüm ve inattır. **"bir ceza olarak onların ebediyen kalacakları bir yurttur."** Azapları bir an dahi hafifletilmeyecek, onlara yardım da edilmeyecek ve bu şekilde orada ebediyen kalacaklardır.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ رَبَّنَآ أَرِنَا ٱلَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Kâfirler (orada) **şöyle diyecekler: 'Rabbimiz! Bizi saptıran cinleri ve insanları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece en aşağılanmış kimseler olsunlar.'**

29. "Kâfirler," yani -bundan sonraki buyruğun da gösterdiği gibi- kâfirlerden önderlerine uyanlar, kendilerini saptıranlara karşı duydukları kin ve öfke dolayısıyla **"şöyle diyecekler: Rabbimiz! Bizi saptıran cinleri ve insanları,"** yani cin ve insan şeytanlarından bizi sapıklık ve azaba sürükleyen ve cehennemin yoluna davet eden o iki sınıfı **"bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece en aşağılanmış kimseler olsunlar."** Onlar bizi saptırdıkları, fitneye düşürdükleri, bizim aşağılara inmemize sebep oldukları gibi, onlar da en zelil ve en hakirlerden olsunlar.

Bu buyrukta kafirlerin birbirlerine karşı ne kadar kin duyacakları ve birbirlerinden uzaklaşıp ilişkilerini tamamen koparacakları açıklanmaktadır.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُوا۟ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَبْشِرُوا۟ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَآؤُكُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِىٓ أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴾

30- 'Rabbimiz Allahtır.' deyip sonra dosdoğru yolu izleyenlerin üzerine melekler inerler (ve şöyle derler): **'Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dedilen cennetle sevinin.'**

31- 'Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız. Orada sizin için canlarınızın çektiği her şey vardır ve orada istediğiniz her şey de sizindir.'

32- 'Çok bağışlayıcı ve pek merhametli (Allah'tan) **bir ikram olarak.'**

30. Yüce Allah, gerçek dostlarından söz etmekte ve onlara uymayı teşvik etme anlamını da kapsayacak şekilde şöyle buyurmaktadır:

"'Rabbimiz Allah'tır.' deyip sonra dosdoğru yolu izleyenlerin," yani Yüce Allah'ın rubûbiyetini gönül hoşluğuyla kabul ettikten sonra bunu ikrar edip dile getirenlerin, O'nun emrine teslim olanların, sonra da ilim ve amelleriyle dosdoğru yol üzere gidenlerin dünyada da, âhirette de bir müjdesi vardır.

"Onların üzerine" şerefli **"melekler"** ölümleri esnasında bu müjdeyi vermek için ardı arkasına, tekrar tekrar **"inerler** (ve şöyle derler):" Gelecekte karşılaşacağınız şeyler dolayısıyla **"korkmayın,"** geçmişte kalanlar dolayısıyla da **"üzülmeyin,"** Böylelikle hem geçmişte hem de gelecekte hoşlarına gitmeyecek bir şeyin söz konusu olmadığını ve olmayacağını onlara müjdelerler. **"Size va'dedilen cennetle sevinin."** Cennet sizin için hak olmuştur. Allah'ın vaadi mutlaka yerine gelecektir, diye de müjde verirler.

31. Yine onlara sebat vermek ve müjdelemek üzere derler ki: **"Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız."** Dünya hayatında onları hayır işlemeye teşvik ederler, hayrı öğütlerler ve hayrı güzel gösterirler. Kötülükten sakındırır ve kalplerinde onu çirkinleştirirler. Onlar için Yüce Allah'a dua ederler.

Musibetler esnasında, korkulu hallerde, özellikle de ölüm ve onun zorlukları sırasında, kabir ve karanlıkları içinde, Kıyametin ve Sıratın dehşetli hallerinde ve cennette onlara sebat verirler, onlar için Allah'a dua ederler. Rablerinin onlara ihsan edeceği lütuflar dolayısıyla onları tebrik ederler. Her kapıdan üzerlerine gelerek **"Sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm sizlere!** (Dünya) **yurdu**(nu)**n ne güzel sonucudur bu!"** (er-Rad, 13/24) derler.

Yine onlara şöyle derler: **"Orada"**/cennette **"sizin için canlarınızın çektiği her şey vardır,"** hazırlanmıştır. **"ve orada istediğiniz her şey de sizindir."** Ne dilerseniz, ne arzu ederseniz, bütün lezzetler, canların çektiği her çeşitten, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği şeyler vardır.

32. Bu pek büyük mükâfatlar ve ebedî nimetler, günahlarınızı bağışlamış olan **"çok bağışlayıcı ve"** sizleri önce iyilikler işlemeye muvaffak kılıp sonra da bunları sizden kabul eden **"pek merhametli** (Allah'tan) **bir ikram olarak"** size verilmiştir. O, mağfiretiyle sizden kötülükleri uzaklaştırmış, merhametiyle de istediklerinize nail olma lütfunu ihsan etmiştir.

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Allah'a davet eden, salih amel işleyen ve 'Şüphesiz ben müslümanlardanım.' diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?

33. Bu, bilinen bir hususu vurgulama kastı taşıyan olumsuz anlamda bir sorudur. Yani **"Allah'a davet eden... kimseden,"** söz, yol ve davranış itibarıyla **"daha güzel"** hiç kimse yoktur, olamaz, anlamındadır.

Allah'a davet; cahillere öğretmek, gafil ve yüz çevirenlere öğüt vermek, batıl peşinde olanlarla mücadele etmektir ki bu da bütün türleriyle Allah'a ibadeti emir ve teşvik etmek, mümkün olduğunca bunun güzelliğini ortaya koymak, Allah'ın yasakladıklarından alıkoymak ve terk edilmesini sağlayacak her yolla o yasakların çirkin olduklarını göstermekle olur. Özellikle İslam dinine davet edip onun güzelliklerini ortaya koymak, bu dinin düşmanlarıyla en güzel yolla mücadele etmek, onun zıddı olan küfür ve şirki engellemek, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak Allah'a davete dahildir.

Allah'ın kullarına olan nimetlerini etraflı bir şekilde hatırlatmak, cömertliğinin genişliğini ve rahmetinin kemalini dile getirmek, kemal sıfatlarını, celâl ve azametinin niteliklerini anlatmak suretiyle Allah'ı kullarına sevdirmek de Allah'a davetin kapsamı içindedir.

İlim ve hidâyeti Allah'ın Kitabından, Rasûlünün sünnetinden almaya yönlendirmek ve buna, bunu gerçekleştiren her yolla teşvikte bulunmak da Allah'a davetin kapsamı içindedir. Üstün ahlâkî değerlere, bütün insanlara iyilik yapmaya, kötülük yapana iyilikle karşılık vermeye teşvik etmek, akrabalık bağlarını gözetmeyi, anne-babaya iyilikte bulunmayı emretmek de bunun kapsamına girer.

Bütün insanlara, belli toplantı zamanlarında, çeşitli arızî hallerde ve musibet anında duruma uygun şekilde öğüt vermek de böyledir. Bunlara benzer olup tek tek sayılması mümkün olmayan bütün hayırlara daveti ve tüm şerlerden korkutup sakındırmayı içeren bütün yollar, Allah'a davetin kapsamı içindedir.

Daha sonra Yüce Allah, **"salih amel işleyen"** buyurmaktadır. Yani o, insanları Allah'a davet etmekle birlikte, bizzat kendisi de Rabbini razı eden, salih amel işlemek suretiyle Allah'ın emirlerini uygulamaya gayret eden biridir.

"Şüphesiz ben müslümanlardanım," Allah'ın emrine boyun eğen ve O'nun yolunda yürüyenlerdenim **"diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?"**

İşte bu mertebe, tamamıyla hem kendilerini mükemmelleştirmek için hem de başkalarını mükemmelleştirmek için çalışan sıddîkların mertebesidir. Böyleleri, tam anlamıyla peygamberlerin mirasçısıdır.

Diğer taraftan insanlar arasında en kötü sözlü kişi de sapıklığa davet eden ve sapıklık yollarını izleyen kişilerdir. Bu birbirinden farklı, biri yükseğin de yükseğinde, diğeri ise aşağıların da en aşağısında olan iki ayrı mertebe arasında, Yüce Allah'tan başkasının bilmediği pek çok mertebe vardır ve bu mertebelerin hepsini de izleyen pek çok insan bulunmaktadır: **"Herkesin işlediklerine göre dereceleri vardır. Rabbin onların işlediklerinden habersiz değildir."** (el-En'âm, 6/132)

﴿ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) **en güzel şekliyle uzaklaştır. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost oluverir.**

34. "İyikle kötülük bir olmaz." Yani Yüce Allah'ın rızası için iyilikleri ve itaatleri işlemekle O'nu gazaplandıran ve razı etmeyen kötülük ve masiyetleri işlemek birbirine eşit değildir. İnsanlara iyilikte bulunmak ile onlara kötülük yapmak da ne özü itibarıyla ne nitelikleri itibarıyla ne de karşılıkları itibarıyla birdir: **"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"** (er-Rahmân, 55/60)

Daha sonra Yüce Allah, çok önemli bir yeri olan, özel bir iyilik türünü emretmektedir ki bu da kötülük yapana iyilik yapmaktır: **"Sen** (kötülüğü) **en güzel şekliyle uzaklaştır."**

Yani herhangi bir insan, özellikle de akraba, arkadaş vb. gibi senin üzerinde büyük hakkı olan bir kişi, söz ya da davranışlarıyla sana kötülük yapacak olursa, sen ona iyilikle karşılık ver. O seninle bağını koparırsa sen ilişkini sürdür. Sana haksızlık ederse sen onu affet. Gıyabında veya huzurunda senin aleyhinde konuşursa sen ona aynısıyla karşılık verme, aksine onu affet ve yumuşak sözle karşılık ver. Sana darılır ve seninle konuşmayacak olursa sen onunla güzel bir şekilde konuş ve ona selâm ver.

Kötülüğe iyilikle karşılık verirsen pek büyük faydalar ortaya çıkacaktır. Zira **"O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost oluverir."** Sana adeta pek yakın ve şefkatli bir kimse gibi davranır.

﴿ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Bu (güzel haslete) **ancak sabredenler kavuşturulur. Ona ancak** (hayırdan) **büyük bir paya sahip olanlar kavuşturulur.**

35. "Buna ancak sabredenler," nefislerini hoşlanılmayan şeylere karşı zorlayıp sabırlı kılan ve Allah'ın sevdiği şeyleri yapmaya mecbur eden kimseler **"kavuşturulur."** Ancak onlar, bu övülmeye değer güzel haslete sahip olma başarısını elde ederler.

Çünkü insan nefsi, mayası gereği kötülük yapana kötülükle karşılık vermek ve onu affetmemek ister. Durum böyleyken nasıl ona iyilik yapılabilir ki?

İşte insan, nefsini sabra zorlarsa, Rabbinin emrini yerine getirir ve bunun çok büyük mükâfatı olduğunu bilirse, kötülük yapan kimseye onun davranışının benzeriyle karşılık vermesinin kendisine bir fayda sağlamayacağını, düşmanlığı artırmaktan başka bir işe yaramayacağını, buna karşılık o kimseye iyilik yapmasının kendisinin değerini düşürecek bir şey olmadığını, aksine Yüce Allah için bir alçakgönüllülük olup bundan dolayı Allah'ın onu yücelteceğini bilirse; bu işi yapmak onun için çok kolay olur. Bu işi zevk alarak yapar ve böyle bir davranışta bulunmak ona tatlı gelir.

"Buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur." Çünkü bu, kulun kendisi sebebiyle dünya ve âhirette yükseldiği üstün ahlâkî değerlerin en büyüklerinden olup seçkin kulların sahip olduğu en hususi ve önemli özelliklerden biridir.

﴿ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Eğer sana şeytan tarafından bir vesvese gelecek olursa, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, her şeyi işitendir, bilendir.

36. Yüce Allah, insan türünden olan düşmanlara nasıl karşılık verileceğini -ki bu da kötülüğe iyilikle karşılık vermektir- beyan ettikten sonra cin şeytanlarına karşı nasıl savunulacağını zikretmektedir ki bu da onun şerrinden Allah'a sığınmaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer sana şeytan tarafından bir vesvese gelecek olursa,"** herhangi bir vakit şeytanın, vesvese verdiğini, kötülüğü sana süslediğini, hayra karşı seni tembelliğe ittiğini, bazı günahları işletmek

istediğini ve emrettiği bazı hususlarda kendisine itaate çağırdığını hissedersen **"hemen Allah'a sığın."** Yani O'na ihtiyacını arzederek O'ndan seni korumasını/himayesine almasını iste!

"Şüphesiz O, her şeyi işitendir," senin sözünü ve yakarışını işitir. Senin durumunu, kendisinin korumasına/himayesine muhtaç olduğunu da çok iyi **"bilendir."**

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Gece ile gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir. Güneşe de aya da secde etmeyin. Eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.

37. Yüce Allah, kudretinin kemaline, irade ve meşîetinin geçerliliğine, egemenliğinin genişliğine, kullarına olan merhametine, hiçbir ortağı olmadığına, kendisinden başka hiçbir hak ilâh bulunmadığına işaret eden bazı delilleri belirterek şöyle buyurmaktadır: **"Gece ile gündüz, güneş ve ay O'nun âyetlerindendir."** delillerindendir. Birisi aydınlıktır, kullar onda işlerini görür. Diğeri ise karanlıktır, insanlar onda dinlenir. Güneş ve ay olmaksızın insanların hayatları ve geçimi, bedenleri, hatta hayvanlarının da bedenleri hayat bulamaz. Ayrıca bunlar vasıtasıyla sayılamayacak kadar çok maslahat da gerçekleşir.

"Güneşe de, aya da secde etmeyin." Çünkü ikisi de yaratılmış, idare edilen ve emir altında bulunan varlıklardır.

"Eğer yalnız O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin." Yalnız O'na ibadet edin, dininizi yalnız O'na halis kılın. Çünkü yüce yaratıcı O'dur. O'nun dışındaki varlıklara ise -ne kadar büyük, ne kadar faydalı olurlarsa olsunlar- asla ibadet etmeyin. Çünkü onların bu özellikleri kendiliklerinden değildir. Bu özellikleri onlara veren ve onları yaratan, şanı yüce olan Allah'tır.

﴿ فَإِنِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فَٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُۥ بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Şâyet (yalnızca Allah'a ibadet etmeyip) **kibirlenecek olurlarsa** (bilsinler ki) **Rabbinin katında bulunanlar, gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar.**

38. "Şâyet" Yüce Allah'a ibadetten yüz çevirip **"kibirlenecek,"** O'na ibadete boyun eğmeyecek **"olurlarsa,"** şüphesiz Allah'a hiçbir zararları olmaz. Çünkü Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur. Üstelik O'nun, Zatına ibadet eden çok şerefli kulları vardır. Bunlar kendilerine verilen emirlerde Allah'a karşı gelmezler. Emrolundukları ne ise onu yaparlar. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"Rabbinin katında bulunanlar,"** yani mukarreb melekler **"gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar."** Hem güçleri hem de bu işe kendilerini iten oldukça güçlü duyguları sebebiyle O'na ibadetten hiçbir şekilde bıkmazlar.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنَّكَ تَرَى ٱلْأَرْضَ خَٰشِعَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۚ إِنَّ ٱلَّذِىٓ أَحْيَاهَا لَمُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰٓ ۚ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- O'nun âyetlerinden/delillerinden biri de şudur: Sen, yeri basık ve kupkuru bir halde görürsün. Ama Biz, üzerine su indirdiğimizde kıpırdanır ve kabarır. İşte onu dirilten, şüphesiz ölüleri de diriltecektir. Çünkü O, her şeye kadirdir.

39. "O'nun," kudretinin kemaline, mülkün yegane sahip ve egemeni olduğuna, işleri çekip çevirdiğine ve tek hak ilah olduğuna işaret olan **"âyetlerinden/delillerinden biri de şudur: Sen, yeri basık ve kupkuru bir halde,"** üzerinde hiçbir bitki bulunmadığını **"görürsün. Ama Biz üzerine su"**/yağmur **"indirdiğimizde kıpırdanır,"** bitkilerle harekete geçer **"ve kabarır."** Sonra da göz kamaştırıcı her bitki türünden bitirir. Yüce Allah, bu şekilde hem kullara, hem de toprağa hayat vermiş olur.

"İşte onu" ölümünden ve hareketsizliğinden sonra **"dirilten, şüphesiz ölüleri de"** amellerinin karşılıklarını kendilerine vermek üzere kabirlerinden kaldırıp **"diriltecektir. Çünkü O, her şeye kadirdir."** Yeryüzünü ölümünden sonra diriltmekten aciz olmadığı gibi, ölüleri diriltmekten de aciz değildir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۗ أَفَمَن يُلْقَىٰ فِى ٱلنَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِىٓ ءَامِنًا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ ٱعْمَلُوا۟ مَا شِئْتُمْ ۖ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- Şüphe yok ki ayetlerimiz konusunda haktan sapanlar, Bize gizli kalmazlar. O halde ateşe atılacak kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü güven içinde gelen kimse mi? Artık dilediğinizi yapın! Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

40. Allah'ın âyetleri hakkında haktan sapmak, hangi şekilde olursa olsun onlar hakkında doğrudan sapmak demektir. Bu da ya onları reddetmek, bile bile inkâr etmek, onları getireni yalanlamakla olur ya da bunları gerçek anlamlarından uzaklaştırıp tahrif etmekle ve Allah'ın murad etmediği manalarla yorumlamakla olur.

Yüce Allah, âyetleri hakkında haktan sapanları bildiğini ve bunların kendisine gizli kalmadığını bildirerek onları tehdit etmektedir. O, böylelerinin hem içyüzlerini bilir, hem de dışa vurduklarını bilir. Allah'ın âyetleri hakkındaki bu sapması nedeniyle de onu cezalandıracaktır. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"O halde ateşe atılacak kimse mi"** -Allah'ın âyetleri hakkında haktan sapanlar gibi- **"hayırlıdır, yoksa Kıyamet günü"** Allah'ın azabından yana **"güven içinde gelen"** ve O'nun mükâfatına hak kazanmış olan **"kimse mi?"** Elbette ki ikincisi hayırlıdır.

Hakkın batıldan açıkça ayrıldığı, Allah'ın azabından kurtaran yol ile helâke götüren yol açık seçik belli olduğu için Yüce Allah, **"Artık dilediğinizi yapın."** buyurmaktadır. Artıkl bunu bildiğiniz için, ister Rabbinizin rızasına ve cennetine ulaştıran doğru yolu izleyin, ister Rabbinizi gazaplandıran ve bedbahtlık yurdu olan cehenneme ulaştıran sapıklık yolunu izleyin farketmez.

"Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir." Durumunuza ve amellerinize göre size mükâfat ya da ceza verecektir. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"De ki: Hak, Rabbinizden gelmiştir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin."** (el-Kehf, 18/29)

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِٱلذِّكْرِ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّهُۥ لَكِتَٰبٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ ﴾

41- Kendilerine geldikten sonra Zikri/Kur'ân'ı inkâr edenler var ya (onlar azabı hak etmişlerdir). **Halbuki o, kesinlikle çok şerefli ve korunmuş bir kitaptır.**

41. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendilerine,"** insanların en faziletlisinin ve en mükemmelinin vasıtasıyla Rablerinin bir nimeti olarak **"geldikten sonra Zikri/Kur'ân'ı,"** yani kullara dinî, dünyevî ve uhrevî bütün maslahatlarını öğütleyen, kendisine uyanların değerini yükselten Kur'ân-ı Kerîm'i **"inkâr edenler var ya** (onlar azabı hak etmişlerdir). **Halbuki o, kesinlikle çok şerefli ve korunmuş bir kitaptır"** Yani bu Kitap, bütün kemal sıfatları taşıyan ve kendisini tahrif etmeye veya ona bir kötülük yapmaya kalkışan herkese karşı da korunmuş bir kitaptır. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِۦ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ ﴾

42- Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. O, hikmeti sonsuz ve her hamde layık olan (Allah) **tarafından indirilmiştir.**

42. "Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez." İster insan ister cin şeytanlarından olsun hiçbir şeytan, ne onun bir bölümünü çalmak, ne ondan olmayan bir şeyleri ona katmak, bir şeyler artırmak ya da eksiltmek suretiyle ona yaklaşabilir. Bu Kitap, indiriliş esnasında korunduğu gibi lafız ve manaları ile de koruma altındadır. Onu indiren, onu korumayı üstlenmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphe yok ki o zikri Biz indirdik, onu koruyacak olan de elbette Biziz."** (el-Hicr, 15/9)

"O, hikmeti sonsuz," yaratmasında ve emrinde Hakîm olan, her şeyi yerli yerince koyan, olması gereken yere oturtan; sahip olduğu kemal ve celal sıfatları, adalet ve lütfu dolayısıyla da **"her hamde layık olan,"** Hamîd olan Allah **"tarafından indirilmiştir."**

Bundan dolayıdır ki O'nun Kitabı, kemal derecesinde hikmeti ihtiva ettiği gibi, her türlü maslahat ve menfaatin elde edilmesinin, fesat ve zararların defedilmesinin yollarını da ihtiva etmektedir ki işte bunlardan dolayı da Yüce Allah, hamd edilmeye layıktır.

﴿ مَّا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenmiş olanlardan başka bir şey değildir. Şüphesiz senin Rabbin, hem mağfiret sahibidir, hem de can yakıcı bir azabın sahibidir.

43. Yani ey Peygamber! Seni yalanlayan ve sana karşı inatla direnenler tarafından **"sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenmiş olanlardan başka bir şey değildir."** Onlarla aynı türdendir, hatta onların hepsi de -belki- aynı sözleri söylemiştir.

Bütün yalanlayıcı ümmetlerin, peygamberlerin Yüce Allah'a dini halis kılmaya, hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca O'na ibadet etmeye çağırmalarından dolayı hayrete düşmeleri, güç yetirebildikleri bütün yollarla bu çağrıyı reddetmeye kalkışmaları, "Siz ancak bizim gibi birer insansınız." demeleri,

getirmeleri için herhangi bir ihtiyaç olmayan birtakım mucizeler getirmelerini peygamberlerine teklif etmeleri vb. gibi inkarcı sözler hep aynıdır.

Küfürde kalpleri birbirine benzediği için sözleri de birbirine benzemiştir.

Peygamberler *-salât ve selâm onlara olsun-* onların eziyetlerine ve yalanlamalarına sabrettiler. Senden öncekiler sabrettiği gibi sen de öylece sabret.

Daha sonra onlar tevbe etmeye, mağfirete vesile olacak işleri yapmaya çağrılıp sapıklık üzere devam etmekten de sakındırılarak şöyle buyrulmaktadır:

"Şüphesiz senin Rabbin, hem" günahından vazgeçip tevbe eden herkesin bütün günahlarını silecek kadar pek büyük bir **"mağfiret sahibidir, hem de"** günahı üzere ısrar edip büyüklenmeye devam eden herkes için hazırlanmış **"can yakıcı bir azabın sahibidir."**

﴿ وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا۟ لَوْلَا فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥٓ ۖ ءَا۬عْجَمِىٌّ وَعَرَبِىٌّ ۗ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ هُدًى وَشِفَآءٌ ۖ وَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Eğer Biz Kur'ân'ı yabancı (Arapça dışında) **bir dilde indirseydik elbette ki onlar, 'Onun ayetlerinin açıkça anlaşılır** (bir dilde) **olması gerekmez miydi? Arab'a Arapça olmayan kitap mı** (olurmuş hiç)?' **diyeceklerdi. De ki: 'O, iman edenler için bir hidâyet ve şifadır. İman etmeyenlere gelince onların kulaklarında** (ona karşı) **bir ağırlık vardır ve o, onların kör noktasıdır. Onlar, kendilerine çok uzak bir yerden seslenilen** (o nedenle de hiçbir şey duyup anlamayan kimseler gibidirler)."

44. Yüce Allah, lütuf ve keremini bize haber vermektedir. Çünkü O, Arap olan Peygamber'e, kavmine, kavminin diliyle açıklamalar yapması için Arapça bir kitap indirmiştir. Bu da bu Kitaba daha çok önem vermeyi, onu kabul ve teslimiyetle karşılamayı gerektirir.

Eğer Kur'ân-ı Kerîm, Arapça olmayan bir dille indirilmiş olsaydı, inkarcılar mutlaka itiraz ederdi: **"Onun ayetlerinin açıkça anlaşılır** (bir dilde) **olması gerekmez miydi?"** Neden açık ve anlaşılır değil? Niye gereği gibi beyan edilmemiş? **"Arab'a Arapça olmayan kitap mı** (olurmuş hiç)?" derlerdi. Yani nasıl olur da Muhammed Arap iken, kitap Arapça değil? Böyle bir şey olamaz. Yüce

Allah, batıl ehlinin, Kitabı hakkında şüphe etmelerine sebep olacak her hususu ortadan kaldırmış, Kitabı, ona itaatle bağlanmayı gerektirecek her sıfatla donatmıştır. Ancak ilâhî tevfike mazhar olan mü'minler, bu Kitaptan gereği gibi yararlanır ve onunla yücelelirler. Diğerleri ise tam aksi durumda kalırlar.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"De ki: O, iman edenler için bir hidâyet ve şifadır."** Onları doğru yola, sırat-ı müstakime iletir. Onlara tam anlamıyla hidâyetlerini gerçekleştirecek şekilde faydalı bilgiler öğretir. Hem bedenî hem kalbî hastalıklara karşı da onlar için bir şifadır. Çünkü bu Kitap, kötü huylardan ve çirkin amellerden sakındırır, buna karşılık günahları yıkayan, kalplere şifa veren samimi tevbeye teşvik eder.

Kur'ân'a **"iman etmeyenlere gelince onların kulaklarında** (ona karşı) **bir ağırlık vardır."** Yani ona karşı sağırdırlar, onu duymaz ve ondan yüz çevirirler.

"Ve o, onların kör noktasıdır." O Kitabın gösterdiği doğru yolu görmezler, onunla hidâyet bulmazlar. Bu kitap, ancak onların sapıklıklarını artırır. Onlar hakkı reddettikleri vakit körlüklerine körlük katmış, sapıklıklarına sapıklık katmış oldular. **"Onlar, kendilerine çok uzak bir yerden seslenilen** (o nedenle de hiçbir şey duyup anlamayan kimseler gibidirler)." Onlar, imana davet edilirler, fakat daveti kabul etmezler. Tıpkı uzakça bir yerde olup da kendisine seslenilen ama ne çağıranın sesini işiten ne de seslenen kişiye cevap veren kimse gibidirler.

Yani Kur'ân-ı Kerîm'e iman etmeyenler, onun hidâyetinden yararlanamaz, onun nuruyla göremez ve ondan hiçbir şekilde yararlanamazlar. Çünkü onlar, yüz çevirmek ve küfre sapmak suretiyle hidâyetin kapılarını kendi yüzlerine kendileri kapatmışlardır.

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَٱخْتُلِفَ فِيهِ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Andolsun Biz, Mûsâ'ya Kitabı verdik de onun hakkında ihtilâfa düşüldü. Eğer Rabbin tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı, onların aralarında elbette hüküm verilirdi. Onlar, onun hakkında derin bir şüphe içindedirler.

45. "Andolsun Biz" sana Kitabı verdiğimiz gibi **"Mûsâ'ya Kitabı verdik."** İnsanlar o Kitaba karşı da seninkine davrandıkları gibi davranmışlar, onun hak-

kında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Kimisi Kitaba iman edip onunla hidâyet buldu ve ondan yararlandı. Kimisi de onu yalanladı ve ondan yararlanamadı.

Eğer Yüce Allah'ın, hilmi (günahkârların cezasını ertelemesi) ve azabı öne alınmayacak, sonraya da bırakılmayacak şekilde belli bir vadeye ertelemesine dair verilmiş bir sözü bulunmasaydı **"onların aralarında"** mü'minlerin kâfirlerden ayrılması ve kâfirlerin derhal helâk edilmesi şeklinde **"hüküm verilirdi."** Çünkü helâk edilmeyi gerektiren sebep ortaya çıkmıştır, helâk hak olmuştur.

"Onlar" hâlâ daha **"onun hakkında derin bir şüphe içindedirler."** Yani artık onlar rahatsız olacak bir şekilde şüphe ve tereddüde düşmüşlerdir. Bundan dolayı Kitabı yalanlayıp inkâr etmişlerdir.

﴿ مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Kim salih amel işlerse kendi lehinedir, kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullarına asla zulmedici değildir.

46. "Kim salih amel işlerse," yani Allah ve Rasûlünün emrettiği ameli işlerse bunun faydası, dünya ve âhiretteki mükâfatı **"kendi lehinedir."**

"Kim de kötülük yaparsa," dünya ve âhirette zararı ve cezası **"kendi aleyhinedir."**

Bu buyruklar hayır işlemeye ve kötülüğü terk etmeye bir teşviktir. Amelde bulunanların güzel amellerinin faydasını kendilerinin göreceklerine, birinin bir başkasının günah yükünü üstlenmeyeceğine/yüklenmeyeceğine dair bir haberdir.

"Rabbin, kullarına asla zulmedici değildir." Kimseyi işlediği günahlardan fazlasıyla cezalandırmaz.

﴿ ۞ إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَٰتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَآءِى قَالُوٓا۟ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Kıyametin bilgisi O'na havale edilir. O'nun ilmi dışında hiçbir meyve, tomurcuğundan çıkmaz, hiçbir dişi de gebe kalmaz ve doğurmaz. O gün O, 'Hani (iddia ettiğiniz) **ortaklarım nerede?' diye onlara seslenir. Onlar da 'Bizden** (böyle bir şeye) **tanıklık edecek hiç kimse olmadığını Sana arzederiz.' derler.**

47. Bu buyrukla Yüce Allah, ilminin genişliğini ve kendisinden başka hiçbir kimsenin muttali olmadığı bilginin yalnızca Zatına has olduğunu haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Kıyametin bilgisi O'na havale edilir." Yani bütün mahlukat, bu bilgiyi O'na havale ederler. Bu hususta bilgi sahibi olmaktan aciz olduklarını rasûller de, melekler de, başkaları da ikrar ve itiraf ederler.

"O'nun ilmi dışında hiçbir meyve, tomurcuğundan," içinde bulunduğu ve etrafını saran kılıfından **"çıkmaz."** Bu, hem şehirlerde hem de kırlarda bulunan bütün ağaçların meyvelerini kapsar. Hangi ağaçtan hangi meyve çıkarsa çıksın mutlaka O, onu bütün tafsilatıyla bilir.

İster Âdemoğullarından olsun, ister diğer canlı türlerinden olsun **"hiçbir dişi de"** O'nun bilgisi olmadan **"gebe kalmaz ve doğurmaz."** Bunların hepsini O bilir. O halde müşrikler nasıl olur da bilgi sahibi olmayan, işitmeyen ve görmeyen varlıkları O'na eş koşarlar?

"O gün O, 'Hani ortaklarım" olduklarını iddia ettiğiniz, kendilerine taptığınız, bu hususta mücadele ettiğiniz ve kendileri adına peygamberlere düşmanlık ettiğiniz uydurma ilâhlar **"nerede?' diye onlara,"** yani kendisine şirk koşanlara, onları azarlamak ve yalan söylediklerini ortaya çıkarmak için Kıyamet gününde bu şekilde **"seslenir. Onlar da"** ortak koştukları varlıkların ulûhiyetlerinin batıl olduğunu, Allah ile ortaklıklarının bulunmadığını ikrar ve itiraf ederek, **"'Bizden** (böyle bir şeye) **tanıklık edecek hiç kimse olmadığını Sana arzederiz:' derler,"** yani Rabbimiz, Sen de şahit ol, biz Sana şöylece haber veririz ki onların ilâhlıklarının, Sana ortak oldukları iddiasının doğru olduğuna bizden şahitlik edecek hiçbir kimse yoktur. Şu anda hepimiz onlara tapmanın batıl olduğunu kabul ediyoruz. Onlardan uzaklaştığımızı ilan ediyoruz.

Bu yüzden bir sonraki âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَظَنُّوا۟ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Önceden dua/ibadet ettikleri şeyler kaybolur gider ve artık kaçacak bir yerlerinin bulunmadığını anlarlar.

48. "Önceden" Allah'tan başka **"dua/ibadet ettikleri şeyler kaybolur gider."** Yani ömür boyu Allah'tan başkasına ibadet ederek bu konuda sahip oldukları inanç ve amelleri, batıl mabudların kendilerine fayda sağlayacaklarına ve

onlardan azabı uzaklaştırıp Allah nezdinde şefaat edeceklerine dair kanaatleri ve inançları yok olup gidecektir. Bunun sonucunda çalışmaları boşa gitmiş ve zanları çürütülmüş olacak, Allah'a koştukları ortakların kendilerine hiçbir faydasının olmadığı ortaya çıkacaktır. Bu haldeyken **"artık kaçacak bir yerlerinin,"** bir kurtarıcının, bir sığınağın, bir barınağın **"bulunmadığını"** kesin olarak **"anlarlar."** İşte Allah'a başkalarını ortak koşanların akıbeti budur. Allah, kendisine şirk koşmaktan sakınsınlar diye bunu kullarına açıklamaktadır.

﴿ لَّا يَسْـَٔمُ ٱلْإِنسَـٰنُ مِن دُعَآءِ ٱلْخَيْرِ وَإِن مَّسَّهُ ٱلشَّرُّ فَيَـُٔوسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- İnsan (Rabbinden dünyevî) **iyilikler dilemekten usanmaz. Ama ona kötülük dokunursa hemen ye'se düşüp** (O'ndan) **ümidini tamamen keser.**

49. Bu buyruk, insan tabiatının mahiyetini haber vermekte, onun sabırsız ve dayanıksız olduğunu bildirmektedir. O, hayra karşı da, şerre karşı da dirençsizdir. Ancak Yüce Allah'ın, bu halden, kemal dereceye taşıdığı kimseler müstesnâdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İnsan (Rabbinden dünyevî) **iyilikler dilemekten usanmaz."** Yüce Allah'tan kurtuluş, mal sahibi olmak, çocuk sahibi olmak vb. gibi dünyevî ihtiyaçlarını/dileklerini istemeyi her zaman sürdürür, bundan usanmaz. Bunun için de sürekli çalışır. Dünyanın azına da, çoğuna da kanaat etmez. Dünyalıktan elde ettikleri istediği kadar çok olsun yine de daha fazlasını istemeye devam eder. **"Ama ona kötülük,"** hastalık, fakirlik, çeşitli belâlar vb. gibi hoşlanılmayan şeyler **"dokunursa hemen ye'se düşüp** (O'ndan) **ümidini tamamen keser."** Allah'ın rahmetinden ümit keser. Bu belânın kendisini helâke götüreceğini zanneder. İstemediği ve hoşlanmadığı türlü sebeplerin üzerine gelişinden dolayı şaşırır kalır.

İman edip salih amel işleyenler ise böyle değildir. Onlara hayır, nimet ve sevdikleri bir şey isabet ettiğinde; bundan dolayı Yüce Allah'a şükrederler ve Allah'ın, üzerlerindeki bu nimetlerinin bir istidrac ve azap öncesi bir mühlet tanıma olmasından endişe ederler. Eğer canlarında, mallarında ve çoluk çocuklarında kendilerine bir musibet isabet edecek olursa, buna da sabrederler. Rablerinin lütfunu umar ve ümitsizliğe kapılmazlar.

﴿ وَلَئِنْ أَذَقْنَـٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَـٰذَا لِى وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّىٓ إِنَّ لِى عِندَهُۥ لَلْحُسْنَىٰ ۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِمَا عَمِلُوا۟ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Andolsun Biz, kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak o kesinlikle şöyle der: 'Bu benim hakkımdır. Ben Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Eğer olur da Rabbime döndürülürsem hiç şüphesiz O'nun katında benim için en güzeli vardır.' Andolsun Biz, kâfirlere, yaptıklarını haber vereceğiz ve kesinlikle onlara çok şiddetli bir azaptan tattıracağız.

50. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak,"** yani kötülük isabet ettikten sonra ümidini kesen insana, Allah, hastalığından afiyet vermek yahut fakirlikten sonra zenginleştirmek suretiyle bir rahmet verecek olsa o, Yüce Allah'a şükretmez. Aksine haddi aşıp azar ve **"kesinlikle şöyle der: Bu benim hakkımdır."** Yani ben böyle bir şeye layık olduğum için Allah bunu bana vermiştir. **"Ben Kıyametin kopacağını da sanmıyorum."** Bu, onun öldükten sonra dirilişi inkâr ettiğini göstermektedir. Bu tutumuyla, Allah'ın kendisine verdiği rahmet ve nimete karşı da nankörlük etmiş olur.

"Eğer olur da Rabbime döndürülsem hiç şüphesiz O'nun katında benim için en güzeli vardır." Yani Kıyametin kopacağını ve benim de Rabbime döneceğimi varsaysak dahi O'nun yanında benim için iyilik ve güzellik vardır. Dünya hayatında nimetlere kavuştuğum gibi âhirette de nimetlere nail olacağım.

Bu ise herhangi bir bilgiye dayanmaksızın Yüce Allah hakkında küstâhca söz söylemektir. Bundan dolayı Yüce Allah böyle birisini şu buyruklarıyla tehdit etmektedir: **"Andolsun Biz, kâfirlere, yaptıklarını haber vereceğiz ve kesinlikle onlara çok şiddetli bir azaptan tattıracağız."**

﴿ وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى ٱلْإِنسَـٰنِ أَعْرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ فَذُو دُعَآءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Biz, insana nimet verdiğimizde yüz çevirir ve yan çizip uzaklaşır. Ama ona kötülük isabet edince bu sefer de (Bize) **uzun uzadıya dua eder.**

51. "Biz, insana" sağlık, bol rızık veya başka bir **"nimet verdiğimizde"** Rabbinden ve O'na şükretmekten **"yüz çevirir."** Kendini beğenip büyüklük taslayarak **"yan çizip uzaklaşır."**

"Ama ona" hastalık, fakirlik veya başka bir **"kötülük isabet edince bu sefer de** (Bize) **uzun uzadıya"** sabırsızlığından dolayı oldukça fazla **"dua eder."**

Ne darlıkta sabreder, ne de bollukta şükreder. Allah'ın hidâyete ilettiği ve lütufta bulunduğu kimseler bundan müstesnâdır.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِۦ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ ﴾

52- De ki: 'Söyleyin bana! Eğer o (Kur'ân), **Allah tarafından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz bu durumda** (haktan) **çok uzak bir ihtilafa düşen** (sizlerden) **daha sapık kim olabilir?'**

52. Şu Kur'ân'ı yalanlayan, küfre ve nankörlüğe hızlıca koşan kimselere **"de ki: Söyleyin bana! Eğer o,"** yani Kur'ân-ı Kerîm, şüphesiz ve tereddütsüz olarak **"Allah tarafından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz bu durumda"** Allah'a ve Rasûlüne karşı inatlaşarak "(haktan) **çok uzak bir ihtilafa düşen** (sizlerden) **daha sapık kim olabilir?"**

Çünkü siz, hakkı ve doğruyu açıkça öğrendikten sonra haktan yüz çevirdiniz. Batıla ve cahilliğe yöneldiniz. O halde sizler insanların en sapığı ve en zalimisiniz.

Şâyet sizlerin bunun doğruluğu ve gerçekliği hususunda herhangi bir şüpheniz varsa veya bunu dile getirecek olursanız hiç şüphesiz Allah, buna dair birtakım âyetlerini size gösterecektir. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ ﴾

53- O (Kur'ân'ın), **gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar delillerimizi onlara hem dış dünyada hem de kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?**

53. "**O** (Kur'ân'ın)" ve onun ihtiva ettiği hakikatlerin **"gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine"** göstereceğimiz deliller ve en ufak bir şüpheyi kabul etmeyecek tam bir izahatla **"apaçık belli oluncaya kadar delillerimizi onlara hem dış dünyada,"** göklerdeki ve yerdeki delillerle, Yüce Allah'ın meydana getirdiği ve basiretli kimselere hakkı gösteren çok büyük olaylarla bu türden delilleri hem dış dünyalarında **"hem de kendi nefislerinde,"** kendi bedenlerinde bulunan Yüce Allah'ın harikulade delilleri, hayret verici sanatı, göz kamaştırıcı kudretini gösteren delillerle inkarcıların ibretli cezalara çarptırılarak mü'minlere yardım olunması vb. gibi delilleri **"göstereceğiz."**

Nitekim Yüce Allah, bunları gerçekleştirmiş, kullarına hakkın kendileri vasıtasıyla açıkça ortaya çıkacağı türden deliller göstermiştir. Ancak dilediğini imana muvaffak kılan ve dilediğini bu hususta yardımsız bırakan, Yüce Allah'tır.

"Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?" Yani Kur'ân-ı Kerîm'in hak oluşuna, onu getirenin doğru söylediğine Allah'ın şahitliği onlara yetmiyor mu? Çünkü Yüce Allah, peygamberini tasdik ederek lehine şahitlik etmiştir. Şahitlik edenlerin en doğrusu O'dur. O, onu desteklemiş ve bu hususta şüphe edenler için sözlü şahitliği de ihtiva edecek şekilde ona yardımcı olmuştur.

﴿ أَلَآ إِنَّهُمْ فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيطٌ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Şunu bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan yana şüphe içindedirler. Yine bilin ki Allah her şeyi (ilmiyle) **kuşatmıştır.**

54. "Şunu bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan yana şüphe içindedirler." Öldükten sonra diriliş ve Kıyamet günü hakkında şüphe etmektedirler. Onlara göre dünya yurdundan başka gidilecek yer yoktur. Bu yüzden âhiret için çalışmazlar ve ona iltifat etmezler.

"Yine bilin ki O," ilmi, kudreti ve izzetiyle **"her şeyi kuşatmıştır."**

Fussilet sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın lütfuyla- burada sona ermektedir.

سورة الشورى

ŞÛRA SÛRESİ

-42-

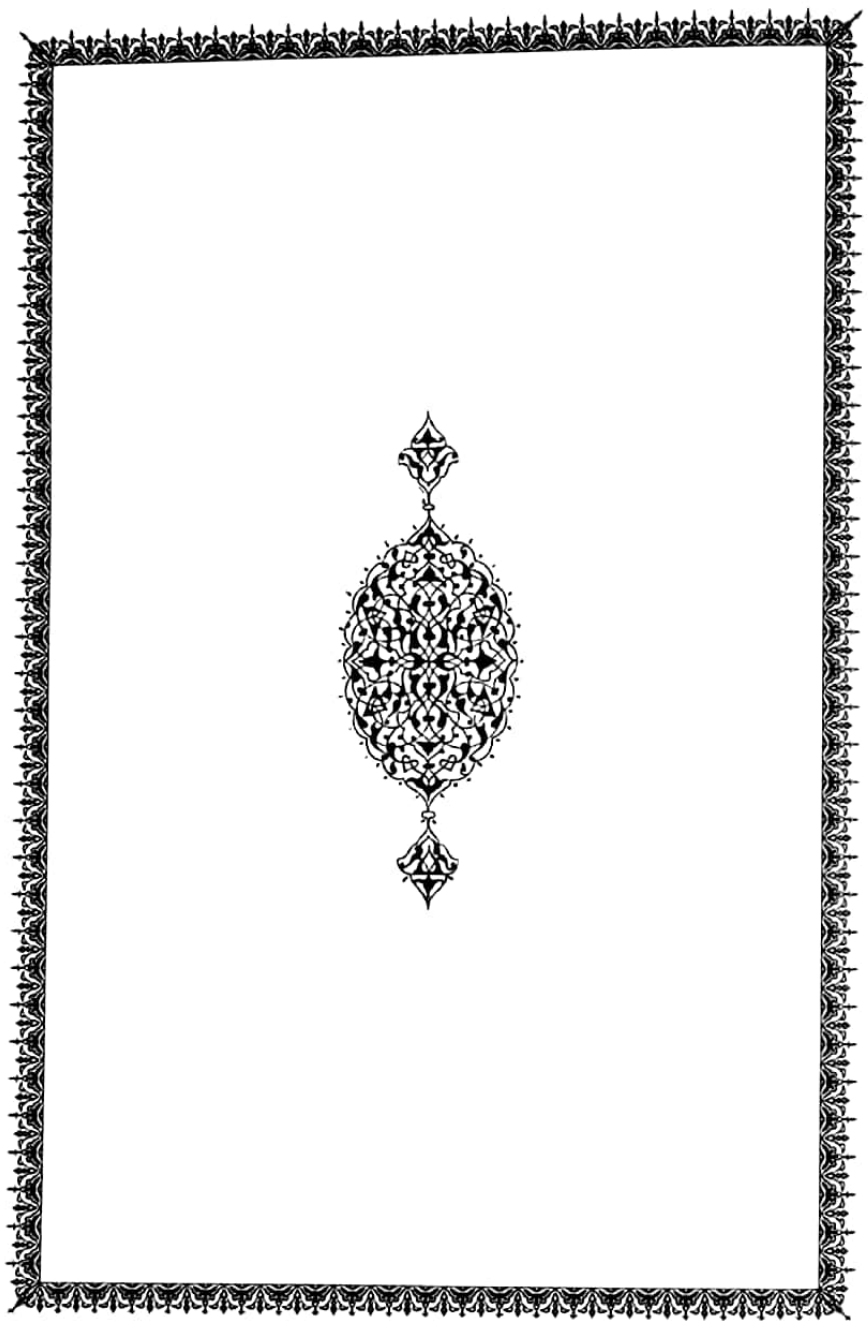

42- ŞÛRA SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 53 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذَٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَّهُ مَا فِي السَّمَٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Ayn, Sîn, Kâf.

3- Aziz ve Hakim olan Allah, senden öncekilere olduğu gibi sana da işte böyle vahyeder.

4- Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız O'nundur. O, çok yücedir, pek büyüktür.

1-4. Yüce Allah, Nebiyy-i Kerîm'e Kur'ân-ı Azim'i vahyedenin -kendisinden önceki peygamber ve rasûllere vahyettiği gibi- kendisi olduğunu haber vermektedir. Bununla Yüce Allah, önceden ve sonradan kitaplar indirip peygamberler göndermekle ne kadar lütufkâr olduğunu, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önceden benzeri görülmemiş bir peygamber olmadığını, onun yolunun kendisinden öncekilerin yoluyla aynı olduğunu, halinin de kendisinden önceki peygamberlerin durumuna uygun olduğunu açıklamaktadır. Onun getirdiği, önceki peygamberlerin getirdiklerine benzemektedir. Çünkü hepsi de hak ve gerçektir.

Bu Kitap; ulûhiyet, çok büyük izzet ve kudret sahibi (Aziz) ve sonsuz hikmet sahibi (Hakim) olan tarafından indirilmiştir. Ulvî ve süflî alem tamamen O'nun mülküdür. Hepsi O'nun kaderî ve şer'î tedbir ve idaresi altındadır.

Ayrıca O hem zatı, hem kadri, hem de her şeyi kuşatan hakimiyeti yönünden en üsttedir: **"O, çok yücedir, pek büyüktür."** O'nun büyüklüğünün bir tecellisi de şudur:

﴿ تَكَادُ السَّمَٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ ۚ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ ﴾

5- Gökler neredeyse üst taraflarından çatlayacaklar. Melekler de Rablerini hamd ile tesbih ederler ve yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler. Şunu bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.

5. "Gökler" büyüklüklerine ve cansız varlıklar olmalarına rağmen **"neredeyse üst taraflarından çatlayacaklar;"** mukarreb olan şerefli **"melekler de"** O'nun azametine boyun eğerek, izzetinin önünde saygıyla eğilerek ve rububiyetine boyun bükerek **"Rablerini hamd ile tesbih ederler."** O'nu tazim ederler, her türlü eksiklikten tenzih ederler, bütün kemal sıfatları ile nitelerler. **"Yeryüzünde olanlar için"** onlardan sadır olup da Rablerinin azamet ve kibriyâsına lâyık olmayan türden amelleri dolayısıyla **"mağfiret dilerler."**

"Allah, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Eğer O'nun mağfiret ve rahmeti olmasaydı, tüm insanlara toptan imha edici cezayı çabucak gönderirdi.

Yüce Allah'ın genel olarak bütün peygamberlere, özel olarak da Muhammed'e *-Allah'ın salât ve selâmı hepsine olsun-* vahiy gönderdiğini belirttikten sonra kendi zatını bu vasıflarla vasfetmesi, Kur'ân-ı Kerîm'de yüce yaratıcının kemalini gösteren apaçık belge ve delillerin olduğuna ve O'nun da bu yüce isimlerle vasfedilmesi gerektiğine işarettir. Böylelikle kalpler, O'nu tanıma, O'nu sevme, O'nu tazim etme, O'nun celal ve ikramını kavrama imkânı bulsun, gizli açık bütün türleriyle ibadeti yalnız O'na yöneltsin.

Diğer taraftan zulmün en büyüğü ve en çirkin söz de Allah'ın dışında herhangi bir fayda sağlama ya da zarar verme imkânına sahip olmayan birtakım varlıkları Allah'a eş koşmaktır. Halbuki bunlar, Allah tarafından yaratılmış ve bütün hallerinde Yüce Allah'a muhtaç olan varlıklardır. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ ﴾

6- O'nun dışında dostlar edinenlere gelince Allah, onların üzerinde görüp gözetendir. Sen onların üzerlerinde bekçi değilsin.

6. "O'nun dışında dostlar edinenlere," Allah'a ibadet ve itaat edercesine onlara ibadet ve itaat etmek suretiyle onlara yönelerek ilah edinenlere **"gelince"** bunlar ancak bâtılı ilah edinmişlerdir. Gerçekte bunlar dost da, ilah da olamazlar.

"Allah onların üzerinde görüp gözetendir," onlara hayrıyla şerriyle amellerini, karşılıklarını vermek için kaydetmektedir. **"Sen onların üzerlerinde bekçi değilsin."** Onların amelleri sana sorulmaz. Sen ancak tebliğcisin ve vazifeni de eksiksiz yerine getirmiş bulunuyorsun.

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ ٱلْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ فِى ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى ٱلسَّعِيرِ ﴿٧﴾ ﴾

7- İşte bu şekilde sana da hem şehirlerin anası (olan Mekke'de) **ve onun etrafında bulunanları uyarasın hem de kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan toplanma günü ile uyarasın diye Arapça bir Kur'ân vahyettik.** (O gün geldiğinde) **bir grup cennette, bir grup da cehennemde olacaktır.**

7. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlüne ve insanlara Kur'ân-ı Kerîm'i indirme lütfunu hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"İşte bu şekilde sana da hem şehirlerin anası"**/Mekke-i Mükerreme **"ve onun etrafında bulunanları,"** diğer Arap şehir ve kasabalarını **"uyarasın,"** sonra da bu uyarı, diğer insanlara da ulaşsın; **"hem de kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan"** ve Allah'ın öncekileri de, sonrakileri de bir araya getireceği **"toplanma günü ile uyarasın"** ve bu günün geleceğinde hiçbir şüphe olmadığını **"belirtesin diye"** lafız ve manaları apaçık **"Arapça bir Kur'ân vahyettik."**

Ayrıca insanlara bu günde iki gruba ayrılacaklarını ve o gün **"bir grup"** ki Allah'a iman edip peygamberleri tasdik edenler **"cennette,"** kâfir ve inkarcı sınıflardan oluşan diğer **"bir grup da cehennemde olacaktır."** diye haber veresin.

﴿ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ ﴾

8- Eğer Allah dileseydi onları tek bir ümmet yapardı. Fakat O, dilediği kimseyi rahmetine dahil eder. Zalimlerin ise hiçbir dost ve yardımcıları yoktur.

8. "Eğer Allah dileseydi onları," bütün insanları hidâyet üzere olan **"tek bir ümmet yapardı."** Çünkü O, her şeye güç yetirendir, O'nun için imkânsız bir şey

yoktur. Ancak O, yarattıklarının haslarından dilediği kimseleri rahmetine almak istemiştir.

Hiçbir iyi işe yaramayan zalimler ilâhî rahmetten mahrumdurlar ve onlar için Allah'tan başka işlerini görüp gözetecek ve böylelikle arzu ettiklerini elde etmelerini sağlayacak **"hiçbir dost ve"** hoşlanmadıkları şeyleri kendilerinden uzaklaştıracak **"yardımcıları yoktur."**

﴿ أَمِ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ۖ فَٱللَّهُ هُوَ ٱلْوَلِىُّ وَهُوَ يُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾ ﴾

9- Yoksa onlar O'ndan başka dostlar mı edindiler? Halbuki asıl dost, ancak Allah'tır. Ölüleri de O diriltir. O, her şeye gücü yetendir.

9. "Yoksa onlar O'ndan başka," onlara ibadet etmek suretiyle dost ve hami edindikleri **"dostlar mı edindiler?"** Böylelikle onlar, çok kötü ve çirkin bir yanılgıya düştüler. Halbuki kulunun işlerini üstlenen, kulun da ibadet ve itaat ederek, mümkün olan her türlü yakınlaştırıcı ibadetle kendisine yakınlaşmaya çalışması gereken gerçek dost ve hami O'dur. O, genel olarak bütün kulların -işlerini çekip çevirmekle, kaderini onlar hakkında geçerli kılmakla- hamisi olduğu gibi, özel olarak da mü'min kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, bütün işlerinde lütuf ve yardımıyla onları görüp gözetmek suretiyle onların dost ve hamisidir.

"Ölüleri de O diriltir. O, her şeye gücü yetendir." Hayat veren, öldüren O'dur. Meşîet ve kudreti daima geçerli olan O'dur. Kendisine hiçbir ortak koşulmaksızın tek başına ibadet edilmeye layık olan da O'dur.

﴿ وَمَا ٱخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَىْءٍ فَحُكْمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبِّى عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴾

10- Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz her ne olursa, onun hükmünü vermek Allah'a aittir. İşte benim Rabbim olan Allah budur. Ben, yalnız O'na tevekkül eder ve sadece O'na yönelirim.

10. İster dininizin esaslarını teşkil eden itikadla ilgili meseleler olsun, ister ahkamı ilgilendiren fer'î meseleler olsun, üzerinde görüş birliğine varmayarak **"hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz her ne olursa, onun hükmünü vermek Allah'a aittir."** O, O'nun Kitabına ve Rasûlünün sünnetine havale edilmelidir. Onlar neye hüküm verirlerse hak olan odur. Ona muhalif olan her şey batıldır.

"İşte benim Rabbim olan Allah budur." Yüce ve mutlak Rab, yaratan, rızık veren ve her şeyi idare eden O olduğu gibi, aynı şekilde şeriatiyle kulları arasındaki bütün işlerde tek hakim olarak hüküm veren O'dur.

Âyetin mefhumundan anlaşıldığı üzere ümmetin ittifakı, kat'î bir delildir. Çünkü Yüce Allah, bize sadece hakkında ihtilâf ettiğimiz şeyleri kendisine havale etmemizi emretmektedir. Hakkında ittifak ettiğimiz hususlarda ise ümmetin bu ittifakı yeterlidir. Çünkü ümmetin ittifakı hatadan korunmuştur. Ayrıca ümmetin ittifakının Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün sünnetinde bulunanlara uygun olması kaçınılmazdır.

"Ben, yalnız O'na tevekkül eder," menfaatleri sağlamak, zararları önlemek hususunda kalbimle O'na güvenip dayanırım. Bu konuda O'nun yardımıma yetişeceğine güvenim tamdır. **"ve"** kalbimle, bedenimle, itaat ve ibadetimle **"sadece O'na yönelirim."**

Bunlar (ibadet ve tevekkül,) Yüce Allah'ın Kitab-ı Keriminde çokça zikrettiği iki önemli esastır. Çünkü kul, bunların bir arada olmasıyla kemale erişir. Kul bunların ikisini ya da birini kaybederse kemale erişme imkânını da kaybeder. Nitekim şu ayetler de böyledir: **"Yalnız Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dileriz."** (el-Fâtiha, 1/5); **"O halde O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan."** (Hûd, 11/123)

﴿ فَاطِرُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا وَمِنَ ٱلْأَنْعَٰمِ أَزْوَٰجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾ ﴾

11- O, gökleri ve yeri yaratandır. Sizin için kendi cinsinizden eşler ve davarlardan da çiftler yaratmıştır. O, sizi bu yolla çoğaltmaktadır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitendir, görendir.

11. "O, gökleri ve yeri" kudreti, meşîeti ve hikmetiyle **"yaratandır."** Kendileriyle sükûn bulasınız, soyunuz devam etsin ve bu yolla birçok fayda husule gelsin diye **"sizin için kendi cinsinizden eşler ve davarlardan,"** bütün türlerinden erkek ve dişi olmak üzere **"çiftler yaratmıştır."** Ki böylelikle bu davarların nesli de devam etsin ve sizin pek çok menfaatiniz için çoğalsınlar.

Bu yüzden Yüce Allah, sebebe delâlet eden **"sizin için"** ifadesini kullanmıştır. Yani O, bunları sizin için, sizin faydanıza olmak üzere yaratmıştır, demektir.

"O, sizi bu yolla çoğaltmaktadır." Yani o, sizin için eşler var etmek suretiyle sizi çoğaltıp yeryüzüne yaymaktadır. Aynı şekilde hayvanlarınızı çiftler halinde yaratmakla onları da türetip çoğaltmaktadır.

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." Yüce Allah'ın yarattıklarından O'na benzeyen, O'na denk olan hiçbir varlık yoktur; ne zatında, ne isimlerinde, ne sıfatlarında, ne fiillerinde. Çünkü O'nun bütün isimleri husnâ (en güzel) isimlerdir. Bütün sıfatları da kemal ve azamet sıfatıdır. O, fiilleriyle hiçbir ortağı bulunmaksızın bu kadar büyük varlıkları yaratmıştır.

Tek olması, her bakımdan bütün kemal sıfatlarına sadece O'nun sahip olması dolayısıyla hiçbir şey O'nun benzeri değildir.

"O, her şeyi," çeşitli ihtiyaçların dile getirildiği, çeşitli dillerin çıkardığı bütün sesleri **"işitendir, görendir."** O kapkaranlık bir gecede, kara kaya üzerindeki siyah karıncanın hareketini dahi görür. Gıdanın oldukça küçük canlıların azalarına nasıl sirâyet ettiğini, suyun incecik dallara nasıl yükseldiğini görür.

Bu ve benzeri âyet-i kerimeler, ehl-i sünnet ve'l-cemaatin, Allah'ın sıfatlarını kabul etme (isbat) ve mahlukata benzerliğini reddetme (nefiy) şeklindeki görüşlerinin delilidir.

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur" buyruğu Allah'ı mahlukata benzetenlerin (Müşebbihe'nin), **"O her şeyi işitendir, görendir."** buyruğu da Allah'ın sıfatlarını kabul etmeyenlerin (Muattıla'nın) görüşlerini reddeden delildir.

﴿ لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾

12- Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur. O, rızkı dilediğine bol verir (dilediğine de) **kısar. Çünkü O, her şeyi çok iyi bilendir.**

12. "Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur." Yani göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur. Rahmet ve rızık anahtarlarıyla gizli-açık nimetlerin anahtarları da yalnız O'nun elindedir. Bütün yaratılmışlar menfaatlerinin sağlanması, onlara gelecek zararların önlenmesi vb. tüm hallerinde Allah'a muhtaçtırlar.

Hiç kimsenin elinde en ufak bir yetki yoktur. Veren, engelleyen, zarar ve fayda sağlayan yalnız O'dur. Kulların sahip olduğu bütün nimetler hep O'ndandır. Kötülüğü de O'ndan başkası önleyemez. **"Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti engelleyebilecek yoktur, O'nun engellediğini de salıverecek yoktur."** (Fâtır, 35/2)

Bu yüzden burada, **"O, rızkı dilediğine bol verir."** buyrulmaktadır. Yani genişletir ve ona dilediği rızıklardan türlü türlü verir **"(dilediğine de) kısar."** Dilediğinin de rızkını, ancak ihtiyacına yetecek kadar (ihtiyacından bir şey artmayacak şekilde) daraltır. Bütün bunlar ise O'nun ilmine ve hikmetine bağlıdır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü O, her şeyi çok iyi bilendir."** Kullarının hallerini bilir, bu sayede herkese hikmetinin ve meşîetinin gerektirdiği şekilde verir.

﴿ ۞ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓ ۖ أَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا۟ فِيهِ ۚ كَبُرَ عَلَى ٱلْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ ٱللَّهُ يَجْتَبِىٓ إِلَيْهِ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِىٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya emrettiğimizi (aynı esası) **O, size de din olarak belirlemiştir ki bu esas şudur: 'Dini dosdoğru uygulayın ve onda ayrılığa düşmeyin.' Senin müşrikleri kendisine davet ettiğin** (tevhid), **onlara ağır geldi. Allah o** (tevhide) **dilediği kimseyi seçer ve kendisine yöneleni de hidâyet erdirir.**

13. Bu, Yüce Allah'ın kullarına ihsan ettiği en büyük lütuflarındandır. Çünkü onlara dinlerin en hayırlısını, en üstün, en temiz ve en güzelini şeriat yapmıştır ki o, İslâm dinidir. Allah, bu dini kullarından seçkin olan kimselere din olarak belirlemiştir. Hatta bu dini Allah, seçkinlerin en seçkinlerine, hayırlıların en hayırlılarına vermiştir. Bunlar ise bu âyette zikredilen ve derece itibarıyla insanların en üstünleri, her bakımdan en mükemmelleri olan ulu'l-azm peygamberlerdir.

Allah'ın onlara şeriat yaptığı dinin de onların hallerine uygun ve kemallerine denk olması kaçınılmazdır. Hatta Yüce Allah, bu dinin gereklerini yerine getirdikleri için onları kemale erdirmiş ve seçmiştir. Zira İslâm dini olmasaydı hiçbir insan yücelmezdi. Çünkü İslâm, saadetin ruhu, olgunlaşmanın belkemiği, Kitab-ı Kerimin de muhtevasıdır. Bu Kitabın kendisine davet ettiği tevhid, salih ameller, ahlâk ve adabdır. İşte bu yüzden -devamla- şöyle buyrulmaktadır: **"Dini dosdoğru uygulayın,"** yani Allah, dinin inanç esasları olsun, fer'î hükümleri olsun şeriatının tümünü dimdik ayakta tutun, uygulayın diye size emretmiştir. Onu, iyi-

lik ve takvâ üzere yardımlaşarak, günah ve haksızlık üzere yardımlaşmaktan da kaçınarak bizzat kendiniz uygulayın, başkalarına da uygula(t)maya gayret edin.

"Ve onda ayrılığa düşmeyin." Bu dinin aslî ve fer'î hükümleri üzerinde ittifak edin. Dininizin esası üzerinde ittifak etmekle birlikte, çeşitli meselelerin sizi birbirinize düşmanlık edecek şekilde ayırmamasına, sizleri gruplara ve hiziplere bölmemesine dikkat edin.

Din üzere bir araya gelip onun hakkında ayrılığa düşmeme çeşitlerinden biri de Şâri'nin emretmiş olduğu genel toplantılardır. Hac, bayram, cuma, beş vakit namaz, cihad vb. gibi ancak bir araya gelmek ve ayrılığa düşmemek suretiyle tam ve kâmil olarak uygulanabilen ibadetler bu kabildendir.

"Senin, müşrikleri kendisine davet ettiğin (tevhid)**, onlara ağır geldi."** Yani bu, onlara çok ağır geldi. Çünkü sen onları yalnızca Allah'a ihlâsla yönelmeye davet ettin. Nitekim Yüce Allah, böyleleri hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Allah tek başına anıldığında âhirete inanmayanların kalpleri nefretle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise hemen yüzleri güler."** (ez-Zümer, 39/45)

Yüce Allah onların, **"Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir"** (Sâd, 38/5) dediklerini de bize nakletmektedir.

"Allah o (tevhide) **dilediği kimseyi seçer."** Yani yarattıkları arasından risaletine ve kendisine dost olmaya layık olduğunu bildiği kimseleri seçer. Bu kabilden olmak üzere O, bu ümmeti seçmiş, diğer ümmetlere üstün kılmış, en hayırlı ve en üstün dini de bu ümmet için beğenip seçmiştir.

"ve kendisine yöneleni de hidâyete erdirir." İşte kulun gerçekleştireceği bu sebep sayesinde kul, Yüce Allah'ın hidâyetine ulaşır. Bu sebep ise kulun Rabbine yönelmesi, kalbinin O'na bağlanması ve O'nun rızasını maksat olarak gözetmesidir. Kul, güzel maksadının yanı sıra hidâyeti aramada gayretini ortaya koyarsa bu, hidâyete ulaşmasının kolaylaştırılmasını sağlayan sebeplerden biri olur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, onunla rızasına uyanları selâmet yollarına iletir."** (el-Mâide, 5/16)

Bu âyet-i kerimede yer alan, **"ve kendisine yöneleni de hidâyet erdirir."** buyruğuyla **"Sen Bana yönelenlerin yoluna uy!"** (Lokman, 31/15) buyruğu, ayrıca ashab-ı kiramın hali ve onların Yüce Allah'a çokça yönelen kimseler oluşu bir arada değerlendirildiğinde bu, onların, özellikle de Râşid Halifelerin -*Allah hepsinden razı olsun*- söyledikleri sözlerin delil olduğunu göstermektedir.

﴿ وَمَا تَفَرَّقُوٓاْ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡعِلۡمُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۚ وَلَوۡلَا كَلِمَةٞ سَبَقَتۡ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى لَّقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ لَفِي شَكّٖ مِّنۡهُ مُرِيبٖ ١٤ ﴾

14- Onlar, ancak ilim kendilerine geldikten sonra, aralarındaki haset yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer Rabbin tarafından verilmiş belirli bir süreye kadar (erteleme) **sözü olmasaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi. Onlardan sonra kitabın kendilerine miras verildiği kimseler de şüphesiz ondan yana derin bir şüphe içindedirler.**

14. Yüce Allah, müslümanların dinleri etrafında bir arada bulunmalarını emredip ayrılığa düşmelerini yasakladıktan sonra, onların Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu kitaptan dolayı gurura kapılıp aldanmamaları gerektiğini bildirmektedir. Çünkü Kitap ehli, Allah bir araya gelip toplanmalarını gerektiren kitabı üzerlerine indirinceye kadar tefrikaya düşmediler. Kitap üzerlerine indikten sonra kitaplarının kendilerine emrettiğinin aksini işlediler. Bunun sebebi ise haset ve düşmanlık yapmalarıydı. Onlar, birbirlerinden nefret ettiler ve birbirlerine haset ettiler. Sonunda aralarında kin ve düşmanlık başgösterdi, tefrikaya düştüler. O bakımdan ey müslümanlar, onlar gibi olmaktan sakının.

"Eğer Rabbin tarafından verilmiş, belirli bir süreye kadar" azabın ertelenmesini hükme bağlayan **"sözü olmasaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi."** Fakat hikmeti ve hilmi (cezayı ertelemesi), onların azaplarının ertelenmesini gerektirmiştir.

"Onlardan sonra kitabın kendilerine miras verildiği kimseler de," yani aralarından onlara varis ve halef olup onların ilmini miras alanlar da **"şüphesiz ondan yana derin bir şüphe içindedirler."**

Ayrılığa düşürecek türden büyük bir şüphe ve karmaşa içindedirler. Çünkü onlardan öncekiler, inat ve haset yüzünden ayrılığa düştüler. Onlardan sonra gelenler de şüphe ve tereddüt ederek ayrılığa düştüler. İşte hepsi de kötü olan ihtilafa düşme konusunda ortak bir özelliğe sahiptirler.

﴿ فَلِذَٰلِكَ فَٱدۡعُۖ وَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَۖ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡۖ وَقُلۡ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٖۖ وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمۡۖ لَنَآ أَعۡمَٰلُنَا وَلَكُمۡ أَعۡمَٰلُكُمۡۖ لَا حُجَّةَ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُۖ ٱللَّهُ يَجۡمَعُ بَيۡنَنَاۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ ١٥ ﴾

15- İşte bundan dolayı sen (dine) **davet et, emrolunduğun gibi dosdoğru ol ve onların arzularına uyma. De ki: 'Ben, Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Bana aranızda adaletle hükmetmem emredildi. Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacak** (ve hükmünü verecektir). **Dönüş yalnız O'nadır."**

15. "İşte bundan dolayı sen," Allah'ın, kitaplarında indirdiği ve rasûlleriyle gönderdiği dosdoğru dine ve sırat-i müstakime **"davet et."** Ümmetini ona çağır, ona uymaya teşvik et. Onu kabul etmeyen kimselerle de bu uğurda cihad et.

Sen de bizzat **"emrolunduğun gibi dosdoğru ol."** İstikamet (dosdoğru olmak); Allah'ın emrine aşırı gitmeksizin, geri de kalmaksızın (ifrat ve tefrite düşmeden) uymak, her halükarda Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak demektir.

Bu bakımdan Yüce Allah, ona istikametten ayrılmamak suretiyle kendisini kemale erdirmesini emrettiği gibi ona davet etmek suretiyle başkalarını kemale erdirmeyi de emretmiştir. Bilindiği gibi rasûle verilen emir, eğer bu emrin ona has olduğuna dair bir delil yoksa ümmetini de bağlar.

"Onların arzularına uyma!" Dinden sapmış olan kâfir ve münafıkların hevâ ve isteklerine uyma. Onların arzularına uymak ise ya onların dinlerine kısmen tâbi olmakla olur ya da ya Allah'a daveti veya istikameti terk etmekle olur. Sen, onların arzularına, sana gelen bunca ilimden sonra uyacak olursan, hiç şüphesiz zalimlerden olursun.

Burada "Onların dinlerine uyma" denilmemiştir. Çünkü aslında onların dinleri, Allah'ın onlar için şeriat olarak indirdiği dindir ve bu da bütün peygamberlerin dinidir. Fakat kendileri bu dine tâbi olmadılar. Bunun yerine hevâlarına tâbi oldular ve dinlerini oyun ve eğlence edindiler.

Seninle tartışacak olurlarsa da onlara **"de ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim."** Yani onlarla tartışmanın esası, İslâm'ın şerefine, yüceliğine, diğer dinler üzerindeki hakem rolüne delâlet eden ve Kitap ehlinin izlediklerini iddia ettikleri dinin, aslında İslâm'ın bir parçası olduğunu ortaya koyan bu pek büyük esasa dayalı olsun.

Bu buyrukta Kitap ehlinin, kimi kitaplara yahut kimi peygamberlere iman etmekle birlikte diğerlerini reddetmeleri esasına dayalı olarak tartışmaları halinde, onların bu yaklaşımlarının kabul edilmemesi gerektiği de ifade edilmektedir.

Çünkü onların davet ettikleri kitabın ve kendisine bağlı olduklarını söyledikleri peygamberin, doğru bir kitap ve gerçek bir rasûl olmasının bir şartı da Kur'ân-ı Kerîm'i ve onu getireni tasdik etmeleridir. Çünkü bizim Kitabımız ve rasûlümüz, Mûsâ, İsa, Tevrat ve İncil'e iman etmemizi emretmiş, onları bize haber verip tasdik etmiş, ayrıca onların da bizim kitabımızı ve peygamberimizi tasdik edip doğruladıklarını ortaya koymuştur. Ancak kitabımız, bize sıfatları bildirilmemiş, bizim kitabımıza da uymayan, aksine sadece onlarca bilinen Tevrat, İncil, Mûsâ ve İsa'ya iman etmemizi emretmemiştir.

"Bana aranızda" anlaşmazlığa düştüğünüz hususlarda vereceğim hükümlerde **"adaletle hükmetmem emredildi."** Ey kitap ehli, düşmanlığınız ve kininiz, aranızda adaletle hükmetmeme engel değildir.

Kitap ehlinden olsun başkalarından olsun farklı görüş sahipleri arasında verilen hükümlerde adaleti sağlamanın bir parçası da onların sahip oldukları hakkı kabul etmek ve batıllarını da reddetmektir.

"Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir." Yani O, herkesin Rabbidir. Onu Rab edinmeye bizden daha layık değilsiniz.

"Bizim amellerimiz," hayır veya şer **"bize, sizin amelleriniz de sizedir. Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur."** Yani gerçekler açıklandıktan ve hak ile batıl, hidâyet ile sapıklık birbirinden ayırt edilecek şekilde netlik kazandıktan sonra tartışmaya, çekişmeye yer yoktur. Çünkü tartışmadan maksat, hakkın batıldan ayrılmasıdır ki bu sayede doğru yolu arayan hidâyet bulsun, yanlış/eğri yola sapan hakkında da delil ortaya konmuş olsun.

Bundan kitap ehliyle tartışılmayacağı anlamı çıkarılmamalıdır. Zira Yüce Allah, **"Kitap ehliyle ancak en güzel şekilde tartışın."** (el-Ankebût, 29/46) buyururken böyle bir mana nasıl çıkarılabilir? Bundan kasıt, bizim sözünü ettiğimiz manadır.

"Allah hepimizi bir araya toplayacak (ve hükmünü verecektir)." Kıyamet gününde **"Dönüş yalnız O'nadır."** O, herkese amelinin karşılığını verecek ve o vakit kimin doğru, kimin yalancı olduğu ortaya çıkacaktır.

﴿ وَٱلَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِى ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مَا ٱسۡتُجِيبَ لَهُۥ حُجَّتُهُمۡ دَاحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِمۡ وَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٌ وَلَهُمۡ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Daveti kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışanların delilleri, Rableri nezdinde bâtıldır. Gazap onların üzerinedir ve onlar için şiddetli bir azap vardır.

16. Bu buyruk, bir önceki âyette geçen, **"Bizimle sizin aranızda tartışacak bir şey yoktur."** buyruğunu pekiştirmektedir. Zira burada Yüce Allah, bize şunu haber vermektedir: **"Daveti kabul edildikten sonra,"** yani akıl ve basiret sahipleri kendilerine açıklanan kesin âyet ve apaçık deliller dolayısıyla Allah'ın davetini kabul ettikten sonra, batıl delillerle ve tutarsız şüphelerle **"Allah hakkında tartışanların delilleri, Rableri nezdinde batıldır."**

Hak açıkça ortaya çıktıktan sonra, ona karşı tartışmaya giren bu tür kimselerin delilleri boştur, geçersizdir. Çünkü bu tür deliller, hakkı reddeder. Hakka muhalif olan her bir şey ise batıldır.

"Gazap" isyanları, Allah'ın delillerinden ve apaçık belgelerinden yüz çevirmeleri ve onları yalanlamaları sebebiyle **"onların üzerinedir ve onlar için şiddetli bir azap vardır."** Bu da Allah'ın onlara olan gazabının bir sonucudur.

Batılı ileri sürerek hakka karşı tartışan ve mücadele eden herkesin cezası işte budur.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ وَٱلْمِيزَانَ ۗ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Hak ile Kitabı ve mizanı/adaleti indiren, Allah'tır. Ne biliyorsun, belki de kıyamet yakındır.

17. Yüce Allah, indirmiş olduğu delil ve belgelerin, hayır niteliği taşıyan, herkesin kabul edebileceği şekilde açık seçik olduğunu belirttikten sonra, bunların asıl dayanaklarını ve temelini, hatta bütün kullara ulaştırmış olduğu delillerin dayandığı asıl dayanağı ve kaideyi beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

"Hak ile Kitabı ve mizanı/adaleti indiren, Allah'tır." Kitab'dan kasıt, Kur'ân-ı Azîm'dir. O, hak ile inmiş; hakkı, doğruyu ve kesin bilgiyi ihtiva eden bir kitaptır. Bütün ayetleri, tüm ilâhî maksatlara ve dinî inançlara dair apaçık birer delildir. Bu Kitap en güzel meseleleri ve en açık delilleri ihtiva eder.

Mîzân ise adalet, doğru kıyası ve ağır basan aklî kanaati göz önünde bulundurmak demektir.

İster dış dünyadaki, isterse nefislerdeki, bütün aklî deliller, şer'î kanaatler, münasebetler, illetler, hükümler ve hikmetler, Mizan'ın kapsamı içindedir. Yüce Allah, onu, kulları arasına bizzat kendisinin kabul ve reddettiği hususları onunla ölçüp tartmaları, onun sayesinde hem Kitabın verdiği haberlerin doğruluğunu hem de rasûllerin bildirdiklerinin doğruluğunu anlamaları için indirmiştir.

Bu ikisinin -Kitap ile Mizanın- dışında kalıp da hüccet, burhan, delil veya benzeri ibarelerle dillendirilen hususlar, batıl ve çelişkilidir. Bunların temelleri bozuk, binaları ve dalları da çürüktür. Nitekim meseleleri ve onların kaynaklarını inceleyip araştıran, tercihe şayan delille böyle olmayanı birbirinden ayırt edebilen ve şüphelerle deliller arasındaki farkı algılayabilen kimseler bunu iyi bilir.

Ama süslü ifadelere ve tesyüz edilmiş lafızlara aldanan ve basireti esas maksat olan manaya ulaşamayanlara gelince onlar, bu işin ehli olmadıkları gibi bu alanda at koşturacak kimseler de değildirler. Böylelerinin muvafakatı da, muhalefeti de birdir, bir şey ifade etmez.

Daha sonra Yüce Allah, Kıyameti inkâr edip çabucak kopmasını isteyenleri korkutarak **"Ne biliyorsun, belki de kıyamet yakındır."** buyurmaktadır. Yani onun vakti, uzaklığı ve ne zaman kopacağı bilinmemektedir. Onun gerçekleşmesi, her zaman beklenir ve gerçekleşeceğinden daima korkulur.

﴿ يَسْتَعْجِلُ بِهَا ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا ٱلْحَقُّ ۗ أَلَآ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُمَارُونَ فِى ٱلسَّاعَةِ لَفِى ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ ﴾

18- O (kıyamete) **iman etmeyenler, onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler ve onun kesinlikle hak olduğunu bilirler. Bilin ki kıyamet hakkında tartışanlar, elbette uzak bir sapıklık içindedirler.**

18. "O" (kıyamete) **"iman etmeyenler,"** inat ve yalanlamak maksadıyla ve Rablerini âciz bırakacaklarını zannederek **"onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler."** Ona iman ettikleri ve Kıyamet günü amellerin karşılıklarının verileceğini bildikleri için ondan korkarlar.

Bu korkmaları da Rablerini tanımaları, amellerinin kendilerini kurtaracak ve mutluluğa eriştirecek seviyede olmayacağından çekinmeleri dolayısıyladır. Bu yüzden Yüce Allah, **"Ve onun kesinlikle hak olduğunu bilirler"** buyrmaktadır.

Yani onun hak olduğunda hiç bir şüphe yoktur. Onun hakkında en ufak bir tereddüt söz konusu değildir.

"Bilin ki kıyamet hakkında tartışanlar," onun hakkında şüpheye düştükten sonra, bir de peygamberlerle ve onlara uyanlarla onun ispatı hakkında tartışanlar, **"elbette"** haktan son derece **"uzak bir sapıklık içindedirler."**

Gerçek anlamıyla kalınacak yurt olan, ebediyen kalınmak üzere ve sonu gelmez bir ebedilik için yaratılmış olan âhiret yurdunu yalanlamaktan daha uzak bir sapıklık olabilir mi? Bu yurt, amellerin karşılığının verileceği yurttur. Allah orada adalet ve lütfunu açıkça ortaya koyacaktır. Bu dünya yurdu, ona nispetle bir yolcunun, mola verip dinlendiği, daha sonra oradan ayrılıp terk ettiği bir ağaç gölgesi gibidir. Bu yurt, bir geçiş yeridir, kalınacak yer değildir.

İşte âhireti inkâr edenler, gelip geçici olan bu fani yurdu, gözleriyle görüp şahit olduklarından dolayı kabul etmişlerdir. Ama ilâhî kitapların haber verdiği, insanlar arasında en mükemmel akla, en derin ilme, en ileri zeka ve kavrayışa sahip olan şerefli rasûllerle onlara uyanlar tarafından tevatürle nakledilen haberlerin gerçekleşeceğini bildirdiği âhiret yurdunu ise yalanladılar.

﴿ ٱللَّهُ لَطِيفٌۢ بِعِبَادِهِۦ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ ۖ وَهُوَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْعَزِيزُ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Allah, kullarına karşı çok lütufkârdır. Dilediğine rızık verir. O, çok güçlüdür, Aziz'dir.

19. Yüce **"Allah, kullarına karşı çok lütufkâr"** olduğunu haber vermektedir. Tâ ki Zatını tanısınlar, sevsinler, lütuf ve kereminden yararlansınlar.

Yüce Allah'ın sıfatlarından biri olarak lütfun anlamı şudur: O, kalpleri ve gizlilikleri bilir. Kullarına, özellikle de mü'minlere, bilmedikleri ve ummadıkları yerlerden hayırlı şeyleri ulaştırır.

Yüce Allah'ın mü'min kuluna lütuflarından biri de onun fıtratında mevcut olup kendisinin hatırına dahi getirmediği bir yolla onu hayra iletmesidir. O bu yolla hakkı sever, ona bağlanır. Yüce Allah'ın şerefli melekleri aracılığıyla mü'min kullarına sebat vermesi, meleklerin de onları hayra teşvik ederek kalplerinde hakka uymalarını sağlayacak şekilde hakkı güzel göstermesi de bu lütfun bir tecellisidir.

Mü'minlere kararlılıklarını güçlendiren, onları gayrete getiren, hayır üzere birbirleriyle yarışmalarını sağlayan, hayra şevklerini artıran, bu hususta kiminin ötekine uymasını sağlayan toplu ibadetleri mü'minlere emretmiş olması da Allah'ın lütfunun bir tecellisidir.

Kulunun önüne masiyet işlemesini engelleyecek çeşitli sebepler koymuş olması da Allah'ın, kuluna lütfunun bir parçasıdır. Öyle ki Yüce Allah; dünyalık, mal, makam vb. gibi dünya ehlinin uğrunda yarıştığı şeyleri kulunun Kendisine itaatini engellediğini, Kendisinden gaflete düşürdüğünü veya isyana ittiğini bildiği takdirde bunları kulundan uzaklaştırır ve onun rızkını daraltır. Bundan dolayı Yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır: **"Dilediğine"** hikmet ve lütfunun gereğine göre **"rızık verir. O, çok güçlüdür."** Güç bütünüyle ve yalnız O'nundur. Hiçbir varlığın -Allah'ın vermemesi halinde- güç ve kuvvet sahibi olması düşünülemez. **"ve Aziz'dir."** Her şey O'na boyun eğmiştir.

﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلْـَٔاخِرَةِ نَزِدْ لَهُۥ فِى حَرْثِهِۦ ۖ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- Kim âhiret (tarlasının) **ürününü isterse onun ürününü artırırız. Kim de dünya** (tarlasının) **ürününü isterse kendisine ondan bir şeyler veririz. Ama ahirette onun hiçbir nasibi olmaz.**

20. "Kim âhiret (tarlasının) **ürününü,"** ecrini ve mükâfatını **"isterse"** ona iman eder, onu tasdik eder ve onun için çalışırsa, **"onun ürününü"** amellerini ve mükâfatını kat kat fazlasıyla vermek suretiyle **"artırırız."**

Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"Kim de mü'min olarak âhireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa işte onların çalışmaları makbuldür."** (el-İsrâ, 17/19) Bununla birlikte dünyadaki payının onu gelip bulması da kaçınılmazdır.

"Kim de dünya (tarlasının) **ürününü isterse,"** dünyayı esas maksat/gaye olarak kabul eder, âhireti için bir şeyler hazırlamaz, âhiret mükâfatını ummaz ve cezasından da korkmazsa **"kendisine ondan bir şeyler,"** onun için takdir edilmiş olan nasibini **"veririz. Ama ahirette onun hiçbir nasibi olmaz."** Cennetten ve nimetlerinden mahrum edilir, cehennem ateşi ile cezalandırılmayı hak eder. Bu âyet-i kerime, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse onlara amellerinin karşılığını orada tastamam öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar..."** vd. (Hûd, 11/15)

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine din olarak belirleyen ortakları mı var? Eğer (Allah tarafından verilmiş) **ayırt edici söz olmasaydı elbette aralarında hüküm verilirdi. Gerçekten zalimler için can yakıcı bir azap vardır.**

21. Yüce Allah, müşriklerin Allah'a birtakım varlıkları ortak koştuklarını, bunları dost ve ilah edindiklerini, onlarla ortaklaşa küfür ve küfür içerikli ameller işlediklerini haber vermektedir ki onlar, kendilerini küfre davet eden insan şeytanlardır. Bunlar **"Allah'ın izin vermediği"** şirk, bid'at, Allah'ın helâl kıldığını haram kılmak, haram kıldığını helâl kılmak gibi hevâlarının gerektirdiği **"şeyleri kendilerine din olarak"** belirlemektedirler. Oysa Yüce Allah'ın, kulların, gereğince hareket etmeleri ve kendisiyle Allah'a yakınlaşmaları için koyduğu şeriatten başkası din olamaz. Bu konuda aslolan, Allah'tan ve Rasûlünden gelmemiş hiçbir şeyi hiçbir kimsenin din olarak belirlememesidir. Peki, ya kendileri de, ataları da küfürde ortak olan fâsıklara ne demeli?

"Eğer (Allah tarafından verilmiş) **ayırt edici söz olmasaydı elbette aralarında hüküm verilirdi."** Eğer Allah, değişik kesimler arasında ayırt edici hükmünü vermek üzere belli bir vakit tayin etmemiş ve onları bu süreye kadar erteleyeceğine dair hüküm vermemiş olsaydı, aralarında haklı olanı bahtiyar etmek, batıl üzere olanı da helâk etmek suretiyle derhal hüküm verilmiş olacaktı. Çünkü helâk edilmelerini gerektiren sebep mevcuttur. Ancak onları âhirette can yakıcı bir azap beklemektedir. Hem bunlar için, hem de bütün zalimler için!

﴿ تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى رَوْضَاتِ ٱلْجَنَّٰتِ ۖ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ ﴾

22- (O gün) zalimlerin, kazandıkları (günahların cezasından) **yana korkuya kapıldıklarını görürsün. O** (korktukları ceza mutlaka) **tepelerine inecektir. İman eden ve salih ameller işleyenlere gelince onlar, cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri katında dilediklerî her şey vardır. İşte bu, pek büyük bir lütuftur.**

22. "(O gün)" küfür ve masiyetler ile kendilerine haksızlık etmiş **"zalimlerin, kazandıkları** (günahların cezasından) **yana,"** onlarla cezalandırılacaklar diye **"korkuya kapıldıklarını görürsün."**

Korkan kimsenin başına korkup çekindiği şeyin gelme ihtmali de, gelmeme ihtimali de olduğu için Allah, **"O** (korktukları ceza mutlaka) **tepelerine inecektir."** buyruğuyla cezaya çarptırılacaklarını ifade etmektedir. Çünkü onlar, cezalandırılmayı gerektiren sebebi eksiksiz olarak yerine getirmişlerdir. Bunu önleyecek tevbe ve benzeri herhangi bir davranışları da yoktur. Onlar, artık kendilerine mühlet verilmesinin mümkün olmayacağı bir noktaya varmış olacaklardır.

Diğer taraftan kalpleriyle Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine ve peygamberlerin getirdiklerine **"iman eden ve salih ameller işleyenlere gelince,"** (Salih amel; gerek kalp amellerinden, gerekse de azaların amellerinden olan müstehap ve farz tüm amelleri kapsar.) işte onlar **"cennet bahçelerindedirler."** Burada bahçeler, cennetlere izafe edilmiştir. İzafe edilen şey ise kendisine izafe edilene göre olur. O halde oldukça mükemmel olan bu bahçelerin güzelliklerini, orada kaynayıp coşan ırmakları, güzel manzaraları, bol meyveli ağaçları, şakıyan kuşları, zevk ve neşe veren sesleri, sevilen kimselerle birlikte olmayı, en mükemmel şekildeki eş ve arkadaşlığı sorma gitsin! Bunlar, her geçen gün güzellikleri ve göz alıcılıkları artan bahçelerdir. Orada bulunanların onun lezzetlerine olan şevk ve sevgileri de sürekli artar.

"Onlar için" o cennetlerde **"Rableri katında diledikleri her şey vardır."** Ne isterlerse hemen meydana gelir. Ne isterlerse hemen ellerine geçer ki o nimetleri ne bir göz görmüş, ne bir kulak işitmişr, ne de bir insan hatırından geçirmiştir. **"İşte bu, pek büyük bir lütuftur."** Yüce Allah'ın rızasına nail olmaktan, O'nun lütuf ve ihsan yurdunda O'na yakın olma nimetine mazhar olmaktan daha büyük bir lütuf olabilir mi?

﴿ ذَٰلِكَ ٱلَّذِى يُبَشِّرُ ٱللَّهُ عِبَادَهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ۗ قُل لَّآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا ٱلْمَوَدَّةَ فِى ٱلْقُرْبَىٰ ۗ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُۥ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- İşte Allah'ın iman eden ve salih ameller işleyen kullarını müjdelediği şey budur. De ki: 'Ben sizden bu (davetime) **karşılık, akrabalık/yakınlık sevgisinden başka hiçbir ücret istemiyorum.' Kim güzel bir iş yaparsa Biz de onun güzelliğine güzellik katarız. Şüphesiz Allah Ğafur'dur, Şekûr'dur.**

23. "İşte Allah'ın iman eden ve salih ameller işleyen kullarını müjdelediği şey budur." Yani kayıtsız şartsız müjdelerin en büyüğü olan bu müjde, Rahmân ve Rahîm olan Yüce Allah'ın, yaratılmışların en faziletlisi vasıtasıyla iman ve salih amel sahibi kimselere verdiği müjdedir. O, gayelerin en üstünüdür, ona ulaştıran yol da yolların en üstünüdür.

"De ki: Ben sizden bu (davetime) **karşılık, akrabalık/yakınlık sevgisinden başka hiçbir ücret istemiyorum."** Yani ben, size Kur'ân'ı tebliğ etmek ve Kur'ân'ın hükümlerine bağlanmaya çağırmak karşılığında sizin malınızı almak, sizin başınıza yönetici olmak, size başkanlık etmek veya başka bir maksat peşinde değilim. Benim istediğim, sadece **"akrabalık/yakınlık sevgisi"**dir.

Bundan maksat şu olabilir: Ben, bu davetime karşılık sizden sadece bir ücret istiyorum ki o da sizin lehinizedir, faydası sizedir. Bu ücret de sizin, akrabalığım dolayısıyla bana sevgi beslemenizdir.

Bu açıklamaya göre istediği bu sevgi, iman sevgisinden ayrı bir sevgidir. Çünkü peygambere iman sevgisinin, Allah sevgisinden sonra bütün sevgilerin önüne geçirilmesi her müslümana farzdır. Onlardan, bundan ayrı olarak akrabalığı dolayısıyla da kendisini sevmelerini istemiştir. Çünkü o *-salât ve selâm ona olsun-* insanlar arasında kendisine en yakın olanları davetle başlamıştır. O kadar ki Kureyş boyları arasında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in akrabalığının bulunmadığı hiçbir Kureyş boyu yoktur.

Bu buyruktan maksadın şu olma ihtimali de vardır: Benim sizden istediğim tek şey, Yüce Allah'ı samimi olarak sevmenizdir. Böyle bir sevgi ise beraberinde Yüce Allah'a yakınlaşmak ve O'na itaati bu maksat için vesile edinmekte bulunur. Zira ancak bu, böyle bir sevginin doğruluğuna ve samimiyetine delildir. Buna göre **"Akrabalık/yakınlık sevgisinden başka"** ifadesi, sizden Yüce Allah'a yakınlaşma isteğinden başka bir şey istemiyorum, anlamındadır.

Her iki görüşe göre de bu istisna Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, onlardan, faydası yine onlara dönük olan bir husus dışında hiçbir ücret istemediğine delildir. Çünkü böyle bir şeye ücret demek mümkün değildir. Ücretle alâkası da yoktur. Hatta bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in onlara verdiği bir ücret olarak görülebilir. Şu buyrukta belirtildiği gibi: **"Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye lâyık olan Allah'a iman etmiş olmalarıydı."** (el-Burûc, 85/8) Yine Arapların, "Onun

sana iyilik yapmaktan başka işlediği bir günahı yoktur." anlamındaki sözleri de bu kabildendir.

"Kim" namaz, oruç, hac, insanlara iyilik gibi **"güzel bir iş yaparsa Biz de onun güzelliğine,"** kalbine genişlik vermek, işlerini kolaylaştırmak, başka bir güzel ameli işleme başarısını ihsan ederek amelini artırmayı sağlamak, Allah ve insanlar nezdindeki kadrini yüceltmek, böylelikle hem dünya hem de âhirette sevap ve mükâfat elde etmesini sağlamak suretiyle **"güzellik katarız."**

"Şüphesiz Allah Ğafur'dur," tevbe edilmesi halinde ne kadar olursa olsun, pek büyük günahları bağışlar. **"Şekûr'dur,"** az da olsa iyiliğe çok mükâfatla karşılık verir. O, Ğafur oluşuyla günahları bağışlar, kusurları örter; Şekûr oluşuyla da iyilikleri kabul eder ve onları kat kat fazlasıyla mükâfatlandırır.

﴿ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ ٱللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ ٱللَّهُ ٱلْبَٰطِلَ وَيُحِقُّ ٱلْحَقَّ
بِكَلِمَٰتِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Yoksa onlar, 'O, Allah'a karşı yalan uydurmuştur.' mu diyorlar? Halbuki Allah dilese senin kalbini mühürler. Allah, batılı yok eder ve sözleriyle de hakkı yerleştirir. Şüphesiz O, kalplerde olanı çok iyi bilendir.

24. Yani yoksa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanlar bizzat kendileri yalan söyleyerek onun hakkında **"O, Allah'a karşı yalan uydurmuştur."** deme cüreti mi gösteriyorlar? Böylelikle onlar, seni en kötü ve en çirkin şey olan Yüce Allah'a iftirada bulunmakla itham ettiler. Onlara göre sen, peygamberlik iddiasında bulunarak ve Allah'a, O'nunla ilgisi olmayan şeyleri nispet ederek iftira etmekteymişsin! Oysa onlar, senin doğru sözlülüğünü de, güvenilir bir kişi olduğunu da çok iyi biliyorlar. O halde böyle apaçık yalan olduğu belli olan bir iddiada bulunma cüretini nasıl gösterebiliyorlar?

Hatta onlar, bu iddiaları ile Yüce Allah'a karşı da küstahlık etmiş oluyorlar. Çünkü böyle bir iddia, Allah'a karşı da saygısızlıktır. Zira O, -onların kanaatlerine göre- yeryüzündeki en büyük fesadı ihtiva eden böyle büyük bir davette bulunmana müsaade etmiş, göz yummuştur. Dahası O, ona, davetini önce açıkça yapma imkânı vermiş, o da bu davetini Allah'a nispet etmiştir. Buna rağmen Allah, onu apaçık mucizelerle, karşı konulamaz delillerle, aşikar bir yardımla ve kendisine muhalefet edenlere galip olmakla desteklemiştir.

Halbuki Yüce Allah, bu daveti kökünden imha etmeye kadirdir. Bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kalbini, ona herhangi bir hayrın girmesini engelleyecek şekilde mühürlemekle yapabilir. Yüce Allah onun kalbini mühürledi mi iş temelinden kurur ve kesilir.

İşte bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiklerinin doğruluğuna dair kat'i bir delil, onun söylediklerinin haklılığına dair Yüce Allah'ın çok güçlü bir tanıklığıdır. Bu tanıklıktan daha muazzam, daha büyük bir tanıklık da yoktur.

İşte bundan dolayı hikmeti, rahmeti ve kainatta geçerli olan sünnetinin/kanununun bir gereği olarak O, batılı -bazı vakitlerde onun bir canlanışı görülse bilemahveder ve ortadan kaldırır. Çünkü batılın âkıbeti, yok oluştur.

"Ve sözleriyle de hakkı yerleştirir." Yürürlükten kaldırılamayan ve değişikliğe uğratılamayan kevnî sözleriyle, doğru vaadiyle ve teşrî' ettiği hakkı gerçekleştiren, onu kalplerde yerleştiren ve akıl sahiplerinin basiretini açan dinî sözleriyle hakkı yerleştirir, sabit kılar. Nitekim Yüce Allah'ın hakkın karşısında dikilmek üzere batılı ortaya çıkarması da hakkı yerleştirmesinin bir parçasıdır. Batıl, hakkın karşısında direnirse hak, açıklamaları ve belgeleriyle onun üzerine hücum eder. Böylelikle hakkın nuru ve hidâyeti batılı yok edip ortadan kaldıracak şekilde açıkça görülür, herkes tarafından batılın batıl olduğu açıkça anlaşılır ve yine herkes tarafından hak, en açık şekliyle görülür.

"Şüphesiz O, kalplerde olanı," yani kalplerdeki şeyleri, kalplerin hayır ve şer kabilinden niteliklerini, kalplerin gizlediklerini **"çok iyi bilendir."**

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَعۡفُواْ عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَيَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O, kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden ve yaptıklarınızı bilendir.

25. Bu buyruk, Yüce Allah'ın kereminin kemalini, cömertliğinin genişliğini ve lütfunun eksiksizliğini açıklamaktadır. Çünkü Yüce Allah, günahlarından vazgeçip pişmanlık duydukları ve bir daha onlara dönmeme kararını verdikleri, bunu da Rablerinin rızasını kazanmak için yaptıkları vakit, **"kullarından tevbeyi kabul"** eder.

Günahlar helâki, dinî ve dünyevî cezalara çarptırılmayı gerekli kıldığı halde Yüce Allah, belirtilen şekilde yapılan tevbeleri kabul eder ve **"kötülükleri"** affeder. Onları ve onların etkileri olan kusurları ve gerektirdikleri cezaları siler. Böylelikle tevbe eden, Allah nezdinde hiçbir kötülük işlememiş gibi değerli bir kul olur. Yüce Allah, onu sever ve onu kendisine yakınlaştırıcı amellere muvaffak kılar.

Tevbe, büyük ve önemli amellerdendir. Bazen tevbe, tam bir ihlâsla/samimiyetle yapıldığında kâmil olur, bazen de bunların eksikliğine bağlı olarak eksik kalır. Bazen de tevbeden kasıt, dünyevî bir maksada ulaşmak olur da tevbe fasid ve geçersiz olur.

Bu niyet ve maksatların bulunduğu yer ise özünü Allah'tan başka kimsenin bilmediği kalptir. Bundan dolayı Yüce Allah, bu âyet-i kerimeyi **"ve yaptıklarınızı bilendir."** buyurarak sona erdirmektedir.

﴿ وَيَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۚ وَٱلۡكَٰفِرُونَ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- İman edip salih ameller işleyenler (Allah'ın çağrısına) **icabet ederler. O da onlara lütfundan fazla fazla verir. Kâfirlere gelince onlar için çetin bir azap vardır.**

26. Yüce Allah, bütün kulları kendisine yönelmeye ve kusurlarından dolayı tevbe etmeye çağırmıştır. İnsanlar, O'nun çağrısını kabul edip etmeme bakımından iki kısma ayrılmışlardır:

Bir kısmı çağrısını kabul etmişlerdir ki Allah, onları, **"İman edip salih ameller işleyenler** (Allah'ın çağrısına) **icabet ederler."** şeklinde nitelemektedir. Yani Allah, onları kendisine yönelmeye ve emirlerine itaate çağırdığı vakit onlar Rablerinin çağrısını kabul ederler ve O'nun isteğini seve seve yerine getirirler. Çünkü sahip oldukları iman ve salih amel, onları bu şekilde davranmaya sevkeder. O'nun çağrısını kabul ettiklerinde de Allah onların bu kabul edişlerini mükâfatlandırır. Çünkü O, mağfireti pek çok olan Ğafur'dur, amellere en iyi şekliyle karşılık veren Şekûr'dur.

"O da onlara lütfundan fazla fazla verir." İyi amel işleme muvaffakiyeti verir ve onları böylelikle daha da gayretlendirir. Ayrıca amellerinin hak ettiğinden daha fazla mükâfat ve büyük bir kurtuluş vererek de onların mükâfatlarını kat kat artırır.

Yüce Allah'ın çağrısını kabul etmeyenler, inatçılık eden ve hem O'nu hem de peygamberlerini inkâr eden kafirlerdir. İşte **"onlar için"** hem dünyada hem de âhirette **"çetin bir azap vardır."**

﴿ ۞ وَلَوْ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزْقَ لِعِبَادِهِۦ لَبَغَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Eğer Allah, (tüm) **kullarına rızkı bol bol verseydi elbette onlar, yeryüzünde azıp taşkınlık ederlerdi. Fakat O, dilediği kadarını bir ölçüyle indirir. Şüphesiz O, kullarından haberdârdır, onları çok iyi görendir.**

27. Yüce Allah, kullarına olan lütfunu dile getirmekte ve onlara dinlerine zarar verecek kadar dünyevî bolluk vermediğini hatırlatmaktadır: **"Eğer Allah,** (tüm) **kullarına rızkı bol bol verseydi elbette onlar, yeryüzünde azıp taşkınlık ederlerdi."** Allah'a itaatten gaflete düşer, dünyevî arzu ve zevklere dalarlardı. Bu da canlarının istediği işlere -masiyet ve zulüm olsa dahi- meyletmelerini sağlardı.

"Fakat O, dilediği kadarını," lütuf ve hikmetinin gereğine göre **"bir ölçü ile indirir. Şüphesiz O, kullarından haberdardır, onları çok iyi görendir."** Nitekim bazı rivâyetlerde Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu nakledilir: "Kullarımın arasında öyleleri vardır ki, imanını zenginlikten başka bir şey ıslah etmez. Böylesini fakir düşürecek olursam bu, onu bozar. Yine öyle kullarım vardır ki onların da imanını ancak fakirlik ıslah eder. Eğer böylesini zengin edecek olursam bu, onu bozar. Kullarımdan öyleleri de vardır ki imanını sağlık ve afiyetten başka bir şey ıslah etmez. Ben ona hastalık verecek olursam bu onu bozar. Kullarımdan öyleleri de vardır ki onun imanını hastalıktan başka bir şey ıslah etmez. Eğer Ben ona sağlık ve afiyet verecek olursam bu onu bozar. Ben kullarımın işlerini kalplerinde olanlar hakkındaki bilgime uygun olarak idare ederim. Şüphesiz ki Ben, her şeyden haberdarım, her şeyi görenim."[18]

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا۟ وَيَنشُرُ رَحْمَتَهُۥ ۚ وَهُوَ ٱلْوَلِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- İnsanların ümitsizliğe düşmelerinden sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayan O'dur. O, gerçek dost ve yardımcıdır, her türlü övgüye lâyık olandır.

28. "İnsanların ümitsizliğe düşmelerinden," uzun süre yağmadığı için artık yağmur yağmayacağını zannederek ümitlerini kesip de kuraklığa karşı da birtakım önlemler bulmaya çalışmalarından **"sonra yağmuru indiren,"** toprağa ve insanlara yağmurla imdada yetişen **"ve"** onunla **"rahmetini yayan O'dur."**

Yüce Allah, yağmuru indirmek suretiyle hem insanlar için hem onların hayvanları için çeşitli gıdaları bitirmek suretiyle onlar üzerindeki rahmetini yayar. Bunun da onlar için pek büyük bir değeri olur. Bundan dolayı sevinirler.

"O," kullarını idare eden, işlerini üstlenen, din ve dünya maslahatlarını gerçekleştiren **"gerçek dost ve yardımcıdır."** Onların işlerini çekip çevirmek ve idare etmekten dolayı da **"her türlü övgüye lâyık olandır."** O, sahip olduğu kemal sıfatları dolayısıyla da kullarına ihsan etmiş olduğu çeşitli lütufları dolayısıyla da hamde layıktır.

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Göklerle yerin yaratılışı ve o ikisinde yaydığı her bir canlı, O'nun delillerindendir. O, dilediği zaman onları (diriltip) **bir araya toplamaya da kadirdir.**

29. Yüce Allah'ın kudretine ve egemenliğinin genişliğine delil olan hususlardan biri de şudur: **"Göklerle yerin,"** büyüklük ve genişlikleriyle birlikte **"yaratılışı ve o ikisinde yaydığı her bir canlı,"** göklerde ve yerde yaydığı ve kullarının maslahat ve menfaati için yarattığı çeşitli canlılar **"O'nun delillerindendir."** O'nun pek büyük kudretine ve ölümden sonra ölüleri dirilteceğine dair delillerdendir.

Göklerin ve yerin sağlam bir şekilde yaratılmış olmaları, O'nun hikmetine delil olduğu gibi; bunlarda bulunan çeşitli fayda ve maslahatlar da O'nun rahmetine delildir.

İşte bu da O'nun ibadeti tümüyle hak ettiğini, O'nun dışındaki bütün varlıkların ulûhiyetlerinin ise batıl olduğunu göstermektedir.

"O, dilediği zaman onları" Kıyamet günü ölümlerinden sonra hesap yerinde **"bir araya toplamaya da kadirdir."** O'nun güç ve kudreti bunu gerçekleştirebilir. Bunun gerçekleşeceği de konuyla ilgili sadık haberlerle sabittir. Bilindiği gibi böyle bir toplamanın gerçekleşeceği hususunda peygamberlerin ve kitaplarının haberleri tevâtür derecesindedir.

18 Bkz. İbn Ebi'd-Dunya, *el-Evliya*, 1; Ebu Nuaym, *el-Hilye*, 8/318.

﴿ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُواْ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizle kazandıklarınız sebebiyledir. Bununla beraber O, çoğunu da affeder.

30. Yüce Allah bize şunu bildirmektedir: Gerek bedenlerinde, gerek mallarında, gerek çoluk çocuklarında, gerek sevdiklerinde ve onlar için değerli olan varlıklarda kulların karşı karşıya kaldıkları her musibet, ancak önceden kendi işledikleri kötülükler sebebiyledir. Yüce Allah'ın affedip bağışladıkları ise bundan çok daha fazladır. Şüphesiz Allah, kullara zulmetmez, ama onlar kendi kendilerine zulmederler: **"Eğer Allah, kazandıkları sebebiyle insanları cezalandıracak olsaydı, yeryüzünün sırtında dolaşan hiçbir canlı bırakmazdı."** (Fâtır, 35/45)

﴿ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Siz yeryüzünde (Allah'ı) **âciz bırakacak değilsiniz. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz, ne de bir yardımcınız vardır.**

31. Yüce Allah'ın cezaları ertelemesi bir ihmal manasına gelmediği gibi ceza vermekten yana bir acizlikten dolayı da değildir. **"Siz yeryüzünde"** Allah'ın üstünüzde hakim olan kudretini **"âciz bırakacak değilsiniz."** Aksine sizler, yeryüzünde âciz kimselersiniz. Allah'ın, hakkınızda uygulamak istediği hükümlerine karşı koyamazsınız. **"Sizin Allah'tan başka,"** işlerinizi üstlenecek ve böylelikle faydanıza olan şeyleri sizin için gerçekleştirecek **"ne bir dostunuz ne de"** size gelecek zararları önleyebilecek **"bir yardımcınız vardır."**

﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلْجَوَارِ فِى ٱلْبَحْرِ كَٱلْأَعْلَٰمِ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Denizde dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun âyetlerindendir.

32. O'nun rahmetinin ve kullarına inâyetinin delillerinden biri de buharlı ve yelkenli gemiler olup büyüklükleri dolayısıyla **"denizde dağlar gibi akıp giden gemiler"**dir. Yüce Allah, bu gemilere büyük denizleri amade kılmış ve onları birbirinin ardı sıra gelen dalgalara karşı korumuştur. Bu gemilerin sizleri ve pek çok yük ve eşyanızı oldukça uzak bölgelere ve ülkelere taşımasını sağlamış, bu konuda yardımcı olabilecek türden sebepleri de bu konuda tedarik etmiştir.

Daha sonra Yüce Allah şu buyruklarıyla bu sebeplere dikkatimizi çekmektedir:

﴿ إِن يَشَأْ يُسْكِنِ ٱلرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُواْ وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ ﴾

33- O, dilerse rüzgarı durdurur da o gemiler denizin üstünde hareketsiz kalırlar. Hiç şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için deliller vardır.

34- Yahut da (dilese yolcuların) **kazandıkları** (günahlar) **sebebiyle o gemileri** (batırıp) **helâk eder. Ama birçoğunu affeder** (de kurtarır).

33-34. "O, dilerse" gemilerin akıp gitmesine sebep kıldığı **"rüzgarı durdurur da"** çeşitli türleriyle **"gemiler"** denizin **"üstünde hareketsiz kalırlar."** Ne ileri gidebilir, ne de geri dönebilirler.

Buharlı gemilerin varlığı bununla çelişmemektedir, çünkü onlar için de rüzgarın varlığı şarttır. Yüce Allah, dilerse bu gemileri, yolcularının işledikleri sebebiyle suda batırıp yok edebilir. Ancak O, kullarının günahlarını cezalandırmayı erteler ve günahları çokça affeder.

"Hiç şüphesiz bunda çok sabreden," nefsinin hoşlanmadığı ve ona ağır gelen şeylere karşı katlanan, onu itaatin zorluklarına ve günahlara çağıran davetçilere karşı direnmeye sevkeden, musibetler esnasında da nefsini öfkelenmekten alıkoyan **"ve çok şükreden,"** rahatlık zamanlarında ve nimet içinde bulunduğu hallerde Rabbinin nimetlerini itiraf ederek O'na itaatle boyun eğen, bu nimetleri O'nu razı edecek hususlarda kullanan **"herkes için deliller vardır."**

İşte Allah'ın âyetlerinden/delillerinden gereği gibi yararlananlar bunlardır.

Sabretmeyen, Allah'ın nimetlerine şükretmeyen kimse ise O'nun âyetlerinden yüz çeviren yahut onlara karşı inatlaşan ve âyetlerden gereği gibi yararlanamayan bir kimse demektir.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Böylece âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

35. "Böylece âyetlerimiz hakkında" kendi batılları ile onları çürütmeye çalışarak **"tartışanlar, kendileri için kaçacak,"** başlarına gelen ceza ve musibetten kendilerini kurtaracak **"bir yer olmadığını bilsinler."**

﴿ فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾

36- Size verilmiş her ne varsa, dünya hayatının (geçici) **menfaatidir. Allah'ın katındakiler ise iman edip yalnızca Rablerine tevekkül edenler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**

36. Bu buyrukla Yüce Allah, dünya hayatına gereğinden fazla rağbet göstermeyip âhirete yönelmeyi teşvik etmekte ve âhiret nimetlerine ulaştırıcı amelleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Size verilmiş"** mülk, başkanlık, mal, evlat, sağlık ve bedenî afiyet kabilinden **"her ne varsa, dünya hayatının** (geçici) **menfaatidir."** Gelip geçici, tükenmeye mahkûm ve hevesi kursakta kalan bir lezzettir.

"Allah'ın katındakiler" pek büyük mükâfat, oldukça değerli ecir ve kalıcı nimetler **"ise iman edip yalnızca Rablerine tevekkül edenler için"** dünya lezzetlerinden -âhiretle aralarında hayırlılık bakımından herhangi bir kıyas kabul etmeyecek derecede- **"daha hayırlı ve daha kalıcıdır."** Çünkü âhiret nimetlerini gölgelendirecek herhangi bir keder, o nimetleri kursakta bırakacak bir husus yoktur. O nimetleri bırakıp başka bir yere gitmeyi istemek söz konusu bile olamaz.

Bunca mükâfatın kime ait olacağı hususu da belirtilerek bunların **"iman edip yalnızca Rablerine tevekkül edenler"** için oldukları bildirilmektedir. Yani imanın zahir ve batın amellerini gerektirecek şekilde doğru bir imanla birlikte her amelin aracı durumunda olan tevekkülü bir arada bulunduranlar bu mükâfata nail olurlar.

Çünkü beraberinde tevekkülün bulunmadığı her amel eksiktir. Tevekkül ise kulun kalbinin, sevdiği şeylerin sağlanması ve hoşlanmadığı hususların bertaraf edilmesi hususunda Yüce Allah'a güvenip dayanmasıdır.

﴿ وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْىُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾

37- Onlar, büyük günahlardan ve hâyâsızlıklardan uzak dururlar. Öfkelendikleri zaman da bağışlarlar.

38- Onlar, Rablerinin çağrısını kabul ederler, namazı dosdoğru kılarlar, işlerini aralarında istişare ile hallederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.

39- Onlar, haksızlığa uğradıkları zaman da yardımlaşarak haklarını alırlar.

37. "Onlar, büyük günahlardan ve hâyâsızlıklardan uzak dururlar." Büyük günahlar ve hâyâsızlıklar arasında -hepsi de büyük günah olmakla birlikte- şu fark vardır: Hâyâsızlıklar, zina vb. gibi insan nefsinin işlemek için istek ve eğilim duyduğu günahlardır. Büyük günahlar ise bu kabilden olmayanlardır. Bu ayrım, her iki tabirin bir arada zikredildiği hallerde söz konusudur. Bunların her birisi tek başına zikredilecek olursa diğeri de onun kapsamına girer.

"Öfkelendikleri zaman da bağışlarlar." Yani onlar, üstün ahlakî değerleri ve güzel davranışları huy edinmişlerdir. Hilm (kusurları affedip cezalandırmamak) onların karakteri, güzel ahlâk onların tabiatıdır. Bir kimse söylediği sözlerle yahut davranışlarıyla onları kızdıracak olursa onlar öfkelerini yutarlar ve gereğini yerine getirmezler. Aksine affederler. Kötülük yapana iyilikle, affedip bağışlamakla karşılık verirler.

Bu affedip bağışlama sonucunda da hem kendileri için hem başkaları için pek çok maslahat gerçekleşir ve pek çok kötülük bertaraf edilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sen** (kötülüğü) **en güzel şekliyle uzaklaştır. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost oluverir. Bu** (güzel haslete) **ancak sabredenler kavuşturulur. Ona ancak** (hayırdan) **büyük bir paya sahip olanlar kavuşturulur."** (Fussilet, 41/34-35)

38. "Onlar, Rablerinin çağrısını kabul ederler." O'na itaat edip boyun eğerler, çağrısına koşarlar. Onların maksadı, O'nun rızasını elde etmek, amaçları O'na yakın olup kurtuluşa ermektir.

Namaz kılmak ve zekât vermek de Allah'ın çağrısını kabul etmenin bir bölümüdür. Bundan dolayı Yüce Allah, bunların şeref ve faziletlerine delâlet etmek üzere -özel olanı genel olana atfetme kabilinden- bunları Rablerinin çağrısını kabul etme vasıflarına atfetmişti: **"Namazı dosdoğru kılarlar,"** yani zahiriyle batınıyla farzıyla nafilesiyle yerine getirirler. **"Kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler."** Zekât, akraba ve benzerlerine nafakalarını vermek gibi farz harcamaları da, bütün insanlara sadaka vermek gibi müstehab harcamaları da yaparlar.

Dünyevî ve dinî **"işlerini aralarında istişare ile hallederler."** Aralarında ortaklaşa görülmesi gereken ve hepsini ilgilendiren işlerde, kimse kendi görüşünü

dayatmaz. Bu davranış onların birlikte oluşlarının, birbirlerini sevip birbirleriyle kaynaşmalarının, birbirlerine samimi olarak bağlanmalarının bir sonucudur.

Akılları itibarıyla üstün olduklarından dolayı hakkında fikir yürütme ve görüş ortaya çıkarma ihtiyacı bulunan herhangi bir işe el atmak istediklerinde, bu iş için bir araya gelip toplanırlar, birbirlerine danışırlar. O iş hakkında gerekli araştırma ve incelemeleri yaparlar. Nihâyet maslahatın ne yönde olduğunu tespit edecek olurlarsa, hemen bunu değerlendirir ve yerine getirmeye çalışırlar.

Savaş, cihâd, memurların tayini, cephe kumandanlığı, hakimlik ve benzeri görevler için yetkililer tayin etmek, genel olarak dinî meselelerle ilgili araştırmalar yapmak vb. hususlar buna örnektir. Bu gibi hususlar ortak işlerdendir. Bu hususlarda doğruyu açıklığa çıkarmak için araştırma yapmak, Yüce Allah'ın sevdiği işlerdendir ve bu âyet-i kerimenin kapsamına dahildir.

39. "Onlar, haksızlığa uğradıkları zaman," düşmanları tarafından onlara haksızlık yapıldığında **"yardımlaşarak haklarını alırlar."** Güçlü ve izzet sahibidirler. İntikam almaktan âciz ve zelil kimseler değildirler.

Yüce Allah, onları iman, Allah'a tevekkül etmek, küçük günahların bağışlanmasını sağlayan büyük günahlardan ve hâyâsızlıktan kaçınmak, tam anlamıyla Allah'ın emirlerine bağlanmak, Rablerinin çağrısını kabul etmek, namaz kılmak, çeşitli ihsan ve iyilik yollarında infakta bulunmak, işlerini istişareyle halletmek ve düşmanlarına karşı güçlü olup intikam almakla nitelemektedir.

İşte bunlar, mü'minlerin kendilerinde toplamaları gereken kamil özelliklerdir. Onların bu özelliklere sahip olmaları, bunlardan daha alt derecedeki güzel davranışları yerine getirmelerini ve bunların tersinden uzak kalmalarını da gerektirir.

﴿ وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ٤٠ وَلَمَنِ ٱنتَصَرَ بَعۡدَ ظُلۡمِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَا عَلَيۡهِم مِّن سَبِيلٍ ٤١ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظۡلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٤٢ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴾

40- Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Ama kim affeder ve arayı düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez.

41- Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, onlara bir vebal yoktur.

42- Vebal, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenleredir. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır.

43- Kim de sabreder ve bağışlarsa hiç şüphesiz bu, azmedilmeye değer işlerdendir.

40. Yüce Allah, bu âyet-i kerimede cezalandırmanın çeşitli mertebelerini beyan etmektedir. Bunlar üç mertebedir: Adalet, fazilet ve zulüm. **Adalet mertebesi**, kötülüğe ne eksik ne de fazla, tam onun dengi bir kötülükle karşılık vermektir. Cana can, her bir organa karşılık onun benzeri bir organ, malın da misliyle tazminatının ödenmesi gibi.

Fazilet mertebesi ise kötülük yapanı affedip arayı düzeltmektir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama kim affeder ve arayı düzeltirse artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir."** Böylesine Allah, pek büyük bir mükâfat ve pek çok sevap verir.

Yüce Allah'ın affetmede ıslahı/düzeltmeyi şart koşması, eğer suç işleyen kimse affedilmeye layık değilse ve şer'î maslahat da onun cezalandırılmasını gerektiriyorsa o takdirde affetmenin dinen istenen bir iş olmadığının anlaşılması içindir.

Affedenin mükâfatının Allah'a ait olduğunun belirtilmesi, kişiyi affa teşvik etmekte ve onu diğer insanlara, Allah'ın kendisine muamele etmesini istediği şekilde muamele etmesi için gayrete getirmektedir. Kul, Allah'ın kendisini affetmesini istediği gibi, o da Allah'ın kullarını affetmelidir. Allah'ın kendisine müsamaha göstermesini istediği gibi o da onlara müsamaha göstermelidir. Hiç şüphesiz amellere verilen karşılık, amellerin türünden olur.

Zulüm mertebesini de Yüce Allah, **"Şüphe yok ki O, zalimleri sevmez."** buyruğunda zikretmektedir. Yani O, ilk olarak başkalarına haksızlık edenleri ya da suç işleyene işlediği suçtan daha fazlasıyla karşılık verenleri sevmez. Çünkü yapılan haksızlığa fazlasıyla karşılık vermek de zulümdür.

41. "Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, onlara bir vebal yoktur." Bu hususta onlar için bir sorumluluk ve ceza söz konusu değildir. Yüce Allah'ın, **"Onlar, haksızlığa uğradıkları zaman da yardımlaşarak haklarını alırlar."** buyruğuyla **"Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa"** buyruğu, (bunlara dengiyle karşılık verilmesi için) haksızlığın ve zulmün meydana gelmesinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bir şey yapılmaksızın başkasına haksızlık yapmak ve ona zulmetmeyi istemek halindeyse bunun misliyle cezalandırılması söz konusu değildir. O zaman onun, bu gibi hallerde söylediği söz yahut ondan sadır olan fiilden vazgeçmesini sağlayacak şekilde tedib edilmesi gerekir.

42. "Vebal, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenleredir." Bunlar şer'î bir cezayla cezalandırılır. Bu da her türlü zulmü, insanlara kanlarında, mallarında ve haysiyetlerinde haksızlık etme hallerini kapsar. **"İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır."** Zulüm ve haksızlıkları oranında kalpleri ve bedenleri acıtan, inciten bir azap vardır.

43. "Kim de" başkalarının eziyetlerine karşı **"sabreder ve"** onları, yaptıklarını müsamahayla karşılamak suretiyle **"bağışlarsa, hiç şüphesiz bu, azmedilmeye değer işlerdendir."** Yani bunlar, Yüce Allah'ın teşvik ettiği, özellikle vurguladığı ve ancak sabredenlerle pek büyük pay sahibi olan kimselerin yapabileceği işlerdendir. Bu gibi işlere de ancak sağlam karar sahibi, gayretli, akıl ve basiret sahibi kimseler muvaffak kılınır. Çünkü nefis adına sözlü veya fiilî olarak intikam almaktan vazgeçmek, nefse en ağır gelen işlerdendir. Eziyetlere sabredip eziyet edeni bağışlamak, hele de ona iyilikle karşılık vermek, zordan da öte bir şeydir.

Ancak bu, Allah'ın kolaylaştırdığı kimselerle bu vasfa sahip olmak için nefsine karşı mücadele veren ve bu uğurda Allah'tan yardım isteyen kimseler için pek kolaydır. Bundan sonra kul, artık bunun tadını alır, zevkine varır, etkilerini de görürse, böyle davranışlar gönül rahatlığıyla ve kolaylıkla yapılan birer ahlâkî davranış halini alır ve zevkle yapılırlar.

﴿ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن وَلِيٍّ مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Allah kimi saptırırsa artık O'ndan sonra onun hiçbir dostu olmaz. Azabı gördüklerinde zalimlerin, '(Dünyaya) dönmenin bir yolu yok mu?' dediklerini görürsün.

44. Yüce Allah, hidâyete iletenin ve saptıranın yalnızca kendisi olduğunu haber vermektedir.. **"Allah,"** zulmü sebebiyle **"kimi saptırırsa artık O'ndan sonra onun"** işlerini üstlenecek ve onu hidâyete iletecek **"hiçbir dostu olmaz."**

"Azabı" korkunç bir manzara, dehşetli ve zor bir hal içinde **"gördüklerinde"** pek büyük bir pişmanlık ve geçmişte yaptıklarına pek büyük bir keder ve üzüntü duyarak **"zalimlerin, '(Dünyaya) dönmenin bir yolu yok mu?'"** Yani daha önce işlediklerimizden başka iyi işler yapmak için dünyaya dönmeye bir yol, bir çare var mıdır? **"dediklerini görürsün."** Bu da imkânsız bir şeyi istemektir.

﴿ وَتَرَىٰهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَٰشِعِينَ مِنَ ٱلذُّلِّ يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِىٍّ ۗ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ أَلَآ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِى عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Onların zilletten dolayı boyunlarını bükmüş ve (korkudan ateşe) **göz ucuyla bakar bir halde ateşe sokulduklarını görürsün. İman edenler derler ki: 'Asıl hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de ailelerini Kıyamet gününde hüsrana sürükleyenlerdir.' Haberiniz olsun ki zalimler, sürekli bir azap içindedirler.**

45. "Onların zilletten dolayı boyunlarını bükmüş," kalplerindeki duygular sebebiyle bedenleri zelil olmuş "ve (korkudan ateşe) **göz ucuyla,"** yani ateşe, heybetinden ve ondan korktukları için gizlice ve fark ettirmeden **"bakar bir halde ateşe sokulduklarını görürsün."**

"İman edenler," insanların âkıbetleri açıkça belli olup da doğru söyleyen kimselerle öyle olmayanlar birbirlerinden açıkça ayrıldıklarında **"derler ki: Asıl"** gerçek anlamda **"hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de yakınlarını Kıyamet gününde hüsrana sürükleyenlerdir."** Çünkü bunlar, pek büyük mükâfatı ellerinden kaçırmışlar, can yakıcı cezaya maruz kalmışlar, kendileriyle yakınları ayrı bırakılmışlardır, bir daha da bir araya gelemeyeceklerdir.

"Haberiniz olsun ki" küfür ve masiyetlerle kendilerine zulmeden **"zalimler, sürekli bir azap içindedirler."** Bu azabın ortasında olacaklardır. Hiçbir zaman içinden çıkmamak üzere o azapta kalacaklardır. Asla bu azapları hafifletilmeyecek ve onlar orada kurtuluş ümitlerini de kaybetmiş olacaklardır.

﴿ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنْ أَوْلِيَآءَ يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾ ﴾

46- Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur. Allah kimi saptırırsa artık onun için hiçbir (kurtuluş) **yolu yoktur.**

46. "Onların" dünyadayken kurdukları boş hayallerin aksine **"Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur."** Kıyamet gününde hem kendileri hem de başkaları açıkça şunu göreceklerdir: Onların dünyadayken

ümit besledikleri bağlar paramparça olmuş, çareler tükenmiş olacaktır. Allah'ın azabı onlara geldi mi, bu azabı hiç kimse onlardan uzaklaştıramayacaktır.

"Allah kimi saptırırsa artık onun için" hidâyete ulaştıracak **"hiçbir** (kurtuluş) **yolu yoktur."**

Çünkü böyleleri Allah'a koştukları ortakların kendilerine fayda sağlayacaklarını ve zararları önleyeceklerini zannetmekle haktan sapmışlardır. O vakit de sapıklıkları açıkça ortaya çıkmış olacaktır.

﴿ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِرَبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۚ مَا لَكُم مِّن مَّلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٍ ﴿٤٧﴾ ﴾

47- Geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün, Allah'tan gelmeden önce Rabbinizin davetine uyun. Zira o gün sığınacak bir yeriniz olmayacağı gibi (hiçbir günahınızı da) **inkâr edemezsiniz.**

47. Yüce Allah, kullarına verdiği emirleri yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak, bu konuda eli çabuk tutmak ve ertelememek suretiyle davetine uymalarını emretmektedir.

Bu davete **"Geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün"** olan Kıyamet günü **"Allah'tan gelmeden önce"** uymalıdırlar. Çünkü Kıyamet günü gelecek olursa geri çevrilmesine imkân yoktur, elden kaçırılan fırsatları telâfi etmeye fırsat da olmayacaktır. Yine o günde kulun, Rabbinin elinden kaçıp kurtulmak için sığınacağı bir yer de olmayacaktır. Aksine melekler bütün mahlukatı çepeçevre kuşatacaklar ve onlara şöyle seslenecekler:

"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın. Ama buna dair güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki!" (er-Rahmân, 55/33)

Yine o gün kul, yaptığı suçları ve günahları da inkâr edemeyecektir. Hatta inkâr edecek olsa bile organları onun aleyhine tanıklık edecektir. Bu ve benzeri âyet-i kerimelerde geleceğe dair uzun emeller ("ileride yaparım" diyerek iyilik işlemeyi ve kötülüğe son vermeyi ertelemeler) yerilmekte ve kulun karşı karşıya kalacağı her bir amelde fırsatı değerlendirmesi emredilmektedir.

Çünkü hayırlı işleri sonraya ertelemenin pek çok afeti, sakıncası vardır.

﴿ فَإِنْ أَعْرَضُوا۟ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَإِنَّآ إِذَآ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Eğer yüz çevirirlerse, Biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen ancak tebliğdir. Gerçek şu ki Biz, insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımızda o, bundan dolayı şımarır. Şâyet kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir kötülük gelse, o zaman da insan nankör kesilir.

48. "Eğer" bu kadar mükemmel açıklamalara rağmen getirdiklerinden **"yüz çevirirlerse Biz seni onların üzerine,"** amellerini tespit edip kaydeden ve bunlar hakkında onları sorguya çekecek bir **"bekçi göndermedik. Sana düşen, ancak tebliğdir."** Eğer sen görevini eksiksiz yerine getirirsen artık Allah'ın da senin mükâfatını vermesi hak olur. İster onlar çağrını kabul etsinler, ister yüz çevirsinler, fark etmez. Hesaplarını görmek ise küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle açığıyla bütün amellerini tespit eden Allah'a aittir.

Daha sonra Yüce Allah, insanoğlunun durumunu şöyle haber vermektedir: Allah, ona sağlıklı bir beden, bol ve rahat bir rızık, makam, mevki ve benzeri bir rahmet tattıracak olursa o **"bundan dolayı şımarır."** Yani yalnızca onunla sevinip şımarır ve gözü ondan başkasını görmez. Buna bağlı olarak da onunla tatmin olur ve ötesini düşünmez. Bu nimetleri ihsan edenden yüz çevirir.

Ancak **"şâyet kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına"** hastalık, fakirlik ya da bunlara benzer **"bir kötülük gelse, o zaman da insan nankör kesilir."** O, tabiatı gereği sahip olduğu nimetleri unutup nankörlük eder ve başına gelen kötülüklerden dolayı öfke ve hoşnutsuzluğunu ortaya koyar.

﴿ لِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَٰثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَن يَشَآءُ عَقِيمًا ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ ﴾

49- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine (sadece) **kız çocukları bahşeder, dilediğine de** (sadece) **erkek çocuklar bağışlar.**

50- Yahut onlara erkek ve kız her ikisinden birlikte verir. Dilediğini de kısır kılar. Şüphesiz O, her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.

49-50. Bu âyet-i kerimelerde Yüce Allah'ın mülkünün genişliği, mülkünde dilediğini yaratmak suretiyle tasarrufunun geçerli olduğu ve bütün işleri bizzat kendisinin çekip çevirdiği haber verilmektedir. Hatta Yüce Allah'ın hüküm ve iradesinin kapsamlılığına, bizzat kulların yerine getirdiği sebeplerden yaratılacak şeyler de dahildir. Zira nikah, çocukların doğması için bir sebeptir. Ancak annebabaya dilediği evladı veren O'dur. Nitekim kimi eşlere sadece kız evlat verirken, kimilerine de sadece erkek evlat bağışlar. Kimilerine hem erkek hem kız evlat verir. Kimisini de kısır bırakır da onun hiç çocuğu olmaz.

"Şüphesiz O" her şeyi **"bilendir,"** her şeye **"gücü yetendir."** O, her şeyde ilmiyle tasarruf ettiği gibi yarattığı her şeyi de kudretiyle son derece sağlam ve mükemmel yapar.

﴿ ۞ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾ ﴾

51- Allah, bir insanla ancak ya vahiy yoluyla ya da bir perde arkasından konuşur. Yahut da bir elçi gönderir de o elçi, Allah'ın izniyle O'nun dilediği şeyleri vahyeder. Şüphesiz O, çok yücedir, sonsuz hikmet sahibidir.

51. Allah'ın peygamberlerini yalanlayıp Allah'ı inkâr edenler, kibirlerinden hakka karşı zorbaca tutumlara girip **"Allah bizimle konuşsa yahut bize bir mucize gelse ya!?"** (el-Bakara, 2/118) diyenlere Yüce Allah, bu âyetle cevap vermekte ve O'nun beşerle konuşmasının, ancak has kullarından olan peygamber ve rasûllerle âlemler arasından seçtiği kişilerle söz konusu olabileceğini ve bunun da ancak şu şekillerden biriyle gerçekleşebileceğini haber vermektedir: **"ya vahiy yoluyla,"** yani herhangi bir melek göndermeksizin ve şifahî olarak da bizzat kendisi konuşmaksızın, rasûlün kalbine vahyi bırakması suretiyle **"ya da"** onunla şifahî olarak konuşmakla birlikte Kelimullah İmran oğlu Mûsâ ile konuşmasında olduğu gibi **"bir perde arkasından konuşur."**

"Yahut da" Yüce Allah, Cebrail yahut diğer meleklerden **"bir elçi gönderir de o elçi"** vasıtasıyla ve **"Allah'ın izniyle O'nun dilediği şeyleri,"** yani melek kendi isteğini değil, Rabbinin izniyle, Rabbinin dilediği şeyleri **"vahyeder."**

"Şüphesiz O, çok yücedir." Yüce Allah, hem zatı itibarıyla en üsttedir, hem bütün vasıfları üstün ve yücedir, hem de fiilleri pek yüce ve azametlidir. Her şeyi emrinin altına almıştır, bütün mahlukat da O'na boyun eğmiştir. Bütün mahlukatı ve şeriatleri, her şeyi yerli yerine koyması açısından da **"sonsuz hikmet sahibidir."**

﴿ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَٰطِ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِلَى ٱللَّهِ تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥٣﴾ ﴾

52- İşte bu şekilde sana da emrimizden bir Ruh/Kur'ân vahyettik. Yoksa sen (daha önce) **kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ulaştırdığımız bir nur kıldık. Şüphe yok ki sen dosdoğru bir yolu göstermektesin.**

53- Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin yegane sahibi olan Allah'ın yolunu... Haberiniz olsun ki bütün işler Allah'a döner.

52. "İşte bu şekilde" senden önceki peygamberlere vahyettiğimiz gibi **"sana da emrimizden bir Ruh vahyettik."** Ki o da şu Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Yüce Allah, Kur'ân'a **"ruh"** adını vermiştir. Çünkü beden, ruh ile hayat bulduğu gibi kalpler ve ruhlar da Kur'ân ile hayat bulur. Din ve dünya maslahatları onunla hayat bulur. Çünkü ondaki pek çok hayır ve uçsuz bucaksız ilim bunu sağlar.

O, Yüce Allah'ın, hem Rasûlüne hem de mü'min kullarına -onu hak edecek bir sebebi ortaya koymalarının söz konusu olmadığı- katıksız bir lütfudur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Bu kitabın sana indirilişinden önce **"sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin."** Önceki kitapların bildirdiği haberlere dair hiçbir bilgin yoktu. İlahî şeriatlere imanın da yoktu, bunların gerektirdiği bir amelin de yoktu. Aksine sen, okuma yazma bilmeyen ümmi biriydin.

İşte Bizim **"kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ulaştırdığımız bir nur"** kıldığımız bu Kitap sana geldi. İnsanlar, küfür ve bid'atlerin, helâk edici heva ve heveslerin karanlıklarından bu Kitap sayesinde aydınlanırlar. Onun vasıtasıyla gerçekleri bilir ve yine onun vasıtasıyla dosdoğru yola ulaşırlar.

"Şüphe yok ki sen, dosdoğru bir yolu göstermektesin." Bu yolu insanlara açıklamakta, beyan etmekte, bu yolu izlemeye onları teşvik etmekte, aksi yolları izlememelerini emretmekte ve o yollardan onları uyarıp sakındırmaktasın. Daha sonra bu dosdoğru yolu açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

53. "Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin yegane sahibi olan Allah'ın yolunu." Bu yolu kullarına açan O'dur. Bu yolun, lütuf ve ihsan yurdu olan cennete ulaştıracağını onlara O haber vermiştir.

"Haberiniz olsun ki bütün işler Allah'a döner." Hayrıyla şerriyle bütün işler O'na döner ve O, herkese amelinin karşılığını verir: Hayır ise hayır, şer ise şer.

Şûrâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Kolaylaştırması dolayısıyla başta da, sonda da, gizli ve açık hamd, yalnız Allah'adır.

سورة الزخرف

ZUHRUF SÛRESİ

-43-

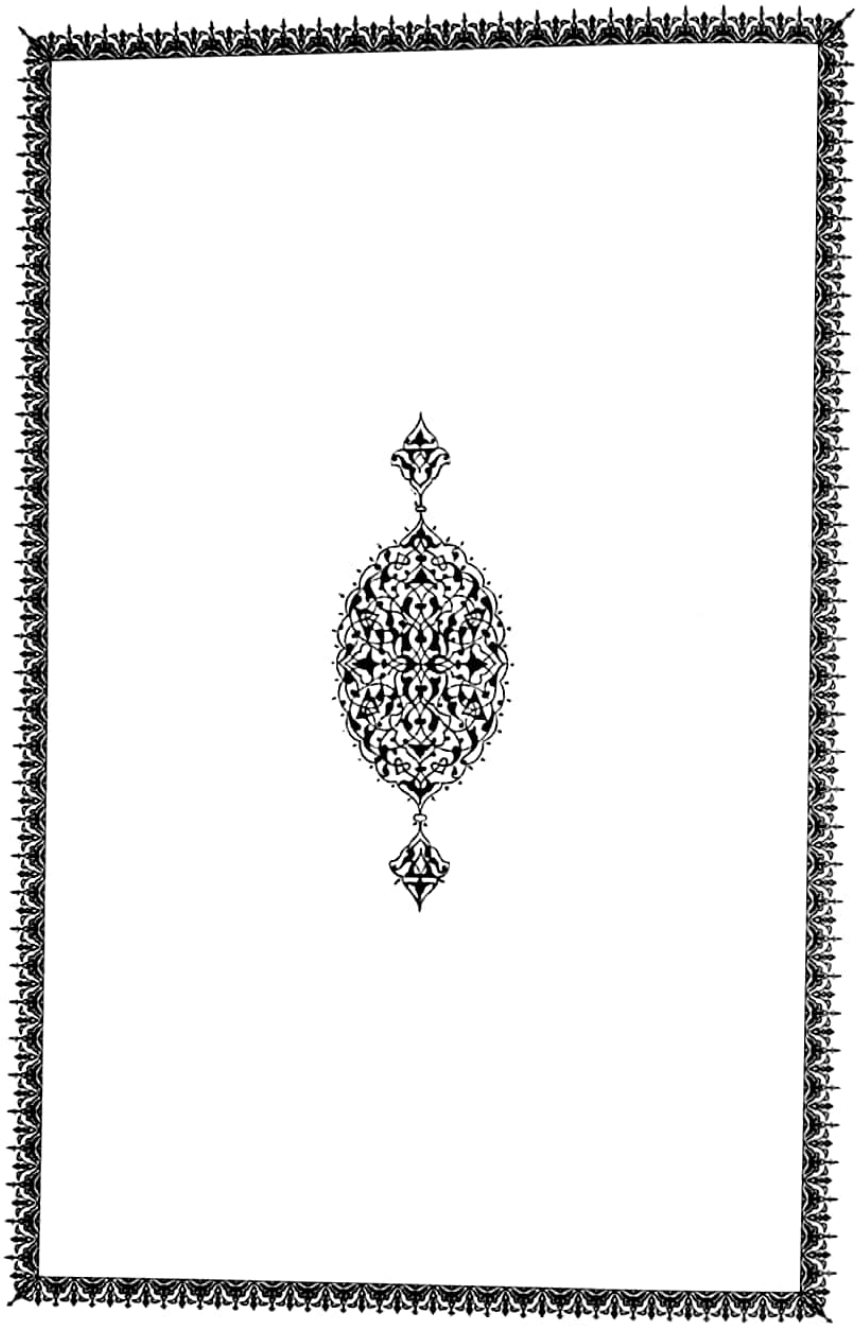

43- ZUHRUF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 89 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حٰمٓ ۝١ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝٢ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝٣ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ۝٤ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Apaçık/açıklayıcı Kitaba yemin olsun ki,

3- Biz, onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân kıldık.

4- Şüphesiz o, katımızdaki ana Kitapta/Levh-i Mahfuzdadır, çok yücedir, hikmet doludur.

2. Bu ayette Kur'ân-ı Kerîm'e yemin edilmektedir. Yüce Allah, mutlak olarak apaçık/açıklayıcı olan Kitaba yemin etmekte ve onun neyi açıkladığını belirtmemektedir. Bu da bu Kitabın kulların; din, dünya ve âhiretle ilgili gerek duyacağı bütün hususları açıklayıcı olduğunu ifade etmesi içindir.

3. "Biz onu... Arapça bir Kur'ân kıldık." Bu da hakkında yemin edilen hususu ifade etmektedir. Bu Kitabı en fasîh, en açık ve en anlaşılır dil olan Arapça olarak indirmiştir. Onun Arapça oluşu da açık/açıklayıcı oluşunun bir yönüdür. Devamla bundaki hikmeti de zikrederek **"Onu anlayıp düşünesiniz diye"** buyurmuştur. Yani lafızlarını ve anlamlarını kolaylıkla kavrayıp zihinleriniz bunları zorlanmadan anlasın diye böyle yaptık.

4. "Şüphesiz o," yani bu Kitap **"katımızdaki ana Kitapta/Levh-i Mahfuzdadır,"** Mele-i â'lâda en yüce ve en üstün mertebededir **"çok yücedir, hikmet doludur."** Kadr u kıymeti, şerefi ve mekanı itibarıyla çok yücedir. Kapsamındaki emirler, yasaklar ve haberler itibarıyla da pek çok hikmetle doludur. Onda hikmete, adalete ve itidale aykırı hiçbir hüküm yoktur.

﴿ أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۝٥ ﴾

5- Şimdi siz haddi aşan bir toplumsunuz diye Zikr ile/Kur'ân'la size öğüt vermekten vaz mı geçelim?

5. Daha sonra Yüce Allah, hikmet ve lütfunun, günahkâr ve zalim olsalar dahi kullarını peygamber göndermeden, bir kitap indirmeden başıboş bırakıp ihmal etmemesi gerektirdiğini haber vermektedir: **"Şimdi siz haddi aşan bir toplumsunuz diye Zikr ile/Kur'ân'la size öğüt vermekten vaz mı geçelim?"** Sizden yüz çevirip size bu zikri/Kur'ân'ı indirmeyi terk ederek, siz yüz çevirdiniz ve itaat etmediniz diye Biz de sizden yüz mü çevirelim? Hayır, aksine Kitabı indireceğiz ve bu Kitapta size her şeyi açıklayacağız. Eğer ona iman eder, hidâyet bulursanız bu, sizin ilâhî tevfike mazhar olduğunuzu gösterir. Aksi takdirde size karşı delil ortaya konulmuş, sizin durumunuz da açıklığa kavuşmuş olur.

﴿ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝٦ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٧ ﴾

6- Biz, önceki nesillere de nice peygamberler gönderdik!

7- Ama kendilerine ne zaman bir peygamber gelse mutlaka onu alaya alırlardı.

6. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: İnsanlar arasında uygulayageldiğimiz kanunumuz gereği onları ihmal etmez, başıboş bırakmayız. **"Biz önceki nesillere de nice peygamberler gönderdik."** Bu peygamberler, onlara hiçbir şeyi ortak koşmaksızın sadece Allah'a ibadet etmelerini emrediyorlardı. Ancak ümmetler arasında peygamberleri yalanlamak sürekli var olagelmiştir .

7. **"Ama kendilerine ne zaman bir peygamber gelse mutlaka,"** getirdiğini bile bile inkâr ederek ve hakka karşı da büyüklenerek **"onu alaya alırlardı."**

﴿ فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ۝٨ ﴾

8- Biz de bunlardan (senin kavminden) **çok daha güçlü olanlarını helâk ettik. Nitekim öncekilerin** (kıssalarından) **misaller daha önce geçmişti.**

8. **"Biz de bunlardan,"** şu senin kavminden **"çok daha güçlü olanlarını,"** yaptıkları işleri ve yeryüzündeki eserleri itibarıyla daha üstün olanlarını **"helâk ettik. Nitekim öncekilerin** (kıssalarından) **misaller daha önce geçmişti."** Yani onlara dair misaller ve haberler geçmiş ve bunlardan sizin için ibret olacak hususları, yalanlamaktan alıkoyacak yönleri açıklamışızdır.

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۝٩ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝١٠ ﴾

9- Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan kesinlikle 'Onları Aziz ve Alim (olan Allah) yarattı.' derler.

10- (İşte O yaratıcı) yeryüzünü size döşek kılan ve maksatlarınıza ulaşasınız diye de orada sizin için yollar var edendir.

9. Yüce Allah, müşriklerin durmunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki"** sen **"onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan kesinlikle 'Onları Aziz ve Alim** (olan Allah) **yarattı.' derler."**

Onları tek başına Allah yaratmıştır, bu konuda hiçbir ortağı yoktur. O, Aziz'dir; bütün mahlukat O'nun izzeti ve kudreti önünde itaatle boyun eğmiştir. Alim'dir; gizli ve açık, ilkiyle sonuncusuyla tüm işleri bilendir. Onlar bunu itiraf edip kabul ettiklerine göre O'nun evladı olduğunu, eşi ve ortağı bulunduğunu nasıl söylerler? Nasıl olur da O'na, hiçbir şey yaratamayan, rızık veremeyen, öldüremeyen, diriltemeyen varlıkları ortak koşarlar?

10. Daha sonra Yüce Allah, kudretinin ve nimetinin kemaline delil olarak kulları için bir döşek gibi yaydığı, onlara istedikleri her işi yapma imkânı verdiği bir yerleşim yeri kıldığı yeryüzünü belirterek şöyle buyurmaktadır: "(İşte O yaratıcı) **yeryüzünü size döşek kılan ve maksatlarınıza ulaşasınız diye de orada sizin için yollar var edendir."** Birbirine bitişik sıra dağlar arasında dağların ötesindeki yerlere gidebileceğiniz şekilde geçitler yaratmıştır. Tâ ki o yollarda yürüyesiniz, kaybolmayasınız ve bunlardan ibret alıp öğüt çıkartarak doğru yolu bulasınız.

﴿ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ۝١١ ﴾

11- Gökten belli bir ölçü ile su indiren O'dur. Nitekim Biz, o suyla ölü haldeki bir beldeye hayat veririz. İşte siz de bu şekilde (diriltilip kabirlerinizden) **çıkarılacaksınız.**

11. **"Gökten belli bir ölçü ile su indiren O'dur."** Bu ölçü değişmez; ne artar ne eksilir. Aynı şekilde o, tam kulların ihtiyacını karşılayacak kadardır. Öyle ki o, fayda sağlamayacak kadar az da değildir; kullara ve toprağa zararlı olacak kadar çok da değildir.

Aksine Yüce Allah, bu suyla kullarının imdadına yetişir, beldeleri darlık ve sıkıntıdan kurtarır. Bundan dolayı **"Nitekim Biz, o suyla ölü haldeki bir beldeye hayat veririz,"** yani ölümünden sonra diriltiriz, buyurmaktadır.

"İşte siz de bu şekilde (diriltilip kabirlerinizden) **çıkarılacaksınız."** O hareketsiz ve ölü araziyi suyla canlandırdığı gibi, sizi de Berzahtaki sürenizi tamamladıktan sonra, amellerinizin karşılığını vermek üzere böylece diriltecektir.

﴿ وَٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْفُلْكِ وَٱلْأَنْعَٰمِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Bütün çiftleri yaratan ve sizin için bineceğiniz gemiler ve ehlî hayvanlar var eden O'dur.

12. "Bütün çiftleri," gerek yerden bitenlerde gerek sizin kendinizde gerekse de henüz sizin bilmediğiniz nice şeyde; gece, gündüz, sıcak, soğuk, erkek, dişi vb. tüm varlık türlerini **"yaratan ve sizin için bineceğiniz gemiler,"** rüzgarla çalışan yelkenliler olsun, buharlı gemiler olsun denizde yol alan araçlar **"ve ehlî hayvanlar var eden O'dur."**

﴿ لِتَسْتَوُۥا۟ عَلَىٰ ظُهُورِهِۦ ثُمَّ تَذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا ٱسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا۟ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾ وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

13- Ki böylece onların sırtlarına/güvertelerine çıkıp kurulasınız, sonra onların üzerine yerleşince de Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: 'Bunları bize amade kılan (Allah), **her türlü eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi.'**

14- 'Şüphesiz biz, Rabbimize döneceğiz.'

13. "Ki böylece onların sırtlarına/güvertelerine çıkıp kurulasınız." Bu buyrukla hem hayvanların sırtları hem de gemilerin sırtı kastedilmektedir. Yani onlar üzerine yerleşesiniz, **"sonra onların üzerine yerleşince de Rabbinizin nimetini,"** bunları size ihsan edenin nimetini itiraf edip **"hatırlayasınız"** ve böylelikle O'na övgülerde bulunasınız **"ve şöyle diyesiniz: 'Bunları bize amade kılan** (Allah), **her türlü eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi.'"**

Yani O, bizlere gemileri ve davarları amade kılmasaydı biz bunlara güç yetiremezdik. Ancak Yüce Allah, lütuf ve keremiyle bunları bize amade kılmış, boyun eğdirmiş ve onları elde etmenin yollarını kolaylaştırmıştır. Bundan maksat, Yüce Allah'ın, sözünü ettiği nimetleri kullarına ihsan etme sıfatına sahip olan o yüce Rabbin, ibadete yegane hak sahibi olduğunu, yalnız O'na boyun bükülüp yalnızca O'na secde edilmesi gerektiğini beyan etmektir.

[14. "Şüphesiz biz, Rabbimize döneceğiz." Yine şöyle de diyesiniz: Şüphe yok ki bizler, ölümümüzden sonra Rabbimize dönecek, O'nun huzuruna varacağız.][19]

﴿ وَجَعَلُوا۟ لَهُۥ مِنْ عِبَادِهِۦ جُزْءًا ۚ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ ٱتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَىٰكُم بِٱلْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَن يُنَشَّؤُا۟ فِى ٱلْحِلْيَةِ وَهُوَ فِى ٱلْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا۟ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ ٱلَّذِينَ هُمْ عِبَٰدُ ٱلرَّحْمَٰنِ إِنَٰثًا ۚ أَشَهِدُوا۟ خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَٰدَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱلرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَٰهُم ۗ مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

15- Onlar, kullarından kimisini O'nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.

16- Demek O, yarattıkları içinden kızları (evlat) **edindi de size ayrıcalık tanıyarak oğulları size ayırdı, öyle mi?**

17- Halbuki onlardan biri, Rahman'a isnat ettiği o (kız çocuğu) **ile müjdelenince yüzü simsiyah kesilir de içi gam ve kederle dolar.**

18- Zinet içinde yetiştirilen ve tartışma sırasında meramını ifade edemeyen (kızları) **mı** (ona yakıştırıyorlar)?

19- Onlar, Allah'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Onların yaratılışlarına şahit mi olmuşlar? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve (ondan dolayı) **sorgulanacaklardır.**

20- Yine onlar dediler ki: 'Eğer Rahman dileseydi biz o (putlara) **ibadet etmezdik.' Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, ancak asılsız zanlarda bulunuyorlar.**

19 Müellif, bu ayetin tefsirine yer vermediği için burası *et-Tefsiru'l-Muyesser*'den nakledilmiştir.

15. Yüce Allah, kendisine evlat isnad eden müşriklerin söyledikleri çirkin sözleri haber vermektedir. Oysa O tektir, Samed'dir, eş de edinmemiştir, evlat da. Hiç kimse de O'na denk değildir. Onların bu iddiaları birkaç bakımdan batıldır:

1. Bütün mahlukat O'nun kullarıdır. Kul olmak ise evlat olmaya aykırıdır.

2. Evlat, babasından bir parçadır. Yüce Allah ise yarattıklarından ayrıdır. Sıfatlarında ve niteliklerinde onlardan tamamıyla farklıdır. Evlat babasının bir parçası olduğundan dolayı Yüce Allah'ın evladının olması imkânsızdır.

16. 3. Onlar meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia ederler. Bilindiği gibi kızlar, erkeklerden daha zayıftır. O halde Allah nasıl olur da kızları kendine alır da erkek çocukları onlara tahsis eder ve bu konuda onlara üstünlük verir? Zira o takdirde onlar bu hususta Allah'tan daha üstün olurlar! Yüce Allah ise bundan çok yüce ve münezzehtir.

17. 4. Onların Allah'a nispet ettikleri tür olan kızlar, onlara göre çocuklar içinde en düşük ve kendilerince en hoşlanılmayanıdır. O kadar ki onlar, kız çocuklarından tiksindikleri için, **"onlardan biri, Rahman'a isnat ettiği o** (kız çocuğu) **ile müjdelenince yüzü simsiyah kesilir de içi gam ve kederle dolar."** Bu ise onun, böyle bir evladı istemediği, ondan hoşlanmadığı ve ondan nefret ettiği içindir. Peki, hoşlanmadıkları şeyi nasıl olur da Allah'a nispet eder ve yakıştırırlar?

18. 5. Kızlar; hem vasıf hem de konuşma ve meramını ifade etme itibarıyla daha eksik konumdadırlar. Bundan dolayı Yüce Allah, güzelliğinin tamamlanması için kendi dışında kalan harici şeylerle güzelleştirilmek suretiyle **"zinet içinde yetiştirilen ve"** kişinin söyleyeceği sözü açıklamasını gerektiren **"tartışma sırasında meramını ifade edemeyen,"** delillerini açıklayamayan ve içindeki maksatları dile getiremeyenleri **"mi"** Allah'a nispet ediyorlar? Bu nasıl olur?

19. 6. Onlar, **"Allah'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."** Allah'ın mukarreb/yakınlaştırılmış kulları olan meleklere karşı küstahça bir iddiada bulunarak onları ubûdiyet/kulluk ve Allah'ın önünde boyun bükme mertebesinden, Allah'ın özelliklerinden birinde O'na ortak olma mertebesine yükselttiler. Daha sonra da onları erkeklik mertebesinden dişilik mertebesine indirdiler. Kendisi hakkında yalan iddialarda bulunarak peygamberlerine karşı inatlaşanların çelişkilerini açıkça ortaya koyan Allah'ın şanı ne yücedir?

7. Yüce Allah, onların, melekleri yaratmasına tanık olmadıklarını belirterek onların görüşlerini reddetmektedir. Peki, hakkında hiçbir bilgileri olmadığı herkes tarafından bilinen bir hususta nasıl böyle konuşabiliyorlar? Böyle bir tanıklık

yapmalarından dolayı mutlaka sorgulanacaklar, bu tanıklık aleyhlerine yazılacak, bundan dolayı da cezalandırılacaklardır.

20. Yüce Allah'ın **"Yine dediler ki: Eğer Rahman dileseydi biz onlara ibadet etmezdik."** buyruğuna gelince; onlar, bu sözleriyle meleklere ibadet etmelerine Allah'ın dilemesini delil göstermişlerdir.

Müşrikler hep böyle bir delile başvuragelmişlerdir. Ancak bu, hem aklen hem de dinen tamamıyla geçersizdir. Aklı başında hiç kimse, kaderi delil göstermeyi kabul etmez. Herhangi bir konuda böyle bir yol izlese de bu konuda ayağını sağlam bir şekilde yere basamaz, sürekli bunu devam ettiremez.

Dinen de Yüce Allah böyle bir şeyi delil göstermeyi batıl saymış ve böyle bir delil getirmeyi yalnızca kendisine ortak koşanların ve peygamberlerini yalanlayanların sözü olarak bize nakletmiştir. Şanı Yüce Allah, kullara karşı delili ortaya koymuştur ve geriye hiçbir kimsenin O'na karşı getirecekleri hiçbir delil ve bahane kalmamıştır. Bundan dolayı Yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır: **"Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak asılsız zanlarda bulunuyorlar."** Hiçbir delili olmayan tahminlerde bulunuyor ve gelişigüzel iddialar ortaya atıyorlar.

﴿ أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا مِّن قَبْلِهِۦ فَهُم بِهِۦ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوٓا۟ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

21- Yoksa Biz onlara bu (Kur'ân'dan) **önce bir kitap vermişiz de onlar** (bu konuda) **ona mı dayanıyorlar?**

22- Hayır, aksine onlar, 'Biz, atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz onların izinden gitmekteyiz.' derler.

21. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa Biz onlara bu** (Kur'ân'dan) **önce bir kitap vermişiz de onlar** (bu konuda) **ona mı dayanıyorlar?"** Bu kitap mı onlara davranışlarının yerinde olduğunu, sözlerinin doğru olduğunu haber vermektedir? Durum hiç de öyle değildir. Zira Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i onlara korkutucu ve uyarıcı olmak üzere göndermiştir ve onlara ondan başka herhangi bir uyarıcı da gelmemiştir. Yani onların, iddialarına ne aklî ne de naklî delilleri vardır. İki türden delil de olmadığına göre geriye batıldan başka bir şey kalmıyor.

22. Evet, onların bu konuda delil diye ileri sürdükleri oldukça çok cılız bir dayanakları vardır. O da kâfir olan sapık atalarını taklit etmeleridir. Atalarını taklit etmelerini ileri sürerek peygamberlerin davetini terk etmektedirler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, aksine onlar, 'Biz, atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz onların izinden gitmekteyiz.'** Yani bundan dolayı biz, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiğine uymayız **"derler."**

﴿ وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا وَجَدۡنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٖ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقۡتَدُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Senden önce hangi şehre bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içinde şımarmış elebaşları da aynı bu şekilde, 'Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz, onların izine uymaktayız.' demişlerdir.

23. "Senden önce hangi şehre bir uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın refah içinde şımarmış elebaşları," yani nimetlere dalıp gitmiş, dünyalığın azdırdığı, malların gaflete düşürdüğü ve hakka karşı büyüklük taslayan ileri gelenleri **"aynı bu şekilde, 'Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve şüphesiz biz, onların izine uymaktayız.' demişlerdir."** Yani onların bu sözleri söylemeleri, yeni ve görülmedik bir şey değildir. Bu sözleri ilk söyleyenler de onlar değildir.

Bu, sapık müşriklerin, sapık atalarını taklit ederek bunu delil diye ileri sürmelerindeki maksatları, hakka ve hidâyete uymak değildir. Bu, katıksız bir taassup olup kasıtları, izlemekte oldukları bâtılı desteklemektir. Bu yüzden her peygamber, bu batıl ve geçersiz gerekçeyle karşılarına çıkanlara şöyle demişlerdir:

﴿ ۞ قَٰلَ أَوَلَوۡ جِئۡتُكُم بِأَهۡدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمۡ عَلَيۡهِ ءَابَآءَكُمۡۖ قَالُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- (O uyarıcı onlara,) 'Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı (onlara uyacaksınız)?" **dediğinde onlar, 'Şüphesiz biz, sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz.' dediler.**

24. "Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı (onlara uyacaksınız)?" Hidâyete ulaşmak için bana uymayacak mısınız? **"dediğinde onlar, 'Şüphesiz biz, sizinle gönderilen şeyleri inkâr**

ediyoruz.' dediler." Böylelikle onların hakka ve hidâyete tâbi olmak istemedikleri, asıl maksatlarının batılın ve hevânın ardından gitmek olduğu anlaşılmaktadır.

﴿ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Biz de onlardan intikam aldık. Yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!

25. "Biz de," onlar, bu batıl şüphelerine dayanarak hakkı yalanlayıp reddettikleri için **"onlardan intikam aldık. Yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!"** O halde insanlar, yalanlamalarını sürdürmekten sakınsınlar. Yoksa öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri onların başına da gelir.

﴿ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٞ مِّمَّا تَعۡبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهۡدِينِ ﴾

26- Hani İbrahim, babasına ve kavmine, 'Gerçekten ben sizin ibadet ettiğiniz şeylerden uzağım.' demişti.

27- 'Ancak beni yaratan müstesnâ. Gerçekten O, bana yol gösterecektir.'

26. Yüce Allah, Kitap ehlinin de, müşriklerin de kendisine mensup olduklarını ileri sürdükleri ve hepsinin de yolundan gittiklerini iddia ettikleri Halil İbrahim *aleyhisselam*'ın zürriyetine miras bıraktığı dini hakkında bilgi vererek şöyle buyurmaktadır: **"Hani İbrahim"** Allah'tan başka varlıkları ilâh edinip onlara tapan ve onlara yakınlaşmaya çalışan **"babasına ve kavmine, 'Gerçekten ben sizin ibadet ettiğiniz şeylerden uzağım.' demişti."** Yani onlara buğzediyorum, bunlara ibadet edenlerden uzaklaşıyor ve onlara düşmanlık besliyorum.

27. "Ancak beni yaratan müstesnâ," ben O'nu dost edinirim, **"Gerçekten O bana yol gösterecektir,"** hakkı bilmeye ve hak gereğince amel etmeye beni ileteceğini umarım. O, beni yarattığı, hem bedenimi hem de dünyamı ıslah edecek şekilde işlerimi çekip çevirdiği gibi dinimi ve âhiretimi ıslah edecek şeylere de beni iletecektir.

﴿ وَجَعَلَهَا كَلِمَةَۢ بَاقِيَةٗ فِي عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- O, bu (tevhid davetini) **belki ona dönerler diye kendisinden sonra gelecekler arasında ebedî kalacak bir söz olarak bıraktı.**

28. "O, bu (tevhid davetini)," yani güzel hasletlerin anası ve temeli olan, ibadeti yalnızca Yüce Allah'a ihlâsla yapıp onun dışındaki mabudlara ibadet etmekten uzaklaşmak şeklindeki övülmeye değer hasleti, **"belki"** ona **"dönerler diye kendisinden sonra,"** zürriyeti yani soyundan **"gelecekler arasında ebedî kalacak bir söz olarak bıraktı."**

Çünkü bu davet, ondan yaygınlık kazanmıştır. O, soyundan gelenlere bunu vasiyet etmiştir, İshak ile Yakub da aynı şekilde onu oğullarına vasiyet etmişlerdir. O bakımdan bu tevhid daveti, ondan öğrenilerek yaygınlık kazanmıştır.

Nitekim Yüce Allah, **"Kendini bilmezden başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirebilir?"** şeklinde başlayan ayetlerde bunu ifade etmektedir. (el-Bakara, 2/130 vd)

Böylece bu tevhid sözü, onun soyunda varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ta ki nimetlere kavuşarak şımarıp azgınlaşma aralarında başgösterinceye kadar:

﴿ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Doğrusu Ben bunları da, babalarını da (dünya nimetlerinden) **faydalandırdım. Nihayet kendilerine hak ve apaçık/açıklayıcı bir peygamber geldi.**

29. "Doğrusu Ben, bunları da, babalarını da" türlü arzu ve şehvetlerle **"faydalandırdım."** Nihâyet onların amaçları ve nihaî maksatları bunlar oldu. Bunlara karşı kalpten duydukları sevgi artıp durdu ve sonunda bu, onlarda köklü bir vasıf halini aldı, kökleri ta derinlere varan inanç şekline büründü.

"Nihayet kendilerine" herhangi bir şüphe, tereddüt ve karışıklığın söz konusu olmadığı **"hak ve"** risaleti apaçık olan, gerek ahlâkı, gerek mucizeleri, gerek getirdikleri, gerekse de önceki peygamberlerin onu tasdik etmesiyle hem de bizzat onun kendi davetiyle risâletinin/rasûl olduğunun delilleri apaçık ortada olan **"apaçık/açıklayıcı bir peygamber geldi."**

﴿ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- Ama hak onlara gelince, 'Bu bir sihirdir ve biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz.' dediler.

31- Yine, 'Bu Kur'ân, iki şehrin birinden olan ulu bir adama indirilmeli değil miydi?' dediler.

32- Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar?! Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık ve birbirlerine iş gördürsünler diye onların bir kısmını diğer bir kısmına derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti ise onların toplayıp biriktirdiklerinden çok daha hayırlıdır.

30. Asgari seviyede bir dinî inancı ve aklı bulunan kimsenin kabul etmesi ve kendisine bağlanması gereken **"hak onlara gelince, 'Bu bir sihirdir ve biz onu kesinlikle inkâr ediyoruz.' dediler."** Bu ise inatlaşmanın ve hakka karşı ayrılıkçı bir tutum takınmanın en ileri şeklidir. Onlar, bu haktan yüz çevirmekle yetinmemiş, hatta onu bile bile inkâr etmekle de kalmamış, bir de ona çok çirkin bir şekilde dil uzatmışlardır. Onu ancak insanların en kötülerinin ve en büyük iftiracılarının ortaya attığı batıl bir sihir seviyesinde değerlendirmişlerdir. Böyle bir iftirada bulunmaya onları iten ise Yüce Allah'ın kendilerini ve atalarını faydalandırdığı nimetler dolayısıyla azgınlaşmalarıdır.

31. "Yine" doğru çalışmayan akıllarından hareketle Yüce Allah'a karşı akıl verme küstahlığını göstererek şöyle demişlerdir: **"Bu Kur'ân iki şehrin birinden olan ulu bir adama indirilmeli değil miydi?"** Yani Velid b. Muğire vb. gibi ya Mekke ahalisi tarafından ulu kabul edilen ve saygı gören bir kişiye ya da Taif halkı tarafından ulu kabul edilen bir kişiye indirilmeli değil miydi?

Yüce Allah, onların bu tekliflerini reddederek şöyle buyurmaktadır:

32. "Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar?" Allah'ın rahmetinin hazinedarları onlar mıdır? Bu hazineleri idare etmek onların elinde midir ki nübüvvet ve risaleti dilediklerine verip dilediklerine vermemezlik edecekler?

"Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık ve birbirlerine iş gördürsünler diye" dünya hayatında **"onların bir kısmını diğer bir kısmına derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti ise onların"** dünyalıklardan **"toplayıp biriktirdiklerinden çok daha hayırlıdır."**

Kulların dünya geçimliği ve dünyevî rızıkları, Allah'ın elinde olduğuna, kulları arasında bunları O'nun paylaştırdığına, hikmetine göre dilediğinin rızkını

genişletip dilediğininkini daralttığına göre; dinî rahmetinin en üstün mertebesi olan nübüvvet ve risaletin O'nun elinde olması öncelikle söz konusudur. Zira peygamberliği kime vereceğini Allah daha iyi bilir.

Böylelikle onların akıl vermelerinin ve sundukları teklifin boş ve geçersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bütün işlerin idaresi -dinî veya dünyevî- yalnız Allah'ın elindedir. Bu, onların elinde hiçbir yetkileri olmayan bir konudaki bu tekliflerinde hatalı olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla böyle bir teklif, sadece onların zalimliklerinden ve hakkı reddetmelerinden kaynaklanmaktadır.

"Bu Kur'ân, iki şehrin birinden olan ulu bir adama indirilmeli değil miydi?" sözlerine gelince şâyet onlar, layık olanın kim olduğunu anlayabilselerdi ve kişilerin hem Yüce Allah nezdinde hem de insanlar nezdinde yüksek konumlara sahip olacakları sıfatların ne olduğunu bilselerdi, hiç şüphesiz Abdulmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in içlerindeki en büyük şahsiyet, en üstün, en değerli, aklı en mükemmel, ilmi en bol, görüşü en ileri, en kararlı, ahlâkı en mükemmel, merhameti en geniş, şefkati en bol, hidâyeti en ileri seviyede ve en takvâlı kişi olduğunu elbette anlarlardı. Zira o, mükemmellik dairesinin odak noktasıdır. Yiğit kimselerin vasıflarının en ileri derecesi ondadır. Hiç şüphesiz o, kayıtsız ve şartsız âlemin en üstün şahsiyetidir. Bunu onun dostları da, düşmanları da bilir. Ancak sapıtanlar ve bile bile inkâr edenler müstesnâ. O halde müşrikler, nasıl olur da onun kesip attığı bir tırnak bile olamayacak kimseleri ondan üstün görebiliyorlar?

Tapınmak, dua etmek ve yakınlaşmak için bir putu, ağacı ya da taşı ilah seçecek kadar akıldan fikirden yoksun kimseleri nasıl ona tercih edebiliyorlar?! Zira bu ilahları; zarar da, fayda da veremeyen, kimseye bir bağışta bulunma yetkisi olmayan, üstelik kendilerine tapanların sırtında bir yük olan ve üstelik kendi işlerini görecek kimselere ihtiyaçları olan aciz varlıklardır. O halde böyle bir tercih, delilerden/akılsızlardan başkasına yakışır mı? Bu vasfa sahip bir kimse nasıl olur da ulu bir kişi olarak görülebilir? Yahut böylesi nasıl olur da rasûllerin sonuncusu ve Adem soyunun efendisi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'den üstün görülebilir? Ama kâfirler akıllarını kullanmazlar.

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın dünya hayatında kullarının bazısını bazısına üstün kılmasındaki hikmete de dikkat çekilmekte ve bu hikmet, **"birbirlerine iş gördürsünler diye"** şeklinde açıklanmaktadır. Yani onların kimisi, kimisini birtakım işlerde, mesleklerde, sanatlarda çalıştırsın diye. Şâyet bütün insanlar,

eşit zenginlikte olsalardı ve birinin diğerine ihtiyacı olmasaydı, onların maslahat ve menfaatlerinin pek çoğu gerçekleşmezdi.

Yine bu buyrukta Yüce Allah'ın, dinî nimetinin dünyevî nimetinden daha hayırlı olduğuna da delil vardır. Nitekim bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: **"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte yalnız bunlarla sevinsinler. Bu, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır."** (Yunus, 10/58)

﴿ وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ۚ وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْـَٔاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ ﴾

33- Eğer insanlar (küfür üzere birleşmiş) **tek bir ümmet olmayacak olsalardı, Rahman'ı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını ve üzerine çıktıkları merdivenleri gümüşten yapardık.**

34- Evlerinin kapılarını ve yaslandıkları tahtlarını da...

35- Ve zinetlere (boğardık onları). **Ne var ki bunların hepsi, dünya hayatının** (geçici) **menfaatinden başka bir şey değildir. Âhiret ise Rabbin nezdinde takvâ sahiplerine aittir.**

33. Yüce Allah, nezdinde dünyanın hiçbir değer taşımadığını ve eğer kulları üstündeki her şeyden değerli olan lütuf ve rahmeti olmasaydı dünya hayatının nimetlerini kâfirlere çok büyük çapta vereceğini, öyle ki **"Rahman'ı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını ve üzerine,"** evlerinin çatılarına **"çıktıkları merdivenleri gümüşten"** yapacağını haber vermektedir.

34-35. "Evlerinin kapılarını ve yaslandıkları tahtlarını da" gümüşten yapardık. Onlara ayrıca pek çok zinet eşyası da verirdik. Yani dünyayı onlara çeşitli ziynetlerle süsler, arzuladıkları şeyleri onlara verirdik. Ancak bunu yapmayışının sebebi, kullarına olan rahmetidir. Zira onlar bu durumda dünya sevgisi dolayısıyla küfre ve çokça masiyet işlemeye koşuşurlardı.

Bu buyrukta şuna delil vardır: Yüce Allah, kulların maslahatına olmak üzere bazı dünyevî hususları genel ya da özel olarak vermeyip engeller.

Ayrıca dünyanın Allah nezdinde bir sivrisinek kanadı kadar dahi değeri yoktur. Sözü edilen bütün bu şeyler, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Bunlardan alınacak hevesler, kursakta kalmaya mahkûmdur ve fanidir.

Allah nezdinde ise âhiret, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmak suretiyle Rablerine karşı takvâlı olanlar için elbette daha hayırlıdır. Çünkü âhiretin nimetleri, her bakımdan tam ve mükemmeldir. Cennette canların çektiği ve gözlerin zevk alacağı şeyler vardır. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Bu iki yurt arasındaki fark, gerçekten de çok büyüktür!

﴿ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ ﴾

36- Kim Rahmân'ın Zikrini/Kur'ân'ı görmezden gelirse Biz, ona bir şeytan musallat ederiz de artık o, onun arkadaşı olur.

36. Yüce Allah, zikrinden yüz çeviren kimselere vereceği büyük cezayı beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"Kim Rahman'ın Zikrini,"** Kur'ân-ı Azimi **"görmezden gelirse,"** ondan yüz çevirir ve uzak dururs**a "Biz, ona bir şeytan musallat ederiz."**

Kur'ân-ı Kerîm, Rahman olan Allah'ın kullarına ihsan ettiği en büyük rahmettir. Bu rahmeti kabul eden, en hayırlı bağışı kabullenmiş, en üstün hedef ve maksatları gerçekleştirmiş olur. Ondan yüz çevirip reddeden kimse ise öyle bir zarara uğramış olur ki artık bundan sonra ebediyen mutlu olamaz. Üstelik Rahman, ona oldukça azgın bir şeytanı musallat kılar.

Bu şeytan, hep onunla birlikte olur, ona arkadaşlık eder, boş vaatlerde bulunur, onu hayallere daldırır ve günahlara sürükler.

﴿ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- O (şeytanlar)**, onları doğru yoldan alıkoyarlar, onlar ise kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.**

37. "O (şeytanlar)**, onları"** dosdoğru **"yoldan"** ve dosdoğru dinden **"alıkoyarlar, onlar ise"** şeytanın batılı kendilerine süslü ve güzel göstermesi, onların da haktan yüz çevirmeleri dolayısıyla **"kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar."** Bu iki neden, işte bu sonucu doğurur.

"Böyle bir kimse hidâyette olmasa da hidâyet üzere olduğunu sandığı için acaba mazur görülebilir mi?" denilecek olursa şöyle cevap verilir: Cehaletlerinin kaynağı, hidâyete erme imkânları olduğu halde bile bile Allah'ın Zikrinden/

Kur'ân'dan yüz çevirmek olan bu ve benzeri kimselerin mazeretleri kabul edilmez. Çünkü bunlar imkanları olmasına rağmen hidâyete iltifat etmemişler ve bâtıla yönelmişlerdir. Esas suç ve günah, onların bu yaptığıdır.

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا قَالَ يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ بُعْدَ ٱلْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ ٱلْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ ﴾

38- Nihâyet o, huzurumuza geldiğinde (şeytan arkadaşına) **şöyle diyecek: 'Keşke benimle senin aran, doğu ile batı arası kadar uzak olsaydı. Zira sen ne kötü bir arkadaşmışsın!'**

38. Allah'ın zikrinden yüz çeviren kimsenin dünya hayatındayken şeytan ile olan hali yukarıda geçti. O, sapıklık ve azgınlık içindedir ve hakikatleri tersyüz görmektedir.

Âhirette Rabbinin huzuruna geleceği zamandaki durumuna gelince; bu çok daha kötüdür. Zira sonu, pişmanlık, yürek acısı, hiçbir şekilde hafiflemeyecek bir keder ve şeytan arkadaşıyla ipleri koparma olacaktır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Nihâyet o, huzurumuza geldiğinde** (şeytan arkadaşına) **şöyle diyecek: 'Keşke benimle senin aran, doğu ile batı arası kadar uzak olsaydı. Zira sen ne kötü bir arkadaşmışsın!'"** Nitekim Yüce Allah bir yerde de şöyle buyurmaktadır: **"O gün** (her) **zalim, ellerini ısırıp 'Keşke peygamberle birlikte hak yolu tutmuş olsaydım.' der. Eyvah bana, keşke filanı dost edinmeseydim! Andolsun ki bana geldikten sonra beni Zikir'den o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız bir halde ortada bırakır."** (el-Furkan, 25/27-29)

﴿ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

39- (Dünyada) **zulme saptığınız için bugün azapta ortak olmanız, size hiçbir fayda sağlamayacaktır.**

39. Yani Kıyamet gününde sizin, dostlarınızla ve şeytan arkadaşlarınızla ortaklaşa azap görmenizin size hiçbir faydası olmayacaktır.

Zira siz zulümde de ortaktınız, onun cezasında ve azabında da ortak olacaksınız. Aynı şekilde musibetinizin ortak oluşu dolayısıyla birbirinizden teselli bulma imkanınız da olmayacak. Çünkü musibet, eğer dünyada meydana gelir ve ona uğrayanlar ortaklaşırlarsa bu musibet, nispeten onlara hafif gelir ve biri diğerinin musibetini görerek teselli bulur. Âhiretteki musibet ise her türlü cezayı birlikte

ihtiva eder ve orada asgari bir huzur yoktur. Böyle bir teselliden kaynaklanacak rahat da yoktur. Rabbimiz! Senden esenlik ve rahmetinle bize rahat ve huzur ihsan etmeni dileriz.

﴿ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ ﴾

40- O sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut körlere ve apaçık bir sapıklık içerisinde bulunanlara doğru yolu sen mi göstereceksin?

40. Yüce Allah, Rasûlünü inkarcıların, çağrısını kabul etmeyişlerine karşı teselli ederek onlarda bir hayır bulunmadığını ve onların kendilerini hidâyete iletecek bir ruh temizliğine sahip olmadıklarını belirtmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"O" kulak vermeyen **"sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut"** görmezden gelen **"körlere ve"** sapık olduğunu bilip bundan hoşnut olarak **"apaçık bir sapıklık içerisinde bulunanlara doğru yolu sen mi göstereceksin?"** Sağır sesleri işitemediği gibi, kör de göremediği gibi, apaçık sapıklık içinde bulunan da hidâyete eremez.

Çünkü Zikir'den yüz çevirdikleri için fıtratları ve akılları bozulmuştur. Onlar, bozuk inançlar uydurmuş ve çok kötü vasıflara sahip olmuşlardır. Bu inanç ve vasıflar da onların hidâyet bulmalarına engel olur ve helâke gidişlerinin daha da artmasına yol açar.

Geriye böylelerinin ya dünyada ya da âhirette ibretli bir şekilde cezalandırılıp azaba uğratılmalarından başka bir seçenek kalmamaktadır. Bundan dolayı da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴾

41- Eğer seni (vefat ettirip içlerinden) **alıp götürsek bile Biz onlardan kesinlikle intikam alacağız.**

42- Yahut da onları tehdit ettiğimiz (azabı) **sana gösteririz. Zira Bizim onlara gücümüz yeter.**

41. "Eğer seni (vefat ettirip içlerinden) **alıp götürsek bile Biz onlardan kesinlikle intikam alacağız."** Yani onları tehdit edegeldiğimiz azabı sana göstermeden önce seni alsak da Bizim vermiş olduğumuz doğru habere dayanarak şunu bil ki; şüphesiz Biz onlardan intikam alacağız.

42. "Yahut da onları tehdit ettiğimiz (azabı) **sana gösteririz. Zira Bizim onlara gücümüz yeter."** Ancak o azabın öne alınması veya sonraya bırakılması, hikmetin gereğine bağlıdır.

İşte seninle bu inkarcıların durumu bundan ibarettir.

﴿ فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ ﴾

43- O halde sen, sana vahyolunana sarıl! Çünkü sen, dosdoğru bir yol üzeresin.

43. "O halde sen, sana vahyolunana," hem fiilen hem de sahip olunmasını emrettiği sıfatlara sahip olmak suretiyle, ona davet ederek, gerek bizzat kendine gerekse de başkalarına onun hükümlerini uygulamaya gayret ederek **"sarıl!"**

"Çünkü sen" Yüce Allah'a ve O'nun lütuf ve ihsan yurduna ulaştıran **"dosdoğru bir yol üzeresin."**

Bu da senin, sana vahyolunana daha çok sarılmanı ve onunla hidâyet bulmanı gerektirmektedir. Çünkü sen onun hak, adalet ve doğrunun ta kendisi olduğunu bildiğin için çok sağlıklı bir temel üzere binanı kuruyorsun. Senden başkaları ise binalarını şüphe, vehim, zulüm ve haksızlık üzere kurmaktalar.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

44- Şüphesiz o, hem senin hem de kavmin için bir şereftir/öğüttür. Yakında (ondan) **sorguya çekileceksiniz.**

44. "Şüphesiz o," yani bu Kur'ân-ı Kerîm **"hem senin hem de kavmin için bir şereftir/öğüttür."** Büyük bir övünç kaynağıdır, üstün bir değerdir. Kadri ölçülemeyecek ve gerçek niteliğiyle bilinemeyecek kadar büyük bir nimettir. Aynı şekilde bu Kitap, ihtiva ettiği dünyevî ve uhrevî hayırları hatırlatarak öğüt vermekte, sizi bunlara teşvik etmekte, diğer taraftan şerri de hatırlatıp ondan sakındırmaktadır.

"Yakında" ondan, onun gereğini yerine getirip de yüceldiniz ve ondan faydalandınız mı, yoksa gereğini yerine getirmediniz mi diye **"sorguya çekileceksiniz."** Eğer gereğini yerine getirmedinizse o sizin aleyhinize delil olacak ve siz bu nimete karşı nankörlük etmiş olacaksınız.

﴿ وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾ ﴾

45- Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor ki: Biz, Rahman'ın yanı sıra ibadet edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?

45. Böyle bir şey var mı ki müşriklerin bu hususta peygamberlerden birine uyduklarına dair ellerinde bir tür delil olmuş olsun?

Eğer sen, onlara bunu soracak ve durumları hakkında bilgi edinmek isteyecek olursan o peygamberlerden hiçbirinin Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeye davet ettiğini göremezsin. İlkinden sonuncusuna kadar bütün peygamberler, sadece Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeye çağırmışlardır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun ki Biz her ümmete, 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının.' diyen bir peygamber göndermişizdir."** (en-Nahl, 16/36)

Allah'ın gönderdiği her peygamber, "Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka hiçbir hak ilâhınız yoktur." demiştir. İşte bu, müşriklerin şirkleri için hiçbir dayanaklarının bulunmadığını, -ister sağlıklı aklî delil olsun, ister peygamberlerden gelmiş naklî bir delil olsun- hiçbir delillerinin olmadığını göstermektedir.

﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَقَالَ إِنِّى رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ ﴾

46- Andolsun Biz, Mûsâ'yı âyetlerimizle/mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. O da (onlara), **'Ben alemlerin Rabbinin Rasulüyüm/Elçisiyim.' dedi.**

47- Onlara âyetlerimizi/mucizelerimizi getirdiğinde onlar, bunlara gülüverdiler.

46. Yüce Allah, **"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor ki: Biz, Rahman'ın yanı sıra ibadet edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?"** buyurduktan sonra Mûsâ *aleyhisselam*'ın durumunu ve davetini beyan etmektedir. Çünkü onun daveti peygamberlerin davetleri arasında en ünlüsüdür ve Yüce Allah da ondan, Kitabında diğerlerine nazaran daha çok söz etmektedir. İşte bu bakımdan burada Mûsâ *aleyhisselam* ile Firavun'un durumunu belirterek şöyle buyurmuştur: **"Andolsun Biz, Mûsâ'yı,"** yılana dönüşen asa, çekirge, haşeratın gönderilmesi

vb. gibi getirdiklerinin doğruluğuna kat'î olarak delil olan **"âyetlerimizle/mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. O da** (onlara), **'Ben alemlerin Rabbinin Rasulüyüm/Elçisiyim.' dedi."** Böylelikle onları Rablerini kabule çağırdı, O'nun dışındakilere ibadet etmekten vazgeçmelerini emretti.

47. "Onlara âyetlerimizi/mucizelerimizi getirdiğinde onlar bunlara gülüverdiler." Yani onları red ve inkâr ettiler, zalimlik ederek ve büyüklenerek bunlarla alay ettiler.

﴿ وَمَا نُرِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ إِلَّا هِىَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا ۖ وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ ﴾

48- Onlara gösterdiğimiz her bir âyet/mucize, bir öncekinden daha büyüktü. Belki dönerler diye onları (dünyevî) **azaplara da uğrattık.**

48. Yani iman etmeyişleri, âyetlerdeki bir eksiklikten ve onların gereği kadar açık olmayışından ileri gelmiyordu. Onun için şöyle buyrulmaktadır: **"Onlara gösterdiğimiz her bir âyet/mucize, bir öncekinden daha büyüktü."** Yani sonra gösterdiğimiz mucize, ondan öncekinden daha büyüktü.

"Belki" şirk ve kötülükleri son bulur da İslâm'a **"dönerler"** ve boyun eğerler **"diye onları"** birbirinden ayrı ve apaçık âyetler/mucizeler olan çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gibi "(dünyevî) **azaplara da uğrattık."**

﴿ وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ ﴾

49- (Başlarına azap geldiğinde) şöyle diyorlardı: 'Ey sihirbaz! Sana verdiği söz uyarınca bizim için Rabbine dua et (de bu azabı kaldırsın)**! Gerçekten biz doğru yola gireceğiz.'"**

49. Üzerlerine azap indiği vakit **"şöyle dediler: Ey sihirbaz!"** Bu sözleriyle Mûsâ *aleyhisselam*'ı kastediyorlardı. Bunu ya onunla alay etmek için söylemişlerdir ya da onlara göre bu hitap, bir övgü hitabıdır. Kendileri ilim adamı saydıkları sihirbazlara hitap ettikleri şekilde ona hitap ederek ve böylece onu överek ona yalvardılar ve **"Sana verdiği söz uyarınca bizim için Rabbine dua et** (de bu azabı kaldırsın)**!"** Yani Yüce Allah'ın sana özel ihsanı, sana vermiş olduğu lütuf ve üstün mevki dolayısıyla üzerimizden azabı gidermesi için dua et.

"Gerçekten biz," Allah üzerimizden azabı giderirse **"doğru yola gireceğiz."**

﴿ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾ ﴾

50- Ama Biz azabı üzerlerinden kaldırınca da hemen verdikleri sözden cayıyorlardı.

50. Sözlerinde durmuyor, küfürlerini devam ettiriyorlardı. Bu, Yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir:

"Biz de onlara ayrı ayrı âyetler/mucizelere olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik. Fakat yine büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir topluluk idi. Üzerlerine azap çökünce, 'Ey Mûsâ, sana olan ahdi hürmetince bizim için Rabbine dua et! Şâyet bu azabı bizden kaldırırsan andolsun sana iman edeceğiz ve İsrailoğullarını da mutlaka seninle birlikte göndereceğiz.' dediler. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler!" (el-A'raf, 7/133-135)

﴿ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ ﴾

51- Firavun, kavmine seslenip şöyle dedi: 'Ey kavmim! Mısır'ın hakimiyeti ve alt tarafımdan akan şu nehirler benim değil mi? Görmüyor musunuz?'

52- 'Ben, değersiz ve neredeyse derdini bile anlatamayan şu adamdan daha üstün değil miyim?'

53- 'Hem ona altın bilezikler takılmalı yahut onun yanı sıra melekler gelmeli değil miydi?'

51. "Firavun," mülküyle aldanarak, malı ve askerleriyle azgınlaşarak, batılını ileri sürüp yücelik taslayarak **"kavmine seslenip şöyle dedi: 'Ey kavmim, Mısır'ın hakimiyeti ve alt tarafımdan akan şu nehirler benim değil mi?'"**

Bunların sahibi ve bunlarda tasarrufta bulunan ben değil miyim? Şu sarayların ve bahçelerin ortasında akan ve Nil'den ayrılıp gelen ırmaklar benim değil mi? Şu uçsuz bucaksız mülkü **"görmüyor musunuz?"**

Bu ifadeler, onun aşırı derecedeki cahilliğini göstermektedir. Çünkü o, kendi zatı dışındaki şeylerle övünmüş, kendisine ait olan övünülmeye değer vasıfları ve dosdoğru davranışlarıyla övünmemiştir.

52. "Ben, değersiz ve neredeyse derdini bile anlatamayan şu adamdan daha üstün değil miyim?" Kahrolasıca **"değersiz"** sözüyle, Kelimullah ve Allah nezdinde oldukça değerli olan İmran oğlu Mûsâ'yı kastediyordu. Yani ben aziz, güçlü ve kuvvetliyim, o ise zelil, değersiz ve hakirdir. Şimdi hangimiz üstün? Üstelik meramını da doğru dürüst açıklayamıyor. Çünkü dili açık ve anlaşılır değil! Asında bu bir kusur değildir. Yani bir kimse eğer içindekini sözlü olarak açıklayabiliyorsa konuşmakta zorlansa bile bu kusur olarak görülemez.

53. Daha sonra Firavun, **"Hem ona altın bilezikler takılmalı yahut onun yanı sıra melekler gelmeli değil miydi?"** dedi. Niçin Mûsâ, çeşitli süs eşyaları ve bileziklerle süslenmiş bir halde size gelmedi? Yahut niye melekler davetinde ona yardımcı olmuyor, onun söylediği sözleri desteklemiyor?

﴿ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- Böylece o, kavmini küçümsedi/akıllarını hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar, fâsık bir toplum idi.

54. "Böylece o, kavmini küçümsedi/akıllarını hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler." Firavun ortaya attığı bu şüphelerle onların akıllarıyla adeta alay etti. Zira onun ileri sürdüğü şüpheler, hiçbir değer taşımayan, hiçbir gerçekliği bulunmayan, hakka da, batıla da delil olmayacak şeylerdir. Onlara ancak kıt akıllılar rağbet eder. Mısır mülkünün Firavun'a ait olmasının ve ırmakların onun altından akmasının, onun haklı olduğunu göstermeye delil olacak tarafı neresidir? Mûsâ'ya uyanların azlığı, dilinin ağırlığı ve Allah tarafından altın bileziklerle süslenmemiş olması, onun getirdiklerinin batıl olduğuna nasıl delil olabilir?

Ancak Firavun, akıllarını hiçbir şekilde kullanmayan birtakım kimselere hitap ediyordu. Onlar da o, hak ya da batıl ne söylerse ona uyuyorlardı.

"Çünkü onlar, fâsık bir toplum idi." Fâsıklıkları sebebiyle Firavun gibi biri onlara musallat edildi; o da onlara şirki ve kötülüğü süslü ve güzel gösterdi.

﴿ فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾ ﴾

55- Nihâyet onlar Bizi gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık da hepsini suda boğduk.

56- Böylece onları (benzeri işler yapanlar için) **bir selef ve sonra gelenler için de** (ibretlik) **bir örnek kıldık.**

55. "Nihâyet onlar Bizi" yaptıkları işlerle **"gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık da hepsini suda boğduk."**

56. "Böylece onları (benzeri işler yapanlar için) **bir selef ve sonra gelenler için de"** ibret alanlar onlarla ibret alsınlar, öğüt alanlar da onların hallerinden öğüt alsınlar diye "(ibretlik) **bir örnek kıldık."**

﴿ ۞ وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًۢا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ ﴾

57- Meryem oğlu (İsa) **misal verilince senin kavmin ondan dolayı hemen sevinç çığlıkları atmaya başladı.**

58- Ve 'Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu?' dediler. O misali sana sırf tartışma olsun diye verdiler. Dahası onlar, kavgacı bir topluluktur.

57. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Meryem oğlu** (İsa) **misal verilince,"** yani Yüce Allah, ona ibadeti yasaklayıp ona ibadetin de tıpkı putlara ve Allah'a ortak koşulan varlıklara ibadet gibi olduğunu bildirince **"senin,"** seni yalanlayan **"kavmin ondan dolayı"** bu misal sebebiyle **"hemen sevinç çığlıkları atmaya başladı."** Yani sana olan düşmanlıklarını ortaya koyarak seslerini yükseltmeye, böylelikle getirdikleri delilleriyle galip geldiklerini ve üstünlük sağladıklarını iddia etmeye koyuldular.

58. "Ve 'Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu?' dediler" Kastettikleri İsa *aleyhisselam*'dır. Çünkü ona da, diğer tüm varlıklara da ibadet etmek yasaklanmıştır. Yine onlara ibadet edenlere yapılan tehdit de ortaktır. Zira bu konuda Yüce Allah'ın şu buyruğu nazil olmuştur: **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennem odunusunuz, siz oraya gireceksiniz."** (el-Enbiyâ, 21/98)

Onların haksız yere getirdikleri zalimce delillerinin açıklaması şöyledir: Onlar dediler ki: Ya Muhammed, biz de sen de, şunu kabul ediyoruz: İsa, Allah'ın yakın kullarındandır. Onun güzel bir âkıbeti vardır. Peki, Allah'tan başka bütün mabud-

lara ibadeti yasaklarken bizim mabudlarımızla onu niye eşit tuttun? Senin delilin batıl olmasaydı böyle bir çelişkiye düşmez ve **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennem odunusunuz, siz oraya gireceksiniz."** demezdin.

Onlara göre bu âyet-i kerimedeki ifade, hem putlarını hem de İsa *aleyhisselam*'ı kapsamaktadır. Buna göre bu bir çelişkidir ve delilin çelişkili olması da batıl olduğunu gösterir.

İşte onların delil gördükleri ve ondan dolayı sevinç çığlıkları attıkları ve birbirlerini tebrik edercesine ileri sürdükleri şey, bundan ibarettir.

Yüce Allah'a hamdolsun ki bu, şüphelerin en zayıfı ve en çürüğüdür. Çünkü Yüce Allah'ın Mesih İsa'ya ibadetle putlara ibadeti yasaklamış olmasının sebebi, ibadetin yalnızca Yüce Allah'ın hakkı oluşundan dolayıdır. Ne mukarreb melekler ne mürsel peygamberler ne de onların dışındaki bir varlık, ibadet edilmeye layıktır. Dolayısıyla İsa *aleyhisselam*'a ibadetle başka varlıklara ibadeti eşit şekilde yasaklamanın şüpheyi gerektirecek bir yanı yoktur. İsa *aleyhisselam*'ın üstün kılınması ve onun, Rabbi nezdinde yakın bir kul olması, bu konuda onunla diğer mabudlar arasında (mabud olarak görülme bakımından) herhangi bir fark olmasını gerektirmez.

Zira o, ancak Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği bir kuldur:

﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَٰهُ مَثَلًا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾ ﴾

59- O, ancak kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğullarına misal kıldığımız bir kuldur.

59. "O ancak kendisine nimet," nübüvvet, hikmet, ilim ve amel **"verdiğimiz ve İsrailoğullarına,"** babasız olarak var edildiği için, kendisi vasıtasıyla Yüce Allah'ın kudretini anlayabilecekleri şekilde **"misal kıldığımız bir kuldur."**

Yüce Allah'ın **"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptığınız şeyler de cehennem odunusunuz, siz oraya gireceksiniz."** (el-Enbiya, 21/98) buyruğunu ileri sürerek yapılan itiraza üç açıdan cevap verilebilir:

1. Öncelikle Yüce Allah'ın, **"siz de, Allah'tan başka taptığınız şeyler de"** buyruğunda geçen (ve "şey" diye tercüme edilen) "ما" kelimesi, Arapça'da akıl sahibi olmayan varlıklar için kullanılır. Dolayısıyla bunun kapsamına Mesih *aleyhisselam* ve benzerleri girmez.

2. Bu ayetteki itap, Mekke ve çevresinde bulunan müşriklere yöneliktir. Onlar ise İsa'ya değil sadece putlara ve heykellere tapıyorlardı.

3. Yüce Allah, bu âyet-i kerimeden sonra şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan** (cehennemden) **uzak tutulacaklardır."** (el-Enbiyâ, 21/101) Şüphesiz ki İsa, diğer peygamberler ve Allah'ın diğer dostları, bu âyet-i kerimenin kapsamına girmektedir.

﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَٰٓئِكَةً فِى ٱلْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾

60- Eğer dileseydik, sizin yerinize yeryüzünde halef olacak melekler var ederdik.

60. Yani sizin yerinize yeryüzünde size halef olacak melekler yaratırdık da yeryüzünde onlar yaşarlardı. Biz de onlara kendi türlerinden olan melekleri peygamber olarak gönderirdik.

Siz ise ey insanlar! Meleklerin sizlere peygamber gönderilmesine tahammül edemezsiniz. O halde Allah'ın sizlere, sizin cinsinizden ve kendilerinden vahiy bilgisini öğrenme imkânı bulabileceğiniz insanları peygamber olarak göndermesi, O'nun size bir rahmetidir.

﴿ وَإِنَّهُۥ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَٱتَّبِعُونِ ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ ﴾

61- Şüphesiz o, kıyamete dair bir bilgidir. O halde sakın kıyamet hakkında şüpheye düşmeyin ve Bana uyun. Dosdoğru yol işte budur.

61. "Şüphesiz o" İsa *aleyhisselam*, **"kıyamete dair bir bilgidir."** Kıyamete bir delildir. Onu babasız olarak bir anneden var etmeye kadir olan, öldükten sonra ölüleri kabirlerinden diriltmeye de kadirdir.

Yahut İsa *aleyhisselam*, ahir zamanda inecek ve onun inişi, Kıyamet alâmetlerinden biri olacaktır.

"O halde kıyamet hakkında asla şüpheye düşmeyin." Kıyametin kopacağı hususunda hiç şüpheniz olmasın. Çünkü onun hakkında şüphe etmek küfürdür. Size vermiş olduğum emirlere uymak ve yasakladığım hususlardan da uzak durmak suretiyle **"bana uyun."** Yüce Allah'a ulaştıracak **"dosdoğru yol işte budur."**

﴿ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾ ﴾

62- Şeytan sakın sizi (o yoldan) **alıkoymasın. Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır.**

62. "Şeytan sakın sizi" Allah'ın size vermiş olduğu emirlere uymaktan **"alıkoymasın. Çünkü o"**/şeytan **"sizin apaçık bir düşmanınızdır."** Sizi yoldan çıkarmayı arzular ve bunun için bütün gayretini ortaya koyar.

﴿ وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِٱلْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ ﴾

63- İsa, apaçık deliller ile geldiğinde dedi ki: 'Ben size hikmeti getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz bazı hususları size açıklamak için geldim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.'

64- 'Hiç şüphesiz benim Rabbim de, sizin Rabbiniz de Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur.'

63. "İsa," onlara getirdiği ölüleri diriltmek, anadan doğma körü ve abraş/alaca hastalarını iyileştirmek gibi mucizelerle peygamberliğinin doğruluğunu ve onlara getirdiklerinin gerçekliğini ortaya koyan **"apaçık deliller ile geldiğinde,"** İsrailoğullarına **"dedi ki: Ben size hikmeti,"** peygamberliği ve bilinmesi gereken şeyleri bilinmesi gereken şekilde bildirmek üzere **"getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz bazı hususları size açıklamak için geldim."** Anlaşmazlık konularında size hakkı ve doğru cevabı size açıklayarak sizleri içine düştüğünüz karışıklıktan kurtarmak üzere geldim.

İsa *aleyhisselam*, Mûsâ *aleyhisselam*'ın şeriatini ve Tevrat'ın hükümlerini mükemmelleştirici ve tamamlayıcı olarak gelmişti. Ayrıca o, birtakım kolaylıklar da getirmişti. Bunlar ise ona itaatle bağlanmayı ve getirdiği şeyleri kabul etmeyi gerektiriyordu.

"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin." Allah'a (bir ve) tek olarak ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet edin. O'nun emirlerine uyun ve yasaklarından kaçının. Bana da iman ve itaat edin.

64. "Hiç şüphesiz benim Rabbim de, sizin Rabbiniz de Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin. Dosdoğru yol işte budur." Bu ifadelerde Yüce Allah'ın rububiyet tevhidi dile getirilmektedir. Çünkü gizli açık bütün nimetlerle bütün mahlukatı besleyenin Yüce Allah olduğu ifade edilmektedir.

Aynı şekilde ubûdiyet/uluhiyet tevhidi de ikrar edilmektedir. Bu da sadece Yüce Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etme emriyle dile getirilmektedir.

Ayrıca İsa *aleyhisselam* kendisinin Allah'ın kullarından biri olduğunu, hakkında hıristiyanların söyledikleri gibi "Allah'ın oğlu" yahut "Üçün üçüncüsü" olmadığını da bildirmektedir. İşte bu hususların Yüce Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran dosdoğru yol olduğunu da haber vermektedir.

﴿ فَٱخۡتَلَفَ ٱلۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَيۡنِهِمۡۖ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡ عَذَابِ يَوۡمٍ أَلِيمٍ ٦٥ ﴾

65- Sonunda o fırkalar, kendi aralarında ihtilafa düştüler. Pek acıklı bir günün azabından dolayı zulmedenlerin vay haline!

65. İsa *aleyhisselam*, İsrailoğullarına bunları getirdikten sonra **"o fırkalar,"** yani inkar üzere birleşmiş olan gruplar **"kendi aralarında ihtilafa düştüler."** Onların her biri İsa *aleyhisselam* ile ilgili batıl bir görüş ortaya attı ve onun getirdiği şeyleri reddetti. Allah'ın hidâyete ilettiği, onun risaletine tanıklık eden, bütün getirdiklerini tasdik edip "O, Allah'ın kulu ve rasûlüdür." diyen mü'minler müstesnâ.

"Pek acıklı bir günün azabından dolayı zulmedenlerin vay haline!" Onların kederleri, üzüntüleri ne kadar büyük, o gündeki hüsranları ne kadar fazla olacaktır!

﴿ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأۡتِيَهُم بَغۡتَةٗ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ٦٦ ﴾

66- Onlar kıyametin, ille de hiç farkında değillerken kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar?

66. "Onlar," yani yalanlayanlar **"kıyametin ille de hiç farkında değillerken kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar?"** O geleceği vakit, onu ve onun gerçekleşeceğine dair haber getirenleri yalanlayanların hallerini hiç sorma!

﴿ ٱلۡأَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذِۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلۡمُتَّقِينَ ٦٧ ﴾

67- O gün dostlar birbirlerine düşmandır. Ancak takvâ sahipleri müstesnâ.

67. "O gün"/Kıyamet günü **"dostlar,"** küfür, yalanlamak ve Allah'a isyan üzere birbirleriyle dostluk edenler **"birbirlerine düşmandır."** Çünkü dünyadaki dostluk ve sevgileri Allah için değildi, bu nedenle Kıyamet günündeki dostlukları düşmanlığa dönüşecektir.

"Ancak takvâ sahipleri," şirkten ve masiyetlerden sakınanlar **"müstesnâ."** Onlar, kendi rızası için birbirlerini sevdikleri Zatın varlığı devam edeceğinden sevgileri de devam edecek, kesintiye uğramayacaktır.

﴿ يَٰعِبَادِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ٦٨ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ مُسۡلِمِينَ ٦٩ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ أَنتُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ تُحۡبَرُونَ ٧٠ ﴾

68- 'Ey kullarım! Bugün size hiçbir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de.'

69- '(Ne mutlu size ki) **âyetlerimize iman eden ve** (Allah'a) **teslim olmuş kimseler** (idiniz).'

70- 'Siz de, eşleriniz de sevinç içerisinde girin cennete!'

68. Yüce Allah, takvâ sahiplerinin mükâfatını, Kendisinin kıyamet gününde onlara kalplerini sevince boğacak, kendilerinden her türlü afet ve kötülüğü uzaklaştıracak bir mahiyette sesleneceğini beyan ederek şöyle buyuracaktır:

"Ey kullarım! Bugün size hiçbir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de." Bundan sonra karşılaşacağınız hususlarda size herhangi bir korku ve endişe erişmeyecektir. Daha önce geçmiştekiler dolayısıyla da bir üzüntünüz olmayacaktır. Hoşlanılmayan şeyler hiçbir şekilde söz konusu olmayacağına göre, sevilen ve arzulanan her şey gerçekleşecek demektir.

69. "(Ne mutlu size ki) **âyetlerimize iman eden ve** (Allah'a) **teslim olmuş kimseler** (idiniz)." Yüce Allah, onları Allah'ın âyetlerine iman etmekle nitelendirmektedir. Bu da hem onları tasdik etmeyi, hem de anlamlarını bilmek, gereklerince de amel etmek gibi kendileri olmaksızın tasdikin tamamlanması söz konusu olmayan hususları kapsamaktadır. Yine onlar Allah'a teslim olmuş, bütün halle-

rinde O'nun buyruklarına itaat etmiş kimselerdir. Böylelikle onlar hem zahirî, hem de batınî amelleri işleme vasfını bir arada taşımış olmaktadırlar.

70. "Siz de, eşleriniz de sevinç içerisinde girin cennete!" Yani eşleriniz, çocuklarınız, arkadaşlarınız vb. gibi sizinle amel yönünden birlikte bulunanların hepsi, ebediyen kalacağınız yer olan cennete girin. Orada sizler, nimetler içinde ikramlara mazhar olacaksınız. Rabbinizin lütfundan sizlere pek çok hayır, sevinç ve lezzet verilecektir ki dillerin bunları anlatabilmesine imkân yoktur.

﴿ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ ﴾

71- Altın tepsiler ve kadehler (onlara ikram edilmek üzere) **etraflarında dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin zevk aldığı her şey vardır. Hem sizler orada ebedî kalacaksınız.**

71. "Altın tepsiler ve kadehler (onlara ikram edilmek üzere) **etraflarında dolaştırılır."** Ebedî kılınmış Vildân, onların yemeklerini en güzel ve en değerli kaplar olan altın tepsilerde, içeceklerini de en güzel kaplar olan ve cam şeffaflığından daha şeffaf, gümüşten, kulpsuz bardaklarla onlara sunacaktır.

"Orada"/cennette **"canların çektiği ve gözlerin zevk aldığı her şey vardır."** Bu öyle kapsamlı bir ifadedir ki her türlü nimeti, sevinci, göz aydınlığını ve kalbî neşeyi kapsar. Canların çektiği her türlü yiyecek, içecek, giyecek, eş, gözlerin zevk alacağı güzel manzaralar, çiçek açmış ağaçlar, süslü yapılar vb. nimetler orada vardır. Oradakiler için en mükemmel ve en üstün şekilde bunlar hazırlanmıştır.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar için orada meyveler ve istedikleri her şey vardır."** (Yâsin, 36/57) **"Hem sizler orada ebedî kalacaksınız."** Bu da cennetliklerin nimetlerinin mükemmelliğini ortaya koymaktadır. Orada ebedî kalmak söz konusudur. Bu ise nimetlerinin devamlı olduğunu, sürekli arttığını ve hiçbir şekilde kesintiye uğramadığını gösterir.

﴿ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴾

72- İşte bu cennet, yaptığınız ameller sebebiyle size miras verilmiştir.

73- Sizin için orada pek çok meyve vardır. Siz onlardan yersiniz.

72. "İşte" en mükemmel niteliklere sahip olduğu bildirilen **"bu cennet, yaptığınız ameller sebebiyle size miras verilmiştir."** Yani amellerinizden dolayı Allah burayı size miras vermiş, lütfuyla onu amellerinizin mükâfatı kılmış ve rahmetiyle orada bunca nimetleri hazırlamıştır.

73. "Sizin için orada pek çok meyve vardır." Nitekim bir âyette de şöyle buyrulmaktadır: **"İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır."** (er-Rahman, 55/52) **"Siz onlardan yersiniz."** Canların çektiği bu lezzetli meyvelerden istediğinizi seçersiniz, dilediğinizi yersiniz.

Yüce Allah, cennetteki nimetleri beyan ettikten sonra cehennem azabını da belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ ﴾

74- Günahkârlar ise cehennem azabında ebedî kalacaklardır.

75- O azap onlara hafifletilmeyecektir ve onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır.

74. Küfür ve yalanlamalarıyla suç işleyen **"günahkârlar ise cehennem azabında,"** kendilerini her taraftan kuşatmış bulunan azap içinde gömülmüş olarak **"ebedi kalacaklardır."** O azaptan asla çıkamayacaklardır.

75. "O azap onlara" bir an dahi kaldırılmak veya azaltılmak suretiyle **"hafifletilmeyecektir ve onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır."** Her türlü hayırdan yana ümitsiz olacaklar, kurtuluş ümitleri kalmayacaktır. Çünkü onlar Rablerine şöyle sesleneceklerdir:

"Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz. Buyurur ki: 'Alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!'" (el-Mûminun, 23/107-108)

﴿ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ ﴾

76- Biz onlara zulmetmedik. Aksine onlar, kendileri zalimler idiler.

76. Bu büyük azap, onların kendi elleriyle yaptıkları ve bu yolla kendi kendilerine zulmettikleri içindir. Yüce Allah onlara zulmetmediği gibi, onlar suçsuz ve günahsız oldukları halde de onları cezalandırmış da değildir.

﴿ وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ إِنَّكُم مَّٰكِثُونَ ﴿٧٧﴾ ﴾

77- Onlar, 'Ey Malik! Rabbin, hakkımızda ölüm hükmünü versin.' diye seslenecekler. O da 'Sizler (burada ebedî) **kalacaksınız.' diyecek.**

77. Onlar ateşteyken oradan kurtulmak ümidiyle **"Ey Mâlik! Rabbin, hakkımızda ölüm hükmünü versin,"** bizi öldürsün de kurtulalım. Çünkü şüphesiz bizler, çok büyük gam ve kederde, çok ağır bir azap içindeyiz. Artık sabrımız kalmadı, bu azaba dayanamıyoruz **"diye seslenecekler."**

Cehennem bekçisi Mâlik vasıtasıyla Yüce Allah'tan, haklarında ölüm hükmünü vermesini isteyecekler. Mâlik de **"'Sizler** (burada ebedî) **kalacaksınız.' diyecek."** Yani burada kalacak ve ebediyen çıkarılmayacaksınız.

Böylelikle arzuları gerçekleşmeyecek, aksine maksatlarının tam zıddı bir cevap alacaklar. Bu da kederlerine daha da keder katacak.

﴿ لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٨﴾ ﴾

78- Andolsun Biz size hakkı göndermiştik. Fakat çoğunuz, haktan hoşlanmıyordunuz.

78. Daha sonra, yaptıkları sebebiyle şöyle azarlanacaklar: **"Andolsun Biz size,"** tâbi olmanız gereken ve tâbi olmanız halinde kurtuluşunuzu ve mutluluğunuzu sağlayacak olan **"hakkı göndermiştik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmıyordunuz."** Bundan dolayı -peşinden asla mutluluk gelmeyecek- bedbahtlığa mahkûm oldunuz.

﴿ أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾

79- Yoksa onlar (hakka tuzak kurmaya) **karar mı verdiler? Öyleyse Biz de kararlıyız.**

79. **"Yoksa onlar,"** yani hakkı yalanlayanlar, ona karşı inatla direnenler **"(hakka tuzak kurmaya) karar mı verdiler?"** Hakka ve hakkı getirene karşı allanmış, pullanmış batılı ileri sürerek bir hile ve tuzak mı kurdular? **"Öyleyse Biz de kararlıyız."** Onların hile ve tuzaklarına galip gelecek, bozacak ve iptal edecek

bir tedbiri son derece sağlam almışız. Bu da Yüce Allah'ın hakkı ortaya koymak ve batılı çürütmek için hazırladığı sebep ve delillerle olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hayır, Biz hakkı batıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder..."** (el-Enbiya, 21/18)

﴿ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ ﴾

80- Yoksa onlar, içlerinde sakladıklarını ve fısıldaşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Elbette (işitiyoruz)**; üstelik yanlarındaki elçilerimiz de** (onları) **yazıyorlar.**

80. **"Yoksa onlar"** cahillikleri ve zulümleri dolayısıyla **"içlerinde,"** hiç konuşmayıp kalplerinde sır olarak **"sakladıklarını ve fısıldaşmalarını,"** kendi aralarında gizli saklı konuşmalarını **"işitmediğimizi mi sanıyorlar?"** Onlar, bundan dolayı mı masiyet işliyorlar ve gizli saklı oldukları için bu masiyetlerden sorumlu tutulmayacaklarını, cezalarını çekmeyeceklerini mi zannediyorlar?

Yüce Allah, onların bu kanaatlerini reddederek şöyle buyurmaktadır: **"Elbette** (işitiyoruz)." Biz, onların gizlediklerini de, fısıltılarını da biliyoruz. **"Üstelik yanlarındaki elçilerimiz"**/şerefli melekler **"de"** onların bütün yaptıklarını **"yazıyorlar."** Bu yaptıkları kayda geçip saklanacak ve Kıyamet gününde onlara gösterilecektir. Böylelikle yaptıkları her şeyi karşılarında hazır bulacaklardır. Zira Rabbin kimseye zulmetmez.

﴿ قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ ۖ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ ﴿٨١﴾ ﴾

81- De ki: 'Şayet Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, ona ibadet edenlerin ilki ben olurdum.'

81. Yani ey şerefli Rasûl! Allah tek ve Samed (kimseye muhtaç olmayan, herkesin muhtaç olduğu), eş ve evlat edinmemiş ve hiç kimse O'na denk olmadığı halde O'na çocuk isnat edenlere **"de ki: Şayet Rahman'ın bir çocuğu olsaydı ona"**/o çocuğa **"ibadet edenlerin ilki ben olurdum."** Çünkü bu evlat da babasının bir parçası olurdu. Ayrıca ben, Allah'ın sevdiği emirlere sıkı sıkıya bağlanıp itaat etmeye en layık kişiyim. Fakat böyle bir şeyi inkâr edenlerin ilki benim. Böyle bir şeyi herkesten daha çok ben reddediyorum. Dolayısıyla böyle bir şeyin batıl olduğu ortadadır.

Bu, peygamberlerin halini bilenlere göre oldukça büyük bir delildir. Çünkü onların en mükemmel insanlar oldukları, bütün insanlar arasında herkesten önce hayra yönelen ve onu tamamlayanlar oldukları, kötülükleri de bütün insanlar arasında ilk terk edenler, onları herkesten daha çok reddedip ondan en uzak kalanlar oldukları bilindiği takdirde şöyle bir durum ortaya çıkar: Eğer Rahman olan Allah'ın çocuğu olsaydı, şüphesiz ona ilk ibadet eden, peygamberlerin en faziletlisi olan Abdullah oğlu Muhammed olurdu ve müşrikler bu konuda asla onun önüne geçemezlerdi.

Âyetin şu anlama gelme ihtimali de vardır: Eğer Rahman'ın çocuğu olsaydı: Ben Allah'a ibadet edenlerin ilkiyim. Allah'a ibadetimin bir gereği olarak da ben, Allah'ın bildirdiğini kabul eder, reddettiğini de reddederim. (Bu, itikadî ve sözlü anlamda bir ibadettir.) İşte bu yüzden eğer sizin bu iddianız gerçek olsaydı, böyle bir şeyi kabul eden ilk kişi ben olurdum. Böylelikle müşriklerin bu iddialarının aklen ve naklen batıl ve tutarsız olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

﴿ سُبْحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ ﴾

82- Hem göklerin ve yerin Rabbi hem de Arş'ın Rabbi (olan Allah) **onların nitelendirmelerinden münezzehtir.**

82. O; müşriklerin O'na nispet ettikleri ortağı, yardımcısı, destekçisi, evladı bulunmak vb. gibi vasıflardan **"münezzehtir."**

﴿ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾

83- Bırak onları tehdit edildikleri güne kavuşuncaya kadar (batıl işlerine) **dalıp oyalansınlar.**

83. "Bırak onları... dalıp oyalansınlar." Batıla dalsınlar ve imkânsız şeylerle oyalanıp dursunlar. Onların bilgileri zararlıdır, fayda vermez. Zira onlar, hakka karşı ileri sürdükleri bilgilere dalıp bu hususları araştırırlar. Böylelikle peygamberlerin getirdiklerini akılları sıra çürütmeye çalışırlar. Onların amelleri de oyalanmadır ve akılsızlıktır. Ruhları arındırmaz ve hiçbir bilgi doğurmaz.

Bundan dolayı Yüce Allah, ileride karşılarına çıkacak olan Kıyamet günüyle onları tehdit ederek **"tehdit edildikleri güne kavuşuncaya kadar"** buyurmaktadır. Zira o günde ne elde etmiş olduklarını bilecekler. Kazandıkları ebedî bedbahtlığı ve sürekli azabı görecekler.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى فِى ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٌ وَفِى ٱلْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ ﴾

84- Gökte ilâh olan da, yerde de ilâh olan da O'dur. O, Hakîm'dir, Alîm'dir.

84. Yüce Allah, göklerde de, yerde de yegane mabud ve ilâh olduğunu haber vermektedir. Bütün semavattakilerle yeryüzündeki mü'minler O'na ibadet ederler, O'nu tazim ederler, O'nun celali önünde saygıyla boyun eğerler ve kemaline muhtaç olduklarını bilirler: **"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız."** (el-İsrâ, 17/44); **"Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de, gölgeleri de ister istemez sabah akşam Allah'a secde ederler."** (er-Ra'd, 13/15)

O halde Yüce Allah, bütün mahlukatın kendi irade ve tercihleriyle isteyerek de, istemeyerek de ilâh edinip boyun büktükleri yegane mabuddur.

Bu buyruk, Yüce Allah'ın **"Göklerde de, yerde de Allah O'dur."** (el-En'âm, 6/3) buyruğuna benzemektedir. Yani her ikisinde de ulûhiyet ve muhabbet hakkı O'nundır. Kendisi ise Arşının üzerinde, mahlukatından ayrı, celaliyle tek, kemaliyle de şanı yüce ve üstündür.

"O Hakîm'dir," yarattıklarını ve şeriatini muhkem/sağlam kılmıştır. Her şeyi bir hikmet için yaratmış, her hükmü bir hikmet için koymuştur. Onun kaderî, şer'î ve (amellere kendisiyle karşılık vereceği) cezaî hükümleri hep hikmetlidir.

"Alîm'dir," her şeyi bilir. Gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir. Ulvî âlemde olsun, süflî âlemde olsun, bütün kâinatta zerre ağırlığı kadar bir şey -ne kadar küçük olursa olsun- O'na gizli kalmaz.

﴿ وَتَبَارَكَ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ ۖ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

85- Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı yalnız kendisine ait olan (Allah) **ne yücedir! Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun yanındadır ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.**

85. "Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı yalnız kendisine ait olan (Allah) **ne yücedir!"** Ne kadar yüce, ne kadar azametli, hayırları ne kadar çok, sıfatları ne kadar geniş, mülkü ne kadar azametlidir!

Bundan dolayı Yüce Allah, hükümranlığının gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri kapsayan çok geniş bir hükümranlık olduğunu, ilminin de çok büyük olduğunu ve her şeyi bildiğini beyan etmektedir.

Öyle ki, gaybı bilen yalnız O'dur. Bu gayba hiç kimse; ne mürsel bir peygamber, ne de mukarreb bir melek muttali olabilir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

"Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun yanındadır." Yani kıyametin kopacağı vaktin ne zaman olduğunu O'ndan başka kimse bilmez.

Hükümranlığının kemalinin ve büyüklüğünün bir tecellisi de O'nun dünya ve âhiretin mutlak maliki oluşudur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve yalnız O'na döndürüleceksiniz."** Yani âhirette O'na döndürüleceksiniz ve O da aranızda adaletiyle hüküm verecektir.

Yarattıklarından hiçbir kimsenin hiçbir şeye malik olamaması, hiçbir kimsenin O izin vermeksizin nezdinde şefaate kalkışamaması da Yüce Allah'ın mutlak hükümranlığının bir gereğidir. O nedenle şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَا يَمْلِكُ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ٱلشَّفَٰعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ ﴾

86- Onların Allah'ın dışında yalvardıklarının şefaat etme hakları yoktur. Ancak hakka bilerek şahitlik edenler hariç.

86. "Onların Allah'ın dışında yalvardıklarının şefaat etme hakları yoktur." Yani ister peygamberler, ister melekler, isterse başkaları olsun, Allah'tan başka kendisine dua/ibadet edilen hiçbir kimse, Allah'ın izniyle olmadıkça şefaat etme imkânı bulamaz. Şefaat edeceklerinde de ancak Allah'ın razı olacakları kimselere şefaat edebileceklerdir. Bundan dolayı Yüce Allah burada, **"Ancak hakka bilerek şahitlik edenler hariç"** buyurmaktadır.

Yani ancak diliyle söyleyip kalbiyle tasdik eden ve neye şahitlik ettiğini de bilen kimseler şefaat edebilir. Onun hakka şahit olması şart koşulmuştur. Bu ise Yüce Allah'ın vahdâniyetine, rasûllerinin nübüvvet ve risaletine, getirdikleri dinin esasları ile, ahkamı ile, hakikatleri ile, şer'îati ile hepsinin doğru olduğuna şahitlik etmektir. İşte şefaatçilerin şefaatinden istifade edecekler bunlardır. Allah'ın cezalandırmasından kurtulup O'nun mükâfatına nail olacaklar da bunlardır.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ ﴾

87- Andolsun onlara, kendilerini kimin yarattığını sorsan kesinlikle 'Allah' derler. O halde nasıl (O'na ibadetten) **çevriliyorlar?**

87. Yani sen müşriklere rububiyet tevhidini ve yaratıcının kim olduğunu soracak olursan, hiç şüphesiz Allah'ın bu konuda tek ve ortaksız olduğunu itiraf edeceklerdir. **"O halde nasıl çevriliyorlar?"** Peki nasıl olur da Allah'a ibadet etmekten ve yalnızca O'na ihlâsla yönelmekten başka tarafa dönüyorlar? Onların rubûbiyet tevhidini kabul etmeleri, ulûhiyet tevhidini de kabul etmelerini gerektirir. Zira rubûbiyet tevhidi, şirkin bâtıl oluşunun en büyük delillerindendir.

﴿ وَقِيلِهِۦ يَٰرَبِّ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾

88- O (Peygamber'in), **'Ey Rabbim! Bunlar iman etmeyen bir toplumdur.' dediğini de** (Alah bilir).

88. Bu buyruk daha önce geçen, **"Kıyametin bilgisi de yalnız O'nun yanındadır."** buyruğuna atfedilmiştir. Yani Yüce Allah, Rasûlünün, kavminin yalanlayışına üzülerek, onların iman etmeyişlerinden dolayı acı çekerek söylediği "Ya Rabbi!..." sözünü de bilir. Yüce Allah, onun bu halini bilmektedir ve onları derhal cezalandırmaya da kadirdir. Ancak Yüce Allah, Halîm'dir; kullara mühlet verir ve belki tevbe edip dönerler diye onlara süre tanır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَٱصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَٰمٌ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾

89- Artık sen de onlardan yüz çevir ve 'Selâm' de. Zira onlar yakında bilecekler.

89. Onların sana ulaşan sözlü ve fiilî eziyetlerini bağışla ve onları affet. Senden onlara akıllı ve basiret sahibi kimselerin cahillere verdiği karşılık olan **"Selâm"**dan başka bir şey sadır olmasın.

Nitekim Yüce Allah, salih kulları hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Cahiller onlara,"** cahilliklerinin gerektirdiği bir şekilde **"hitap ettiklerinde onlar 'Selâm' der geçerler."** (el-Furkan, 25/63)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Rabbinin emrine uyarak kavminden ve diğerlerinden görmüş olduğu eziyetleri affedip bağışlamıştır. Onlara iyilik yapmaktan ve güzel sözler söylemekten başka bir şekilde karşılık vermemiştir.

Allah'ın salât ve selâmları, kendisine özel olarak pek büyük bir ahlâk ihsan ettiği ve böylelikle göklerde ve yerde bulunan herkese üstün kıldığı, gökteki en yüksek yıldızlardan bile daha yükseğe çıkardığı Rasûlüne olsun.

"Zira onlar yakında" günahlarının ve suçlarının âkıbetini **"bilecekler."**

Zuhruf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Minnet duygularımız yalnız O'nadır.

سورة الدخان

DUHÂN SÛRESİ

-44-

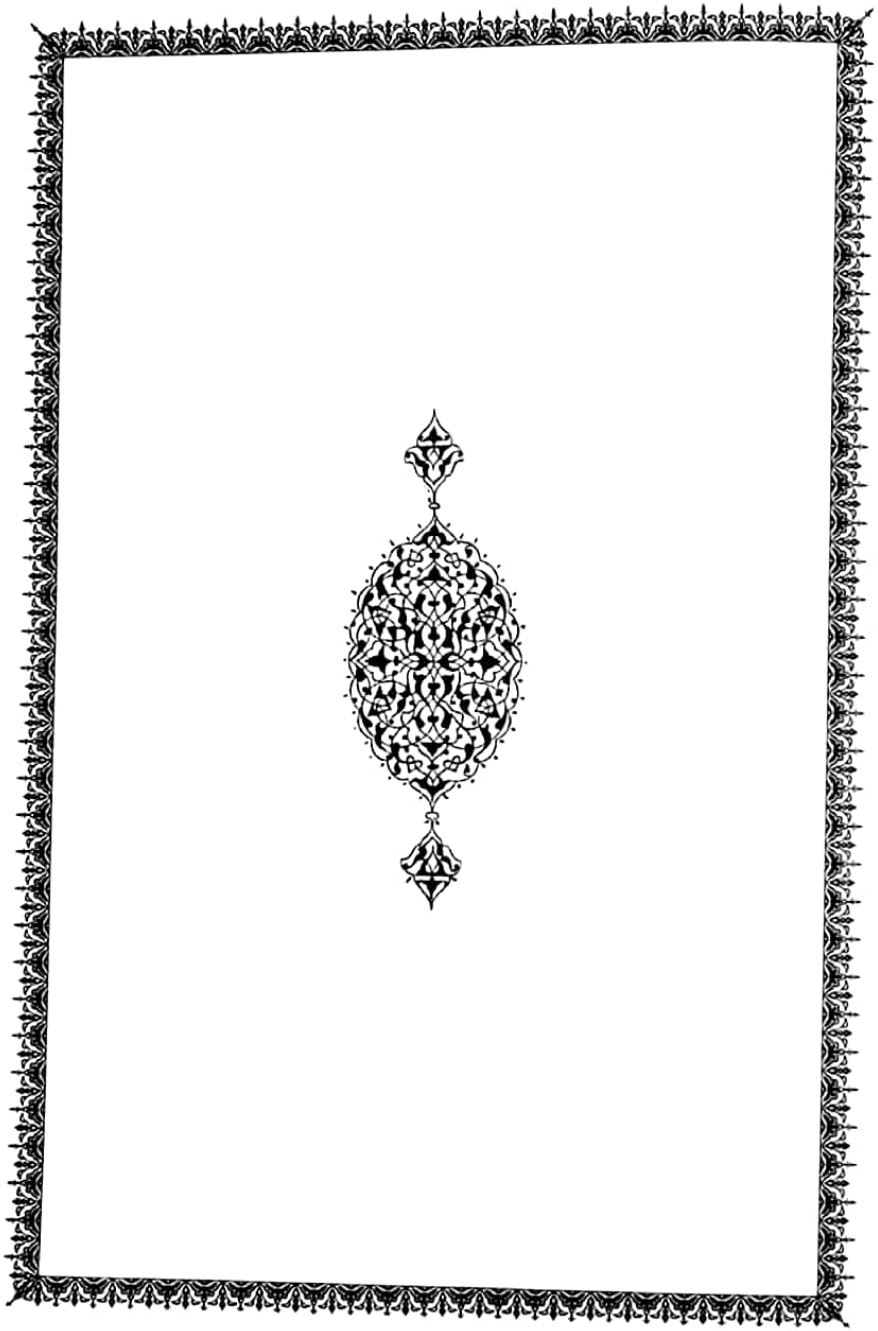

44- DUHÂN SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 59 âyettir)

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿حمٓ ۝١ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ۝٢ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝٣ فِيهَا
يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۝٤ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝٥ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ
ٱلْعَلِيمُ ۝٦ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝٧ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ
وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝٨ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ ۝٩﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Apaçık/açıklayıcı Kitaba yemin olsun ki,

3- Biz, onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz Biz, (insanları) **uyarırız.**

4- O gecede hikmetli/kesinleşmiş her bir iş, ayrılıp hükme bağlanır;

5- Tarafımızdan bir emirle. Şüphesiz Biz rasul/elçi göndeririz.

6- Rabbinden bir rahmet olarak. Gerçekten O, her şeyi işitendir, bilendir.

7- Kesin olarak inanıyorsanız (bilin ki) **O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir.**

8- O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur. O, hayat verir ve öldürür. Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir.**

9- Ne var ki onlar, şüphe içinde oyalanmaktadırlar.

1-3. Yüce Allah, Kur'ân ile yine Kur'ân'a yemin etmektedir. O, açıklanması gereken her şeyi açıklayan Kitaba yemin ederek onu **"mübarek bir gecede,"** yani hayrı ve bereketi pek çok ve bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinde indirdiğini açıklamaktadır.

O, en faziletli buyruklarını, gün ve gecelerin en faziletlisinde, insanların en faziletlisine, üstün Arap diliyle indirmiştir. Buna sebep de cehaletin dört bir yanlarını kuşattığı, bedbahtlığın baskın hale geldiği bir kavmi uyarmak, böylece onların onun nuruyla aydınlanmalarını, hidâyetiyle yararlanmalarını ve arkasından

gitmelerini sağlamak, bu şekilde davrandıkları takdirde de dünya ve âhiret hayırlarını elde edeceklerini bildirmektir. Bu yüzden burada, **"Çünkü Biz,** (insanları bu şekilde) **uyarırız."** buyurmaktadır.

4. "O gecede," yani Kur'ân'ın indirildiği o faziletli gecede **"hikmetli/kesinleşmiş her bir iş, ayrılıp hükme bağlanır."** Yani Yüce Allah'ın hükme bağlamış olduğu kaderî ve şer'î her emir, bu gecede açıklanır, ayırt edilir ve yazılır.

Kadir gecesinde gerçekleşen bu yazma ve ayırma işi, Yüce Allah'ın bütün mahlukatın tüm kaderini, ecelini, rızkını, amelini ve halini yazdığı ilk kitaba uygun olarak yazılıp ayırt edilen yazma işlerinden sadece biridir. Zira Yüce Allah, meleklere, yazma görevini her kulun başından geçecekleri, onlar daha annesinin karnındayken vermiştir. Yine dünyaya gelişten sonra her kul için Kiramen Kâtibîni görevlendirmiştir ki bunlar da onun amellerini yazıp tespit ederler. Ayrıca Yüce Allah, Kadir gecesinde, sene boyunca olacak şeyleri takdir buyurur.

Bütün bunlar da O'nun ilminin eksiksizliğinin, hikmetinin kemalinin, her şeyi sağlam bir şekilde tespit edip mahlukatına gereken itinayı gösterdiğinin delilidir.

5. "Tarafımızdan bir emirle," yani o hikmetli/kesinleşmiş iş, tarafımızdan sadır olan bir emirdir. **"Şüphesiz Biz rasul/elçi göndeririz."** ve kitaplar indiririz. Elçiler, kendilerini elçi olarak gönderenin emirlerini tebliğ eder ve takdirlerini haber verirler.

6. "Rabbinden bir rahmet olarak," yani peygamberlerin gönderilmesi ve kitapların -ki onların en faziletlisi Kur'ân-ı Kerîm'dir- indirilmesi, kulların Rabbi olan Allah'ın, kullarına yönelik bir rahmetidir. Yüce Allah, kullarına, onları kitaplar ve peygamberler vasıtasıyla hidâyete iletmekten daha üstün bir rahmette bulunmamıştır. Dünyada ve âhirette nail oldukları bütün hayırlar, hiç şüphesiz bundan dolayı ve bu rahmet sayesindedir. **"Gerçekten O, her şeyi işitendir, bilendir."** Bütün sesleri işitir, gizli açık her şeyi bilir.

Yüce Allah, kullarının, peygamberlerine ve kitaplarına zorunlu olarak ihtiyaç duyduklarını bildiğinden dolayı da bu yolla onlara rahmetini ihsan etmiş ve onlara lütufta bulunmuştur. Bundan dolayı Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Minnet duygularımız O'nadır. Bize bu lütuf ve ihsanları dolayısıyla O'na sonsuz şükürler olsun.

7. "O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir." O, bütün bunları yaratan, bütün bunları çekip çeviren ve bunlarda dilediği gibi tasarrufta bulunandır. Eğer buna **"kesin olarak inanıyorsanız,"** yani bu hususları kesinlik ifade eden

bir bilgiyle biliyorsanız, şunu da bilin ki bütün mahlukatın Rabbi olan Allah, aynı zamanda onların tek gerçek ilâhıdır. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

8. "O'ndan başka hiçbir (hak) **ilâh yoktur."** O'nun zatından başka hak mabud yoktur. **"O, hayat verir ve öldürür."** Hayat veren, öldüren ve dirilten yalnız O'dur. Ölümden sonra da sizleri bir araya getirecek, amellerinizin karşılığını size verecektir: Hayır ise hayır, şer ise şer.

"Sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir." Yani öncekileri de, sonrakileri de nimetlerle besleyip gözeten, musibetleri onlardan uzaklaştıran Rab, O'dur.

9. Yüce Allah, kesin bilgi hasıl edecek ve her türlü şüpheyi ortadan kaldıracak şekilde rububiyetini ve uluhiyetini beyan ettikten sonra, bu açıklamaya rağmen kâfirlerin ne durumda olduklarını şöyle haber vermektedir:

"Ne var ki onlar, şüphe içinde," şüphe ve tereddütlere batmış bir halde **"oyalanmaktadırlar."** Niçin yaratıldıklarından yana gafildirler. Kendilerine zarardan başka bir şey kazandırmayan batıl uğraşlarla meşguller!

﴿ فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى ٱلنَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَّبَّنَا
ٱكْشِفْ عَنَّا ٱلْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ
وَقَالُوا۟ مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُوا۟ ٱلْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَآئِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ ٱلْبَطْشَةَ ٱلْكُبْرَىٰٓ
إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

10- O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle.

11- O (duman) **insanları bürüyecektir. 'Bu, can yakıcı bir azaptır.'**

12- 'Rabbimiz! Bu azabı üzerimizden kaldır. Çünkü biz iman edeceğiz.' (derler.)

13- Ama nerde onlarda düşünüp öğüt almak?! Halbuki onlara açıklayıcı bir Peygamber de gelmiştir.

14- Sonra yine ondan yüz çevirdiler ve 'O, kendisine bir şeyler öğretilmiş bir delidir.' dediler.

15- Biz, o azabı bir süre kaldıracağız; ama şüphesiz siz yine (eski halinize) **döneceksiniz.**

16- En büyük azapla yakalayacağımız gün, hiç şüphe yok ki Biz, (onlardan) **intikam alacağız.**

10. "O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle!" Onların azaba uğramalarını bekle. Çünkü onların azap edilme vakti yaklaşıyor.

11-16. "O, insanları" bu duman, onların hepsini **"bürüyecektir."** Ve onlara, **"Bu can yakıcı bir azaptır."** denilecektir. Müfessirler, buradaki **"duman"**dan maksadın ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir:

1. Bir görüşe göre bu, Kıyamet gününde cehennem ateşi günahkârlara yakınlaştırılınca insanları bürüyüp kuşatacak olan bir dumandır. Buna göre Yüce Allah, bu buyruğunda Kıyamet gününün azabıyla onları tehdit etmekte ve Peygamberine de onların bu günle karşılaşmalarını gözlemesini emretmektedir.

Kâfirleri tehdit etmek ve onlara gelecek olan azabı acele istememeleri hususunda Kur'ân'ın izlediği yolun bu olması, bu manayı desteklemektedir. Zira bu tür buyruklarda o gün hatırlatılarak ve onun azabı bildirilerek kafirler korkutulmaktadır. Aynı zamanda Peygamber ve mü'minler de kendilerine eziyet verenlerin başına gelecek azap bildirilerek teselli edilmektedirler. Bu manayı şu âyet de desteklemektedir: **"Onlarda düşünüp öğüt almak nerede? Halbuki onlara açıklayıcı bir Peygamber de gelmiştir."** (13. ayet) Zira bu sözler, Kıyamet gününde, dünyaya döndürülmeyi isteyecekleri vakit kâfirlere söylenecek ve onlara, "Artık geri dönüş zamanı geride kalmıştır." denilecektir.

2. Bir görüşe göre bu dumandan kasıt, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kureyş kâfirlerine, iman etmedikleri ve hakka karşı büyüklendikleri için beddua etmesi üzerine onların başına gelen bir musibettir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, onlara yaptığı bedduasında *"Allah'ım, Yusuf*('un döneminde görülen kıtlık) *yılları gibi yıllarla onlara karşı bana yardımcı ol!"*[20] demişti.

Bunun üzerine Yüce Allah onları çok büyük bir açlığa mahkûm etmiş ve sonunda leşleri, kemikleri yeme noktasına kadar varmışlar, gök ile yer arasında hiçbir şey olmadığı halde bir duman görecek hale gelmişlerdi. Bunun sebebi ise aşırı derecedeki açlıklarıydı. Buna göre Yüce Allah'ın, **"O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle!"** buyruğundaki duman, onların bakışları ve algılayışları itibarıyla bir dumandı. Yoksa gerçek bir duman değildi. Onların bu durumları, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den merhamet dilenip de Yüce Allah'a kendileri için bu azabı üzerlerinden kaldırması için dua etmesini istedikleri ve onun da dua etmesi üzerine Allah'ın bu azabı üzerlerinden kaldırdığı vakte kadar devam etmişti.

20 Buhârî, Tefsir 30. sûre, 38. sûre 3, 44. sûre 2-5; Tirmizî, Tefsir 44. sûre 1; *Müsned*, 1/431, 441.

Buna göre Yüce Allah'ın, **"Biz, o azabı bir süre kaldıracağız; ama şüphesiz siz yine** (eski halinize) **döneceksiniz."** buyruğu Yüce Allah'ın bu azabı üzerlerinden kaldıracağına dair bir haberdir. Ayrıca tekrar büyüklenmeye ve yalanlamaya dönmesinler diye onlara bir tehdittir. Ona döneceklerine dair bir haberdir ki haber verildiği gibi de gerçekleşmiştir. Yüce Allah, bu şekilde hareket etmeleri halinde büyük yakalayışla onları cezalandıracağını da bildirmiştir. Müfessirlerin dediklerine göre bu, Bedir vakasıdır. Ancak bu görüşün tartışmaya açık bir görüş olduğu aşikardır.

3. Bir görüşe göre de bu duman, Kıyamet alâmetlerinden olan dumandır ve âhir zamanda gerçekleşecektir. Bu duman, insanların nefes almalarını zorlaştıracak ve mü'minler de bir dumandan rahatsız olur gibi ondan rahatsız olacaklardır.

Ancak kabul edilmeye değer olan, birinci görüştür. Burada şöyle bir ihtimal de vardır: **"O halde sen, göğün aşikar bir duman getireceği günü gözle. O** (duman) **insanları bürüyecektir. 'Bu, can yakıcı bir azaptır. Rabbimiz! Bu azabı üzerimizden kaldır. Çünkü biz iman edeceğiz.'** (derler.) **Ama nerde onlarda düşünüp öğüt almak?! Halbuki onlara açıklayıcı bir Peygamber de gelmiştir. Sonra yine ondan yüz çevirdiler ve 'O, kendisine bir şeyler öğretilmiş bir delidir.' dediler."** buyruklarında kastedilen bütün hususlar, Kıyamet gününde gerçekleşecektir. Buna karşılık Yüce Allah'ın, **"Biz, o azabı bir süre kaldıracağız; ama şüphesiz siz yine** (eski halinize) **döneceksiniz. En büyük azapla yakalayacağımız gün, hiç şüphe yok ki Biz,** (onlardan) **intikam alacağız"** buyrukları ise -az önce zikredildiği üzere- Kureyşlilerin başından geçen musibete işaret olabilir.

Bu âyetlerin bu iki mana ve hususa dair nâzil olduğu kabul edilse, âyetlerin lafzında buna mani herhangi bir husus olmadığı görülür. Aksine bu lafızların bu iki manaya tam olarak uyduğu görülür. Kanaatimizce kuvvetli olan ve doğru olma ihtimali daha ileri olan görüş de budur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

﴿ ۞ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَدُّوٓا۟ إِلَىَّ عِبَادَ ٱللَّهِ ۖ إِنِّى
لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ ۖ إِنِّىٓ ءَاتِيكُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾ وَإِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُمْ
أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ لِى فَٱعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ ﴾

17- Andolsun Biz, onlardan önce de Firavun kavmini imtihandan geçirmiştik. Onlara çok şerefli bir peygamber gelmişti de (şöyle demişti:)

18- 'Allah'ın kullarını bana teslim edin. Şüphesiz ben, sizin için (gönderilmiş) **çok güvenilir bir peygamberim.'**

19- 'Allah'a karşı büyüklenip zorbalık etmeyin. Çünkü ben size apaçık bir delil getirmekteyim.'

20- 'Gerçekten ben, beni taşlamanızdan benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz (olan Allah'a) **sığınırım.'**

21- 'Eğer bana iman etmiyorsanız, bari beni kendi halime bırakın.'

17. Yüce Allah, Rasûlü Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yalanlayanları ve onların yalanlamalarını söz konusu ettikten sonra, geçmişte de bunlara benzer yalanlayıcıların geldiğini belirtmektedir. Bu yalanlayıcıların Mûsâ *aleyhisselam* ile birlikte başlarından geçenleri ve onların izlemekte oldukları yoldan vazgeçmeleri için de Allah'ın, Mûsâ *aleyhisselam*'ı yalanlayanların başına getirdiği musibetler hatırlatılarak şöyle buyrulmaktadır: **"Andolsun Biz, onlardan önce de Firavun kavmini imtihandan geçirmiştik."** Peygamberimiz İmran oğlu Mûsâ'yı onlara peygamber olarak göndermek suretiyle onları sınadık. O, çok şerefli bir peygamber idi. Onda bulunan üstün ahlâkî değerler başkasında yoktu.

18. O, Firavun ve çevresindeki ileri gelenlere, **"Allah'ın kullarını bana teslim edin."** demişti. Bu kullardan kasıt, İsrailoğullarıdır. Yani onları artık serbest bırakın. İşkence etmekten ve onlara en kötü azapları tattırmaktan artık vazgeçin; bırakın hürriyetlerine kavuşsunlar. Onlar, benim halkımdır ve kendi çağdaşlarının en üstünleridir. Siz ise onlara zulmettiniz ve onları haksız yere köleleştirdiniz. Rablerine ibadet etmeleri için onları serbest bırakın.

"Şüphesiz ben, sizin için (gönderilmiş) **çok güvenilir bir peygamberim."** Ben size âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş ve Rabbimin bana gönderdikleri hususunda çok emin ve güvenilir bir kişiyim. Benimle gönderdiklerinden hiçbir şeyi sizden gizlemediğim gibi ona bir şey katmıyorum da, eksiltmiyorum da.

Bu özellik ise tam anlamıyla ona bağlanıp itaat etmeyi gerektirir.

19. "Allah'a karşı büyüklenip zorbalık etmeyin." Kibirlenip O'na ibadetten yüz çevirerek ve kullarına karşı da zorbalık ederek üstünlük iddiasında bulunmayın.

"Çünkü ben size apaçık bir delil getirmekteyim." Bu delil, onun gösterdiği göz kamaştırıcı mucizeler ve kaçınılmaz olarak kabul edilmek zorunda kalınan delillerdir.

20. Ancak onlar, Mûsâ *aleyhisselam*'ı yalanladılar ve onu öldürmeye kalkıştılar. O da onların kötülüklerinden Allah'a sığınarak şöyle dedi: **"Gerçekten ben, beni taşlamanızdan,"** taşa tutmak suretiyle en kötü şekilde öldürmenizden **"benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz** (olan Allah'a) **sığınırım."**

21. "Eğer bana iman etmiyorsanız, bari beni kendi halime bırakın." Yani sizin takınacağınız üç tavır söz konusudur: Bana iman etmeniz ki benim istediğim de budur. Eğer bunu yapmayacaksanız bari benden uzak durun. Ne aleyhimde olun, ne lehimde. Bana kötülük yapmayın yeter. Ancak onlar, ne birinci şıkkı yerine getirdiler, ne de ikinci şıkkı. Yüce Allah'a karşı isyanlarını, peygamberi Mûsâ *aleyhisselam*'a karşı da savaşlarını sürdürdüler. Onun, kavmi olan İsrailoğullarının başına geçmesine imkân tanımadılar.

﴿ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِى لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱتْرُكِ ٱلْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ ﴾

22- Sonunda Rabbine, 'Gerçekten bunlar günahkâr bir toplumdur.' diyerek arzetti.

23- (O da buyurdu ki:) **'Kullarımı geceleyin yola çıkar! Şüphesiz siz, takip edileceksiniz.'**

24- 'Denizi de olduğu gibi açık bırak. Çünkü onlar, boğulacak bir ordudur.'

22. "Sonunda Rabbine, 'Gerçekten bunlar günahkâr bir toplumdur.' diyerek arzetti." Bunlar dünyadayken azabı gerektirecek suçlar işlediler. Mûsâ *aleyhisselam*, bu sözleriyle onların durumunu dile getirerek dua etmiş oluyordu. Bu, hal diliyle yapılmış bir duadır ve sözlü duadan daha etkilidir. Nitekim o, başka bir yerde de şöyle dua etmişti: **"Rabbim doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım."** (el-Kasas, 28/24)

23. Bunun üzerine Yüce Allah ona, inananları alarak geceleyin yola çıkmasını emretti. Firavun ve kavminin de arkalarından kendilerini izleyeceklerini bildirdi.

24. "Denizi de olduğu gibi açık bırak!" Bu şöyle olmuştu: Mûsâ *aleyhisselam*, Yüce Allah'ın emrettiği şekilde İsrailoğullarını geceleyin alıp götürdü. Firavun, onları takip edince Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'a denize asasıyla vurmasını emretti. O da vurunca on iki tane yol açıldı. Bütün yollar arasında su, büyük dağlar gibi bir

hal aldı ve Mûsâ *aleyhisselam*, kavmiyle birlikte o yollardan geçti. O denizden çıktıkları vakit Yüce Allah, Mûsâ *aleyhisselam*'a denizi olduğu halde bırakmasını emretti. Böylelikle Firavun ve askerlerinin de o yolu izlemeleri sağlanmış oldu.

"Çünkü onlar boğulacak bir ordudur." Mûsâ *aleyhisselam*'ın kavmi, bütünüyle denizden çıkıp Firavun ve beraberindekiler de bütünüyle denizin içine girince Yüce Allah, denize, üzerlerine kapanmasını emretti. Onlardan tek bir kişi kurtulmamak üzere hepsi suda boğuldular.

Dünya hayatında kendilerine verilmiş bulunan nimetleri geride bıraktılar. Allah, bunları Firavun ve kavmi tarafından köleleştirilmiş bulunan İsrailoğullarına miras olarak verdi. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ كَمْ تَرَكُوا۟ مِن جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا۟ فِيهَا فَٰكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَٰهَا قَوْمًا ءَاخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ وَمَا كَانُوا۟ مُنظَرِينَ ﴾

25- Onlar, nice bahçeleri ve pınarları geride bıraktılar.

26- Nice ekinleri ve değerli konakları;

27- Zevk ve sefa sürdükleri nice nimetleri de.

28- İşte böyle... Biz onları başka bir kavme miras verdik.

29- Gök de, yer de onlar için ağlamadı ve onlara mühlet de verilmedi.

25-28. "Onlar nice bahçeleri ve pınarları geride bıraktılar. Nice ekinleri ve değerli konakları, zevk ve sefa sürdükleri nice nimetleri de. İşte böyle... Biz onları," yani bu sözü edilen nimetleri **"başka bir kavme miras verdik."** Bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: **"İşte böyle... Biz onları İsrailoğullarına miras verdik."** (eş-Şuarâ, 26/59)

29. "Gök de, yer de onlar için ağlamadı." Yüce Allah, onları helak ettiğinde gök ve yer onlar için ağlamadı. Yani onlar adına üzülmedi. Onlardan ayrıldığı için kederlenmedi. Aksine gökler de, yer de dahil herkes, onların helâk edilmelerine sevindi. Çünkü onlar, geride yüzlerini karartacak ve bütün âlemler tarafından kendilerine lanet okunup öfke duyulmasını gerektirecek şeylerden başka bir şey bırakmadılar.

"Ve onlara mühlet de verilmedi." Cezalandırılmaları ertelenmedi, onlara süre tanınmadı. Aksine onlar derhal helâk edildiler.

﴿ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيًا مِّنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴾

30- Andolsun Biz, İsrailoğullarını o aşağılayıcı azaptan kurtardık.

31- Yani Firavun'dan. Çünkü o, büyüklenen bir zorba ve haddi aşmış biriydi.

30-31. Daha sonra Yüce Allah, İsrailoğullarına lütuflarını hatırlatarak şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz, İsrailoğullarını"** içinde bulundukları **"o aşağılayıcı azaptan kurtardık. Yani Firavun'dan."** Zira o, onların oğullarını boğazlıyor, kız çocuklarını da hayatta bırakıyordu. **"Çünkü o,"** yeryüzünde haksız yere **"büyüklenen bir zorba ve"** Allah'ın sınırlarını çiğneyen, haramlarını işleme cüretini gösteren **"haddi aşmış biriydi."**

﴿ وَلَقَدِ ٱخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم مِّنَ ٱلْـَٔايَٰتِ مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٌا۟ مُّبِينٌ ﴾

32- Andolsun Biz onları seçip bir bilgiye göre alemlere üstün kıldık.

33- Onlara, kendilerinde apaçık bir lütuf bulunan birtakım âyetler/mucizeler de verdik.

32. "Andolsun Biz onları bir bilgiye," böyle bir üstünlüğe layık oldukları bilgisine **"göre alemlere üstün kıldık."** Onları seçtik.

"Âlemler"den kasıt, hem kendi çağdaşları, hem kendilerinden öncekiler hem de kendilerinden sonraki -Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmetini getirinceye kadarki- kimselerdir. Ancak Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmeti bütün âlemlerden üstündür. Yüce Allah, onları insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet kılmış ve başkalarına vermediği pek çok lütu onlara ihsan etmiştir.

33. "Onlara"/İsrailoğullarına **"kendilerinde apaçık bir lütuf bulunan"** Bizim tarafımızdan kendilerine açıkça görülen pek çok ihsan ve peygamberleri Mûsâ *aleyhisselam*'ın getirdiklerinin doğruluğunu ortaya koyan açık bir delil ihtiva eden **"birtakım"** göz kamaştırıcı **"ayetler,"** açıkça görülen mucizeler **"verdik."**

﴿ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٦﴾ ﴾

34- Şüphesiz bunlar şöyle diyorlar:

35- 'Her şey ilk ölümümüzden ibarettir ve bizler diriltilecek değiliz.'

36- 'Eğer doğru söylüyorsanız, haydi atalarımızı getirin (de görelim)!'

34-35. "Şüphesiz bunlar," bu yalanlayıcılar, öldükten sonra dirilişi ve insanların sorgulanmalarını uzak bir ihtimal görerek **"şöyle diyorlar: Her şey ilk ölümümüzden ibarettir ve bizler diriltilecek değiliz."** Yani varsa yoksa bu dünya hayatıdır ve öldükten sonra ne diriliş, ne kabirlerden kalkış, ne cennet, ne de cehennem vardır.

36. Daha sonra Rablerine karşı küstahlık edip O'nu âciz bırakmaya çalışırcasına şöyle demişlerdir: **"Eğer doğru söylüyorsanız, haydi atalarımızı getirin."** Bu ise haktan alabildiğine uzak bir yere düşmüş, oldukça inatçı cahillerin yaptıkları bir tekliften ibarettir. Allah Rasûlünün doğruluğu ile bunun ölmüş atalarını geri getirmesi şartına bağlı olması arasında ne ilgi vardır?

Çünkü mucizeler, onun getirdiklerinin doğruluğunu ortaya koymuş ve her bakımdan çok büyük bir sayıya ulaşıp kesin bilgi ifade etmiştir.

﴿ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ أَهْلَكْنَاهُمْ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ ﴾

37- Onlar mı hayırlı, yoksa (Himyerli) **Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları bile helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler.**

37. "Onlar" bu muhataplar **"mı hayırlı, yoksa Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları bile helâk ettik. Çünkü onlar günahkâr idiler."** Bu muhataplar ise onlardan hayırlı değildirler. Çünkü suç işlemede onlarla ortaktırlar. O halde kendilerinden önceki günahkâr kardeşlerinin başına gelen musibetlerin benzeri helâk edici musibetleri bunlar da beklesinler.

﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾

38- Biz gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık.

39- Biz, onları ancak hak (bir amaç) **ile yarattık. Fakat onların çoğu bilmezler.**

38-39. Yüce Allah, kudretinin kemalini ve hikmetinin eksiksizliğini haber vermekte; gökleri ve yeri oyun olsun diye, boş yere ve amaçsız yaratmadığını, aksine gökleri de, yeri de ancak hak bir amaçla yarattığını bildirmektedir.

Hem yaratılışları hak iledir, hem de yaratılışlarının kapsamında hak vardır.

O, bunları hem hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnızca Zatına ibadet etmeleri için, hem de emir verip yasaklar koymak, mükâfatlandırmak veya cezalandırmak için yaratmıştır.

"Fakat onların çoğu bilmezler." Bundan dolayı da göklerle yerin yaratılışı üzerinde hiç düşünmezler.

﴿ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ ﴾

40- Şüphesiz ayrım/hüküm günü onların hepsi için tayin edilmiş bir vakittir.

41- O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz. Onlara yardım da edilmez.

42- Ancak Allah'ın merhamet ettikleri hariç. Şüphesiz O, Aziz'dir, Rahim'dir.

40. "Şüphesiz ayrım/hüküm günü," Yüce Allah'ın, öncekilerle sonrakiler ve ayrılığa düşmüş olan herkes arasında ayırdedici hükmünü vereceği gün olan Kıyamet günü **"onların hepsi"** yani bütün mahlukat **"için tayin edilmiş bir vakittir."** Allah, o günde hepsini bir araya getirecek, amelleriyle birlikte onların huzuruna toplayacak ve amellerinin karşılıklarını verecektir.

41. "O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz." Yakının yakınına, arkadaşın arkadaşına faydası olmayacağı gibi **"onlara yardım da edilmez."** Allah'ın azabına karşı kimse tarafından korunamazlar. Çünkü o gün hiçbir varlık, hiçbir şeye sahip olmayacaktır.

42. "Ancak Allah'ın merhamet ettikleri hariç." İşte onlar, Allah'ın rahmeti ile yücelecek ve faydalanacak, O'nun rahmetine mazhar olacak kimselerdir ki onlar, bu rahmete ulaşmanın yollarını izlemiş ve dünya hayatındayken bunun için çalışmışlardı.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَٱلْمُهْلِ يَغْلِى فِى ٱلْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْىِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَٱعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا۟ فَوْقَ رَأْسِهِۦ مِنْ عَذَابِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾ إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِۦ تَمْتَرُونَ ﴾

43- Şüphesiz ki Zakkûm ağacı,

44- Günahkârların yiyeceğidir.

45- Erimiş maden gibidir; karınlarda kaynar;

46- Tıpkı kaynar suyun kaynaması gibi.

47- 'Tutun onu ve sürükleyerek götürün cehennemin ortasına!'

48- 'Sonra da başından aşağı o kaynar azap suyundan dökün!'

49- 'Tat bakalım. Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin!'

50- 'İşte bu, sizin (dünyadayken) **şüphe ettiğiniz** (azaptır)!'

43-44. Yüce Allah, Kıyamet gününü ve o günde kulları arasında ayırdedici hükmü vereceğini beyan ettikten sonra, onların iki gruba ayrılacaklarını, bir grubun cennette, bir grubun cehennem ateşinde olacağını belirtti. İkinci grup, küfür ve masiyetler işleyerek günahkâr olanlardır. Bunların yiyecekleri, ağaçların en kötüsü ve en fecisi olan **"Zakkûm ağacı"**dır.

45-50. Bu ağacın tadı ise **"erimiş maden gibidir."** Ya da oldukça kötü kokan, tadı da, kokusu da kötü ve son derece sıcak bir irin gibidir. **"Karınlarda kaynar, tıpkı kaynar suyun kaynaması gibi."**

Azap edilecek olana şöyle denilecektir: Haydi bu can yakıcı azabı ve bu vahim cezayı **"tat bakalım! Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin!"** Kendi kanaatine göre sen, Allah'ın azabına karşı kendini koruyacak güçlü bir kişi olduğunu zannediyordun. Allah nezdinde de değerli olduğunu ve sana hiçbir şekilde azap etmeyeceğini ileri sürüyordun. İşte bu gün, sen zillete düşürülen, tahkir edilen, son derece değersiz bir kişi olduğunu açıkça görüyorsun. **"İşte bu"** pek büyük olan bu azab, **"sizin** (dünyadayken) **şüphe ettiğiniz** (azaptır)." Ama artık sizin için son derece kesin bir bilgidir.

﴿ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾ ﴾

51- Takvâ sahipleri ise güvenli bir yerdedirler.

52- Cennetlerde ve pınarbaşlarında.

53- İnce ve kalın ipeklerden giyer, karşılıklı otururlar.

51-52. Bu buyruklarda günahları terk etmek ve itaatleri işlemek suretiyle Allah'ı gazaplandıran ve azaba sebep olan işlerden sakınan takvâ sahiplerinin mükâfatı dile getirilmektedir.

Allah'ın gazabı ve azabı, onlar hakkında söz konusu olmadığından Allah, onlardan razı olacak ve çok sayıdaki ağacın koyu gölgeleri içinde, pek çok meyveye, pınara, nimet ve mükâfata mazhar olacaklardır. Altlarından ırmaklar akacaktır. Onlar, bu ırmakları Naîm cennetlerinde akıtacaklardır.

Yüce Allah'ın, cennetleri Naîm'e (nimetlere) izafe etmesinin sebebi, bu cennetlerin ihtiva ettiği her şeyin her bakımdan mükemmel ve sevindirici şeyler oluşundan dolayıdır. Orada bunları gölgelendirecek, lezzetlerini olumsuz yönde etkileyecek hiçbir şey olmayacaktır.

53. Oradaki elbiseleri ise canlarının istediği şekilde ince ve kalın yeşil ipekten olacaktır. Üstelik onlar **"karşılıklı otururlar."** Kalpleri de, yüzleri de birbirine dönüktür. Tam bir rahat, huzur, karşılıklı sevgi, güzel muamele ve adaba riâyet onların özellikleridir.

﴿ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ ﴾

54- İşte böyle. Hem Biz onları iri/güzel gözlü hurilerle evlendiririz.

54. "İşte böyle." Eksiksiz mükemmel nimetler ve mükemmel sevinçler...

"Hem Biz onları iri/güzel gözlü hurilerle evlendiririz." Yani güzellikleri dolayısıyla bakanların hayrete düştüğü, aklın adeta baştan gittiği, kemalleri dolayısıyla zihnin kendisini kaybettiği çok güzel hanımları onlara eş yaparız ki onların gözleri iri ve güzeldir.

﴿ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾ ﴾

55- Onlar orada güven içinde her türlü meyveden isterler.

55. "Onlar orada"/cennette **"güven içinde her türlü meyveden isterler,"** onların bitmesinden yana güvende oldukları gibi zarar görmekten, kederlendirici

ve üzücü bir şeylerle karşılaşmaktan, oradan çıkarılmaktan ve ölmekten yana da güven içindedirler.

Hem dünyada ismen bilinen meyvelerden hem de dünyada eşi benzeri olmayan meyvelerden isterler. Hangi tür ve çeşit meyve isterlerse derhal, herhangi bir yorgunluk ve külfete katlanmaksızın huzurlarına getirilir. İşte her şeyden, özellikle de ölmekten yana güven içinde olacaklarından dolayı devamla şöyle buyrulmaktadır:

﴿ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا ٱلْمَوْتَ إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ ﴾

56- Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar. Allah, onları cehennem azabından da korumuştur.

57- Bu, Rabbinden bir lütuftur. İşte en büyük kurtuluş budur.

56. "Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar." Orada kesinlikle ölüm yoktur. Eğer orada istisnâ edilecek türden bir ölüm bulunsaydı, dünyadaki ölüm olan ilk ölüm istisnâ edilmezdi. Böylelikle onlar, bütün sevdiklerini ve bütün istediklerini elde etmiş olacaklar. Zira **"Allah, onları cehennem azabından da korumuştur."**

57. "Bu, Rabbinden bir lütuftur." Bu kadar nimetin elde edilmesi ve azabın onlardan uzaklaştırılması, Allah'ın onlar üzerindeki lütuf ve keremindendir. Onların âhiret hayırlarına ulaşmalarını sağlayan, onları salih amellere muvaffak kılan ve amellerinin kendilerini ulaştırması söz konusu olmayan bunca nimeti onlara veren Yüce Allah'tır.

"İşte en büyük kurtuluş budur." Allah'ın rızasına nail olmak, O'nun cennetine yerleşmek, O'nun azap ve gazabından yana da esenlikte bulunmaktan daha büyük bir kurtuluş olabilir mi?

﴿ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَٱرْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾ ﴾

58- Şüphesiz Biz, onu düşünüp öğüt alırlar diye senin dilinle indirip kolaylaştırdık.

59- O halde gözle! Çünkü onlar da gözlemektedirler.

58. "Şüphesiz Biz onu"/Kur'ân-ı Kerîm'i **"düşünüp öğüt alırlar,"** kendilerine faydalı olacak şeyleri hatırlayıp onu işlerler, kendilerine zararlı olacak şeylerden de kaçınırlar **"diye"** dillerin kayıtsız şartsız olarak en fasihi ve en üstünü olan **"senin dilinle kolaylaştırdık."** Böylelikle bu dil sayesinde hem lafzı kolaylaşmış, hem de manası kolaylaşmıştır.

59. "O halde" Rabbinin sana va'detmiş olduğu hayır ve zaferi **"gözle! Çünkü onlar da"** başlarına gelecek olan azabı **"gözlemektedirler."**

İki gözleme/bekleme arasında ise büyük bir fark vardır. Allah Rasûlü ve ona uyanlar, dünya ve âhirette hayırlı şeyleri gözlerken, onların karşıtları dünya ve âhirette şerden başkasını gözlememektedirler.

Duhân sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamdolsun. Minnet duygularımız yalnız O'nadır.

سورة الجاثية

CÂSİYE SÛRESİ

-45-

45- CÂSİYE SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 37 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حٰمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ الْكِتَٰبِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّ فِي السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَآبَّةٍ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَٰفِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَٰحِ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ ءَايَٰتِ اللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ ءَايَٰتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩﴾ مِّن وَرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُم مَّا كَسَبُوا شَيْـًٔا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَآءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile

1- Hâ, Mîm.

2- Bu kitap, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- Şüphesiz göklerde ve yerde mü'minler için deliller vardır.

4- Sizin yaratılışınızda ve (yeryüzünde) **yaydığı her bir canlıda da kesin inanç sahibi bir toplum için deliller vardır.**

5- Gece ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten bir rızık indirip onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde ve rüzgârların estirilişinde de aklını kullanan bir toplum için deliller vardır.

6- İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Biz, onları sana hak ile okuyoruz. Artık onlar, Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?

7- Çok yalancı ve çok günahkâr olan her kişiye yazıklar olsun!

8- O, kendisine okunmakta olan Allah'ın âyetlerini işitir de sonra onları hiç işitmemiş gibi büyüklük taslayarak (küfründe) **ısrar eder. Sen de ona can yakıcı bir azabı müjdele!**

9- O, ayetlerimizden bir şey öğrendiğinde de onları alaya alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

10- Cehennem de önlerindedir. Ne kazandıklarının ne de Allah'ın dışında edindikleri dostların onlara bir faydası olacaktır. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

1-2. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in; tazim edilmesi, gereken itinanın gösterilmesi emrini ihtiva eden bir üslupla **"Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından"** indirildiğini bildirmektedir.

Yüce Allah, kemal sıfatları ve tek başına ihsan etmiş olduğu nimetler dolayısıyla yegane ilâh ve ma'bûddur. Kâmil izzet ve eksiksiz hikmet sahibidir.

3-5. Daha sonra Yüce Allah, sözünü ettiği göklerin ve yerin yaratılması, yeryüzüne yaydığı canlılar, bunlardaki menfaatler, topraklara ve kullarına hayat vermesi, gökten indirdiği su vb. gibi hem dış hem de iç dünyaya ait delil ve ibretlerden söz ederek bu hususu pekiştirmektedir. İşte bütün bunlar, bu Kur'ân-ı Azimin doğruluğuna, onun kapsadığı hikmet ve hükümlerin sağlıklı oluşuna apaçık belge ve delillerdir. Aynı zamanda bunlar, Yüce Allah'ın kemaline, öldükten sonra dirilişe ve kabirlerden kalkışa da delildirler.

6-10. Daha sonra Yüce Allah, bu âyetlerden yararlanıp yararlanmama açısından insanların iki kısma ayrıldığını bildirmektedir:

Bir kısım, bu âyetleri delil olarak görürler, bunlar vasıtasıyla tefekkür ederler ve onlardan faydalanırlar. Bunlarla yücelirler. Onlar Allah'a, meleklere, kitaplara ve âhiret gününe tam bir imanla inanan ve bunlar vasıtasıyla yakîn derecesinde inanca ulaşan kimselerdir. Böylelikle bunların akılları arınıp yücelmiş, bu âyetlerle bilgileri artmış, akılları ve ilimleri kemal derecesine yönelmiştir.

Bir kısım ise Allah'ın âyetlerini -kendisine karşı mazereti kesecek delil gerçekleşecek şekilde- işittikten sonra bu âyetlerden yüz çevirir ve onlara karşı büyüklük taslar, adeta onları işitmemiş gibi davranır. Çünkü bu âyetler, onun kalbini arındırmamış, temizlememiştir. Aksine bunlara karşı büyüklük tasladığından dolayı azgınlığı daha da artmıştır. O, Allah'ın âyetlerinden bir şey öğrenecek olursa onunla alay eder. İşte böylelerini Yüce Allah azapla tehdit etmektedir: "**Çok yalancı ve çok günahkâr olan her kişiye yazıklar olsun.**" Yani çok yalan söyleyen ve yaptıklarıyla pek günahkâr olan kişiye yazıklar olsun, vay onun haline!

Yine Yüce Allah, böylesi için çok acıklı ve can yakıcı bir azap olduğunu da haber vermektedir: **"Cehennem de önlerindedir"** ve orası, onların ileri derecedeki cezaları için yeterlidir. Üstelik **"Ne kazandıklarının"**/mallarının **"ne de Allah'ın dışında edindikleri"** ve yardım isteyip umdukları **"dostlarının kendilerine bir faydası olacaktır."** Bu dost ve yardımcıları, yardımına en çok muhtaç oldukları bir zamanda onları yardımsız bırakacaklardı.

Yüce Allah, Kur'ân'ın âyetlerini ve gözle görülen (kevnî) âyetleri beyan edip bunlara karşı insanların iki kısma ayrıldıklarını açıkladıktan sonra bu üstün hedefleri gösteren ve kapsayan Kur'ân-ı Kerîm'den haber vermekte ve onun bir hidâyet olduğunu belirtmektedir:

﴿ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ ﴾

11- İşte bu (Kur'ân), **bir hidâyettir. Rablerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince; onlar için can yakıcı, feci bir azap vardır.**

11. "İşte bu (Kur'ân), **bir hidâyettir."** Bu, Kur'ân-ı Kerîm'in tamamının vasfıdır. O, Yüce Allah'ı, mukaddes sıfatları ve hamdedilmeye layık fiilleriyle tanıtır. Peygamberlerini, peygamberlerin dostlarını, düşmanlarını ve bunların niteliklerini bildirir. Salih amelleri anlatır ve onlara çağırır. Kötü amelleri de açıklar ve onlardan vazgeçilmesini ister. Aynı şekilde amellerin karşılıklarına dair açıklamalar da yapar; dünyevî ve uhrevî karşılıklarını bildirir. İşte hidâyette olanlar, onunla doğru yolu bulur ve böylelikle kurtuluşa erip bahtiyar olurlar.

"Rablerinin" son derece zalimlik edenlerle azgınlıkları katmerli olanların dışında hiç kimsenin inkâra yeltenmediği **"âyetlerini inkâr edenlere gelince; onlar için can yakıcı, feci bir azap vardır."**

﴿ ۞ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Gemiler emriyle akıp gitsin, siz de O'nun lütfundan (rızkınızı) **arayasınız ve şükredesiniz diye denizi size amade kılan, Allah'tır.**

12. Yüce Allah, içinde gemilerin akıp gitmesi için denizi, -emriyle- amade kıldığını, bu yolla kullarına lütuf ve ihsanda bulunduğunu haber vermektedir.

Bu, çeşitli ticaret ve kazanç yollarıyla **"O'nun lütfundan** (rızkınızı) **arayasınız ve"** Yüce Allah'a **"şükredesiniz diye"**dir. Sizler, O'na şükredecek olursanız O, üzerinizdeki nimetlerini artırır. Üstelik şükrünüze karşı da size pek büyük mükâfatlar verir.

﴿ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

13- O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden (bir lütuf olarak) **hizmetinize sunmuştur. Hiç şüphesiz bunda düşünen bir toplum için deliller vardır.**

13. "O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden," lütuf ve ihsanından ötürü **"hizmetinize sunmuştur."** Bu, hizmete sunuş, göklerde ve yerde bulunan bütün cisimleri, bunlarda yaratılmış bulunan güneşi, ayı, gezegenleri, yıldızları, çeşitli hayvan ve canlıları, türlü ağaç ve mahsulleri, madenleri vb. gibi Âdemoğullarının maslahatları için hazırlanmış ve zorunlu ihtiyaçları için gerekli olan her şeyi kapsar.

Bütün bunlar, onların Yüce Allah'ın nimetine şükretmek için bütün gayretlerini ortaya koymalarını, âyetleri ve hikmetleri hakkında düşünerek, bunların inceliklerini kavramaya gayret etmelerini gerektirmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Hiç şüphesiz bunda düşünen bir toplum için deliller vardır."** buyurmaktadır.

Bunların hepsinin yaratılması, işlerinin idare edilmesi ve hizmete sunulmaları, Yüce Allah'ın meşîetinin geçerliliğine ve kudretinin kemaline delildir. Bunlardaki muhkemlik/sağlamlık, harikulade sanat ve güzel yaratılış da Yüce Allah'ın hikmetinin ve ilminin kemaline delildir.

Bunların genişlikleri, azametleri ve çoklukları ise Yüce Allah'ın mülk ve saltanatının genişliğini göstermektedir. Bunlardaki özel haller, tercihler ve birbirine zıt varlıkların mevcudiyeti de O'nun, dilediğini yaptığına delildir. Bu varlıklardaki menfaatler, dinî ve dünyevî maslahatlar, rahmetinin genişliğine, ihsan ve bağışlarının kapsayıcılığına, lütfunun ve iyiliklerinin fevkalâde oluşuna delildir.

Bütün bunlar da O'nun bir ve tek olduğuna, yegane ilâh ve mabud olduğuna, O'ndan başkasına ibadet edilmemesi ve boyun bükülmemesi gerektiğine, sevginin de yalnız O'na yöneltilmesi gerektiğine, yine O'nun peygamberlerinin getirdiklerinin de doğru olduğuna delildir.

Bunlar, hiçbir şüphe ve tereddüt kabul etmeyen açık aklî delillerdir.

﴿ قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَغْفِرُوا۟ لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ ٱللَّهِ لِيَجْزِىَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآَ فَعَلَيْهَا ۖ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ ﴾

14- İman edenlere söyle de Allah'ın (azap) **günlerini beklemeyenlerin eziyetlerine aldırmasınlar. Çünkü Allah, her topluluğa kazanmakta olduklarının karşılığını verecektir.**

15- Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük işlerse o da kendi aleyhinedir. Sonra (hepiniz) **Rabbinize döndürüleceksiniz.**

14-15. Yüce Allah, mü'min kullarına güzel ahlâklı olmalarını, **"Allah'ın** (azap) **günlerini beklemeyenlerin,"** yani Allah'ın mükâfatını ummayan ve isyankârları karşı karşıya bırakacağı musibetlerden de korkmayan müşriklerin eziyetlerine sabretmelerini emretmektedir. Çünkü Yüce Allah, her topluluğa kazandıklarının karşılığını verecektir. Sizleri -ey mü'minler- Yüce Allah, imanınız, affedip bağışlamanız ve sabretmeniz dolayısıyla pek büyük bir mükâfatla mükâfatlandıracaktır.

Onların -eğer yalanlamalarını sürdürürlerse- başına gelecek olan çetin azap, rezil ve rüsvay oluş ise sizin başınıza gelmeyecektir. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük işlerse o da kendi aleyhinedir. Sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."**

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- Andolsun Biz, İsrailoğullarına Kitabı, hükmü ve peygamberliği vermiş, onları hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere üstün kılmıştık.

16. Yani Biz, İsrailoğullarına, başka insanlar hakkında söz konusu olmayan nimetler ihsan etmiştik. Onlara Kitabı, yani Tevrat'ı ve İncil'i, insanlar arasında hüküm ve idareyi ve kendisiyle diğer insanlardan ayrıcalıklı kılındıkları nübüvveti/peygamberliği verdik. Nitekim İbrahim *aleyhisselam*'ın soyundan gelen peygamberlerin büyük çoğunluğu İsrailoğullarındandır.

"Onları" yiyecek, içecek ve giyecek türünden, bir de üzerlerine men ve selvâyı indirmek suretiyle **"hoş ve temiz şeylerle rızıklandırmış ve onları âlemlere,"** yani bu nimetlerle insanlara **"üstün kılmıştık."**

Genellik ifade eden **"alemlere"** lafzının kapsamından, bu ümmet (Muhammed ümmeti) müstesnâdır. Çünkü bu ümmet, bütün insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmettir. Ayrıca ifadelerin akışı/siyâk da maksadın, bu ümmetin dışındakiler olduğunu göstermektedir. Çünkü Yüce Allah, bize İsrailoğullarına vermiş olduğu lütufları ve onları kendileriyle başkalarından ayrıcalıklı kılmış olduğu hususları anlatmaktadır.

Aynı şekilde İsrailoğullarının üstünlüğünü sağlayan Kitap, insanlar arasında hükmetme, nübüvvet vb. vasıfların tümü, bu ümmet için de söz konusudur. Ayrıca bu ümmet, fazladan pek çok fazilete/üstünlüğe de sahiptir. İsrailoğullarının şeriati de bu ümmetin şeriatinin sadece bir parçasıdır. Diğer taraftan bu Kitap (Kur'ân-ı Kerîm), kendisinden önceki diğer kitaplar üzerinde hakim konumundadır. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* de bütün peygamberleri tasdik etmiştir.

﴿ وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ ۖ فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Onlara din hususunda apaçık deliller verdik. Onlar, ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki haset yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri hususlar hakkında Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

17. "Onlara"/İsrailoğullarına **"din hususunda"** Yüce Allah'ın kendilerine ulaştırdığı takdiri/emri gereğince hakkı batıldan ayıran **"apaçık deliller verdi."**

Bu apaçık deliller, Mûsâ *aleyhisselam* tarafından onlara gösterilen mucizelerdir. Bunlar, Yüce Allah'ın İsrailoğullarına ihsan ettiği nimetler olup bu durum, onların bu nimetlerin gereğini en mükemmel şekilde yerine getirmelerini ve Allah'ın kendilerine açıklamış olduğu hakkın etrafında birleşmelerini gerektirmekteydi. Ancak tam aksini yaptılar ve bunca nimete karşı gerekenin aksi davranışları gösterdiler.

Etrafında toplanmaları emrolundukları hususlarda ayrılığa düştüler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ancak kendilerine,"** ayrılığa düşmemeyi gerektiren **"ilim geldikten sonra aralarındaki haset yüzünden anlaşmazlığa düştüler."** Onları anlaşmazlığa iten, birbirlerine karşı duydukları kıskançlıkları ve haksızlıkları olmuştu.

"Şüphesiz Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri hususlar hakkında Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir." Haklı ile haksızı ayıracak, hevâdan mı başka hususlardan dolayı mı ihtilâf/ayrılık çıktığını ortaya koyacaktır.

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- Sonra Biz seni de dinde bir şeriat sahibi kıldık. O halde sen ona uy! Bilmeyenlerin hevâlarına uyma!

18. Yani Biz, sana, bütün hayırlara çağıran, her türlü kötülükten vazgeçmeyi emreden ve şer'î emrimizin bir tecellisi olan kâmil bir şeriat gönderdik. **"O halde sen ona uy!"** Çünkü ebedî mutluluk ve kurtuluş ona uymaya bağlıdır.

"Bilmeyenlerin hevâlarına uyma!" Hevâları ilme uymayan ve ilmin arkasından yürümeyen kimselerin arkasından gitme! Bunlar ise hevâ ve iradesi, Allah Rasûlünün şeriatine aykırı olan herkestir. İşte böylelerine uymak, bilmeyenlerin hevâlarına uymak demektir.

﴿ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا۟ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۖ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴾

19- Çünkü onlar, Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamazlar. Şüphesiz zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takvâ sahiplerinin dostudur.

19. "Çünkü onlar, Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamazlar." Allah nezdinde bunların sana faydaları olmayacaktır. Dolayısıyla sen, onların hevâlarına uyacak olursan bil ki onlar, senin için bir fayda sağlayamayacak ve sana gelen bir kötülüğü de engelleyemeyecektir. Esasında senin onlara uyman ve onları dost edinmen de uygun değildir.

Çünkü onlar ve sen, birbirinizden çok farklısınız: **"Şüphesiz zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takvâ sahiplerinin dostudur."** Takvâları sebebiyle O'na itaat ederek amel işledikleri için O da kendilerini karanlıklardan aydınlığa çıkartır.

﴿ هَٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- İşte bu (Kur'ân)**, insanlar için basiret ve kesin inanan bir toplum için de hidâyet ve rahmettir.**

20. "İşte bu" Kur'ân-ı Kerîm ve Zikr-i Hakîm (sonsuz hikmetler ihtivâ eden sapasağlam öğüt) **"insanlar için basiret,"** bütün hususlarda insanların basiretlerini açan ve kendisi vasıtasıyla mü'minlerin faydalar sağladığı **"ve kesin inanan bir toplum için de hidâyet ve rahmettir."**

Onun vasıtasıyla dinin aslî/itikadî ve fer'î/şer'î hükümleri hususunda dosdoğru yola hidâyet bulurlar. Onunla hayra ulaşırlar, sevince gark olurlar. Dünya ve âhirette bahtiyar olurlar. İşte rahmet budur.

Onun vasıtasıyla ruhları saflaşır, akılları daha da aydınlanır. İman ve yakînleri artar. Batıl üzerinde ısrar ve inat eden kimselere karşı da onun vasıtasıyla delil ortaya konulmuş olur.

﴿ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجْتَرَحُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini iman edip salih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı, hayatları ile ölümlerinin eşit olacağını mı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

21. "Kötülük" ve pek çok günah **"işleyenler,"** Rablerinin haklarını yerine getirmeyip kusurlu davrananlar **"kendilerini iman edip,"** yani Rablerinin haklarını yerine getirmek, O'nu gazaplandıran şeylerden uzak kalmak ve sürekli O'nun rızasını kendi nefislerinin arzularına tercih etmek suretiyle **"salih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı... mı sandılar?"**

Yani bunlar, dünya ve âhirette eşit olacaklarını mı zannediyorlar? Onların zannı ne kadar kötü, kanaatleri ne kadar yersiz, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

Çünkü onların hükümleri, hakimler hakimi ve adiller adilinin hükmüne aykırıdır. Sağlıklı akıllar ve dosdoğru fıtratlarla çelişmektedir. İlâhî kitapların bildirdikleri ve peygamberlerin haber verdikleriyle taban tabana zıttır.

Aksine gerçek kesin hüküm şudur: Salih amel işleyen mü'minler için dünya ve âhirette zafer, kurtuluş, mutluluk ve mükâfat vardır. Herkese ihsanı oranında bu mükâfat verilecektir. Kötülük işleyenler ise dünya ve âhirette ilâhî gazaba, zillete, azaba ve bedbahtlığa duçar olacaklardır.

﴿ وَخَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Halbuki Allah, gökleri ve yeri hak (bir amaç) **ile ve herkese kazandığının karşılığı hiçbir zulme uğratılmadan verilsin diye yaratmıştır.**

22. Yani Yüce Allah, gökleri ve yeri hikmetle, hiçbir hususta ortak koşulmaksızın sadece Zatına ibadet edilsin diye yaratmıştır.

Bundan sonra Zatına ibadet etmelerini emrettiği, üzerlerine açık ve gizli nimetlerini ihsan ettiği kimseleri, Allah'a şükrettiler ve emrolunduklarını yerine getirdiler mi, yoksa küfür ve nankörlüğe saparak cezayı hak ettiler mi, diye hesaba çekip karşılıklarını verecektir.

﴿ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Hevâsını kendine ilâh edinen, Allah'ın, (katındaki) **bir bilgiye göre saptırdığı, kulağına ve kalbine mühür vurduğu ve gözü üzerine de bir perde çektiği kimse hakkında ne dersin? Ona Allah'tan başka kim hidâyet verebilir? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?**

23. "Hevâsını kendine ilâh edinen," arzu ettiğini -Allah ister razı olsun, ister gazaplansın- yapan, **"Allah'ın,** (katındaki) **bir bilgiye göre,"** hidâyete layık olmadığını, bundan dolayı da arınıp temizlenmeyeceğini bildiği için **"saptırdığı, kulağına"** kendisine faydalı olacak şeyleri işitmeyecek şekilde **"ve kalbine"** hayrı anlayamayacak şekilde **"mühür vurduğu ve gözü üzerine de"** hakkı görmesini engelleyecek **"bir perde çektiği"** sapık **"kimse hakkında ne dersin?"**

"Ona Allah'tan başka kim hidâyet verebilir?" Allah hidâyetin kapılarını onun yüzüne kapatmış ve azgınlığın kapılarını da önünde açmışken kimse ona hidâyet veremez. Ancak bununla Allah ona zulmetmiş olmaz. Aksine kendisine zulmeden, Allah'ın kendisine gelecek olan rahmetinin engellenmesine sebep olan yine kendisidir.

"Hâlâ" size fayda verecek olan şeyleri düşünüp izlemek, size zarar verecek şeyleri bilip onlardan sakınmak suretiyle **"düşünüp öğüt almayacak mısınız?"**

﴿ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴾

24- 'Hayat, ancak dünya hayatımızdan ibarettir. (Kimimiz) **ölürüz** ve (kimimiz de) **yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.' dediler. Halbuki onların bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.**

24. Öldükten sonra dirilişi inkâr edenler, **"'Hayat, ancak dünya hayatımızdan ibarettir.** (Kimimiz) **ölürüz ve** (kimimiz de) **yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.' dediler."** Bunlar sadece (tabiat) kanunlarından ibarettir. Gece ve gündüzün değişip durmasının, geçip gitmesinin bir sonucudur. Bazı insanlar ölür, bazı insanlar yaşar. Ölen Allah'a dönüyor değildir, amelinin karşılığını da görmeyecektir.

Onların söyledikleri bu sözler, bilgisizce söylenen sözlerdir. Çünkü **"onlar sadece zanda bulunuyorlar."** Bu bakımdan öldükten sonra Allah'ın huzuruna dönmeyi inkâr etmişler, herhangi bir delil veya belge olmaksızın doğru sözlü peygamberlerin yalan söylediklerini ileri sürmüşlerdir.

Ama onların söyledikleri zandan ibarettir ve bazı şeyleri uzak bir ihtimal olarak görmektir. Hakikatle hiçbir ilgisi yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴾

25- Onlara âyetlerimiz apaçık deliller halinde okunduğunda ileri sürdükleri tek delil, 'Eğer doğru söylüyorsanız, haydi babalarımızı getirin (de görelim).' **demekten ibarettir.**

25. Bu, onların Allah'a karşı küstahlıklarıdır. Çünkü onlar, böyle bir teklifte bulunmuş ve Yüce Allah'ın peygamberlerinin doğru söylemelerinin, ölmüş atalarını geri getirmelerine bağlı olduğunu iddia etmişlerdir.

Ancak peygamberler onlara her âyeti/mucizeyi getirecek olsalar dahi, yine de -peygamberler onların dediklerine uymadıkça- onlara iman etmezler.

Onlar, bu söylediklerinde de yalancıdırlar. Onların asıl maksatları hakkın açıklık kazanması değil, peygamberlerin çağrısını reddetmektir.

﴿ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

26- De ki: 'Sizi Allah yaşatır, sonra da öldürür. Sonra da O, kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan Kıyamet gününde sizi bir araya toplayacaktır. Fakat insanların çoğu (bunu) **bilmezler.'**

26. Çünkü âhiret gününe dair bilgi kalplerinde yer etmiş olsaydı, o gün için birtakım amel işler ve gerekli hazırlıkları yaparlardı.

﴿ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün bâtıl peşinde gidenler hüsrana uğrayacaklardır.

27. Yüce Allah, mülkünün genişliğini, bütün zamanlarda tek başına tasarruf ve idarenin Zatında bulunduğunu haber vermekte ve **"Kıyametin kopacağı gün,"** Mahşer yerinde bütün mahlukatın toplanıp bir araya geleceğini, hakkı çürütmek için batılı ortaya koyan batıl yolcularının hüsrana uğradıklarının görüleceğini bildirmektedir.

Onların amelleri batıldır. Çünkü amelleri batıla yöneliktir. Kıyamet gününde de batıl oldukları ortaya çıkacaktır. O günde gerçekler açıklanacak ve bu batıllar onları terk edip uzaklaşacaktır. Mükâfatı kaçırmış olacaklar, buna karşılık can yakıcı azaba mahkûm edileceklerdir.

Daha sonra Yüce Allah, insanlar gereği gibi kaçınarak tedbirlerini alsınlar ve abidler de onun için hazırlansınlar diye Kıyamet gününün şiddet ve dehşetini şöyle açıklamaktadır:

﴿ وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا ۖ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَٰذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِالْحَقِّ ۚ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ ﴾

28- (O gün) her ümmeti diz çökmüş halde görürsün. Her ümmet, kitabına/amel defterine çağrılır (ve onlara şöyle denir): **'Bugün sizlere, yaptıklarınızın karşılığı verilecektir.'**

29- 'İşte bu, size hakkı söyleyen kitabımızdır. Zira Biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk.'

28. Ey o günü görecek olan kişi! Sen **"her ümmeti"** korkudan ve dehşetten, mutlak egemen ve Rahman olan Allah'ın hükmünü bekleyerek **"diz çökmüş bir halde görürsün. Her ümmet, kitabına,"** Allah tarafından kendilerine gönderilen peygamberlerinin şeriatına **"çağrılacak."** Bu şeriati yerine getirmişlerse mükâfat görecek ve kurtulacaklar, gereğine uymamışlarsa hüsranla karşılaşacaklardır.

"Bugün sizlere, yaptıklarınızın karşılığı verilecektir." Mûsâ ümmeti Mûsâ şeriatına çağırılacaklar. İsa ümmeti de, Muhammed ümmeti de diğerleri de aynı şekilde olacaktır. Her ümmet, vaktiyle yükümlü kılındığı şeriate çağrılacaktır. Kitabın anlamıyla ilgili ihtimallerden biri budur ve bu mana, özü itibarıyla doğrudur. Bunda herhangi bir şüphe yoktur.

Diğer taraftan Yüce Allah'ın, **"Her ümmet, kitabına çağrılır."** buyruğunun, "Onlar amellerinin yazılı olduğu kitaba ve bu kitaplarda yazılı bulunan hayırla şerre çağrılacaklardır." anlamına gelme ihtimali de vardır. Buna göre herkes, bizzat yaptıklarının karşılığını görecektir. Bu da Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: **"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir, kim de kötülük işlerse o da kendi aleyhinedir."** (el-Casiye, 15/45)

Âyet-i kerimede iki anlamın bir arada kastedilmiş olması da muhtemeldir. Buna da bir sonraki ayet delildir:

29. "İşte bu, size hakkı söyleyen kitabımızdır." Yani Bizim size indirmiş olduğumuz bu Kitap, size adaletin ta kendisi olan hak ile hüküm vermektedir.

"Zira Biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk." Bu da amel defterleriyle ilgilidir. Bundan sonra Yüce Allah'ın her iki kesime yapacakları şöyle bildirilmektedir:

﴿ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿٣٠﴾
وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَفَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ
ٱللَّهِ حَقٌّ وَٱلسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِى مَا ٱلسَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ ﴾

30- İman edip salih ameller işleyenlere gelince; Rableri onları rahmetine alacaktır. İşte apaçık kurtuluş da budur.

31- Kâfir olanlara gelince (onlara şöyle denecek): **'Âyetlerim sizlere okunmuyor muydu? Siz de büyüklük taslayıp günahkâr kimseler olmamış mıydınız?'**

32- 'Allah'ın vaadi haktır ve Kıyamet hakkında şüphe yoktur.' denildiğinde de siz şöyle derdiniz: 'Kıyamet nedir biz bilmeyiz.

Bizim (onun vukuu hakkındaki bilgimiz) **sadece tahminden ibarettir, yoksa kesin bir bilgiye sahip değiliz.'**

30. "İman edip salih ameller işleyenlere," sahih bir imana sahip olup imanlarını da farz ve müstehab kabilinden salih amellerle tasdik edenlere **"gelince; Rableri onları rahmetine alacaktır."** Bu rahmet yeri ise cennet, bu cennetteki ebedî nimetler ve her türlü kötülükten uzak yaşayıştır.

"İşte apaçık kurtuluş," kâr, kazanç ve başarı **"budur."** Kul, bu kurtuluşa nail olunca, her türlü hayrı elde etmiş ve her türlü kötülük de ondan uzaklaşmış olur.

31. Allah'ı inkâr edip **"kâfir olanlara gelince"** onlara azarlayıcı bir üslupla şöyle denilecektir: **"Âyetlerim sizlere okunmuyor muydu?"** Bu âyetler sizlere, iyiliğinize olan hayırlı şeyleri göstermiş, zararınıza olacak şeyleri yasaklamıştı. Eğer onları kabul etme ve gereklerince hareket etme tevfikine mazhar olmuş olsaydınız bu, size verilen en büyük nimet olurdu.Ama **"siz"** o âyetlere karşı **"büyüklük taslayıp"** onlardan yüz çevirerek ve onları inkâr ederek **"günahkâr kimseler olmamış mıydınız?"** Böylelikle sizler en büyük cinâyeti, en ağır suçu işlemiş oldunuz. İşte bugün de yaptığınızın cezasını çekeceksiniz.

32. Yüce Allah, onları şöyle de azarlayacaktır: **"'Allah'ın vaadi haktır ve Kıyamet hakkında şüphe yoktur.' denildiğinde de siz"** bunları inkâr ederek **"şöyle derdiniz: Kıyamet nedir biz bilmeyiz. Bizim** (onun vukuu hakkındaki bilgimiz) **sadece tahminden ibarettir, yoksa kesin bir bilgiye sahip değiliz."**

Bu, onların dünyadayken öldükten sonra dirilişler hakkındaki tutumlarıdır. Onlar onu inkâr etmiş ve öldükten sonra diriliş haberini getirenlerin sözlerini reddetmişlerdi.

﴿ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Onlara işledikleri çirkin ameller, apaçık görünmüş ve alay ettikleri (azap) **da kendilerini çepeçevre kuşatmıştır.**

33. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Kıyamet gününde **"onlara, işledikleri çirkin ameller,"** amellerinin cezaları **"apaçık görülmüş ve alay ettikleri** (azap) **da kendilerini çepeçevre kuşatmıştır."** Dünyadayken gerçekleşeceğini bildiren Peygamber'i de alaya aldıkları azap başlarına gelmiştir.

﴿وَقِيلَ ٱلْيَوْمَ نَنسَىٰكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا وَمَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ ٱتَّخَذْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ فَٱلْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾﴾

34- (Yine onlara) denecek ki: 'Siz bugüne kavuşacağınızı nasıl unuttuysanız Biz de bugün sizi (cehennemde) **unutacağız. Yeriniz ateştir. Size yardım edecek hiç kimse de yoktur.'**

35- 'Bunun sebebi ise Allah'ın âyetlerini alay konusu edinmiş olmanız ve dünya hayatının da sizi aldatmış olmasıdır.' Artık bugün onlar, oradan çıkarılmayacaktır ve onlardan (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir.**

34. "(Yine onlara) **denecek ki: Siz bugüne kavuşacağınızı nasıl unuttuysanız Biz de bugün sizi** (cehennemde) **unutacağız.**" Azap içinde terk edeceğiz. Zira amellere verilecek karşılık, amelin türünden olur.

"Yeriniz ateştir." Sizin kalacağınız yer, dönüp varacağınız yer burasıdır.

"Size" Allah'ın azabından kurtarmak üzere **"yardım edecek"** ve O'nun azabını sizden uzaklaştıracak **"hiç kimse de yoktur."**

35. "Bunun," başınıza gelen bu azabın **"sebebi ise Allah'ın âyetlerini"** onlar gayretle çalışıp çabalamayı, sevinçle, müjdeyle ve neşeyle karşılanmayı gerektirdiği halde **"alay konusu edinmiş olmanız ve dünya hayatının,"** süsüyle, lezzet ve arzularıyla **"sizi aldatmış olmasıdır."**

Siz, bu hayatla yetindiniz, tatmin oldunuz. Onun için çalıştınız, ebedî kalıcı yurt olan âhiret için amelde bulunmayı terk ettiniz.

"Artık bugün onlar, oradan çıkarılmayacaktır ve onlardan (Rablerini) **razı etmeleri de istenmeyecektir."** Onlara hiçbir şekilde mühlet verilmez, salih amel işlesinler diye de dünyaya geri de döndürülmezler.

﴿فَلِلَّهِ ٱلْحَمْدُ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَرَبِّ ٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾﴾

36- Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

37- Büyüklük ve azamet, göklerde de, yerde de yalnız O'nundur. O, Azîz'dir, Hakîm'dir.

36. "Hamd," Zatının celaline, saltanatının azametine yakıştığı şekilde **"göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."** Bütün mahlukat üzerindeki rububiyeti dolayısıyla O'na hamdolsun. Çünkü onları yaratmış, onları görüp gözetmiş, onlara gizli ve açık nimetlerini ihsan etmiştir.

37. "Büyüklük ve azamet, göklerde de, yerde de yalnız O'nundur." Celal, azamet, şan ve şeref O'na mahsustur.

Hamd, Yüce Allah'a, kemal sıfatlarıyla övgülerde bulunmak, O'na muhabbet ve ikramı ifade etmek anlamlarını ihtiva eder. **Kibriyâ** (büyüklük) ise azamet ve celalini ihtiva eder. İbadet de iki esas üzere kurulmuştur: Allah'ı sevmek ve O'nun huzurunda zilletle boyun eğmek. Bunlar da hem Yüce Allah'ın hamdedilmesini gerektiren şeyleri hem de O'nun celâl ve kibriyâsını bilmekten kaynaklanırlar.

"O Azîz'dir," Her şeyi emrine boyun eğdirendir.

"Hakîm'dir," Her şeyi yerli yerine koyandır. O, hangi hükmü teşrî etmişse mutlaka bir hikmet ve maslahat dolayısıyla teşrî etmiştir. O, neyi yaratmışsa mutlaka bir fayda ve bir menfaat için yaratmıştır.

el-Câsiye sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur. Minnet duygularımız O'nadır. Lütuf O'ndandır.

سورة الأحقاف

AHKÂF SÛRESİ

-46-

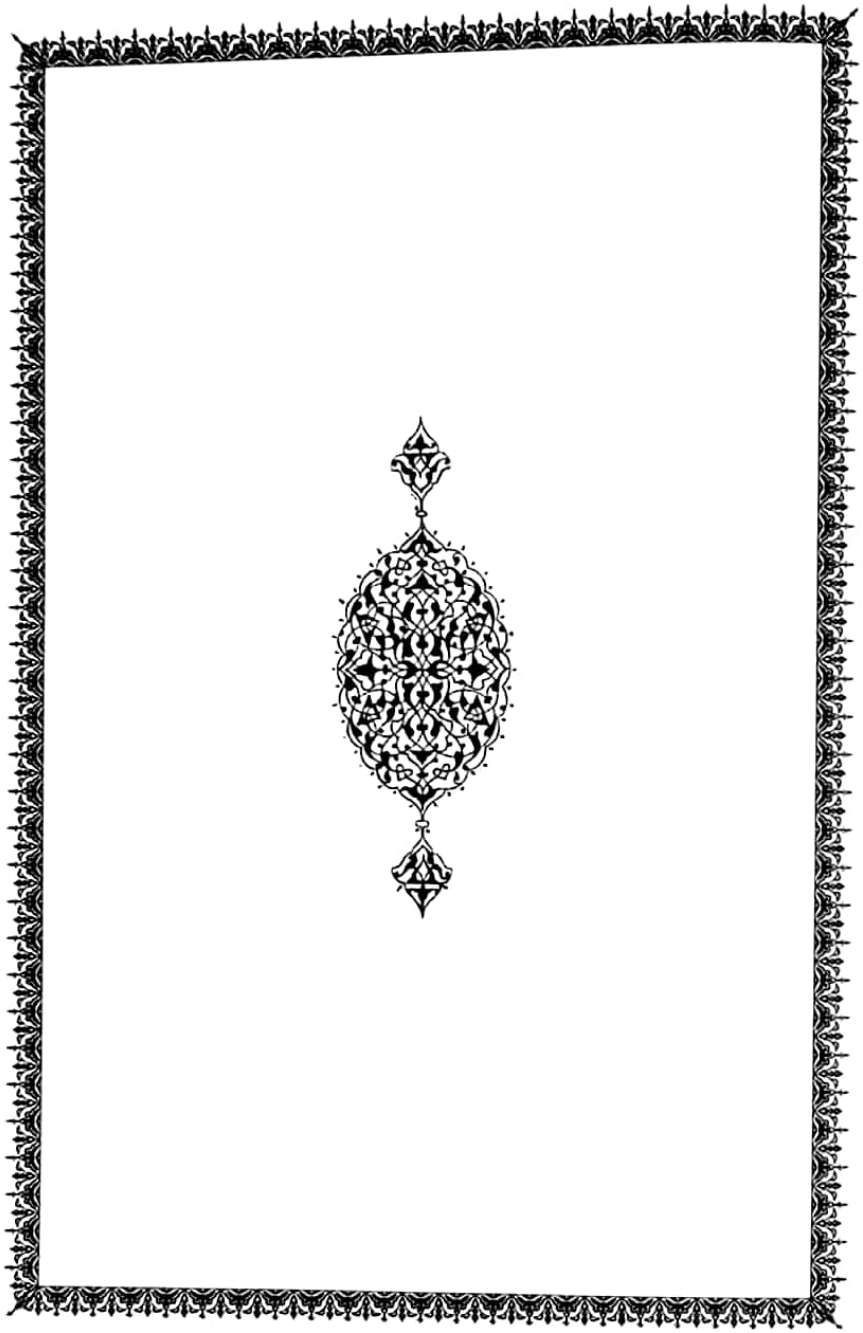

46- AHKÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 35 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ حٰمٓ ۝١ تَنزِيلُ الْكِتَٰبِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝٢ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu Kitap, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından indirilmiştir.

1-2. Bu buyruğunda Yüce Allah, azîz Kitabını övmekte ve onu ta'zim etmektedir. Bu sayede kullara, Kitabın nuruyla hidâyet bulma, âyetleri üzerinde iyice düşünme ve derinliklerindeki hazineleri çıkarma yolu gösterilmektedir.

﴿ مَا خَلَقْنَا السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّآ أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ ۝٣ ﴾

3- Biz; gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak (bir amaç) **ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler ise uyarıldıkları hususlardan yüz çevirmektedirler.**

3. Yüce Allah, emir ve yasaklarını ihtiva eden Kitabını indirdiğini açıkladıktan sonra gökleri ve yeri yarattığından söz etmekte ve böylelikle yaratma ve emretme özelliklerinin kendisinde toplandığını dile getirmektedir. Nitekim şöyle de buyurmaktadır: **"Dikkat edin, yaratmak da yalnız O'nun işidir, emretmek de."** (el-A'râf, 7/54) **"Allah yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratandır. Emir(ler) i bunlar arasında iner, durur."** (et-Talâk, 65/12); **"O, kendi emriyle kullarından dilediği kimseler üzerine vahiyle, melekleri, şöyle diyerek uyarmaları için indirir: 'Benden başka hiçbir** (hak) **ilâh yoktur. Benden korkun.' O, gökleri hak** (bir amaç) **ile yaratmıştır."** (en-Nahl, 16/2-3)

Mükellefleri, onların barındıkları yerleri yaratan, göklerle yerde bulunan her şeyi onlara amade kılan Yüce Allah'tır. Daha sonra O, insanlara peygamberlerini göndermiş, onlara kitaplarını indirmiş, emir ve yasaklar koymuş, onlara bu

dünya yurdunun bir amel yeri, amelde bulunanlar için bir geçiş yurdu olduğunu, kalınacak ve başka bir yere gitmemek üzere barınabilecekleri bir yurt olmadığını bildirmiştir. Onlar bu yurtlarından yakında ebedî kalacakları yurda, sonsuz hayatın vatanına doğru yola koyulacaklardır. Orada bu dünyadaki iyi amellerinin mükâfatlarını mükemmel ve eksiksiz olarak göreceklerdir. Yüce Allah, bu ebedî yurdun varlığına dair delilleri ortaya koymuş, kullara dünyada mükafat ve cezanın bir örneğini -sevilen şeyleri talep etmede ve korkulan şeylerden kaçmada daha bir etkili olması için- tattırmıştır.

Bundan dolayı burada, **"Biz; gökleri, yeri ve ikisinin arasında olanları ancak hak** (bir amaç) **ile... yarattık."** buyurmaktadır. Yani onların yaratılışı abes ve boş yere değildir. Aksine kulların bunları yaratanın azametini bilmeleri, O'nun kemaline bunları delil olarak görmeleri için yaratmıştır. Bunlar Yaratanın, kulları; ölümlerinden sonra amellerinin karşılığını vermek üzere tekrar var etmeye gücünün yettiğini ve onların yaratılışlarının **"belirli bir süre"**ye kadar söz konusu olduğunu bilmeleri için yaratmıştır.

Sözü mutlak doğru olan Allah, bu gerçeği bildirip buna dair delilleri ortaya koyarak yolu aydınlattıktan sonra insanlardan bir kesimin, -buna rağmen- haktan yüz çevirmekten başka bir şeye yanaşmadıklarını, peygamberlerinin yollarından yan çizmekten başka bir tavır takınmadıklarını bildirmek üzere **"İnkâr edenler ise uyarıldıkları hususlardan yüz çevirmektedirler."** buyurmaktadır.

İman edenler ise işin gerçek mahiyetini bildikleri için Rablerinin tavsiyelerini kabul etmiş; bu tavsiyeleri gönül hoşluğu ve teslimiyetle karşılamışlar, bunları tazim ederek bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Bu sayede her türlü hayra nâil olmuş ve her türlü kötülükten uzak kalabilmişlerdir.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱئْتُونِى بِكِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَآ أَوْ أَثَٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤﴾ ﴾

4- De ki: 'Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardıklarınız, yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onların gökyüzünün (yaratılışında) **mı bir ortaklıkları var? Eğer doğru söylüyorsanız,** (iddialarınızı desteklemek üzere) **bana bu** (Kur'ân'dan) **önce** (indirilmiş) **bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı getirin** (de görelim)!'

4. Yani Allah'a; herhangi bir fayda sağlayamayan, zarar veremeyen, öldüremeyen, hayat veremeyen, ölümden sonra diriltemeyen birtakım put ve heykelleri ortak koşan şu müşriklere; putlarının âcizliklerini ve ibadet namına hiçbir şeyi hak etmediklerini açıkça anlatmak üzere **"de ki: Söyleyin bakalım, Allah'ın dışında yalvardıklarınız, yeryüzünde ne yaratmışlar, gösterin bana! Yoksa onların gökyüzünün** (yaratılışında) **mı bir ortaklıkları var?"** Onlar, gökteki ve yerdeki varlıklardan herhangi birini yaratmışlar mıdır? Dağları yaratmış, nehirleri akıtmış, bir canlıya hayat vermiş, ağaçları bitirmişler midir? Herhangi bir varlığın yaratılmasında (Allah'a) herhangi bir yardımları olmuş mudur?

Başkalarının söyleyecekleri bir tarafa, bizzat kendi ikrarlarıyla dahi böyle bir şeyin olmadığı ortadadır.

İşte bu, Allah'tan başka bütün varlıklara ibadetin batıl olduğuna kesin ve aklî bir delildir.

Daha sonra Allah, bu batıl iddiaya naklî bir delilin de olmadığını belirtmektedir: **"Eğer doğru söylüyorsanız,** (iddialarınızı desteklemek üzere) **bana bu** (Kur'ân'dan) **önce** (indirilmiş)" şirke çağıran **"bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı,"** peygamberlerden miras alınmış ve şirki emreden bir bilgi **"getirin."** Onların herhangi bir peygamberden buna dair bir delil getirmekten yana aciz oldukları ise bilinen bir husustur.

Zira bizler kesinlikle biliyor ve inanıyoruz ki bütün peygamberler, Rablerini tevhid etmeye davet etmiş ve O'na ortak koşmayı yasaklamışlardır. Bu ise onlardan nakledilegelen en büyük ilimdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun Biz her ümmet arasında, 'Allah'a ibadet edin ve tâğûttan kaçının.' diyen bir peygamber göndermişizdir."** (en-Nahl, 16/36)

Her peygamber, kavmine, **"Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka hiçbir** (hak) **ilâhınız yoktur."** (el-Mü'minûn, 23/32) diye tebliğde bulunmuştur.

Böylelikle müşriklerin şirkleri adına mücadele verip tartışmalarında, herhangi bir belge ya da delile dayalı olmadıkları, yalnızca zanlardan hareket ettikleri ve görüşlerinin dayanaksız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Onların bu kanaatlerinin çürüklüğünü anlayabilmek için bir yandan onların hallerini gözden geçirmemiz, ilim ve amellerini incelememiz, diğer yandan da kendilerine ibadet uğrunda ömürlerini harcadıkları varlıklarının durumuna bir göz atmamız yeterli olacaktır: Acaba bu varlıkların kendilerine dünyada ya da

âhirette herhangi bir faydaları var mıdır? İşte bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾ ﴾

5- Allah'ın dışında kendisine Kıyamete kadar cevap verememeyecek olan ve (hatta) **kendilerine yapılan dualardan habersiz olan kimselere dua edenden daha sapık kim olabilir?**

6- İnsanlar haşredilip toplandıklarında onlar, kendilerine (ibadet edenlere) **düşman kesilirler ve onların ibadetlerini inkâr ederler.**

5-6. "Allah'ın dışında kendisine Kıyamete kadar cevap veremeyecek," yani dünyada kaldığı sürece bundan kendisine zerre ağırlığı dahi bir fayda sağlayamayacak **"olan ve** (hatta) **kendilerine yapılan dualardan habersiz olan,"** onların hiçbir duasını işitemeyen, hiçbir seslenişine karşılık veremeyen **"kimselere dua edenden daha sapık kim olabilir?"** Üstelik bu, onların dünyadaki halleridir. Kıyamet gününde ise onların ibadet ettikleri varlıklar, onların ortak koşmalarını red ve inkâr edeceklerdir. İnsanlar mahşer meydanına toplandıklarında onlara düşman kesileceklerdir. O sırada biri diğerine lanet okur, biri diğerinden uzak olduğunu ileri sürer.

﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ ﴾

7- Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğunda kâfir olanlar, kendilerine gelmiş olan hakka, 'Bu, apaçık bir büyüdür.' dediler.

7. "Âyetlerimiz onlara," inkarcılara hiçbir kimsenin şüphe etmesi söz konusu olmayacak, gerçekliklerinde ve hakikati dile getirişlerinde en ufak bir tereddüt bulunmayacak şekilde **"apaçık deliller halinde okunduğunda kâfir olanlar"** onlardan istifade etmezler. Ancak aleyhlerinde delil sabit olmuş olur. Onlar iftira ve yalancılıklarından ötürü **"kendilerine gelmiş olan hakka, 'Bu, apaçık bir büyüdür.' dediler."** Yani "Bunun büyü olduğu şüphesizdir." dediler. Bu ise gerçekleri tersyüz etmektir. Buna ancak kıt akıllı kimseler kanar. Yoksa Allah Rasûlünün getirdiği hak ile büyü arasında gök ile yer arasındakinden daha fazla fark olduğu ortadadır. En yüce gök cisminden daha yüksek, ışığı ve nuruyla güneşten daha aydınlık olan, iç ve dış dünyadaki delillerin desteklediği, basiret ve sağlam akıl sahiplerinin ikrar ve kabul ettiği hak, ancak sapık, zalim, nefsi ve ameli murdar kişilerin ortaya koydukları batılın ta kendisi olan sihirle nasıl kıyaslanabilir? Sihir, ancak böylelerine yakışır. Kur'ân hakkında böyle bir iddia ise gerçeğin tersyüz edilmesinden başka bir şey değildir?

﴿ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ ﴾

8- Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'Eğer onu ben uydurmuşsam siz, Allah(ın azabın)**a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız. O, sizin** (Kur'ân hakkında) **daldığınız** (iftiraları) **pek iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir.'**

8. "Yoksa onlar, 'Onu kendisi uydurdu.' mu diyorlar?" Yani Muhammed, bu Kur'ân'ı kendiliğinden uydurdu. Bu Kur'ân Allah'tan gelmemiştir. Sen de onlara **"de ki: Eğer onu ben uydurmuşsam"** Allah'ın bana gücü yeter ve sizin bu konuda neler söylediğinizi bilmektedir. O halde sizin iddia ettiğiniz gibi ben O'na iftira ediyorsam niye bundan dolayı beni cezalandırmıyor?

"Siz, Allah(ın azabın)**a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız."** Allah, bana bir kötülük ya da bir iyilik yapmak istese siz buna engel olamazsınız. **"Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter."** Eğer ben, O'na iftira eden biri olsaydım, beni azabıyla yakalar, herkesin göreceği bir cezaya çarptırırdı. Çünkü böyle bir iftirada bulunsaydım, iftiraların en büyüğünü yapmış olurdum.

Daha sonra hakka karşı inatla direnmelerine ve ona düşmanlık etmelerine rağmen onları tevbe etmeye çağırarak şöyle buyurmaktadır:

"O, çok bağışlayıcıdır, pek merhametlidir." Yani O'na tevbe edin ve bu yaptıklarınıza bir son verin ki günahlarınızı bağışlasın, size merhamet etsin, hayra erişme başarısını ihsan etsin ve sizi pek büyük çapta mükâfatlandırsın.

﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾ ﴾

9- De ki: 'Ben, peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım. Zira ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım.'

9. "De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim." İnsanlara gelmiş ilk rasûl ben değilim ki! Ne diye benim risaletimi garip karşılıyor ve davetimi inkâr ediyorsunuz? Benden önce benim çağrıma uygun davette bulunmuş pek çok nebi ve rasûl gelmişti. O halde benim peygamber oluşumu niye yadırgıyorsunuz?

"Bana ve size ne yapılacağını bilmem." Ben ancak bir insanım, elimden hiçbir şey gelmez. Benim de, sizin de üzerinizde tasarruf sahibi olan, benim de mutlak hakimim, sizin de mutlak hakiminiz olan Yüce Allah'tır.

"Ben, ancak bana vahyolunana uyarım." Kendiliğimden hiçbir şey getirmem, uydurmam. **"Zira ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım."** Eğer benim risaletimi tasdik eder, davetimi kabul edersiniz, işte bu, sizin dünya ve âhirette en büyük payınız olur. Eğer reddederseniz, hesabınızı görecek olan Allah'tır. Ben sizi uyarmış bulunuyorum. Uyaran kimse de mazeret kapısını kapatmış olur.

﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسْتَكْبَرْتُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ ﴾

10- De ki: 'Söyleyin bana! Eğer o (Kur'ân), **Allah tarafından gelmiş de siz onu inkâr etmişseniz ve İsrailoğullarından bir şahit onun bir benzerine şahitlik ve iman etmiş de siz büyüklük taslamışsanız** (o zaman sizden daha sapık kim olabilir)**? Gerçek şu ki Allah, zalim toplumu hidâyete erdirmez."**

10. Yani bana söyleyin: Şâyet bu Kur'ân, Allah tarafından gönderilmişse, kitap ehlinden olup sahip oldukları hak bilgi sayesinde bu Kitabın hak olduğunu bilen ve ilâhî tevfike mazhar olan kimseler de doğruluğuna tanıklık ederek ona iman etmiş ve onunla hidâyet bulmuşlarsa, bunun bir sonucu olarak peygamberlerin haberleriyle onların şerefli izleyicileri arasında bu hususta tam bir mutabakat ortaya çıkmışsa; siz de -ey ahmaklar ve cahiller!- buna rağmen büyüklük taslamışsanız bu yaptığınız en büyük zulüm ve en ileri küfür olmaz mı?

"Gerçek şu ki Allah, zalim toplumu hidâyete erdirmez." Hakkı iyice görme imkânı bulduktan sonra, hakka karşı büyüklenmek de zulmün bir çeşididir.

﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِ ۚ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا۟ بِهِۦ فَسَيَقُولُونَ هَٰذَآ إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ ﴾

11- Kafirler, iman edenler hakkında şöyle dediler: 'Eğer o (İslam) **hayırlı bir şey olsaydı, onlar onu kabulde bizi geçemezlerdi.' Onunla hidâyet bulamadıkları için de 'Bu** (Kur'ân), **eskiden kalma bir yalandır.' diyeceklerdir.**

12- Onun öncesinde ise Musâ'nın bir rehber ve rahmet olan Kitabı vardır. Bu (Kur'ân) **ise zulmedenleri uyarmak ve ihsan sahiplerine de müjde olmak üzere Arap dili ile indirilmiş,** (geçmiş kitapları) **tasdik eden bir kitaptır.**

11. Yani, hakkı inkâr edenler, ona karşı inatlaşanlar ve hak daveti reddedenler **"şöyle dediler: 'Eğer o** (İslam) **hayırlı bir şey olsaydı, onlar onu kabulde bizi geçemezlerdi."** Yani mü'minler bizden önce ona ulaşamazlardı. Ona ilk ulaşanlar, ilk kavuşanlar biz olurduk. Bu ise sadece bir aldatmacadır; bir kelime oyunudur.

İnkarcıların hakka iman edenlerden önce erişmelerinin hakkın doğruluğuna alâmet olduğunu gösteren delil nerede? Yalanlayıcılar ruhen daha temiz, aklen daha mükemmel midirler? Yoksa hidâyet onların elinde midir?

Fakat onlar, söyledikleri bu sözlerle -güya- kendilerini teselli etmektedirler. Tıpkı bir şeyi ele geçiremediği için o şeyi yermeye koyulan gibi (Kedi ulaşamadığı ete murdar dermiş misali). Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onunla hidâyet bulamadıkları için de 'Bu (Kur'ân), **eskiden kalma bir yalandır.' diyeceklerdir."** Yani onlar, Kur'ân ile hidâyet bulamayınca, en büyük bağıştan ve ilâhî armağandan mahrum kalınca bu sefer "O, yalandır" diyerek ona dil uzattılar. Halbuki o, kendisinde şüphe bulunmayan, en ufak bir tereddüdün dahi söz konusu olamayacağı mutlak haktır.

12. O, semâvî kitaplara, özellikle de bunlar arasında Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en mükemmelleri ve faziletlileri olan Tevrat'a mutabık bir kitaptır. Allah onu Mûsâ'ya **"bir rehber ve rahmet"** olarak indirmiştir. Yani İsrailoğulları bu Kita-

ba uyuyor, onunla hidâyet buluyor ve onun sayesinde dünya ve âhiret hayırlarına nail oluyorlardı.

"Bu" Kur'ân **"ise"** küfür, fasıklık ve isyan ile -zulümlerini sürdürmeleri halinde- kendilerini pek ağır azaba uğratacak olan **"zulmedenleri uyarmak,"** yaratıcılarına ibadetlerinde ve yaratılmışlara faydalı olma konusunda **"ihsan sahiplerine,"** dünya ve âhirette pek büyük mükâfatları haber veren, sakındırdığı amelleri de, ecirlerini müjdelediği amelleri de bildiren bir **"müjde olmak üzere"** öğrenilmesi ve düşünüp öğüt alınması kolay olsun diye Allah tarafından **"Arap dili ile indirilmiş,"** önceki kitapları **"tasdik eden,"** doğruluklarına tanıklık eden ve onlara uygun olarak onları doğrulayan **"bir kitaptır."**

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُوا۟ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır.' diyen, sonra da dosdoğru olanlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

13. Yani, Rablerini bilip tanıyan, vahdaniyetine tanıklık eden, O'na itaatten ayrılmayan ve bunu sürdürerek hayatları boyunca **"dosdoğru olanlar için"** ilerde gelebilecek her türlü kötülükten yana **"hiçbir korku yoktur ve onlar"** geride bıraktıkları için de **"üzülmeyeceklerdir."**

﴿ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ ﴾

14- Onlar cennetliktirler ve yaptıklarına karşılık bir mükâfat olmak üzere orada ebediyen kalacaklardır.

14. "Onlar cennetliktirler." Oradan ayrılmamak üzere oranın ehlidirler. Oradan ayrılıp başka bir yere gitmeyi arzu etmezler. Ona karşılık başka bir şey de istemezler. **"Yaptıklarına,"** Allah'a iman etmelerine ve imanın gereği olan salih amellerini dosdoğru sürdürmelerine karşılık bir **"mükâfat olmak üzere orada ebediyen kalacaklardır."**

﴿ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ إِحْسَٰنًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُۥ وَفِصَٰلُهُۥ ثَلَٰثُونَ شَهْرًا ۚ
حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ
وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِىٓ ۖ إِنِّى تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴾

15- Biz, insana ana-babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmet çekerek taşımış ve yine zahmet çekerek doğurmuştur. Onun (ana karnında) **taşınması ve sütten kesilmesi de otuz aydır. Nihâyet o, rüşd çağına ulaşınca ve** (ardından) **kırk yaşına varınca der ki: 'Rabbim! Beni hem bana hem ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve Senin razı olacağın salih ameller işlemeye muvaffak kıl ve soyumdan gelenleri de benim için salih eyle. Şüphesiz ben tevbe edip Sana döndüm ve gerçekten ben teslim/müslüman olanlardanım.'**

15. Yüce Allah'ın, anne-babanın yaptıklarının teşekküre değer işler olduğunu belirtmesi, kullarına bir lütfudur. Çünkü çocuklara, anne-babalarına güzel ve yumuşak sözlerle hitap etmek, onlar için gereken harcamaları yapmak ve başka iyiliklerde bulunmak suretiyle iyi davranmalarını (ihsanı) emretmektedir.

Daha sonra bu şekilde davranmayı gerektiren sebebe dikkat çekerek annenin, çocuğu sebebiyle katlandığı sıkıntıları, hamileliği sırasında karşı karşıya kaldığı zorlukları, arkasından büyük bir zorluk olan doğum sıkıntılarını, arkasından süt emzirme ve bakım zorluklarını dile getirmektedir. Sözü edilen haller, bir iki saatten ibaret kısacık bir zamanda olmamaktadır. Aksine uzunca bir süreyi kapsar ki bu da **"otuz aydır."** Hamilelik dokuz ay civarında bir süredir, geri kalan süre ise süt emzirmek içindir. Normalde görülen budur.

Bu âyet, Yüce Allah'ın **"Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler."** (el-Bakara, 2/233) buyruğuyla bir arada değerlendirilerek hamileliğin asgari süresinin altı ay olduğuna delil gösterilmiştir. Çünkü iki yıl olan süt emzirme süresi, otuz aydan çıkarılacak olursa geriye hamilelik süresi olarak altı ay kalır.

"Nihâyet o, rüşd çağına," yani gücünün ve gençliğinin doruğuna, aklının en kâmil seviyesine **"ulaşınca ve kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Beni hem bana hem ana-babama verdiğin nimete şükretmeye... muvaffak kıl!"** Beni bu hususta başarılı kıl. Yani dinî ve dünyevî nimetlere şükretmemi sağla!

Nimete şükür, onları, ihsan edip bağışlayana itaat uğrunda harcamak, O'nun lütuf ve minnetlerine karşı şükretmekten aciz olduğunu itiraf etmek ve Yüce Allah'a hamd u senâ etmede olanca gayretini harcamakla olur.

Anne-babaya ihsan edilen nimetler, aynı zamanda onların çocukları ve soyundan gelenler için de bir nimettir. Çünkü çocuklarının da bu nimetlerden yarar-

lanmaları kaçınılmazdır. Özellikle dinî nimetler böyledir. Anne-babanın ilim ve amel dolayısıyla salih olmaları, çocuklarının salih olmalarının en önemli sebeplerindendir. **"...ve Senin razı olacağın salih ameller işlemeye** (muvaffak kıl)." Bu da ameli ıslâh edecek vasıflara sahip olmak, onu bozacak/ifsad edecek niteliklerden de uzak olmakla mümkün olur. İşte Yüce Allah'ın razı olup kabul edeceği ve karşılığında mükâfat ihsan edeceği amel türü de budur.

"...soyumdan gelenleri de benim için salih eyle!" Bu, kendi adına kurtuluş için dua ettikten sonra Yüce Allah'a, soyundan gelenlerin hallerini ıslâh etmesi için de yapılmış bir duadır. Ayrıca onların salih olmalarının, anne-babalarının da faydasına olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü burada **"benim için salih eyle"** buyrulmaktadır.

"Şüphesiz ben" günahlardan, masiyetlerden **"tevbe edip Sana döndüm."** Sana itaate yöneldim. **"ve gerçekten ben, teslim/müslüman olanlardanım."**

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

16- İşte bunlar, yaptıklarının en güzelini kabul ettiğimiz ve kötülüklerini affedip cennetlikler arasında kıldığımız kimselerdir. Bu, kendilerine va'dedilmiş gerçek bir sözdür.

16. "İşte bunlar" yani nitelikleri anılan bu kimseler, **"yaptıklarının en güzelini,"** yani itaatlerini, zira onlar itaat olmayan başka ameller de işlerler **"kabul ettiğimiz ve kötülüklerini affedip cennetlikler arasında kıldığımız kimselerdir."** Böylelikle onlar, hayra ve sevdikleri şeylere nail olmuş, kötülüklerden ve hoşlanmadıkları şeylerden de uzak kalmış kimseler olacaklardır.

"Bu, kendilerine va'dedilmiş gerçek bir sözdür." Yani bizim onlara vermiş olduğumuz bu söz, asla sözünden caymayan ve söz verenlerin en doğru sözlüsü olanın sözüdür.

﴿ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِن قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ ﴾

17- (Bazıları da var ki) ana-babasına, 'Öf be (bıktım) **sizden! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş** (ve biri bile dirilmemiş) **iken siz beni** (dirilip kabirden) **çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?' der. Ana-babası da** (bir yandan hidayete ermesi için) **Allah'a yalvarırken, ona da 'Yazık sana! Gel iman et! Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır.'** (derler). **O ise 'Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.' der.**

17. Yüce Allah, salih, anne-babasına karşı iyi ve itaatkâr davranan kimseyi zikrettikten sonra, onlara kötü davranan kişinin halini de -ki bu en kötü haldir- beyan etmektedir: **"Ana-babasına,"** kendisini Allah'a ve âhiret gününe imana davet edip inkârın cezasından korkuttukları vakit -ki anne-babanın çocuklarına yapabilecekleri en büyük iyilik, onu ebedî saadetine ve nihaî kurtuluşuna vesile olacak şeylere davet etmeleridir- o çocuk, onlara en kötü şekliyle karşılık vererek **"Öf be** (bıktım) **sizden,"** "siz de, sizin söylediklerinizi de kahrolsun!" der. Daha sonra da dirilişi çok uzak görüp inkâr ettiğini anlatmak üzere şöyle der: **"Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken"** (ki onlar yalanlayıp küfre sapmışlardı; hem onlar, inkârcı, cahil ve inatçı her kişinin uyulan önderleri durumundadırlar) **"siz beni"** Kıyamet günü dolayısıyla kabrimden **"çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?"**

"Ana-babası da," böyle dediği için evlâtları adına **"Allah'a yalvarırken, ona da, 'Yazık sana! Gel iman et."** derler ve onun hidâyet bulması için olanca gayretlerini ortaya koyarlar. Hatta çocuklarının iyiliğini o kadar çok isterler ki onun için, suda boğulmak üzere olanın yardım istediği gibi Allah'tan yardım isterler, onun için yalvarırlar, ona acırlar ve ona hakkı açıklayıp şöyle derler: **"Şüphesiz ki Allah'ın vaadi haktır."** Sonra buna dair delilleri mümkün olduğunca göstermeye çalışırlar. Çocuklarının ise ancak azgınlığı, nefreti, hakka karşı büyüklenmesi ve ona dil uzatması artar.

"O ise 'Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.' der" Bu, ancak öncekilerin kitaplarından aktarılmıştır. Allah nezdinden gelmemiştir. Allah tarafından rasûlüne vahyedilmiş değildir.

Herkes bilir ki, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmi idi. Okuma-yazma bilmezdi, kimseden ilim öğrenmiş de değildi. Peki, bu Kitabı nereden öğrendi? Bütün insanlar bir araya gelseler ve birbirlerine yardımcı olsalar dahi bu Kur'ân'ın benzerini getirebilirler mi?!

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾ ﴾

18- İşte bunlar, kendilerinden önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak aleyhlerinde** (azap) **sözü hak olmuş kimselerdir. Şüphesiz onlar, hüsrana uğramış olanlardır.**

18. "İşte bunlar," bu çirkin hale sahip olanlar **"kendilerinden önce gelip geçen cinlerden ve insanlardan oluşan** (kafir) **ümmetler arasına dahil olarak,"** bunlar, onların sellerine kapılacak, onların tufanlarında boğulacaklardır **"aleyhlerinde"** küfür ve yalanlamalarının cezası olarak azap edilmelerine dair **"söz hak olmuş kimselerdir."**

"Şüphesiz onlar, hüsrana uğramış olanlardır." Hüsran, insanın sermayesini kaybetmesidir. Sermayenin kaybedilmesi halinde kârın kaybedilmesi öncelikle söz konusudur.

İşte bunlar da iman etme fırsatını kaybettikleri gibi hiçbir nimete nail olamayacaklar, cehennem azabından da kurtulamayacaklardır.

﴿ وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

19- Herkesin, işlediklerine göre dereceleri vardır. Böylece Allah, kendilerine amellerinin karşılığını tastamam verir ve onlar zulme uğratılmazlar.

19. İster hayır ehlinden, ister şer ehlinden olsun **"Herkesin, işlediklerine göre dereceleri vardır."** Herkes, hayır ve şerden işlediklerine uygun bir mertebede olacaktır. Âhiretteki konumları, amellerine göre olacaktır. Bundan dolayı -devamla- şöyle buyurmaktadır: **"Böylece Allah, kendilerine amellerinin karşılığını tastamam verir ve onlar zulme uğratılmazlar."** Yani kötülüklerine ekleme yapılmaksızın, iyilikleri de eksiltilmeksizin amellerinin karşılığını verir.

﴿ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُم بِهَا ۖ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾ ﴾

20- İnkar edenler ateşe sokulacakları gün (onlara şöyle denir): **'Siz, dünya hayatınızda, hoşlandığınız her şeyi bitirdiniz ve onlardan faydalandınız. O nedenle bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz sebebiyle zillet azabıyla cezalandırılacaksınız.'**

20. Yüce Allah, kâfirlerin ateşe sokulacakları vakit azarlanacakları sıradaki hallerini şöyle belirtmektedir:

"Siz, dünya hayatınızda, hoşlandığınız her şeyi bitirdiniz." Çünkü sizler dünyaya kandınız, lezzetlerine aldandınız, dünyevî arzularla yetindiniz vre dünyanın hoşlanılan yanlarıyla oyalanarak âhiretinizi unuttunuz.

"Ve onlardan faydalandınız." Tıpkı hayvanların merada yayılması gibi siz de dünyanızdan yararlandınız. İşte âhiretteki payınız da buna göre olacaktır.

"O nedenle bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz" ve Allah hakkında haksız iddialarda bulunmanız, izlemekte olduğunuz batıl yolu yalan yere Allah'a ve O'nun hükmüne nispet etmeniz **"ve fâsıklık etmeniz,"** yani büyüklük taslayarak O'na itaatin dışına çıkmanız **"sebebiyle zillet azabıyla,"** yani sizi aşağılık kılacak ve rezil edecek azapla **"cezalandırılacaksınız."**

Çünkü onlar, hem batıl sözler söylemiş, hem batıl amel işlemiş, hem Allah'a iftira etmiş, hem hakka dil uzatmış, hem de O'na karşı büyüklenmiş oluyorlardı. Bu yüzden en ağır ceza ile cezalandırılacaklardır.

﴿ ۞ وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۖ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ ﴾

21- Âd kavminin kardeşi (Hûd'u) **an. Ondan önce de, sonra da nice uyarıcılar gelip geçmiştir. Hani o, kavmini,** (yaşadıkları yer olan) **Ahkaf'ta, 'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Şüphesiz ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.' diyerek uyarmıştı.**

21. "Âd kavminin kardeşi" Hûd *aleyhisselam*'ı güzel övgülerle **"an."** Çünkü o da Yüce Allah'ın, dinine davet etmekle ve insanlara Allah'a giden yolu göstermekle görevlendirdiği, böylelikle üstün kıldığı şerefli rasûllerdendi.

"Ondan önce de, sonra da nice uyarıcılar gelip geçmiştir." Yani o, benzeri görülmedik biri, ilk peygamber değildi ve diğer peygamberlere aykırı bir iddiası da yoktu. **"Hani o, kavmini,"** Âd'ı, onların bulundukları ve **"Ahkaf"** denilen, Yemen topraklarında kumlukları çok olan (onun için de bu isimle anılan) yerde **"'Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Şüphesiz ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum.' diyerek uyarmıştı."**

Bu sözleriyle o, her türlü doğru sözü ve övülmeye değer ameli içine alan Allah'a ibadeti onlara emretmiş, Allah'a ortak koşmalarını yasaklamış, kendisine itaat etmemeleri halinde de azapla korkutmuştu. Ancak bu davetin onlara hiçbir faydası olmadı.

﴿ قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ ءَالِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Dediler ki: 'Sen bizi ilâhlarımızdan vazgeçirmek için mi geldin? O halde (iddialarında) **doğru söylüyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin** (azabı) **getir** (de görelim)!'

22. "Dediler ki: Sen bizi ilâhlarımızdan vazgeçirmek için mi geldin?" Yani senin tek maksadın, kendileri sebebiyle bizi kıskandığın ilâhlarımızdan yüz çevirmemizi sağlamaktır. Yoksa senin hak diye getirdiğin bir şey yoktur.

"O halde (iddialarında) **doğru söyliyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin"** azabı **"getir** (de görelim)!" Bu ise cehalet ve inadın en ileri derecesidir.

﴿ قَالَ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- Dedi ki: '(Azaba dair) **bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Ben, size bana gönderilenleri tebliğ ediyorum. Fakat görüyorum ki siz, cahillik eden bir toplumsunuz.'**

23. "Dedi ki: (Azaba dair) **bilgi, ancak Allah'ın katındadır."** Bütün işlerin dizginleri ve anahtarları O'nun elindedir. Dolayısıyla dilerse azabınızı verecek olan da O'dur. **"Ben, size bana gönderilenleri tebliğ ediyorum."** Yani benim görevim, apaçık tebliğden ibarettir.

"Fakat görüyorum ki siz cahillik eden bir toplumsunuz." Zaten şu son derece küstahça işleri yapmanızın sebebi de budur.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا۟ هَٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ۚ بَلْ هُوَ مَا ٱسْتَعْجَلْتُم بِهِۦ ۖ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Onlar o (azabı) **vadilerine yönelmiş gelmekte olan yayılmış bir bulut halinde gördüklerinde 'Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur.' dediler. Hayır; aksine o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde can yakıcı azap bulunan bir rüzgardır.**

24. Yüce Allah, üzerlerine büyük bir azap gönderdi. Bu azap, onları helak ve perişan eden bir rüzgardı. **"Onlar"** bu azabı sel sularıyla akıp taşan, tarlalarını sulayan, kuyularından ve göllerinden su içtikleri **"vadilerine yönelmiş gelmekte olan yayılmış bir bulut halinde,"** bir bulut gibi kendilerine doğru geldiğini **"gördüklerinde"** sevinçle **"'Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur.' dediler."**

Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: **"Hayır; aksine o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir."** Yani kendi aleyhinize yaptıklarınızın cezasıdır. Çünkü siz, **"O halde** (iddialarında) **doğru söylüyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin** (azabı) **getir** (de görelim)!" demiştiniz. O, **"içinde can yakıcı azap bulunan bir rüzgardır."**

﴿ تُدَمِّرُ كُلَّ شَىْءٍۭ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا۟ لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- O, Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir eder. Sonunda onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu. Biz, günahkâr toplumları işte böyle cezalandırırız.

25. "O, Rabbinin emriyle," O'nun dilemesiyle, üzerinden geçtiği **"her şeyi"** şiddetinden ve helâk edici oluşundan dolayı **"helâk eder."**

Yüce Allah, bu rüzgarı onlara aralıksız olarak yedi gece ve sekiz gündüz musallat etti. Onlar sonunda içi boşalmış hurma ağacı kütükleri gibi yere serildiler.

"Sonunda onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu." Davarları, malları telef olmuş, kendileri de yok olup gitmişlerdi.

"Biz, günahkâr toplumları," günahları ve zulümleri sebebiyle **"işte böyle cezalandırırız."** Çünkü Yüce Allah'ın onlara pek büyük nimetler ihsan etmiş olmasına rağmen O'na şükretmediler, O'nu zikretmediler. Bundan dolayı Yüce Allah -devamla- şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَلَقَدْ مَكَّنَّٰهُمْ فِيمَآ إِن مَّكَّنَّٰكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَٰرًا وَأَفْـِٔدَةً فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُهُمْ وَلَآ أَفْـِٔدَتُهُم مِّن شَىْءٍ إِذْ كَانُوا۟ يَجْحَدُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ ٱلْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

26- (Ey Mekkeliler!) Andolsun onlara size vermediğimiz imkânları vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik; fakat kulakları da, gözleri de, kalpleri de onlara bir fayda sağlamadı. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Sonunda alay etmekte oldukları (azap) **onları çepeçevre kuşattı.**

27- Andolsun ki (ey Mekkeliler) **etrafınızda bulunan ülkeleri helâk ettik. Onlara belki dönerler diye âyetleri çeşitli şekillerde açıklamıştık.**

26. "(Ey Mekkeliler!) **Andolsun onlara size vermediğimiz imkânları vermiştik.**" Yani Biz, onlara yeryüzünde güç ve imkân vermiştik. Oranın hoş ve güzel mahsullerinden yararlanır, istedikleri şeyleri elde ederlerdi. Onları öğüt alacakların öğüt, hidâyet bulmak isteyenlerin ibret alabileceği bir süre yaşatmıştık.

Yani ey muhataplar! Biz size verdiğimiz imkânları Ad kavmine de fazlasıyla vermiştik. O bakımdan size vermiş olduğumuz bu imkânların sizden başkasına verilmemiş olduğunu zannetmeyin. Bu imkânlarınızın, size gelecek Allah'ın azabını kısmen dahi olsa sizden uzaklaştırabileceğini zannetmeyin. Aksine sizden başkalarına verilmiş bulunan güç ve imkânlar, sizinkilerden çok daha fazlaydı. Ama mallarının da, çocuklarının da, ordularının da Allah'a karşı onlara hiçbir faydası olmadı.

"**Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik.**" Duyu organlarında, gözlerinde ve kavrayışlarında herhangi bir kusur yoktu ki bilgisizlikleri ve hakkı bilme imkânı bulamadıkları için hakkı terk ettikleri söylenebilsin. Akıllarında da bir dengesizlik yoktu. Fakat başarı Allah'ın elindedir.

"**Fakat kulakları da, gözleri de, kalpleri de onlara bir fayda sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın**" tevhidine ve yalnızca O'na ibadet edilmesi gerektiğine dair kesin belgeler olan "**âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Sonunda alay etmekte oldukları** (azap) **onları çepeçevre kuşattı.**" Yani gerçekleşeceğini inamadıkları, yalanladıkları ve kendilerini ona karşı uyaran peygamberlerle de alay ettikleri azap tepelerine indi.

27. Yüce Allah, Arap müşriklerinin ve diğerlerinin yaşadıkları yerlere yakın bölgelerde yaşamış yalanlayıcı ümmetleri helâk etmiş olduğunu bildirerek onları tehdit etmektedir. Hatta Âd, Semûd ve benzeri pek çok kavim, Arap yarımadasında yaşamışlardı. Allah da bunlara âyetlerini bütün yönleriyle ve çeşitli şekillerde açıklamıştı, "**belki dönerler,**" sürdürdükleri küfür ve yalanlamadan vazgeçerler "**diye.**"

İman etmemeleri üzerine Yüce Allah, onları aziz ve muktedir olanın azapla yakalaması gibi yakaladı. Allah'tan başka tapındıkları uydurma ilâhlarının da onlara hiçbir faydası olmadı:

﴿ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ قُرْبَانًا ءَالِهَةً ۖ بَلْ ضَلُّوا۟ عَنْهُمْ ۚ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Allah'ın yanı sıra (kendilerini O'na) **yaklaştırsınlar diye edindikleri ilâhlar, onlara yardım etseydi ya? Aksine o ilâhları onları** (yüz üstü) **bırakıp kayboldular. Zaten bu, onların yalanları ve kendi uydurdukları bir şeydir.**

28. "**Allah'ın yanı sıra** (kendilerini O'na) **yaklaştırsınlar diye,**" yani faydalarını görmek umuduyla tapındıkları ve yakınlaşmak amacıyla amellerde bulundukları "**ilâhlar, onlara yardım etseydi ya?**"

"**Aksine o ilâhları onları** (yüz üstü) **bırakıp kayboldular.**" Onların dualarına cevap veremediler, azaplarını da geri çeviremediler.

"**Zaten bu, onların yalanları ve kendi uydurdukları bir şeydir.**" Çünkü onlar, hak üzere olduklarına ve amellerinin kendilerine fayda sağlayacağına dair boş yere ümitvar oluyorlardı. Bunların hepsi yok olup gitmiş, batıl olduğu ortaya çıkmıştır.

﴿ وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا۟ أَنصِتُوا۟ ۖ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Hani cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onu (dinlemek için yanına) **geldiklerinde 'Susup dinleyin.' dediler.** (Okunması) **bitince de birer uyarıcı olarak kavimlerinin yanına döndüler.**

29. Yüce Allah, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i insanlarıyla, cinleriyle bütün mükelleflere peygamber olarak göndermişti. Nübüvvet ve risâlet davasının, bunların hepsine tebliğ edilmesi gerekiyordu. Onun insanları davet etmesi, onları korkutup uyarması mümkün bir şeydi.

Cinlere gelince Yüce Allah, kudretiyle onları kendisine doğru yönlendirmiş ve cinlerden bir kesimin ona gitmesini sağlamıştı: **"Hani cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik. Onu** (dinlemek için yanına) **geldiklerinde 'Susup dinleyin.' dediler."** Birbirlerine bunu tavsiye ettiler.

(Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından Kur'ân'ın) "(okunması) **bitince de"** onlar, Kur'ân'ı bellemiş ve ondan etkilenmiş bir halde **"birer uyarıcı olarak,"** onlara samimiyetle öğüt veren, onlara karşı delil ortaya koyan kimseler olarak **"kavimlerinin yanına döndüler."**

Allah, onları Rasûlünün davetinin cinler arasında yayılması için adeta yardımcı kılmıştı.

﴿ قَالُوا۟ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ ﴾

30- Dediler ki: 'Ey kavmimiz! Biz, Mûsâ'dan sonra indirilmiş olup kendinden önceki (kitapları) doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir Kitap dinledik."

30. "Dediler ki: Ey kavmimiz! Biz, Mûsâ'dan sonra indirilmiş," zira Mûsâ'ya indirilen Kitap, İncil'in temeli ve şer'î hükümler hususunda İsrailoğullarının asıl kaynağıdır. İncil ise onu tamamlamak ve bazı hükümleri değiştirmek üzere indirilmiştir. Bizim işittiğimiz kitap, **"kendinden önceki** (kitapları) **doğrulayan, hakka,"** her hususta gerçeğe, hayra **"ve dosdoğru yola ileten,"** Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran, Allah'ı bilmeyi sağlayan, dinî hükümleri ve öldükten sonra diriliş halinde amellere verilecek karşılıkları bildiren **"bir kitap dinledik."**

﴿ يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾

31- 'Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin ve ona iman edin ki Allah, günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan kurtarsın.'

31. Cinler, Kur'ân-ı Kerîm'den övgüyle söz ettikten, onun konum ve mevkiini açıkladıktan sonra kavimlerini ona iman etmeye davet ederek şöyle dediler: **"Ey kavmimiz, Allah'ın davetçisinin,"** yani sizi Rabbine davet eden, kendi özel maksadına, heva ve hevesine değil de ancak Rabbinizin yoluna çağıran bu kimsenin **"çağrısını kabul edin."** Zira o, sadece sizi mükâfatlandırması, sizden her kötülüğü ve hoş olmayan her şeyi izale etmesi için Rabbinize çağırıyor.

Bundan dolayı sözlerini şöyle sürdürdüler: **"Ona iman edin ki Allah, günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan kurtarsın."** Onları bu azaptan kurtardı mı artık geriye cennet nimetlerine kavuşmaktan başka bir şey kalmamaktadır. İşte Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edenlerin mükâfatı budur.

﴿ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِىَ ٱللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُۥ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- 'Kim Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) **âciz bırakacak değildir. Onun O'ndan başka hiçbir dost ve yardımcısı da olmaz. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.'**

32. "Kim Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) **âciz bırakacak değildir."** Çünkü Yüce Allah, her şeye güç yetirendir. Kaçan O'ndan kurtulamaz, kimse O'nu yenik düşüremez.

"Onun O'ndan başka hiçbir dost ve yardımcısı da olmaz. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler." Peygamberlerin kendilerini çağırdığı, apaçık âyetlerin/belgelerin ve tartışılmaz delillerin kendilerine ulaştığı, buna rağmen onlardan yüz çevirip büyüklenenlerin sapıklığından daha büyük sapıklık olur mu?

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحْۦِىَ ٱلْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰٓ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Onlar, göklerle yeri yaratan ve bunları yaratmada acze düşmeyen Allah'ın, ölüleri diriltmeye (haydi haydi) **kâdir olduğunu görmezler mi? Elbette ki** (kadirdir)**; çünkü O, her şeye güç yetirendir.**

33. Bu buyruğuyla Yüce Allah, ölümden sonra dirilişe, bundan çok daha üstün ve ileri olan bir gerçeği delil göstermektedir. Şöyle ki; büyüklüklerine, genişliklerine, mükemmel ve sağlam yaratılışlarına rağmen gökleri ve yeri hiç zorlanmadan yaratan, bunları yaratmaktan dolayı bir yorgunluk ve acizlik göstermeyen Allah, ölümünüzden sonra sizleri tekrar yaratmaktan -hem de her şeye güç yetiren olmakla birlikte- nasıl acze düşebilir?

﴿ وَيَوْمَ يُعْرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِٱلْحَقِّ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Kâfirlerin ateşe sokulacakları gün (onlara), **'Hani, bu** (azap) **hak değil miymiş?'** (denir). **Onlar da 'Evet, Rabbimize yemin olsun ki** (hak imiş)**!' derler. O da 'O halde inkâr etmenizden dolayı tadın azabı!' buyurur.**

34. Yüce Allah, kâfirlerin, dünyadayken yalanladıkları cehennem ateşine sunulacakları vakit karşı karşıya bulunacakları korkunç hallerini haber vermekte, azarlanacaklarını ve onlara, **"Hani, bu** (azap) **hak değil miymiş?"** denileceğini bildirmektedir. İşte şimdi bu azapla karşı karşıyasınız ve onu gözlerinizle görmektesiniz.

"Onlar da 'Evet, Rabbimize yemin olsun ki (hak imiş)**!' derler"** ve böylece günahlarını itiraf etmiş olurlar, yalan söyledikleri de açıkça ortaya çıkar.

"'O halde inkâr etmenizden dolayı tadın azabı!' buyurur." Sizin küfrünüz nasıl sizden ayrılmaz bir nitelik idiyse, sizin çekeceğiniz bu azap da yakanızı bırakmayacaktır.

﴿ فَٱصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْعَزْمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ ۚ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍۭ ۚ بَلَٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- Ulu'l-azm peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret ve bunlar hakkında (azap için) **acele etme. Zira onlar, tehdit edildikleri o** (azabı) **gördükleri gün sanki** (dünyada) **ancak gündüzün bir bölümü kadar kaldıklarını sanacaklardır. Bu** (Kur'ân, insanlara) **bir tebliğdir. Artık fasık toplumlardan başkası helâk edilir mi hiç?**

35. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlüne, kendisini yalanlayanların ve ona karşı çıkanların eziyetlerine sabretmesini, onları Allah'ın yoluna daveti sürdürmesini, bu konuda insanların efendileri, sabırları pek büyük, yakînleri eksiksiz, kararları tam olan "ulu'l-azm/azim sahibi" peygamberlere uyarak sabretmesini emretmektedir. Çünkü insanlar arasında kendilerine uyulmaya, açıklanan aydınlık yolda hidâyet bulmaya en layık olanlar onlardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de Rabbinin emrine uydu, kendinden önce hiçbir peygamberin sabretmediği şekilde sabretti. Onun düşmanları hep birlikte ona karşı çıktılar. Hepsi de onu Allah'ın yoluna davet etmekten engelledi. Ellerinden geldiğince ona düşmanlık ettiler ve ona karşı savaştılar. O ise Allah'ın emrini açıklamaya devam etti, Allah'ın düşmanlarına karşı cihadı sürdürdü. Karşılaştığı her türlü eziyete sabredip direndi. Nihâyet Yüce Allah, ona yeryüzünde güç ve imkân verdi. Dinini diğer dinlere, ümmetini de diğer ümmetlere üstün kıldı. *Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.*

"Ve bunlar," yani azabı çabucak isteyen yalanlayıcılar **"hakkında acele etme!"** Çünkü bunlar, cahilliklerinden ve ahmaklıklarından bu tutumu sergiliyorlar. Onların bilgisizlikleri seni aceleciliğe sürüklemesin, onların acele ettiklerini görmen, seni azabın gelişi için onlara beddua etmeye sevketmesin. Çünkü gelecek olan her şey, yakın demektir.

"Zira onlar, tehdit edildikleri o (azabı) **gördükleri gün sanki"** dünyada **"ancak gündüzün bir bölümü kadar kaldıklarını sanacaklardır."** Dolayısıyla o korkunç azaba doğru yol alırlarken onların azıcık bir süre faydalanmaları seni sakın üzmesin.

"Bu, tebliğdir." Yani bu dünya, onun zevkleri, arzuları ve lezzetleri, hevesi kursakta bırakan ve halihazırdaki azıcık bir vaktin ihtiyaçlarının karşılandığı geçici bir şeydir.

Size yeterli açıklamayı yapmış olduğumuz Kur'ân-ı Azim de sizin için bir tebliğdir ve âhiret yurdu için de bir azıktır. O, çok bir güzel azıktır ve maksada da ulaştırıcıdır. Nimetler yurdu cennete ulaştıran, can yakıcı azaptan da koruyan bir azıktır. O, bütün insanların edinecekleri en üstün azık, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği en değerli nimettir.

"Artık" büsbütün hayırsız, Rablerinin itaatinin dışına çıkmış, peygamberlerinin kendilerine getirmiş olduğu hakkı kabul etmeyen **"fasık toplumlardan başkası"** ilâhî cezalarla **"helâk edilir mi hiç?"**

Zira Allah, onlara gereken uyarıcıları göndermiş, onlara ileri sürebilecekleri bir mazeret bırakmamıştır. Onlar ise buna rağmen yalanlamalarını ve küfürlerini sürdürmüşlerdir. *Yüce Allah bizleri korusun.*

Ahkaf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

سورة محمد

MUHAMMED SÛRESİ 47.

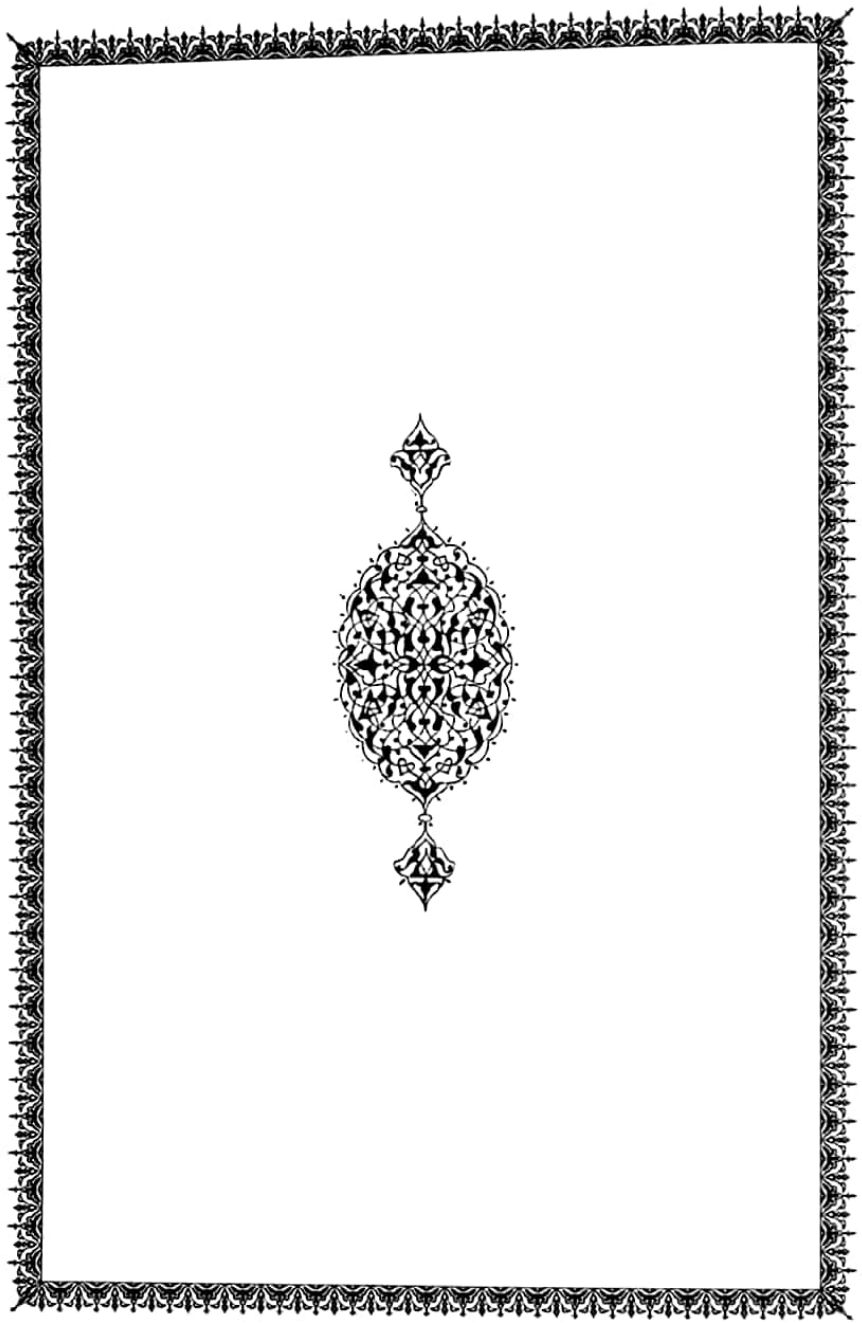

47- MUHAMMED SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 38 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini Allah boşa çıkartır.

2- İman eden, salih ameller işleyen ve Muhammed'e indirilene -ki o, Rablerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise kötülüklerini örter ve hallerini düzeltir.

1. Bu âyetler, mü'minlerin mükâfatını, isyankârların cezasını ve bunların sebebini ifade etmekte ve insanları bu hususlarda gereği gibi ibret almaya davet etmektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Allah'ı ve âyetlerini inkâr ederek **"kâfir olup"** hem kendilerini hem başkalarını, peygamberlerin davet ettiği şeylere iman etmek ve onlara tabi olmak demek olan **"Allah'ın yolundan alıkoyanların"** ve bu özellikleriyle küfrün elebaşılığını ve sapıklığın önderliğini yapanların **"amellerini"** Allah **"boşa çıkartır."** Amelleri sebebiyle Allah, onları bedbaht kılar.

Bu, hem onların hakka ve Allah'ın dostlarına karşı tuzak kurmak üzere hazırladıkları amellerini kapsar ki Allah, onların tuzaklarını başlarına geçirir ve maksatlarına uygun hiçbir sonuç elde edemezler. Hem de karşılığında mükâfat alacaklarını umdukları amellerini kapsar ki Yüce Allah, onları da boşa çıkartır.

Buna sebep ise onların batıla tabi olmalarıdır. Batıl ise put ve heykellere ibadet etmek başta olmak üzere kendisiyle Allah rızasının gözetilmediği her türlü maksat ve yöneliştir. Batıla yardım olsun diye yapılan ameller de batıl oldukları için bu uğurda yapılan tüm ameller batıldır.

2. Allah'ın -genel olarak- bütün rasûllerine **"iman eden,"** özellikle de **"Muhammed'e indirilene"** inanan ve üzerlerinde bulunan -vacib ve müstehap kabilinden- gerek Allah'ın haklarını gerekse de kulların haklarını yerine getirerek

"salih ameller işleyen" kimselerin ise Allah, **"kötülüklerini"** -küçükleriyle, büyükleriyle- **"örter."** Kötülükleri örtüldüğü takdirde de hem dünya hem de âhiret azabından kurtulurlar.

"...ve hallerini düzeltir." Yani onların dinlerini, dünyalarını, kalplerini ve amellerini düzeltir. Mükâfat ve sevaplarını da artırarak, arındırarak düzeltir, kısaca her türlü hallerini düzeltir.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱتَّبَعُوا۟ ٱلْبَٰطِلَ وَأَنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّبَعُوا۟ ٱلْحَقَّ مِن رَّبِّهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَٰلَهُمْ ﴿٣﴾ ﴾

3- Bunun sebebi, kâfir olanların batıla uymaları, iman edenlerin ise Rablerinden gelen hakka uymalarıdır. İşte Allah, insanlara misallerini/durumlarını böyle açıklar.

3. Buna sebep ise onların **"Rablerinden gelen hakka uymalarıdır."** Hak; doğruluk, kesin inanç ve Rablerinden gelen yüce Kur'ân'ın ihtiva ettiği gerçeklerdir. Kur'ân'ı, insanları nimetleriyle besleyen, görüp gözeten, lütfuyla onların işlerini çekip çeviren indirmiştir. O, onları hak ile terbiye etmiş, onlar da bu hakka uyduklarından ötürü işleri salâh bulmuştur. Onların nihaî maksatları, bâki ve apaçık hak olan Allah'a ait hak ile alakalı olduğundan, onları buna ulaştıran yol da buna elverişli, kalıcı ve mükâfatı da bâki olan bir yoldur.

"İşte Allah, insanlara misallerini/durumlarını böyle açıklar." Çünkü Yüce Allah, onlara kimlerin hayırlı, kimlerin şerli olduğunu açıklamış, onların her birinin hangi niteliklerle tanınıp ayırt edilebileceklerini belirtmiştir: **"Ta ki helâk olan kişi apaçık bir delil üzere helâk olsun. Hayatta kalan kişi de apaçık bir delil üzere yaşasın."** (el-Enfâl, 8/42)

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا۟ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ ۗ وَٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٤﴾ ﴾

4- İnkâr edenlerle (savaşta) **karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları öldürüp sindirdiğiniz zaman da artık** (esirleri) **sıkıca bağlayın. Sonra da onları ya bir lütuf olarak** (fidye almaksızın) **ya da fidye karşılığında bırakırsınız. Savaş sona erinceye kadar** (yapılması gerken budur). **Bununla beraber eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı. Fakat kiminizi kiminizle sınamak için** (cihadı emretmiştir). **Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah, onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.**

4. Yüce Allah, kullarına, kendilerinin maslahatına olan ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarını sağlayacak hususları beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"İnkâr edenlerle" savaşmak için **"karşılaştığınızda"** onlarla ciddiyetle savaşın ve bu maksatla **"boyunlarını vurun. Onları öldürüp sindirdiğiniz"** ve güçlerini kırıp şerlerini önlediğinizde onları esir almanın daha uygun olduğunu görecek olursanız **"artık** (esirleri) **sıkıca bağlayın."** Bu, kaçmalarını önlemek için bir tedbirdir. Zira onlar sıkıca bağlandığında Müslümanlar onların savaşmalarından ve şerlerinden yana güvende olurlar. Elinize esir düştüler mi, artık istediğinizi yapabilirsiniz:

Dilerseniz onları **"bir lütuf olarak"** onlardan mal ve fidye almadan serbest bırakırsınız; **"ya da fidye karşılığında bırakırsınız."** Bu da bizzat kendilerinin ya da yakınlarının onları mal karşılığında satın almasıyla yahut da onların elindeki müslüman bir esirle takas etmek suretiyle olur.

İşte bu emir, **"savaş sona erinceye kadar,"** yani aradaki savaş sona erip barış ve antlaşma dönemine girinceye kadar sürekli geçerli bir emirdir. Çünkü her konumun hükmü kendisine göredir. Bundan önceki hal, savaş halidir. Hükmü de ona göredir. Herhangi bir sebep dolayısıyla savaşın söz konusu olmadığı hallerde ise öldürmek de, esir almak da söz konusu değildir.

"Bununla beraber" ilâhî hüküm, mü'minlerin kâfirlerle sınanması ve aralarında zafer günlerinin dönüp dolaştırılması, birinin diğerine karşı zafer kazanması şeklindedir; ama **"eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı."** Çünkü Yüce Allah, her şeye güç yetirendir. Bir sefer bile kâfirleri muzaffer kılmamaya ve müslümanlara onları toptan imha etme imkânını vermeye kadirdir.

"Fakat" bu hükmü vermesi **"kiminizi kiminizle sınamak için"** cihad pazarı kurulsun, bu yolla kimin doğru, kimin yalancı olduğu ortaya çıksın, iman edenler galip gelenlere tabi olmak için değil de samimi bir şekilde ve basiret içinde iman etsin, diyedir. Çünkü başkasına uyarak edilen iman oldukça zayıftır ve böylesi bir iman, sıkıntı ve belâlarla karşılaşılması halinde sabit kalmaz.

"Allah yolunda öldürülenlere gelince" onlar için pek büyük bir mükâfat ve pek güzel bir ecir vardır. Onlar, Allah'ın dini en üstün olsun diye savaşmakla emrolundukları düşmanlarıyla savaşanlardır.

İşte Allah onların **"amellerini asla boşa çıkarmayacaktır."** Aksine onları kabul eder, onlar için sürekli artırır; dünya ve âhirette amellerinin hayırlı sonuçlarını ortaya çıkartır.

﴿ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ ﴾

5- Onlara yol gösterecek ve hallerini düzeltecektir.

5. Allah **"onlara"** cennete ulaştıran **"yolu gösterecek ve hallerini"** ve işlerini **"düzeltecektir."** Mükâfatları da güzel ve eksiksiz olacaktır. Hiçbir şekilde onu olumsuz yönde etkileyecek bir husus içermeyecektir.

﴿ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ ﴾

6- Ve onları kendilerine tanıttığı cennete koyacaktır.

6. Öncelikle O, onların cennete olan şevklerini artırmak üzere vasıflarını onlara bildirerek tanıtmış ve kendilerine cennete ulaştıran amelleri de bildirmiştir ki bu ameller arasında Allah yolunda şehit olmak da vardır. Ayrıca onları kendilerine vermiş olduğu emirleri ve yaptığı teşvikleri yerine getirmeye muvaffak kılmıştır. İkinci olarak da O, cennete girecekleri vakit onlara kalacakları yerleri, cennetlerin ihtiva ettiği ebedî nimetleri ve esenlikli yaşayışı tanıtacaktır.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ ﴾

7- Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (dinine) **yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.**

7. Bu buyrukla Yüce Allah, mü'minlere dinin gereklerini yerine getirmeyi, ona davet etmeyi, bu dinin düşmanlarına karşı cihad etmeyi ve bütün bunlarla yalnızca Yüce Allah'ın rızasını gözetmeyi emretmektedir. İşte Allah'a yardım budur.

Onlar da bunu yapacak olurlarsa Allah onlara yardım eder ve ayaklarına sebat verir. Yani sabır, huzur, sükûn ve sebatla kalplerine metanet verir. Bedenlerine de buna dayanma gücünü verir, düşmanlarına karşı onlara yardım eder.

Bu, pek cömert ve sözünde duranın, söz ve fiillerle kendisine/dinine yardım eden kimseye mevlâsının da yardım edeceğine, sebat gibi yardım ve zaferin sebeplerini ona kolaylaştıracağına dair verdiği ilâhî bir sözdür.

﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ﴾

8- Kâfir olanlara gelince onlar için helâk vardır ve Allah, amellerini de boşa çıkarmıştır.

8. Rablerini inkâr edip batıla yardımcı olanlara gelince, **"onlar için helâk vardır."** Yani onların işleri tepetaklaktır ve onlara işlerinde yardım da olunmaz.

"Allah, amellerini de boşa çıkarmıştır." Hakka karşı kurdukları tuzaklarını boşa çıkartarak onların kendi başına geçirmiştir. Allah'ın rızasını umduklarını iddia ettikleri amelleri de boşa gitmiş, hiçbir işe yaramamıştır.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ ﴾

9- Bunun sebebi, onların Allah'ın indirdiğinden hoşlanmamalarıdır. Bundan dolayı Allah, amellerini boşa çıkartmıştır.

9. Kâfirlerin bu helakinin ve amellerinin boşa çıkartılmasının sebebi onların, **"Allah'ın indirdiğinden"** kulların menfaati ve onların kurtuluşları için indirmiş olduğu Kur'ân-ı Kerîm'den **"hoşlanmamalarıdır."** Onlar, Kur'ân'ı kabul etmediler. Aksine ondan nefret ettiler. **"Bundan dolayı"** Allah da **"amellerini boşa çıkartmıştır."**

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ﴾

10- Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Allah, onları yerle bir etmiştir. Kâfirleri de (onlarınkine) **benzer akıbetler beklemektedir.**

10. Peygamberi yalanlayan kimseler **"Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin âkıbetinin nasıl olduğuna bakmazlar mı?"** Onlar, böylelerinin âkıbetlerinin ancak en kötü âkıbet olduğunu göreceklerdir. Onlar sağlarına ve sollarına bakarlarsa mutlaka kendilerinden öncekilerin helâk edildiklerini, yalanlama ve küfür dolayısıyla kökten imha edildiklerini göreceklerdir. Öyle ki artık onların ses ve sedaları çıkmamaktadır. Allah mallarını da, yurtlarını da, hatta onların amellerini, hile ve tuzaklarını da başlarına geçirmiştir.

Her zaman ve her mekânda kâfirler için bu gibi vahim âkıbetler ve kötü cezalar vardır.

Mü'minlere gelince, Allah onları azaptan kurtarır ve onlara pek büyük mükâfatlar verir.

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَأَنَّ ٱلْكَٰفِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾ ﴾

11- Bu böyledir. Çünkü Allah, iman edenlerin dostudur; kâfirlerin ise hiçbir dostu yoktur.

11. "Bu böyledir. Çünkü Allah, iman edenlerin dostudur." O, rahmetiyle onların dostu olmuştur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkartmıştır. Amellerinin karşılığını vermeyi ve onlara yardım etmeyi üstlenmiştir.

Allah'ı inkâr eden **"kâfirlerin ise"** Allah'ın dostluğunu ve yardım bağını kesip kopardıklarından, O'nun rahmet kapılarını yüzlerine kendileri kapattıklarından dolayı, kendilerini esenlik yollarına iletecek ve Allah'ın azap ve cezasından kurtaracak **"hiçbir dostu yoktur."** Aksine **"kâfirlerin dostları tâğûttur. Onları nurdan karanlıklara çıkartırlar. İşte onlar cehennemliklerdir ve onlar orada ebediyen kalacaklardır."** (el-Bakara, 2/257)

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يُدْخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ ٱلْأَنْعَٰمُ وَٱلنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾ ﴾

12- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Kâfirlere gelince onlar (dünyadan) **faydalanırlar ve davarların yediği gibi yerler. Onların varacakları yer ise ateştir.**

12. Yüce Allah, mü'minlerin dostu ve yardımcısı olduğunu belirttikten sonra âhirette onlara neler vereceğini de zikretmektedir. Onlar, altından ırmaklar akan cennetlere gireceklerdir. Bu ırmaklar, o göz alıcı bahçeleri, göz kamaştırıcı her çiftten ve lezzetli her türlü meyveden mahsul veren muhteşem ağaçları sularlar.

Yine yüce Allah, kâfirlerin herhangi bir dost ve yardımcılarının olmayacağını beyan ettikten sonra onların nefisleriyle baş başa bırakıldıklarını, herhangi bir erdemli vasfa ve insanî hiçbir niteliğe sahip olmadıklarını beyan etmektedir. Bu gibi vasıflara sahip olmak bir yana onlar, çok daha aşağılara, aklı ve herhangi bir erdemi bulunmayan davarlar seviyesine düşmüşlerdir.

Zira onların bütün gaye ve maksatları, dünya lezzet ve şehvetlerinden yararlanmaktan ibarettir. O bakımdan onların gizli ve açık bütün davranışları bu eksen etrafında dönüp durur. Bunları aşarak kendileri için hayır ve saadet olan işlere yönelmezler. Bundan dolayı ateş, onların barınacakları yer olacaktır. Orası onlar için hazırlanmış bir barınaktır. Oradan çıkmayacakları gibi azapları kısa bir süre dahi olsun hafifletilmeyecektir.

﴿ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِىَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ ٱلَّتِىٓ أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Seni (aralarından) **çıkartan şu memleketinin** (halkından) **çok daha güçlü nice memleket** (halkları) **vardı ki Biz onları helâk ettik de onlara yardım eden kimse olmadı.**

13. Senin şu şehrinin halkından mal, evlât, yardımcı, yapı, araç ve gereç bakımından çok daha güçlü inkarcıların yaşadıkları nice şehirler vardı ki; onlar, peygamberlerimizi yalanlayıp öğütlerden hiçbir şekilde yararlanmayınca Biz de onları helâk ettik. Ama onlara yardım eden kimse olmadı. Allah'ın azabına karşı kuvvetleri de kendilerine bir fayda sağlamadı.

O halde peygamberlerin en faziletlisi, öncekilerin de, sonrakilerin de en hayırlıları olan seni vatanından çıkartan, yalanlayan ve sana düşmanlık eden senin şehrinin şu zayıf ahalisinin hali ne olacaktır?

Helâk edilip cezalandırılmaya başkalarından çok daha layık değiller midir? Eğer Yüce Allah, Rasûlünü rahmetle her bir kâfir ve inkârcıya karşı teenniyle hareket etmek üzere göndermemiş olsaydı elbette bu gerçekleşirdi.

﴿ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ كَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُم ﴿١٤﴾ ﴾

14- Rabbinden apaçık bir delil üzere olan kimse, kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi olur mu hiç?

14. Yani dini hususunda, ilim ve ameli itibarıyla basiret üzere olan, hakkı bilip ona uyan, Allah'ın hak ehline va'dettiği şeyleri uman kimseler hiçbir zaman hakkı inkâr etmiş, ondan sapmış, Allah'tan gelen herhangi bir hidâyet olmaksızın hevâsına tabi olmuş, bununla birlikte kendisinin hak üzere olduğunu düşünen kör kalpli bir kimse gibi olmaz.

Bu iki kesim arasındaki mesafe ne kadar büyüktür! Biri hak biri dalâlet ehli olan bu iki kesim arasındaki fark ne kadar büyüktür!

﴿ مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۖ فِيهَآ أَنْهَٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ وَأَنْهَٰرٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۥ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّٰرِبِينَ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟ مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾ ﴾

15- Takvâ sahiplerine va'dedilen cennetin durumu şöyledir: Orada tadı ve kokusu değişmeyen su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları ve süzülmüş bal ırmakları vardır. Onlar için orada meyvelerin her türlüsü ve bir de Rablerinden mağfiret vardır. Şimdi (bunlara kavuşanlar) **hiç ateşte ebediyen kalan ve kendilerine kaynar bir su içirilip de bağırsakları paramparça edilen kimselerle bir olur mu?**

15. "Takvâ sahiplerine va'dedilen cennetin durumu şöyledir:" Allah'ın, gazabından korkup sakınan ve O'nu razı edecek şeylere uyan muttaki kullarına va'dettiği cennetin güzel niteliklerinden bazıları şöyledir:

"Orada tadı ve kokusu değişmeyen su ırmakları," bu su, ne bozulur, ne kötü kokar, ne acılaşır, ne de bulanır. Aksine o, suların en tatlısı, en durusu, en hoş kokulusu ve içimi en lezzetli olanıdır.

"Tadı" ekşiyerek ve başka herhangi bir şekilde **"değişmeyen süt ırmakları, içenlere lezzet veren,"** dünyadaki gibi tadı tiksinti veren, baş ağrıtan ve aklı karıştıran şaraba benzemeyen, aksine içene büyük bir lezzet veren **"şarap ırmakları,"** mumdan ve diğer kirlerlerden arınıp **"süzülmüş bal ırmakları vardır."**

"Onlar için orada" hurma, üzüm, elma, nar, turunç, incir vb. ile dünyada eşi bulunmayan **"meyvelerin her türlüsü ve bir de Rablerinden mağfiret vardır."** İşte onlar, sevip istedikleri her şeyi elde etmiş olacaklardır. Rablerinin mağfireti sayesinde de karşılaşmaktan korktukları hiçbir şey kalmayacaktır. Şimdi bunlar mı hayırlıdır, yoksa son derece sıcak ve azabı kat kat artırılmış olan **"ve kendilerine"** cehennemde **"kaynar,"** son derece sıcak **"bir su içirilip de bağırsakları paramparça edilen kimseler"** mi?

Her iki yurdu, her iki amel türünü, bu amellerin karşılıklarını ve amelde bulunanları birbirinden farklı kılan Allah'ın şanı ne yücedir!

﴿ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾ ﴾

16- O (münafıklardan) **seni dinleyenler vardır. Ama yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara, 'O, az önce ne söyledi?' derler. İşte onlar, Allah'ın kalplerine mühür vurduğu, hevâlarına uymuş kimselerdir.**

16. Allah, münafıklar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlardan seni dinleyenler vardır."** Senin söylediklerini kabul etmek ve sana itaat etmek için değil de kalpleri onlardan yüz çevirmiş bir halde dinlerler. İşte bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: **"yanından çıktıklarında kendilerine ilim verilmiş olanlara,"** senin neler söylediğini ve işittikleri içinden pek hoşlanmadıkları sözleri sorarak **"'O, az önce ne söyledi?' derler."**

Bu sözlerle onlar, çok ileri bir derecede yerilmektedirler. Çünkü onlar, gerçekten hayır elde etmek isteyen kimseler olsalardı, onu dikkatle dinler, sözlerini beller ve onun dediklerine itaat ederlerdi. Ancak onlar tam aksini yaptılar.

Bu yüzden şöyle buyrulmaktadır: **"İşte onlar Allah'ın,"** batıldan başka bir şeyi arzu etmeyen hevâlarına uymaları sebebiyle **"kalplerine mühür vurduğu,"** kendilerini hayra ulaştıracak bütün kapıları kapattığı **"hevâlarına uymuş kimselerdir."**

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟ زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ ﴿١٧﴾ ﴾

17- Hidâyeti kabul edenlere gelince Allah, onların hidâyetini artırır ve onları takvâlı olmaya muvaffak kılar.

17. Yüce Allah, hidâyet bulanların durumlarını açıklayarak şöyle buyurmaktadır: İmanla, emirlere itaatle, Allah'ı razı edecek şeylere uymak suretiyle **"hidâyeti kabul edenlere gelince Allah onların hidâyetini,"** bu amellerini mükâfatlandırmak üzere **"artırır ve onları takvâlı olmaya muvaffak kılar."** Onları hayırlar işlemeye muvaffak kılar ve kötülüklerden korur.

Böylelikle hidâyet bulanlar için iki mükâfat ortaya çıkar: Faydalı ilim ve salih amel.

﴿ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرَىٰهُمْ ﴾

18- Onlar ille de kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar? İşte onun alâmetleri gelmiştir. Kıyamet başlarına geldiğinde öğüt almaları neye yarar ki?

18. Yani bu inkarcılar **"ille de kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi bekliyorlar?"** Kendileri farkında olmaksızın ansızın gelmesini mi gözlüyorlar?

"İşte onun" yakın olduğuna delil olan **"Kıyamet başlarına geldiğinde öğüt almaları neye yarar ki?"** Kıyamet gelip onları bulduğunda, ecelleri sona erdiğinde artık öğüt almalarının ve mazeretlerinin kabul edilmesinin kendileri için mümkün olacağını mı sanıyorlar?

Hayır! Böyle bir şey artık geçmiş, öğüt alma vakti geride kalmış olacaktır. Onlar, öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür yaşamışlar ve kendilerine uyarıp korkutan peygamberler de gelmiştir.

Bu ifadeler, ölüm ansızın gelmeden önce gerekli hazırlıkları yapmaya teşvik etmektedir. Çünkü insanın ölümü, kıyametinin kopması demektir.

﴿ فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَىٰكُمْ ﴿١٩﴾ ﴾

19- O halde Allah'tan başka hiçbir (hak) **ilâh olmadığını bil ve hem kendi günahın için, hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dile. Allah dönüp dolaştığınız yeri de, barındığınız yeri de bilir.**

19. Kalbin ikrarda bulunması, neyi istediğini bilmesi ve bildiğinin anlamını kavraması, ilmin/bilmenin gerçekleşmesi için kaçınılmaz şartlardandır. Bunun mükemmeliği ise bildiği gereğince amelde bulunmaktır.

İşte Yüce Allah'ın burada emrettiği ilim/bilme, Allah'ı tevhid etme ilmi olup her insan için farz-ı ayndır. Kimden olursa olsun bu ilmi elde etme mükellefiyeti asla düşmez. Herkes bu ilmi bilmek zorundadır.

Allah'tan başka hak ilâh olmadığını bilmek birkaç yolla mümkündür:

1. Bunların ilki, hatta en büyüğü, Allah'ın kemâline, azamet ve celâline delalet eden isimleri, sıfatları ve fiilleri üzerinde iyice düşünmektir. Çünkü bunlar üzerinde düşünmek, Yüce Allah'ı sevip yegane ilah bellemeyi, her türlü hamde, övgüye, celâle ve cemale layık olan kâmil Rabbe ibadet/kulluk etme uğrunda olanca gayreti ortaya koymayı gerektirir.

2. Yaratan ve bütün yaratılanların işlerini idare edenin yalnızca Yüce Allah olduğunu bilmek ki bu sayede yegane ilâhın da O olduğu bilinir.

3. Dinî ve dünyevî, gizli ve açık bütün nimetleri verenin yalnızca Allah olduğunu bilmek. Bu da kalbin O'na bağlanmasını, O'nu sevmesini, başka bir şeyi O'na ortak koşmaksızın yalnızca O'nun ilâh edinilmesini gerektirir.

4. O'nun, kendisini tevhid eden ve tevhidin gereklerini uygulayan gerçek dostlarına ihsan ettiği mükâfatlar, yardım, zafer ve dünyevî nimetleri; diğer taraftan kendisine ortak koşan düşmanlarına verdiği cezaları düşünmek. Bu da Yüce Allah'ın tek başına ibadetin her türlüsüne layık olduğunu bilmeyi gerektirir.

5. Allah ile birlikte kendisine ibadet edilen ve ilâh edinilen putların ve Allah'a ortak koşulan diğer varlıkların vasıflarını, bunların her yönden eksik, aciz, varlıkları itibarıyla muhtaç, kendilerine de, kendilerine ibadet edenlere de fayda sağlayamayacak, hiçbir zararı önleyemeyecek, öldüremeyecek, yaşatamayacak, ölümden sonra hiçbir varlığı diriltemeyecek, kendilerine ibadet edenlere yardım edemeyecek, bir hayrı sağlamak yahut bir şerri önlemek gibi zerre ağırlığı kadar dahi olsa fayda veremeyecek olduklarını bilmek.

Zira bunu bilmek, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığını, O'nun dışındaki bütün varlıkların ilâhlıklarının da batıl olduğunu bilmeyi gerektirir.

6. Allah'ın göndermiş olduğu bütün kitaplar, bu hususta ittifak halindedir ve söz birliği halinde bu gerçeği ifade etmişlerdir.

7. Ahlâk, akıl, görüş, doğruluk ve bilgi itibarıyla insanların en mükemmelleri ve mahlukatın en seçkinleri olan peygamberler, rasûller ve Rabbânî âlimler, Allah'ın uluhiyetine tanıklık etmişlerdir.

8. Allah'ın, tevhide en açık şekilde delil olarak ortaya koyduğu âfâkî (dış dünyadaki) ve enfusî (iç dünyadaki) delillerini bilmek. Zira bunlar lisan-ı halleriyle, yani Allah'ın kendilerinde tevdi etmiş olduğu ince sanatı, harikulâde hikmeti ve yartılışlarındaki eşsizlikle tevhidi ilan etmektedirler.

İşte bunlar, Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla kulları kendisinden başka hiçbir hak ilâhın bulunmadığını bilip kabul etmeye davet ettiği, Kitab-ı Kerimiinde açıkladığı ve tekrar ettiği yollardır. Kul, bunların sadece birisi üzerinde bile dikkatle düşünecek olsa mutlaka bu hususta kat'i/kesin bir bilgiye sahip olur. Peki ya birbirini destekleyen, ittifak eden ve tevhide açıkça delalet eden bütün bu deliller bir arada bilinip düşünülecek olursa ne olur?! İşte o zaman iman ve ilim kulun kalbine öyle bir yerleşir ki artık bu iman sapasağlam dağlar gibi olur. Şüpheler ve gerçeği olmayan kanaatler onu sarsamaz. Batıl ve şüphelerin tekrarlanması, onun sadece gelişmesini ve kemalini artırır.

Hele pek büyük delile ve en büyük gerçeğe dikkat edilecek olursa -ki bu Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde dikkatle düşünmek, âyetleri üzerinde dikkatle durmaktır- işte bu, tevhid bilgisini elde etmenin en büyük kapısıdır. Bu yolla elde edilen tafsilâtlı bilgiler ve onun esaslarına dair malumat, başka hiçbir yolla elde edilmez.

"Hem kendi günahın için, hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dile." Yani tevbe, bağışlanmak için dua etmek, günahları silen iyilikleri işlemek, günahları terk etmek, işlenen suçları affetmek vb. gibi mağfiret sebeplerini yerine getirmek suretiyle Allah'tan, günahının bağışlanmasını iste. Aynı zamanda mü'minler için de bağışlanma dile. Çünkü imanları sebebiyle onların, erkek-kadın her müslüman üzerinde birtakım hakları vardır. Bu hakların arasında onlara dua etmek ve günahlarının bağışlanmasını istemek de vardır.

Onlar için günahların ve cezalarının silinmesini kapsayan mağfiret dileme emredildiğine göre bunun kaçınılmaz bir gereği olarak kul, onlara samimiyetle öğüt vermeli, kendisi için istediği hayırlı şeyleri onlar için de istemeli, kendisi için hoşlanmadığı kötülüklerden onlar için de hoşlanmamalı, onlar için hayırlı olan şeyleri onlara emretmeli, zararlı olan şeylerden de onları sakındırmalıdır. Kötülük ve kusurlarını affetmeli, kalplerinin birbirlerine kaynaşmasını sağlayacak şekilde bir araya gelmelerine gayret göstermelidir. Düşmanlık ve ayrılığa götüren

ve böylelikle günah ve masiyetlerinin çoğalmasına sebep teşkil eden kinlerin de aralarından kalkmasına çalışmalıdır.

"Allah dönüp dolaştığınız yeri," tasarruflarınızı, hareketlerinizi, gidiş ve gelişinizi **"ve barındığınız yeri,"** karar kılacağınız yeri **"de bilir."** O, ister hareket halinde olun ister hareketsiz olun, her durumunuzu bilir ve durumunuzun karşılığını da en mükemmel ve eksiksiz bir şekilde verecektir.

﴿ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ ۖ فَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا ٱلْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ ٱلْمَغْشِىِّ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ ۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا۟ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴿٢١﴾ ﴾

20- İman edenler, '(Keşke cihadı emreden) bir sûre indirilseydi!' derler. Ama hükmü kesin bir sûre indirilip de içinde savaş (emri) söz konusu edilince kalplerinde hastalık bulunanların, sana üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi baktıklarını görürsün. Halbuki onlar için en uygunu;

21- İtaat etmek ve güzel söz söylemekti. (Savaş konusunda) **iş ciddiye bindiğinde de eğer onlar, Allah'a karşı samimi olsalardı bu, onlar için elbette daha hayırlı olurdu.**

20-21. "İman edenler," ağır ve zor emirlerin çabuk verilmesini isteyerek; "Savaş emrini ihtiva eden **"'bir sûre indirilseydi!' derler. Ama hükmü kesin,"** yani gereğince amel olunması istenen **"bir sûre indirilip de içinde"** nefislere en ağır şey olan **"savaş** (emri) **söz konusu edilince kalplerinde hastalık bulunanların,"** imanı zayıf olanların, bu emri yerine getiremeyip sebat gösteremedikleri ve bu işten hoşlanmayıp onu çok ağır buldukları için **"üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi baktıklarını görürsün."**

Bu, Yüce Allah'ın şu buyruğunu andırmaktadır: **"Kendilerine, '(Savaştan) ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin.' denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup, müşriklerden, Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla korkarlar."** (en-Nisâ, 4/77)

Daha sonra Yüce Allah, onlar için en uygun olanı gösterip teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: **"Halbuki onlar için en uygunu, itaat edip güzel söz söylemekti."** Yani onlar için en uygun olan, kendileri için kesinlik kazanmış mevcut

emri yerine getirmek ve bu uğurda bütün gayretlerini ortaya koymaktır. Kendilerine ağır gelecek hükümlerin teşri' edilmesini istememeli, aksine Allah'ın verdiği esenlik ve afiyet dolayısıyla sevinmelidirler.

"İş ciddiye bindiğinde" ve onlara kesin emir geldiğinde **"eğer onlar"** böyle bir durumda Allah'tan yardım isteyerek ve O'nun emrini yerine getirmek için gayretlerini ortaya koyarak **"Allah'a karşı samimi olsalardı bu, onlar için"** önceki hallerinden **"elbette daha hayırlı olurdu."** Bunun birkaç nedeni vardır:

1. Kul, her bakımdan eksiktir, acizdir. Yüce Allah'ın ona yardım etmesi hali hariç onun hiçbir şeye gücü yetmez. O bakımdan kul, içinde bulunduğu mükellefiyet ve yükümlülüklerden fazlasını istememelidir.

2. Kul, gözünü geleceğe dikecek olursa hem halihazırdaki görevini hem de gelecekteki görevini yerine getirme gücü azalır. Halihazırdaki güce gelince ona ait gayret ve emek başka bir vakte kaymış olur. Amel ise gayrete ve kararlılığa bağlıdır. Gelecekteki güce gelince ise o günler gelinceye kadar kişinin gayreti azalıp tükenir. O vakit de o işi yapması için ona yardım edilmez.

3. Halihazırdaki işini yapmayıp tembellik göstererek geleceğe dair birtakım hayaller kuran kişi, birtakım işleri gelecekte yapmaya karar verip yemin eden kişiye benzer. Böyle birinin gücünün zayıflaması, verdiği kararı yerine getirememesi ve yapmaya hazırlandığıişleri ifa edememesi sıkça görülen bir durumdur.

O nedenle yapılması gereken, kulun bütün gayreti, düşüncesi ve çabasıyla içinde bulunduğu vakitte yapacağı işlere odaklanması ve gücü oranında görevini yerine getirmeye çalışmasıdır. Sonra da yeni iş geldikçe ona tam bir gayretle, sağlam bir kararlılıkla, gücünü başka taraflara dağıtmaksızın ve o hususta Rabbinden yardım isteyerek sarılmalıdır. Bütün işlerde başarılı ve isabetli iş yapmak için en uygun olan tutum budur.

﴿ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ ﴾

22- Şayet yüz çevirirseniz, yeryüzünde fesat çıkarmanızdan ve akrabalık bağlarınızı parçalamanızdan başka sizden ne beklenir ki?

22. Yüce Allah, Rabbine itaatten yüz çeviren kimseyi söz konusu etmekte ve böyle birinin hayra yönelmeyeceğini, aksine hep kötülüğe yöneleceğini belirtmektedir: **"Şayet yüz çevirirseniz, yeryüzünde fesat çıkarmanızdan ve akrabalık bağlarınızı parçalamanızdan başka sizden ne beklenir ki?"** Ortada

iki iş vardır: Ya Allah'a itaatle bağlanmak ve O'nun emirlerini yerine getirmek -ki bu hayırdır, doğruyu bulmaktır ve kurtuluştur- ya da bundan yüz çevirmek ve Allah'a itaatten uzaklaşmaktır. Bu durumda ise yeryüzünde masiyetler işlemek ve akrabalık bağlarını kesmek suretiyle fesat çıkarmaktan başka bir şey söz konusu olmaz.

﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ ﴾

23- İşte böyleleri Allah'ın lanetlediği, sağırlaştırdığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.

23. "İşte böyleleri," yeryüzünde fesat çıkartan ve akrabalık bağlarını koparan kimseler **"Allah'ın lanetlediği,"** rahmetinden uzaklaştırıp gazabına yaklaştırdığı **"sağırlaştırdığı ve gözlerini kör ettiği kimselerdir."**

Artık bunlar kendilerine faydalı olacak şeyleri ne işitirler ne de görürler. Bunların kulakları olmasına rağmen -itaat ve kabul etme anlamında- işitmezler. Onların işitmeleri, Allah'ın delilinin, kendi aleyhlerinde sabit olmasını sağlayacak bir işitmedir. Onların gözleri olmasına rağmen ibretleri ve ilâhî belgeleri görmezler. Gözlerini kat'i delillere ve apaçık belgelere çevirmezler.

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Onlar, hâlâ Kur'ân'ı düşünmeyecekler mi? Yoksa kalpleri kilitli mi?

24. Yani bu yüz çevirenler, niçin Allah'ın Kitabı üzerinde düşünmezler, onun üzerinde hakkıyla tefekkür etmezler?

Şayet bu Kitabı gereği gibi düşünecek olurlarsa, onlara bütün hayırları gösterecek, her türlü kötülükten onları sakındıracak, kalplerini iman, gönüllerini yakîn ile dolduracaktır. Onları en üstün maksatlara ve en değerli bağışlara ulaştıracaktır. Allah'a ve O'nun cennetine ulaştıran yolu, bu yolun tamamlayıcı unsurlarını, bu yolu ifsad eden şeyleri onlara geniş geniş açıklayacağı gibi, azaba götüren yolu ve o azaptan neyle sakınacaklarını da onlara açıklayacaktır. Kendilerine Rablerini, O'nun isimlerini, sıfatlarını, lütuf ve ihsanlarını tanıtacak, pek büyük mükâfatlara teşvik edecek ve korkunç azabı hatırlatarak onları uyaracaktır.

"Yoksa kalpleri kilitli mi?" Yani yüz çevirmeleri, gafletleri ve itirazları dolayısıyla kalpler kilitlenmiş, üzerleri kapatılmıştır da artık onlara ebediyen hiçbir hayır girmeyecek hale mi gelmiştir? Ki gerçek de budur.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَـٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَى ۙ ٱلشَّيْطَـٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Hiç şüphesiz hidâyet kendilerine apaçık belli olduktan sonra gerisin geri (küfre) **dönenlere şeytan,** (kötü amellerini) **süslü göstermiş ve onları uzun emellerle oyalamıştır.**

25. Yüce Allah, hidâyet ve imandan yüz çevirerek topukları üstünde gerisin geri sapıklığa ve inkâra dönenlerin halini haber vermektedir.

Onların bu tutumları, herhangi bir delile/belgeye dayalı değildir. Bu tutumlarına sebep, sadece düşmanları olan şeytanın bu tutumları onlara güzel göstermesi, süslemesi ve onlara güzel ve aldatıcı vaatlerde bulunmasıdır: "(Şeytan) **onlara vaatlerde bulunur ve olmayacak ümitlere düşürür. Oysa şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va'detmez."** (en-Nisâ, 4/120)

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ كَرِهُوا۟ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ ٱلْأَمْرِ ۖ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Bu böyledir. Çünkü onlar, Allah'ın indirdiklerinden hoşlanmayanlara, 'Biz size bazı hususlarda itaat edeceğiz.' dediler. Halbuki Allah onların gizlediklerini bilmektedir.

26. "Bu böyledir; çünkü onlar," hidâyet kendilerine açıkça belli olduktan sonra hidâyete iltifat etmediler, onu reddettiler ve **"Allah'ın indirdiklerinden hoşlanmayanlara,"** Allah'a ve Rasûlüne açıktan açığa savaş ilan edenlere, **"'Biz size bazı hususlarda,"** hevâlarına uyan işlerde **"itaat edeceğiz.' dediler."** Bundan dolayı Yüce Allah, onları sapıklıkla ve kendilerini ebedî bedbahtlık ve sonsuz azaba ulaştıracak şeyler üzerinde ilerlemekle cezalandırmıştır.

"Halbuki Allah, onların gizlediklerini bilmektedir." Allah, onların gizlediklerini bildiğinden dolayı onları rezil rüsvay etmiş ve onların gizlediklerini, aldanmamaları için mü'min kullarına da açıklamıştır.

﴿ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَـٰرَهُمْ ﴿٢٧﴾ ﴾

27- Peki ya melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken halleri ne olacak?

27. Peki ruhlarını almakla görevli olan **"melekler, onların yüzlerine ve arkalarına"** güçlü ve ağır tokmaklarla **"vura vura canlarını alırken halleri ne olacak?"** Bu durumda onların hallerinin ne kadar korkunç ve dehşetli olacağını düşünebiliyor musun hiç?

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱتَّبَعُوا۟ مَآ أَسْخَطَ ٱللَّهَ وَكَرِهُوا۟ رِضْوَٰنَهُۥ فَأَحْبَطَ أَعْمَـٰلَهُمْ ﴿٢٨﴾ ﴾

28- Bunun sebebi, onların Allah'ı gazaplandıran şeylerin peşine düşmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden de hoşlanmamalarıdır. Bu nedenle O da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

28. Onların hak ettikleri bu azabın **"sebebi, onların Allah'ı gazaplandıran,"** küfür, fasıklık ve isyanın her türlüsünden olan **"şeylerin peşine düşmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden de hoşlanmamalarıdır."** Kendilerini Allah'a yaklaştıracak/yakınlaştıracak hiçbir şeye iltifat etmemeleridir.

"Bu nedenle O da onların amellerini boşa çıkarmıştır." İptal etmiştir. Allah'ın razı olacağı şeylerin peşine düşüp O'nu gazaplandıran şeylerden de hoşlanmayan kimsenin durumunu ise bunun tam aksinedir. Böyle birinin günahlarını Allah örtecek, ecir ve mükâfatını da kat kat verecektir.

﴿ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ ٱللَّهُ أَضْغَـٰنَهُمْ ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar, Allah'ın kinlerini meydana çıkarmayacağını mı sandılar?

29. "Yoksa kalplerinde hastalık," kalbin sağlığını ve dengesini bozacak türden şüphe yahut şehvet hastalığı **"bulunanlar, Allah'ın"** kalplerinde bulunan **"kinlerini,"** İslâm'a ve müslümanlara düşmanlıklarını **"meydana çıkarmayacağını mı sandılar?"** Bu, Yüce Allah'ın hikmetine yakışmayan bir yanlış kanaattir. Zira O'nun doğruyu yalancıdan ayırt etmesi kaçınılmazdır. Bu da birtakım sıkıntılarla imtihan etmek suretiyle olur. Onlara rağmen sebat gösteren ve imanını sürdüren kişi gerçek mü'mindir. Onlar dolayısıyla arkasını dönerek kaçan ve se-

bat göstermeyen, sıkıntılarla karşılaştığı vakit tahammül edemeyip imanî zaafa uğrayan kimsenin ise kalbindeki kin açığa çıkar ve münafıklığı açıkça görülür. İşte bu iki sınıf birbirinden elbette ayrılacaktır. Bu, ilâhî hikmetin bir gereğidir.

﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَأَرَيْنَٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَٰهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ ٱلْقَوْلِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَٰلَكُمْ ﴾

30- Eğer dileseydik onları sana elbette gösterirdik ve sen de onları simalarından tanırdın. Bununla beraber sen onları konuşma üsluplarından da kesinlikle tanırsın. Allah (tüm) **amellerinizi bilir.**

30. "Eğer dileseydik onları sana elbette gösterirdik ve sen de onları simalarından," yüzlerinde adeta bir resimmiş gibi duran alâmetlerinden **"tanırdın. Bununla beraber sen onları konuşma üsluplarından da kesinlikle tanırsın."** Yani kalplerinde olan mutlaka açığa çıkar ve istemeyerek dillerinden kaçırdıkları sözlerle durumları anlaşılır. Çünkü diller, kalp kazanının kepçeleridir. Onlar vasıtasıyla kalplerde bulunan hayır ve şer açığa çıkar.

"Allah (tüm) **amellerinizi bilir,"** yaptıklarınızın karşılığını sizlere verecektir.

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ ٱلْمُجَٰهِدِينَ مِنكُمْ وَٱلصَّٰبِرِينَ ۖ وَنَبْلُوَا۟ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ ﴾

31- Andolsun Biz, içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve gerçek durumlarınızı ortaya çıkarıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz.

31. Yüce Allah, kullarını kendisiyle sınadığı en büyük imtihanı beyan etmektedir ki bu, Allah yolunda cihaddır. **"Andolsun Biz, içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve gerçek durumlarınızı ortaya çıkarıncaya kadar sizi,"** iman ve sabrınızı sınayarak **"imtihan edeceğiz."** Allah'ın emrine uyup O'nun dinine yardımcı olmak ve yüceltmek için Allah yolunda cihad eden kimse, gerçek mü'mindir. Bu hususta tembellik gösterenin bu hali, imanındaki bir eksiklikten kaynaklanır.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّوا۟ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔا ۗ وَسَيُحْبِطُ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٣٢﴾ ﴾

32- Şüphe yok ki kâfir olanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar ve hidâyet kendilerine apaçık belli olduktan sonra Rasûl'e karşı gelenler, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Üstelik O, onların amellerini de boşa çıkaracaktır.

32. Bu buyruk, Allah'ı inkâr etmek ve insanları Allah'a ulaştıracak olan yoldan alıkoymak suretiyle bütün kötülük çeşitlerini kendinde toplayan kimselere yönelik büyük bir tehdittir.

"Hidâyet kendilerine apaçık belli olduktan sonra Rasûl'e karşı gelenler," ona karşı inatla duran, bilmeden, yanlışlık ve sapıklık dolayısıyla değil de bilerek ve inat olsun diye ona muhalefet edenler **"Allah'a hiçbir zarar veremezler."** Bundan dolayı O'nun mülkü eksilmez. **"Üstelik O, onların amellerini,"** batılı zafere ulaştırma uğrunda yaptıkları bütün çalışmalarını **"boşa çıkaracaktır."** Bu yaptıkları kendilerine hüsran ve zarardan başka bir şey kazandırmayacaktır. Mükâfatını alacaklarını umdukları amelleri de kabul olma şartını taşımadıklarından dolayı kabul olunmayacaktır.

﴿ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوٓا۟ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٣﴾ ﴾

33- Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın.

33. Yüce Allah, mü'minlere dinî ve dünyevî mutluluklarını gerçekleştirecek ve tamama erdirecek bir emir vermektedir. Bu da kendisine ve Rasûlüne dinin hem usulünde/inançlarında hem de fürûunda/ahkamında itaat etmektir.

İtaat; kişinin emrolunduğu üzere ihlâsla ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tam manasıyla uymak suretiyle emirleri yerine getirip yasaklardan kaçınması demektir.

"Amellerinizi boşa çıkarmayın." Bu, amelleri işledikten sonra onları bozacak şeylerle boşa çıkarmayı yasaklamaktadır. Mesela yapılan iyiliği başa kakmak, kendini beğenmek, övünmek, başkalarının işitmesini istemek, amelleri boşa çıkartan ve ecirlerini yok eden masiyetleri işlemek gibi... Aynı şekilde bu yasak, bir ameli işlerken o ameli bitirmeden yarıda kesmek ya da o ameli bozacak işlerden birini yapmak suretiyle amelin boşa çıkarılmasını da kapsamaktadır. Mesela namazı, orucu, haccı vb. amelleri bozup iptal eden bütün hususlar bunun kapsamına girer ve bunların hepsi de yasaktır.

Fukahâ, bu âyet-i kerimeyi gerekli herhangi bir sebep olmaksızın farz olan bir ameli yarıda kesmenin haram olduğuna, nafile olan ameli yarıda kesmenin de mekrûh olduğuna delil gösterirler.

Yüce Allah, amellerin boşa çıkartılmasını yasakladığına göre bu, amelleri düzgün yapmanın, tamamlamanın, eksik bırakmamanın ve bu amelleri hem bilgi hem amel yönünden gerektiği gibi yaparak ıslah etmenin emredildiği anlamına gelir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ ﴾

34- Kâfir olanlar, Allah'ın yolundan alıkoyanlar, sonra da kâfir olarak ölenler var ya, Allah onları asla bağışlamayacaktır.

34. Bu âyetle Bakara sûresinde yer alan, **"Artık içinizden her kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, işte böylelerinin bütün amelleri dünyada da, âhirette de boşa gider."** (el-Bakara, 2/217) buyruğu, küfür ile amelin boşa çıkacağını ifade eden bütün mutlak naslara kayıt getirmektedir. Yani bu gibi naslarda ifade edilen amellerin boşa çıkması, küfür üzere ölme şartıyla kayıtlıdır.

Burada Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kâfir olanlar,"** Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr edenler **"Allah'ın yolundan,"** insanların hakka rağbetlerini azaltarak, onları batıla çağırarak ve batılı onlara süslü göstererek **"alıkoyanlar, sonra da,"** tevbe etmeksizin **"kâfir olarak ölenler var ya, Allah onları"** şefaatle de olsa, başka bir yolla da olsa **"asla bağışlamayacaktır."**

Çünkü böyleleri hakkında ceza artık kesinlik kazanmıştır, onların mükâfat elde etme imkânları kalmamıştır. Cehennem ateşinde ebedî kalmaları vacip olmuş, Rahîm ve Gaffâr olanın rahmet kapıları yüzlerine kapanmıştır.

Âyet-i kerimenin mefhumuna göre bunlar eğer ölmeden önce tevbe edecek olurlarsa, Allah günahlarını bağışlar, onlara merhamet eder ve onları cennete koyar. Velev ki bütün ömürlerini, Allah'ı inkâr edip yolundan alıkoymak, O'na isyanı gerektiren hususları işlemekle geçirmiş olsunlar.

Kullarının önünde rahmet kapılarını açık tutan, hiç kimseye karşı hayatta kalıp tevbe etme imkânı bulunduğu sürece bu kapıları kapatmayan Allah'ın şanı ne yücedir!

İsyankârlara çabucak ceza vermeyen, aksine -onları cezalandırmaya kadir olmakla birlikte- onlara, sanki kendisine hiç isyan etmemişler gibi afiyet ihsan eden ve onları rızıklandıran Allah'ın şanı ne yücedir!

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ فَلَا تَهِنُوا۟ وَتَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّلْمِ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ وَٱللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٥﴾ ﴾

35- O halde gevşeklik göstermeyin ve üstün iken barışa davet etmeyin. Allah sizinle beraberdir ve amellerinizi(n mükafatını) **asla eksiltmeyecektir.**

35. "O halde gevşeklik göstermeyin." Düşmanınızla savaşmada zaafa düşmeyin, yüreğinizi korku kaplamasın. Aksine sabredin, sebat edin. Rabbinizin rızasını kazanmak, İslâm'ın iyiliğini düşünmek ve şeytanı da öfkelendirmek için kendinizi savaşmaya ve çarpışmaya hazırlayın.

"ve üstün haldeyken barışa," rahatı tercih ederek düşmanlarınızı ateşkes yapmaya **"çağırmayın."**

"Allah sizinle beraberdir ve amellerinizi(n mükafatını) **asla eksiltmeyecektir."** Bu üç husus da sabretmeyi ve gevşeklik göstermemeyi gerektirmektedir: Üstün olmaları; yani zafer kazanmanın sebeplerinin mevcut bulunması ve Allah tarafından da onlara hak bir vaatte bulunulmuş olması. Çünkü insan, başkasından daha zayıf, sayıca yahut araç ve gereç itibarıyla, iç ve dış güç bakımından daha güçsüz olmadıkça gevşemez.

İkinci husus, Allah'ın onlarla birlikte olmasıdır. Onlar mü'mindirler. Allah da yardımı, zaferi ve desteğiyle mü'minlerle beraberdir. Bu da kalplerinin güçlü olmasını ve düşmanlarının üzerine üzerine gitmelerini gerektirir.

Üçüncü hususa gelince; Allah onların amellerini hiçbir şekilde eksiltmez. Aksine amellerinin karşılığını, hatta -lütfundan- onlara daha da fazlasını verecektir. Özellikle cihad ibadeti uğrunda yapılan infaklar yedi yüz katıyla ve daha fazlasıyla mükâfatlandırılacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı zafere ulaşmaları karşılığında, mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır. Şüphesiz Allah iyi hareket edenleri mükâfatsız bırakmaz. Onlar küçük veya büyük bir infak yaptıklarında ve bir**

vadiyi aştıklarında muhakkak bu, onlara (sevap olarak) **yazılır ki, Allah o yapmakta olduklarının en güzeliyle onları mükâfatlandırsın."** (et-Tevbe, 9/120-121)

İnsan, Yüce Allah'ın, amelini ve cihadını boşa çıkarmayacağını bilirse bu, onun gayrete gelmesini sağlar. Ecir ve mükâfata sebep olacak alanlarda cihad ederek fedakârlık yapmasını sağlar. Hele bu üç husus bir arada bulunursa bunlar kişiyi tam anlamıyla gayrete getirir.

Bu buyruk, Yüce Allah'ın, kullarını kendilerinin salâh ve kurtuluşlarını gerçekleştirecek hususlarda gayrete getirmekte ve ruhlarına kuvvet kazandırıp teşvikte bulunmaktadır.

﴿ إِنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَٰلَكُمْ ﴿٣٦﴾
إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكْكُمْ تَبْخَلُوا۟ وَيُخْرِجْ أَضْغَٰنَكُمْ ﴿٣٧﴾ ﴾

36- Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder ve takvalı olursanız Allah, ecirlerinizi verir ve sizden mallarınızı istemez.

37- Eğer O, sizden mallarınızı istese ve bu hususta sizi zora koşsa, cimrilik edersiniz ve bu da kinlerinizi açığa çıkarır.

36. Bu buyruğuyla Yüce Allah, kullarının dünya hayatına olan rağbetlerini azaltmak istemektedir. Bunu da onlara, onun gerçek durumunu haber vermek suretiyle yapmaktadır. Onlara dünya hayatının bir oyun ve eğlence olduğunu, yani bedenlerin bir oyunu, kalplerin de eğlenip oyalanması olduğunu ifade etmektedir.

Kul malla, evlatla, zinetle, kadınlarla, yiyeceklerle, içeceklerle, meskenlerle, meclislerle, manzaralarla, başkanlıkla ve ileri gelen makamlarla uğraşıp durur, oyalanır. Hiçbir fayda sağlamayan pek çok amel işleyerek eğleşip durur. Hatta o, dünya hayatını tamamlayıp eceli gelinceye kadar tembellik, gaflet ve masiyetler arasında gidip gelir. Sonunda bir bakar ki o işler kendisini bırakıp gitmiştir, o ise onlardan hiçbir fayda elde etmemiştir. Hatta artık hüsranda olduğunu, mahrum kaldığını ve azabın, önünde hazır olduğunu açıkça görür.

Durumun böyle olması, aklı başında olan kimsenin dünyaya rağbet etmemesini, ona bağlanmamasını ve onu gereğinden fazla önemsememesini gerektirir.

Akıllının asıl önem vermesi gereken, Yüce Allah'ın şu buyruğunda zikrettikleridir: **"Eğer iman eder ve takvalı olursanız,"** Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe iman edip de imanın gereklerinden biri olan takvânın şartlarını yerine getirirseniz; yani günahları terk eder ve daima O'nun razı olduğu işleri yaparsanız; işte siz kullar için faydalı olacak olan budur. Ve bu hususta yarışılması, bu hedefe ulaşmak için gayret gösterilip çalışılması gerekir.

Yüce Allah'ın kullarından istediği budur. Ve bu, O'nun onlara bir rahmeti ve lütfudur. Çünkü bu vesileyle O, onlara pek büyük mükâfatlar vermek istemektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer iman eder ve takvalı olursanız Allah, ecirlerinizi verir ve sizden mallarınızı istemez."** Yüce Allah, mallarınızı almak, sizi malsız bırakmak yahut size zararlı olacak şekilde malınızı eksiltmek suretiyle size zor ve ağır gelecek hususlarla sizi yükümlü kılmak istememektedir. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

37. "Eğer O, sizden mallarınızı istese ve bu hususta sizi zora koşsa, cimrilik edersiniz ve bu da kinlerinizi açığa çıkarır." Yani eğer harcamaktan hoşlanmayacağınız mallarınızı sizden isteyecek olursa kalplerinizde bulunan kin duygularınız açığa çıkar. Sizden mallarınızı isteyip bu konuda sizi zora koşması halinde bu durumda olacağınızın delili ise böyle bir taleple karşı karşıya kaldığınız vakit buna olumlu karşılık vermeyişinizdir. Şöyle ki;

﴿ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا
يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟
أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾ ﴾

38- İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz da içinizden bazıları cimrilik ediyor. Ama kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder. Zira Allah'ın hiçbir şeye/hiç kimseye ihtiyacı yoktur; asıl muhtaç olanlar sizlersiniz. Şâyet yüz çevirirseniz O, sizin yerinize başka bir toplum getirir de sonra onlar sizin gibi de olmazlar.

38. "İşte sizler Allah yolunda," hem dinî hem de dünyevî menfaatinize olacak şekilde **"harcamaya çağrılıyorsunuz da içinizden bazıları cimrilik ediyor."** Peki, sizin dünya maslahatınıza uygun görmeyeceğiniz bir hususta mallarınızı sizden isterse ya o zaman ne yaparsınız? Sizin böyle bir işe razı olmamanız öncelikle söz konusu olmayacak mı?

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ama kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder."** Çünkü o, Yüce Allah'ın mükâfatından kendini mahrum bırakmış ve pek çok hayrı elden kaçırmış olur. Üstelik infakı terk ettiği için Allah'a en ufak bir zararı da olmaz. **"Zira Allah'ın hiçbir şeye/hiç kimseye ihtiyacı yoktur; asıl muhtaç olanlar sizlersiniz."** Bütün vakitlerde ve bütün işlerinizde O'na siz muhtaçsınız.

"Şâyet" Allah'a iman etmekten ve size verdiği emirleri yerine getirmekten **"yüz çevirirseniz O, sizin yerinize başka bir toplum getirir de sonra onlar sizin gibi de olmazlar."** Sizin gibi Allah'ın emrinden yüz çevirmezler. Aksine Allah'a ve Rasûlüne itaat eder, Allah'ı ve Rasûlünü severler. Nitekim Yüce Allah, bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse (bilsiz ki) **Allah, kendilerini seveceği öyle bir topluluk getirir ki..."** (el-Mâide, 5/54)

Muhammed -diğer adıyla Kıtâl- sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

سورة الفتح

FETİH SÛRESİ

-48-

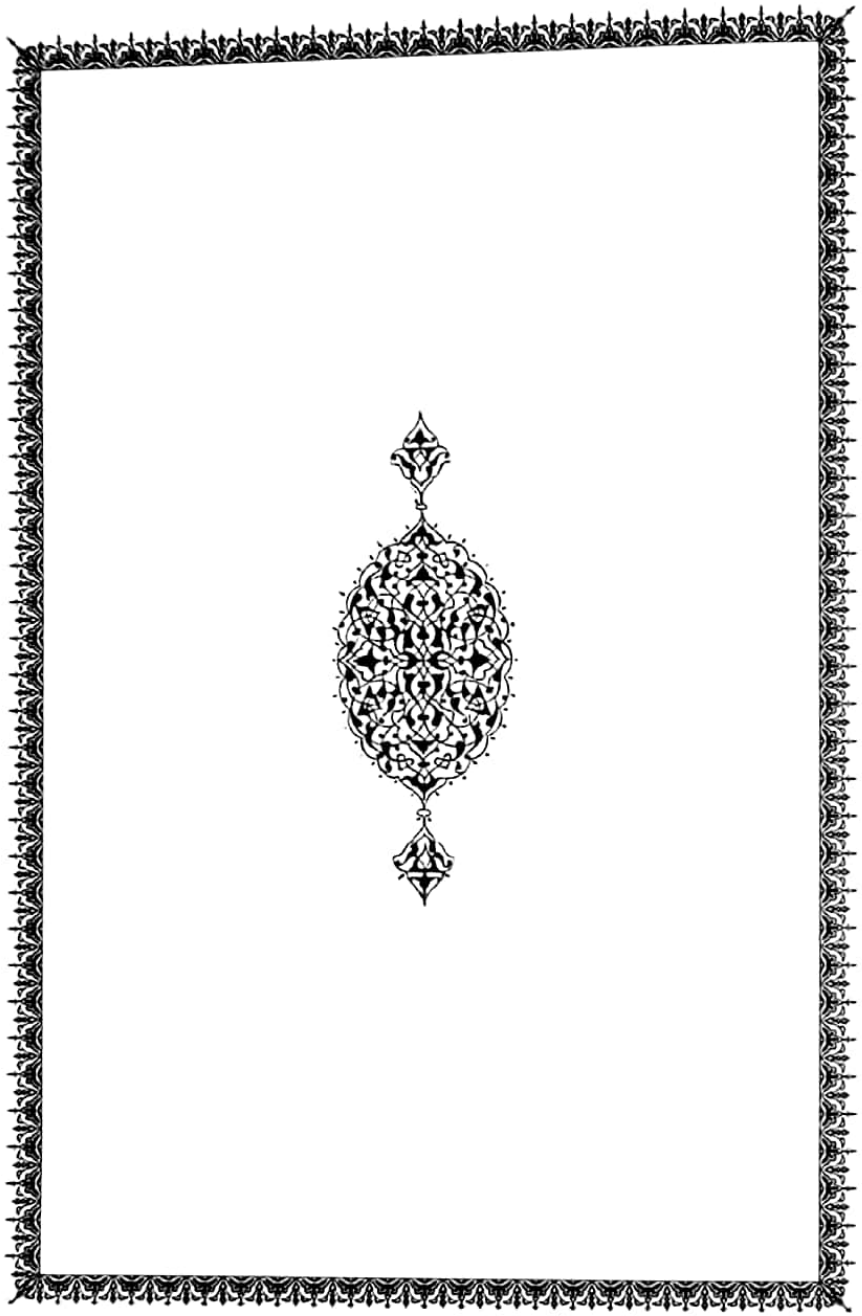

48- FETİH SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 29 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Şüphesiz Biz sana apaçık bir fetih/zafer ihsan ettik.

1. Burada sözü geçen fetih/zafer, Hudeybiye Sulhüdür/Barışıdır. Siret kitaplarında uzunca anlatıldığı üzere Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, umre yapmak üzere Mekke'ye geldiğinde müşrikler onu umreden alıkoymuştur.[21] Sonunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, onlarla, on yıllığına "birbirleriyle savaşmamak ve gelecek yıl umre yapmak üzere, ayrıca isteyenlerin Kureyşliler tarafında isteyenlerin de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafında bu antlaşmaya katılabileceği" esasları üzerinde sulh yaptı.

Bunun büyük bir fetih/zafer oluş sebebine gelince bu dönemde insanlar birbirlerine güvenince Allah'ın dinine davet alanı genişledi. Her mü'min nerede olursa olsun, buna imkân buldu. Ayrıca İslâm'ın hakikatini bilmek isteyenler de bunu öğrenme fırsatı buldular.

Bu süre zarfında insanlar Allah'ın dinine kitleler halinde girdiler. Bundan dolayı Yüce Allah, buna "fetih/zafer" adını vermiş ve bunun **"apaçık bir fetih"** vasfına sahip olduğunu ifade etmiştir. Çünkü müşriklerin ülkelerini fethetmekten kasıt, Allah'ın dinini güçlendirmek ve müslümanların zafer kazanmalarını sağlamaktır. İşte böyle bir fetih, bu sulh ile gerçekleşmiş oldu.

﴿ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢﴾
وَيَنصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾ ﴾

2- Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın, seni dosdoğru bir yola iletsin;

3- Ve Allah, seni şerefli ve üstün bir zafere ulaştırsın.

21 Bkz. Buhârî, 2731-2732.

2. Yüce Allah, bu fethin birtakım sonuçlarını da beyan getirmiştir: **"Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın."** Bu, -Allah en iyi bilir ama- böyle bir fetih sebebiyle husule gelen pek çok itaat ve dine pek çok girişin olması, ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, ancak peygamberlerin "ulu'l-azm" olanlarından birinin katlanabileceği şartları kabul etmesi sayesindedir.

Yüce Allah'ın Rasûlünün geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış olması, Peygamber efendimizin şanının yüceliğini ve değerini ortaya koyan en büyük hususlardan biridir.

"Üzerindeki nimetini," dinini güçlü ve aziz, seni de düşmanlarına karşı muzaffer kılmak ve dininin hakim olduğu alanı genişletmek suretiyle **"tamamlasın, seni"** kendisi vasıtasıyla ebedî mutluluğa ve sonsuz kurtuluşa nail olacağın **"dosdoğru yola iletsin."**

3. "Ve Allah, seni şerefli ve üstün," İslâm'ın sarsılmasına imkân vermeyecek şekilde güçlü bir **"zafere ulaştırsın."** Bu sayede tam bir zafer sağlanır, kâfirlerin kökü kazınır, hepsi zelil olurlar, gerilerler. Diğer taraftan müslümanlar çoğalır, sayıları da, malları da artar. Daha sonra Yüce Allah, bu fethin mü'minler üzerindeki etkilerini de belirterek şöyle buyurmaktadır:

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ ٱلْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوٓا۟ إِيمَٰنًا مَّعَ إِيمَٰنِهِمْ ۗ وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾ لِّيُدْخِلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عِندَ ٱللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْمُشْرِكِينَ وَٱلْمُشْرِكَٰتِ ٱلظَّآنِّينَ بِٱللَّهِ ظَنَّ ٱلسَّوْءِ ۚ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ ٱلسَّوْءِ ۖ وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾ ﴾

4- İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalbine sekinet/huzur indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları yalnız Allah'ındır. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

5- (Bu) **mü'min erkeklerle mü'min kadınları, altlarında ırmaklar akan cennetlere -orada ebedî kalmak üzere- koysun ve günahlarını örtsün diyedir. İşte Allah'ın katında bu, büyük bir kurtuluştur.**

6- Yine Allah, hakkında kötü zan besleyen münafık erkeklerle münafık kadınları ve müşrik erkeklerle müşrik kadınları da azaba uğratsın diyedir. (Müminler için bekledikleri) **belânın kötüsü**

kendi başlarındadır. Ayrıca Allah onlara karşı gazaplanmış, lanet etmiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!

4. Yüce Allah, mü'minlerin kalbine sekîneti indirmekle mü'minlere olan lütfunu haber vermektedir. **"Sekinet;"** huzur, sükûn ve tedirgin edici, kalpleri dehşete düşüren, akılları şaşırtan ve ruhları zayıflatan sıkıntıların gelmesi esnasında sebat göstermektir.

Böyle bir durumda Yüce Allah'ın kuluna sebat ve kalbine metanet vermesi, bu zorlukları sarsılmaz bir yürek, huzurlu bir ruhla karşılayabilmek için üzerine sekînetini indirmesi, Allah'ın kulu üzerindeki nimetlerinden biridir. Bunun sayesinde kul, böyle bir durumda Yüce Allah'ın emrini uygulamak için hazırlanır, bununla imanı artar ve yakîni, kemal derecesine ulaşır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve müşrikler arasında cereyan eden görüşmeler sonucu ortaya çıkan ve görünüşte kendileri için bir düşüklük ve aleyhte gibi duran, nefislerin tahammül etmesinin neredeyse imknsız olduğu böyle bir antlaşmayı ashab *-Allah hepsinden razı olsun-* kendilerini zaptederek sabredip tahammül etmeleri, bunları sakin bir ruhla kabul etmeye kendilerini alıştırmaları sonucunda imanlarına iman katmış oldular.

"Göklerin ve yerin orduları yalnız Allah'ındır." Hepsi O'nun mülküdür, O'nun idaresi altındadır, O'nun hükmüne itaat etmektedir. Müşrikler Allah'ın, dinine ve peygamberine yardım etmeyeceğini sanmasınlar. **"Allah Alîm'dir,"** her şeyi bilendir; **"Hakîm'dir,"** hikmeti sonsuz olandır. O'nun hikmeti, zafer günlerinin insanlar arasında döndürülüp dolaştırılmasını, mü'minlerin zaferinin de bir başka zamana ertelenmesini gerektirebilmektedir.

5. "(Bu) **mü'min erkeklerle mü'min kadınları, altlarında ırmaklar akan cennetlere -orada ebedî kalmak üzere- koysun ve günahlarını örtsün diyedir."** Bu da mü'minlerin elde edebilecekleri en büyük sonuçtur. Çünkü cennetlere girmeleriyle onların arzu edip istedikleri şeyler gerçekleşmiş ve günahlarının bağışlanması suretiyle de sakındıkları şeyler kendilerinden uzaklaştırılmış olur.

"İşte Allah'ın katında bu," mü'minler için sözü geçen mükâfat **"büyük bir kurtuluştur."** Apaçık fetih dolayısıyla mü'minlere vermek istediği ihsanları işte bunlardır.

6. Münafık erkeklerle münafık kadınlara ve müşrik erkeklerle müşrik kadınlara gelince; Allah bu fetihle onları azaba uğratır ve hoşlarına gitmeyecek şeyleri onlara gösterir. Çünkü onların amaçları, mü'minlerin ilâhî yardıma mazhar olmamalarıydı. Allah hakkında kötü zan beslemişler, O'nun, dinine yardım etmeyeceğini, dininin şanını yüceltmeyeceğini ve batıl taraftarlarının hak ehline karşı zafer kazanacaklarını sanmışlardı. Allah da onların zanlarının tersiyle onları karşı karşıya bıraktı. En kötü musibet, dünya hayatında onların başlarına gelip çattı. Allah'a ve Rasûlüne karşı gelme suçunu işlediklerinden dolayı da **"Allah onlara gazaplanmış, lanet etmiş,"** rahmetinden alabildiğine uzaklaştırmış **"ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"**

﴿ وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝٧ ﴾

7- Göklerin ve yerin orduları yalnız Allah'ındır. Allah Aziz'dir, Hakîm'dir.

7. Yüce Allah, göklerin ve yerin mülk ve egemenliğinin, onlarda bulunan bütün orduların kendisinin olduğunu tekrar haber vererek kulların; aziz edenin de, zelil edenin de Allah olduğunu bellemelerini ve kendi ordularına pek yakında yardım edip onları zafere ulaştıracağını bilmelerini istemiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ve Bizim ordumuz elbette galip gelecektir."** (es-Sâffât, 37/173)

"Allah Azîz'dir," güçlüdür, galip gelendir, her şeye boyun eğdirendir. Aziz ve güçlü olmakla birlikte **"Hakîm'dir,"** yaratmasında, işleri çekip çevirmesinde hikmeti sonsuzdur. Her şey hikmetinin gereğine göre cereyan eder ve her şeyi de sapasağlam yapar.

﴿ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝٨ ﴾

8- Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

8. Ey Rasûl-i Ekrem! **"Şüphesiz Biz seni,"** ümmetine, hayır ve şer türünden yaptıklarına; çeşitli görüş ve meseleler hakkında kimin hak, kimin batıl üzere olduğuna; Yüce Allah'ın vahdâniyetine, her bakımdan tek başına bütün kemal sıfatlarına sahip olduğuna dair **"bir şahit,"** sana ve Allah'a itaat edenlere dinî,

dünyevî ve uhrevî sevap ve mükâfatları bildiren **"bir müjdeleyici ve"** Allah'a isyan edenlere de dünya ve âhirette cezaya çarptırılacaklarını bildiren **"bir uyarıcı olarak gönderdik."**

Müjde ve uyarının kendileri sebebiyle gerçekleştiği amellerin ve ahlâkın gereği gibi açıklanması da müjde ve uyarmanın kapsamına dahildir. O halde o; hayrı, şerri, bahtiyarlığı, bedbahtlığı, hakkı ve batılı açıkça bildirendir. O nedenle Yüce Allah buna bağlı olarak şöyle buyurmaktadır:

﴿ لِّتُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٩ ﴾

9- (Bu), Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz, Rasûlüne destek olup saygı gösteresiniz ve sabah akşam da Allah'ı tesbih edesiniz diyedir.

9. **"Allah'a ve Rasûlüne iman edesiniz."** Yani Allah Rasûlü sizi imana davet edip size faydalı olacak şeyleri öğrettiği için bütün hususlarda Allah'a ve Rasûlüne itaat etmenizi gerçekleştirecek şekilde onlara iman edesiniz.

"Rasûlüne destek olup saygı gösteresiniz." Sizin üzerinizde pek büyük lütuf ve ihsanları olduğundan dolayı O'nu tazim edesiniz ve haklarını yerine getiresiniz **"ve sabah akşam da Allah'ı tesbih edesiniz diyedir."**

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah, Allah ile Rasûlü arasında ortak hakkın, her ikisine iman etmek olduğunu, Rasûl'e has olan hakkın, ona destek olmak ve onu tazim edip gerekli saygıyı göstermek olduğunu, Allah'a has olan hakkın ise namaz ve başka yollarla Allah'ı tesbih ve takdis etmek olduğunu belirtmektedir.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۝١٠ ﴾

10- Şüphe yok ki sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli, onların elleri üstündedir. Artık kim (biatını) bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği söze vefa gösterirse O, ona çok büyük bir mükafat verecektir.

10. Yüce Allah'ın burada işaret ettiği biat, ashab-ı kiramın Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, yanından kaçmamak, onu terk etmemek üzere söz verdikleri

Rıdvân Biatidir. Bu, özel bir anlaşma olup bir şartı şöyleydi: Sayıca az kalsalar da, kaçmanın caiz olduğu bir halde bulunsanlar da yine de kaçmayacaklar.

"Şüphe yok ki sana biat edenler" gerçekte **"ancak Allah'a biat etmiş olurlar."** Anlaşmayı O'nunla yapmış olurlar. Öyle ki bu, o kadar ağır bir anlaşmadır ki bundan dolayı **"Allah'ın eli onların elleri üstündedir."** Sanki onlar, Allah'a biat etmiş, bu biat esnasında O'nunla el ele vererek anlaşmış gibidirler. Bütün bunlar, bu anlaşmayı daha çok pekiştirmek ve onları bu anlaşmaya bağlı kalmaya teşvik etmek içindir.

Bundan dolayı devamla şöyle buyurmaktadır: **"Artık kim** (biatını) **bozarsa,"** Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirmezse **"ancak kendi aleyhine bozmuş olur."** Çünkü bunun vebali ona aittir, cezasını o çekecektir.

"Kim de Allah'a verdiği söze vefâ gösterirse," ahdin gereğini tam ve eksiksiz olarak yerine getirirse **"O, ona çok büyük bir mükafat verecektir."** Bu mükafatın büyüklüğünü ve miktarını onu o kimseye verenden başkası bilmez.

﴿ سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾ ﴾

11- Bedevîlerden (Hudeybiye'ye çıkmayıp) **geri kalanlar, sana, 'Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti. Onun için bize mağfiret dile!' diyecekler. Onlar dilleriyle, kalplerinde olmayan şeyleri söylerler. De ki: 'Eğer Allah size bir zarar vermeyi dilerse ya da size bir fayda ulaştırmayı isterse O'na karşı sizin için kim ne yapabilir? Bilakis, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.'**

11. Yüce Allah, imanları zayıf, kalplerinde hastalık olan ve Allah hakkında kötü zan besleyen bedevîlerden; Allah yolunda cihada çıkmayarak Rasûlünden geri kalanları yermekte, onların, mallarının ve evlatlarının Allah yolunda cihada çıkmaktan kendilerini alıkoyduklarını belirterek özür dileyeceklerini ve Allah Rasûlünden kendileri için mağfiret dilemesini isteyeceklerini bildirmektedir.

Bu hususta Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlar dilleriyle, kalplerinde olmayan şeyleri söylerler."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den günahlarının bağışlanmasını dilemesini istemeleri, zahiren pişman olduklarına

ve içten içe günah işlediklerini itiraf ettiklerine, tevbe ve istiğfarı gerektirici bir şekilde geri kaldıklarını anladıklarına delildir. Şâyet kalplerindeki kanaat de gerçekten bu olsaydı, Rasûl'ün onlar için mağfiret dilemesinin onlara bir faydası olurdu. Çünkü onlar, bu durumda tevbe edip Allah'a yönelmiş olacaklardı. Ancak kalplerindeki asıl kanaat, onların Allah hakkında kötü zan beslediklerinden dolayı geri kalmış oldukları yönündedir:

﴿ بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ ٱلرَّسُولُ وَٱلْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰٓ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِى قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ ٱلسَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًۢا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَن لَّمْ يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ فَإِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَعِيرًا ﴾

12- Aslında siz, Rasûl'ün ve mü'minlerin asla ailelerine dönemeyeceklerini düşündünüz ve bu düşünce, kalplerinize cazip geldi. Böylece kötü bir zanda bulundunuz ve helâki hak etmiş bir topluluk oldunuz.

13- Kim Allah'a ve Rasûlüne iman etmezse (bilsin ki) **Biz, kâfirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır.**

12. Onlar **"Rasûlün ve mü'minlerin asla ailelerine dönemeyeceklerini"** sanmışlardı. Öldürüleceklerini ve toptan imha edileceklerini düşünüyorlardı. Bu zanları onlara cazip görünüp kalplerine iyice yerleşti ve sonunda sapasağlam bir kanaat haline geldi. Bunun ise iki sebebi vardı:

1. Evvela onlar **"helâki hak etmiş,"** büsbütün hayırsız **"bir topluluk"** idiler. Zira onlarda hayır namına bir şey bulunsaydı, kalplerinde böyle bir kanaat olmazdı.

2. Onların imanlarının zayıf olması, Allah'ın, vaadine ve dinine yardım edip kelimesini yücelteceğine besledikleri yakînin az olmasıdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

13. "Kim Allah'a ve Rasûlüne iman etmezse" şüphesiz o, cezalandırılmayı hak etmiş bir kâfirdir ki **"Biz, kâfirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır."**

﴿ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾ ﴾

14- Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

14. Göklerin ve yerin yegane ve mutlak hakimi O'dur. Onlarda gerek kaderî gerek şer'î gerekse de (amellerin karşılığını verme şeklindeki) cezaî hükümleri ile dilediği gibi tasarruf eden O'dur.

Yüce Allah, şer'î hükümlerin sonucu olan cezaî hükümleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır: **"O, dilediğini bağışlar."** Yani Allah'ın vermiş olduğu emirleri yerine getirenleri bağışlar, **"dilediğine"** Allah'ın emirlerini önemsemeyenlere **"de azap eder."**

"Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir." O, mağfiret ve rahmet sahibidir. O, her zaman için günahkârların günahlarını bağışlar. Hata edenlerin hatalarını affeder. Tevbe edenlerin tevbesini kabul eder. Gece gündüz hayırları bol bol iner.

﴿ سَيَقُولُ ٱلْمُخَلَّفُونَ إِذَا ٱنطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ ٱللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا۟ لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ ﴾

15- (Savaşa çıkmayıp) **geri kalanlar, siz ganimet almak üzere** (Hayber'e doğru) **yola koyulduğunuzda, 'Bırakın da biz de peşinizden gelelim.' diyecekler. Böylece onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: 'Siz asla peşimizden gelmeyeceksiniz. Zira Allah daha önceden böyle buyurmuştur.' Bunun üzerine onlar da, 'Hayır** (öyle değil) **aksine, siz bizi kıskanıyorsunuz.' diyecekler. Bilakis onlar, pek az anlayan kimselerdir.**

15. Yüce Allah, (Hudeybiye'den) geri kalanları yerici ifadelerle zikrettikten sonra, onların dünyevî cezalarının bir parçasının da Allah Rasûlü ve ashabı savaşmaksızın birtakım ganimetler almak üzere yola koyulacakları vakit geri kalmaları olduğunu belirtmiştir. Nitekim geri kalanların, onlarla birlikte bulunmayı ve bu ganimetlere ortak olmayı istediklerini ve şu sözleriyle bunu dile getirdiklerini haber vermektedir: **"Bırakın da biz de peşinizden gelelim."** Bununla da **"Allah'ın sözünü değiştirmek isterler."** Halbuki Yüce Allah, onların cezalandırılmasını hükme bağlamış ve bu ganimetlerin de hem dinen hem de ilâhî takdir gereği sadece mü'min ashab-ı kirama has olduğuna hükmetmiştir.

Sen onlara **"de ki: Siz, asla peşimizden gelmeyeceksiniz. Zira Allah daha önceden böyle buyurmuştur."** Siz bu ganimetlerden mahrum kalacaksınız.

Buna sebep ise kendi aleyhinize işlediğiniz suçlar ve baştan beri savaşı terk etmiş olmanızdır.

Mü'minlerle birlikte çıkmaktan engellendiklerini ifade eden bu sözlere cevap olmak üzere **"onlar da 'Hayır** (öyle değil) **aksine siz bizi,"** ganimet alacağız diye **"kıskanıyorsunuz.' diyecekler."** Bu hususta bilgilerinin son noktası işte bu kadardır. Onlar akılları başlarında olarak bu hususu gereği gibi kavramış olsalar, ganimetlerden mahrum oluşlarının sebebinin isyan etmeleri olduğunu bilirler, masiyetlerin dünyevî ve dinî birtakım cezaları olduğunu kavrarlardı. Bundan dolayı Yüce Allah, **"Bilakis onlar pek az anlayan kimselerdir."** buyurmaktadır.

﴿ قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَٰتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا۟ يُؤْتِكُمُ ٱللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ ﴾

16- (Savaşa çıkmayıp) **geri kalan bedevîlere de ki: 'Yakında çok güçlü bir kavme karşı** (savaşa) **çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız ya da onlar teslim/Müslüman olacaklardır. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükafat verir. Şâyet daha önce yüz çevirdiğiniz gibi yine yüz çevirirseniz o zaman da size can yakıcı bir azapla azap eder.'**

16. Yüce Allah, seferden geri kalan bedevî Arapların Allah yolunda cihaddan geri kalmakla birlikte mazeret olmayacak şeyleri mazeret gösterdiklerini ve eğer bir savaş ve güçlü bir kavimle karşılaşılmayacaksa mü'minlerle birlikte savaşa çıkmayı istediklerini, hatta sadece ganimet almak için böyle bir talepte bulunduklarını zikrettikten sonra onları sınamak üzere şöyle buyurmaktadır:

"Geri bırakılan Bedevî Araplara de ki: Yakında çok güçlü bir kavme karşı," Allah Rasûlü yahut onun yerine geçen râşid halifeler veya imamlar (İslâm devlet başkanları) tarafından savaşmak üzere **"çağrılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız ya da onlar teslim/Müslüman olacaklardır."** Sözü geçen bu kavim, İranlılar, Bizanslılar, onların yolunda gidenler ve onlara benzeyen kimselerdir. Bunlarla ya savaşılacak ya da onlar kendiliklerinden teslim olacaklardır.

Vakıa da böyle olmuştur. Müslümanlar bu kavimlerle savaşmaları ve çarpışmaları esnasında eğer onların güç ve kuvvetleri yerindeyse cizye vermeyi kabull etmediler; ya İslâm'a girdiler ya da sahip oldukları inancı sürdürmek için savaştılar. Müslümanlar onlara ağır yaralar verdirdikten sonra silahı bıraktılar ve güçsüz

düştüler. Baş eğmek zorunda kalıp sonunda ya İslâm'a girmeyi ya da cizye vermeyi seçmek zorunda kaldılar.

"Eğer" bu gibi kimselerle savaşmak üzere sizi çağıranlara **"itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükafat verir."** Bu da Allah ve Rasûlünün, Allah yolunda cihada karşı verileceğini belirttiği mükâfattır.

"Şâyet daha önce" Allah Rasûlünün sizleri kendisiyle savaşmaya çağırdığı kimselerle savaşmaktan **"yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirirseniz, size can yakıcı bir azapla azap eder."**

Bu âyet-i kerime, güçlü kimselere karşı cihada davet eden Râşid Halifelerin faziletlerine ve bu hususta onlara itaat etmenin gerekliliğine delildir.

﴿ لَّيْسَ عَلَى ٱلْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَمَن يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾ ﴾

17- (Savaşa katılmama hususunda) gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse Allah, onu altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse ona da can yakıcı bir azapla azap eder.

17. Daha sonra Yüce Allah, kulun cihada çıkmayışına mazeret teşkil eden ve kul için mazeret kabul edilecek özürleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

"Gözleri görmeyene günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur." Cihada çıkmalarını engelleyen bu gibi mazeretleri dolayısıyla cihaddan geri kalmalarından ötürü günahkâr olmaları söz konusu değildir.

"Kim Allah'a ve Rasûlüne," emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak hususunda **"itaat ederse Allah, onu altlarından ırmaklar akan,"** içinde canların çektiği ve gözlerin görmekten zevk alacağı türlü nimetler bulunan **"cennetlere koyar."**

"Kim de" Allah'a ve Rasûlüne itaat etmekten **"yüz çevirirse ona da can yakıcı bir azapla azap eder."** Mutluluk, tamamıyla Allah'a itaat etmeye bağlıdır. Bedbahtlık ise O'na isyan etmek ve emirlerine aykırı hareket etmektedir.

﴿ ۞ لَّقَدْ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَٰبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾

18- Andolsun ki Allah, ağacın altında sana biat ettikleri zaman mü'minlerden razı olmuş, kalplerinde olanı bildiği için de üzerlerine sekinet/huzur indirmiş ve onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır.

19- Bir de alacakları birçok ganimetlerle. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir.

18. Yüce Allah, Rasûlüne biat eden mü'minlerden razı olduğunu ve onlara olan lütuf ve merhametini bize haber vermektedir.

Bu biat, onların yüzlerini ağartmış ve onun sayesinde dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmişlerdir. Allah'ın mü'minlerden razı oluşundan dolayı "Rıdvan/rıza biati" diye anılan, ağacın altında gerçekleştiği için de "ağaç altındakilerin biatı" diye de bilinen bu biatin sebebi şuydu: Hudeybiye günü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile müşrikler arasında, (Mekke'ye) gelişinin herhangi bir kimseyle savaşmak için değil de sadece Beytullah'ı ziyaret etmek kastıyla olduğuyla ilgili karşılıklı konuşmalar cereyan etmişti.

Bu maksatla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Osman b. Affan *radıyallahu anh*'ı bu hususta Mekke'ye elçi olarak göndermişti. Bir süre sonra onun müşrikler tarafından öldürüldüğüne dair gerçekle ilgisi olmayan bir haber gelmişti. Bunun üzerine Allah Rasûlü, beraberindeki mü'minleri bir araya topladı. Onlar, o vakit 1500 kişi civarında idiler. Ağaç altında, ölünceye kadar müşriklerle savaşacaklarına ve kaçmayacaklarına dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e biat edip söz verdiler.

İşte Yüce Allah da en büyük itaat ve Allah'a yakınlaştırıcı en değerli amellerden biri olan bu hale sahip mü'minlerden razı olduğunu haber vermektedir.

O, **"kalplerinde olanı"**/imanı **"bildiği için de üzerlerine,"** kalplerinde bulunanların mükâfatı olarak **"sekinet/huzur indirmiş,"** hidâyetlerini artırmıştır. Allah, müşriklerin Allah Rasûlüne koştukları malum şartlar dolayısıyla onların kalplerindeki tahammülsüzlüğü bildiğinden üzerlerine huzur ve sükûn demek olan sekînetini indirerek onlara sebat ve metanet vermiş, bu sayede kalplerini huzura kavuşturmuştu.

Ayrıca **"onları yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır."** Bu yakın fetihten kasıt, Hayber'in fethidir. Buna Hudeybiye'ye katılanlardan başkaları katılmamış-

tı. Bu yüzden onlara bir mükâfat, Yüce Allah'a itaatleri ve O'nu razı edecek işleri yapmaları dolayısıyla da bir şükran belgesi olmak üzere Hayber ganimetleri sadece onlara ait oldu.

19. "Bir de alacakları birçok ganimetlerle. Allah Azîz'dir," her şeye boyun eğdirici güç ve kuvvet sahibidir. O, dilerse mü'minlerle kâfirler arasındaki bütün olaylarda kâfirlerden intikam alır ve mü'minleri muzaffer kılar.

Fakat O, aynı zamanda **"Hakîm'dir,"** hikmeti gereği onları birbirleriyle sınar, mü'mini kâfirle imtihan eder.

﴿ وَعَدَكُمُ ٱللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِۦ وَكَفَّ أَيْدِيَ ٱلنَّاسِ عَنكُمْ وَلِتَكُونَ ءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾ وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ ٱللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَٰتَلَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوَلَّوُا۟ ٱلْأَدْبَٰرَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ ﴾

20- Allah size alacağınız pek çok ganimet va'detmiştir. Allah size bu (Hayber ganimetlerini) **hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir.** (Bu ganimet) **mü'minlere bir delil olsun ve Allah sizi dosdoğru bir yola iletsin diyedir.**

21- Yine Allah, sizin henüz güç yetiremediğiniz ama kendisinin (ilmiyle) **kuşattığı başka** (ganimetler de va'detmiştir). **Allah her şeye gücü yetendir.**

22- Eğer kafirler, sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost da, yardımcı da bulamazlardı.

23- Allah'ın öteden beri süregelen sünneti/kanunu budur. Sen, Allah'ın sünnetinde/kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın.

20. "Allah size alacağınız pek çok ganimet va'detmiştir." Bu, müslümanların aldıkları ve kıyamete kadar alacakları bütün ganimetleri kapsar.

"Allah size bu" Hayber ganimetlerini **"hemen vermiş"**tir, alacağınız tek ganimetin yalnız bu olduğunu sanmayın. Daha bunun arkasından gelecek pek çok ganimet vardır.

"Ve" sizinle savaşabilecek durumda olan ve bunu çokça isteyen **"insanların ellerini sizden çekmiştir."** Bundan dolayı da Allah'a hamdetmelisiniz. Zira bu bir nimet ve kolaylaştırmadır.

Bu ganimet **"mü'minlere"** Allah'ın haberinin doğruluğuna, vaadinin hak olduğuna, mü'minleri mükâfatlandıracağına, bunu takdir edenin başkasını da takdir ve kısmet edeceğine **"bir delil olsun ve Allah sizi,"** sizin için hazırlayacağı sebepler vasıtasıyla ilim, iman ve amel bakımından **"dosdoğru yola iletsin diyedir."**

21. Size bu hitabın gerçekleştiği zamanda **"henüz güç yetiremediğiniz ama kendisinin** (ilmiyle) **kuşattığı başka"** ganimetleri de va'detmiştir. Allah buna kadirdir ve onlar, O'nun idare ve mülkü altındadırlar. Yüce Allah'ın kudreti kemal derecesinde olduğundan dolayı size yaptığı bu vaadinin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah, her şeye gücü yetendir."**

22. "Eğer kafirler, sizinle savaşmış olsalardı elbette arkalarını dönüp kaçarlardı." Bu buyrukla Yüce Allah, düşmanları olan kâfirlere karşı mü'minlere yardım ve zafer vereceğine, eğer onlarla karşılaşıp savaşacak olurlarsa kâfirlerin, arkalarını dönüp kaçacaklarına **"sonra da"** işlerini üstlenmek üzere **"bir dost da,"** kendilerine yardımcı olacak ve savaşta destek verecek **"bir yardımcı da"** bulamayacaklarına dair mü'minlere müjde vermektedir. Onlar, dost ve yardımcı bulmak bir yana yardımsız bırakılacak ve yenik düşürüleceklerdir.

23. İşte bu, Yüce Allah'ın geçmiş ümmetler hakkında da uygulayageldiği bir sünnetidir/kanunudur. Galip gelecek olanlar Allah'ın ordusudur. **"Sen, Allah'ın sünnetinde/kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın."**

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ ﴾

24- Sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra Mekke'nin içinde (Hudeybiye'de) **onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.**

24. Yüce Allah, mümin kullarını kâfirlerin şerlerinden ve onlarla savaşmaktan yana esenliğe kavuşturduğunu belirterek lütuf ve nimetini hatırlatmak üzere şöyle buyurmaktadır: **"Sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra,"** onlara güç yetirdiğiniz ve onlar herhangi bir akit ve antlaşma söz konusu olmaksızın elinize esir düştükten sonra **"Mekke'nin içinde onların"** Mekkelilerin **"ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur."**

Burada sözü edilenler yaklaşık seksen kişiydiler. Müslümanların arka tarafından dolaşarak onlara ani bir baskın yapmak istemişlerdi. Ancak müslümanların tedbirli olduklarını görmüşlerdi. Müslümanlar onları yakaladıktan sonra serbest bıraktılar. Onları öldürmemeleri, Allah'ın mü'minlere olan rahmetinin bir tecellisiydi.

"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir." Herkese amelinin karşılığını verir. Ey mü'minler, Allah, en güzel şekilde sizin işlerinizi çekip çevirir.

﴿ هُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوكُمْ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْهَدْىَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُۥ ۚ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنَٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَـُٔوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا۟ لَعَذَّبْنَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾ ﴾

25- Onlar, küfre sapan, sizleri Mescid-i Haram'dan ve bekletilen kurbanlıkları da yerlerine varmaktan alıkoyan kimselerdir. Eğer (Mekke'de kafirlerin arasında) **tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınlar bulunmasaydı ve onları öldürüp de onlardan dolayı bir vebale girecek olmasaydınız** (Allah savaşmanıza engel olmazdı). **Allah, dilediği kimseyi rahmetine almak için** (böyle takdir etmiştir). **Eğer o** (müminler kafirlerden) **ayrılmış olsalardı içlerinden kâfir olanlara elbette can yakıcı bir azap ile azap ederdik.**

25. Daha sonra Yüce Allah, müminlerin müşriklerle savaşma gayretlerini uyandıran hususları belirtmektedir. Şöyle ki müşrikler Allah'ı ve Rasûlünü inkâr etmiş, Allah Rasûlünü ve onunla birlikte olan mü'minleri hac ve umre yapmak suretiyle Kabe'yi tazim ziyaretinden alıkoymuşlardı.

Onlar aynı şekilde **"bekletilen kurbanlıkları da yerlerine varmaktan alıkoyan kimselerdir."** Kurbanların varmaları gereken yer ise umre esnasında götürülen hediye kurbanlıkların Mekke'de kesildikleri muayyen yerdir. İşte müşrikler, haksızlık ve zalimlik ederek bu kurbanların yerlerine varmalarını engellediler. Bütün bunlar da onlarla savaşmayı gerektiren hususlardır. Fakat ortada bir engel vardı. O da müşrikler arasında iman etmiş erkek ve kadınların var olmasıydı. Mü'minler ayrı bir mahallede yahut onlara herhangi bir eziyetin gelmesini önleyecek ayrı bir yerde bulunmuyorlardı. İşte mü'minlerin bilmediği ve yanlışlıkla öldürmelerinden korkulan mü'min erkek ve kadınlar olmasaydı, yine **"onları öldürüp de onlardan dolayı bir vebale girecek olmasaydınız,"** onlarla savaşmanız dolayısıyla onlara eziyet vermeyecek, hoşa gitmeyecek işler yapmayacak olsaydınız; kafirlerle savaşmanız söz konusu olurdu. Yine onlarla savaşmamanızın uhrevî bir faydası daha vardır: **"Allah dilediği kimseyi rahmetine alsın,"** küfürden sonra iman, sapıklıktan sonra da hidâyet lütfetsin. İşte bu sebeple sizin onlarla savaşmanızı engellemiştir.

"Eğer onlar ayrılmış olsalardı," yani mü'minler kâfirlerin arasından ayrı bir yere çekilmiş olsalardı, **"içlerinden kâfir olanlara,"** onlarla savaşmanıza imkân ve izin vermek, ayrıca sizi onlara karşı muzaffer kılmak suretiyle **"elbette can yakıcı bir azap ile azap ederdik."**

﴿ إِذْ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ وَكَانُوٓا۟ أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ ﴾

26- Hani kâfirler kalplerine taassup ve kibri, yani cahiliye taassup ve kibrini koymuşlardı da Allah sekinetini/huzurunu Rasûlünün ve mü'minlerin üzerine indirmişti. Ayrıca onların takvâ sözü üzerinde sebat etmelerini sağlamıştı. Zaten onlar o söze daha layık ve ehil idiler. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

26. "Hani kâfirler kalplerinde taassup ve kibri, yani cahiliye taassup ve kibrini koymuşlardı." Çünkü (antlaşma metninin başına), "Bismillahirrahmanirrahîm" yazılmasını kabul etmedikleri gibi insanlar, "Mekke'ye Kureyşlileri kahrederek ve onlara rağmen girdiler." dedirtmemek için Allah Rasûlünün ve mü'minlerin o sene Mekke'ye girmelerini de kabul etmemişlerdi. Bu ve benzeri şeyler ise hep cahiliye işlerindendir ve pek çok masiyet işlemelerine sebep olan bu tür şeyler kalplerinde yer etmeye devam etmiştir.

"Allah sekinetini/huzurunu Rasûlünün ve mü'minlerin üzerine indirmişti." Gazap ve öfkeleri, müşriklere benzer şekilde karşılık vermeye onları itmemiş, aksine Allah'ın hükmünü sabırla karşılamışlar ve Allah'ın yasaklayıp saygı gösterilmesini istediği hususlara tazimde bulunmayı içeren o şartlara bağlı kalmışlardı. Ne olursa olsun onlar, bu şekilde hareket etmiş ve ileri geri konuşanlarla onları kınayanların sözlerine aldırmamışlardı.

"Ayrıca onların takvâ sözü üzerinde sebat etmelerini sağlamıştı." Takvâ sözü, "Lâ ilâhe illallah" ve onun haklarıdır. Onlara bunun gereğini yerine getirmelerini emretmiş ve onlar da bunun gereklerini yerine getirmişlerdi.

"Zaten onlar o söze," başkalarından **"daha layık ve ehil idiler."** Allah onların durumlarını ve kalplerindeki hayrı bildiğinden dolayı onları buna ehil kılmıştı. Bundan dolayı Yüce Allah **"Allah her şeyi çok iyi bilendir."** buyurmaktadır.

﴿ لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾

27- Andolsun Allah, Rasûlüne (gösterdiği) **rüyayı gerçekleştirecektir. Elbette siz, Mescid-i Haram'a güven içinde, başlarınızı tıraş ettirmiş ve** (saçlarınızı) **kısaltmış olarak, hiçbir şeyden korkmaksızın -inşaallah- gireceksiniz. Allah, sizin bilmediklerinizi bilmektedir. O, bundan** (Mekke'ye girişinizden) **önce de yakın bir fetih nasip etmiştir.**

27. "Andolsun Allah, Rasûlüne (gösterdiği) **rüyayı gerçekleştirecektir."** Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'de bir rüya görmüş ve bunu ashaba bildirmişti. Buna göre Mekke'ye giriyorlar ve Beyt'i tavaf ediyorlardı. Hudeybiye gününde bilinen olaylar meydana gelip de Mekke'ye girmeksizin geri döndüklerinde, bu konuda onlardan ileri geri konuşanlar oldu. Hatta bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dahi söylediler ve "Sen bize Beyt'e varıp da onu tavaf edeceğimizi haber vermemiş miydin?" diye sordular. Peygamber de *"Ben bu sene diye bir şey söyledim mi?"* deyince onlar, "Hayır" dediler. Bunun üzerine, *"O halde siz Beyt'e varacaksınız ve orayı tavaf edeceksiniz."* buyurdu.

İşte burada da Yüce Allah, **"Andolsun Allah, Rasûlüne** (gösterdiği) **rüyayı gerçekleştirecektir."** buyurmaktadır. Yani bu rüyanın gerçekleşmesi ve doğru çıkması kaçınılmazdır. Bu rüyanın gerçekleşmesinin gecikmesi, onun hak oluşuna gölge düşürmez.

"Elbette siz, Mescid-i Haram'a güven içinde, başlarınızı tıraş ettirmiş ve (saçlarınızı) **kısaltmış olarak, hiçbir şeyden korkmaksızın -inşaallah- gireceksiniz."** Beyt-i Haram-ı tazimin gereği olan bu hal içinde gireceksiniz, ibadetlerinizi tamamlayacaksınız. Ayrıca başlarınızı tıraş ettirerek (veya) kısaltarak herhangi bir korku da olmadan ibadetlerinizi eksiksiz yerine getireceksiniz.

"Allah, sizin bilmediklerinizi," bu hususta birçok maslahatı ve faydayı **"bilmektedir. O, bundan,"** bu şekilde Mekke'ye girmeden **"önce de yakın bir fetih nasip etmiştir."** Bazı mü'minlerin aklı karıştıran ve hikmetini anlayamayacakları böyle bir vakıa meydana geldikten sonra Yüce Allah, bu olayın hikmet ve menfaatini beyan etmiştir. İşte onun diğer şer'î hükümleri de böyledir. Hepsi hidâyettir, rahmettir.

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴾

28- O, Rasûlünü hidâyetle ve onu bütün dinlere üstün kılmak üzere hak dinle gönderendir. Şahit olarak Allah yeter.

28. Yüce Allah, genel ve kapsamlı bir hükmü şöyle haber vermektedir: **"O, Rasûlünü,"** sapıklıktan kurtarıp doğruluğa ileten ve hayırla şer yollarını birbirinden ayıran faydalı bilgi demek olan **"hidâyetle ve... hak dinle,"** yani adalet, ihsan ve rahmet demek olan "hak" vasfına sahip dinle **"gönderendir."** Bu hak; kalpleri temizleyen, ruhları arındıran, güzel ahlâkı geliştiren ve değerleri yücelten her ameldir.

"Onu," Allah'ın onunla birlikte gönderdiği apaçık delil ve belgelerle **"bütün dinlere üstün kılmak üzere"** göndermiştir. Bu özelliğiyle de gerektiğinde onlara kılıç ve mızrakla boyun eğdirmeye davet eder.

﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ ﴾

29- Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar, kâfirlere karşı sert, kendi aralarında ise merhametlidirler. Sen onların çokça rükû ve secde ettiklerini, Allah'tan bir lütuf ve rıza istediklerini görürsün. Onların alameti, yüzlerindeki secde izidir/nurudur. Onların Tevrat'taki vasıfları işte budur. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar, filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş, sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, çiftçilerin hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, (onların bu haliyle)

kâfirleri öfkelendirir. Allah iman edip salih ameller işleyen böyle kimselere mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir.

29. Yüce Allah, Peygamberi ile ensar ve muhacirlerden oluşan ashab-ı kiramın, en mükemmel vasıflara ve en üstün hallere sahip olduklarını bildirmektedir: Onlar, **"kâfirlere karşı sert"**tirler. Onları düşman bilirler ve onlara karşı zafer kazanmak için bütün gayretlerini ortaya koyarlar. Bu uğurda yapabilecekleri her şeyi yapmaya çalışırlar. Kâfirler, onlardan sertlikten başka bir şey görmezler. İşte bundan dolayı düşmanları, önlerinde zilletle boyun eğmiştir, güçleri kırılmıştır ve müslümanlar da onlara hakim olmuştur.

"Kendi aralarında ise merhametlidirler." Birbirlerini severler. Birbirlerine merhamet ederler, birbirlerine şefkatlidirler. Tek bir vücut gibidirler. Onların her biri, kendisi için istediğini kardeşi için de ister. İnsanlara karşı davranışları işte böyledir.

Yaratıcıyla olan durumlarına gelince; **"Sen onların çokça rükû ve secde ettiklerini... görürsün."** Yüce Allah onları, en değerli rükünleri rükû ve secde olan çokça namaz kılmakla nitelemektedir.

Onlar bu ibadetleriyle **"Allah'tan bir lütuf ve rıza"** isterler. Bundan maksatları Rablerinin rızasını elde etmek ve O'nun mükâfatına ulaşmaktır.

"Onların alameti, yüzlerindeki secde izidir/nurudur." İbadeti çokça yapmaları ve güzel ibadet etmeleri, yüzlerini nurlandıracak kadar onları etkilemiştir. Onların içleri namazla aydınlandığı gibi, dışları da aydınlanmıştır.

"Onların Tevrat'taki vasıfları işte budur." Yüce Allah'ın burada sözünü ettiği bu vasıfları -aynı şekilde- Tevrat'ta zikredilmiştir.

"İncil'deki vasıfları ise..." Orada başka bir şekilde nitelendirilmişlerdir. Buna göre onlar, mükemmellikleri ve birbirleriyle dayanışmalarında şuna benzer: **"filizini çıkarmış, sonra onu kuvvetlendirmiş,"** sonra bu ekin **"kalınlaşıp"** dimdik bir hal alarak **"gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir."** Mükemmelliği, olgunluğu, dik duruşu ve güzelliği dolayısıyla çiftçiler ondan hoşlanırlar.

İşte ashab *radıyallahu anhum* da böyledir. Onlar insanlara faydalı olmaları, insanların da onlara ihtiyaç duymaları bakımından ekine benzerler. İman ve amellerinin gücü, ekinin kök ve gövdelerinin gücü gibidir. Küçük yaştakilerin ve sonradan İslâm'a girenlerin durumu da daha önceki büyüklere katılmış, onları

güçlendirmiş, mevcut hali üzere -Allah'ın dinini hakim kılmak ve ona davet etmek gibi hususlarda- onlara yardım etmiş olmaları yönünden, filizini çıkartan ve böylelikle onu güçlendirip kalınlaştıran ekine benzerler.

Bundan dolayı Yüce Allah, **"Allah,** (onların bu haliyle) **kâfirleri öfkelendirir."** buyurmuştur. Kâfirler onların bir arada olduklarını, dinlerine düşman olanlara karşı güçlü ve çetin olduklarını, savaşlarda ve çarpışma alanlarında onlarla çarpıştıklarını gördükleri vakit öfkelenirler.

"Allah iman edip salih ameller işleyen böyle kimselere mağfiret ve büyük bir mükâfat va'detmiştir." İman ve salih ameli bir arada gerçekleştiren ashabın *-Allah hepsinden razı olsun-* günahlarını bağışlamıştır. Bu bağışlama ise onların dünya ve âhirette kötülüklerden korunmalarını, dünya ve âhirette pek büyük mükâfatlara nail olmalarını ifade eder.

* * *

Burada yeri gelmişken Hudeybiye kıssasını, İmam Şemsuddin İbnu'l-Kayyım'ın *Zâdu'l-Mead* adlı eserinde anlattığı şekilde nakledeceğiz. Çünkü bu kıssa, bu sureyi anlamaya katkıda bulunacaktır. Nitekim İbnu'l-Kayyım, Hudeybiye kıssasındaki anlam ve sırları da zikretmektedir:

Hudeybiye Kıssası:

Nâfi' dedi ki: Hudeybiye, Hicri 6. yılın Zilkade ayında olmuştur. Doğru olan da budur. Bu, ez-Zühri, Katade, Mûsâ b. Ukbe, Muhammed b. İshak ve diğerlerinin görüşüdür.

Hişam b. Urve ise babasından naklen şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hudeybiye'ye gitmek üzere Ramazan ayında yola çıktı ve Hudeybiye vak'ası, Şevval ayında cereyan etti." Ancak bu bir hatadır. Zira Ramazan'da olan, Mekke'nin fethi için yapılan gazadır.

Ebu'l-Esved de Urve'den -doğru kabul edilen görüşe uygun olarak- Hudeybiye'nin, Zilkade ayında gerçekleştiğini nakletmiştir.

Buhari ile Müslim'de Enes'ten gelen bir rivâyete göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dört umre yapmıştır ve bunların hepsi de Zilkade ayındadır. Bunlardan birinin de Hudeybiye umresi olduğunu belirtmiştir.

(O sırada) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bin beş yüz kişi vardı ki Buhari ve Müslim'de yer alan ve Câbir'den gelen rivâyette böyle

geçmektedir. Yine Buhari ve Müslim'de yer alıp Câbir'den gelen bir başka rivâyete göre de bin dört yüz kişi idiler.

Buhari ile Müslim'de Abdullah b. Ebî Evfâ'dan gelen rivâyete göre o, "Biz, bin üç yüz kişiydik." demiştir.

Katade der ki: Said b. el-Müseyyeb'e sordum: "Rıdvan biatında hazır bulunanlar kaç kişi idiler?" O, "Bin beş yüz kişi idiler." dedi. Ben, "Ama Cabir b. Abdullah, 'Bin dört yüz kişiydiler.' demektedir." deyince şöyle dedi: "Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. O yanılmıştır. Bana onların bin beş yüz kişi olduklarını nakletmişti."

Ben (İbnu'l-Kayyım) derim ki: Bu iki görüş de Cabir'den sahih olarak nakledilmiştir. Yine ondan sahih olarak gelen rivâyete göre Hudeybiye günü her yedi kişi için bir deve olmak üzere yetmiş deve kesmişlerdir.

Ona, "Kaç kişiydiniz?" diye sorulunca da o, "Atlımızla, piyademizle bin dört yüz kişiydik." demiştir. Ben de bu görüşün daha doğru olduğu kanaatindeyim. Aynı zamanda bu, el-Berâ b. Âzib, Ma'kil b. Yesar, iki rivâyetten daha sahih olanına göre Seleme b. el-Ekvâ ile el-Müseyyeb b. Hazn'in de görüşüdür.

Şu'be, Katade'den, o Said b. el-Müseyyeb'den, o da babasından naklen şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte ağacın altında bin dört yüz kişiydik."

Onların yedi yüz kişi olduklarını söyleyenler, açıkça hata etmiştir. Bu kanaatte olanların dayanağı şudur: O gün ashab yetmiş deve kesmişlerdi. Bir devenin yedi yahut on kişi için yeterli olduğuna dair rivâyetler gelmiştir. Ancak bunun böyle olması, bu kanaati ileri sürenlerin görüşlerinin doğruluğuna delil değildir. Çünkü bu gazvede bir devenin yedi kişi için yeterli olduğu açıkça ifade edilmiştir. Eğer yetmiş deve hepsi adına kesilmiş olsaydı, onların dört yüz doksan kişi olmaları gerekirdi. Halbuki aynı hadisin devamında bin dört yüz kişi oldukları zikredilmektedir.

Zülhuleyfe denilen yere vardığında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hediye kurbanlarına gerdanlık takıp onları alâmetlendirmiş, umre yapmak üzere de ihrama girmişti. Huzaalılardan birini de önden, Kureyş'in durumunu haber almak üzere gözcü olarak göndermişti. Usfan'a yakın bir yere geldiklerinde gönderdiği gözcü yanına gelerek şöyle demişti: "Ben buraya gelirken Ka'b b. Luey oğulları sana karşı farklı kabilelerden bir grup toplamış ve senin için büyük kalabalıkları bir araya getirmişti. Seninle savaşmak istiyorlar ve seni Kâbe'ye ulaşmaktan alıkoyacaklar."

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, ashabıyla istişare edip şöyle demişti: *"Ne dersiniz? Bunlara yardım edenlerin geride bıraktıkları çoluk çocukları üzerine baskın yaparak onları esir alalım mı? Eğer savaşmayacak olurlarsa çoluk çocuklarını kaybetmiş ve esir alınmış olarak otururlar. Eğer kurtulacak olurlarsa o takdirde bu, Allah'ın kopardığı bir boyun olur.* (Böyle mi yapalım) *yoksa Beyt'e doğru gidelim ve bizi ona girmekten alıkoyanlarla mı savaşalım?"*

Ebu Bekir *radıyallahu anh*, "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir. Bizler umre için geldik. Kimseyle savaşmak için gelmedik. Ancak bizi Beyt'e ulaşmaktan engelleyenlerle savaşırız." dedi.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"O halde yola devam edin."* dedi. Yollarına koyuldular. Yolun bir bölümünde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Halid b. Velid Kureyşli birtakım atlılarla birlikte el-Ğamîm denilen yerde bulunmaktadır. O bakımdan siz sağ taraftan yol alın." Allah'a andolsun ki Halid, onların farkına bile varmadı. Nihâyet ordunun toz-dumanı içinde kalınca hemen hızlıca geri dönüp Kureyşlileri uyarmak üzere at koşturmaya başladı.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* üzerlerine doğru ineceği tepeye varıncaya kadar yoluna devam etti. Bu tepeye varınca bineği çöktü. İnsanlar onu kaldırmak istedilerse de o yerinden kalkmamakta direndi. "Kasvâ çöktü de kalkmıyor." dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Hayır, Kasva kendisi çökmedi. Onun öyle* (çöküp kalkmamak diye) *bir huyu yoktur. Fakat fili* (yoluna koyulmaktan) *alıkoyan, onu da alıkoydu."* Daha sonra şöyle buyurdu: *"Canım elinde olana yemin ederim ki bugün Allah'ın saygı duyulmasını istediği bir hususu tazim edecekleri şekilde benden ne isterlerse onlara onu vereceğim* (kabul edeceğim)." dedikten sonra devesini harekete geçirdi, o da (Peygamber sırtında olduğu halde) hemen ayağa kalktı. Hudeybiye'nin en ucunda suyu az bir yerde konaklayıncaya kadar da yoluna devam etti. Bu su az olduğundan dolayı azar azar su alınabiliyordu. Kısa bir süre sonra insanlar oranın suyunu da tükettiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e susuz kaldıklarından dolayı şikâyette bulununca Peygamber de torbasından bir ok alıp bu oku suyun bulunduğu yere bırakmalarını istedi. Allah'a yemin olsun, su

hemen kaynamaya başladı ve oradan ayrılıncaya kadar su ihtiyaçlarını karşıladılar.

Peygamber yakınlarına gelip konakladığından dolayı Kureyş korkuya kapıldı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara ashabından birini göndermek istedi. Onlara göndermek üzere Ömer b. el-Hattab'ı çağırdı. O, "Ey Allah'ın Rasûlü, bana herhangi bir zarar verilecek olursa, Mekke'de Ka'b oğullarından beni koruyacak bir kimse yoktur. Benim yerime Osman b. Affân'ı gönder, onun aşireti ve akrabaları oradadır. O, senin istediğini onlara bildirir." dedi.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Osman b. Affân'ı çağırdı, onu Kureyşlilere elçi olarak göndererek dedi ki: *"Onlara biz savaş için gelmedik, biz umre yapmak üzere geldik diye bildir ve onları İslâm'a davet et."*

Ona Mekke'de bulunan mü'min birtakım erkek ve kadınların yanına giderek Mekke'nin fethedileceği müjdesini vermesini, Yüce Allah'ın dinini Mekke'de artık orada imanın saklanmasına gerek kalmayacak şekilde hakim kılacağını bildirmesini de emretti.

Osman *radıyallahu anh* yola koyuldu. Beldah denilen yerde Kureyşlilere rastgeldi. Ona, "Nereye gidiyorsun?" dediler. Şu cevabı verdi: "Rasûlullah beni sizi Allah'ın yoluna ve İslâm'a davet etmek, bizim savaşmak için değil, sadece umre yapmak üzere geldiğimizi haber vermek üzere gönderdi."

Ona, "Senin söylediğini dinledik. Sen işine gidebilirsin." dediler. Ebân b. Sa'd kalkıp geldi ve onu güzel bir şekilde karşılayarak atını eğerledi ve Osman *radıyallahu anh*'ı ata bindirerek, onu himayesi altına aldığını bildirdikten sonra Mekke'ye varıncaya kadar terkisinde götürdü.

Osman *radıyallahu anh* dönmeden önce müslümanlar, "Osman bizden önce Kabe'ye vardı ve Kabe'yi tavaf etti." dediler.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Bizler oraya girmekten engellenmişken onun Beyt'i tavaf edeceğini zannetmiyorum."* dedi. Ashab, "Ey Allah'ın Rasûlü! Oraya kadar varmışken niye onu tavaf etmesin ki?" dediler. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Benim onun hakkındaki kanaatim budur. Biz onunla birlikte tavaf etmedikçe o, Kâ'be'yi tavaf etmez."* buyurdu.

Sulh konusunda müslümanlarla müşrikler birbirlerine karıştılar. İki taraftan birinden olan bir kişi, diğerine bir ok attı ve arada bir çarpışma oldu. Karşılıklı olarak ok ve taş attılar. Her iki kesim de kendilerinden olanları yardıma çağırdı. Nihâyet her iki kesim eline geçirdiklerini rehin aldı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Osman'ın öldürüldüğü haberi ulaşınca o da (ashabı) biate çağırdı.

Müslümanlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına koşuştular. O sırada o, ağaç altında bulunuyordu ve kaçmamak üzere ona biat ettiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir elini diğerinin üzerine koydu ve *"Bu da Osman'ın yerine!"* buyurdu.

Biat tamamlandıktan sonra Osman *radıyallahu anh* geri döndü. Müslümanlar ona, "Ey Abdullah'ın babası! Beyt'i tavaf edip de gönlün rahatladı mı?" dediler. Şu cevabı verdi: "Benim hakkımda kötü zanda bulunmuşsunuz. Nefsim elinde olana yemin olsun, Rasûlullah Hudeybiye'de olduğu halde orada bir sene dahi kalacak olsaydım, Rasûlullah Beyt'i tavaf etmedikçe ben de tavaf etmezdim. Kureyş bana Beyt'i tavaf etme teklifini yaptı, fakat ben kabul etmedim."

Bunun üzerine müslümanlar şöyle dediler: "Rasûlullah aramızda Allah'ı en iyi bilendir ve en güzel zan besleyenimiz de odur."

Ömer *radıyallahu anh* ağacın altında biat için Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elini tutmuştu. el-Ced b. Kays müstesna, bütün müslümanlar ona biat etmişti. Ma'kil b. Yesar da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üzerine gelen ağacın dallarını çekiyordu.

Ona ilk bi'at eden kişi ise Esed'li Ebu Sinan idi. Seleme b. el-Ekva ise herkesle beraber başta, ortada ve sonda olmak üzere üç defa biat etti.

Onlar bu haldeyken Huzaalı Budeyl b. Verka, bir grup Huzaalı ile birlikte onların yanına geldi. Huzaalılar Tihâme ahalisinden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile samimi birliktelikleri olan bir kabileydi. Budeyl, "Ben gelirken Ka'b b. Luey ile Amir b. Luey oğulları Hudeybiye'deki suların başında konaklamış idiler. Beraberlerinde (sütlerini azık etmek için kullandıkları) dişi develeri de var. Seninle savaşacaklar ve seni Beyt'e ulaşmaktan alıkoyacaklar."

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Biz kimse ile savaşmak için gelmedik. Biz umre yapmak üzere geldik. Savaş Kureyşlileri zaten yiyip bitirdi ve onlara epey zararı oldu. Eğer arzu ederlerse biz onlara bir müddet tayin ederiz ve onlar da bizi insanlarla* (diğer müşriklere davetle) *başbaşa bırakırlar. Şâyet* (Araplara galip gelirsem ve) *onlar da insanların girdikleri* (bu dine) *girmek isterlerse, bunu yapabilirler. Eğer ben galip gelemezsem onlar da* (sa-

vaştan yana) *rahatlamış olurlar. Eğer savaştan başka bir şey kabul etmezlerse nefsim elinde olana yemin ederim ki ben de ölünceye kadar bu din uğrunda onlarla savaşırım ya da Allah emrini gerçekleştirir."*

Budeyl, "Senin bu söylediklerini onlara bildireceğim." dedi. Oradan ayrılıp Kureyşlilerin yanına gitti ve şöyle dedi: "Ben şu adamın yanından size geliyorum. Onun bir söz söylediğini duydum. İsterseniz onu size arzedebilirim."

Ayak takımları, "Ondan bize söz etmeni istemiyoruz." dediler. Aralarından görüş sahibi kimseler ise "Ne duyduysan bize söyle." dediler. O da "Onun, şunları şunları söylediğini duydum." deyince Urve b. Mesud es-Sakafî şöyle dedi: "Bu adam size iyi bir teklifte bulunuyor. Onu kabul edin. Bırakın da ben onun yanına gideyim." Bunun üzerine, "Haydi onun yanına git." dediler.

Urve, Peygamber'in yanına gitti. Onunla konuşmaya koyuldu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Budeyl'e söylediklerinin benzerini ona da söyledi. O vakit Urve ona şunları söyledi: "Ya Muhammed! Sen kavminin kökünü kuruttun diyelim. Senden önce Araplardan herhangi bir kimsenin yakınlarını bu şekilde imha ettiğini duydun mu? Eğer başka türlü olacak olursa Allah'a yemin ederim, ben çevrende öyle birtakım yüzler ve öyle sıradan insanlar görüyorum ki seni bırakıp kaçarlar."

Ebû Bekir *radıyallahu anh* ona şunları söyledi: "Sen git Lat putunun bilmem neresini em. Biz mi kaçıp onu bırakacakmışız?" Urve, "Bu kim?" diye sorunca, "Ebû Bekir'dir." dediler. Urve dedi ki: "Nefsim elinde olana yemin ederim, eğer senin, vaktiyle bana yaptığın ve henüz daha sana karşılığını veremediğim bir iyiliğin bulunmasaydı, hiç şüphesiz sana karşılık verirdim."

Urve, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile konuşmaya koyuldu. Onunla konuştuğu her seferinde sakalını tutmak için uzanıyordu. Muğîre b. Şu'be de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanı başında elinde kılıç, başında da miğferi olduğu halde duruyordu. Urve, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sakalından tutmak istediği her seferinde Muğire elindeki kılıcın kabzasıyla Urve'nin eline vuruyor ve "Elini Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sakalından çek." diyordu. Urve başını kaldırarak "Bu da kim?" deyince; "Bu, Muğire b. Şube'dir." dediler. Urve dedi ki: "Ey hain! Ben senin yaptığın hainliğin (borcunu ödemek) için çalışıp durmamış mıydım?" Muğire, bir toplulukla birlikte arkadaşlık etmiş, onları öldürmüş, mallarını almış, daha sonra da İslâm'â girmişti.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ise ona şöyle buyurmuştu: *"Müslüman olmanı kabul ediyorum, ödemen gereken mala gelince benim onunla hiçbir ilgim yok."*

Daha sonra Urve, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının durumunu gözetlemeye koyuldu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağzından bir şey (tükürük) çıksa mutlaka onlardan birisi onu kapıyor ve yüzüne ve vücuduna sürüyordu. Onlara bir emir verdi mi alelacele emrini yerine getirmek için koşuşuyorlardı. Abdest aldı mı abdest suyunu almak için adeta birbirleriyle vuruşuyorlardı. Konuştu mu huzurunda seslerini kısıyorlardı. Onu tazimlerinden dolayı yüzüne uzunca bakamıyorlardı.

Urve, arkadaşlarının yanına döndü ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a yemin ederim ki ben Kisra, Kayser ve Necaşi gibi hükümdarların yanına vardım. Allah'a yemin ederim, Muhammed'in ashabının, Muhammed'i tazim ettikleri gibi hiçbir hükümdarın yanındakiler tarafından o şekilde tazim edildiğini görmedim. Allah'a yemin ederim ki o tükürse mutlaka onlardan biri onu kapıyor, yüzüne ve vücuduna sürüyor. Onlara bir emir verdi mi alelacele emrini yerine getirmek için koşuşuyorlar. Abdest aldı mı abdest suyunu almak için adeta birbirleriyle vuruşuyor. Konuştu mu huzurunda seslerini kısıyorlar. Onu tazimlerinden dolayı yüzüne uzunca bakamıyorlar. O size iyi bir teklifte bulunmuştur. Onu kabul ediniz."

Bunun üzerine Kinane oğullarından bir adam kalkıp "Bırakın da onun yanına ben gideyim." dedi. Kureyş, "Haydi onun yanına git." dediler.

Kinane oğullarından olan bu kişi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bulunduğu yere yaklaştığında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Bu filandır ve kurbanlık develeri tazim eden bir kavme mensuptur. Bu develeri onun önüne salıverin." Ashab da telbiye getirip develeri onun önünden geçirerek onu karşıladılar. O da bu durumu görünce, "Subhanallah! Böylelerinin Beyt'e ulaşmalarının engellenmemesi gerekir." dedi.

Arkadaşlarının yanına dönüp şunları söyledi: "Develere gerdanlıklar takılmış ve işaretlenmiş olduklarını gördüm. Görüşüme göre bunlar Beyt'e ulaşmaktan alıkonulmamalıdır." Bunun üzerine Mikraz b. Hafs ayağa kalktı ve "Bırakın onun yanına ben gideyim." deyince, Kureyş "Haydi git." dediler.

Mikraz görününce Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Bu Mikraz b. Hafs'tır. Bu facir birisidir." Mikraz, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile konuşmaya koyuldu.

Onunla konuşmaktayken Süheyl b. Amr çıkageldi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Artık işimiz kolaylaştı."* buyurdu. Süheyl, "Haydi bizimle senin aranda bir antlaşma yazalım." dedi.

Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* katibi çağırdı ve şöyle buyurdu: *"'Bismillahirrahmanirrahîm' diye yaz."* Süheyl dedi ki: "Rahmân'ı bilmiyoruz, fakat Allah'ın ne olduğunu biliyoruz. O bakımdan daha önceden yazılan şekilde 'Bismikellahumme' diye yaz."

Müslümanlar, "Allah'a yemin olsun bunu yazmayız. Bismillahirrahmanirrahîm'den başkasını kabul etmeyiz." dediler.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"'Bismikellahumme' diye yaz."* buyurdu. Sonra, *"'Bu, Rasûlullah Muhammed'in... ittifak ettiği hususlardır.' diye yaz."* buyurdu.

Bunun üzerine Süheyl şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiş olsaydık, biz seni Beytullah'tan alıkoymaz ve seninle savaşmazdık. Ama bunun yerine Abdullah oğlu Muhammed yaz."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Beni yalanlasanız dahi ben Allah'ın Rasûlüyüm. Muhammed'in oğlu Abdullah diye yaz."* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Beyt'i tavaf etmemize izin vereceksiniz."*

Süheyl dedi ki: "Allah'a yemin olsun, Arapların bizim hakkımızda 'zor ve baskıyla isteneni kabul ettiler' diye konuşmalarına fırsat vermek istemiyoruz. Ancak sen gelecek yıl tavaf edebilirsin." Bu şekilde yazıldı. Bunun üzerine Süheyl şunları söyledi: "Bizden sana bir adam gelecek olursa o senin dinin üzere olsa dahi mutlaka onu bize geri vereceksin."

Müslümanlar dediler ki: "Subhanallah! O müslüman olarak gelmişse müşriklere nasıl geri verilebilir?"

Tam bu esnada Süheyl'in oğlu Ebu Cendel, zincire vurulmuş ve zincirlerini sürükler bir halde geldi. Mekke'nin aşağı taraflarından çıkıp gelmiş ve kendisini müslümanların arasına atmıştı. Süheyl dedi ki: "Ey Muhammed! İşte bu, seninle yaptığımız anlaşma gereği bize vermen gereken ilk kişidir."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Henüz antlaşmanın yazımı bitmedi."* dediği halde Süheyl şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim, o takdirde seninle hiçbir hususta anlaşıp barış yapmam."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *"Onu benim için bırak."* dediyse de babası, "Onu asla bırakmam." dedi. Peygamber tekrar, *"Bırak onu"* dediyse de babası, *"Yapmayacağım."* dedi. Bu sefer Mikraz, "Biz bu antlaşmayı yapıp bitirmiştik." diye itiraz etti.

Ebu Cendel, "Ey müslümanlar! Ben müslüman olarak gelmişken müşriklere geri mi verileceğim? Çektiklerimi görmüyor musunuz?" dedi. Ebu Cendel, Allah yolunda ağır işkencelere maruz kalmıştı.

Ömer el-Hattab der ki: "Allah'a yemin ederim ki İslâm'a girdiğim günden itibaren yalnız o gün içime şüphe düşmüştü. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gittim ve, 'Ey Allah'ın Rasûlü, sen Allah'ın peygamberi değil misin?' dedim. O, *'Evet'* dedi. 'Peki biz hak üzere değil miyiz? Düşmanlarımız da batıl üzere değiller mi?' dedim. *'Evet'* dedi. 'Peki, Allah bizimle düşmanlarımız arasında hüküm vermeden, ne diye dinimiz konusunda aşağılanmayı kabul ediyor ve bu halde geri dönüyoruz?' dedim, şöyle buyurdu: *'Ben Allah'ın Rasûlüyüm. O bana yardım edecektir. Ben O'na asla isyan etmem.'* Bu sefer şöyle dedim: 'Sen bizlere «Beyt'e gideceğiz ve Beyt'i tavaf edeceğiz.» diye söylemiyor muydun?' O da: *'Evet; ama ben bu sene Beyt'e gideceğiz diye bir şey söyledim mi sana?'* dedi. Ben de 'Hayır' dedim. Bunun üzerine *'Hiç şüphesiz sen Beyt'e gideceksin ve orayı tavaf edeceksin.'* dedi. Bu sefer Ebu Bekir'in yanına gittim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söylediklerimi ona da söyledim. Ebu Bekir *radıyallahu anh*, aynen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gibi cevap verdi ve şunları ekledi: 'Sen ölünceye kadar onun emrinin dışına çıkma! Allah'a andolsun ki o, hak üzeredir.' Bu tavrımdan dolayı (kefaret olsun diye) pek çok amel işledim."

Antlaşmanın yazılması bitince Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Haydi kalkın ve kurbanlıklarınızı kesin. Sonra da tıraş olun."*

Allah'a andolsun ki bu sözlerini üç defa tekrarlamasına rağmen onlardan bir kişi dahi yerinden kalkmadı. Kimse ayağa kalkmayınca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ümmü Seleme *radıyallahu anha*'nın yanına girdi. İnsanların bu tutumlarını ona anlatınca, "Ey Allah'ın Rasûlü, bu işi yapmalarını istiyor

musun? Dışarı çık, kimseye tek bir kelime söylemeksizin git develerini kes. Sonra da berberini çağır, senin saçlarını tıraş etsin." dedi.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de kalktı dışarı çıktı, kimseyle konuşmaksızın develerini kesti, sonra berberini çağırdı ve saçlarını tıraş ettirdi. Onun bu davranışını görenler de kalktılar, develerini kestiler ve biri diğerini tıraş etmeye başladı. Öyle ki kederden dolayı neredeyse birbirlerini keseceklerdi.

Daha sonra iman etmiş birtakım kadınlar geldiler. Bunun üzerine Yüce Allah, **"Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret etmiş olarak size geldiklerinde onları imtihan edin... Kâfir kadınları da nikâhınız altında tutmayın."** (el-Mümtehine, 60/10) ayetini indirdi. O gün Ömer *radıyallahu anh* nikahı altında bulunan müşrik iki kadını boşadı. Bunlardan biriyle Muaviye, diğeriyle Savfan bin Umeyye evlendi.

Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* (ashabıyla birlikte) Medine'ye geri döndü. Dönüşünde Yüce Allah, **"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik."** buyruğunu surenin sonuna kadar indirdi. Ömer *radıyallahu anh*, "Ey Allah'ın Rasûlü, bu bir fetih midir?" diye sorunca o, *"Evet,"* dedi. Sahabe, "Ne mutlu sana ya Rasûlallah! Peki, bizim için ne var?" deyince Yüce Allah da **"İmanlarına iman katmaları için mü'minlerin kalbine sekinetini/huzurunu indiren O'dur..."** âyetini indirdi.[22]

* * *

Fetih sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Yüce Allah'a hamd u senâlar olsun. Peygamberimiz Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına da salât ve selâm olsun.

22 Bkz. *Zadu'l-Meâd*, 3/286-296.

سورة الحجرات

HUCURÂT SÛRESİ

-49-

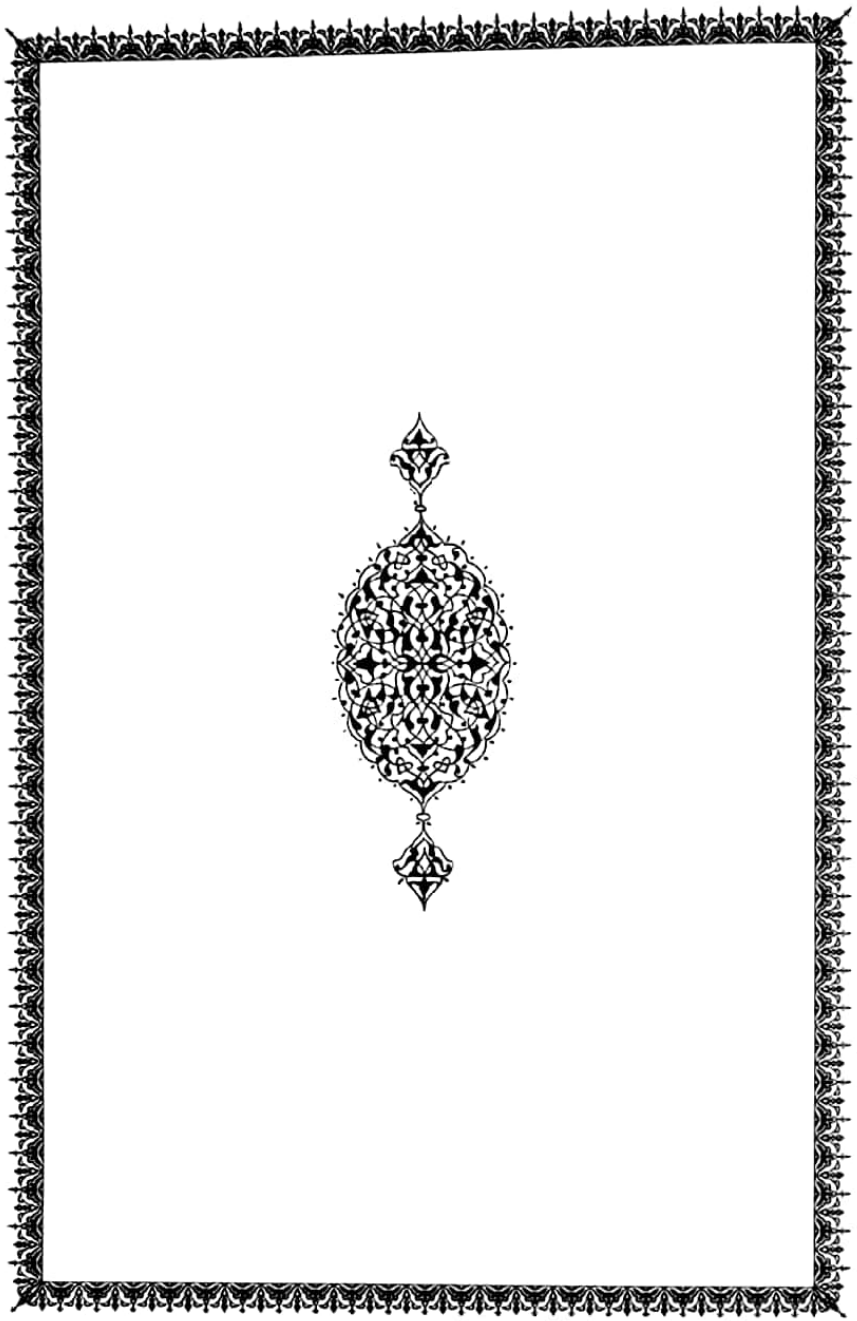

49- HUCURÂT SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 18 âyettir)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (١) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (٢) إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ (٣) ﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile.

1- Ey iman edenler! (Söz ve işte) **Allah'ın ve Rasûlünün önüne geçmeyin ve Allah'a karşı takvalı olun. Şüphesiz Allah Semi'dir, Alîm'dir.**

2- Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin ve onunla, birbirinize bağırır gibi bağırarak konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider.

3- Rasûlullah'ın yanında seslerini kısanlar var ya; işte onlar, Allah'ın kalplerini takvâ için sınayıp seçtiği kimselerdir. Onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

1. Bu buyruklar, Yüce Allah'a ve Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'a karşı takınılması gereken edebi, tazimi, saygıyı ve ikrâmı içermektedir. Yüce Allah, mü'min kullarına Allah ve Rasûlüne imanın bir gereği olarak, Allah'ın emirlerini yerine getirmelerini, yasaklarından kaçınmalarını ve bütün işlerinde Allah'ın emirlerinin ardından yürüyerek Rasûlünün sünnetine uymalarını emretmektedir. Yine Allah ve Rasûlünün önüne geçmemelerini, o buyurmadan bir söz söylememelerini ve o emretmedikçe emir vermemelerini tembih etmektedir.

İşte Allah'a ve Rasûlüne karşı takınılması gereken edebin gerçek mahiyeti budur, kulun mutluluğunun ve felahının anahtarı budur. Bunu elde edemeyen ebedî mutluluğu ve sonsuz nimetleri elden kaçırmış olur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dışındakilerin sözlerini, Rasûl'ün sözünün önüne geçirmeye dair bu şiddetli yasak şunu gerektirmektedir: Rasûlullah

sallallahu aleyhi ve sellem'in sünneti açıkça ortaya çıkınca, artık ona uymak mutlak bir farzdır. Onun buyruğu, kim olursa olsun başkalarının sözlerinden önce gelir.

Daha sonra Yüce Allah, genel olarak takvâyı emretmektedir. Takvâ ise Talk b. Habîb'in dediği gibi "Allah'ın mükâfatını umarak, O'na itaat olan işleri Allah'tan bir nur üzere yapmak ve O'na isyanı gerektiren hususları da Allah'ın cezasından korkarak yine Allah'tan bir nur üzere terk etmek" demektir.

"Şüphesiz Allah, Semi'dir," bütün zamanlarda, en gizli yer ve yönlerdeki her sesi işitendir. **"Alîm'dir,"** gizliyi, açığı, geçmişi, geleceği, varlığı zorunlu olanları, varlığı imkânsız olanları ve mümkün olanları hep bilir. Allah'ın ve Rasûlünün önüne geçmeyi yasaklayan ve O'ndan korkmayı emreden buyruklardan sonra bu iki şerefli ismin zikredilmesi, güzel emirleri ve güzel görülen adabı yerine getirmeye bir teşvik, bunların zıddı olan şeylerden de sakındırma anlamı taşımaktadır.

2. Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin ve onunla, birbirinize bağırır gibi bağırarak konuşmayın."** Bu da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hitap ederken takınılması gereken edebi göstermektedir. Yani ona hitap eden kimse onunla konuşurken sesini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sesinden fazla yükseltmemeli, bağırarak konuşmamalı, aksine sesini kısmalı, edeple, yumuşak ifadelerle, tazimle ve gereken saygıyı göstererek ona hitap etmelidir.

Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* onlardan herhangi biri gibi değildir. Ümmet üzerindeki hakkı, ona iman etmenin farz oluşu, kendisi olmaksızın imanın tamamlanamayacağı sevgi vb. gibi hususlarda ayrıcalıklı olduğu gibi, hitaplarda da ayrıcalıklı olmalıdır. Bu konuda onun hakkına riâyet etmemek, sakınılması gereken bir hususdur. Zira kulun amelinin o farkında bile değilken boşa çıkmasından korkulur. Nitekim onun karşısında gereken edebi takınmak da mükâfatın elde edilmesinin ve amellerin kabul edilmesinin sebepleri arasındadır.

3. Daha sonra Yüce Allah, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda seslerini alçaltan kimseleri Allah'ın kalplerini takvâ için imtihan etmiş olmasıyla övmektedir. Bu imtihan sonucunda kalplerinin takvâya elverişli olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra onlara günahlarının bağışlanmasını da va'detmektedir. Bu da kötülüklerin ve hoşa gitmeyen şeylerin ortadan kalkmasını, buna karşılık pek büyük mükâfatın elde edilmesini içerir. Bu mükâfatın niteliklerini ise Allah'tan başka kimse bilmez. Böylece arzu edilen her şey elde edilmiş olur.

Bu, Yüce Allah'ın emirlerle, yasaklarla ve sıkıntılarla kalpleri sınadığına delildir. Allah'ın emrine sarılan, razı olacağı işlere uyan ve bu konuda elini çabuk tutan, onu hevâsının önüne geçiren kimseler, takvâyı elde etmiş, kalpleri de ıslah olmuş olur. Böyle olmayan kimselerin ise takvâya elverişli olmadıkları ortaya çıkar.

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥ ﴾

4- Odaların arkasından sana seslenenlerin birçoğu aklı ermeyen kimselerdir.

5- Eğer onlar, sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.

4. Bu âyetler, Yüce Allah'ın, kabalıkla ve Allah'ın Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmemekle nitelendirdiği birtakım bedevî Araplar hakkında inmiştir. Bunlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına heyet olarak geldiklerinde baktılar ki o, evinde hanımlarının odasındadır. Dışarı çıkıncaya kadar sabretme edebini takınmadılar da tuttular bunun yerine -yanımıza çık gel anlamına-, "Muhammed! Muhammed!" diye bağırdılar. Allah onları akılsız olmakla niteleyerek bu davranışlarını yermiştir. Çünkü onlar, Allah'ın, Rasûlüne karşı edebli davranmaları ve ona saygı duymaları gerektiğine dair emrini belleyememişlerdi. Edepli hareket etmek ise aklın bir gereğidir. Kulun edebi, onun aklının göstergesidir ve Allah'ın o kimse hakkında hayır dilemiş olduğunu ortaya koyar.

5. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar, sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir."** Yani kullarının işledikleri günahları ve âdâba aykırı davranışları bağışlayandır. İşlemiş oldukları günahları dolayısıyla onları hemen cezalandırmadığından dolayı da onlara karşı çok merhametlidir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓا۟ أَن تُصِيبُوا۟ قَوْمًۢا بِجَهَٰلَةٍ فَتُصْبِحُوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ۝٦ ﴾

6- Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu iyice araştırın. Yoksa bilmeden bir kavme kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

6. Bu ayet de diğerleri gibi akıl sahiplerinin takınmaları gereken bir edebi ve uygulamaları gereken bir ilkeyi göstermektedir. Söz konusu edep şudur: Bir fâsık onlara herhangi bir haber getirecek olursa, onun getirdiği haberi iyiden iyiye tetkik etmeli, hemen kabul etmemelidirler. Çünkü bunda büyük bir tehlike ve günah söz konusudur. Böyle birinin getirdiği haber, adaletli ve doğru sözlü kimsenin getirdiği haber seviyesinde tutulur, sonra da onun gereğiyle hüküm verilirse bu, canların ve malların haksız yere telef olması gibi pişmanlığa sebep olacak sonuçlar doğurur.

O nedenle fâsık birinin haberi işitildiğinde iyice araştırılması ve doğruluğundan emin olunması gerekir. Eğer deliller ve karineler doğruluğuna delalet ediyorsa, doğruluğu kabul edilir ve gereğince uygulama yapılır. Şâyet yalan söylediğine delalet ediyorsa, o haber yalanlanır ve gereğince amel edilmez.

Bu buyrukta doğru sözlü kimsenin haberinin makbul olduğuna, yalan söyleyen kimsenin haberinin ise reddolunacağına, fâsık kimsenin haberinin de doğrulanmaksızın ve reddolunmaksızın tetkike muhtaç bir haber olarak ele alınacağına delil vardır. Bundan dolayı selef, Hâricîlerden doğru söylemekle tanınmış birçok kimsenin rivâyetini -fâsık olsalar dahi- kabul etmişlerdir.

﴿ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ ٱلْكُفْرَ وَٱلْفُسُوقَ وَٱلْعِصْيَانَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ ﴾

7- Bilin ki aranızda Allah'ın Rasûlü vardır. Eğer o, birçok işte sizi dinleseydi, elbette sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah, size imanı sevdirdi ve onu güzel gösterip kalplerinize yerleştirdi. Küfrü, fasıklığı ve isyanı da size çirkin gösterdi. İşte bunlar, doğru yolda olanlardır.

8- Bu da Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

7. Yani şunu bilin ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aranızdadır. O, sizin iyiliğinizi isteyen, size doğruyu gösteren, hakkınızda hayır dileyen, size samimiyetle öğüt veren şerefli bir peygamberdir. Siz ise kendiniz için Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in size asla muvafakat etmeyeceği birtakım kötülükleri ve zararlı şeyleri istemektesiniz. Eğer o, çoğu işte sizi dinlese, bu sizin için zorluk çıkmasına sebep olur. Fakat o size doğruyu gösterir.

Yüce Allah, kalplerinize yerleştirdiği hakkı sevme ve tercih etme duygusu sayesinde, hak için belirlediği ve hakkın sıhhatine işaret eden deliller ve şahitler aracılığıyla, kalplerin ve fıtratların onları kabulüyle ve yine yüce Zâtına yönelmenizi sağlayan tevfiki sayesinde imanı size sevdirmiş ve kalplerinizde onu süslemiştir. Diğer taraftan kalplerinize yerleştirdiği kötülükten tiksinme, onu yapmayı istememe duygusu sayesinde, yine kötülüğün fesadına şahit ve delil olarak belirlediği belgelerle ve fıtratın da onu kabul etmeyişi sayesinde O, küfürden ve fâsıklıktan (büyük günahlardan) ve isyandan (küçük günahlardan) nefret etmenizi sağlamıştır. **"İşte bunlar,"** Allah'ın kalplerinde imanı süsleyip kendilerine imanı sevdirdiği; küfrü, fâsıklığı ve isyanı da çirkin gösterip tiksindirdiği kimseler **"doğru yolda olanlardır."** Yani bilgileri de, amelleri de salih olan, dosdoğru din ve dosdoğru yolda istikamet üzere yürüyenlerdir.

Bunların zıddı ise kâfirliğin, fâsıklığın ve isyanın kendilerine sevdirildiği, imanın ise kendilerine hoş gösterilmediği azgın kimselerdir. Bu da bütünüyle kendilerinin günahıdır. Çünkü onlar, fâsıklığa yönelince Allah da onların kalplerini mühürlemiştir: **"Onlar sapıp eğrilince, Allah da kalplerini saptırdı."** (es-Saf, 61/5) Bunlar hak kendilerine ilk geldiğinde ona iman etmedikleri için Allah da onların kalplerini tersyüz etmiştir.

8. "Bu da Allah'tan bir lütuf ve nimettir." Yani onların elde ettikleri bu hayır, Allah'ın üzerlerindeki lütuf ve ihsanı sayesindedir. Onların bizzat kendi güç ve imkânları ile elde edilmiş değildir. **"Allah Alîm'dir,"** kimin nimete şükrettiğini bilir ve ona nimete karşı şükretme muvaffakiyetini de, nimete nail olma başarısını da ihsan eder. Kimin şükretmediğini ve bu nimete layık olmadığını da bilir. **"Hakîm'dir,"** lütfunu, hikmetinin gerektirdiği yerlere yönlendirir.

﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُوا۟ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا ۖ فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَٰتِلُوا۟ ٱلَّتِى تَبْغِى حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

9- Eğer mü'minlerden iki kesim çarpışırlarsa, aralarını düzeltin. Şayet biri, haddi aşıp diğerine saldırırsa, o zaman saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerse aralarını adaletle düzeltin. Adil davranın; çünkü Allah adil olanları sever.

10- Mü'minler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'a karşı takvalı olun ki rahmete nail olasınız.

9. Bu buyruk, zımnen mü'minlerin birbirlerine saldırmalarını ve birbirleriyle savaşmalarını yasaklamakta ve şunu öğütlemektedir: Mü'minlerden iki topluluk çarpışacak olurlarsa, onların dışındaki diğer mü'minler, onların aralarını ıslah ederek, kendisiyle barışın sağlanacağı en mükemmel şekilde aracılık ederek ve barışa ulaştıran yolları izleyerek bu büyük şerri defetmekle sorumludurlar. Eğer barışırlarsa mesele yok demektir. **"Şayet biri, haddi aşıp diğerine saldırırsa, o zaman saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın."** Allah ve Rasûlünün çizdiği sınıra dönmelerini sağlayın ki bu sınır, hayırları işlemek ve en büyüğü mü'minlerle çarpışmak olan kötülükleri terk etmektir.

"Eğer dönerse aralarını adaletle düzeltin." Bu buyruk, barış yapmayı ve barışta da âdil olmayı emretmektedir. Çünkü bazen barış gerçekleşmekle birlikte adaletli olmayabilir, aksine hasımlardan biri haksızlığa uğratılabilir. İşte emrolunan barış bu değildir. Taraflardan birinin; yakınlığı, vatanı veya adaletten sapmaya sebep olabilecek buna benzer birtakım gaye ve maksatlar göz önünde bulundurularak diğerine karşı kayırılmaması gerekir.

"Adil davranın; çünkü Allah adil olanları sever." İnsanlar arasında verdikleri hükümlerde olsun, üstlendikleri görevlerde olsun adaletli olanları sever. Bunun kapsamına kişinin, çoluk çocuğunun ve hanımlarının haklarını adaletle gözetmesi de girmektedir. Sahih bir hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Âdil davrananlar Allah nezdinde nurdan minberler üzerindedirler. Bunlar verdikleri hükümlerde, aile fertleri arasında ve yönetimleri altında bulunanlar hakkında adaletle davranan kimselerdir."*[23]

10. "Mü'minler ancak kardeştirler." Bu, Allah'ın mü'minler arasında gerçekleştirdiği bir akittir. Yeryüzünün doğusunda olsun batısında olsun herhangi bir kimse Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe iman ediyorsa o, tüm mü'minlerin kardeşidir. Bu kardeşlik de mü'minlerin kendileri için istediği şeyleri onun için de istemelerini, kendileri hoşlanmadıkları şeylerden onun için de hoşlanmamalarını gerektirir. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* iman kardeşliğini emrederek şöyle buyurmaktadır: *"Birbirinizi kıskanmayın, fiyat kızıştırmayın, birbirinize kin duymayın, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, ona yalan söylemez."*[24]

23 Müslim, İmâre 18; Nesâî, Kudât 1; *Müsned*, 2/160.

Yine Buhârî ve Müslim'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, *"Mü'minin mü'mine karşı durumu, biri diğerini destekleyen yapı taşları gibidir."* deyip parmaklarını birbirine kenetlediği rivayet edilmektedir.[25]

Allah ve Rasûlü, mü'minlerin birbirlerinin hukukuna riayet etmelerini ve kalpleri kaynaştıracak, sevgiyi artıracak ve aralarındaki ilişkileri sağlamlaştıracak işler yapmalarını emretmiştir. Bütün bunlar, birinin diğeri üzerindeki haklarını pekiştirmektedir. Bu haklardan biri de bir savaşın vukuunda -ki savaş, kalplerin ayrılığa düşmesini, birbirlerine kin duyup birinin diğerine arka çevirmesini gerektirir-, kardeşlerinin arasını düzeltmeleri ve kalplerindeki kin ve olumsuz duyguları ortadan kaldıracak işler yapmaya gayret etmeleridir.

Daha sonra Yüce Allah, genel olarak takvâlı hareket etmeyi emrederek takvanın ve mü'minlerin haklarını yerine getirmenin rahmete vesile olacağını şöyle dile getirmektedir: **"Allah'a karşı takvalı olun ki rahmete nail olasınız."**

İlahî rahmeti elde eden, dünya ve âhiretin bütün hayırlarını elde etmiş olur. Bu, ayrıca mü'minlerin haklarını yerine getirmemenin rahmete engel olan en büyük sebeplerden biri olduğunu da göstermektedir.

Bu iki âyet-i kerimede, öncekilerden farklı ve önemli birtakım hususlar dile getirilmektedir: Mü'minler arasındaki çarpışmalar iman kardeşliğine aykırıdır. O bakımdan bu, en büyük günahlardan biridir. Ancak iman ve iman kardeşliği, şirkin dışındaki diğer büyük günahlarda olduğu gibi Müslümanlar arasında karşılıklı çarpışma gerçekleşse bile ortadan kalkmaz. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in kabul ettiği görüş budur. Yine bu buyruklar, mü'minlerin arasını adaletle bulup düzeltmenin farz olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde haksız saldırıda bulunanlarla Allah'ın emrine tekrar dönünceye kadar çarpışmanın farz olduğunu göstermektedir. Eğer Allah'ın emrine dönmeyecek olurlarsa -meselâ kabul edilmesi ve bağlı kalınması caiz olmayan bir şeye dönerlerse- bu caiz olmaz. Bu durumda haksız saldırıda bulunanların malları ise koruma altındadır. Çünkü Yüce Allah, onların bu hallerini sürdürmeleri halinde mallarını değil sadece kanlarını mubah kılmıştır.

24 Buhârî, Edeb 57, 58; Müslim, Birr 28-31.

25 Buhârî, Salât 88; Müslim, Birr 65.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَٰبِ ۖ بِئْسَ ٱلِٱسْمُ ٱلْفُسُوقُ بَعْدَ ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١١﴾ ﴾

11- Ey iman edenler! Bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin. Belki alay ettikleri kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınlarla alay etmesin; belki alay ettikleri kendilerinden daha hayırlıdır. Kendinizi/birbirinizi ayıplamayın ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık (edip bu) **adı almak ne çirkindir! Kim tevbe etmezse işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.**

11. Bu sayılanlar da mü'minlerin birbirleri üzerindeki haklarındandır. Onlardan **"Bir topluluk başka bir toplulukla,"** müslüman kardeşini küçük gördüğüne delalet eden herhangi bir söz veya davranışla **"alay etmesin."** Böyle bir iş haramdır. Caiz değildir. Bu, alay edenin kendini beğendiğine delildir. Üstelik kendisiyle alay edilen, alay edenden daha hayırlı olabilir ki çoğunlukla görülen de budur. Çünkü alay, ancak kötü huylarla dolu ve değerli bütün ahlâkî değerleri ihlal eden bir kalbin ürünüdür. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *"Müslüman bir kimseyi hakir görmesi kişiye kötülük olarak yeter."*[26]

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kendinizi/birbirinizi ayıplamayın."** Yani biri diğerini ayıplamasın. Ayıplamak anlamındaki (لمز) sözle yapılan, (همز) ise fiille yapılan ayıplama ve kötülemedir. Her iki şekli de yasaktır, haramdır ve bu fiilleri işleyenler ateşle tehdit edilmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Hemz ve lemz yapan her kişinin vay haline!** (el-Hümeze, 104/1)

Yüce Allah burada (birbirinizi demeyip de) **"kendinizi"** buyurmuştur ki bu, mü'minlerin aynı vücudun azaları gibi olmaları gerektiği içindir. Diğer taraftan da mü'min, başka birini ayıplayacak olursa, başkasının da kendisini ayıplamasını gerektiren bir davranışta bulunmuş olur. Bu durumda kendisinin ayıplanmasına imkan vermiş (ve kendi kendini ayıplamış) olur.

"Ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın." Biri, diğer kardeşini kötüleyerek hakkında söylenmesinden hoşlanmadığı bir lakabı ona takmasın. İşte âyetin

26 Müslim, Birr 32; Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr

yasakladığı lakap takma budur. Yoksa yergi ifade etmeyen lakaplar, bu yasak kapsamına girmez. **"İmandan sonra fâsıklık** (edip bu) **adı almak ne çirkindir!"** İmanı, onun hükümleri ve gereğiyle amel etmeyi, Allah'ın emir ve yasaklarından yüz çevirmekle değişmeniz, lakaplar takarak "fâsık" ve "isyankar" adını benimsemeniz ne kadar kötü bir iştir! **"Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** İşte bu, kula farzdır: Yüce Allah'a tevbe etmek, müslüman kardeşinden helâllik almak, onun için mağfiret dilemek ve onu yermesine karşılık övmek suretiyle müslümanın üzerindeki hakkından kurtulmaya bakmalıdır. **"Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** İnsanlar iki kısımdır: Birisi tevbe etmeyen, böylece kendi nefsine zulmeden kişi; diğeri ise tevbe edip kurtulan kişi. Bunların dışında üçüncü bir kısım yoktur.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱجْتَنِبُوا۟ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ ۖ وَلَا تَجَسَّسُوا۟ وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴾

12- Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının, çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kimse kimsenin gıybetini yapmasın. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkup sakının. Çünkü Allah, Tevvâb'dır, Rahîm'dir.

12. Yüce Allah, mü'minler hakkında, kötü zannın birçoğunu yasaklamaktadır. Çünkü **"zannın bir kısmı günahtır."** Hakikatle ilgisi olmayan, doğruluğuna dair herhangi bir delil ve emare taşımayan, beraberinde pek çok haram fiil ve sözün de bulunduğu kötü zan buna örnektir. Kötü zannın kalpte yerleşmesi halinde bu zan sahibi kimse, bu kadarla kalmaz, aksine söylememesi gereken sözleri söyler, yapmaması gereken şeyleri yapar. Yine buna mü'min hakkında kötü zan beslemek, ona kin duymak ve düşmanlık beslemek de dahil olur. Oysa ona emredilen, bunların zıddıdır. **"Birbirinizin kusurunu araştırmayın."** Müslümanların kusurlarını araştırarak onların arkasına düşmeyin. Müslümanı kendi haline bırakın. Ortaya çıkmaması gereken şeylerini araştırarak ortaya çıkarmayın, yanılgılarını ve hatalarını görmezden gelin!

"Kimse kimsenin gıybetini yapmasın." "Gıybet;" Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de buyurduğu gibi, *"Kardeşini hoşlanmayacağı şeylerle anmandır.*

İsterse o şeyler onda bulunmuş olsun."[27] Arkasından Yüce Allah, gıybetten nefret etmeyi gerektiren bir örneği zikrederek şöyle buyurmaktadır: **"Sizden biri ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"** Allah kişiyi alabildiğine tiksindiren bir iş olan ölü kardeşin etini yemeyi, gıybete benzetmektedir. Sizler, özellikle ruhu çıkmış, ölü bir haldeyken onun etini yemekten tiksindiğiniz gibi onun gıybetinden de, yani hayattayken etini yemekten de tiksinmelisiniz. **"Allah'tan korkup sakının. Çünkü Allah Tevvâb'dır, Rahîm'dir."** **"Tevvâb'dır,"** kulunun tevbe etmesine izin vererek bu konuda ona başarı ihsan eden, sonra da tevbesini kabul edendir. **"Rahîm'dir,"** kullarına çok merhametlidir. Onları kendilerine faydalı olacak şeylere çağırır, tevbelerini kabul eder.

Bu âyet-i kerimede gıybetten şiddetle sakındırılmakta ve gıybetin büyük günahlardan olduğu belirtilmektedir. Çünkü Yüce Allah, gıybet etmeyi ölü birinin etini yemeye benzetmektedir ki bu da büyük günahlardan biridir.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ ﴾

13- Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışanız diye sizi uluslara ve kabilelere ayırdık. Allah katında sizin en değerliniz, en takvâlı olanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

13. Yüce Allah, Âdemoğullarını tek bir asıldan, tek bir türden yarattığını, hepsinin bir erkek ve bir dişiden türediklerini haber vermektedir. Hepsi Adem ile Havva'dandırlar. Yüce Allah, o ikisinden pek çok erkek ve dişi yaratıp dünyaya yaymış ve onları küçük büyük kabileler ve topluluklar halinde var etmiştir.

Bu ise birbirlerini tanımaları içindir. Her biri tek başına kalacak olsa bu tanışma gerçekleşmez. Tanışma da karşılıklı yardımlaşmayı, dayanışmayı, miras almayı ve akrabanın haklarını yerine getirmeyi içerir. İşte Allah onları büyük topluluklar ve kabileler halinde yaratmıştır ki bu sayılanlar ve ayrıca tanışmaya ve nesep bağlarına bağlı olan diğer işler gerçekleşsin.

Ancak üstünlük takvâ iledir. Allah nezdinde en değerli olanlar da en takvâlı olanlardır. En takvâlı ise en çok itaat edenleri, masiyetlerinden de en çok uzak duranlardır. Akrabası ve kavmi sayıca daha çok, nesebi daha şerefli olanlar değildir. Yüce Allah, her şeyi bilendir. Her şeyden haberdar olandır. Onlardan kimin gizli ve açık Allah'tan korkup takvâlı hareket ettiğini, kimin de gizli ve açık bunu yerine getirmediğini bilir. Herkese hak ettiği şekilde amelinin karşılığını verecektir.

27 Müslim, Birr 70; Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr 23.

Bu âyet-i kerimede nesep bilgisinin istenen ve meşrû bir şey olduğuna delil vardır. Çünkü Yüce Allah, onları bunun için kabileler ve büyük topluluklar halinde yaratmıştır.

﴿ ۞ قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا۟ ۖ قُل لَّا تَمُنُّوا۟ عَلَىَّ إِسْلَٰمَكُم ۖ بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَىٰكُمْ لِلْإِيمَٰنِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ ﴾

14- Bedevîler, 'İman ettik' dediler. De ki: 'Siz iman etmediniz. Aksine «İslam/teslim olduk.» deyin. Zira iman henüz kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz Allah, amellerinizden hiçbir şey eksiltmez. Şüphesiz Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.'

15- Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden sonra şüpheye düşmeyen ve hem malları hem de canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerdir. İşte doğru ve samimi olanlar bunlardır.

16- De ki: 'Allah göklerde ve yerde olan ne varsa hepsini bildiği halde siz, dininizi/dindarlığınızı Allah'a öğretmeye mi kalkışıyorsunuz? Allah her şeyi bilendir.'

17- İslâm'a girdiler diye (bunu bir lütuf olarak görüp) **senin başına kakıyorlar. De ki: 'Müslüman oldunuz diye bunu başıma kakmayın. Esas sizi imana erdirdiği için Allah size lütufta bulunmuştur. Eğer doğru ve samimi kimselerseniz.'**

18- Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

14. Yüce Allah, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in döneminde İslâm'a girmiş olan kimi bedevî Arapların söyledikleri sözleri haber vermektedir. Bunlar, İslâm'a tam bir basiret üzere girmedikleri gibi, imanın gereklerini yerine getiren kimseler de değildiler. Bununla birlikte **"İman ettik"** diyerek bütün hususiyetlerini eksiksiz yerine getirdikleri kâmil bir imana sahip oldukları iddiasında bulundular. Zira bu sözün anlamı budur.

Yüce Allah da Rasûlüne onlara cevap vermesini emrederek şöyle buyurdu: **"De ki: Siz iman etmediniz."** Yani kendiniz lehine iddiada bulunup da zahiren ve batınen kamil manada iman makamında olduğunuzu söylemeyin. **"Aksine 'İslam/ teslim olduk.' deyin,"** yani biz "İslâm'a girdik." deyin ve bu kadarla yetinin.

Çünkü **"iman henüz kalplerinize girmedi."** Siz korkudan yahut bir şeyler umarak veya buna benzer sebeplerle İslâm'a girdiniz. İman etmenizin esas sebebi budur. Bundan dolayı henüz imanın o sevimli hali kalplerinize girmemiştir. Yüce Allah'ın, **"İman henüz kalplerinize girmedi."** buyruğu "Siz bu sözü söylediğiniz vakit, henüz iman kalplerinize girmemişti." demektir. Bu ifade, onların ilerideki hallerine de işaret etmektedir. Nitekim onların pek çoğuna Yüce Allah gerçek imanı ve Allah yolunda cihad etmeyi lütfetmiştir.

"Eğer Allah'a ve Rasûlüne," hayırları işleyerek ve kötülükleri terk ederek **"itaat ederseniz, Allah amellerinizden hiçbir şey eksiltmez."** Zerre kadarını dahi eksiltmez. Bilakis karşılıklarını size en mükemmel şekliyle verir. Karşılığını alamayacağınız küçük büyük hiçbir şey kalmaz. **"Çünkü Allah Ğafûr'dur,"** kendisine tevbe edip yönelenlerin günahlarını bağışlar, **"Rahîm'dir,"** çünkü tevbe edenin tevbesini kabul ederek o kimseye merhamet eder.

15. Gerçek **"mü'minler, ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden sonra şüpheye düşmeyen ve hem malları hem de canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerdir."** Yani Allah'a ve Rasûlüne iman ederek Allah yolunda cihad eden kimselerdir. Şüphesiz ki kâfirlerle cihad etmek, kişinin kalbinde tam ve eksiksiz bir imanın bulunduğuna delildir. Çünkü İslâm ve ilkeleri için başkasına karşı cihad eden kimsenin, bu hususlarda kendi nefsine karşı cihad etmesi öncelikle söz konusudur. Ayrıca (her şeyi yerli yerinde olduğu halde) cihad edecek gücü bulamayan kimsenin bu durumu ise imanının zayıf olduğuna delildir.

Yüce Allah, imanda şüphe etmemeyi şart koşmuştur. Çünkü fayda sağlayacak olan iman, Allah'ın iman edilmesini emrettiği hususlara kesin olarak inanmaktır. Hiçbir şekilde bu kat'î inancın şüpheye maruz kalmaması gerekir.

"İşte doğru ve samimi olanlar bunlardır." Yani imanlarını, güzel amelleriyle tasdik etmiş, doğrulamışlardır. Doğruluk/samimiyet her hususta büyük bir iddiadır ve kişinin bir delile/belgeye ihtiyacı vardır. En büyük iddia ise iman iddiasıdır. Çünkü bu, mutluluğun, ebedî kurtuluşun ve sonsuz felahın kaynağıdır. İman iddiasında bulunup da gereklerini yerine getiren kimse samimi ve gerçek mü'min demektir. Böyle olmayan kişinin ise iddiasında doğru olmadığı anlaşılır. Böylesinin iddiasının bir faydası da yoktur. Çünkü iman kalptedir, ona da Allah'tan başka kimse muttali olamaz.

İman edip etmeme iddiası, kalpte bulunanı Allah'a öğretmeye kalkışmaktır. Bu ise Allah'a karşı takınılması gereken edebe aykırıdır ve O'nun hakkında yersiz bir zandır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

16. "De ki: Allah göklerde ve yerde olan ne varsa hepsini bildiği halde siz, dininizi/dindarlığınızı Allah'a öğretmeye mi kalkışıyorsunuz? Allah her şeyi bilendir." Bu, her şeyi kuşatır; kalplerde bulunan imanı, küfrü, iyiliği ve kötülüğü kapsar. Yüce Allah, bunların hepsini bilir ve karşılıklarını verir; hayırsa hayır, şerse şer.

Bu, öyle olmamakla birlikte iman sahibi olduğu iddiasında bulunanların içine düştükleri bir haldir. Bu kimse bu iddiasıyla dinini Allah'a öğretmeye kalkışmaktadır. Halbuki Allah'ın her şeyi bildiğini bilmektedir.

17. Ya da bu sözleriyle onlar, Allah'ın Rasûlünü minnet altında bırakmayı kastetmektedirler. Sanki onlar, kendi iyiliklerine olmayan bir şey yapmış ve böyle bir bağışta bulunmuş gibi davranmaktadırlar. Halbuki iman etmek, onların dünyevî faydalarından biridir. Bu tavır, güzelleştirmeyecek bir şeyle güzelleşmeye kalkışmak, övünmemek gereken bir şeyle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı övünmek manasına gelir. İmana girdikleri için asıl Yüce Allah onlara iyilikte bulunmuştur. Yaratmak, rızık vermek, gizli ve açık nimetleri ihsan etmekle onlara lütufta bulunan Yüce Allah olduğu gibi, onları İslâm'a iletmesi ve imanı ihsan etmesi Allah'ın onlar üzerindeki her şeyden daha değerli olan en büyük lütfudur. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"İslâm'a girdiler diye** (bunu bir lütuf olarak görüp) **senin başına kakıyorlar. De ki: 'Müslüman oldunuz diye bunu başıma kakmayın. Esas sizi imana erdirdiği için Allah size lütufta bulunmuştur. Eğer doğru ve samimi kimselerseniz.'"**

18. "Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir.." Deniz dalgaları arasındaki şeyler, uçsuz bucaksız kurak çöllerdeki şeyler vb. gibi mahlukata gizli

saklı kalan her türlü gizlilikleri O bilir. Gecenin saklayıp örttüğü yahut gündüzün gizlediği şeyleri, yağmur tanelerini, kum tanelerini, kalplerin içlerinde saklı olanları ve gizli bütün işleri bilir. **"Bir yaprak düşmeyegörsün mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında tek bir tane** (bile olsa) **yaş ve kuru müstesnâ olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."** (el-En'am, 6/59)

"Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir." Amellerinizi tek tek kaydetmektedir ve size karşılıklarını eksiksiz olarak verecektir. Engin rahmetinin ve sonsuz hikmetinin gerektirdiği şekilde amellerinizin karşılıklarını tastamam göreceksiniz.

Hucurât sûresinin tefsiri -Yüce Allah'ın yardımı, lütfu, ihsanı ve bağışları sayesinde- burada sona ermektedir. Hamd, Allah'adır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

29- Ankebût Sûresi.....7
30- Rûm Sûresi.....49
31- Lokmân Sûresi 85
32- Secde Sûresi 113
33- Ahzâb Sûresi 131
34- Sebe Sûresi 189
35- Fâtır Sûresi 225
36- Yâsîn Sûresi ..... .257
37- Sâffât Sûresi 291
38- Sâd Sûresi 333
Davud ve Süleyman -İkisine De Selâm Olsun-
Kıssalarından Çıkan Bazı Dersler Ve Hükümler.....348
39- Zümer Sûresi 371
40- Ğâfir/Mü'min Sûresi 425
41- Fussilet Sûresi 477
42- Şûra Sûresi 511
43- Zuhruf Sûresi 549
44- Duhân Sûresi 587
45- Câsiye Sûresi 605
46- Ahkâf Sûresi 623
47- Muhammed Sûresi 647
48- Fetih Sûresi 673
Hudeybiye Kıssası.....691
49- Hucurât Sûresi 703